

HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ COMPENDIUM,

PRÆLECTIONIBUS PUBLICIS
ACCOMMODATUM ET IN TOMOS TRES DISTRIBUTUM,

CURA

HENRICI GUILIELMI WOUTERS,

ECCL. CATH. LEOD. CAN., HON., S. THEOL. DOCT., IN UNIVERSIT. CATH. LOVAN. HIST. ECCL.
PROF. ORD.

TOMUS SECUNDUS.

*Interroga patrem tuum, et annuntiabit
tibi; maiores tuos, et dicent tibi.*

DEUTERON. XXXII, 7.

EDITIO SEXTA.

LOVANII,
EXCUDEBANT VANLINTHOUT FRATRES,

UNIVERSITATIS CATHOLICÆ TYPOGRAPHI.

M.DCCC.LXXVIII.

Opus quod inscribitur : *Historiæ ecclesiasticæ Compendium*, prælectionibus publicis accommodatum et in tomos tres distributum, cura Henrici Guilielmi Wouters, Eccl. cathed. Leod. Can. hon., S. Theol. Doct., in Universit. Cath. Lovan. Hist. eccl. Prof. ord., editio sexta, tom. II, ex auctoritate Illustrissimi et Reverendissimi Archiepiscopi Mechliniensis et legum Academicarum præscripto recognitum, quum fidei aut bonis moribus contrarium nihil continere visum fuerit, imprimi potest.

Datum Lovanii die 8 Novembris 1871.

N. J. LAFORET,
Rector Univ.

Il a été satisfait à la loi du 25 Janvier 1817.

Droit de traduction réservé.

HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ

EPOCHA SEXTA,

A CAROLO M. USQUE AD PONTIFICATUM S. GREGORII VII, 771—1073.

PROCEMIUM.

In præcedente epocha vidimus, quomodo diversi populi, qui in Occidente Romani imperii provincias occuparunt, ad Ecclesiæ gremium sint adducti, in locum veteris imperii christiana regna efformarint, et cum antiquis incolis in unam societatem seu civitatem coaluerint. Alios in præsentē epocha, nimirum Saxones, Avars, Bulgaros, Bohemos, Moravos, Ruthenos, Polonos, Hungaros, Danos, Suevos, Normannos, ad religionem christianam aggregatos videbimus. Quum autem nova hæc Occidentis regna unam quasi societatem christianam constituerent, anno 800 Leo papa III Carolo Magno, tanquam Religionis defensori et pacis publicæ protectori, in illa summam dignitatem contulit eumque imperatorem constituit et unxit. Inde imperii germanico-christiani initia, cui ut supremi arbitri præsidebant RR. Pontifices, et in quo jus publicum, jam ante hac in regnis christianis receptum, magis evolutum fuit.

Verum hæc sacerdotium inter et imperium concordia et ordinatus rerum publicarum status non perdurarunt, sed, ut humanis rebus accidit, labente tempore turbata et pene subversa fuerunt. Bella civilia inter Caroli Magni successores, frequentes magnatum factiones, principum in res sacras audacia, Normannorum incursiones Ecclesiæ ac civitatis paci et prosperitati obfuerunt malaque ingentia attulerunt. Inde quippe secutæ sunt sacerdotium inter et imperium

acc: 11973

discordiæ, sacrorum jurium contemptus, litterarum et scientiarum jactura, disciplinæ decrementum, ignorantia inter viros etiam ecclesiasticos, morum depravatio.

Divina vero providentia, quæ olim Ecclesiæ contra principum furorem, philosophorum invidiam et hæreticorum perfidiam tulerat opem, illam etiam protexit contra domesticorum flagitia; excitavit viros sincera pietate, fide et fervore plenos, qui ecclesiastica jura et libertatem vindicarunt, restituendæ disciplinæ et corrigendis moribus operam navarunt, et avitam Fidem non tantum ab erroribus illibatam defenderunt, sed etiam inter populos hactenus non credentes propagarunt.

In Oriente post Iconoclastarum turbas teterrimi schismatis, quo postea ecclesia Græca a Romano catholica avulsa fuit, initia posuit ambitiosus superbusque Photius. At quo magis Græci a Romanæ ecclesiæ obsequio declinabant, eo infestiora sibi experti sunt arma Turcarum, qui, califarum potentia civilibus bellis attrita, Saracenis prævaluerunt, Perside, Armenia aliisque regionibus potiti sunt, et imperium Græcum ad summas angustias redegerunt.

1. Pipinum regem Francorum anno 768 obiisse diximus. Morti proximus ex episcoporum et procerum consensu regnum inter filios suos ita diviserat, ut Carolus Austrasiam, Neustriam, Thuringiam, Bavariam et partem Aquitaniam, Carolomannus reliquas provincias haberet. Quum Carolomannus anno 771 obiisset, regni ejus proceres, ecclesiastici et laici, sibi elegerunt Carolum, jam regem Austrasiæ, qui sic universa Francorum ditione solus potitus est. Carolus regni sui limites magnopere protulit, Longobardos in Italia, Mauros in Hispania, Avares in Hungaria, Slavos in Bohemia, ferocesque Saxones et Danos acie vicit; Ecclesiam protexit; Apostolicæ Sedi contra rebelles et hostes opem tulit ejusque ditionem plurimum auxit; propagandæ christianæ religioni inter subactos populos operam præstitit; ad restituendam in populo, clero et monasteriis disciplinam episcopis auxilium præbuit; instaurandæ litterarum et scientiarum culturæ curas applicuit. Quibus aliisque rebus gestis Magni cognomentum meruit.

2. Ad summum pontificatum post Stephani III obitum (772) erectus fuit Hadrianus I, Romanus, cardinalis diaconus, pietate et eruditione commendandus, qui Ecclesiam gubernavit usque ad annum 795. Sub hoc Pontifice regnum Longobardicum in Italia extinctum est, donatio, a Pipino Romanæ ecclesiæ facta, a Carolo Magno confirmata et aucta, atque concilium œcumenicum VII, quod suo loco referemus, contra Iconomachos celebratum.

Quum enim Desiderius rex Longobardorum, non tantum non restitueret loca Romanæ ecclesiæ, quæ injuste detinebat, sed etiam Ravennatensem exarchatum invasisset, ipsisque Romanis timorem injiceret; cum Hadrianus papa rem cum eo componere frustra tentasset; Pontifex pro urbis et populi sui defensione imploravit auxilium Caroli Magni regis Francorum et Patricii Romanorum. Carolus primo legatos ad Desiderium misit, cumque hac via nihil ab eo impetraret, anno 773 Alpes cum exercitu superavit; Longobardorum copiis ubique profligatis, Ticinum, quo Desiderius confugerat, obsidione cinxit. Tunc Spoletani, Reatini, Firmani, Auximani, Anconitani et Fulginatenses, a Desiderii metu liberi, Romam confugerunt, Hadrianum papam deprecantes, ut eos in servitium B. Petri et S. Romanæ ecclesiæ susciperet, præstitoque juramento promiserunt, se in fide Hadriani ejusque successorum fideliter permansuros; quos omnes Pontifex magna cum lætitia suscepit (1). Interim Carolus Magnus Romam progressus est ad celebrandum Pascha; ab Hadriano papa honorifice exceptus, non solum donationem, a Pipino Romanæ ecclesiæ factam, confirmavit sed novo diplomate, a se et episcopis, abbatibus, ducibus et comitibus, qui erant in suo comitatu, subscripto, Romanæ ecclesiæ donavit totum exarchatum Ravennatensem, insulam Corsicam, provincias Venetiarum et Istriæ, ducatus Spoletanum et Beneventanum, cum Parma et Mantua (2). Hadrianum papam tunc in Romana synodo Carolo Magno concessisse jus eligendi Romanum Pontificem

(1) Anastas. *Vitæ Pontif.* Hadrian. I.

(2) Ibid.

et investiendi archiepiscopos et episcopos per singulas provincias, commentum est Sigeberti (1).

Carolus Magnus obsidionem Ticini prosecutus, urbem et Desiderium regem anno 774 subegit, omnemque ditionem Longobardicam sceptro suo adjunxit. Desiderium secum in Galliam duxit et in monasterio Corbejensi custodiri jussit. Quum vero Rotgandus, ducatus Forojuliensi a Carolo præfectus, rebellasset, omnemque Italiam ad defectionem sollicitaret, Carolus, litteris Hadriani papæ de ea recertior redditus, anno 776 exercitum in Italiam duxit, et debellato Rotgando, rebelles ad obsequium reduxit. Postea etiam semel et iterum contra quorundam ducum defectiones in Italiam evocatus, rebelles continuo repressit. Anno 781 filium suum Pipinum constituit regem Italiæ seu Longobardiæ, quem, ut et Ludovicum, alterum Caroli filium et a patre creatum regem Aquitaniæ, Hadrianus papa Romæ sacro oleo unxit (2).

3. Eodem tempore Carolus Magnus bellum gerebat contra Saxones, quos tandem subegit et ab idolorum cultu ad christianam religionem perduxit. Erant Saxones indole feroci et bellicosa; divisi in Ostphalos, Westphalos et Angarios seu medios, occupabant terras inter Albim et Amasium. Idolorum cultui addictissimi, etiam victimas humanas iis offerrebant. Exeunte sæculo VII duo fratres Edwaldi, missionarii ex Anglia, eorum conversionem tentaverant; sed ambo interfecti fuerant. S. Bonifacius etiam priori medio sæculi VIII in eorum finibus Fidem prædicavit et nonnullos convertit. Post illos S. Lebwinus presbyter ex Anglia, ad Iselam in Frisia Saxonum et Francorum terminum, haud paucos baptizavit, et in ipsa eorum terra ecclesiam extruxit, quæ tamen brevi post ab idololatriis fuit destructa. Iidem Saxones jam a sæculo VI provincias Francorum prædabundi invadebant, et quamvis a regibus Fran-

(1) *Chron.* ad an. 773. Conf. Baron. ad an. 774 et 964; Sandini, *Dissert.* XIX.

(2) Anastas. *Vitæ Pontif.* Hadrian.; Eginhard. *Vita Caroli M.*; Regino, *Chron.*; *Annales Fuldenses, Metenses, Bertiniani.*

cis sæpius victi et ad pendendum tributum coacti, quavis data occasione, eorum jugum excutiebant, et provincias finitimas infestabant.

Anno 772 Carolus Magnus copiosum exercitum contra Saxones duxit, eorum castrum Eresburgum cepit, celebre idolum Irminsul destruxit, et Saxones usque ad Visurgim subegit. Illi se Carolo dederunt pacemque impetrarunt ea lege, ut missionarii, qui erant in regis comitatu, christianam fidem inter illos libere prædicarent. Verum anno 774, Carolo agente in Italia, Saxones contra pacta inita missionarios eiecerunt, contiguas Francorum provincias invaserunt ferroque et igne vastarunt. Anno sequente a Carolo victi, rursus fidem suam ei obligarunt, nulloque modo se Evangelii prædicationem impedituros spondentes, obsides dederunt. Iterum rebelles et iterum domiti, anno 776 magnates eorum Carolum ad Lippam accesserunt, et renovato fidei juramento, novos obsides dederunt, multique eorum cum uxoribus et liberis suis baptizati sunt. Carolus Magnus ad confirmandam suam inter Saxones auctoritatem, anno 777 regni comitia coegit Paderbornæ in terris Westphalorum. In his principes Saxonum rursus Carolo fidem jurarunt promiseruntque, se nulla ratione prædicationem religionis christianæ impedituros, secus se et omnia sua in regis arbitrio fore; plurimi etiam baptismum susceperunt. Verumtamen brevi post rursum rebelles, missionarios eiecerunt omnesque terras usque ad Rhenum vastarunt, sed continuo armis Caroli Magni repressi et ad obsequium reducti sunt.

Carolus Magnus ad propagandum inter eos religionem christianam, tum excitandis ecclesiis tum erigendis episcopatibus et monasteriis opem tulit. Jam ab anno 780 et deinceps episcopatus Osnabrugensis, Mindensis, Verdensis, Bremensis, Paderbornensis, Monasteriensis, et Selingstadiensis postea translatus Halberstadium, instituti fuerunt. Postquam anno 785 Witikindus et Albio, Saxonum duces, se Carolo Magno remisissent et baptismum suscepissent, eorum exemplum Saxones passim, procures et plebeji, imitati sunt. Sæpius deinde rebelles, sed continuo repressi,

tandem ab anno 803 sinceriorem Carolo ejusque successoribus fidem servaverunt, et bello finis constitutus est. Ab hoc tempore Saxones abjecto idolorum cultu, in religione christiana perseverarunt ferocesque mores cum humaniori vivendi ratione commutaverunt (1).

4. Victor etiam exstitit Carolus Magnus de Avaribus alias Hunnis, incolentibus antiquam Pannoniam in hodierna Hungaria et Austria infra Anasum, quo a Bavaris separabantur. Cum illi etiam Francorum fines infestarent, Carolus Magnus ab anno 791 contra eosdem bellum gessit eo successu, ut intra sex annos eorum terras usque ad Arabonam et Dravum sibi subjecerit. Sollicitus de novis subditis ad christianam religionem adducendis, presbyteros ad eos destinari curavit, qui eosdem erudirent. Avars passim Fidem et baptismum susceperunt. Optime de eorum conversione meruit Arno episcopus Salisburgensis, cui Avarum regio in spiritualibus subjecta fuit, cujusque sedes ideo metropolitana jura accepit. Arno non tantum Avarum, Francis subditorum, sed etiam Slavorum Carinthiorum, quibus jam sub decessore suo S. Virgilio Evangelium fuerat annuntiatum, terras peragravit, ubique Fidem prædicans, ecclesias erigens et presbyteros constituens. Atque ita christiana religio illic longe lateque fuit propagata, et inde etiam ad alios populos Slavos conterminos delata (2).

5. Interim in Syria, Palestina, Ægypto aliisque terris, Saracenorum dominationi subjectis, Christiani suam Religionem quidem exercere permittebantur, sed sub dura erant servitute. Varius fuit eorum status secundum diversam califarum, quibus parebant, indolem; alii ex his eos gravius, alii minus vexarunt; nonnulli eosdem cruento modo insectati sunt (3). Præterea rupta jam inde a sæculo VII inter Mahometanos religiosa et politica unitate, continua fuit apud eos de califatu concertatio, at factiones exortæ sunt

(1) Eginhard. *Vita Caroli M. et Annal.*; item *Annales Fuldenses, Bertiniani, Laurissenses et Laurishamenses*.

(2) *Annales Francorum et Laurissenses*; item *Vita S. Ruberti*, apud Canisium, *Lectio. antiquit.* tom. III, p. 11.

(3) Theophan. *Chronograph.*

sibi invicem infensissimæ, unde frequentissima et exitialia bella; quæ omnia Christianorum in illorum terris conditionem admodum inquietam tristemque reddebant.

In imperio Græco Constantinus Copronymus persecutionem contra sacrarum imaginum cultum continuavit, ut diximus, usque ad annum 775, quo exstinctus est. Ei in Imperio successit Leo IV ejus filius, qui patris et avi sui bellum contra sacras imagines prosecutus est, leniori tamen ratione, sed anno 779, quum imagines in occulto coli rescivisset, in id facientes severe animadvertit, ipsamque uxorem suam Irenem sub cujus cervicali imagines deprehenderat, repudiavit. Verum brevi post, anno scilicet 780, Leone IV mortuo, imperium accepit Constantinus VI, filius ejus decennis, sub tutela matris suæ Irenis, quæ pacem ecclesiæ restituendam curavit.

6. Irenes augusta rebus imperii aliquantum compositis, cum Tharasio, anno 784 ad sedem Constantinopolitanam evecto, contulit de aptiori via extirpandæ hæreseos Iconoclasticæ et restituendi dogmatis catholici. Placuit via concilii generalis. Litteras igitur supplices dederunt ad Hadrianum papam I, ut convocationem generalis concilii probaret illudque præsentia sua cohonestaret. Pontifex concilii celebrationi assensit datis ad eos litteris, in quibus laudata eorum erga Apostolicam Sedem obedientia, sacrarum imaginum cultum egregie vindicavit. Præterea Petrum presbyterum et Petrum abbatem Constantinopolim legavit, ut vice sui concilio præsiderent (1).

Concilium inchoatum est Constantinopoli anno 786, sed suborta prætorianorum militum, hæresi infectorum seditione, illius celebratio dilata est in annum sequentem. Turbis autem compositis, anno 787 concilium resumptum fuit Nicææ in Bithynia. Interfuerunt 350 episcopi, multi abbates et procures. Politianus patriarcha Alexandrinus, Theodorus Antiochenus et Elias Hierosolymitanus, tyrannide Saracenorum præpediti, legatos miserunt, qui de traditione suarum ecclesiarum circa sacrarum imaginum cultum

(1) Labbe, tom. VII, p. 32 et 99.

testarentur. Præsiderunt duo Apostolicæ Sedis legati, ut ex actis concilii patet (1). Habitæ sunt Nicææ septem actiones seu sessiones; octava vero et ultima Constantino-
poli. Actione I post elegantem Tharasii Constantinopolitani orationem, recitatæ sunt litteræ Constantini imperatoris et Irenis augustæ, quibus inter alia mandabatur, ut secundum consuetudinem synodicam litteræ Hadriani papæ publice legerentur. Deinde plures episcopi, ejurata hæresi et pœnitentia exhibita, in sacrum concessum admissi sunt. Act. II lectæ sunt Hadriani papæ litteræ, quibus sacrarum imaginum causa explicabatur, et legatis postulantibus, num S. Synodus eas reciperet, respondit synodus: " Sequimur, recipimus et probamus. " Act. III lectæ sunt litteræ Tharasii patriarchæ ad cæteros Orientis patriarchas horumque responsoriæ, et episcopi plures, qui lapsi fuerant, in sedes suas restituti sunt. Act. IV testimonia bene multa e SS. Scripturis et patribus prolata sunt ad probandum legitimum sacrarum imaginum cultum, anathemata dicta in hæreticos Iconoclastas, et edita fidei professio, cui singuli episcopi post Apostolicæ Sedis legatos subscripserunt. Act. V. probatum est, Iconoclastas hæresim hausisse a Judæis, Manichæis, Saracenis aliisque. Act. VI acta pseudo-synodi Constantinopolitanæ sub Constantino Copronymo habitæ proscripta sunt. Act. VII sex præcedentia concilia œcumenica confirmata sunt, et definitum, sacris imaginibus honorariam adorationem, non tamen veram latrariam esse exhibendam. " His ita se habentibus, inquit synodus, regiaque " incedentes via, et sequentes divinitus inspiratum sanctorum patrum nostrorum magisterium ac catholicæ traditionem Ecclesiæ, definimus in omni certitudine et diligentia, sicut figuram pretiosæ ac vivificæ Crucis, ita venerabiles ac sanctas imagines proponendas, tam quæ de coloribus et tessellis quam quæ ex alia materia...

(1) Conf. Natal. Alex. *Hist. eccl.* sæc. VIII, diss. 3. Errat profecto Photius, dum *l. VII de synodis* scribit, Tharasium huic concilio præsedisse; is solum, quia exercitatissimus et peritissimus linguæ græcæ, de legatorum assensu concilium oratione inchoavit et interlocutionibus direxit.

„ Maxime imaginem Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu
 „ Christi, dein intemeratæ Dominæ nostræ sanctæ Dei
 „ Genitricis, venerandorum angelorum et omnium sancto-
 „ rum virorum. Quo scilicet per hanc imaginum pictarum
 „ inspectionem, omnes qui contemplantur, ad prototyporum
 „ memoriam et desiderium veniant, illisque salutationem et
 „ honorariam adorationem exhibeant, non tamen quæ secun-
 „ dum fidem est, veram latriam, quæ solum divinæ naturæ
 „ competit; ita ut istis, sicut figuræ pretiosæ et vivificæ
 „ Crucis et sanctis Evangeliiis et reliquis sacris monumentis,
 „ incensorum et luminum oblatio ad honorem harum effi-
 „ ciendum exhibeatur, quemadmodum et antiquis piæ con-
 „ suetudinis erat. Imaginis enim honor ad primum
 „ transit... ”

Præterea concilium edidit 22 canones, spectantes potissi-
 mum ad rem hierarchicam, liturgicam et disciplinarem (1).
 Quibus absolutis, episcopi ab augustis vocati sunt Constanti-
 nopolim, ubi solemni ritu in mediis acclamationibus concilii
 decreta recitata fuerunt. Tharasius Constantinopolitanus
 patriarcha, litteras scripsit ad Hadrianum papam, ut eum
 de concilii gestis et consensione in dogma a Pontifice præ-
 dicatum, certiore redderet. Pontifex post legatorum suo-
 rum reditum, concilii acta suscepit et e græco in latinum
 verti jussit (2).

Sic regnantibus Constantino et Irene, sacrarum imaginum
 cultus in Oriente restitutus fuit, sed in Occidente, nempe in
 Galliis, occasione hujus concilii graves disceptationes exci-
 tatæ sunt.

Quam primum enim concilii Nicæni acta ad Gallos adlata
 sunt multi offensi fuerunt, ac si in illo non relativus, sed
 absolutus et latriæ cultus, soli Deo debitus sacris imaginibus
 fuisset assertus. Provenit hic Francorum error tum e mala
 actorum concilii Nicæni versione latina pluriumque facto-
 rum ignorantia, tum ex ambiguo vocabulo *adorationis*, in

(1) Labbe, tom. VII.

(2) Conf. A. Muzarelli, *De auctoritate R. pontif.* tom. II, c. 11;
 J. B. Palma, *Prælect. hist. eccl.* tom. II, part. II, c. 2-3.

concilio Nicæno a Græcis usurpato, quo hi non veram latrîam, sed salutationem et adorationem honorariam intelligebant, uti expresse distinxerunt in suo decreto seu definitione dogmatica.

Brevi post (790) auctore anonymo prodierunt libri quatuor, dicti Carolini, quod Caroli Magni nomine et forsân hortatu fuerint editi (1). In iis concilii Nicæni acta ad immoderatam crisim censuramque revocabantur et plus satis carpebantur, quasi absolutus sacrarum imaginum cultus in iisdem fuisset præscriptus.

Anno 794 Carolus Magnus numerosam episcoporum synodum ex universo regno suo congregavit Francofordiæ ad Mœnum. Editi in ea sunt 56 canones, quorum I damnata fuit hæresis Adoptianorum, de qua mox dicemus; II reprobata fuit doctrina eorum, qui sacris imaginibus ut deificæ Trinitati adorationem impendendam dicebant; quam doctrinam patres Francofordienses in concilio Nicæno definitam fuisse, falso putabant. « Allata est in medium, inquit, » quæstio de nova Græcorum synodo [ita Franci tunc appellabant concilium Nicænum II], quam de adorandis imaginibus Constantinopoli fecerunt; in qua scriptum habebatur, ut qui imaginibus Sanctorum, ita ut Deificæ Trinitati, servitium aut adorationem non impenderent, anathema judicaretur. Qui supra SS. patres nostros omnimodis adorationem et servitutem renuentes contempserunt, atque consentientes condemnaverunt. » Reliqui canones ad disciplinam spectant (2).

Cæterum tam ex allato canone Francofordiensis synodi, quam ex libris Carolinis manifestum est, Francos eo tempore Nicænam synodum non ut œcumenicam, sed ut nationalem Græcorum considerasse, tum quod vix ulli episcopi Latini ei interfuissent, tum quod Hadrianus papa eam non-

(1) Disputant eruditi, quis fuerit auctor librorum Carolinorum. Videsis Natal. Alex. *Hist. eccl. sæc. VIII*, diss. 6; Gretser. *Historia S. Crucis*, part. II; Le Cointe, *Annales*, ad an. 794. Libros illos primo typis edidit anno 1549 Joannes Tilius. Conf. H. J. Floss, *De suspecta Librorum Carolinorum a Joanne Titio editorum fide commentatio*, Bonnæ 1860.

(2) Labbe, tom. VII, p. 1013.

dum consueta ratione confirmasset. Interim Hadrianus papa, accepto per Caroli Magni legatos capitulari, quod capitulorum, quæ in libris sic dictis Carolinis leguntur, titulos continebat, prolixam scripsit ad Carolum Magnum epistolam, in qua ad articulos in capitulari illo contentos respondit, et antiquam doctrinam de sacrarum imaginum cultu explicavit, cui cum consentanea esset concilii Nicæni definitio, se illud suscepisse significavit (1). Cum tamen Franci ab errore Iconomachorum essent alieni, et communionem cum iis, qui Nicænam synodum suscipiebant, non rumperent, neque moderatum, sed absolutum, superstitiosum et periculosum imaginum cultum improbarent, Hadrianus œconomia usus, censuit, ad tempus abstinendum ab obligandis Francis ad recipiendum concilium Nicænum tanquam œcumenicum, donec ii. rebus melius perspectis, errorem facti, in quo versabantur, deposuissent; quod reipsa postea fecerunt (2).

7. In Hispania errorem gravissimum propagarunt Felix episcopus Urgellitanus et Elipandus archiepiscopus Tole-tanus. Felix anno 783 ab Elipando consultus, an Christus, quatenus homo est, proprius an solum adoptivus Dei Filius credendus atque dicendus sit, respondit, dicendum esse adoptivum. Felici facile assensit Elipandus. Ambo hanc doctrinam ore et scripto propugnarunt, et hæreseos Adoptionis auctores fuerunt. Erat hæc doctrina Nestorianæ hæreseos instauratio; quum enim adoptionis et filiationis terminus afficiat personam, si Christus, qua homo, esset solum adoptivus Dei Filius, consequeretur, non tantum, naturam, sed etiam personam humanam in Christo ad divinæ consortium fuisse assumptam, duosque in eo esse distinguendos Dei Filios, proprium et adoptivum (3).

(1) Labbe, tom. VII, p. 915.

(2) Ea, quæ Dallæus et alii e libris Carolinis et e synodo Francofordiensi opponere conati sunt contra catholicam doctrinam de sacrarum imaginum cultu, confutata reperies apud Natal. Alex. *Hist. eccl. sæc. VIII*, diss. 6, § 7-8; J. B. Palma, *Prælect. hist. eccl.* tom. II, part. II, c. 4; etc.

(3) Errant profecto Walchius, *Hist. Adoptianor.*, et Basnagius, apud Canisium, *Lect. antiquit.* tom. II, p. 284, dicentes, hanc controversiam in mera logomachia et diversa verborum acceptione atque explicatione

Hæresis confestim a viris doctis confutata et ab episcopis in synodis atque a Romano Pontifice damnata fuit. In primis Etherius episcopus Uxamensis et Beatus presbyter libros duos contra Elipandum scripserunt. Eodem tempore Hadrianus papa epistolam scripsit ad episcopos Hispaniæ, eos admonens, ut sibi ab Elipandi errore caventes, constanter perseverarent in avita doctrina, quæ confitetur, Christum esse proprium et unigenitum Dei Filium, ita ut idem sit Filius Dei, qui Filius hominis (1). Paulo post eundem errorem doctissimis libris confutarunt, et catholicum dogma vindicarunt Alcuinus et S. Paulinus patriarcha Aquilejensis.

Quum autem sedes Urgellitana sita esset in ea Hispaniæ parte, quæ Francis subjecta erat, et error etiam in Galliam penetrasset, Carolus Magnus anno 792 synodum coegit Ratisbonæ, in qua Felix, jussu regis accersitus, erroris convictus fuit. A rege directus Romam, coram Hadriano papa hæresim abjuravit. Verum Urgellam redux, errorem resumpsit, et in terras Maurorum confugiens, una cum Elipando aliisque eundem propagare conatus est. Carolus Magnus acceptis ab Elipando aliisque Adoptianis litteris, quibus illi novam causæ discussionem postulabant, anno 794 coegit supra laudatam synodum Francofordiensem, in qua Felicis et Elipandi doctrina tanquam impia et nefanda hæresis damnata fuit (2). Tunc Carolus Magnus Leidradum episcopum Lugdunensem duosque sacerdotes in Hispaniam sibi subjectam destinavit, ut Adoptianos ad catholicam veritatem reducerent; quod illi optimo cum successu fecerunt.

Felix vero et Elipandus in errore pertinaces exstiterunt. Quapropter Leo papa III, Hadriani successor, anno 799 in Romana synodo hæresim Adoptianam iterum damnavit, et Felicem, nisi eam abjiceret, anathematizatum et ab Ecclesia separatum declaravit (3). Tunc Felix ad meliorem mentem

fuisse positam. Videsis Natal. Alex. loc. cit. diss. VII; J. F. Madris. *Dissert. de hæresi Feliciana et Elipandiana*, apud Zachar. *Thesaur. theol.* tom. IX, p. 353.

(1) Labbe, tom. VII, p. 1014.

(2) Ibid. p. 1013 et seq.

(3) Ibid. p. 1149.

conversus, Aquisgranum profectus est, ubi anno 799 ab Alcuino in synodo plenissime confutatus et erroris convictus, hæresim abjuravit. Quoniam vero de ejus sinceritate vel constantia dubitabatur, sedi suæ non fuit restitutus, sed Lugduni sub inspectione episcopi vivere jussus est, ubi anno 818 supremum diem obiit. Neque inanis erat ista de constantia Felicis dubitatio, siquidem post ejus mortem novum scriptum, ad confirmandum pristinum errorem ab eo compositum, repertum est, quod Agobardus episcopus Lungdunensis refutavit. Majus dubium est, num Elipandus, qui sub Maurorum dominio secure agebat et initio sæculi IX obiit, ad meliorem mentem redierit. Adoptianorum factio cum suis auctoribus disparuit (1).

8. Quantum porro ad ecclesiarum statum in Hispania pertinebat, quum posteriori sæculi VIII dimidio inter Maurorum emiras discordiæ et concertationes de summo imperio essent frequentes, christiani principes Asturiæ regnum suum magnopere auxerunt, pluresque civitates a Maurorum jugo liberarunt. Sub Maugareto vero, qui regnavit ab anno 783 usque ad 789, Christianorum res declinarunt, isque scelestissimam pactionem cum Mauris iniit. Sed Alphonsus II cognomine Castus, qui anno 791 regnare cœpit, inclinatum regni statum restituit. Anno 777 Carolus Magnus ab ipso Solimano emira Cæsaraugustæ contra Abd-el-Raham califam evocatus, montes Pyreneos superavit, et omnes provincias usque ad Iberum occupavit. Emiræ se Carolo dederunt, quos is in vasallos suscepit. Sed Carolo propter bellum Saxonicum ex Hispania revocato, Abd-el-Raham omnem fere regionem usque ad Pyreneos sub suam potestatem redegit. Posthæc bellum inter califam Cordubensem et Carolum Magnum semel et iterum resumptum est, donec anno 812 inter eos de pace triennali et de Ibero ceu termino inter utriusque regnum convenit.

In Anglia reges et populi in religionis christianæ professione perseverabant. Verumtamen ecclesiarum libertas atque

(1) Paulinus et Alcuinus, *LL. contra Felicem et Elipandum*; item, *Annales Francor., Metens. et Loisel.*

prosperitas in multis provinciis præpediebantur tum ambitione et avaritia magnatum tum civilibus dissidiis et rebellionibus.

Anglorum orientalium seu Estangliæ regnum annis multis magna cum prudentia et pietate moderatus est Ethelbertus, qui anno 793 jussu Offæ regis Merciorum occisus, sancti et martyris titulum accepit (1). Offam mox commissi criminis poenituit, illudque pia in urbem Romam peregrinatione et aliis religiosis operibus expiavit. Post necem S. Ethelberti regnum Estangliæ diu regulum et tyrannorum violentiis obnoxium fuit.

Northumbriæ regnum, ab obitu Alfridi regis (705) usque ad initia hujus sæculi, continua fere dissidiorum et bellorum civilium serie perturbatum fuit. Accesserunt invasiones Danorum, qui Northumbrorum dissidiis usi, classibus suis ab anno 793 eorum terras invaserunt, omnia vastantes, ecclesias et monasteria prædantes, multos præsertim sacerdotes et monachos interficientes, alios vinctos abducentes aliisque opprobriis vexantes (2). Anno autem 798 aut sequente Ehanbaldus archiepiscopus Eboracensis synodum coegit apud Finchal, cui præter episcopos aliasque viros ecclesiasticos interfuerunt optimates. Actum in ea est de rebus ecclesiæ et gentis Northumbrorum, et disciplina de celebrando Paschate secundum veteres canones instaurata fuit (3).

In regno Merciorum anno 796 Offam excepit Kenulfus, qui pietate, fortitudine aliisque virtutibus præditus, regnavit usque ad 821. Hujus principis anno secundo Athelardus archiepiscopus Cantuariensis magnam synodum celebravit apud Bacanceld, cui præter 18 episcopos et plures abbates interfuerunt Kenulfus rex et optimates. In ea ex auctoritate Leonis papæ III sub poena excommunicationis prohibitum est laicis, quominus dominium in res ecclesiasticas usurparent (4). Anno 803 idem archiepiscopus alteram episcoporum.

(1) Bolland. *Acta SS.* 20 Maii.

(2) Pagi, *Critica*, ad an. 793.

(3) Labbe, tom. VII, p. 1110 et 1190.

(4) Ibid. p. 1147.

abbatum et optimatum synodum habuit Cloveshoviæ, cujus causa hæc fuit : Offa Merciorum rex ab Hadriano papa consecutus fuerat, ut primatus dignitas et metropolitana jura inter Cantuariensem et Liebfeldensem præsules dividerentur. Leo III, a Kenulfo rege et Athelardo archiepiscopo rogatus, ecclesiæ Cantuariensi pristinam dignitatem et antiqua jura cum primatus honore, ei a S. Gregorio Magno ejusque successoribus concessa, restituit. Quod Pontificis decretum in synodo Cloveshoviensi promulgatum est. Provisum etiam fuit monasteriorum libertati, et auctoritate Sedis Apostolicæ, cujus vice fungebatur Athelardus, sub pœna anathematis cautum est, ne laici et sæculares domini præficerentur monasteriis (1).

9. Quum Hadrianus papa I die 25 Decembris 795 obiisset, ei altera die unanimi cleri populique consensu suffectus est Leo III, Romanus, presbyter cardinalis, eruditione morumque integritate clarissimus, qui sedit usque ad annum 816. Is mox electionem suam significavit Carolo Magno, eum hortatus est, ut Romanum ecclesiam tueri pergeret, eidem patriciatus Romani honorem et jus seu defensionem Romanæ ecclesiæ et urbis confirmavit, ideoque ad eum direxit vexillum urbis cum clavibus confessionis S. Petri seu e sepulcro Petri acceptis. Anno vero 799 Paschalis primicerius et Campanulus sacellarius Romanæ ecclesiæ, inique ferentes, Leonem III in pontificatu sibi fuisse prælatum, nefarios homines excitarunt, qui Pontificem, ad litanias majores seu supplicationem pergentem, in via aggressi sunt, multisque plagis affectum in custodiam detruserunt. Leo papa paulo post amicorum ope e custodia deductus, in Galliam ad Carolum Magnum confugit. Carolus Pontificem Romam reduxit, et congratulantibus Romanis in locum suum restituit. Præterea in causa Leonis, ab adversariis falso accusati, archiepiscoporum, episcoporum et abbatum, Italorum et Gallorum, synodum coegit. Illi vero omnes contestati sunt, se non posse judices esse Pontificis : « Nos, inquit, Sedem Apostolicam, quæ est caput omnium Dei ecclesiarum, judicare

(1) Labbe, tom. VII, p. 1189.

„ non audemus; nam ab ipsa nos omnes et vicario suo
 „ judicamur; ipsa autem a nemine judicatur, quemadmo-
 „ dum antiquitus mos fuit; sed sicut ipse Summus Pontifex
 „ censuerit, canonice obediemus. „ Quapropter Leo III
 SS. Evangelia amplexus, ambonem conscendit, et coram
 omnibus ordinibus se ab afflictis sibi criminibus juramento
 purgavit (1).

Post paucos annos idem Pontifex rogatu Caroli se contulit
 Mantuam, inquisiturus, an re ipsa illic, ut fama erat, reperi-
 retur sponsa, a Longino qui latus Christi Domini trans-
 fixerat, sanguine Salvatoris imbuta. Inde Leo papa transiit
 in Galliam, ut ad Carolum de eadem re referret (2). A rege
 honorifice exceptus, Natalem Domini cum eo celebravit
 apud Carisiacum. Inde per Bavariam regressus est in Italiam.

Pontificem, cum in Germania consisteret, petente Carolo,
 S. Suitbertum solemniter in Sanctorum album retulisse,
 hancque esse primam solemnem canonizationem, aliqui
 scripserunt, permoti epistola S. Ludgeri episcopi Monaste-
 riensis, quam recitat Baronius (3). At istam narrationem
 esse falsam et epistolam Ludgeri supposititiam, jam dudum
 eruditi ostenderunt (4).

10. Leo papa III, a Carolo Magno in locum suum, ut
 supra diximus, restitutus, ut hunc principem de Ecclesia
 optime meritum, novo beneficio ad illius defensionem excita-
 ret, anno 800 festo die natali Domini in basilica S. Petri
 eum Romanorum imperatorem salutavit, et, acclamantibus
 Romanis, oleo sacro inauguravit atque pretiosissima corona
 decoravit (5).

(1) Anast. *Vitæ RR. Pontif.* Leo III.

(2) Baronius et Pagi, ad an. 804. De guttulis sanguinis Christi Domini,
 quæ Mantuæ vel in aliis nonnullis ecclesiis conservantur, videsis S. Tho-
 mam, *Summa*, part. III, q. 54, a. 2, ad 3; card. de Lugo, *Disput.* 14
de Incarnat. sect. 6, n. 41; Benedict. XIV, *De beatif. et canonizat.* l. IV,
 part. 2. c. 7; Honorat. a S. Maria, *Antmadvers. in usum et regul. crit.*

(3) *Annal.* ad an. 804.

(4) Conf. Benedict. XIV, loc. cit. l. I, c. 7 et 8.

(5) Anast. *Vitæ RR. Pontif.* Leo III; Eginhard. *Vita Caroli M.*, et
Annal. ad an. 801; item *Annales Lauriss.*, *Bertiniani*, etc.

Tali modo Leo III imperium Romanum, jam abhinc trecentis et amplius annis in Occidente extinctum, instauravit. Complectebatur istud imperium in primis hæc duo : officium tuendæ Ecclesiæ contra infideles, hæreticos et seditiosos, atque summam dignitatem seu honoris primatum supra Occidentis principes; adeo ut Carolus Magnus ejusque successores, a RR. Pontificibus uncti et inaugurati, præter augustum nomen et imperialia insignia, in republica seu societate christiana acciperent majestatem, et Ecclesiæ universæ, præsertim Romanæ, tutores et societatis christianæ protectores constituerentur. Summa tamen dominatio in ducatu Romano et exarchatu remansit apud solum R. Pontificem (1).

Amplissimum porro erat Caroli Magni imperium; in sua quippe potestate tenebat universam Galliam, in Hispania quidquid occurrit a Pyreneis usque ad Iberum, in Italia priscam ditionem Longobardicam cum Istria, Liburnia et insula Corsica, per Germaniam, Frisiam, Saxoniam aliasque regiones imperii sui fines protulit usque ad Eideram, mare Balticum, Albiū, Arabonam et Adriam. Tanta erat nominis ejus fama, ut Saracenorum califa Aaron-al-Raschid eum legationibus muneribusque honorarit, missisque sacri Sepulcri clavibus et vexillo, dominum S. Sepulcri constituerit (2).

Carolus potestate sua ad Religionis et reipublicæ prosperitatem usus est. Nihil neglexit eorum, quæ erant principis christiani, ut subacti populi barbari ab idolorum cultu et sæva vivendi ratione ad religionem christianam et vitam humaniorem perducerentur. Ecclesias et monasteria muneribus et privilegiis decoravit. Quanta sollicitudine interiorem imperii statum composuerit, constat ex ejus capitularibus. Condita sunt hæc capitularia in comitiis tum ecclesiasticorum, episcoporum et abbatum, tum laicorum procerum, ideo et ecclesiasticas et civiles leges complectuntur. Eæ autem leges, quæ ad ecclesiasticas personas et res

(1) Natal. Alexand. *Hist. eccl. sæc. IX.* diss. 1, cum animadvers. Roncagliæ; Cenni, *Monumenta dominationis pontif.*; Orsi, *Della origine del dominio e della sovranità dei Romani pontefici.*

(2) Eginhard. *Vita Caroli Magni*; Monach. Engolis.

spectant, pleræque excerptæ sunt e conciliorum canonibus et Pontificum decretis (1). Ut autem leges sacræ et civiles ubique custodirentur, per provincias constituti sunt Missi dominici, electi ex ecclesiasticorum et laicorum procerum ordinibus, qui de legum observantia in provinciis, de episcopis, abbatibus, monachis, magistratibus et aliis, de eorum inter se concordia et dissidiis, de criminibus inquirebant, querelas excipiebant, et quotannis legationis suæ rationem in comitiis reddebant (2). Litterarum, scientiarum et artium studium atque culturam Carolus insigniter promovit; in urbibus et pagis scholas excitari curavit; cum episcopis et abbatibus egit ad erigendas sacrarum litterarum et scientiarum scholas in ecclesiis cathedralibus et monasteriis; bibliothecas existentes auxit novasque creavit; viros eruditos, inter alios celebrem Alcuinum, in regnum suum evocavit, magistros constituit, præmio et honore affecit (3). Quanta autem emolumenta inde in litterarum et scientiarum culturam et prosperitatem redundarint, quisque facile colligit, et sat probant viri docti, in his scholis instituti, inter quos Theganus episcopus Trevirensis, Nithardus abbas, Walafrius Strabo, Paschasius Radbertus, Rabanus Maurus, alii.

Anno 802 Carolus Magnus pro communi omnium imperii ordinum reformatione conventum generale indixit Aquisgrani. In eo post præstitum imperatori fidei sacramentum, lecta sunt conciliorum et Pontificum decreta, regula S. Benedicti et regni leges. Sancitum est, ut quisque, pro loco et ordine suo, ea diligenter servaret, et quæ contra irrepserant, in clero secundum canones, in monachis secundum regulam S. Benedicti, in comitibus et populo secundum regni leges corrigerentur. Episcopi ad instructionem sacerdotum ediderunt capitulare constans 22 articulis. Imperator etiam nonnulla capitularia promulgavit, in quibus inter alia, de consilio

(1) Capitularia Caroli Magni collegerunt et ediderunt Ansegisus abbas et Benedictus diaconus sæculo IX; eadem ut et capitularia aliorum regum Francorum postea edidit Baluzius, Paris. 1677, 2 vol. in-fol.

(2) *Capitular.* l. IV, c. 67.

(3) *Histoire littéraire de France*, tom. IV.

Leonis papæ, constitutum est, ut chorespiscopi nihil agere præsumerent eorum, quæ erant ministerii episcopalis, et deinceps chorepiscopi non constituerentur, ut episcopi et sacerdotes immunes essent ab expeditionibus bellicis, et in exercitu non forent nisi duo episcopi cum aliquot sacerdotibus, qui sacra ministrarent (1).

Episcopi etiam imperatoris mandato per provincias synodos celebrarunt ad reformandos in clero et in populo mores. In hunc finem anno 813 quinque synodos in Gallia coactas legimus, nimirum Arelatensem, Moguntiacam, Rhemensem, Turonensem et Cabilonensem, in quibus multa, restituendæ disciplinæ utilia, decreta sunt (2).

11. Anno autem 809 synodus numerosa coacta fuit Aquis-grani, in qua tractata est questio de processione Spiritus Sancti. Spiritum S. procedere ex Patre et ex Filio, una cum latinis tradidere Patres græci, atque in hac ipsa doctrina usque ad schisma Photianum Ecclesia orientalis consensit cum occidentali. Sæculo IV, quum ab hac doctrina aberrarent Ariani et Macedoniani, Spiritum S. a Filio procreatum seu factum dicentes, concilium Constantinopolitanum I symbolo Nicæno de Spiritu S. addidit hæc verba: *Qui ex Patre procedit*, non ad processionem a Filio, sed ad errorem præfatorum hæreticorum excludendum. Cum deinde Visigothi arianos errores intulissent in Hispaniam, negarentque, Spiritum S. procedere a Filio, episcopi Hispani jam inde a sæculo VI in fidei confessionibus, quas, occasione conversionis Visigothorum et Suevorum ad catholicam fidem, in synodis ediderunt, diserte expresserunt doctrinam de processione Spiritus S. ex Patre et ex Filio. Anno vero 767 de hac doctrina orta est disputatio in Gallia inter legatos, quos Paulus papa I, et Constantinus Copronymus imperator Græcorum, ad Pipinum regem deputaverant. Græci enim accusati, quod sacras imagines persequerentur, Romanos accusarunt, quod Spiritum S. ex Filio sicut ex Patre procedere docerent, et Symbolum Constantinopolitanum corrumperent. Pipinus rex de

(1) *Annai. Lambec.* ad an. 802; Baluz. *Capitular. reg. Franc.* tom. 1.

(2) Labbe, tom. VII, p. 1231.

utraque quæstione synodum habendam curavit in villa Gentiliaco prope Parisios. Quamvis acta hujus synodi ad nos non pervenerint, non est tamen dubium, quin vera doctrina in ea fuerit vindicata. Anno 796 synodus Foro Juliensis, celebrata a S. Paulino patriarcha Aquilejensi, processionem Spiritus S. ex Patre et Filio e pluribus S. Scripturæ locis probavit, vocabulum *Filioque*, quo vera doctrina contra hæreticorum errores exprimeretur, symbolo Constantinopolitano bene additum, judicavit, idemque symbolum cum ea additione legit.

Quo autem tempore et auctore vocabulum *Filioque* symbolo Constantinopolitano fuerit additum, hocque symbolum cum ea additione in ecclesiis cani cœperit, incertum est. Verisimiliter id primo in ecclesiis Hispaniæ a tempore conversionis Visigothorum et Suevorum ad catholicam fidem introductum fuit, deinde a vicinis Galliæ et postea a cæteris Occidentis ecclesiis susceptum. Morem canendi symbolum cum vocabulo *Filioque* jam initio sæculi IX in ecclesiis Galliæ obtinuisse, constat ex actis legationis, quam anno 809 synodus Aquisgranensis destinavit ad Leonem papam III.

Quum enim Joannes monachus Palæstinus contra monachos Francos, in monte Olivarum prope Hierosolymam degentes, quæstionem movisset de processione Spiritus S., Carolus Magnus de ea re litteris illorum monachorum certior redditus, Theodulpho episcopo Aurelianensi mandavit, ut de præfata quæstione Patrum testimonia colligeret, et anno 809 eandem quæstionem tractandam curavit in numerosa synodo Aquisgranensi. Theodulphus Patrum tum græcorum tum latinorum sententias, quibus processio Spiritus S. ex Filio æque ac ex Patre comprobaretur, conscripsit, ejusque liber procul dubio contulit, ut vera doctrina in Aquisgranensi synodo confirmaretur. Ut autem quæstio ipsius Pontificis auctoritate definiretur, synodus Romam legavit Bernarium episcopum Wormatiensem et Adalardum abbatem Corbejensem. Leo III doctrinam de processione Spiritus S. ex Patre et ex Filio plane probavit, et contrarium sentire vel docere sub pœna excommunicationis prohibuit; sed, ne Græcis occasionem præberet criminandi Lati-

nos, ac si symbolum Constantinopolitanum, contemnerent, approbare noluit additionem *Filioque*, quam Franci symbolo fecerant, horumque legatis respondit, ut mos ita symbolum cantandi in ecclesiis Galliæ prudenti ratione tolleretur.

Verumtamen non tantum in Hispaniæ et Galliæ, sed sensim etiam in Germaniæ, Italiæ aliisque ecclesiis latinis atque in ipsa Romana usus obtinuit, ut symbolum cum additione *Filioque* legeretur et cantaretur. Quandonam id factum sit in ecclesia Romana, haud certum est, alii illud ad Nicolai I, qui ecclesiam rexit ab anno 858 usque ad 867, alii ad Benedicti VIII, qui sedit ab anno 1012 usque ad 1024, tempora referunt (1).

Postea et ipsum dogma de processione Spiritus S., et declarationem seu expositionem dogmatis, additam symbolo Constantinopolitano per vocabulum *Filioque*, a Græcis schismaticis impugnata videbimus.

12. In Oriente postremis sæculi præcedentis annis discordia inter Constantinum imperatorem et Irenem matrem suam magnum paci et prosperitati publicæ detrimentum intulit. Anno 790 Constantinus matrem imperio privavit, sed post annum, rogantibus proceribus restituit; quæ exinde cum proceribus et militibus egit ad dejiciendum vicissim filium suum. Constantinus depravatus, anno 795, non obstantibus Tharasii patriarchæ monitis et minis, Mariam legitimam conjugem suam repudiavit, et coram Josepho presbytero et ecclesiæ Constantinopolitanæ œconomo illegitimas nuptias cum Theodota cubicularia contraxit. Tantum facinus, quod in publicum vergebat scandalum, ita commovit S. Platonem et S. Theodorum abbates, ut non tantum imperatoris nuptias palam reprehenderent, eumque ceu excommunicatum vitarent, sed etiam recederent a communione Tharasii, quod adulterum imperatorem et Josephum presbyterum, qui eum junxerat non excommunicaret. Imperator sanctos abbates pluresque eorum monachos verberibus,

(1) Petav. *Dogmata theol.* tom. II, de ss. Trinitat. l. 7; Natal. Alexand. *Hist eccl.* diss. 37, a. 3 in sæc. IV, et diss. 18 in sæc. IX et X.

carcere et exilio insectatus est. Anno 797 dejecto et exæcato Constantino, Irenes sola imperavit usque ad 802 (1).

Internis his dissensionibus accesserunt bella externa : Saraceni usque ad Constantinopolim prædabundi excurrerunt ; Bulgari etiam gravem cladem imperio Græco intulerunt anno 791.

Anno 802 dejecta Irene augusta, Nicephorus ab exercitu imperator salutatus est, et regnavit usque ad annum 811. Princeps sævus et avarus, subditos tyrannicis exactionibus oppressit ; ecclesiasticis negotiis se immiscens, turbas graves excitavit ; anno 806 Nicephorum patriarcham Constantinopolitanum, S. Tharasiï successorem, vi minisque compulit, ut Josephum presbyterum et œconomum, a Tharasio depositum quod adulterinis Constantini nuptiis interfuerat, in pristinum gradum restitueret ; anno 809 Constantinopoli episcoporum et abbatum concilium coegit, in quo ii ad nutum imperatoris declararunt, conjugium Constantini cum Theodota e dispensatione fuisse legitimum, episcopos dispensare posse in omnibus canonibus, et imperatores non esse obnoxios legibus divinis ; omnes vero, qui his decretis assentiri nollent anathematis sententia perstrinxerunt (2). Quum autem his omnibus merito resisterent S. Theodorus, Studitarum monachorum abbas, S. Plato abbas, Josephus archiepiscopus Thessalonicensis alique, imperator in eos opprobriis, carcere et exilio sæviit. Leo papa III de iis certior factus, conciliabuli Constantinopolitani acta tanquam divino et ecclesiastico juri adversa reprehendit. Imperator non tantum se non correxit, sed etiam Paulicianis hæreticis seu novis Manichæis potestatem degendi in imperio concessit. Anno vero 811 in bello contra Bulgaros cum innumera militum suorum multitudine occisus est (3).

Michael Curopalates, Nicephori in imperio successor, tyrannica ejus acta abrogavit, res ecclesiis et monasteriis ablatis restitui curavit, Theodorum studitam aliosque exules

(1) Theophan. et Cedren.

(2) Labbe, tom. VII, p. 1191.

(3) Thephan., Cedren., Zonaras.

revocavit, Nicephorum patriarcham Constantinopolitanum Leoni papæ reconciliavit, in Paulicianos hæreticos pœnam capitis tulit, a cujus tamen executione aliorum consilio deterritus fuit; at cum in Iconoclastas animadverteret, invidiam exercitus, in quo multi ea hæresi infecti erant, subiit, unde factum est, ut anno 813 commissa cum Bulgaris adversa pugna, milites ab eo defecerint et imperatorem salutarint Leonem Armenum. Michael imperii insignia sponte deposuit, et cum Procopia conjuge liberisque monasticum habitum induit (1).

Leo Armenus varia reipublicæ bono gessit, contra Bulgaros et Saracenos prospero Marte certavit, at hæresim Iconoclasticam et bellum contra sacras imagines earumque defensores instauravit. Nicephorum patriarcham, Nicetam e patricio monachum, Æmilianum Cyzici et Michaellem Synadum episcopos, Theophanem abbatem et Theodorum Studitam, quod hæreticis ejus studiis resistebant, in exilium misit, et Theodorum iconoclastam in sedem Constantinopolitanam intrusit. Hic pseudo-patriarcha anno 815 conciliabulum Constantinopoli coegit, in quo concilium Nicænum II, generale VII, rejectum fuit, pseudo-synodus Constantini Copronymi confirmata, omnisque sacrarum imaginum cultus proscriptus (2).

Ex hoc tempore in sacras imagines earumque defensores ita sævitum est, „ ut vidisses, inquit Ignatius diaconus (3), „ velut in captivitate hostili sacrarum ædium conculcari „ donaria, et quæ vulgo intacta fuerant, profanis trahi manibus ac promiscue plebis exponi spectaculo; ab ecclesiis „ expelli pastores et lupos gregibus præfici; fugari qui rectam doctrinam profitebantur, quibus vero execrationi „ illa erat, eos in domesticos et necessarios recipi; clericos „ ludibria atque verbera expertos, firmissimis undequaque „ ergastulis detineri; nazaræos nostros verberibus, fame, „ siti, diuturnis carceribus ac laboribus maceratos, ad

(1) Theophan., Cedren., Zonaras.

(2) Labbe, tom. VII, p. 1229.

(3) *Vita Nicephori patriarch. Cp.*

„ extrema usque pericula inter cruciatus perseverare, et
 „ horum quidem alios gladio vitam amittere, alios culeis
 „ inclusos, vinctosque saxorum more alto pelago demergi;
 „ feminas vero, viris spectantibus, denudari, ac velut reas
 „ equuleo distendi ac cædi, omnia virili sensu Christi causa
 „ perferentes. ”

Hanc impietatem Leo Armenus prosecutus est usque ad annum 820, quo, propter sævitiam omnibus invisus, in æde sacra palatina a conjuratis trucidatus est.

13. Bulgari autem anno 813, devictis Græcis, usque ad Constantinopolim pervenerunt; sed novi imperatoris, Leonis Armeni, metu recedentes, omnem regionem vastarunt. Hadrianopoli archiepiscopum Manuelem magnumque civium numerum in Bulgariam abduxerunt. Bulgari ethnicos ritus sectabantur, sed multi, exemplis et sermonibus archiepiscopi Manuelis et aliorum Christianorum captivorum permoti, relicto ethnicismo, christiana sacra susceperunt. Cutragon, qui anno 814 Crumno in regno Bulgarorum successit, metuens, ne tota gens ad religionem christianam transiret, Manuelem archiepiscopum aliosque captivos insigniores ad deserendam Fidem tentavit, cumque nihil efficere posset, archiepiscopum cum tribus aliis episcopis necari jussit. Cum iis martyrium perpessi sunt alii plusquam trecenti, quorum memoriam ecclesia Græca celebrat 22 Januarii (1).

14. In terris Arabum seu Saracenorum imperio subjectis post mortem califæ Aaron al-Raschid (809) dissidia et bella civilia de califatu inter illos longo tempore continuata sunt, quibus califarum imperium multum deperiit. Aglabitarum dynastia primo Africam, deinde Ægyptum independentem reddidit. In Syria et Palæstina diversæ factiones tum in se invicem tum in Christianos cædibus, rapinis aliisque flagitiis sævierunt. In Palæstina urbes multæ direptæ, ecclesiæ profanatæ, monasteria vastata, multique Christiani, præsertim monachi, necati sunt. Erant per omnes Saracenorum terras terror, confusio, cædes et desolatio maxima (2).

(1) Theophan. *Chronograph.*

(2) Theophan. *Chronograph.*, et Bolland. *Acta SS.* 20 Martii.

15. In Occidente Carolus Magnus jam anno 806 confecto testamento regnum suum inter tres ex Hildegarde filios, Ludovicum, Pipinum et Carolum, diviserat; cui testamento postquam assensissent imperii proceres, etiam subscripserat Leo papa (1). Cum vero Pipinus et Carolus filii obiissent ante patrem suum, Carolus Magnus anno 813 coactis Aquisgrani comitiis, Ludovicum successorem suum dixit, regnum vero Italiæ Bernardo filio Pipini adscripsit, et anno sequente ibidem obiit. Ei sacros honores dedicavit anno 1165 Paschalis III antipapa, quod cum legitimi Pontifices nec confirmarint nec reprobarint, cultus Caroli Magni in nonnullis ecclesiis receptus fuit (2).

Ludovicus cognomine Pius, jam diu ante a patre suo rex Aquitanix creatus et anno 781 Romæ ab Hadriano papa oleo sacro unctus, post obitum Caroli Magni amplissimum imperium nactus est. Anno 814 comitia celebravit Aquisgrani, in quibus omnia feudatariorum seu vasallorum fidem accepit et imperii statum composuit; regnum Italiæ confirmavit Bernardo Pipini fratris sui filio; Lothario filio suo natu maximo Bavariam, et Pipino secundo natu Aquitaniam concessit; in omnes provincias missos legavit, qui unicuique justitiam redderent, et quæ inique acta fuissent, corrigerent. Anno 816 Rhemis a Stephano papa IV solemniter coronatus est. Præcipua ejus gesta suis locis referemus.

16. Biennio post mortem Caroli Magni, nimirum 11 Junii 816 obiit etiam Leo papa III. In ejus locum 22 ejusdem mensis successit Stephanus IV, Romanus, qui quam primum inauguratus erat, in Galliam ad Ludovicum Pium pro ecclesiarum utilitatibus iter suscepit. Summo honore a Ludovico exceptus, eum ejusque conjugem Irmingardam Rhemis solemniter augustos coronavit. Romam redux, 24 Januarii 817 vita excessit (3).

Postridie mortem Stephani electus fuit Paschalis I, Romanus, vir sacrarum litterarum ac virtutum laude clarus. Is

(1) *Annales Francor.* ad an. 806.

(2) Bolland. *Acta SS*, 27 Januar.

(3) Baron. ad an. 816-17.

confestim legatos misit ad Ludovicum imperatorem ad renovandam amicitiam et pactionem, ab avo ejus et patre cum RR. Pontificibus initam. Imperator ad Pontificem transmisit celebrem constitutionem *Ego Ludovicus*, qua Paschali papæ ejusque successoribus in perpetuum confirmavit civitatem Romanam cum ducatu suo, omnesque civitates, castella, oppida etc., quæ in exarchatu, Pentapoli, Corsica, Sardinia, Sicilia aliisque terris, a Pipino et Carolo Magno Romanæ ecclesiæ fuerant donata vel restituta. In eadem constitutione imperator statuit, ut, quando R. Pontifex e vita migrasset, nemo aliquid mali in terris Romanæ ecclesiæ facere præsumeret; ut is qui divina inspiratione a Romanis ad pontificatum concorditer fuisset electus, confestim more canonico consecraretur, deinde ad imperatorem legati dirigerentur ad renovandam amicitiam et pacem, sicut a temporibus Caroli, Pipini et Caroli Magni obtinuerat (1).

Paschalis I anno 823 Lotharium, a Ludovico patre suo in consortem imperii et regem Italiæ adscitum, Romæ corona et nomine augusti decoravit, ei que potestatem dedit, ut factiones et turbas, si quæ in urbe excitarentur, reprimeret, et Ecclesiam ab hostium injuriis tutaretur (2). Monachis Græcis, qui persecutionis causa sub imperatoribus iconomachis Romam confugerant, liberaliter subvenit, et monasterium, opulento censu notatum, concessit. Anno 824 die 10 Februarii vitam immortalem assecutus est (3).

17. In locum Paschalis duo per populi contentionem fuerunt electi, sed prævalente nobilium parte Eugenius, Romanus et S. Sabine archipresbyter, solus ordinatus est 14 Februarii 824.

Ludovicus imperator, quum electionem Eugenii turbasque ea occasione excitatas audivisset, Romam direxit Lotharium filium suum et imperii consortem, ut cum novo Pontifice populoque Romano constitueret, quæ rerum necessitas exigere videretur. Lotharius ab Eugenio papa honorifice excep-

(1) Apud Baron. ad an. 817; Labbe, tom. VII, p. 1515.

(2) Baronius et Pagi, ad an. 823.

(3) Bolland, *Acta SS.* 14 Maii.

tus, ad emendendas injustitias, quæ factæ erant, ad corrigendos abusus, ad tutandam liberam et canonicam R. Pontificis electionem, una cum Pontifice præscripsit formulam juramenti, secundum quam clerus populusque Romanus Ludovico et Lothario imperatoribus, tanquam Romanæ ecclesiæ et urbis protectoribus, fidem promitterent, salva fide Pontifici promissa, sponderentque, se non consensuros, ut electio Pontificis alia quam canonica et justa ratione fieret, aut electus consecraretur, priusquam in præsentia legati imperatoris et populi juramentum justî regiminis præstisset, quale Eugenius sponte præstiterat (1). Constituit etiam, ut R. Pontifici ejusque ducibus et judicibus justa servaretur obedientia: nullæ deprædationes, quæ antea fiebant, deinceps, sive vivente sive defuncto Pontifice, fierent; nemo electionem Pontificis impediret eaque perageretur ab iis solis, quibus id juris antiqua patrum constitutione concessum erat; res ecclesiarum injuste detentæ, celerius restituerentur, et omnes, qui Dei et imperatorum gratiam habere desiderabant, Romano Pontifici in omnibus obedientiam atque reverentiam præstarent (2).

Anno 826 Eugenius ad restituendam disciplinam ecclesiasticam Romæ synodum celebravit, in qua 38 canones editi sunt. Præter alia in iis constituebatur, ut episcopi vitam suam conformarent regulis, quas S. Gregorius tradiderat in suo Pastoralis; in episcopis, et alibi ubi necesse erat, instituerentur sacrorum dogmatum, litterarum et artium scholæ; juxta ecclesias erigerentur claustra, in quibus clerici ecclesiasticis disciplinis vacarent; sacerdotes non ordinarentur nisi certis ecclesiis aut monasteriis deputati; cœnobiis præficerentur abbates docti et sacerdotes regularis disciplinæ studiosi (3).

18. In Oriente imperatorem Leonem Armenum persecutionem contra sacras imagines earumque cultores usque

(1) Continuat, Pauli diaconi, *Hist. Longobard.*

(2) Apud Pagi, *Critica*, ad an. 824.

(3) Labbe, tom. VII, p. 1557, et tom. VIII, p. 103.

ad mortem suam (820) continuasse supra diximus (1). Eo extincto, imperium Græcum adeptus est Michael cognomine Balbus, qui regnavit usque ad annum 829. Is, quemadmodum Constantinus Copronymus fecerat, bello civili, a Thoma duce contra eum commoto, perterritus, initio se benevolum erga Catholicos simulavit; sed deinde, ab isto metu liberatus, eos, præsertim monachos, qui constantius sacrarum imaginum cultum defendebant, insectatus est, bonorum spoliatione, exilio, capitis etiam pœna in illos animadvertens (2).

Sub impio hoc imperatore, anno 823 Mauri ex Hispania cum ingenti classe invaserunt et occuparunt insulam Cretam, Græcorum imperio subditam. Saraceni ex Africa trajecerunt in Siciliam, eamque anno 827 occuparunt. Eodem tempore Dalmatæ jugum imperatorum Græcorum excusserunt et sui juris facti sunt.

Anno 829 extincto Michaeli Balbo successit Theophilus ejus filius, patri in impietate et odio contra sacras imagines haud impar. Is post mortem pseudo-patriarchæ Antonii in sedem Constantinopolitanam intrusit Joannem præstigatorem, qui coacto in Blachernis conciliabulo, in sacrarum imaginum cultores anathema dixit eosque graviter vexavit. Theophilus omnes, præsertim monachos, qui imagines aut colerent aut retinerent vel pingerent, insectatus est; anno vero 842, magnam cladem a Saracenis perpressus, mœrore confectus obiit.

Theophilo in imperio successit Michael III ejus filius adhuc puer, imperii administratione Theodoræ ejus matri, et imperatoris tutela Theoctisto et Manueli demandata. Eorum communi opera ecclesiis pax reddita est; in locum Joannis hæretici patriarcha Constantinopolitanus ordinatus fuit S. Methodius, qui pro defensione sacrarum imaginum sub imperatoribus iconomachis multa perpressus fuerat. Is eodem adhuc anno 842 synodum Constantinopoli celebravit, in qua

(1) Vide p. 24

(2) *Vitæ S. Theodori Studitæ et S. Methodii.*

imaginum cultus restitutus et concilium Nicænum II confirmatum est. Confestim episcopi et monachi ab exilio revocati sunt imagines solemni cum pompa communique plausu per urbem delatæ et in priscis locis collocatæ, et in memoriam hujus restitutionis festum quotannis celebrandum, quod Orthodoxiam appellarunt, institutum est (1).

19. Interim Michael Balbus imperator Græcorum, quæstionem de sacris imaginibus, quas in Oriente persequabatur, etiam in Gallia excitare, et Ludovicum imperatorem Romanorum, ipsumque Eugenium papam in partes suas pertrahere conatus fuerat. Anno quippe 824 ejus legati in Galliam venerunt, munera litterasque ferentes ad Ludovicum imperatorem et ad R. Pontificem. In his litteris Michael magna cum calliditate significabat vota sua instaurandi cum Ludovico et cum R. Pontifice concordiam; perfide querebatur de ecclesiarum circa imagines discordia, deque superstitionis ritibus, quos ab imaginum cultoribus, id est Græcis orthodoxis, exerceri, falso asserebat; proinde Ludovicum deprecabatur, ut legatos suos securos Romam deduceret, et apud R. Pontificem in demandato eis negotio adjuvaret, quo discordiæ finis constitueretur.

Ludovicus Pius fucatis imperatoris Græci expostulationibus et callidis argumentis aures facilius præbens, cum Græcorum legatis Romam direxit Freulfum episcopum Lexoviensem et Adegarium, petiitque ab Eugenio papa potestatem congregandi doctiores inter episcopos, qui veterum patrum testimonia de imaginibus Sanctorum colligerent, et pro componenda ecclesiarum discordia Romam transmitterent. Annuit Pontifex, et Ludovicus anno 825 aliquot episcopos et viros doctos Parisiis congregavit. Hi præsules ducti veteri errore de concilio Nicæno, ac si in eo imaginibus Sanctorum idem ac Deificæ Trinitati cultus fuisset attributus, fidemque habentes litteris Michaelis Balbi de abusibus in imaginum cultum invectis, non tantum errorem Iconomachorum, qui imagines despiciebant et confringebant, et superstitionem

(1) Constantin. Porphyrogenneta, l. 3-4.

illas illicito ritu colentium, reprobarunt, sed etiam concilium Nicænum et Hadriani papæ litteras, ac si in iis indubitum imaginum cultus fuisset approbatus, reprehenderunt, statueruntque " quod imagines Sanctorum stulta præsumptione non sunt confringendæ, et ad injuriam Sanctorum abolendæ et penitus despiciendæ, nec assertionem superstitionis colendæ aut adorandæ; sed potius hujusmodi superstitione remota, juxta veram religionem, memoriæ et amoris causa, ob recordationem eorum, quorum sunt imagines, habendæ, sicut a B. Gregorio satis catholice perspicueque dictum declaratur. " Plura patrum testimonia collegerunt, tum contra eos, qui imagines Sanctorum confringendas et abolendas esse dicerent, tum contra eos, qui illas adorarent aut superstitiose vel indiscrete colerent. Quam collectionem cum epistola ad Ludovicum imperatorem direxerunt. Addiderunt præterea exemplum epistolæ a Ludovico ad Pontificem scribendæ, cum exemplo alterius epistolæ, quam a Pontifice ad Græcorum imperatorem scribi cupiebant, in qua hanc restituendæ in ecclesiis Orientis pacis viam proposuerunt, " ut qui volunt, pro pia memoria vel sana doctrina in locis competentibus, absque illo illicito cultu, pictas vel fictas habeant imagines; qui autem non, absque ullo illicito contemptu, taliter habentes vel habitas imagines nullatenus spernant. "

Ludovicus imperator acta conventus Parisiensis per Jeremiam Senonensem et Jonam Aurelianensem episcopos Romanam direxit, Eugenii papæ judicio submittenda. Quid inde secutum sit, nescitur. Id certum est, Eugenium papam in decessorum suorum et concilii Nicæni II doctrina de sacris imaginibus perstitisse; Michaellem Balbum in Oriente vexas suas contra eas prosecutum esse, et Francos, RR. Pontificibus ad exemplum Hadriani decessoris sui (1) certa cum iis œconomia utentibus, in sua de concilio Nicæno et imaginibus sententia permansisse usque ad finem hujus sæculi, quo fere tempore, quæstione magis explicata rebusque melius perspectis, errorem facti de concilio Nicæno deponere, et cum

(1) Vide. p. 11.

Græcis atque Romana ecclesia illud suscipere et in ratione colendi imagines consentire cœperunt (1).

Quamvis autem Franci hac ætate a Græcis dissentirent in ratione colendi imagines, e certissimis tamen monumentis constat illos nunquam improbasse moderatum imaginum cultum, et ab errore iconoclastico semper fuisse alienos. Certo certius erravit Claudius episcopus Taurinensis, qui auctoritate, qua apud Ludovicum augustum pollebat, elatus, imagines et cruces ex ecclesiis sui episcopatus abegit confregitque; propter hoc factum, quo omnem populum suum in se commovit, a Theodemiro abbate, amico suo, per epistolam reprehensus, ejus admonitionibus superbe respondit per libellum apologeticum, in quo sacrarum imaginum ipsiusque Crucis cultum impie oppugnavit; etiam sacrarum reliquiarum venerationem, Sanctorum invocationem, piasque peregrinationes reprehendit. Hic libellus ad imperatorem delatus, justo virorum doctorum, qui in aula agebant, et episcoporum congregatorum judicio damnatus est. Ejusdem Claudii errores scriptis confutarunt Dungalus monachus S. Dionysii prope Parisios (2), et Jonas episcopus Aurelianensis (3). De eadem re hoc tempore disputarunt Agobardus archiepiscopus Lugdunensis (4), Eginhardus (5), et Walafridus Strabo, abbas augiæ-divitis (6). Quibus disputationibus quæstio de sacris imaginibus in Gallia non parum eliquata fuit (7).

20. Cum Eugenius papa II anno 827 obiisset, suffectus ei

(1) Mabillon, *Præfat. in part. I sæc. IV Benedict.*; Natal. Alexand. *Hist. eccl. diss. 6 in sæc. VIII*; Baronius et Pagi, ad an. 825.

(2) *Responsiones de cultu sacrarum imaginum, reliquiarum et sanctorum invocatione*, in Biblioth. PP. Lugdun. tom. XIV.

(3) *Libri III contra Claudium pro defensione sacrarum imaginum et cultus S. Crucis*, ibid.

(4) *Contra superstitiones eorum, qui picturis et imaginibus Sanctorum adorationis obsequium deferendum putant*, ibid.

(5) *De adoranda Cruce*; sed hic liber interiit.

(6) *De officiis divinis*, in Biblioth. PP. tom. XV.

(7) Quæ Dallæus e conventu Parisiensi et e scriptoribus Francis hujus ætatis objecit contra sacrarum imaginum cultum, fuse refellit Natal. Alexand. *Hist. eccl. diss. 6 in sæc. VIII*.

fuit Valentinus, Romanus et Romanæ ecclesiæ archidiaconus, omnibus propter egregias animi dotes acceptissimus; sed eodem anno quadragesima ab inauguratione sua die decessit.

Tunc quamvis reluctans, cleri et populi votis ad pontificatum evectus fuit Gregorius IV, Romanus, qui sedit usque ad annum 844. Is Ostiam urbem novis mœnibus cinxit contra incursiones Saracenorum, qui Sicilia potiti, universas Italiæ oras piratarum more infestabant. Ut Ludovici Pii filios cum eorum patre conciliaret, in Galliam iter suscepit, sed spe sua frustratus, Romam reversus est, ut illico videbimus.

21. Ludovicus Pius anno 814 Caroli Magni in imperio successor (1), optime imperare cœpit, in id incumbens, ut honos Ecclesiæ ejusque ministrorum, pax et justitia in omni suo populo conservarentur. In hunc finem comitia pluresque conventus celebravit, varia capitularia pro civilis et ecclesiasticæ rei prosperitate edidit, episcopis ad instaurandam disciplinam ecclesiasticam auxilium præstitit.

Anno 816 episcopus Aquisgrani congregatos hortatus est, ut pro canonicorum et canonissarum, seu sanctimonialium canonicæ viventium, instructione vitæque institutione regulam e sacris canonibus et sanctorum patrum dictis conscriberent. Episcopi sollicitudini imperatoris libenter annuentes, duplicem regulam confecerunt, unam pro canonicis in 145, alteram pro canonissis in 28 capita distributam. Ambas regulas imperator direxit ad provinciarum metropolitas, ut cum episcopis suis earum observationem curarent (2). Anno sequente in eadem civitate Aquisgranensi, pro reformatione disciplinæ monasticæ, conventum abbatum atque monachorum coegit. Adversis quippe præteriti temporis adjunctis pietatis fervor in multis cœnobiis imminutus erat, abusus introducti, diversæ in diversis monasteriis consuetudines susceptæ, et quamvis pleraque monasteria in Occidente regulam S. Benedicti profiterentur, ea tamen modis disparibus observabatur. Quapropter convenit inter omnes, ut in cunctis

(1) Vide p. 25.

(2) Labbe, tom. VII, p. 1307.

monasteriis regula S. Benedicti uniformi ratione observaretur, et 80 articuli conditi sunt, quibus ea regula explicabatur, abusus proscribentur, et utiles consuetudines conservabantur. Imperator monasteria in tres classes distribuit, quæ secundum vires suas ad bonum publicum conferrent, alia militiam et dona, alia dona tantum, alia nec dona nec militiam, sed solas orationes pro salute imperatoris vel filiorum ejus et stabilitate imperii. Quibus factis, aliquot sanctæ vitæ monachi, inter quos præcipuus erat S. Benedictus Anianus, constituti sunt, qui monasteria visitarent, et quæ constituta fuerant, in iis observanda curarent (1).

Eodem anno Ludovicus in comitiis Aquisgranensibus imperium inter tres filios suos ita divisit, ut Lotharius esset imperii consors patrisque sui successor, Pipinus rex Aquitanix et Ludovicus rex Bavarix; cujus rei instrumentum, a Ludovico augusto ejusque filiis, ab episcopis quoque, abbatibus et proceribus laicis approbatum, Romam directum est, ut a Pontifice confirmaretur (2). Bernardus vero, rex Italiæ, Lotharii ad imperium electione offensus, ab imperatore rebellavit; sed cæsarei exercitus adventu perterritus se imperatori dedit, cujus jussu excæcatus, paulo post obiit. Tres episcopi, Anselmus Mediolanensis, Wulfoldus Cremonensis et Theodulphus Aurelianensis, ceu rebellionis Bernardi participes vel conscii, in synodo depositi sunt. Præterea imperator Theodoricum, Drogonem et Hugonem, suos e Carolo Magno fratres, ne Bernardi exemplo res novas molirentur, tonderi et monasteriis mancipari jussit; regnum vero Italiæ dedit Lothario, jam imperii consorti. Postea autem tum fratres suos tum tres præfatos episcopos restituit, et anno 822 in conventu Attiniacensi eam, quam in castiganda Bernardi rebellionem culpam admiserat, publica poenitentia diluit.

Diximus supra, quæ Ludovicus ejusque filius Lotharius, anno 823 a Paschali papa augustinus coronatus, constituerint pro urbis et ecclesiæ Romanæ defensione (3). Anno 829 Lu-

(1) Labbe, tom. VII, p. 1505.

(2) Baluz. *Capitular.* tom. I, p. 573.

(3) Vide p. 27.

dovicus in quatuor imperii civitatibus, Moguntia, Lugduno, Tolosa et Parisiis, episcoporum synodos haberi curavit ad instaurandam disciplinam ecclesiasticam et ad corrigendos cleri, procerum populique mores (1). Verum dum Ludovicus consilio Judithæ, quam post obitum Irmingardæ uxorem duxerat, contra juratam jam imperii inter tres suos filios partitionem, illius partem adsignare voluit Carolo Calvo, quem e Juditha genuerat, Lotharius cum duobus fratribus suis, Pipino Aquitaniæ et Ludovico Bavarix regibus, anno 830 adversus patrem suum rebellavit. Concordia quidem restituta fuit, sed anno 833 rursus tres filii arma contra patrem contulerunt. Gregorius papa IV ad conciliandam inter eos pacem, iter in Galliam suscepit; sed neque discordiam componere, neque Francorum a Ludovico patre ad ejus filios defectionem cohibere valens, cum mœrore Romam rediit. Ludovicus pater a suis desertus, a propriis filiis imperio privatus, et ab episcopis in conventu Compendiensi pœnitentiæ publicæ addictus fuit anno 833. Anno sequente in conventu apud S. Dionysium imperio restitutus, filios suos Pipinum et Ludovicum, ad se redeuntes, complexus est; Lotharium vero, adhuc rebellem, ad postulandam pacem armis compulit.

Eodem anno Ludovicus comitia celebravit in palatio Attinaco, in quibus tam ecclesiasticis quam civilibus rebus consuluit; Pipino regi Aquitaniæ mandavit, ut res ecclesiis ablatae his restituerentur; missos etiam dominicos per civitates et monasteria transmisit, ut ecclesiastico statui antiquus splendor restitueretur. Anno 836 episcopos Aquisgrani congregatos hortatus est, ut de instaurando ecclesiarum statu diligenter agerent. Illi plura capitula condiderunt de vita et doctrina episcoporum et inferiorum ordinum, de officiis regis ejusque filiorum et ministrorum. Præterea novum commonitorium directum fuit ad Pipinum regem Aquitaniæ, ut res ecclesiis ablatae his restituerentur (2).

Verumquum Ludovicus pater anno 839, post obitum Pipini,

(1) Labbe, tom. VII, p. 1590.

(2) Labbe, tom. VII, p. 1700.

imperium rursus inter filios suos, Lotharium, Ludovicum et Carolum Calvum divisisset, bellum civile instauratum fuit. Illud, defuncto anno 840 Ludovico patre, recrudit usque ad 843, quo in conventu Virodunensi pax ita confecta fuit, ut Lotharius augustus Italiam et partem mediam imperii juxta Rhodanum, Rhenum et Mosam, idest Austrasiam et Burgundiam, Ludovicus partem orientalem seu quidquid continetur in Germania ultra Rhenum, Carolus Calvus partem occidentalem seu Galliam haberet. Anno sequente, rogantibus Lothario, Ludovico et Carolo regibus, episcopi convenerunt in villa Theodonis; principes fratres ad mutuam inter se concordiam servandam hortati sunt, et eorum auctoritatem opemque postularunt, ut pro vacantibus sedibus episcopi ordinarentur; ii qui ecclesiis suis fuerant privati, restituerentur; monasteria laicis attributa, religiosis redderentur; rerum ecclesiasticarum invasores reprimerentur; ordo ecclesiasticus pristinum splendorem reciperet; omnibus justitia redderetur, et poenitentia de præteritis ageretur (1). Alia in aliis synodis, hoc tempore in Francia habitis, pro componendo ecclesiarum statu, pro corrigendis abusibus et restituenda disciplina sunt constituta; sed quæ propter frequentia dissidia bellaque civilia et propter hostium præcipue Normannorum invasiones, parum fuerunt executioni mandata.

22. Interea christiana fides ad novos Septentrionis populos perlata est. Jam sæculo præcedente Danorum seu Normannorum conversionem tentaverat S. Willibrordus, sed eorum principem tam obduratum et idololatriæ addictum invenit, ut in terras Francorum regredi fuerit coactus, secum ducens triginta pueros Danos, qui fuerunt conversionis hujus gentis primitiæ. Haud feliciori successu ad eandem gentem sacra missione functus est sub Carolo Magno Heridagus presbyter. Anno 823 majori cum fructu Fidem Danis prædicavit Ebbo archiepiscopus Rhemensis, qui e Ludovici Pii et episcoporum Gallorum consensu atque ex auctoritate Paschalis papæ I, qui eum Apostolicæ Sedis legatum pro gentibus

(1) Labbe, tom. VII, p. 1800.

Aquilonis constituit, comite Halidgario ad Danos profectus est, et brevi tempore multos ad Fidem convertit ac baptizavit; at in suscepto opere non perseverans, anno sequente, ad Rhemensem ecclesiam reversus est. Haud diutius in Dania permansit Halidgarius, qui redux in Gallias, creatus fuit episcopus Cameracensis (1).

Quod hactenus in Danorum conversione actum fuerat, magis perfecit S. Anscharius monachus Corbejensis, qui fere 38 annos in convertendis populis Septentrionalibus expendit. Etenim Herioldus rex Danorum, in Francia exul, ibidem anno 826 cum uxore multisque exilii comitibus baptizatus est, In Daniam rediturus, ab imperatore Ludovico Evangelii præcones pro Danis petiit, impetravitque S. Anscharium et Autbertum monachos Corbejenses; qui, quum ad Danorum confinia pervenissent, Fidem prædicarunt, multos converterunt et baptizarunt. Autbertus infirmitate correptus, anno 828 ad monasterium suum regressus est; Anscharius vero cœptum opus continuavit.

Anno 829 ad Ludovicum piū venerunt legati Suecorum, qui inter alia imperatori significarunt propensionem gentis suæ ad suscipienda christiana sacra, quæ per captivos Christianos noverant. Ludovicus hanc missionem commendavit S. Anschario, qui vices suas apud Danos commendans Gislemaro monacho, anno 830 cum Witmaro monacho transiit ad Suecos. A rege Suecorum bene excepti, Evangelium libere prædicarunt multosque converterunt et baptizarunt.

Quum Ludovicus imperator hæc audivisset, ad promovendam gentium Septentrionalium conversionem anno 830, ex episcoporum et procerum consilio, Hamburgi fundavit sedem archiepiscopalem, ad quam omnium consensu electus et ordinatus fuit S. Anscharius. Ea omnia probavit Gregorius papa IV, et S. Anschario pallium dedit cum juribus legati apostolici pro cunctis Septentrionis regionibus. Eodem tempore Anscharii adjutor et episcopus Suecorum ordinatus fuit Gautbertus alias Simon, qui in Suecia numerum Christiano-

(1) Baron. et Pagi, ad an. 823.

rum plurimum auxit. S. Anscharius tum per se tum per missionarios suos propagandæ ubique Fdei adlaboravit usque ad annum 865, quo sancte obiit (1).

23. Post Gregorium papam IV, 25 Januarii 844 defunctum, 10 Februarii in Petri cathedram evectus fuit Sergius II, Romanus, S. Silvestri archipresbyter. Fabulantur nonnulli, quod antea vocatus Os porci, nomen Sergii assumpserit; non is, sed Sergius IV nomen novum suscepit propter reverentiam erga Apostolorum principem, quia ante pontificatum appellabatur Petrus. Sergius II Ludovicum II, Lotharii imperatoris filium, a patre Italiæ seu Longobardiæ regem creatum, sacro oleo unxit et regali ense cinxit. Sacra limina seu gradus, quos Salvator mundi in prætorio Pilati gressu suo et sanguine sacraverat, cura S. Helenæ, ut vetus traditio erat, e Pilati prætorio in basilicam Lateranensem translata et a Constantino M. in porticu palatii posita, collocavit in formam scalæ, vulgo Pilati dictæ, ante fores ecclesiæ Lateranensis; ea postea Cælestinus III posuit ante sacrum patriarchium juxta porticum Lateranensem et denique Sixtus V ante capellam, quæ vocatur Sancta sanctorum (2). Sedit Sergius II annis tribus obiitque 27 Januarii 847.

24. Sergium II in summo pontificatu excepit S. Leo IV Romanus, prudentiæ ac sanctitatis laude spectatissimus, qui Ecclesiam rexit usque ad annum 855. Is contra Saracenorum incursiones Vaticanum collem munitionibus cinxit, et antiquæ urbi addidit novam, suo nomine dictam Leoninam; Corsos patriis finibus a Saracenis expulsos, in urbem Portuensem suscepit; Ludovicum II, a patre suo Lothario in consortium imperii adlectum, anno 850 Romæ consecravit; anno sequente synodum 60 episcoporum celebravit, in qua ad instaurandam disciplinam editi sunt 42 canones, quorum 38 excerpti sunt e synodo Romana sub Eugenio II habita anno 826; in reliquis vetatur, ne plures in ecclesiis ordenen-

(1) Bolland. *Acta SS.* 3 Februar.; Mabillon, *Acta SS. Benedict.* tom. IV, p. 401.

(2) Conf. Bened. XIV, *De beatif. et canonizat.* l. IV, part. 2, c. 25.

tur sacerdotes quam sustentari possint, ne presbyteri ad synodum diœcesanam secundum jussionem episcopi venire detrectent, ne patroni laici ecclesiis suis præficiant sacerdotes extraneos sine consensu episcopi, neque abbates neque alii præpositi, sed episcopi constituent sacerdotes, qui in locis piis sacra ministrent. In eadem synodo Anastasius cardinalis presbyter S. Marcelli, gradu amotus est, quod quinque annis a parœcia sua abfuisset, et ad synodum vocatus venire recusasset (1).

25. Dissidiis autem bellisque, quæ supra inter reges Francorum exstitisse vidimus, factum est, ut Saraceni seu Mauri atque Normanni in Italiæ et Galliæ provincias audacius irruerent. In primis Lothario augusto et rege Italiæ, in Gallia bellum gerente, in Italia de ducatu Beueventano concertarunt Radelgisus et Siconulfus; hic ex Hispania, ille ex Africa Saracenos seu Mauros in auxilium evocavit. Hac occasione Saraceni multas ducatus Beneventani civitates occuparunt multosque captivos abduxerunt; anno 846 Romam usque venerunt, cumque urbem capere non possent, basilicam S. Petri extra muros deprædati sunt; inde regressi, ubique barbariei suæ vestigia reliquerunt.

Iisdem temporibus Mauri Hispaniæ plures Galliæ civitates vastarunt ingentemque prædam ex ea abduxerunt. Majora mala Galliis intulerunt Normanni, qui e Dania finitimisque regionibus egressi, hoc sæculo piraticis incursionibus Angliæ et Galliæ provincias populati sunt. Jam anno 800 littora oceani Gallici infestant, sed a Carolo Magno repressi fuerant. Frisiam frequentibus incursionibus vastarunt. Anno 841 cum copiosa classe venerunt usque Rothomagum, agros, urbes, ecclesias, monasteria diruentes, prædantes, incendentes. Anno 843 urbem Nannetensem ingressi, Gohardum episcopum cum clero et civibus multis in ecclesia trucidarunt urbemque deprædati sunt. Anno sequente Parisios usque penetrarunt, urbem, ecclesias et monasteria spoliantes. Carolus Calvus repellendis hostibus impar, dura pactione iis reditum suasit.

(1) Labbe, tom. VIII, p. 101.

At illi incursiones suas frequenter repetiverunt in magnum rei civilis et ecclesiasticæ detrimentum.

26. Cum litterarum et scientiarum studia a Caroli Magni temporibus in Occidente revixissent, et scholæ theologicæ in ecclesiis cathedralibus et monasteriis flourerent, non solum virorum eruditorum numerus auctus est, sed et eorum ingenia, quamvis in fidei dogmate concordia, in varias de eo quæstiones variasque illius explicandi rationes distrahi cœperunt. Huc pertinet controversia, quæ his temporibus inter catholicos Galliæ scriptores agitata fuit de SS. Eucharistia. Omnes quidem consentiebant in ipso dogmate, nimirum, substantiam panis et vini in Eucharistia non superesse, et in ea realiter præsens esse corpus et sanguinem Christi; sed disputabant potissimum de his tribus: 1, an in Eucharistia idem omnino esset Christi corpus, quod e Maria virgine natum, in cruce mortuum et e sepulcro resuscitatum est; 2, an in Eucharistia esset aliquod mysterium, signum aut figura, qua corpus Christi obtegeretur, an vero ipsæ species externæ essent corpus Christi, quod idcirco diceretur tangi, dentibus atteri, manducari; 3, an corpus Christi eucharisticum, cæterorum alimentorum more, esset corruptioni et secessui obnoxium.

Paschasius Ratbertus monachus Corbejensis in libro, quem anno 831 de Sacramento corporis et sanguinis D. N. J. C. scripsit, asserebat, in Eucharistia esse non aliud plane Christi corpus, quam quod e Maria natum est, in cruce mortuum, et e sepulcro resurrexit. Contra Rabanus Maurus e monacho Fuldensi archiepiscopus Moguntinus in epistola ad Egilum abbatem, et Ratramnus monachus Corbejensis in libro De corpore et sanguine Domini, docebant, corpus Christi eucharisticum esse aliud, quam quod e Maria natum est, mortuum et resuscitatum. Erat reipsa lis de ratione loquendi; corpus enim Christi in Eucharistia idem omnino est cum corpore e Maria nato, quantum ad naturam et substantiam, non tamen quantum ad modum existendi, molem, quantitatem, circumscriptionem spectat.

Idem Ratramnus in præfato libro impugnavit eos, qui

dicebant aut dicere ei videbantur, in Eucharistia corpus et sanguinem Domini nulla figura seu velamine obtegi. Illud Haymo episcopus Halberstadiensis docere quibusdam videbatur; at is in Tractatu suo de corpore et sanguine Domini solum negavit, corpus Christi et sanguinem dicenda esse sui ipsius signa seu figuram, quum nulla res sui ipsius dicatur signum.

Quod spectat ad errorem eorum, qui corpus Christi eucharisticum, aliorum alimentorum more, corruptioni et secessui obnoxium dicebant, ideoque ignominioso Stercoranistarum nomine notati sunt; illius erroris ipse Rabanus Maurus et Amalarius etiam diaconus Metensis insimulati fuerunt; sed utrumque ab hoc errore vindicant eruditi.

Cæterum omnes præfati alique, qui hac ætate de SS. Eucharistia scripserunt, in perpetua et catholica Ecclesiæ doctrina de conversione substantiæ panis et vini in corpus et sanguinem Domini et de reali Christi præsentia consentiebant, ut ex illorum scriptis luculenter probatur. Si autem quandoque loquantur de pane et vino tanquam figura, et de corpore Christi spirituali in Eucharistia, ex aliis dissertissimis eorum locis manifestum est, eos sub istis vocibus nihil aliud intellexisse, quam quod nos, fixis jam terminis, species panis et vini atque substantiam corporis et sanguinis Christi nominamus. Unum hic excipimus Joannem Erigenam seu Scotum, virum in rebus theologicis parum versatum, qui a multis scriptoribus reprehenditur, quod docuerit, sacramentum altaris non esse verum corpus et sanguinem Domini, sed tantum memoriale eorum; at is nullibi fidem invenit, nullos sectatores habuit, ejusque liber, quum sæculo XI Berengarius eum plurimum laudaret, in pluribus synodis damnatus est (1).

27. Alteri controversiæ causam dedit Gothescalcus monachus Orbacensis et presbyter. Cum is in Italia agens, anno 848 in domo Eberardi comitis Forojuliensis coram

(1) Migne, *Patrol. Latin.* tom. CXXII. Conf. Natal. Alexand. *Hist. eccl.* diss. 11-13 in sæc. IX-X; Mabillon, *Præfat. in sæc. IV Benedict.* part. 2; Tournely, *Prælect. theol. de Eucharist.* q. 2, a. 7.

Nottingo episcopo Veronensi collationem habuisset de duplici prædestinatione, sive electorum ad vitam, sive reproborum ad mortem sempiternam; Rabanus Maurus archiepiscopus Moguntinus epistolas duas, unam ad Eberardum comitem, alteram ad Nottingum episcopum, scripsit, in quibus Gothescalcum reprehendit, quod doceret, Deum electos ita prædestinasse ad vitam, ut non possent non salvari, et reprobos ita prædestinasse ad mortem æternam, ut necessario perirent, quasi Deus prædestinatione sua eos cogeret interire. Gothescalcus vocatus ad synodum Moguntinam, duplicem prædestinationem, electorum scilicet ad vitam per gratitiam Dei gratiam, et reproborum ad mortem propter mala eorum merita, professus est, et Rabanum Maurum aliosque sibi adversantes accusavit Semipelagianismi. Synodus Gothescalcum ejusque doctrinam damnavit, et illum remisit ad Hincmarum Rhemensem metropolitam.

Anno 849 Gothescalcus in synodo Carisiaca condemnatus, sacerdotali honore privatus, virgis cæsus, et custodiæ in monasterio Altvillariensi mancipatus fuit.

Cum autem Gothescalcus contestaretur, se, de prædestinatione et voluntate Dei circa salutem hominum, sequi doctrinam S. Augustini, ejus sententiis uteretur, et in duabus confessionibus, quas in custodia edidit, errores prædestinianos, quorum ab adversariis suis accusabatur, non exprimeret; cumque adversarios suos in errores Semipelagianorum impingere contenderet, non defuerunt ea ætate viri docti, qui Gothescalcum ab erroribus prædestinarianis immunem, et ab adversariis ejus doctrinam S. Augustini impeti opinati sunt. Horum sententiam auxit Joannes Erigena seu Scotus, qui in libro, suasu Hincmari Rhemensis contra Gothescalcum edito, errores pelagianos aliosque multos tradebat.

Ab hoc tempore in ecclesia Francogallica lites de prædestinatione et de pertinentibus ad eam quæstionibus auctæ sunt. Quæstiones disceptatæ hæ erant: 1, an Deus sicut electos per gratiam ad vitam, ita reprobos propter præscita eorum mala merita prædestinasset ad mortem æternam. 2, an Deus vellet omnes homines salvos fieri. 3, an Christus

pro omnibus hominibus mortuus esset. 4, an per Adæ peccatum homines liberum arbitrium amisissent.

Præcipui qui de his quæstionibus disceptarunt, fuere ex una parte Rabanus Maurus, Hincmarus Rhemensis, Amolo Lugdunensis; ex altera S. Prudentius Trecensis, Lupus Servatus, Ratramnus, S. Remigius Lugdunensis.

Quamvis eorum de præfatis quæstionibus scripta, et synodorum sententiæ, puta capitula quatuor Carisiaca, capitula quatuor S. Prudentii, sententia ecclesiæ Lugdunensis, canones sex Valentini, sibi invicem repugnare videantur, dissensio tamen non tam in ipsa re, quam in modo loquendi versabatur. Proveniebat illa dissensio e confusione terminorum, qui postea magis definiti sunt, dum scholæ distinxerunt prædestinationem et reprobationem, voluntatem Dei antecedentem et consequentem, satisfactionem Christi sufficientem et efficacem, opera bona naturalia et supernaturalia. Quapropter ubi primum, sedatis bellis, episcopi e variis Germaniæ et Galliæ provinciis anno 860 Tullum convenerunt, finem controversiæ constituerunt.

Præfata controversia nihil quidquam prodest Calvinianæ vel Jansenianæ hæreseos fautoribus; nam qui sæculo IX in Gallia de superius dictis quæstionibus disceptarunt, etiam ii qui Gothescalco favebant, errores prædestinatianos detestabantur.

De Gothescalco ejusque doctrina scriptores minime consentiunt: Natalis Alexander, *Hist. eccl.* diss. V in sæc. IX, et alii multi censent, Gothescalcum revera docuisse ac tradidisse errores quos *Prædestinatianos* appellant. Illi scriptores præcipue nituntur testimoniis scriptisque Rabani Mauri Moguntini, Hincmari Rhemensis, Amolonis Lugdunensis, Parduli Laudunensis, atque actis synodorum Moguntinæ et Carisiacarum. Contra Gilbertus Mauginus, *Vindiciæ prædestinationis et gratiæ*, aliique existimant, Gothescalcum fuisse immunem ab erroribus Prædestinatianis, quorum ab adversariis accusatus est; et qui ita sentiunt, nituntur testimoniis seu scriptis Prudentii Trecensis, Remigii Lugdunensis, Lupi Servati abbatis Ferrariensis, atque actis synodorum Valen-

tinæ et Lingonensis, necnon duabus fidei confessionibus quas Gothelcalcus obtulit Hinemaro (1).

28. Priori porro hujus sæculi dimidio plures floruisse viros eruditos supra diximus. Inter eos qui in SS. Litterarum studio operam locarunt, recensentur Haymo discipulus Alcuini et episcopus Halberstadiensis, qui præter epitomen historiæ sacræ et tractatum de corpore et sanguine Domini, commentaria scripsit in plures S. Scripturæ libros (2); S. Paschasius Ratbertus monachus Corbejensis, qui Psalmum XLIV, Threnos Jeremiæ et Evangelium Matthæi luculenter exposuit; scripsitque librum de corpore et sanguine Domini, et duos libros de partu Virginis (3); Rabanus Maurus archiepiscopus Moguntinus, carmine et soluta oratione clarus, qui S. Scripturam e Patribus interpretatus est, et præter alia plura reliquit libros tres de institutione clericorum et cæremoniis ecclesiasticis, tractatum de sacris ordinibus, sacramentis et vestimentis sacerdotalibus, libros tres de disciplina ecclesiastica (4).

Illis qui de Ecclesiæ dogmatibus scripserunt, cum laudatis Haymone, Paschasio Ratberto et Rabano Mauro, annumerantur S. Nicephorus patriarcha Constantinopolitanus, qui præter Breviarium historicum et Chronologiam tripartitam, reliquit opuscula IV contra Iconomachos (5); S. Theodorus monachus Studita, cujus præter alia extant libellus de cultu sacrarum imaginum et duplex cathechesis (6); Theodulphus episcopus Aurelianensis, qui præter 46 capitula ad presbyteros suos, pretiosum disciplinæ hujus ætatis monumentum,

(1) Conf. Natal. Alexand. *Hist. eccl. sæc. IX* diss. 5; Longueval, *Histoire de l'église gall.* tom. VI, l. 16; Cellot, *Historia Gothescalci*, Paris, 1655, in-fol.; Tournely, *Theolog. de Gratia*; Mauguin, *Veteres scriptores, qui sæculo IX de gratia scripsere*; Migne, *Patrol. Latin.* tom. CXXI.

(2) Migne, *ibid.* tom. CXVI-VIII.

(3) Migne, *Patrol. Latin.* tom. CXX.

(4) *Ibid.* tom. CVII-XII.

(5) Tractat. duos contra Iconomachos edidit græce card. Mai, *Spicileg. Roman.* tom. X.

(6) Migne, *Patrol. Græc.* tom. XCIX.

scripsit tractatum de baptismo et alium de Spiritu S. (1); Dungalus monachus S. Dionysii prope Parisios et Jonas episcopus Aurelianensis, qui scripserunt de sacris imaginibus contra errores Claudii Taurinensis (2); Agobardus Archiepiscopus Lugdunensis, cujus varia supersunt scripta contra hæresim Adoptianorum, contra pervicaciam et superstitiones Judæorum, alia (3); Amalarius diaconus Metensis, qui præter libros IV de officiis ecclesiasticis, reliquit epistolas aliquot de præscientia et prædestinatione contra Gothescalcum (4); Ratramnus monachus Corbejensis, qui scripsit librum de corpore et sanguine Domini, duos de prædestinatione, quatuor contra objectiones Græcorum, et unum de partu Virginis (5); Florus diaconus Lugdunensis, qui librum edidit de prædestinatione, alterum de actione missarum, opusculum de electione episcoporum et Martyrologium (6); S. Prudentius episcopus Trecensis, qui quæstiones de prædestinatione tractavit (7).

Historicis adnumerandi sunt, præter præfatos Haymonem et Nicephorum, Eginhardus, primo Carolo Magno a secretis, deinde monachus, qui edidit vitam Caroli Magni, epistolas plures, et, secundum nonnullos, etiam annales Pipini regis, Caroli Magni et Ludovici Pii (8); Ansegisus abbas Fontanelensis, qui collegit capitularia Caroli Magni et Ludovici Pii (9); Freulfus episcopus Lexoviensis, cujus exstat chronicon a mundi exordio usque ad annum æræ christianæ 600 (10); S. Benedictus Anianus, qui reliquit codicem veterum regularum earumque concordiam (11).

29. Circa medium etiam hoc sæculum sub nomine Isidori

(1) Migne, *Patrol. Lattn.* tom. CV.

(2) Ibid. tom. CV-VI.

(3) Ibid. tom. CIV.

(4) Ibid. tom. CV.

(5) Ibid. tom. CXXI.

(6) Card. Mai, *Scriptor. vet.* tom. III; Migne, loc. cit. tom. CXXII.

(7) Card. Mai, loc. cit. tom. IX; Migne, loc. cit. tom. CXV.

(8) Migne, *ibid.* tom. CîV.

(9) Ibid. tom. CV.

(10) Ibid. tom. CVI.

(11) Ibid. tom. CIII.

Mercatoris seu Peccatoris in lucem prodiit collectio canonum conciliorum et epistolarum decretalium veterum Pontificum a Clemente usque ad Gregorium Magnum (1). Quis autem fuerit is Isidorus Mercator, incertum est. Consentiant eruditi, epistolas decretales, quæ in ista collectione adscribuntur RR. Pontificibus, Siricio anterioribus, si aliquot excipias, quas suis locis indicavimus, esse apocryphas, quantum ad earum inscriptionem spectat. Quæ autem ab ætate Siricii papæ in eadem collectione reperiuntur documenta, partim genuina partim apocrypha sunt. Quum tamen illæ decretales epistolæ ut plurimum e sententiis veterum canonum, legum et SS. Patrum essent concinnatæ, et proinde receptæ disciplinæ essent conformes, pedetentim in Germania, Gallia, Hispania, deinde etiam Romæ et alibi auctoritatem acceperunt pro decisione causarum ecclesiasticarum, non enim quærebatur hisce temporibus, an istæ epistolæ genuinæ essent, nec ne.

Moshemius vero, Febronius, Tamburinius aliique in Apostolicam Sedem male animati, falso asserunt, Isidorianæ collectionis opera RR. Pontificum auctoritatem novis juribus et privilegiis fuisse adauctam, metropolitaram et synodorum provincialium jura perturbata, disciplinæ ecclesiasticæ nervos confractos, novum jus in Ecclesiam introductum, totumque Ecclesiæ statum immutatum. Addunt, illud ipsum fuisse auctoris istius collectionis studium, et RR. Pontifices ad eundem finem adornandæ huic collectioni consilium et operam contulisse. Verum quæ jura et privilegia illi ex ea collectione RR. Pontificibus, cum maximo veteris de ecclesiastica potestate disciplinæ detrimento, concessa queruntur, ea neque nova sunt, neque Isidorianæ collectioni innituntur, sed a RR. Pontificibus a primis Ecclesiæ temporibus fuerunt exercita, iisque tanquam Ecclesiæ capitibus et S. Petri successoribus propria sunt, ut e constanti Ecclesiæ traditione et perspicuis historiæ ecclesiasticæ monumentis evincitur. Ex auctoris præfatione et ex universo collectionis argumento manifestum est, scopum collectoris fuisse, ut epis-

(1) Migne, tom. CXXX.

coporum tranquillitati consuleretur, hique ab importunis et injustis accusationibus liberarentur. Præterea Petrus de Marca (1), Launojus (2), Natalis Alexander (3) alique consentiunt, nec diffitetur ipse Blondellus, cæterum Isidoro Mercatori infensus (4), apocryphas istas decretales plerasque e sententiis et verbis legum, canonum et Patrum, præsertim IV et V sæculi, esse consarcinatas; proinde eæ non constituerunt jus novum. Quis ignorat, omnem innovationem contra usus receptos et veteres consuetudines esse odiosam? Qui igitur factum est, ut tantæ innovationes, ut illi contendunt, in Ecclesiam quiete universaliter introductæ sint? Demum si quæ hoc et sequentibus sæculis mutationes in disciplina factæ fuerint, iis non Isidoriana collectio, sed temporum circumstantiæ causam dederunt (5).

30. S. Leone IV die 17 Julii 855 defuncto, coactis mox comitiis, uno omnium saffragio pontifex electus est Benedictus III, Romanus, S. Callisti presbyter. Electionis decretum missum fuit ad Lotharium et Ludovicum augustos. Paulo post quædam factio, instigante Arsenio episcopo Eugubino, a Benedicto defecit elegitque Anastasium cardinalem, a Leone IV e gradu suo dejectum. Cæsarei legati, ab eodem Arsenio corrupti, partes Anastasii susceperunt; sed brevi post episcoporum, cleri et populi Romani testimoniis et constantia superati, illas deseruerunt. Anastasio ab omnibus etiam ab iis, qui ei adhæserant, abjecto, Benedictus III die 29 Septembris solemni ritu ordinatus fuit, postquam Sedes Apostolica a morte Leonis IV vacasset duobus mensibus et duodecim diebus (6).

Unde manifesta fabula est aliquorum narratio de Joanna papissa, quæ Leonem IV inter et Benedictum III in cathedra

(1) *Concordia sacerdotum et imperatorum*. l. III, c. 5, n. 1.

(2) *Anti-Bellarmin.* addit. 1.

(3) *Hist. eccl. sæc. I.* diss. 21.

(4) *Pseudo-Isidorus et Turrianus vapulantes*.

(5) Conf. Baron. ad an. 865; FF. Ballerini, *De antiquis collectionibus et collectoribus canonum*. part. III, c. 6, in append. oper. S. Leonis; J. Marchetti, *Comment. crit. in Hist. eccl. C. Fleury*, italice; Blasci, *De collectione Isid. Mercat.*; F. A. Zaccaria, *Anti-Febron.* diss. III, c. 3.

(6) *Anastas. Vitæ RR. Pontificum*; Pagi, ad an. 855.

Petri sedisset duobus annis et quinque mensibus. Non immoramur confutandæ huic fabulæ, quæ ab ipsis inter heterodoxos sapientioribus, Blondello, Leibnitio, Boxhornio, Caveo aliisque rejicitur. Undenam ista fabula emergerit, incertum est, diversi auctores diversas illius causas adferunt (1).

31. Eodem anno 855, quo decessit S. Leo papa, Lotharius augustus, morbo correptus vitamque desperans, regnum inter filios suos dispertivit, et in cœnobio Prumiensi tonsura et habitu monastico susceptis, post sex dies obiit. Ei in imperio et regno Italiæ successit Ludovicus II, jam anno 850, ut vidimus, a Leone papa coronatus, in Austrasia Lotharius, a quo illa nomen Lotharingiæ accepit, et in Provincia Carolus.

In Italia res publicæ perturbatæ sunt tum molitionibus variorum ducum, pro sua independentia certantium, tum invasionibus Saracenorum; contra quos omnes Ludovicus augustus per totam fere sui principatus durationem pugnavit, ducum molimina cohibuit, et Saracenos pluribus civitatibus castrisque eiecit.

In Germania et Gallia Normanni provincias plures, præsertim Frisiam, diripiebant, et regno atque Ecclesiæ ingentia mala inferebant. Inter ipsos reges, præsertim inter Ludovicum Germaniæ et Carolum Calvum Galliæ regem, discordiæ et bella erant frequentia, quibus durantibus ecclesiastica pax perturbata, leges violatæ, immunitates et jura contempta, bona a laicis occupata, disciplina collapsa, mores depravati sunt. Tandem anno 860 apud Confluentiam ad Rhenum pax inter Ludovicum Germaniæ, Carolum Calvum Galliæ, Lotharium Lotharingiæ et Carolum Provinciæ reges, confecta fuit (2).

Pace inter principes conciliata, episcopi reparandis Ecclesiæ malis operam navarunt. Anno 860 antistites e quatuordecim provinciis convenerunt Tullum in Lotharingia, ubi constituerunt, ut pervasores rerum ecclesiasticarum anathe-

(1) Natal. Alexand. *Hist. eccl. sæc. IX*, diss. 3; J. B. Palma, *Prælect. hist. eccl. tom. II*, part. 2, c. 9.

(2) *Annal. Bertin. Fuldens. Normann.*; item. *Concil. gall. tom. III*, p. 117 et 131.

mate plecterentur, nisi pœnitentiam agentes usurpata restituerent; ut virgines et viduæ, Deo consecratæ et incontinenter viventes, in ergastulis ad agendam pœnitentiam recluderentur; ut perjuri, raptores, incendiarii, homicidæ excommunicarentur, utque clerici et monachi vagi ad episcopos et abbates remitterentur (1).

In Hispania Alphonsus Castus rex Asturiæ obiit anno 844. Is plures victorias de Mauris reportavit, regni sui limites protulit, hujusque sedem posuit Oveti; plures elegantissimas ecclesias excitavit, eoque regnante, ut traditur, corpus S. Jacobi Majoris apostoli in Gallæcia repertum et Compostellam translatum est (2). Ramirus successor Alphonsi insignem etiam victoriam de Mauris tulit; Normannos quoque, oram Gallæciæ infestantes, rejecit. Eum anno 851 excepit Ordonius, qui multis annis cum Mahomete Maurorum califa vario Marte certavit. Versus Pirenæos etiam Christiani se contra Maurorum aggressionem tutati sunt duce Inigo Arista, comite Bigerrensi, qui ab illis rex creatus, anno circiter 830 regni Navarræ fundamenta jecit. Ei anno 835 successit Chimenes huicque Inigo II. Hi principes eorumque successores Maurorum dissidiis et bellis usi, Navarrici regni limites magis magisque protulerunt. Catalauniæ autem et Rusciconensi comitatu imperabant reges Franci. In reliquis Hispaniæ provinciis regnabant Mauri. Hi anno 850 gravem persecutionem in Christianos excitarunt, qua durante multi ex his constantia planè heroica gravissima supplicia subierunt et palmam martyrii meruerunt, quorum memoriale cum exhortatione ad martyrium scripsit S. Eulogius presbyter Cordubensis, qui et ipse martyrium passus est anno 859 (3).

In Angliæ ecclesiarum status graviter concussus fuit dissensionibus bellisque, per initia hujus sæculi fere continuis. Anno 816 Wulfredus archiepiscopus Cantuariensis, ad componendum ecclesiarum statum et prospiciendum monasterio-

(1) *Concill. gall.* ibid. p. 707.

(2) Flores, *Espana sagrada*. tom. III, p. 50 et 56; Bolland. *Acta SS.* tom. VI Jul.

(3) Bolland. *Acta SS.* 9 Martii. Scripta S. Elogii exstant in *Hispania illustr.* tom. IV, et *Biblioth. PP.* tom. IX.

rum quieti commodisque nationalem synodum coegit in loco Celchyt. Convenerunt præter episcopos et abbates, Kenulphus rex Merciorum et multi proceres. Editi sunt 11 canones de conservandis orthodoxa fide et canonicis præceptis, de ritu consecrandi ecclesias, de electione abbatum et abbatisarum, de aliis. Anno 827 rerum status non nihil immutatus est, quum Egbertus rex Westsaxiæ, Britannis, Anglis et Saxonibus subactis, rejectisque Danis seu Normannis, solus universa Anglia potitus est, et monarchiæ Anglicanæ fundamenta posuit. Ethelwulphus Egberti filius, qui ab anno 838 usque ad 857 regnavit, princeps fuit magnæ pietatis; piam peregrinationem ad urbem Romam instituit; ubi Anglorum scholam et xenodochium instauravit; denarium a singulis domibus secundum leges Inæ et Offæ regum Romanæ ecclesiæ quotannis pendendum, toti regno suo imperavit, anno 853 coacto apud Wintoniam procerum, ecclesiasticorum et laicorum, conventu, ecclesiis et monasteriis concessit decimam regni seu hæreditatis suæ portionem, ab omni servitute liberam (1).

32. Benedicto papa III die 8 aprilis 858 defuncto, 24 ejusdem mensis summa omnium voluntate supremo Ecclesiæ regimine et corona pontificia insignitus fuit S. Nicolaus I, Romanus, antea diaconus, qui sedit usque ad annum 867. Is magno gaudio affectus fuit e conversione Chazarorum, Bulgarorum et Moravorum; sed magnum negotium ei facesserunt Photius in Oriente, et Lotharius rex in Gallia, ut paulo post videbimus. Hincmarum archiepiscopum Rhemensem aliosque antistites, qui anno 863 Rothadum episcopum Suessionensem deposuerant, graviter reprehendit, quod contra Apostolicæ Sedis jura et privilegia, episcopum Romam appellansem judicassent et a proseguenda sua appellatione impedivissent; eis sub pœna suspensionis mandavit, ut illum intra 30 dies restituerent, vel cum eodem Romam ad dicendam causam venirent. Illi cum Rothado legatos Romam miserunt; Pontifex anno 865 causa synodice dis-

(1) Labbe, tom. VII, p. 1484, et tom. VIII, p. 243.

cussa, Rothadum restituit, hicque eodem anno in Galliam redux, sedem suam recepit (1).

33. Hoc tempore de propagatione christianæ fidei inter populos Hunnicæ et Slavicæ originis præclare meruerunt Constantinus, alias Cyrillus, ejusque frater Methodius ambo monachi et presbyteri, Thessalonicæ nati. In primis quum Chazari, in Chersoneso Taurica et vicinis regionibus ad pontum Euxinum habitantes, circa medium hujus sæculi ab imperatore Michaelē III ejusque pia matre Theodora sacerdotes christianos postulassent, Cyrillus ad eos missus, tanto cum fructu iisdem Evangelium prædicavit, ut brevi tempore et principem, nomine Sphetopelek, et subditos converterit atque baptizarit (2).

Supra vidimus, multos Bulgaros per Christianos captivos ad Christi cultum fuisse perductos (3). Anno vero 861 Bogoris illorum rex, primo a Cuphara monacho captivo, deinde a sorore sua, quæ Constantinopoli christianam fidem susceperat, et præsertim a S. Methodio, quem cum aliis ad se evocarat, excitatus, baptismum suscepit. Ejus exemplum multi secuti sunt. Quum vero Bulgari parum dediti essent sacerdotibus Græcis, qui Constantinopoli ad eos convertendos missi fuerant, anno 866 rex legatos misit Romam, qui Pontifici munera ferrent, certas questiones proponerent, et episcopos atque presbyteros ab eo postularent. Nicolaus papa I legatos Bulgarorum benigne excepit, ad eorum quæstiones 106 responsa dedit. et cum eis in Bulgariam ablegavit duos episcopos, Formosum Portuensem et Paulum Populoniensem, et aliquot presbyteros, a quibus maxima pars populi in doctrina Christi instituta ejusque Ecclesiæ per baptismum adscripta fuit (4).

(1) Natal. Alexand. *Hist. eccl.* diss. 6 in sæc. XI-X.

(2) Bolland. *Acta SS.* 9 Mart.

(3) Vide p. 24.

(4) Bolland. loc. cit. — Responsa S. Nicolai I ad quæstiones Bulgarorum exstant apud Labbe, *Concili.* tom. VIII, p. 516, in iis plura explicantur de baptismo, de nuptiis, de jejunio, de communione corporis et sanguinis Domini, de colenda die Dominica, de causis clericorum, de electione et ordinatione episcoporum. etc.

S. Cyrillus cum fratre suo S. Methodio anno 863 profectus erat in Moraviam, quæ tunc temporis præter hodiernum marchionatum comprehendebat magnam partem Silesiæ, Hungariæ et Austriæ. Jam sub sæculi octavi exitum, curante Arnone episcopo Salisburgensi, Evangelium incolis Moraviæ annuntiatum fuerat (1). Sub initia sæculi noni in Moraviæ finibus Fidem prædicaverat Urolchus episcopus Laureacensis, multosque, ipsum etiam regem Moymirum, baptizaverat. Quum deinde Ratislaus, Moymiri successor, abjecto supremo Ludovici regis Germaniæ dominio, fœdus iniisset cum imperatore Græcorum et rege Bulgarorum, SS. Cyrillum et Methodium in terras suas vocavit. Horum opera Ratislaus rex, magnates et subditi passim deorum cultum abjecerunt, christianam religionem amplexi sunt, et vero Deo ecclesias extruxerunt. Idem missionarii, propriis litterarum slavicarum characteribus inventis, S. Scripturam et libros liturgicos, in slavicam linguam verterunt. Post quatuor annos ambo missionarii a Pontifice Romam vocati sunt, ubi Cyrillus monasterium ingressus est, Methodius vero, ab Hadriano papa II episcopus ordinatus et metropolitana potestate pro tota Moravia instructus, in hanc rediit, et Evangelii propagationem summo cum successu prosecutus est (2).

. 34. Eodem tempore in Oriente initia posita sunt tetrachismatis, quod postea consummatum, usque hodie maximam ecclesiæ Græcæ partem a Romano-catholica avulsit. Michael III imperium Græcum bene administravit, quamdiu Theodoræ matris suæ, feminæ religiosæ, consiliis usus est; sed ea amota, se totum ad nutum Bardæ avunculi sui convertit. Quum autem S. Ignatius patriarcha Constantinopolitanus, Bardæ propter incestuosum ejus cum nuru commercium sacram communionem negasset, is anno 857 effecit, ut sanctus præsul, criminis majestatis falso accusatus, in insulam Terebintum relegaretur, et in ejus locum eligeretur Photius, qui intra sex dies e laico ordinatus fuit patriarcha a Gregorio episcopo Syracusano, sed anno 854 in synodo Constantinopolitana excommunicato et deposito. Confestim

(1) Vide p. 6.

(2) Bolland. *Acta SS.*

in omnes Ignatii familiares sævitum est, et sanctus præsul, omni injuriarum genere affectus, quia patriarchatum abdicare nolebat, Mitylenen deportatus fuit. Verum episcopi Constantinopolitanæ provinciæ istis sævitiis commoti, in Ecclesia S. Irenes convenientes, Photio patriarchatum abjudicarunt, et anathema in eum ejusque fautores dixerunt. Contra Photius patrocínio Bardæ et imperatoris munitus, episcopos sibi deditos congregavit in ecclesia SS. Apostolorum, et in Ignatium depositionis atque anathematis sententiam protulit; episcopi, qui iniquæ huic sententiæ assentiri nolebant, primo in carcerem, deinde in exilium ejecti sunt, et Constantinopolitana vicinæque ecclesiæ in duas partes scissæ.

Photius sat intelligens, sua interesse, ut a R. Pontifice confirmaretur, tum suo tum imperatoris nomine litteras ad Nicolaum papam direxit, quibus Ignatium propter senium dimisisse patriarchatum, seque, quamvis invitum, omnium votis in ejus locum esse electum, mentiebatur. Pontifex de imperatoris et Photii litteris merito diffidens, Constantinopolim legavit Rodoaldum Portuensem et Zachariam Anagninum episcopos, ut causam Ignatii et Photii cognoscerent, et de ea ad Apostolicam Sedem referrent. Verum legati muneribus, injuriis minisque fracti, ministerium suum turpiter dehonestarunt, et in frequenti episcoporum Photio deditorum conciliabulo, anno 861 Constantinopoli coacto, Ignatii, quamvis Apostolicam Sedem appellantis, depositioni subscripserunt.

Quum hæc cognovisset Nicolaus papa, coram clero Romano ea, quæ a legatis suis fuerant peracta, reprobavit, contestatus, se eos non ad dirimendam, sed tantum ad cognoscendam Ignatii et Photii causam Constantinopolim misisse. Id ipsum Pontifex significavit in litteris ad Michaelem imperatorem, ad Photium et ad omnes fideles directis. Brevi post ad Nicolaum papam delatus est appellationis libellus, a S. Ignatio scriptus et a 10 metropolitibus, 15 episcopis multisque clericis subscriptus. Quapropter Pontifex anno 863 Romæ episcoporum synodum coegit, in qua Zacharias legatus ex propria confessione excommunicatus et depo-

situs fuit; causa Rodoaldi absentis ad proximam synodum remissa; Photius omni honore sacerdotali et officio clericali privatus sub pœna anathematis, Ignatius vero restitutus; episcoporum et clericorum, propter fidem Ignatio præstitam ejectorum, restitutio imperata sub periculo anathematis, et omnibus, clericis sub depositionis, laicis sub excommunicationis pœna prohibitum, quominus ullas vexas Ignatio inferrent. Quæ omnia Nicolaus papa imperatori Græcorum, episcopis, clero et populo provinciæ Constantinopolitanæ significavit.

Verum Photius ope Bardæ et Michaelis imperatoris patriarchatum minime dimisit, contra in eos omnes, qui communionem ejus vitabant, dirissime sæviit, omnique arte partes suas firmare et augere conatus est. Quin imo, ut tum Occidentis tum Orientis ecclesias a communione Nicolai papæ avelleret, confinxit synodum œcumenicam, cui præter imperatorem et senatum, cum episcopis patriarchatus Constantinopolitani interfuissent vicarii patriarcharum Alexandrini, Antiocheni et Hierosolymitani, et in qua Nicolaus papa variorum criminum accusatus, excommunicatus et depositus legebatur. Cum vero confictæ synodi actis tantum 21 episcopi subscribere voluissent, Photius eorum subscriptionibus alias 980 ementitas addidit; et ea ipsa acta cum litteris adulatoriis direxit ad Ludovicum II imperatorem Occidentis. Ad patriarchas autem Orientis litteras encyclicas dedit, quibus Ecclesiam latinam variorum errorum accusans, illos ad synodum vocabat, ut istorum errorum, quibus jam Bulgaros imbutos querebatur, propagatio impediretur. Improperabat Photius Ecclesiæ latinæ, quod sabbatis jejunaret, primam quadragesimalis jejunii septimanam a reliquo jejunio discerperet, casei lactisque usum in ea permetteret, sacerdotes continentix ab uxoribus antea ductis adstringeret, chrismate per sacerdotes inunctos denuo inungere non dubitasset et symbolum Constantinopolitanum corrupisset, contendens Spiritum S. non e solo Patre, sed e Filio etiam procedere (1).

(1) Ea, quæ Photius Ecclesiæ latinæ improperavit, hoc ipso tempore,

Interim res schismatici Photii mutatae sunt. Anno quippe 866 Barda et anno sequente Michael III trucidatis, imperator salutatus fuit Basilius, qui mox Nicolai papae sententiam executus, Photium e sede Constantinopolitana eiecit et in monasterium relegavit; Ignatium vero cum summo omnium ordinum applausu restituit. Quae omnia Basilius imperator et Ignatius patriarcha R. Pontifici significarunt, simulque postulaverunt, quid in causa eorum qui schismati adhæserant, esset agendum. Obierat tunc Nicolaus I; quæ autem Hadrianus II, ejus successor, in hac re egerit, infra dicemus (1).

35. Aliud negotium S. Nicolao papae facessivit Lotharius rex Lotharingiae, qui, ut Teutbergam legitimam suam uxorem repudiaret, duceretque Waldradam pellicem, crimen in reginam confinxit, ac si ea ante suum matrimonium a proprio fratre fuisset polluta. Regina crimen negavit, cumque illud nullo testimonio probari posset, procerum judicio et episcoporum consilio regisque assensu procuratorem misit ad iudicium aquae ferventis, ut suam innocentiam Deo probandam et vindicandam permetteret. Procurator ex aqua ferventi illæsus exivit, et Teutbergæ innocentia conclamata est. Nihilominus impudicus rex in concilio repudiandi Teutbergam et ducendi Waldradam perseveravit, et, proh dolor! regni sui episcopos habuit assentatores. Hi anno 860 Aquisgrani congregati, regi renunciarunt, eum non posse retinere uxorem tam nefario crimine fœdatam; deinde Teutbergam publicæ poenitentiae addixerunt; tandem anno 862 regi postulanti, ut novum matrimonium inire posset, turpiter annumerunt, et rex palam Waldradam duxit.

Teutberga R. Pontificem appellavit. Lotharius quoque ad Pontificem litteras dedit. Nicolaus papa synodum indixit Metis, ad quam legavit Rodoaldum Portuensem et Joannem

rogante Nicolao papa, confutarunt Hincmarus Rhemensis, Odo Bellocensis, Æneas Parisiensis, Ratramnus Corbejensis. Eadem confutata reperies apud Baron. ad an. 869; L. Allatium, *De consens. Eccl. orient. et occident.*; Natal. Alexand. *Hist. eccl. sæc. IX-X*, diss. 4, § 7-8, et diss. 18.

(1) Nicetas, *Vita S. Ignatii*; Baronius, ad an. 857-68; Natal. Alexand. loc. cit.; Jager, *Histoire de Photius*, Louvain, 1845, in-8.

Ficolensem episcopos, eisque commonitorium dedit, secundum quod causam cognoscerent, et sententiam synodi Romam referrent, Apostolicæ Sedis iudicio submittendam. Scripsit etiam Pontifex ad episcopos Galliæ et Germaniæ, ut se ad Metensem synodum conferrent. Synodus habita est anno 863 a solis episcopis e regno Lotharii. Legati Pontificis, muneribus corrupti, nihil eorum, quæ sibi demandata erant, fecerunt, regis repudium cum Teutberga et conjugium cum Waldrada approbarunt, eorumque consilio Guntharius Coloniensis et Theutgaudus Trevirensis archiepiscopi Romam profecti sunt, iniquæ sententiæ confirmationem postulaturi. Verum Nicolaus papa utrumque in Romana synodo eodem anno deposuit. Illi adeuntes Ludovicum imperatorem, Beneventi agentem, eum ita in Pontificem commoverunt, ut cum exercitu Romam profectus, Nicolaum ad reparandam injuriam, quam fratris sui legatis illatam dicebat, compellere constituerit; sed sermone Pontificis rem melius edoctus, Roma discessit, et Guntharium atque Teutgaudum in Gallias redire jussit.

Episcopi Lotharingiæ directis Romam pœnitentiæ libellis, veniam a Pontifice postularunt et consecuti sunt. Lotharius quoque submissionis litteras ad Nicolaum misit; et anno 865 Arsenii episcopi Hortensis quem Pontifex in Lotharingiam legaverat, monitis perterritus, Waldradam dimisit, et Teutbergam in conjugem et reginam recepit. Verum post legati pontificii discessum, Teutbergam neque ut conjugem neque ut reginam habuit; quapropter Nicolaus ei licentiam Romam veniendi quam ad se purgandum petierat, negavit. Hac licentia ab Hadriano II, Nicolai successore, impetrata, Lotharius anno 869 Romam venit, horribili perjurio, sacra etiam usus synaxi, affirmavit, se mandata Nicolai papæ fideliter custodivisse, et deinceps ad Waldradæ consuetudinem nunquam accessurum. At perjurii pœnas luit; nam Roma digressus, hoc ipso anno Placentiæ inopina morte decessit (1).

36. Quum S. Nicolaus I 13 Novembris 867 ad cœlestem patriam migrasset, 14 Decembris in ejus locum ordinatus fuit

(1) Baronius et Pagi, ad an. 862-69; Natal. Alexand. *Hist. eccl. diss.* 9 in sæc. IX-X.

Hadrianus II, Romanus, presbyter S. Marci, qui Ecclesiam gubernavit usque ad annum 872. Is, quum Basilii imperatoris et Ignatii patriarchæ Constantinopolitani legatos litterasque de ejecto Photio et restituto Ignatio excepisset, anno 868 Romæ synodum habuit, in qua Michaelis imperatoris et Photii conciliabula, acta et scripta contra Apostolicam Sedem et Ignatium damnata sunt; Photius iterum anathemate percussus est, ita tamen, ut ei communio laica promitteretur, si Nicolai et Hadriani pontificum decretis obedientiam sponderet; iis, qui conficti a Photio conciliabuli actis assenserant, si ea flammis tradidissent, et ad communionem Ignatii rediissent, in communionem Apostolicæ Sedis recepti sunt; demum omnibus prohibitum, clericis sub depositionis et laicis sub anathematis pœna, quominus Photiani conciliabuli acta conservarent (1). Pontifex absoluta synodo, legatos Constantinopolim misit, qui concilio VIII præsiderent, ut mox videbimus.

Idem Pontifex Hincmarum Rhemensem aliosque episcopos, qui Hincmarum Laudunensem, quamvis Apostolicam Sedem appellantem, deposuerant, reprehendit, mandavitque, ut illum cum accusatoribus Romam mitterent (2).

37. Hadrianus papa absoluta, ut diximus, in causa Photii synodo, Constantinopolim legavit Donatum Ostiensem et Stephanum Nepesinum episcopos cum Marino Romanæ ecclesiæ diacono, epistolam ad imperatorem ferentes, in qua Pontifex mandabat, ut, præsentibus suis legatis, numerosum concilium celebraretur, et iis quæ in Romana synodo jam fuerant decreta, ab omnibus subscriberetur. Legatis libellum concordiæ dedit, ab omnibus in concilio subscribendum, in quo subscribens profitebatur, se constitutiones RR. Pontificum synodosque Nicolai I et Hadriani II in causa Ignatii et Photii suscipere, anathematizare vero Photium ejusque contra Apostolicam Sedem et Ignatium conciliabula.

Quum legati Hadriani Constantinopolim advenissent, episcopi secundum jussionem Pontificis ad concilium convocati

(1) Anast. *Vitæ Pontif.* Hadrian. II; Labbe, tom. VIII, p. 1342.

(2) Longueval. *Hist. de l'Église gall.* tom. VI, edit. in-4.

sunt. Concilium inchoatum est 5 Octobris 869, et habitis 10 actionibus, absolutum ultima die Februarii 870. Quot interfuerint episcopi, haud satis constat. Præsederunt legati Pontificis. Actione I lectus est Hadriani II libellus, cui omnes subscriberent. Act. II episcopi, sacerdotes et alii, qui Photii partibus adhæserant, veniam postulantes et Pontificis libello subscribentes, ad communionem et pristinam dignitatem admissi sunt. Act. III aliquot episcopi, Pontificis libello subscribere nolentes, a concilio rejecti sunt; deinde prælectæ fuerunt litteræ Basilii imperatoris et Ignatii patriarchæ ad Hadrianum papam hujusque responsoriæ. Act. IV Zacharias et Theophilus episcopi e factione Photii, mendacii convicti et libello Pontificis subscribere recusantes, foras ejecti fuerunt. Act. V concilii patres interrogaverunt Photium, et respondere nolentem, ad agendam poenitentiam dimiserunt. Act. VI lecta fuit sententia Nicolai I in Photium; vicarii patriarcharum Orientalium testati sunt, in nullis apud se ecclesiis Ignatii abdicationem aut Photii ordinationem fuisse receptam; concilium Photianis dies novem pro resipiscentia dedit. Act. VII anathema dictum est in Photium, Gregorium Syracusanum aliosque in schismate pertinaces. Act. VIII omnia Photii scripta contra Nicolaum papam in ignem coniecta, et anathematismi in Iconomachos et Photium innovati sunt. Act. IX ii qui antea, suadente Photio et compellente Michaeli imperatore falsa testimonia contra Ignatium tulerant, crimen confessi, veniam impetrarunt. Act. X conditi fuerunt 27 canones, ad disciplinam ecclesiasticam et causam Photianam spectantes. Concilii decretis subscripserunt primo legati Pontificis, deinde episcopi. Quo facto, synodicam epistolam scripserunt ad Hadrianum II, in qua suam cum Pontificis decretis consensionem significabant, rogabantque, ut supremo suo magisterio faceret, ut eadem decreta ab universis ecclesiis susciperentur. Concilii decreta confirmavit Hadrianus papa, ut constat ex ejus ad Basilium imperatorem epistola. Unde hoc concilium inter œcumenica octavum locum accepit (1).

(1) Labbe, tom. VIII. — De auctoritate œcumenica hujus concilii videsis Natal. Alex. *Hist. eccl. diss.* 4 in sæc. IX-X; Muzzarelli, *De auctoritate R. Pontif.* t. II, c. 12; J. B. Palma, *Prælect. hist. eccl.* t. II, part. 2, c. 9.

38. Triduo post absolutum concilium, Basilius imperator legatos Sedis Apostolicæ et vicarios patriarcharum Orientalium cum Ignatio patriarcha Constantinopolitano congregavit, ut audirent legatos regis Bulgarorum. Quærebant hi, cui ecclesiæ patriarchæ, Romanæ, an Constantinopolitanæ, essent subjecti. Responderunt legati Pontificis, Bulgaros subditos esse ecclesiæ Romanæ, quod provinciæ, ab iis occupatæ, ab antiquissimis temporibus ad patriarchatum Romanum pertinuisent, quodque ipsi Bulgari se Romane ecclesiæ subdidissent, episcopos et sacerdotes ab ea postulassent et accepissent. Vicarii vero Orientalium patriarcharum responderunt, Bulgaros pertinere ad patriarchatum Constantinopolitanum, quod eorum provinciæ antea pertinuissent ad imperium Orientale, et in iisdem, cum occuparentur a Bulgaris, ecclesiastico ministerio fungerentur sacerdotes Græci. Contra hanc sententiam reclamaverunt ejusque rationes mox confutarunt legati apostolici, et Ignatium patriarcham obtestati sunt, ne quæ jura in Bulgaria sibi usurparet. Respondit Ignatius, se nihil contra Apostolicæ Sedis decorem suscepturum. Posthæc colloquium absolutum est.

Verum Græci, præsertim Basilius imperator, qui, ex invidia in ecclesiam Romanam, his aliisque artibus Bulgaros ab illius obedientia avellere conati sunt, eorum oratoribus scriptum dederunt, in quo legebatur, controversiam a vicariis patriarcharum esse ita definitam, ut ecclesiæ Bulgariæ, obedirent Constantinopolitanæ. Quapropter Bulgari, dimissis sacerdotibus Latinis, Græcos susceperunt. Ignatius secundum Orientalium sententiam, quam legati Pontificis solide confutaverant, Bulgarorum diœcesim patriarchico jure regendam suscepit, et Theophylactum pro ea ordinavit archiepiscopum. Ea de re Hadrianus II graviter questus est in litteris ad Basilium imperatorem et ad Ignatium, huncque monuit, ut usurpata jura dimitteret. Joannes VIII, Hadriani successor, legatos misit Constantinopolim cum litteris gravissimis ad regem Bulgariæ, ad Ignatium et ad episcopos et clericos Græcos, ab eo in Bulgariam directos. Sed priusquam Pontificis legati Constantinopolim pervenis-

sent, obierat S. Ignatius. Post ejus obitum Joannes VIII inter alias conditiones, restitutioni Photii appositas, hanc exegit, ut is ab ecclesiastico regimine in Bulgaria abstineret; sed Photius nec hanc nec alias Pontificis leges servavit; sic Bulgarica dioecesis in obedientia ecclesiæ Constantinopolitanæ retenta fuit (1).

39. Hadrianum II anno 872 defunctum, in summo pontificatu excepit Joannes VIII, antea Romanæ ecclesiæ archidiaconus, seditque usque ad annum 882. Præcipua ejus gesta infra narrabimus.

40. Ecclesiasticis scriptoribus, qui posteriori hujus sæculi dimidio floruerunt, adnumerandi sunt qui sequuntur. Remigius monachus Antissiodorensis, conscripsit commentarios in Psalmos, in Prophetas minores et in epistolas S. Pauli (2). Christianus Drutmarus, monachus Corbejensis, scripsit commentarium in Evangelium S. Matthæi, multorum judicio a novatoribus interpolatum in iis quæ spectant ad SS. Eucharistiæ institutionem (3). Theodorus Abucara, metropolita Cariæ in Asia minori, eruditus scripsit disputationes contra Judæos, Mahometanos et hæreticos (4); disseruit etiam de unione et incarnatione Verbi (5). Hincmarus, archiepiscopus Rhemensis, vir doctus, sed imperiosus, scripsit plura de prædestinatione contra Gothescalcum, de institutione regis et de aliis argumentis, pluresque epistolas (6). Remigius, archiepiscopus Lugdunensis, cujus exstant aliquot opuscula de prædestinatione quæ tamen plures eruditi ei abjudicant (7). Lupus Servatus abbas Ferrariensis, in doctrina et disciplina Ecclesiæ versatissimus, disseruit de prædestinatione aliisque

(1) Anast. *Vitæ Pontif.* Hadrian. II, et *Præfat. ad concil. VIII*; Natal. Alexand. *Hist. eccl.* diss. 4, § 23 in sæc. IX; Lequien, *Oriens. christ.* tom. I, præf. ad patriarch. Cp.

(2) *Biblioth. PP.* tom. XV; card. Mai, *Scriptor vet.* tom. VI.

(3) Ibid. Conf. Du Perron, *De Eucharist. l. II*; Migne, *Patrol. Latin.* tom. CVI.

(4) Ingolstadt. 1606.

(5) Paris. 1685.

(6) Ibid. 1645, 2 vol. in-fol.; Migne, loc. cit. tom. CXXV-VI.

(7) Migne, ibid. tom. CXXI.

quæstionibus, sua ætate in Gallia motis (1). Ado episcopus Viennensis in Gallia, edidit martyrologium et breviarium chronicorum de sex mundi ætatibus (2). Usuardus monachus Benedictinus, reliquit martyrologium (3). Anastasius abbas et Romanæ ecclesiæ bibliothecarius, acta conciliorum generalium VII et VIII e græco in latinum vertit, historiam ecclesiasticam e chronographiis Georgii syncelli, Theophanis et Nicephori latine exposuit (4), collectanea rerum, ad historiam Monotheliticam spectantium edidit (5), librumque Pontificalem seu vitas RR. Pontificum collegit et auxit (6). Petrus Siculus, litteris tradidit historiam Manichæorum (7).

41. Cum Ludovicus imperator II et rex Italiæ seu Longobardiæ, anno 875 sine prole mascula obiisset, de jure ad ejus regnum et de imperio contenderunt Carolus Calvus rex Galliæ et Ludovicus rex Germaniæ. Prævaluit Carolus, quem Joannes papa VIII eodem anno Romæ imperatorem coronavit. Carolus profectus Ticinum, ibidem anno sequente episcoporum, abbatum et procerum Longobardiæ fidem accepit, et quindecim capitula promulgavit de honore Romanæ ecclesiæ, ut omnium cæterarum capiti, exhibendo, de obedientia Joanni papæ VIII præstanda, de non impedienda episcoporum jurisdictione, de solvendis decimis. Eadem capitula confirmavit in synodo, eodem anno coacta apud Pontigonem in Gallia, in qua etiam Ansegisus, vicarius apostolicus a Joanne VIII pro Gallia et Germania constitutus, qua talis susceptus est (8).

Anno 877 Carolus imperator, a Joanne VIII in Italiam contra Saracenorum invasiones evocatus, prope Alpes extinctus est. Ei in regno Galliæ successit Ludovicus ejus

(1) Paris. 1664 et Antverp. 1710; Migne, Ibid. tom. CIX.

(2) Antv. 1673 et Rom. 1745; Migne, tom. CXXIII.

(3) Antv. 1714 in-fol.

(4) Paris. 1649 in-4.

(5) Ibid. 1620 in-8.

(6) Migne, tom. CXXVII-IX; card. Mai, *Scriptor. vet.* tom. VII. Librum pontif. doctissimis observationibus illustratum edidit F. Bianchini, Rom. 1718, 4 vol. in-fol.

(7) Ingolstad. 1604.

(8) Labbe, tom. IX, p. 281.

filius, cognomine Balbus. Longobardiam vero occupavit Carolomannus rex Baviaræ, filius Ludovici Germanici. Imperium vacavit usque ad annum 880.

In Italia Saraceni provincias tristem in modum vastabant, et urbi Romæ continuo minitabantur. Varii principes Itali, magis propriæ independentiæ stabiliendæ et augendis ditio nibus quam gerendo bello contra Saracenos intenti, cum his fœdera inibant, et R. Pontifici, de reprimendis hostibus sollicito, mœroris potius quam solatii causas suscitabant. Quin imo Lambertus dux Spoletanus et Adelbertus marchio Tusciæ armata manu agrum Romanum prædati sunt, urbemque ingressi anno 878, Pontifici injuriam intulerunt. Joannes VIII Lambertum et Adelbertum urbe egressos eorumque complices excommunicavit, et eodem anno ad implorandum regum Francorum auxilium, in Galliam profectus est. Tredecis cum 3 Italis et 27 Francis episcopis synodum habuit, in qua excommunicatio Lamberti ducis Spoletani ejusque complicum instaurata fuit, ambitiosæ episcoporum a minori ecclesia ad majorem transmigrations prohibita, et 19 canones, anno 877 in synodo Ravennatensi sub eodem Pontifice conditi, denuo sanciti sunt (1).

Trecas etiam advenit Ludovicus Balbus rex Galliæ, quem Joannes VIII, non imperatorem, sed regem coronavit, et ad defensionem urbis et ecclesiæ Romanæ hortatus est. Verum Ludovicus jam morbo correptus, anno sequente vita excessit. Pontifex vero Romam reductus est a Bosone duce Provinciæ, quem in filium et defensorem suum adoptavit (2).

Anno 880 post obitum Carolomanni, Italiæ seu Longobardiæ regnum accepit Carolus cognomine Crassus, ejus frater, et regno Germaniæ potitus est Ludovicus junior, alter Carolomanni frater. Joannes papa VIII, ut Carolum Crassum ad urbis et ecclesiæ Romanæ defensionem excitaret, eum Romæ anno 880 vel 881 imperatorem coronavit. At Carolus accepto diademate, regressus est in Germaniam, ubi anno 882 fratris sui Ludovici defuncti regnum imperio suo adjunxit,

(1) Labbe, tom. IX, p. 299.

(2) Baron. ad a. 878.

Italiam vera Saracenorum direptioni et magnatum factionibus expositam reliquit.

In Gallia anno 879 regnum Ludovici Balbi inter se partiti sunt duo filii ejus, Ludovicus III et Carolomannus. Eodem anno Bosco e duce factus est rex Provincie seu Burgundiæ Cisjuranæ, regnique sui sedem constituit Arelate. Ludovicus et Carolomannus fortiter dimicarunt contra Normannos; sed prior anno 882, posterior anno 884 obiit. Normanni vero provincias, præsertim Austrasiæ et Belgii, continuo infestabant, civitates, ecclesias et monasteria diripientes atque incendentes. Proceres Galli, prætermisso Carolo Simplici. Ludovici et Carolomanni fratre, quod annis tantum septem natus, impar esset ad tuendum contra hostes regnum, illud obtulerunt Carolo Crasso imperatori, qui sic regnum Galliæ cum Italiæ atque Germaniæ regnis conjunxit.

Carolus Crassus tanta potestate uti non novit; anno 882, quamvis copioso exercitu præditus, cum Godefrido et Sige-frido ducibus Normannorum pacem iniit, huic ingentem pecuniæ summam, illi Frisiam in feudum et Gislam, Lotharii II regis filiam, in uxorem concessit. Godefridus christianam fidem professus, e sacro fonte ab imperatore susceptus est. Postea Carolus sibi a potente Godefrido metuens, eum anno 885 necari jussit, quo Normannorum furorem auxit. Hi cum classe 700 navium per Sequanam venerunt Parisios usque; anno 886 urbem obsederunt, quam fortiter tuiti sunt Odo dux et Geshnus episcopus. Advenit Carolus Crassus cum ingenti exercitu, sed non commisso prælio, indignum sua majestate fœdus cum barbaris iniit. Illi quidem obsidionem solverunt, sed ingentes clades intulerunt provinciis Neustriæ. Carolus in Germaniam redux, anno 887 a proceribus in comitiis Triburiensibus depositus est, et in ejus locum rex Germaniæ constitutus Arnulphus, nothas Carolomanni quondam Baviariæ et Italiæ regis. Anno sequente Carolus Crassus vita excessit.

42. In Oriente vero Photius, cum sectatoribus suis in concilio generali VIII condemnatus et ab imperatore in exilium ejectus (1), tantis fraudibus circumvenit imperato-

(1) Vide p. 51 et 56.

rem Basilium, ut ab eo in gratiam receptus, et defuncto anno 877 S. Ignatio, in patriarchicam sedem Constantinopolitanam restitutus fuerit. Photius confestim omnes episcopos, a se ordinatos sed a concilio generali depositos, restituit, alios qua fraude qua vi in partes suas pertrahere conatus est. Quum vero constantiores objicerent, ejus restitutionem sine R. Pontificis consensu esse peractam, imperator e consilio Photii honorificam legationem cum litteris Romam misit, quibus Joannem papam VIII rogabat, ut restitutionem Photii, jam emendati et omnibus episcopis, etiam Ignatio deditis, accepti, confirmaret, addens, ita pacem Ecclesiæ restituendam et Bulgaricam dioccesim ad obedientiam Apostolicæ Sedis revocandam fore. Photius etiam litteras, mendaciis plenas, ad Pontificem scripsit. Joannes VIII eorum assertionibus credens, Constantinopolim misit legatos cum litteris, in quibus Photium in communionem recipiebat, ejusque restitutionem confirmabat ea lege, ut ea quæ a Nicolao I, Hadriano II et concilio VIII fuerant constituta, integra servarentur, Photius in synodo coram legatis Pontificis veniam peteret, nullamque jurisdictionem in Bulgaricam dioccesim exerceret.

Verum versipellis Photius primo legatos Pontificis corripuit, deinde e Joannis VIII litteris conditiones, suæ restitutioni appositæ, rasis, aliaque iis inseruit, quibus Pontifex decessorum suorum et concilii VIII acta in causa Photii reprobare videbatur. Posthæc (879) synodum 380, ut ferunt episcoporum sibi deditorum, Constantinopoli coegit, in qua, tacentibus legatis Joannis VIII, hujus litteræ secundum corruptam Photii versionem græcam lectæ sunt, Photius nomine Pontificis in sedem Constantinopolitanam restitutus, Nicolai I et Hadriani II acta improbata, et concilium generale VIII abrogatum.

Quum Joannes papa ex epistola Photii dubium concepisset, num mandata sua fuissent servata, novum legatum, Marinum nempe, Constantinopolim misit, eique mandavit, ut rescinderet quæcumque a prioribus suis legatis in causa Photii, non servatis Apostolicæ Sedis mandatis, acta fuissent. Marinus singulari fortitudine demandatum sibi munus

implevit. Pontifex deinde ab eo omnem rem doctus, in priores suos legatos secundum canones animadvertit, Photium novo anathemate perculit, omnemque cum eo communionem abruptit. Eandem sententiam in Photium confirmarunt Joannis VIII successores, Marinus, Hadrianus III, Stephanus V et Formosus, ut infra exponemus.

Photius patrocínio Basilii imperatoris fretus, acerbissime invectus est in RR. Pontifices, patriarchatum Constantinopolitanum retinuit, Romanæ ecclesiæ doctrinam de processione Spiritus S. e Patre et e Filio ceu hæreticam impugnavit, omnesque ecclesias ab illius communione avellere conatus est. Verum anno 886 defuncto Basilio imperatori successit Leo VI ejus filius, cognomine Sapiens seu philosophus, qui mox Photium dejectum monasterio mancipavit. Tunc patriarcha Constantinopolitanus ordinatus fuit Stephanus, frater Leonis imperatoris, et ecclesiæ Constantinopolitanæ diaconus; concordia inter utramque ecclesiam, Latinam et Græcam, redintegrata et schisma sopitum est.

Photius anno 891 in exilio mortuus est; multa scripta reliquit, partim edita partim in Mss. bibliothecarum codicibus latentia (1). Ejus schisma sæculo XI instauratum videbimus a Michaelæ Cerulario.

43. Anno 879 Joannes papa VIII legationem excepit e Servia et Dalmatia. Etenim Branimirus Slavorum in Servia et Dalmatia princeps, Romam legavit Joannem presbyterum postulatum, ut una cum populo suo in Romanæ ecclesiæ obedientiam, a qua verisimiliter Græcorum artibus fuerat distractus, reciperetur. Pontifex per eundem legatum ad Branimirum, ad sacerdotes et populum ejus rescripsit, se summo cum gaudio eos in obedientiam Apostolicæ Sedis suscepisse, eosque hortatus est, ut in eadem constanter perseverarent (2).

Idem Joannes presbyter ferebat litteras Tuentari comitis Moravorum, qui Pontificem consulebat de dubio suo in Fide.

(1) Baron. ad an. 879-91; Leo Allat. *De synodo photiana VIII*; Jager, *Histoire de Photius*. Opera ejus edidit Migne, *Pætol. Græc.* tom. CI-IV; card. Mai, *Scriptor. vet.* tom. I et IX, *Spicileg. Roman.* tom. VII, IX, X.

(2) *Epist.* 184 et 185, apud Labbe, tom. IX, p. 119.

Respondit ad eum Joannes VIII, eam Fidem esse tenendam, quam Romana ecclesia ab ipso principe Apostolorum acceperat, semper tenuerat, et in finem sæculi erat conservatura, quamque eorum parentes ab initio didicerant a sacerdotibus, ab Apostolica Sede ad eos destinatis. Addit Pontifex, se audivisse, Methodium, ab Hadriano II pro tota Moravia archiepiscopum constitutum (1), aliter docere quam coram Apostolica Sede fuerat professus, ideoque se eum Romam vocasse (2). Methodius a quibusdam invidis propter linguæ slavicæ in liturgia sacra usum, imo pravæ doctrinæ accusatus anno 880 doctrinæ suæ puritatem Joanni VIII ita probavit, ut hic ei jura metropolitana pro tota Moravia confirmarit, usum linguæ slavicæ in liturgia indulserit. et Wichingum presbyterum, qui Methodium Romam comitatus fuerat, episcopum Nitriensem et Methodii suffraganeum ordinaverit. De quibus omnibus Pontifex certiorum reddidit Suentoplucum Moravorum regem (3). S. Methodius in Moraviam redux, evangelicum ministerium constanti labore usque ad obitum suum prosecutus est (4).

44. Exemplum Moravorum, religionem christianam profitentium, imitati sunt Bohemi. Jam anno 845 quatuordecim principes Bohemi, qui Ludovici regis Germaniæ castra fuerant secuti, et ditiones suas in confiniis Bavariæ habebant, Ratisbonæ, baptismum susceperant (5). Anno circiter 890 Borziwoius Bohemorum dux cum triginta comitibus suis in aula Suentopluci Moravorum regis a S. Methodio archiepiscopo baptizatus est; inde in Bohemiam rediens, secum duxit presbyterum, et Reginæhradecii primam ecclesiam ædificavit; brevi post aliam ecclesiam, B. V. Mariæ dedicatam, extruxit Pragæ, et præter Ludmillam ejus uxorem, multi e proceribus et plebejis fidem christianam susceperunt. Spitihneus et Uratislaus, Borziwoii filii atque successores, patris sui exemplum secuti, christianam religionem professi

(1) Vide p. 51.

(2) *Epist.* 194, apud Labbe, *ibid.* p. 126.

(3) *Epist.* 247, apud Labbe, *ibid.* p. 175.

(4) Bolland. *Acta SS.* 9 Mart.

(5) *Annales Fuldenses.*

atque tuiti sunt. Sub posteriori Methodius ipse Bohemiam peragravit, multosque sacerdotes in ea constituit, qui quaquaversum Fidem propagarunt (1).

45. Jam quoque christiana fides perlata erat in Russiam seu ad illos Slavos, qui Ruthenorum nomen acceperunt. Erat hæc gens a Dei sensu et pietate remotissima, inquit Porphyrogeneta, et prædæ avidissima, sæpius infesta arma Græcis intulit. Basilius imperator Græcorum eos muneribus sibi devincire et ad christiana sacra adlicere conatus est, effecitque, ut missos ab Ignatio patriarcha Constantinopolitano Evangelii præcones susciperent, quorum opera multi in Christum crediderunt et baptizati sunt (2). Verumtamen Russorum natio in idolorum cultu perseveravit usque ad postremos annos sæculi sequentis.

Primam Russorum conversionem ad christianam fidem non schismatico Photio, ut recentiores rerum Russicarum scriptores contendunt, sed S. Ignatio esse adscribendam, e monumentis historicis certissime evincitur (3).

46. Quum Joannes VIII 15 Decembris 882 obiisset, ad summum pontificatum evector fuit Marinus, Etruscus, a sequioris ævi scriptoribus dictus Martinus, antea Romanæ ecclesiæ archidiaconus, sub Nicolao I, Hadriano II et Joanne VIII legationibus Constantinopolim contra Photium invicta constantia functus. Ejus electionem vitio factam fuisse, contendit Basilius, imperator Græcorum, in epistola ad Hadrianum III, Marini successorem, quod antea alterius ecclesiæ episcopus, ad Romanam non potuisset transferri; sed Stephanus V, Hadriani successor, cui hæc epistola data fuit, imperatori Græco respondit, falsum esse, Marinum antea fuisse alterius ecclesiæ episcopum; præterea majorum auctoritate et exemplis ostendit, quod, etiamsi ita fuisset, ex hoc quoque capite

(1) Conf. Vitas S. Cyrilli et S. Methodii apud Bolland. *Acta SS.* 9 Mart.

(2) Porphyrogenet. in *Basilio*; Zonaras, Cedrenus, Curopalates, apud Pagi, *Critica*. ad an. 876.

(3) J. S. Assemani, *Orig. eccl. Slavon.* part. II, c. 1, in *Calendariis Eccl. univ.* p. 227; Bolland. *De conversione et fide Russorum Dissertatio*, in *Act. SS.* tom. II Sept.; J. Vicardelli, *Dissertatio de origine christianæ religionis in Russia*, Romæ, 1826, in-8.

eius electio non fuisset illegitima (1). Mirum non est, Basilium, Photio addictum, arguisse Marini electionem, quum hic Pontifex novo anathemate perculerit Photium. Brevis fuit pontificatus Marini, anno 884 defuncti.

Successit ei Hadrianus III, Romanus. Hunc frustra tentavit imperator Græcus, ut Photium in Ecclesiæ communionem reciperet; firmus stetit Hadrianus. Dum autem propter pietatem suam et rei ecclesiasticæ studium omnibus magnarum rerum spem faciebat, altero pontificatus sui anno (885) morte præreptus est.

Eum in summo Ecclesiæ regimine excepit Stephanus V, Romanus, illudque gessit usque ad annum 891. Is ad petulantes litteras, quas Basilius imperator Græcorum ad Hadrianum III scripserat, egregiam epistolam reddidit, in qua exposuit, imperatori, rerum temporalium et civilium curæ præfecto, nullum esse jus disponendi res spirituales sacrasque. Pontificum curis commissas; monuit imperatorem, ne aures præberet perversis Photii consiliis; præterea confutavit ea, quæ Basilius contra pontificatum Marini objecerat, ut supra diximus. Pontificis epistolam, Basilio I Martii 886 mortuo, accepit filius ejus et successor Leo VI, cognomine Sapiens seu philosophus, qui, ut supra dictum est, dejecto Photio, ad sedem patriarchicam evehendum curavit Stephanum, fratrem suum. Cum vero huic ordinationi obstaret, quod Stephanus ordinem diaconatus accepisset a Photio, imperator et episcopi, datis ad Stephanum papam litteris, rogarunt, ut infractorum in ordinatione Stephani canonum veniam concederet. Pontifex, ne sibi obriperetur, petitam dispensationem distulit, rogavitque illos, ut legatos Romam mitterent, qui rei veritatem aperirent. Hi legati Romam venerunt, pontificatum gerente Formoso, ut infra videbimus.

47. Erat porro rerum status hoc tempore in multis Occidentis regionibus valde perturbatus. Saraceni Italiam, Normanni Gallias, Dani Angliam infestabant. Post Carolum Crassum anno 888 mortuum, in Germania regnavit Arnulphus. In Italia de regno Longobardico certarunt Berenga-

(1) Apud Labbe, tom. IX, p. 366.

rius marchio Forojuliensis et Wido dux Spoletanus. Posterior prævaluit, devictoque Berengario (891), Romæ a Stephano papa V, hortante universa Italia imperator coronatus est, et in grati animi signum donationes, a Pipino aliisque principibus Romanæ ecclesiæ factas, confirmavit(1).

Francorum res electus et a Waltero archiepiscopo Senonensi sacratus fuit Odo comes Parisiensis, qui anno 888 insignem victoriam retulit de Normannis ad montem Falconem prope Lutetiam, profligatis eorum 19 millibus. Biennio post Alanus dux Britonum tanta clade affecit Normannos, ut e 15 millibus vix quādringenti fuerint superstites. Anno autem 893 multi procures ad regnum evocarunt Carolum Simplicem, Ludovici Balbi filium posthumum, qui cum matre sua transierat in Angliam, eumque regem coronavit Fulco archiepiscopus Rhemensis. Inde bellum civile inter Odonem et Carolum. Demum anno 898 mortuo Odone, Carolus Simplex solus potitus est.

Hisce hostium irruptionibus et regnorum perturbationibus ecclesiarum status graviter passus est, leges infractæ sunt, abusus introducti. Ad corrigenda hæc mala episcopi in Germania et Gallia sæpius convenerunt. Anno 887 Wilbertus episcopus Coloniensis in urbe Agrippinensi synodum habuit, in qua editi sunt sex canones contra rerum ecclesiasticarum raptores, pauperum oppressores et incesta conubia. Anno sequente præsules et abbates plurimi ex tribus provinciis, Moguntina, Trevirensi et Coloniensi, convenerunt Moguntiam, et ad reformandam disciplinam condiderunt 26 canones. In eorum præfatione, dejectum Normannorum incursione ecclesiarum statum deplorantes : « Videte, in-
 » quiunt, quam præclara et nobilia servorum Dei ædificia
 » destructa et incensa sunt; altaria defossa et penitus
 » conculcata; ornamenta ecclesiarum Dei valde pretiosa,
 » direpta et igni exusta; episcopi et sacerdotes et cæteri
 » ordinis Ecclesiæ viri gladio truncati et diversis pœnarum
 » generibus morti addicti; omnis ætas utriusque sexus gladio
 » et igne, diverso mortium genere consumpti... Illius sub-

(1) Sigonius, *De regno Italiæ*, l. VI, ad an. 891; Pagi, *Critica*, ad an. 892.

• versionis periculum incolæ monasteriorum utriusque sexus
 • metuentes, huc illucque vagantur incerti cum periculo suæ
 • professionis. » Eodem anno (888) Rothadus Trevirensis
 synodum habuit in suburbio Metarum, in qua 13 canones
 editi sunt. Anno 892 præsules regni Arelatensis in synodo,
 habita Viennæ, condiderunt 4 canones. Triennio post 22 epis-
 copi e regno Arnulphi se congregarunt Triburiæ prope
 Moguntiam, et pro componendis cleri ac populi moribus
 ediderunt 58 canones (1).

In Anglia Alfredus rex annis prope novem adversus Danos
 belligeravit, donec anno 878 ab iis superatus, in Æthelingiam
 fugere coactus fuerit. Illic a S. Gutberto episcopo Lindisfar-
 nensi ad fiduciam erectus, anno 879 novo certamine hostes
 aggressus est, eosque tanta strage affecit, ut qui superstites
 erant, se cum rege suo Guthro dederint, et christianam fidem
 ac baptismum susceperint. Alfredus eis gratiam fecit et in
 desertis terris Est-angliæ degere concessit sub sua suorum-
 que successorum tutela. Alfredus pacis ac belli laude clarus,
 Religionis, regni et litterarum prosperitati consuluit. opti-
 mas leges promulgavit, redditus suos inter aulæ ministros,
 pauperes, ecclesias, monasteria et academiam Oxoniensem
 dividebat, regnavitque usque ad annum 900, Magni cognomen
 promeritus (2). Tunc etiam episcoporum fervor excitatus,
 est, quorum negligentia nefandi ethnicorum ritus fuerant
 introducti, ecclesiæ pastoribus orbata, grex Dei dispersus
 et dissipatus, religio violata, ut ait Formosus papa in epis-
 tola sua ad episcopos Angliæ (3).

48. Hic Pontifex anno 891 successit Stephano V. Ejus
 electionem fuisse tumultuariam, insurgente contra eum Ser-
 gio diacono, Luitprandus et post hunc aliquot alii male
 scripserunt, nam Sergius ab aliquibus oppositus fuit non
 Formoso, sed Joanni IX. De Formosi tamen ad pontificatum
 promotione, et consequenter de sacris ejus ordinationibus
 disceptatum est, quia, cum esset episcopus Portuensis, a

(1) Labbe, tom. IX, p. 396-438.

(2) Asserus, *Gesta Alfredi*, apud Galle, *Hist. Britann. scriptor.*

(3) Labbe, tom. IX, p. 430.

Joanne VIII depositus fuerat, et quia a minori ecclesia (Portuensi) ad majorem (Romanam) fuerat translatus. Joannes VIII Formosum anno 876 in Romana et anno 878 in Trecensi synodo damnaverat, quod quondam missus a Nicolao I ad Bulgaros, horum regem sacramento obstrinxisset, ne, eo superstite, alium episcopum ab Apostolica Sede susciperet, quod ab ecclesia Portuensi ad Romanam prosilire esset conatus, quodque contra reipublicæ et imperii salutem cum suis fautoribus conspirasse crederetur (1). Verum Marinus papa Formosum a sententia Joannis VIII absolutum, in Portuensem episcopatum restituerat (2); canones autem translationes episcoporum a minori ad majorem ecclesiam, necessitatis aut utilitatis causa, minime prohibebant. Porro Formosum fuisse virum religione, doctrina et virtutibus illustrem, proinde pontificatu dignum, testantur Laitprandus (3) et Flodoardus (4). eumque necessitatis causa ad Apostolicam Sedem provectum esse, asseruit Romana synodus anno 898 sub Joanne IX habita.

Formosus initio pontificatus sui excepit legatos imperatoris et episcoporum Orientalium, quos Stephanus V ad se dirigi postulaverat; et postquam illos audivisset, Constantinopolim legavit Landulphum et Romanum episcopos, qui cum Styliano Neocæsareæ et Theophylacto Ancyrae metropolitibus statum ecclesiarum, Photiano schismate turbatum, componerent (5). Ad episcopos Angliæ epistolam dedit, in qua, ut supra diximus, præteritam eorum negligentiam arguebat; deinde eos laudabat, quod nunc emendandis abusibus manum admovissent (6). Falsum vero est, quod scripsit Willelmus Malmesburiensis, Formosum universam Angliam sacris interdixisse. Idem Pontifex post mortem Widonis imperatoris (894), rebus Italiæ ipsiusque urbis Romæ per factiones Berengarii et Lamberti filii Widonis et jam anno 892 ad imperii consortium

(1) Labbe, p. 232 et 311.

(2) Auxilius *De ordinat. Formos.*, l. II, c. 20.

(3) *Hist.* l. I, c. 8.

(4) *Carmen de RR. Pontif.*

(5) Labbe, tom. IX, p. 429.

(6) *Ibid.* p. 430; Pagi, *Critica*, ad an. 894.

evecti, admodum perturbatis, ad vindicandam Romæ libertatem evocavit Arnulphum regem Germaniæ. qui hostes urbe ejecit, et anno 896 a Formoso imperator coronatus est, si Reginoni et Hermanno Contracto fides sit (1). Verum id potius dissensiones auxit. Arnulphus paulo post in Germaniam regressus, anno 898 obiit. Post ejus ex Italia dicessum Berengarius et Lambertus, pace inita, simul regnarunt, et posterior imperatoris honorem conservavit. Formosus vita excessit 4 Aprilis 896.

49. Post obitum Formosi cathedram Petri occupavit Bonifacius VI, Romanus; sed post quindecim dies podagra sublatus est. De eo legitur in Romana synodo, anno 898 sub Joanne IX habita, quod primo subdiaconatu, postmodum sacerdotio depositus, populari manu ad altiora fuerit proventus (2). Quapropter nonnulli Bonifacium VI summis Pontificibus adnumerandum esse negant. Plerique tamen eum in numero Pontificum habent.

Tunc summum pontificatum accepit Stephanus VI, Romanus, vir, ut ait Flodoardus sævus in vivos truciorque in defunctos, qui inauditum hactenus facinus admisit, quod tamen non fuit error in Fide, sed tyrannis in facto. Etenim corpus Formosi papæ exhumari, et indumentis sacerdotalibus indutum in synodum adferri jussit, et postquam ei exprobrasset, quod, cum esset Portuensis episcopus, ambitionis spiritu Romanam Sedem usurpasset, indumentis sacerdotalibus exui, abscissisque tribus digitis, in Tiberim projici jussit. Præterea factas ab eo ordinationes, irritas dixit (3). Verum Stephanus VI propterea tantum odium subiit, ut post unum annum et mensem pontificatus ab adversariis in carcerem conjectus et strangulatus sit anno 897.

Erravit profecto Luitprandus, dum acta Stephani VI attribuit Sergio III. Idem auctor scripsit, Sergium (Stephanum VI) cunctos, quos ordinaverat Formosus papa, rursus ordinasse (4); hoc vero diserte negat Sigebertus (5); de eo etiam nihil legi-

(1) *Chron.* ad an. 896.

(2) Labbe, tom. IX, p. 502.

(3) Ibid.; Auxil. *De ordinat. Formosi*; Flodoard. *De RR. Pontif.*

(4) *Hist. l. I, c. 8.*

(5) *Chronicon.*

tur in actis synodi Romanæ sub Joanne IX, quæ alia Stephani gesta narrat et improbat; contra in iis legimus, in suos gradus esse restitutos, qui a Formoso ordinati et a Stephano temere dejecti fuerant(1). Perperam vero sententia Stephani de ordinationibus Formosi papæ opponeretur RR Pontificum inerrantiæ in dirimendis Fidei morumque controversiis; nam 1, manifestum est, Stephanum hac in re non e Spiritus S. lumine, sed ex privata ira processisse; 2, episcopi, presbyteri et clerici, qui ejus synodo interfuerant, anno 898 in synodo sub Joanne IX contestati sunt, se in illa non liberos sed coactos fuisse; 3, quæstio de ordinationibus Formosi versabatur circa hæc duo: an Formosi ad pontificatum promotio fuisset canonica, et an episcopus depositus ordines valide conferret; utrumque per hæc tempora non erat ita eliquatum, ut omnes unanimiter de eo sentirent, uti constat e libris Auxilii, hujus temporis scriptoris.

Perperam etiam Ecclesiæ Romanæ adversarii laborant in conquirendis quorundam Pontificum vitiis ad impugnandam incorruptam Ecclesiæ veritatem et unitatem; nam qualescumque etiam fuissent aliqui Pontifices, quibus illi, pro sua dissensione, objiciunt quod volunt, nihil id officit Ecclesiæ; manet semper eadem hujus veritas, eadem semper unitas. „ Quisquis ab hac unitate, inquit S. Augustinus, vento superbiæ tanquam sola palea separatur, aræ dominicæ propter commixtam paleam quid calumniatur (2)? „ Et ut verbis Tertulliani utar: „ Quid ergo, si episcopus, si diaconus... „ lapsus a regula fuerit, ideo hæreses veritatem videbuntur „ obtinere? Ex personis probamus fidem, an ex fide personas (3)? „ Apposite etiam in hanc rem scribit Bellarminus: „ Ne forte putaremus, ob vitam incorruptam et mores integerrimos summorum Pontificum tam diu stetisse hanc „ Sedem, permisit Deus, ut etiam quidam parum probi „ Pontifices aliquando hanc Sedem tenerent regerentque... „ Hinc enim intelligimus, non humano consilio, prudentia, „ viribus Romanum Pontificatum tam diu consistere, sed

(1) Labbe, loc. citat.

(2) *L. de unico baptismo*, c. 16.

(3) *De præscript*. c. 3.

« quia hac Petra ita a Domino roborata, divinitus fundata, » angelorum custodiis septa, singulari Dei providentia et » protectione munita est, ut adversus eam portæ inferorum » nullo modo prævalere possint, sive illis portis persecutio » tyrannorum, sive rabies hæreticorum, sive schismatico- » rum furor, sive scelera et flagitia designentur (1). »

50. Sublato e vivis Stephano VI, eodem anno 897 pontifex creatus fuit Romanus, Gallesinus, qui, Platina, Panvinio aliisque tradentibus, acta decessoris sui contra Formosum rescidit. Post menses fere quatuor sub initia anni 898 decessit » meritos sortitus honores » inquit Flodoardus (2).

Ei successit Theodorus II, Romanus, quem ut clero dilectum, pacis amicum, sobrium, castum et pauperum patrem celebrat idem Flodoardus (3). Is etiam causam Formosi amplexus, corpus ejus cum exultatione in apostolicam tumbam reduxit, et ordinatos ab eodem atque a Stephano VI dejectos, in pristinos gradus restituit (4). Obiit post 20 dies pontificatus.

Tunc alii in pontificem elegerunt Sergium diaconum, patria Romanum, alii Joannem diaconum, Tiburtinum. Hi prævaluerunt. Sergius, priusquam consecraretur, Roma pulsus, exulavit septem annis. Joannes vero, hujus nominis IX, canonice renunciatus et solemni ritu consecratus, Ecclesiæ præfuit ab anno 898 usque ad 900 (5). Is tres synodos celebravit, sed duarum tantum acta supersunt, Romanæ et Ravennatensis. In Romana Stephani VI acta et synodus contra Formosum papam rescissa et reprobata sunt; iis, qui Stephani synodo coacte interfuerant, venia concessa; constitutum, ut, quamvis Formosus necessitatis causa pro vitæ merito a Portuensi ecclesia ad Romanam fuerat translatus, id tamen in exemplum non assumeretur; ordinati a Formoso in pristinos gradus restituti; violatoribus ejus sepulcri anathema inflictum, nisi resipiscerent; ecclesiastica censura lata contra pravam consuetudinem, Pontifice et episcopis morientibus, patriarchium

(1) *De controversiis Christ. fidei*, præf. in II, de R. Pontif.

(2) *De RR. Pontif.*

(3) *Ibid.*

(4) *Auxil. opere citat. l. II, c. 4; Sigebert. Chron.*

(5) *Flodoard. lib. cit.*

et episcopia expilandi; et ad prævertendas turbas statutum est. ut Pontifex consecraretur præsentibus imperatoris legatis. Quæ omnia in Ravennatensi synodo denuo firmata fuerunt (1).

51. Quod autem hoc et sequente sæculo quorundam Pontificum electiones partium studiis aut factionum potentia turbatas peractasque legamus, nemo mirabitur, qui noverit, quam perturbatus esset his temporibus Italiæ et urbis Romæ status. Mirabitur potius singularem Dei erga Romanam ecclesiam providentiam, qua effectum est, ut Petri cathedra, quamvis factionum violentiis atque machinationibus jactata, non submersa aut eversa, sed salva et sarta tecta conservata fuerit, et plerique Pontifices in eam evecti, munere suo digne functi sint. Inter politicas factiones alia Italorum, alia Germanorum erat, quæ ambæ de imperio certabant. Præterea inter Italos tot fere erant factiones minores, quot erant comites, marchiones et duces, qui vel capessendo imperio vel augendis juribus suis inhiabant. Quum autem RR. Pontifices tanquam supremi arbitri juris publici haberentur, eorumque esset imperatores coronare, quævis factio Pontifices optabat sibi deditos.

Anno 898 post mortem Lamberti imperatoris, Berengarius, qui jam partem Longobardiæ regebat, ea solus potitus est. Ludovicus rex Arelatensis seu Burgundiæ-cisjuranæ, ab adversariis Berengarii evocatus, primum adverso, deinde prospero Marte cum eo certavit, et anno 900 a Benedicto papa IV imperator coronatus est; at post biennium a Berengario Veronæ inopinato apprehensus, oculis orbatus et Italia ejectus fuit. Ex quo tempore Berengarius regnum Longobardicum recuperavit.

52. Post Joannem IX anno 900 defunctum, summum sacerdotium demandatum fuit Benedicto IV, Romano. Hujus benignitatem, pietatem et erga viduas pauperesque liberalitatem celebrat Flodoardus (2). Ludovicum III coronavit

(1) Labbe, tom. IX, p. 496 et 507. Utraque synodus a Labbe male refertur ad annum 904.

(2) *De RR. Pontif.*

imperatorem, ut diximus; Ecclesiam gubernavit tribus annis et duobus mensibus.

53. Cum ejus pontificatu inchoamus decimum Ecclesiæ sæculum, cujus conditionem multi ita delinearunt, ac si illud nihil boni, sed summum rerum ignorantiam morumque corruptionem tulerit. Unde ecclesiæ Romano-catholicæ adversarii concluserunt, eam, in tanta morum depravatione et rerum inscitia, de veteri sanctitate et Fidei puritate excidisse novaque dogmata assumpsisse.

Verum, quamvis infelix fuerit hujus sæculi et proximorum temporum conditio, non fuit tamen talis in eo morum corruptio aut rerum inscitia, qualem protusere adversarii. Ex iis, quæ doctissimi viri, Pagi (1), Muratori (2), Tiraboschi (3) aliique de hoc sæculo ex antiquis monumentis adnotarunt, constat, in eo non parvo numero episcopos, clericos, monachos, moniales, laicos utriusque sexus et omnis conditionis, magna virtutum laude ac vitæ sanctimonia claruisse, scriptores etiam plures floruisse, quamvis pauciores quam aliis sæculis; in ipsa Italia, quamvis præ aliis regionibus illorum temporum perturbatione et vicissitudinibus jactata, viros plures bonas artes et humaniores et theologicas disciplinas coluisse et in scholis docuisse; monachos præsertim singulari industria curasse, ut libri et opera, a majoribus accepta, non tantum sacra, sed et profana historicorum, oratorum, poetarum, conservarentur. Lugubrem certe hujus sæculi descriptionem fecit Baronius, illud appellans sui asperitate et boni sterilitate ferreum, mali exundantis deformitate plumbeum, scriptorum inopia obscurum (4). Bellarminus etiam dixit, nullum sæculo decimo indoctius (5). Verum hæc non absolute, sed cum relatione ad cætera sæcula sunt intelligenda, ut optime observavit doctissimus Pagi: « Pau-
cos quidem scriptores, inquit, hoc sæculum habuit, sed
subsequentibus doctrina non cessit, cum litteræ etiam ab

(1) *Critica in Annales Baronti.*

(2) *Annali d'Italia*, tom. VII-IX, edit. Mediol. 1819.

(3) *Historia litteraturæ ital.* tom. III.

(4) *Annal* ad an. 900.

(5) *De Controversiæ fidei*, de R. Pontif. l. IV, c. 12.

„ imperatoribus et regibus cultæ fuerint. Neque sæculum
 „ inſcitiae et ignorantiae vocari poteſt, niſi ob ſcriptorum
 „ paucitatem, ſi ejus cum præcedentibus aut ſubſequentibus
 „ comparatio fiat; complures enim in eo floruiſſe, longe
 „ hodie notius quam Bellarmini ætate, ut catalogos ſcripto-
 „ rum eccleſiaſticorum percurrentibus planum fit. Clariore
 „ etiam inſigni ſanctitate multi epiſcopi et abbates, mona-
 „ chi et ſanctimoniales ac viri et mulieres cujuſcunque
 „ generis ac conditionis, ut ex iis, quæ paſſim referemus,
 „ perſpicuum erit (1).

Certo e monumentis, quæ recentioribus temporibus, præ-
 ſertim opera Muratorii, in lucem edita ſunt, comprobatur,
 non adeo corruptum et ignarum fuiſſe hoc ſæculum, ut gene-
 ratim opinatum eſt. Eccleſia neque ſanctitatem in membris
 ſuis deperdidit, neque mutationem in dogmatibus ſubiit;
 eadem hoc ac præcedentibus ſæculis fuerunt fidei ejus dog-
 mata, idem ſymbolum, eadem confeſſio (2). Quin imo illud
 mirandum eſt, quod, ut ut infelicia eſſent temporum ad-
 juncta hoc ſæculo nulla hæreſis ſit exorta, et chriſtiana
 fides ad plures populos, Normannos, Slavos, Suevos, Bohe-
 mos, Polonos, Hungaros, Moscovitas, fuerit perlata et pro-
 pagata.

51. Poſt Benedictum papam IV. qui mēſe Octobri 903
 vita exceſſit, ſummus pontificatus delatus fuit Leoni V, Ar-
 deatino, qui intra duos mēſes e vita migravit. Poſt hunc
 Apoſtolicam Sedem occupavit paulo amplius dimidio anni
 Chriſtophorus, Romanus.

De Chriſtophoro ſcripſerunt Vincentius Bellovaceniſis ſæ-
 culo XIII, Platina ſæculo XV, et deinceps hiſtorici paſſim,
 quod, cum eſſet præſbyter et familiaris Leonis V, hunc in
 carcerem conjecerit, poſtque ejus in carcere obitum, ſedem
 pontificiam occupaverit, et quod ipſe etiam poſt mēſes ſex
 a Sergio dejectus, monaſticum habitum induere coactus fuerit.
 Verum de his nihil quidquam invenire eſt apud ſcriptores
 æquales aut ſuppares. Luitprandus, ſcriptor hujus ſæculi X

(1) *Critica*, ad an. 900.

(2) Conf. opus inſcriptum : *La perpétuité de la foi de l'Eglise catholique
touchant l'Eucharistie*.

et alias immoderatus RR. Pontificum censor, neque Leonis V neque Christophori meminit. Flodoardus, qui hac ipsa ætate floruit, de Leone V atque Christophoro simpliciter scribit, quod prior post Benedictum ad pontificatus honorem evectus, intra duos menses e vita migraverit, et quod posterior moderamina Sedis Apostolicæ mox sortitus, paulo ultra dimidium anni dispensarit (1).

Post Christophorum anno 904 ecclesiarum regimen demandatum fuit Sergio III, jam post Theodori II obitum a multis ad illud designato, sed prævalentibus Joannis IX partibus, ab urbe relegato, ut supra diximus (2).

Hunc Pontificem tetrīs coloribus depinxit Luitprandus, ac si post obitum Stephani V se elevasset contra electionem Formosi; deinde Apostolicam Sedem invasisset armis Adelberti marchionis Tusciæ; pontifex factus, in cadaver Formosi sæviisset, ejusque acta et ordinationes rescidisset; cum Maroza nobili scorto turpem consuetudinem habuisset, et ex ea genuisset Joannem, postea hujus nominis pontificem XI (3). Verum omnes hæc Luitprandi accusationes pugnant cum vetustis et sinceris monumentis. Sergius enim non cum Formoso, sed cum Joanne IX electus fuit (4); non armis Adelberti, sed precibus Romanorum in urbem revocatus et in Sedem Apostolicam evectus est (5); non ipse, sed Stephanus VI sævus exstitit in Formosum, ut supra vidimus (6); denique Joannes XI non Sergii, sed Alberici Spoletani filius fuit (7). Certe Flodoardus et Joannes diaconus, qui hac ætate floruerunt, auctor epitaphii, quod Sergio III in basilica Vaticana positum et a Petro Mallio sæculo XII vulgatum est, auctor anonymus Salernitanus, qui hoc sæculo, et Leo Marsicanus seu Ostiensis, qui sequente floruit, nihil

(1) *De RR. Pontif.*

(2) Vide p. 73.

(3) *Hist. l. I.*

(4) Flodoard. *De RR. Pontif.*; *Epitaph. Sergii III.*

(5) Flodoard. lib. cit.; *Epitaph. præfat.*; Joan. diacon. *De eccl. Lateran.*

(6) Vide p. 71.

(7) Salernitan. *Paratipom.* part. II, *Rer. ital. scriptor.* tom. II; Leo Ostiens. *Chron. Cassin. l. I, c. 61.*

memorarunt eorum, quorum Luitprandus accusavit Sergium; quin imo Pontificis hujus pietatem laudarunt præfati Flodoardus, Joannes diaconus et auctor epitaphii (1).

Scriptis præfatus Luitprandus posteriori hujus sæculi X dimidio libros VI rerum gestarum sui temporis, et diu a scriptoribus subsequentibus, ab ipso Baronio et aliis ceu fons historicus habitus est. At modo consentiunt periti critici, Luitprandum sibi haud cavisse a partium studio, alios quidem, præsertim factionem Germanorum, plus æquo laudasse, Italis vero, maxime Tusciae marchionibus et Spoleti ducibus, detraxisse, multa sine judicio et discretione secundum diversos factionum, sibi mutuo infensarum, rumores litteris mandasse. Unde multæ querelæ de variis Pontificibus hujus sæculi a Luitprando collectæ, et ex eo a multis scriptoribus assumptæ, e Flodoardi aliorumque veterum scriptorum monumentis, recentioribus temporibus in lucem editis, correctæ sunt. Tanto magis Flodoardus in iis, quæ spectant ad historiam RR. Pontificum hujus ætatis, præferendus est Luitprando, quod nulli parti fuerit addictus, quod fuerit eruditus et discretus, et hoc ipso tempore, priori nempe hujus sæculi dimidio floruerit (2).

Sergius III gubernavit Ecclesiam septem annis et tribus mensibus; basilicam Lateranensem, terræ motu labefactam, restauravit aureisque et argenteis ornamentis decoravit; ecclesiam Bremensem, quam Formosus papa subdiderat jurisdictioni archiepiscopi Coloniensis, Hamburgensi archiepiscopo restituit, et utrique archiepiscopo Rogerio Hamburgensi et Sergio Coloniensi, pallium concessit (3).

55. In ecclesia Græca turbas graves excitavit Leo imperator VI, qui, cum jam tres uxores duxisset, eæque una post aliam obiissent, quartas nuptias contraxit cum Zoe. Quartæ autem nuptiæ canonibus ecclesiæ Græcæ erant prohibitæ et habebantur adinstar polygamiae. Nicolaus patriarcha Constantinopolitanus, qui anno 895 successerat S. Antonio, primo imperatorem a nuptiis cum Zoe deterruerat,

(1) Loc. cit. Conf. Pagi, *Critica*, ad an. 904-10.

(2) Conf. Muratori, *Annali d'Italia*, sæculo X.

(3) Pagi, *Critica*, ad an. 858, 895 et 915.

deinde, cum is ad eas prosiliisset, aditu ecclesiæ interdixit, et presbyterum, qui nuptiis istis benedixerat, deposuit. Imperator ira percitus, anno 906 patriarcham in exilium relegavit. Eamdem sortem experti sunt alii episcopi, qui cum Nicolao nuptiās Leonis improbabant. Interea Constantinopolim advenerunt legati Sergii papæ et patriarcharum Alexandrini, Antiocheni et Hierosolymitani, ad quos imperator de nuptiis suis retulerat. Tunc coacta Constantinopoli synodo, nuptiæ Leonis cum Zoe ex dispensatione ratæ habitæ sunt, et in locum Nicolai in sede Constantinopolitana subrogatus Euthymius; sed id excitavit grandem divisionem inter metropolitā, episcopos et clericos patriarchatus Constantinopolitani, aliis cum Nicolao, aliis cum Euthymio sentientibus. Extincto anno 911 Leone VI, sub Constantino Porphyrogeneto, ejus filio et successore, Nicolaus restitutus, Euthymius vero dejectus fuit, sed divisio perduravit usque ad annum 920. Hoc anno Constantinopoli synodus habita est, in qua communi consensione edictum fuit, ut quartæ nuptiæ penitus rejicerentur, et tertiæ non permitterentur, nisi in certis rerum articulis, nec sine indicta parti incontinenti penitentia (1).

Constantinus Porphyrogenetus septem tantum annis natus cum patri succedebat, imperavit usque ad annum 959. Cum litterarum magis quam regiminis amans esset, res imperii gesserunt primo Alexander patruus ejus, deinde Zoe mater, postremo Romanus Lecapenus, Romanus rebelles in imperatorem repressit; Arabes sæpius superavit, pluresque urbes iis eripuit; quibus rebus elatus, consortium imperii petiit, tresque filios suos creavit cæsares; anno vero 944 a propriis filiis imperio exutus et in insulam Protam relegatus fuit. Paulo post ipsi ejus filii, propter initam conjurationem, a Constantino relegati sunt.

Constantinus Porphyrogenetus, præter alia ingenii sui monumenta, reliquit tractatum de rebus imperii et orationem de imagine Edessena seu linteo, cui effigies Christi

(1) Baron. et Pagi, ad an. 901, 906, 920-21; Labbe, tom. IX, p. 1263; Mansi, *Concll. supplement.*

erat impressa. Hæc imago, antiqua reverentia celebris, anno 944 ab Edessenis ad redimendam pacem Græcis tradita et cum solemni etiam miraculis exaltata pompa Constantinopolim translata fuit (1).

56, Jam commemoravimus mala, quæ longo annorum spatio Normanni multis Germaniæ et Galliæ provinciis intulerunt. Non minores clades multis regionibus intulerunt Hungari. Hi e Scythiæ finibus egressi, sub exitum sæculi præcedentis occuparunt omnem Pannoniam finitimasque regiones, quibus nomen Hungariæ indiderunt. Erant natura feroci et idolorum cultui addicti. Postquam in prædictis regionibus imperium suum constituissent, veteresque incolas, Avars, Bulgaros, Slavos, partim exterminassent, partim in servitutem redegebant, anno 900 piraticas excursions in Moraviam, Macedoniam, Thraciam, Bavariam, Germaniam, Helvetiam, Italiam, Galliam inchoarunt, easque per annos circiter septuaginta duos repetiverunt, urbes et pagos vastantes, ecclesias et monasteria deprædantes, alia ingentia mala committentes.

57. Post Sergium III, qui obiit mense Augusto 911, pontifex ordinatus est Anastasius III, Romanus, morum integritate dignus; sed post duos annos totidemque fere menses e vivis discessit mense Octobri 913 (2).

In locum Anastasii subrogatus est Landus seu Lando, Sabinus, cujus pontificatus brevis fuit; obiit enim mense Aprili 914. De eo ex Luitprando dicitur, quod, annitente Theodora, femina senatoria et in urbe potentissima, Joannem presbyterum, cujus amore illa deperibat, primo Bononiensem, deinde Ravennatensem antistitem creaverit. Verum e monumentis idoneis constat, Joannem istum jam ab anno 905 fuisse archiepiscopum Ravennæ (3). Flodoardus de Lando simpliciter scribit, quod post Anastasium summam ordine tenuerit Sedem, eam sex mensibus et decem diebus coluerit, et emeritus patrum priorum fata secutus sit (4).

(1) Pagi, ad an. 944.

(2) Flodoard. *De Rom. Pontif.*; Platina, *Vitæ pontif.*; Pagi, *Critica*, ad an. 912.

(3) Rubeus, *Hist. Ravenn.*, l. V.

(4) Libr. citat.

Defuncto Lando, eodem anno 914, a sede Ravennatensi ad Romanam translatus fuit Joannes X, Romanus. De hoc Pontifice Luitprandus (1) et ex eo multi recentiores nefanda scripserunt, ac si potentia Theodoræ, quæ, ut diximus, ejus amore deperisset, in Petri cathedram fuisset intrusus. Verum jam vidimus, Luitprandum multa leviori calamo scripsisse; præterea fatetur ipse, se ea, quæ de Joanne X narrat, deprompsisse e libro de vita Theodoræ, quem doctissimus Muratori appellat *Un infame romanzo* (2). Flodoardus vero, scriptor æqualis, testatur, Joannem X, postquam Ravennatensem ecclesiam prudenter rexisset, ad moderandam ecclesiam Romanam fuisse postulatum, eam munificis ornatibus decorasse, et post quatuordecim pacifici regiminis annos æthereæ scandisse sedilia (3). Alter scriptor ejusdem temporis, auctor nempe carminis panegyrici de laudibus Berengarii augusti, laudat Joannem X tanquam pontificem officio clarum et sapientia repletum (4).

Joannes X in primis sollicitus de reprimendis Saracenis, qui urbi Romæ totique Italiæ terrorem continuum injiciebant, anno 916 in festo Paschatis Berengarium regem Italiæ, imperatorem coronavit. In eundem finem inter Constantinum imperatorem Græcorum, Berengarium, principes Capuarum, Salernitanum, Beneventanum et Spoletanum fœdus conciliavit. Concordi horum principum ope fortissimam arcem Gariilianam, quam Saraceni ad Livis ostium et Latii fines jam quadraginta annis magno totius Italiæ detrimento occupabant, oppugnavit, Saracenos ex ea cum ingenti eorum clade fugavit, urbem et territorium Romanum ac finitimos principatus a barbarorum infestationibus liberavit (5).

Idem Pontifex Theophylactum et Carolum episcopos legavit Constantinopolim ad componendam divisionem, in ecclesia Græca ortam e quartis nuptiis Leonis VI (6); Hil-

(1) *Hist. l. II.*

(2) *Annali d'Italia*, ad an. 914.

(3) *De RR. Pontif.*

(4) Apud Pagi, *Critica*, ad an. 915

(5) Pagi, *ibid.*

(6) Vide p. 78.

duinum et Richarium de episcopatu Leodiensi contententes, Romam vocavit, et Richario a clero Leodiensi electo et a rege Carolo Simplicio nominato sedem addixit (1); ab episcopis provinciæ Narbonensis interpellatus in causa Gerardi et Agii de episcopatu Narbonensi certantium, divisionem composuit, Agii electionem confirmavit, eique pallium misit (2); pius in S. Jacobum apostolum, ad recolendam ejus memoriam et implorandam opem legatum misit Compostellam, et legationem cum muneribus recepit a Sesinando episcopo Compostellæ et ab Ordonio rege Legionis (3); postulantis episcopis Germaniæ, anno 916 episcopum Ortensem legavit ad synodum, quam illi coegerant apud Altheim (4); reprehenditur autem, quod archiepiscopatum Rhemensem confirmavit Hugoni puero quinquenni, illius administratione, donec hic idoneus esset, delegata Abboni episcopo Suessionensi.

Etenim Heribertus, comes Veromanduorum potentissimus, qui præcipuas partes habuerat in dejectione Caroli regis, anno 925 post obitum Seulphonis archiepiscopi Rhemensis, Abbonem Suessionum et Bononem Catalaunensem episcopos, clerum etiam populumque Rhemensem inclinavit ut filium suum Hugonem in archiepiscopum eligerent. Quod ubi factum et a Rodulpho rege confirmatum est, Heribertus legatos Romam misit assensum Pontificis postulatum. Assensit Joannes X, sed simul mandavit Heriberto sub pœna excommunicationis, ut Carolum regem in solium restituendum curaret (5).

58. In Gallia tum Normannorum incursionibus tum publicis commotionibus mala ingentia ecclesiis fuerant illata, mores depravati, abusus introducti. Ea amare deploravit Heriveus archiepiscopus Rhemensis in synodo anno 900 apud Trosleium habita, in qua plura ad corrigenda hæc mala constituta fuerunt (6).

(1) *Concili. gall.* tom. III, p. 575.

(2) Labbe, tom. IX, p. 576.

(3) A. Morales, *Chron. Hispan.* t. XV, c. 47.

(4) Pagi, *Critica*, ad an. 916.

(5) Flodoard. *Hist. Rhemens.* t. IV, c. 19-21, et *Chron.* ad an. 925 et 928.

(6) Labbe, tom. IX, p. 520.

Carolus rex cognomine Simplex propter internas regni discordias Normannorum armis impar, ad eorum ducem Rollonem legavit Franconem archiepiscopum Rothomagensis, ut cum illo de pace tractaret. Anno 911 pax confecta fuit his conditionibus, ut Carolus partem Galliæ, ab Epta fluvio usque ad Britanniae limites, cederet Normannis, filiamque suam Gislam in uxorem daret Rolloni duci; ut Rollo christiana sacra susciperet, et Normanni a bello contra Francos abstinerent. Pacta utrimque servata sunt. Rollo a Francone Rothomagensi christiana fide institutus et anno 912 baptizatus est. Ejus exemplo excitati comites, equites et subditi, passim baptismum susceperunt. Rollo e baptismo vocatus Robertus, in omni ducatu suo, qui exinde Normanniæ nomen accepit, ordinem composuit, terras inter vasallos suos distribuit, leges utiles dedit, collapsas ecclesias instauravit, novas exstruxit, eisque terras assignavit. Ita iidem Normanni, qui antea tot mala Religioni intulerant, hanc ipsam venerari et profiteri cœperunt (1).

Anno vero 920 Francorum proceres apud Suessiones congregati, a Carolo Simplicii defecerunt, et anno 922 regem crearunt Robertum ducem Franciæ, eoque anno sequente in prælio occiso, elegerunt Rodolphum ducem Burgundiæ, qui regnavit usque ad annum 936. Tunc paternum solium recuperavit Ludovicus IV filius Caroli simplicis. Ei fere continuum bellum fuit cum regni proceribus, præsertim cum Hugone comite Parisiensi et duce Franciæ, qui demum anno 950 ab Agapeto papa II et episcopis excommunicatus, se regi subjecit. Regnavit Ludovicus IV usque ad annum 954.

In Germania etiam sub Ludovico IV et Conrado regibus (899-918) rerum ecclesiasticarum ac civilium status perturbatus fuit bellis inter proceres, ecclesiasticos ac laicos, ducum a rege rebellionibus et Hungarorum invasionibus, Henricus rex I (918-36) rebelles in ordinem redegit, Hungaros rejecit, Danos et Slavos domuit. Otto filius ejus et successor, publicum ordinem confirmavit, rebelles duces repressit, Danos, Slavos, Hungaros et Bohemos imperio suo

(1) Guilielm. Gemmeticensis, *Gesta Normannor.* l. II.

subegit, et Religionis propagationi inter istos populos opem tulit, ut suo loco dicemus.

Anno 916, præsidente legato Joannis papæ X nationalis episcoporum Germaniæ synodus habita est Altheimii in Rhætia, in qua episcopi præteritam suam negligentiam confessi, plura capitula pro sua ipsorum, cleri et populi christiani correctione condiderunt. Anno 922 Hermannus Coloniensis et Herigerus Moguntinus cum aliis sex episcopis synodum habuerunt Confluentiæ in diocesi Trevirensi, canonesque octo ediderunt. Anno 932 ex universis pene Germaniæ episcopis synodus congregata fuit Erpfordiæ, quæ condidit canones quinque (1).

In Italia ecclesiarum paci et prosperitati obstabant principum inter se dissensiones, contrariarum sibi invicem factionum molimina, et Saracenorum incursiones. Vidimus supra, curis Joannis papæ X concordiam inter principes conciliatam, Saracenos autem ejectos fuisse. Postea vero multi proceres bellum civile excitarunt contra Berengarium, regem Italiæ et anno 916 a Joanne papa X imperatorem coronatum. Berengario anno 924 interfecto, regnum Italiæ tenuit Rodolphus usque ad annum 926; huic suffectus est Hugo. Cum hoc rege Joannes X colloquia habuit, verisimiliter de reprimenda dominatione Widonis et Marozii patriciæ Romanæ, quæ primo Alberico duci Spoletano, et post ejus mortem Widoni marchioni Tusciæ nupserat, et potenti factioni in urbe Roma præerat. Pontifex a Widonis et Marozii militibus interceptus et in carcerem conjectus, paulo post, vel mœroris angustia vel, ut multi scribunt, vi oppressus, obiit anno 928 (2).

59. Eodem anno 928 in locum Joannis X subrogatus fuit Leo VI, Christophori primicerii filius, qui cum septem mensibus et quinque diebus in Petri cathedra sedisset, e vivis excessit initio anni 929 (3). Multi scribunt, hunc Pontificem a factionis fuisse detrusum in carcerem; sed id minime apud

(1) Pagi, ad an. 916; Labbe, tom. 1X, p. 579 et 591.

(2) Flodcard. *De Rom. Pontif.* et in *Chron.*

(3) Flodoard. *ibid.*

veteres reperitur, quin imo Ptolomeus Lucensis de eo narrat, quod cum modicum sedisset, in pace quieverit (1).

Leoni VI successit Stephanus VII, Romanus, qui duobus annis, uno mense et duodecim diebus pontificali munere functus est (2). Ejus religionem et mansuetudinem laudat Platina (3).

Utrumque Pontificem, Leonem VI et Stephanum VII, prætermisit Luitprandus, post Joannem X numerans Joannem XI (4). Utrumque tamen inter RR. Pontifices numerant scriptores veteres et recentiores (5).

Post mortem Stephani VII anno 931, cathedram Petri tenuit Joannes XI annis quatuor et mensibus decem. Multiplicem rursus, quod ad hunc Pontificem spectat, errorem admisit Luitprandus, quem plures rerum ecclesiasticarum scriptores nimia cum fiducia secuti sunt. Narrat is Joannem XI natum esse e commercio Maroziae cum Sergio III, successisse Joanni X, et ad pontificatum evectum potentia Maroziae ejusque conjugis Widonis marchionis Tusciae. Vidimus contra, Joannem XI fuisse filium Alberici Spoletani, cui Marozia primo nupserat (6), et inter Joannem X et XI sedisse Leonem VI et Stephanum VII; Wido autem, marchio Tusciae, ante ordinationem Joannis XI, anno 929 vel saltem sequente, obierat. Præterea Ratherius episcopus Veronensis, qui hoc ipso sæculo floruit, Joannem XI appellat pontificem gloriosæ indolis (7). Addit Flodoardus, Joannem XI vi et splendore vacuum, sacro ministerio vacasse, quod Albericus patricius, ejus ex Alberico Spoletano et Marozia frater, dominium urbis occupasset (8).

Etenim Marozia, ut potentiam suam in urbe conservaret,

(1) *Hist. eccl.*, t. XVII, c. 4.

(2) Flodoard. loc. cit.

(3) *Vitæ RR. Pontif.*

(4) *Hist.* t. II, c. 13, t. III, c. 12.

(5) Flodoard. loc. cit; Herman. Contractus. Marian. Scotus, Sigebertus in *Chronict.*; Ciaconius, Baronius, Pagi, alii.

(6) Vide p. 77.

(7) *Epist. ad Joan.* apud D'Achery, *Spicilegium*, tom. I.

(8) *De RR. Pontif.* Conf. Muratori, *Annali d'Italia*, an. 931; Von Ketz, *continuat. comitis de Stolberg*, tom. XVIII.

post mortem mariti sui Widonis, nuptias iniit cum Hugone rege Longobardiæ, Widonis fratre uterino, eique dotem incestus dedit castrum S. Angeli. Verum Albericus, filius Marozix et Alberici Spoletani atque frater Joannis XI, ad uleiscendam injuriam, sibi ab Hugone vitrico suo illatam, concitata Romanorum manu castrum S. Angeli occupavit. Hugonem ex eo eiecit, et urbis moderamen arripuit. Joannes XI Ecclesiam gubernavit quatuor annis et decem mensibus.

60. His ipsis temporibus facta est celebris monastici instituti reformatio. Vidimus supra, quæ anno 817 in generali abbatum et monachorum conventu, Aquisgrani habito, pro reformatione monasteriorum in imperio Francico fuerint constituta (1). Verum publicis rerum commotionibus, quæ deinde in imperio frequenter excitatæ sunt, bellis civilibus, ac Normannorum et Hungarorum incursionibus multa cœnobîa fuerunt destructa, monachi et moniales dispersi, abbatiæ præpositis regularibus orbatæ et viris laicis commendatæ: regulæ observantia inter monachos neglecta (2).

Novam igitur reformationem suscepit S. Berno, primus abbas monasterii Cluniacensis, anno 910 in Burgundia a Guilielmo, comite Arvernorum et duce Aquitaniæ, fundati. S. Berno regulæ S. Benedicti, in multis cœnobîis neglectæ, observantiam instauravit, suosque monachos secundum ejus rigorem instituit; eorum exemplo excitati plures alii, se S. Bernonis regimini submiserunt, adeo ut is, anno 927 moriens, septem monasteriis præset. Hac reformatione id etiam effectum est, ut monasteria, antea a se invicem independentia, in unam congregationem coalescere cœperint. S. Bernoni in monastico regimine successit S. Odo, qui inceptam ab eo reformationem perfecit: non tantum in suis, sed in aliis etiam cœnobîis monachos ad fervorem et arctiorem regulæ S. Benedicti custodiam pro viribus excitavit; regulæ plura particularia statuta addidit, v. g. silentium per certa anni spatia servandum, continuum fere officium

(1) Vid. p. 33.

(2) Synodus Troslei, c. III, apud Labbe, tom. IX, p. 527.

divinum publicum aliaque, in se quidem minuta, sed quæ ad regulæ custodiam et vitiorum exclusionem tendebant. Cum autem hæc statuta finem suum reipsa consequerentur, et præterea Odo ejusque successores, præcipue Majolus, Odilo et Hugo, prudentia, vitæ sanctitate et miraculorum fama magnam apud Pontifices, imperatores et reges auctoritatem acciperent, plurima monasteria in Gallia, Italia, Germania, Hispania, Anglia aliisque regionibus, instituta Cluniacensia susceperunt, ita ut sæculo XII duo circiter millia monasteriorum ea profiterentur. Quæ cum propriis suis institutis a cæteris Benedictinis distinguerentur, propriam Congregationem seu Ordinem Cluniacensem efformarunt, quamquam monachi ad eam pertinentes, reipsa nonnisi Benedictini reformati essent (1).

Eisdem temporibus de instauratione disciplinæ monasticæ in Gallia bene meruerunt Einoldus et S. Joannes monachi Gorzienses (2); item S. Cadroes, S. Maccalan et S. Forannus patria Hiberna (3). In Belgio de eadem re præclarissime meruit S. Gerardus abbas Broniensis (4).

61. Quum Joannes papa XI initio Januarii 936 supremum diem egisset, ad summum sacerdotium electus fuit Leo VII, Romanus, qui, teste Flodoardo, non nisi diu reluctans pontificatum suscepit, assiduis precibus et rerum cœlestium meditatione deditus, sapiens et affatu lætus exstitit (5). Quantum autem dolorem hic Pontifex conceperit e tristi Ecclesiæ statu, et quam strenue pro collata sibi potestate existentibus malis mederi conatus sit, testantur epistolæ, quas scripsit ad Hugonem principem Francorum, ad Gerardum archiepiscopum Laureacensem, et ad episcopos, abbates, reges, duces et comites Galliæ atque Germaniæ (6). Ad conciliandam pacem inter Albericum, qui consulari potestate urbem Romanam administrabat, et Hugonem regem Italiæ, qui urbem,

(1) Mabillon, *Acta Benedictin.* sæc. V; Marrier, *Biblioth. Cluniacensis*.

(2) Bolland. *Acta SS.* 27 Febr.; Mabillon, loc. cit.

(3) Bolland. 6 Maii, 21 Jan., 30 April.

(4) Bolland. 3 Octob.

(5) *De RR. Pontif.*

(6) Apud Labbe, tom. IX, p. 594; Harduin. tom. VI.

ad recuperandam in ea dominationem, obsidebat, Pontifex Romam vocavit S. Odonem abbatem Cluniacensem, qui magnam apud Hugonem regem gratiam obtinebat. Odo pacem inter Hugonem et Albericum confecit. Leo autem VII, postquam tribus annis et decem mensibus Ecclesiam guber-
nasset, decessit anno 939.

Tunc summum sacerdotium demandatum fuit Stephano VIII, qui eo functus est tribus annis et quatuor mensibus. Hunc Pontificem fuisse Germanum, opera Ottonis M. per suffragium populi, non admissis cardinalibus, electum, et ideo a fautoribus Alberici inflictis in faciem vulneribus ita deformatum, ut in publicum prodire erubesceret, Baronius et alii nonnulli narrant. At Stephanum VIII fuisse Romanum, omnes pene RR. Pontificum catalogi testantur; eum opera Ottonis electum et ideo tam fœde vulneratum, a nullo scriptore ante Martinum Polonum, qui sæculo XIII vixit, commemoratur; præterea Otto M. rex Germaniæ nil juris eatenus in Italia habebat, neque se huic electioni immiscere potuit, quia tunc bellis domesticis distractus et longius absens erat (1).

Stephanus VIII tractandis negotiis ecclesiasticis, quantum infelicia temporum adjuncta permittebant, animam adjecit. Secundum decessoris sui exemplum, ad conciliandam concordiam inter Hugonem regem Longobardiæ et Albericum principem Romæ, inter quos rursus bellum exortum erat, evocavit S. Odonem, qui iterum dissidia inter utrumque principem composuit. Ad componendas discordias et bellum civile in Gallia inter proceres et regem Ludovicum IV, legavit Damasum episcopum, eique litteras dedit ad proceres rebelles, ut ante Natale Domini se ad obedientiam regis converterent, secus se excommunicatione plectendos scirent. Concordia quidem restituta fuit, sed parum duravit. Verisimiliter ejusdem concordie constituendæ intuitu, Stephanus VIII pallium misit ad Hugonem archiepiscopum Rhemensem, filium potentissimi comitis Heriberti. Hugo iste tantum quinquennis, ut supra diximus, ad hanc dignitatem

(1) Muratori, *Annal. d'Ital.* ad an. 939; Papebrochii *Conatus chronol.* apud Bolland. *Acta SS.* tom. VIII, Mai, p. 159.

electus fuerat (1); sed Rodulphus rex, ab episcopis provinciæ interpellatus, quod sub puero Hugone ecclesia Rhemensis pastore careret, et interea Heribertus pater bona ejus dissiparet, anno 931 ad sedem Rhemensem eligendum et ordinandum curaverat Arthaldum monachum, cui Joannes papa XI pallium concesserat. Anno vero 940 Heribertus comes, in Ludovicum IV rebellis, Rhemos occupavit. Arthaldum ad abdicandum coegit, filiumque suum Hugonem decreto synodi Suessionensis ad sedem Rhemensem ordinandum curavit. Hugo post ordinationem suam oratores Romam misit, et a Stephano papa pallium impetravit (2).

62. In Hispania ecclesiarum prosperitati obsuerunt frequentia bella inter christianos et mahometanos principes. Quum tamen christiani reges Asturiæ, devictis sæpius Mauris, regnum suum plurimum amplificassent, religionis christianæ professio reffloruit in omnibus civitatibus, antea Maurico jugo subjectis, ecclesiæ instauratæ sunt sedesque episcopales, quæ corruerant, restitutæ. Ramirus II, qui regnum Asturiæ seu Legionis moderatus est ab anno 930 usque ad 950, religione et victoriis de Mauris relatis claruit, et, præter alia, cœnobia plura extruxit dotavitque.

Libera quoque erat religio christiana a servitute mahometica in regno Navarræ, quod et ipsum sub Sanctio I (905-25) amplificatum est; item in comitatu Barcinonis, qui a Caroli Magni temporibus comiti Francico subditus, a posteriori sæculi IX dimidio a comite sibi proprio administratus fuit. In cœteris vero Hispaniæ provinciis, Maurico imperio subditis, Christiani a cruentis quidem vexis erant liberi, dura tamen erat eorum conditio.

In Angliæ regno Alfredum M. anno 900 excepit Eduardus ejus filius, qui patris exemplum imitatus, multa in Religionis et reipublicæ bonum constituit; secundum R. Pontificis litteras pro vacantibus ecclesiis episcopos ordinandos novasque sedes episcopales erigendas curavit; opem magnam contulit extirpandis incestæ luxuriæ fomentis, obiitque anno 924.

(1) Vide p. 82.

(2) Flodoard. *Chron.* ad an. 341, et *Hist. l. IV, c. 28.*

Athelstanus filius ejus et successor, regnavit usque ad annum 940; pius pariter ac strenuus, auctoritatem regiam firmavit, et leges optimas et consilio episcoporum et procerum in conventu Grateleano sancivit (1). Eum excepit Edmundus, qui paternam pietatem et virtutem æmulatus. Danorum incursionem restitit, Religionis majestati et regni prosperitati consuluit, et e consilio episcoporum atque procerum plura sancivit contra incontinentes clericos, contra homicidas, perjuros etc. (2). Ei anno 946 successit Edredus princeps magnanimus, pius et justus, qui regnavit usque ad annum 955.

Celeberrimus eo tempore in Anglia erat S. Odo archiepiscopus Cantuariensis, cujus adhuc exstant epistola synodica ad suffraganeos de munere pastoralis, et 10 constitutiones de officiis regum, magistratuum et clericorum, de jejuniis, incestis connubiis, aliis (3).

63. Anno 942 defuncto Stephano VIII, in summum pontificem electus fuit Marinus II, Romanus, quem aliqui appellant Martinum III. Laudatur hic Pontifex tum propter SS. Litterarum et canonum peritiam tum propter egregiam operam in restituenda Ecclesiæ disciplina, instaurandis templis, sublevandis pauperum miseriis et componendis inter christianos principes dissidiis navatam. Obiit mense Junio 946 (4).

Eodem mense in Petri cathedram exaltatus fuit Agapetus II, Romanus, cujus pietas et studium in conciliandis principibus et protegendis contra iniquos pervasores cœnobiis commendantur. Is pacem constituit inter Hugonem regem Longobardiæ et Albericum principem Romæ; S. Brunoni archiepiscopo Coloniensi pallium misit; Adaldago archiepiscopo Hamburgensi et Bremensi præscâ privilegia confirmavit vicesque suas ordinandi episcopos tum in Dania tum in aliis septentrionalibus regionibus commisit; acta synodi Ingelheimensis rata habuit. Etenim Ludovicus IV rex Galliæ, ope Ottonis regis Germaniæ, anno 946 restitutus, et rebellibus in ordinem redactis, rejecto Hugone, archiepiscopatum Rhemensem red-

(1) Labbe, tom. IX, p. 583.

(2) Ibid. p. 612.

(3) Bolland. *Acta SS.* 4 Jul.; Labbe, tom. IX, p. 609.

(4) Baron. et Pagi, ad an. 943-46.

didit Arthaldo (1); quod anno 947 in Virdunensi et anno sequente in Mosomensi synodo confirmatum est. Agapetus papa tum ad cognoscendam hanc causam tum ad confirmandam in Gallia pacem publicam, illuc legavit Marinum episcopum Polymartiensem. Hic anno 948 cum multis archiepiscopis et episcopis Germaniæ et Franciæ synodum habuit apud Ingelheim, cui etiam interfuerunt Otto rex Germaniæ et Ludovicus rex Galliæ. In hac synodo Hugo dux Franciæ propter rebellionem excommunicatus est, donec regi faceret satis, sedes, Rhemensis Arthaldo restituta, et inter alia decretum, ut laici sine episcopi licentia ecclesias presbyteris neque darent neque auferrent, et causæ decimarum non apud iudices sæculares, sed in synodis cognoscerentur. Quæ omnia Agapetus papa anno sequente in Romana synodo confirmavit (2).

64. Sub hæc tempora religionis christianæ professio plurimum aucta est apud populos Slavos et Septentrionales. Vidimus quantopere ea in Magna Moravia propagata fuerit sub S. Methodio archiepiscopo (3). Post obitum Methodii Joannes papa IX, postulante Mogemiro rege, in Moraviam misit novum archiepiscopum cum duobus episcopis. Verum anno 908, invadentibus Hungaris, regnum Moravicum destructum est, et aliam ejus partem sibi subjecerunt Hungari, aliam Bohemi, aliam Poloni. Hac rerum conversione religio christiana ibidem ingens detrimentum subiit. Post triginta annos Gerardus episcopus Passaviensis, in ea Moraviæ parte, quam occupant Bohemi quæque hodiernam Moraviam constituit, ex auctoritate sibi ab Agapeto papa II collata rem christianam restituit, et pro ea anno 946 episcopum ordinavit Silvestrum, sub quo residui ethnici ad christianam fidem perducti sunt, ecclesiæ instauratæ et monasteria pro viris et feminis instituta (4).

In Bohemia Fides late propagata fuit sub Borsiwoio. Spitiheo et Uratislao ducibus (5). At post mortem Uratislai (926) Drahomiræ ejus vidua principatum et tutelam duorum filiorum

(1) Vide p. 88.

(2) Labbe, tom. IX, p. 622, 623, 634.

(3) Vide p. 50 et 64.

(4) J. G. Stradowsky, *Sacra Moraviæ historia*.

(5) Vide p. 65.

Wenceslai et Boleslai arripuit; idololatriæ studiosissima sævam persecutionem in Christianos excitavit; anno 927 S. Ludmillam Wenceslai et Boleslai aviam, cujus piis consiliis Wenceslaus dux in omnibus utebatur, suffocari jussit; deinde Bohemos contra Wenceslaum, qui rem christianam plurimum promovebat, excitavit, et Boleslao suasit, ut fratrem suum Wenceslaum occideret, totumque principatum arriperet. Is anno 936 sæva matris suæ consilia executioni mandavit. Tunc grandis persecutio contra Christianos secuta est, multi præsertim nobiles, et divites occisi, sacerdotes Bohemia ejecti. Paulo post Boleslaus, supremo Ottonis regis Germaniæ dominio excusso, hujus arma in se concitavit; post bellum duodecim annorum, anno 950 ad deditum compulsus, inter alias pacis conditiones promisit, se res christianas restitutum. Boleslaus mente in melius mutata, promissis stetit, et confestim religio christiana in Bohemia reffloruit (1).

Anno 950 Hungaris etiam Evangelium annuntiatum fuit. Illi sæculo præcedente occupant Pannoniam vicinasque terras, quæ inde Hungariæ nomen acceperunt. Jam a vetustioribus temporibus religio christiana in Paunoniam illata fuerat; sed Hungari omnia pene illius signa deleverunt. Idem, ut jam diximus, suis excursionibus clades ingentes intulerunt provinciis Italiæ, Galliæ et Germaniæ. Circa medium vero sæculi X duo principes Hungari, Bolosudes et Gylas, Constantinopoli baptizati, secum in Hungariam duxerunt Hierotheum e monacho episcopum, qui ibidem multos ad christianam fidem convertit (2). In fine autem sæculi X tota Hungarorum gens baptismum suscepit.

In Dania, ubi sæculo præcedente Evangelium propagaverat S. Anscharius (3), Christiani sævam persecutionem experti sunt sub Gormio, qui ab anno 885 usque ad 935 regnavit. Is plurimos Christianos tormentis enecavit, et presbyteros e

(1) Bolland. 16 en 28 Sept.; Æn. Sylvius, *Hist. Bohem.* l. II, c. 14-15; Witikind. *Annal.* l. II.

(2) Curopalat. *Hist. impe. græc.*; *Vita S. Stephani*, apud Bolland. 2 Sept.

(3) Vide p. 36.

Dania pepulit. Anno 934 Henricus I, rex Germaniæ, Gormium, qui Saxoniam invaserat, ad postulandam pacem et cedendam sibi regionem Schlesvicensem compulit. Henricus in hanc regionem transtulit coloniam Saxonum, eis marchio-nem præfecit, et religioni christianæ ibidem providit. Anno 935 mortuo Gormio successit Haraldus filius ejus, quem Unnius archiepiscopus Hamburgensis seu Bremensis ad concedendam subditis libertatem profitendi christianam fidem perduxit. Idem archiepiscopus insulas Daniæ, Evangelium prædicans, peragravit, multos ad Christum convertit, et presbyteros in singulis ecclesiis constituit. Postea Haraldus supremo Germanorum regum dominio se subtrahere conatus est; sed ab Ottone M. victus et ad obedientiam adactus, circa annum 948 una cum uxore sua et parvulo filio baptismum suscepit. Tunc Otto M., ad firmandam et propagandam in Dania christianam religionem, fundavit episcopatus Schlesvicensem, Ripensem et Arhusianum, eosque subdidit archiepiscopo Hamburgensi Adaldago, cui Agapetus papa II vices suas pro Dania et cæteris regionibus Septentrionalibus demandaverat. Ex quo tempore religio christiana firmiores radices in Dania egit (1).

Idem supra laudatus S. Anscharius sæculo præcedente Evangelium prædicaverat in Suecia, tum per seipsum tum per sacerdotes, quos illuc destinarat (2). At quum his sacerdotibus defunctis, non fuissent novi substituti, religio christiana in Suecia defecerat, ita ut Unnio archiepiscopo Hamburgensi anno 936 Bircæ Evangelium annuntianti incolæ vix aures præberent. Initio sæculi XI Evangelii prædicatio in Suecia majores fructus tulit (3).

In Norwegia quoque fides christiana annuntiata fuit sub Hakone rege, qui in Anglia baptizatus, et anno 933 regnum Norwegiæ adeptus, sacerdotes ex Anglia accersivit, quorum opera multi ad veri Dei cultum perducti sunt (4). Sæculo

(1) Adam. Bremens. *Hist. eccl. l. I, c. 49 et seq.*; Witikind. *Annal. l. V*; Ditmarus, *Chron. l. II*; Baron. et Pagi, ad an. 949.

(2) Vide p. 36.

(3) Adam. Bremens. loc. cit.

(4) Ibid.

sequente religio christiana, sublata idololatria, in tota Norwegia stabilita fuit.

65. In remotissimis Asiæ regionibus Evangelium late propagatum fuit a Nestorianis. Horum catholicon seu patriarcha Thimotheus (778-820), qui residebat Bagdadi, Subchaljesum monachum ad populos, in antiqua Hyrcania, Bactriana, Margiana et Sogdiana habitantes, prædicandi Evangelii causa misit, qui ibidem plures Christianorum, sed Nestorianorum, cœtus formavit, et usque ad Turcas orientales, in Chatajam Sinasque penetravit. Postea idem Thimotheus in easdem regiones destinavit duos episcopos, qui usque in Indiam progressi sunt (1). Jam sæculo VII et deinceps in Sinis Christianorum nestorianorum cœtus formatos vidimus (2). Circa annum 800 Nestorianorum catholicon Thimotheus pro Sinis metropolitam ordinavit David. Posteriori sæculi IX dimidio per magnam rerum publicarum conversionem ingens clades Christianis in Sinis illata est. Nihilominus Nestoriani missiones suas ibidem continuaverunt. Anno 889 Joannes metropolita cum duobus episcopis illuc destinatus legitur a catholico Bagdadensi. Et non obstantibus rerum et dynastiarum mutationibus, adhuc sæculo XIII Nestorianorum cœtus in Sinensi imperio reperiuntur (3).

66. Priori hujus sæculi X dimidio præter alios vitæ sanctitate floruerunt et sacros honores consecuti sunt qui sequuntur : inter episcopos Adalbertus Augustanus, Hogerus Bremensis, Bruno Coloniensis, Radbodus Ultrajectensis, Odo Cantuariensis, Brinstanus Wintoniensis, Tuto Ratisbonensis, Hildebertus Moguntinus, Bennio Metensis : inter monachos Notkerus monachus S. Galli, Cadroes, Maccaban, Forannanus, Berno et Odo abbates Cluniacenses, Joannes monachus Gorziensis, Gerardus abbas Broniensis, Guibertus fundator monasterii Gemblacensis : præterea S. Geraldus comes Aureliacensis, S. Wenceslaus dux Bohemiæ

(1) Assemani, *Biblioth. orient.* tom. III, part. II.

(2) Vide tom. I, pag. 358.

(3) Le Quien, *Oriens christianus*, tom. II; Renaudot, *Anciennes relations des Indes et de la Chine*; J. A. Assemani, *Biblioth. orient.* tom. II-III.

ejusque avia S. Ludmilla, S. Mathildes regina Germaniæ (1).

Eruditionis laude claruerunt supra laudatus S. Odo Cluniacensis, qui præter alia scripsit Vitam S. Gerardi Aureliacensis, libros tres collationum, 35 libros Moraliū in Job et commentariolum in libros Regum (2); Simeon dictus Metaphrastes; præstanti ingenio et politiori litteratura ornatus, summosque in aula imperatorum Græcorum honores consecutus, qui sacrarum antiquitatum studium coluit, Vitas sanctorum collegit, pluresque orationes, poemata et alia composuit; Eutychiū patriarcha Alexandrinus, qui arabice scripsit Annales a mundi creatione usque ad annum 940 post Christum natum (3); Regino abbas Prumiensis, qui edidit libros duos de disciplinis ecclesiasticis et religione christiana, totidemque libros chronicorum ab adventu Christi usque ad annum 908 (4); Flodoardus primum presbyter ecclesiæ Rhemensis, deinde monachus et abbas S. Remigii, vitæ ex omni parte venerabilis et in scribendo diligens, qui exaravit libros quatuor historiæ ecclesiæ Rhemensis, chronicon de rebus Francorum ab anno 919 usque ad 966, libros carminum de vitis Sanctorum et RR. Pontificum (5).

67. Quum Agapetus II anno 956 obiisset, pontifex creatus est Joannes XII. Hic antea appellatus Octavianus, filius Alberici patricii, anno 954 patri suo, quamvis clericus, in patricia dignitate et principatu urbis Romæ successerat, et post mortem Agapeti, tantum novemdecim prope annis natus, factus pontifex, urbis principatum Apostolicæ Sedi restituit. Joannem XII illegitima ratione pontificatum occupasse, Baronius et alii scribunt; addunt tamen, eum, accedente cleri Romani et totius Ecclesiæ consensu, ut schisma evitaretur, legitimum pontificem esse effectum (6); Flodoar-

(1) Bolland. *Acta SS*; Butler, *Vies des Saints*.

(2) *Biblioth. PP.* tom. XVII; Migne, *Patrol. Latin.* tom. CXXXIII.

(3) Edidit cum versione latina Pocock, Oxon. 1659, 2 vol. in-4.

(4) Paris. 1671; *Collect. veter. German. scriptor.*; Migne, *Patrol. Latin.* tom. CXXXII.

(5) Duaci, 1617 in-8; *Collect. scriptor. rer. Gall.*; Mabillon, *Acta O. S. B.* sæc. III, part. II; Muratori, *Scriptor. rer. Ital.* tom. III; Migne. loc. cit. tom. CXXXV.

(6) Baron. ad an. 955.

dus vero, qui hoc ipso tempore scripsit, de Joanne XII dicit :
 « Octavianus, Alberico patricio Romanorum defuncto, cum
 » esset clericus, principatum adeptus est : defuncto Agapeto,
 » suggerentibus sibi Romanis, papa urbis efficitur (1). »

Hic Pontifex multa indigna passus est a Berengario rege II, qui antea marchio Ivoreiæ, anno 946 Hugonem compulerat ad cedendum regnum Italiæ Lothario, anno 950 post hujus mortem, regnum Italicum ipse capessiverat, atque Adelaidem, Lotharii viduam, in carcerem conjecerat. Otto M. rex Germaniæ, ab Adelaide et proceribus Italis evocatus, cum exercitu in Italiam tetendit; Adelaidem in uxorem duxit, Berengario II, qui se sponte dediderat, anno 952 Longobardiam in feudum concessit. Verum Berengarius II ejusque filius Adelbertus dura tyrannide proceres et populum oppresserunt; Joannem papam XII injuriis saturarunt. Quapropter Pontifex missis in Germaniam legatis, Ottonem M. evocavit ut Ecclesiam atque Italiam a Berengarii et Adelberti tyrannide liberaret. Otto jurejurando coram Pontificis legatis spopondit, se Ecclesiæ opem laturum, quidquid de terra S. Petri in suam potestatem pervenisset, Pontifici redditurum, et cuicumque regnum Italiæ commisisset, eum jurejurando obstricturum, ut Pontifici opem ferret ad defendendam terram S. Petri (2). Otto brevi post etiam a proceribus Italis evocatus, anno 961 exercitum in Italiam duxit; fugatis sine prælio Berengario et Adelberto, Mediolani rex Italiæ coronatus est; mense Januario 962 Romam progressus, a Joanne papa XII honorifice exceptus, eodemque anno, cum imperium Romanum ab obitu Berengarii I (924) vacaret, solemniter ritu imperator coronatus fuit. Otto cunctas Apostolicæ Sedis possessiones et jura temporalia, atque donationes Pipini et Caroli Magni confirmavit, quæcumque a tyrannis fuerant Romanæ ecclesiæ ablata, restituit, et ejus dominio addidit Reatum, Amiternum et alias quinque civitates; edixit præterea, ut, quemadmodum anno 824 sub Eugenio II a Lothario imperatore fuerat con-

(1) *Chron.* ad. an. 954.

(2) Luitprand. *Hist.* l. VI, c. 6; Baron. ad an. 960.

stitutum, RR. Pontificum electio canonice et juste fieret, nemo eos, ad quos eligendi jus spectabat, impedire aut corrumpere auderet, et electus, priusquam consecraretur, coram legatis imperatoris sponderet, se omnium jura conservaturum (1).

Verum concordiam inter Joannem papam XII et Ottonem M. imperatorem non diu durasse, infra videbimus.

68. In Oriente anno 925 post obitum Nicolai Mystici patriarchatum Constantinopolitanum accepit Stephanus metropolita Amaseæ, post cujus mortem (928) Romanus Lecapenus, apud quem tunc summa rerum erat, ad sedem Constantinopolitanam ordinandum curavit Tryphonem monachum eximie pietatis, sed ea lege ut patriarchatum cederet juniore Theophylacto Romani filio, quando hic ad legitimam ætatem pervenisset. Verum Tryphon postea Romani Lecapeni odium subiit, et anno 931 ejus fraude dejectus, in monasterium suum regressus est. Tunc sedes Constantinopolitana, propter juniorem ætatem Theophylacti, vacavit usque ad annum 933, quo is, quamvis sexdecim tantum annis natus, patriarcha ordinatus est. Theophylactus patriarchatum infamibus moribus dehonestavit usque ad annum 956, quo decessit. In ejus locum suffectus est Polyeuctus monachus, qui a teneris sanctioris vitæ institutum sectatus, sanæ doctrinæ ac virtutum laude claruit usque ad annum 970,

Post mortem Constantini Porphyrogeniti (959) imperium Græcum usque ad annum 963 tenuit Romanus II ejus filius, princeps juvenilibus cupiditatibus deditus. Post ejus mortem, Theophanonis augustæ viduæ nuptias et imperium consecutus est Nicephorus Phocas. Is Saracenos vicit eosque insulis Creta et Cypro ac tota Syria usque ad Euphratem ejecit; sed populum duris exactionibus gravavit, annuos redditus, a piis imperatoribus ecclesiis et monasteriis legatos, sustulit, bona immobilia ecclesiis legari vetuit, omnem auctoritatem designandi episcopos sibi vindicavit, eos vero qui his decretis subscribere volebant, insectatus est.

(1) Baron. ad an. 962; Labbe, tom. XI, p. 643.

Anno 969 interfecto Nicephoro, imperium consecutus est Tzinisces, qui regnavit usque ad annum 976. Is interiores rebelliones compescuit, Saracenos ab Antiochia repulit, decessoris sui decreta contra ecclesiasticam libertatem abrogavit. Paulicianos, seu novos Manichæos (1), qui, quamvis imperatorum legibus ejecti, adhuc in imperio degebant, Philippopolim Thraciæ transire jussit, unde prava secta postea, non tantum in Græciam, sed in Italiam quoque aliasque Occidentis regiones penetravit.

Extra imperium Græcum in terris Saracenorum seu Arabum universim dura erat Christianorum, catholicorum, nestorianorum et monophysitarum conditio. Catholici patriarchas suos habebant Alexandriæ, Antiochiæ et Hierosolymis. Nestoriani frequentes cœtus habebant in terris Asiaticis septentrionalibus et orientalibus, in Ægypto etiam jam a sæculo VIII ecclesias formaverant; eorum patriarcha morabatur Bagdadi. Monophysitarum præcipua sedes erat Ægyptus, et patriarcham habebant Alexandriæ. In Syria etiam, Palæstina, Armenia, Mesopotamia et quibusdam provinciis Asiæ minoris frequentes erant Monophysitarum ecclesiæ. Ut jam diximus, qui ex Monophysitis in Ægypto morabantur Copti, cæteri Jacobitæ appellati sunt.

Maronitarum autem natio, quæ montem Libanum incolebat, in catholica fide constanter perseverabat (2).

69. Concordia inter Joannem papam XII et Ottonem M. imperatorem inita (3), tristem in modum rupta fuit. Discordiæ originem atque sequelas narrat Luitprandus vel anonymus ejus continuator (4), ea ratione, quæ in omnibus imperatori ejusque agendi rationi faveat, Pontificis vero causæ adversetur. Secundum hunc scriptorem, Joannes XII, cum Otto imperator Roma esset digressus, contra juratam ei fidem Adelbertum Berengarii II filium Romam vocavit fœ-

(1). Vide tom. I, p. 370.

(2) Assemani, *Biblioth. orient.* tom. II et III; Renaudot, *Hist. patriarch. Alex.*; F. Nairo, *Dissert. de origine ac religione Maronitarum.*

(3) Vide. p. 96.

(4) Plures existimant, sex posteriora capita libri VI Historiæ Luitprandi, quibus hæc discordia refertur, esse auctoris anonymi.

duisque cum eo iniit. Imperator hac re audita acceptisque querelis Romanorum de pravis Pontificis moribus, Joannem monuit, ut ea quæ admiserat, corrigeret. Hic vero imperatorem accusavit, quod suum jusjurandum infringeret. Otto confestim Romam properavit, e qua Pontifex et Adelbertus fugerunt. Imperator anno 963 urbem ingressus, omnes urbis ordines jurare coegit, se nullum nisi ex ejus et filii ejus auctoritate pontificem electuros, deinde in causa Joannis XII synodum indixit.

Hæc synodus post triduum habita est in basilica S. Petri. Aduerunt circiter quadraginta episcopi, partim Germani partim Itali, nonnulli cardinales presbyteri et diaconi alique clerici Romanæ ecclesiæ. Sedit cum eis imperator. Postquam in ea Joannes XII plurium criminum fuisset accusatus, litteræ ad eum scriptæ sunt, ut ad synodum veniret se purgaturus. Joannes XII pro responso misit libellum excommunicationis, si alium pontificem in ejus locum eligerent. Tunc imperator synodi sententiam postulavit, quæ respondit, Joannem e Petri cathedra esse pollendum aliumque in ea constituendum. Synodi consilium probavit imperator. Quapropter Joannes depositus, et in ejus locum ordinatus est Leo VIII proto-scriniarius (1).

Omnia vero, quæ ab hac synodo contra Joannem papam tentata fuerunt, esse irrita, manifestum est : « Unum loco » omnium, inquit Baronius, hoc satis habeto, numquam me » legisse orthodoxorum conventum synodalem, in quo magis » ecclesiasticum jus sit offensum, magis canones violati, vul- » nerata traditio, conculcata oppressa atque majori dedecore » prostrata justitia (2). « Hoc ipsum evincit agendi ratio, qua olim usi sunt episcopi tum in Symmachi papæ tum in Leonis III causa, contestati, sibi fac non esse, Pontificis causam cognoscere aut de eo judicium instituere (3). Talis etiam erat

(1) Luitprand. *Hist. l. VI, c. 6* et seq.; Labbe, tom. IX, p. 648-52.

(2) *Annal.* ad an. 963.

(3) Vide tom. I, p. 305, et supra p. 15. Quum J. C. Neller, in universitate Trevirensi juris eccl. prof., anno 1766 Romanam Ottonis synodum defendendam suscepisset, egregie confutatus fuit a P. M. Bender, S. J., in eadem universitate S. Theol. prof. Conf. Marchetti, *Comment. crit.* in *Hist. eccl. Fleury*, a. II, c. 3, n. 99.

sententia Romanorum, qui, quam primum imperator disces-
serat, rejecto Leone VIII, Joannem XII in urbem revo-
carunt.

Joannes papa Romam redux, 26 Februarii 964 synodum habuit, in qua conciliabuli Ottonis acta damnata, Leo VIII, qui ex urbe fugerat, illegitimus pontifex declaratus, Sico episcopus Ostiensis, qui eum consecraverat, depositus, et ii qui ab antipapa fuerant ordinati aut munera ecclesiastica acceperant, gradibus suis dejecti sunt (1). Verumtamen schisma nondum finitum est.

70. Post aliquot menses, 14 Maii, Joannes XII obiit. Romani, clerus et proceres, Leonem ut illegitimum papam et juramentum Ottoni præstitum de non eligendo pontifice sine imperatoris ejusque filii consensu, tamquam injustum et sine libertate factum habentes, post paucos dies in locum Joannis elegerunt ordinaruntque Benedictum V, Romanæ ecclesiæ diaconum. Imperator iratus, id sine suo consensu esse perac-
tum, cum exercitu Romam perrexit, et Romanos ad dedi-
tionem et ad suscipiendum antipapam coegit. Leo VIII mox conciliabulum tenuit, in quo Benedictum papam deposuit tradiditque imperatori, qui eum in Germanium abductum, commendavit custodiæ Adaldagi archiepiscopi Hamburgensis. Quum antipapa mense Martio aut Aprili 965 e vivis discessisset (2), Romani legatos miserunt ad Ottonem, ut Benedictum papam restitueret. Imperator, tum præclaris Benedicti V virtutibus tum Romanorum precibus flexus, id fecisset, nisi is eodem anno 5 Julii obiisset (3).

Post obitum Benedicti V, imperator legatos Romanorum cum Otgero Spirensi et Luitprando Cremonensi episcopis Romam remisit. Post eorum in urbem adventum, communi consilio anno 965 ad summum pontificatum evectus fuit Joannes XIII. Romanus, episcopus Narniensis. Hic initio pontifi-

(1) Labbe, tom. IX, p. 653.

(2) Exstat sub nomine Leonis VHI constitutio, qua Ottoni M. potestas eligendi Pontificis et investituræ episcoporum conceduntur. Sed præterquam quod Leo VIII non fuerit legitimus pontifex, istam constitutionem esse commentitiam, ostendunt Baronius et Pagi, ad an. 964-65.

(3) Regionis continuator, l. II; Baron. et Pagi, loc. cit.

catus sui procerum Romanorum odium incurrit, quod elatiori animo eos regeret, et, concitata factione, interceptus, in Campaniam relegatus fuit. Post undecim fere menses Romani, perterriti adventu Ottonis imperatoris, Joannem XIII in urbem revocarunt. Verumtamen imperator, ut Romanis, ne talia deinceps auderent, documentum daret, præcipuos seditionis auctores capite damnavit. Anno 967 imperator cum Pontifice Pascha celebravit Ravennæ, ubi plurium episcoporum ex Italia et Germania coacta synodo, varia constituta sunt pro utilitate Ecclesiæ; imperator Pontifici urbem et terram Ravennatum aliaque, Romanæ ecclesiæ ab hostibus ablata, restituit, seu potius restitutionem jam antea factam, confirmavit. Eodem anno in Natali Domini Pontifex juniorem Ottonem, imperatoris filium et regem Germaniæ, solemniter coronavit imperii consortem (1). Idem Pontifex sollicitus fuit de Fidei propagatione inter populos Slavos, ut mox videbimus. Præfuit Ecclesiæ usque ad annum 972.

71. Inter populos Slavos Germaniæ septentrionalis religio christiana incrementa magna cepit. Jam ætate Caroli Magni apud Sorbos inter Salam et Albim sedentes, quos ille devicerat, cœtus christiani formati fuerant per loca munita, colonis Germanicis tradita; sed inter indigenas seu tribus Slavos, jugum Germanorum continuo excutere tentantes, fides christiana parum profecerat. Henricus I rex Germaniæ, eos penitus subegit.

Otto M. anno 936 Henrici successor, Sorbos universos ad christianam religionem adducere conatus est, et in hunc finem apud eos tres fundavit episcopatus, nempe Misniensem, Merseburgensem et Zizinianum. Pariter apud Slavos inter Albim et Viadrum habitantes, quos recenter subjugaverat, fundavit episcopatus Havelbergensem, Brandeburgensem et Altenburgensem. Præterea anno 968 Magdeburgi fundavit sedem archiepiscopalem, cui quinque priores supra nominatæ sedes episcopales subordinatæ sunt; Altenburgensis vero subiacebat archiepiscopo Hamburgensi. Primus archiepiscopus Magdeburgensis fuit S. Adalbertus, quem Joan-

(1) Baron. et Pagi, ad an. 965-67.

nes XIII pallio honoravit et gentis Slavorum metropolitam constituit (1). Quum tamen isti populi cum jugo Germanico ipsam religionem christianam abjicere non semel tentaverint, non nisi post longum annorum spatium idololatria inter eos penitus extirpata fuit.

In Bohemia sub Boleslao II, qui anno 967 Boleslao patri suo in ducatu successit, religio christiana tantopere aucta est, ut idolorum cultus fuerit extirpatus. Boleslaus II a Joanne papa XIII consecutus est, ut Bohemia haecenus in spiritualibus subdita episcopo Ratisbonensi, proprium episcopum haberet Pragæ sedentem, ita tamen, ut ecclesiæ Bohemiæ non alio nisi latino ritu uterentur. Primus episcopus Pragensis fuit Ditmarus monachus Saxo, vir doctus et eloquens, qui plures gentiles baptizavit multasque ecclesias, in diversis locis a fidelibus extructas, consecravit. Ei in omnibus opem forebat Boleslaus dux, princeps vero catholicus ac pius, clericorum defensor, pauperum pater, qui ecclesias plures atque monasterium pro Mada seu Maria sorore sua fundavit (2).

Poloni raro miroque ardore christianam fidem susceperunt. Jam ante hæc tempora in locis, quæ ad Moravos pertinebant seu in hodierna Silesia superiori, et probabiliter etiam in vicinis proprie dictæ Poloniæ regionibus, in quas, Hungaris Moraviam invadentibus, multi ex hac confugerant, cœtus christiani existebant. Totius vero gentis conversioni initium dedit Dambrowka, Boleslai ducis Bohemiæ filia, quæ Miecislao duci Poloniæ nupsit, eumque precibus suis adduxit, ut anno 965 christianam fidem et baptismum susceperet. Miecislaus subditos suos ad eandem religionem conversos cupiens, legatos misit Romam a Pontifice sacerdotes postulatum. Joannes XIII in Poloniam legavit Ægidium cardinalem episcopum Tusculanum, cum multis presbyteris, qui Polonos christiana doctrina instituerent. Anno 967 Miecislaus edictum tulit, ut 7 Martii in tota ditione sua

(1) Idem, ad an. 967.

(2) *Chron. Magdeburg. et Bohem.* apud Pagi, ad an. 967; Mabillon, *Acta O. S. B.* sæc. V, p. 833.

idola confringerentur et in aquas projicerentur. Id tanta alacritate effectum est, ut pueri Poloni et Silesii longa annorum serie quotannis Dominica *Lætare* hujus rei memoriam celebrarint simulacra straminea in aquas mergendo. Anno 992 Miecislao successit Boleslaus ejus filius, qui patris sui pietatem imitatus, Religionis propagationi ac splendori præclaram operam tulit. Ad firmandam autem augendamque in Polonia christianam religionem fundati sunt episcopatus Postnaniensis, Cracoviensis, Uratislaviensis, Colbergensis, et anno 1000 archiepiscopatus Gnesnensis, cui tres posteriores episcopatus subordinati fuerunt, Postnaniensis vero Magdeburgensi (1).

72. In Anglia sub principatu Edgari, qui ab anno 959 usque ad 975 regnavit, et de republica ecclesiastica ac civili bene meruit, restituendæ disciplinæ, præsertim continentia clericorum et monasteriorum reformationi, egregiam operam navarunt sancti præsules, Dunstanus Cantuariensis, Oswaldus Wigorniensis deinde Eboracensis et Ethelwoldus Wintoniensis. S. Dunstanus anno 960 ex episcopo Wigorniensi et Londinensi archiepiscopus Cantuariensis et primas Angliæ, a Joanne papa XII pallio decoratus et Sedis Apostolicæ legatus in Anglia constitutus, anno 969 ex auctoritate Joannis papæ XIII generalem synodum pro cleri reformatione ex toto regno convocavit. Adfuit etiam Edgarus rex, qui in oratione ad episcopos habita, multum questus est de dissoluta et incontinenti clericorum vita, eosque hortatus est, ut ejusmodi clericos ex ecclesiis pellerent, et alios bonæ vitæ in eorum locum constituerent. Synodus decrevit, ut omnes canonici, presbyteri, diaconi et subdiaconi incontinentes viventes ecclesias suas dimittere cogerentur. Decreti hujus executio demandata fuit S. Oswaldo Wigorniensi et S. Ethelwoldo Wintoniensi episcopis, qui, opem ferente Edgardo rege, incontinentes clericos ecclesiis pepulerunt, et in eorum locum constituerunt pios monachos. In eadem synodo incestuosus comes, qui a S. Dunstano excommuni-

(1) Ditmarus, *Chron.* t. V; Chroner. *Hist. Polon.* t. III; J. Dlugoss. *Hist. Polon.*

catus, fraudulento modo a curia Romana mandatum impetrarat, ut in communionem Ecclesiæ reciperetur, constantia S. Dunstani, mandatum fraude impetratum rejicientis, victus est, et pœnitentiam egit. Idem præsul ipsum regem Edgarum, qui virgini stuprum intulerat, septenni pœnitentiæ subjecit, quam is humiliter explevit (1).

Præter hanc plures aliæ synodi, cooperante Edgardo rege, in Anglia celebratæ sunt, in quibus multi canones conditi fuerunt, qui sunt monumenta luculentissima, non solum veteris ecclesiarum Angliæ disciplinæ, sed et doctrinæ de Missæ sacrificio, de SS. Eucharistiæ confectione et infirmis administratione, de confessione sacramentali et necessitate satisfactionis, de extrema unctione, de cœlibatu clericorum aliisque (2).

Idem S. Dunstanus incubuit reformandæ disciplinæ monasticæ et constituendæ in cunctis utriusque sexus Ordinis S. Benedicti cænobiis uniformi vitæ rationi. In hunc finem composuit concordiam regularum, in 12 capita distributam. Ejus quoque consilio Edgarus rex plura monasteria reædificavit ac dotavit (3).

Anno 975 Edgardo regi successit S. Eduardus ejus filius. Tunc incontinentes clerici, quorundam procerum favore ecclesias recuperare et in iis sacra facere tentarunt. Coacta est de hac causa synodus Wintoniensis, in qua cum utrimque altercaretur, oratores incontinentium clericorum voce, ut fertur, imaginis Christi illic pendentis, pœterriti fuerunt. Quum paulo post turbæ augerentur, altera synodus coacta est in villa Calna, in qua cum vehementius disceptaretur, et S. Dunstanus, celebris disciplinæ ecclesiasticæ instaurator, conviciis impeteretur, solarium cum axibus et trabibus concidens, fautores incontinentiæ oppressit; quo factum est, ut omnes in rectam sententiam consentirent (4).

Verum Eduardo regi invidebat Elfrida, ejus noverca, quæ Ethelredum filium suum in locum Eduardi subrogare medi-

(1) Labbe, tom. IX, p. 698.

(2) Labbe, tom. IX, p. 682.

(3) Bolland. *Acta SS.* 19 Maii.

(4) Labbe, loc. cit. p. 721 et 724; Baron. ad an. 979.

tabatur. Anno 878 Eduardus, qui e venatione lassus ad villam Elfridæ diverterat, ibi hujus fraude a satellite transfossus et sine honore sepultus est. Sed adfuit divinæ serenitatis assensus, inquit Guilielmus Malmesburiensis, ut innocenter cæsus miraculorum gloria sublimaretur (1). Elfrida admissum crimen postea doluit et pœnitentia expiavit. Ethelredus, qui post S. Eduardum annis triginta octo regnavit, mala plurima e Danorum incursionibus expertus est.

73. Quum Joannes XIII die 6 Septembris 972 obiisset, summum Ecclesiæ regimen demandatum fuit Benedicto VI, Romano, uti e Sigeberto (2), Martino Polono (3), Ptolomæo Lucensi (4) et antiquissimis RR. Pontificum catalogis constat. Male autem Panvinus, Baronius aliique Joanni XIII subrogarunt Donum II. Exstat Benedicti VI epistola ad Fridericum episcopum Salisburgensem, cui in ea vices apostolicæ conceduntur pro tota Norica, et Pannonia, quemadmodum ejus antecessores ab aliis Pontificibus eas acceperant. Benedictus VI tristem habuit exitum; nam sceleratissima factio, a Crescentio patricio et Francone cardinali diacono excitata, Pontificem in vincula conjectum, anno 974 jugulavit. Idem Franco pontificatum invasit, imposito sibi nomine Bonifacii VII; sed exacto vix mense, metuens sibi a comitibus Tusculanis, expilata Vaticana basilica, aufugit Constantinopolim (5).

Eodem anno 974 ad summum pontificatum evectus fuit Donus II, Romanus; qui nulla re ad posteritatis memoriam insignis, anno sequente vita excessit.

In ejus locum subrogatus est Benedictus VII, Romanus, antea episcopus Sutrinus, qui Ecclesiam gubernavit usque ad annum 984. Is pontificatus sui initio Romæ synodum coegit, in qua pseudo-pontificem Bonifacium VII condemnavit et excommunicavit (6); alteram synodum celebravit

(1) Bolland. 17 Mart.; Baron. et Pagi, ad an. 978

(2) *Chronicon*.

(3) *Chronicon*.

(4) *Hist. eccl.*

(5) Baronius et Pagi, ad an. 974.

(6) *Idem*, ad an. 975.

contra ordinationes simoniacas, in qua edita constitutione ad omnes præsules, principes et fideles totius orbis christiani, secundum patrum regulas severe prohibuit, quominus ullum pretium pro conferendis ordinibus, ab ostiario usque ad sacerdotium. acciperetur, mandavitque, ut si quis presbyter aut diaconus, ad episcopatum delectus, a suo metropolitana sacram ordinationem gratis accipere non posset, Romam veniret, ibique sine simoniæ periculo consecraretur; concessit tamen accipi posse quod ordinatus post acceptas ordinationis chartas sponte et solius gratiæ causa offerret (1).

Idem Pontifex Sergium metropolitam Damascenum, a Saracenis ejectum, humanissime excepit, eique concessit Romæ ecclesiam S. Alexii, in qua cum monachis sacra faceret. Litteras accepit a Piligrino episcopo Laureacensi, qui Pontificem certiores reddebat, Hungarorum gentem ad suscipiendam christianam fidem esse bene dispositam, huicque negotio valde profuturum, si pro iis episcopi constituerentur; addebat Piligrinus, olim in Pannonia aliisque locis, quæ Hungari occupant, quum ea essent sub Romanorum imperio, septem exstitisse episcopatus, Laureacensis antistitis suffraganeos, rogabatque Pontificem, ut Laureacensis ecclesiæ privilegia restituere dignaretur. Benedictus VII ecclesiam Laureacensem ab obedientia Salisburgensis exempt, in metropolim erexit eique in rebus sacris subiecit Pannoniam inferiorem et Moesiam; Salisburgensi vero archiepiscopo subditos voluit antistites Pannoniæ superioris; de qua re epistolam dedit ad episcopos Germaniæ, ad Ottonem imperatorem II et ad Henricum ducem Baviariæ (2). Quum autem post mortem imperatoris Ottonis M., Cencius seu Crescentius patricius principatum in urbe Roma sibi arrogasset, Benedictus papa evocavit Ottonem imperatorem II, qui Crescentium in ordinem redegit.

74. Otto II jam anno 967 a Joanne papa XIII ut supra vidimus, augustus coronatus; patri suo Ottoni M. anno 973 successit, et imperavit usque ad annum 983. Post eum usque

(1) Labbe, tom. IX, p. 1243.

(2) Labbe, ibid. p. 716.

ad annum 1002 imperavit Otto III ejus filius, qui primo a Willegiso archiepiscopo Moguntino rex Germaniæ et a Joanne Ravennatensi rex Italiæ coronatus, anno 996 a Gregorio papa V imperator inauguratus et unctus fuit. Præfati imperatores, si simultatem Ottonis I cum Joanne XII, supra relatam, excipias, Ecclesiam pro officio suo defenderunt, episcopis ad instaurandam disciplinam et corrigendos cleri et populi mores opem tulerunt, operam quoque præstiterunt religionis christianæ propagationi inter populos Slavos.

In Gallia Ludovico regi IV anno 954 successit Lotharius ejus filius, qui regnavit usque ad annum 986. Eum excepit Ludovicus V e Carolovingica dynastia rex ultimus, qui anno sequente mortuus est. Sub his ac præcedentibus regibus, non tantum civilis, sed ecclesiasticæ etiam rei prosperitati obfuerunt regum inertia et procerum tum inter se tum cum regibus dissensiones. Post mortem Ludovici V proceres regem elegerunt Hugonem Capetum, ducem Franciæ et comitem Parisiorum, a quo tertia regum dynastia, Capetingorum dicta, incepit. Hugo de republica bene meruit, auctoritatem regiam instauravit, ecclesiis et monasteriis, præter jus eligendi suos abbates redditus quoque a postremis Carolovingicæ prosapiæ regibus publicarum necessitatum specie usurpatos, restituit, et, quantum fieri poterat, a proceribus restitui curavit; sed graves turbas excitavit in causa Arnulphi archiepiscopi Rhemensis, quas explicabimus, de pontificatu Joannis XV agentes. Regnavit Hugo usque ad annum 996.

75. Posteriori hujus sæculi X dimidio præter alios vitæ sanctitate claruerunt et Sanctorum honores consecuti sunt qui sequuntur : inter episcopos Udalricus Augustanus; Conradus et Gebhardus Constantienses; Wolfgangus Ratisbonensis, qui canonicorum, monachorum, monialium et populi christiani moribus et disciplinis instaurandis atque promovendo litterarum studio præclaram operam navavit; Adalbertus Pragensis; Gerardus Tullensis; Dunstanus Cantuariensis; Ethelwoldus Wintoniensis, et Oswaldus Eboracensis; inter monachos Majolus abbas Cluniacensis, qui in multis cœnobiis disciplinam restituit; Ramuoldus abbas

Ratisbonensis; Abbo abbas Floriacensis; Nilus fundator monasterii Cryptæ-ferratæ; Hatto, Bruno et Bernoldus monachi in Suevia; Nikon monachus Armenus, qui in Armenia, in insula Creta, in Peloponeso aliisque Græciæ partibus evangelistæ munere functus, innumeros ab errore ad catholicam veritatem convertit: demum Edita et Wul-fida abbatisæ in Anglia (1).

Inter scriptores hujus ætatis numerantur Gerbertus, patria Arvernus, monachus et magister scholæ episcopalis Rhemensis, archiepiscopus primo Rhemensis, deinde Ravennatensis, postremo papa sub nomine Silvestri II, ut suis locis videbimus; qui ingenio acerrimus, artibus liberalibus, in primis litteris mathematicis aliisque valde eruditus præter alia, scripsit epistolas varias, tractatus de geometria, de rhetorica et mathesi, item tractatum de corpore et sanguine Domini; Ælfricus cognomento Grammaticus, ex abbate Malmesburiensi archiepiscopus Cantuariensis, reliquit grammaticam saxoniam, lexicon anglo saxonicum, versionem saxoniam V. et N. Testamenti, homiliam de corpore et sanguine Domini; Æcumenius, scriptor Græcus, qui e Patribus præcipue e S. Joanne Chrysostomo collegit catenam seu expositionem in Acta Apostolorum, in Epistolas S. Pauli et in Catholicas (2); Luitprandus e diacono Tici-nensi episcopus Cremonensis, qui præter legationem suam ad Nicephorum Phocam imperatorem Græcorum, scripsit historiam rerum gestarum a temporibus Arnulphi regis et deinceps (3); de ejus auctoritate jam diximus (4); Ratherius e monacho Lobiensi episcopus Veronensis, vir peritus, sed non nunquam ferventior quam prudentior, qui præter alia edidit epistolam synodicam ad presbyteros suos et volumen perpendiculorum seu de contemptu canonum (5); Atto episcopus Vercellensis, bonarum artium fautor insignis, qui reliquit capitulare, commentarios, epistolas et sermones (6);

(1) Bolland. *Acta Sanctorum*; Bütler, *Vie des Saints*.

(2) Paris. 1631, 2 vol. in-fol.

(3) Antv. 1640 in-fol.; Migne, *Patrol. Lattn.* tom. CXXXVI.

(4) Vide p. 77.

(5) Veron. 1765 in-fol.; Migne, loc. cit.

(6) Vercell. 1768, 2 vol. in-fol.; Migne, *ibid.* tom. CXXXIV.

Abbo abbas Floriacensis, qui præter epistolas et opuscula aliquot, edidit collectionem canonum, epitomen de vitis RR. Pontificum, et vitam S. Edmundi regis Angliæ (1); Aimon monachus Floriacensis, qui scripsit historiam Francorum, carmen de fundatione cœnobii Floriacensis et vitam S. Abbonis (2); Witikindus monachus Corbejensis in Saxonia, qui præter alia dedit libros tres historiæ Saxonum (3); Burchardus e monacho Lobienſi episcopus Wormatiensis, qui reliquit volumen magnum canonum, in quo tum conciliorum decreta et Patrum sententias tum RR. Pontificum decretales et principum constitutiones collegit (4); Fulcuinus et Herigerus abbates Lobienſes, quorum prior abbatum Lobienſium, posterior episcoporum Leodiensium gesta scripsit.

76. Quum Benedictus papa VII obiisset 10 Julii 984, in Petri cathedram eventus fuit Petrus episcopus Ticinensis, qui ex reverentia in principem Apostolorum mutato suo nomine, assumpsit nomen Joannis XIV. Verum antipapa Bonifacius VII. seu Franco cardinalis, Constantinopoli Romanam redux, seditionem excitavit, et Joannem XIV arci Adrianæ seu castro S. Angeli inclusit, in quo Pontifex post menses circiter octo a sua electione, aut fame aut veneno, extinctus est. Franco vero, jam duorum Pontificum nece infamis, iterum Apostolicam Sedem invasit, sed paulo post repentina morte sublatus fuit (5).

Post mortem Joannis XIV (985) regimen Ecclesiæ demandatum fuit Joanni XV, Romano. Inter utrumque collocant nonnulli alium Joannem, filium Roberti, post menses quatuor mortuum, qui, vel quia nondum consecratus obiit, ut censet Papebrochius (6), vel quia non fuit legitime electus, ut putat Pagi (7), in RR. Pontificum serie prætermittitur.

Joannes XV simultatem habuit cum Hugone Capeto rege

(1) Mabillon, *Acta O. S. B.* tom. VIII; Migne, *ibid.* tom. CXXXIX.

(2) Duchesne, *Hist. Franc.* tom. III; Migne, *ibid.*

(3) Meibom, *Scriptor. rer. German.* tom. I.

(4) Colon, 1548, Paris, 1549; Migne, *loc. cit.* tom. CXL.

(5) Baronius et Pagi, ad an. 984-85.

(6) *Conat. chronol. hist.*

(7) *Critica*, ad an. 986.

Galliæ in causa Arnulphi archiepiscopi Rhemensis, qui, quod civitatem Rhemensem Carolo duci Lotharingiæ prodidisse diceretur, a rege ad synodale iudicium vocatus, respondit, se solius Papæ iudicio obnoxium esse. Quapropter causa Romam missa fuit. Verum rex moræ impatiens, anno 991 synodum 13 episcoporum Rhemis coegit, in qua ab Arnulpho confessionis et abdicationis libellus fuit extortus et depositionis sententia in eundem lata. In ejus locum ordinatus est Gerbertus monachus, Arnulphus vero custodiæ traditus. Quum in hac causa canonum præscripta manifeste fuissent sprete, Joannes papa XV omnes episcopos, qui Arnulphum deposuerant et Gerbertum ordinaverant, sacris interdixit. Rex eos defendere conatus est in epistola ad Pontificem data. Gerbertus episcopos excitavit ut interdictum spernerent, neque legatum, si quem Pontifex mitteret, susciperent, et ad defendendam causam suam multa petulanter et Apostolicæ Sedi injuriosa scripsit. Joannes XV in Gallias legavit Leonem abbatem, qui anno 995 in synodo Mosomensi Gerbertum a sacris suspendit usque ad synodum Rhemensem. 1 Julii habendam. In hac synodo Gerbertus fuit depositus, Arnulphus restitutus et interdictum solutum. Verumtamen Arnulphus non nisi post mortem Hugonis regis sedem Rhemensem recepit. Gerbertus consiliis Leonis legati ad sanio rem mentem reversus est, relictis Rhemis transiit in Germaniam ad Ottonem III, et quæ male egerat ac scripserat, emendavit (1).

Anno 993 Pontifex synodum Romæ habuit, in qua Luitolphus episcopus Augustanus libellum legit de vita et miraculis venerabilis Udalrici quondam ecclesiæ Augustanæ antistitis. et Pontifex, vitæ sanctimonia et miraculis Udalrici perspectis, eum in Sanctorum numero habendum esse decrevit (2). Anno sequente Joannes XV alteram synodum Romæ coegit in causa S. Adalberti episcopi Pragensis; qui cum cleri et populi moribus corrigendis diligenter adlaboraret, eorum animos sibi contrarios expertus, Romam profectus erat, et e Pontificis consensu episcopatum dimiserat

(1) Aimò, *Vita S. Abbonis*; Labbe, tom. IX, p. 738 et seq.

(2) Labbe, tom. IX, p. 741; Baron. ad an. 993.

ac monasticum institutum erat professus; post quinquen-
nium Pragenses emendationem polliciti, episcopum suum
repetiverunt, eaque de causa duos legatos ad apostolicam
Sedem miserunt. Joannes XV in Romana synodo re diligen-
ter discussa, S. Adalbertum Pragam remisit ea lege, ut si
Pragenses vitam suam non corrigerent, eos secure desere-
ret. Paruit Adalbertus, sed cum populus in delictis suis
pergeret, anno 995 rursus Bohemiam reliquit et Romam
regressus est (1).

77. Observant periti, canonizationem S. Udalrici, in
supra dicta Romana synodo factam, esse primam, quæ a
RR. Pontificibus solemniter ritu peracta legatur. Novatores
qui Sanctorum cultum impugnauerunt, ritum etiam canoni-
zandi servos Dei oppugnaverunt. Dallæus (2), Walchius (3),
Mosheim (4) illum traduxerunt veluti recens Catholicorum
commentum antiquis Christianis ignotum. Hospinianus (5),
Fabricius (6), Middleton (7), contenderunt, hunc ritum esse
superstitiosum et ex ethnicorum apotheosi ortum. Eorum
assertiones et dieteria inter alios doctissime confutavit car-
dinalis de Lambertinis, postea Benedictus papa XIV, in
eximio suo opere *De servorum Dei beatificatione et canoniza-
tione*. Reipsa ritus canonizandi Sanctos, non in ethnicorum
apotheosi, sed in doctrina catholica de Sanctorum cultu,
invocatione et intercessionem fundatur; neque est novum
Catholicorum commentum, sed oritur ex antiquissima Ec-
clesiæ disciplina colendi et invocandi Sanctos, qui, non pri-
vatorum, sed Ecclesiæ judicio fuerint probati.

A primis quippe Ecclesiæ sæculis Christiani cultu publico
honorarunt martyres eorumque reliquias, uti vetustissima
monumenta testantur. Postea pari veneratione coluerunt

(1) Labbe, tom. IX, p. 732; Pagi, ad an. 989 et 994; Bolland, *Acta SS*
tom. III April. p. 174.

(2) *L. III*, c. 21.

(3) *Historia canonizat. Caroli M* p. 16.

(4) *Institut. hist. eccl. sæc. IX*, part. II, c. 3, n. 4.

(5) *De origine, progres. caeremon. et ritibus festorum*, c. 6.

(6) *Bibliographia antiquaria*, c. 8.

(7) *Conformités des cérémonies modernes avec les anciennes*, c. 7. et in
præfat. ad librum : *Lettre écrite de Rome*.

eos, qui post heroicarum virtutum exercitium in pace obierant miraculisque claruerant. Ne vero hic honor seu cultus tribueretur iis, qui eum non meruissent, necesse erat, ut præcederet Ecclesiæ iudicium. Hinc nemo a Christianis in Sanctorum numero colebatur, priusquam ejus sanctitas ecclesiastico iudicio esset probata. Ideo olim Mensurius episcopus Carthaginensis prohibuit Christianis, quominus ut martyres colerent eos, qui sponte coram ethnicis professi se Scripturas habere, nolle tamen tradere, fuerant occisi (1). Ideo Cæcilianus Mensurii archidiaconus Lucillam reprehendit, quod ante communionem oscularetur ossa cujusdam vel non martyris vel non ut talis probati (2). Ideo S. Anselmus (3) alique episcopi aliquando sustulerunt cultum, errore populi nonnullis tanquam beatis tributam (4).

Omni igitur tempore exstitit certus canonizandi ritus, qui antiquitus simplicior, postea pluribus solemnitatibus auctus est. In primis Sanctorum vita, virtutes, miracula inquirebantur et discutiebantur, et audiebatur iudicium ecclesiasticum, quo illis publicus cultus, cujus initium in elevatione eorum corporum consistebat, decernebatur. Hunc cultum publicum episcopi decernebant in suis diocesis, eratque species canonizationis particularis seu potius beatificationis; quæ, dum aliorum episcoporum approbatio Romanique Pontificis expressus vel tacitus consensus accedebat, fiebat universalis, et rationem canonizationis accipiebat. Romani quippe Pontifices tum ante tum post Joannem XV in decernendo martyribus et confessoribus cultu summum habuere jus. Postea Alexander III alique deinceps Pontifices gravibus justisque de causis jus beatificandi et canonizandi servos Dei Apostolicæ Sedi reservaverunt. Notum autem est, quanta severitate Ecclesia iudicium instituat de præclaris seu heroicis virtutibus et miraculis eorum, de quorum canonizatione agitur. et Sanctorum honores nemini decernat,

(1) S. Augustin. *Brevicul. collat. III, c. 13, n. 25.*

(2) S. Optat. Milevit. *Contra Parmen. l. I, c. 16.*

(3) *Epist. 51, l. 3.*

(4) C. Lupus, *Annot. ad IV concil. Roman. S. Leonis IX.*

nisi de cujus sanctitate post diligentissimam inquisitionem constiterit (1).

78. In Hispania post Ramirum II ab anno 950 usque ad 955 regnavit Ordinius III ejus filius, cujus frater Sanctius I huic successit. Verum inter christianos Hispaniæ principes, qui antea communibus viribus pro patriæ et Religionis libertate et defensione contra Mauros certaverant, jam enasci cœperunt dissensiones. Ferdinandus comes Castellæ Sanctium regem deturbavit et in ejus locum constituit Ordonium Alphonsi VI filium, qui Urracam Ferdinandi sororem duxerat uxorem. Sanctius confugit ad Abderam califam Cordubensem ejusque ope regnum recuperavit. Anno 967 Sanctio I successit Ramirus III filius ejus quinquennis, Theresia matre et Elvira amita ejus, magnæ prudentiæ feminis, regnum administrantibus. In Navarra vero ab anno 925 regnavit Garsias I, quem anno 970 excepit Sanctius II.

At comites Castellæ, Gallæciæ et Legionis a Ramiro rege III defecerunt, et Veremundum II, Ordonii III filium, regem crearunt, unde bellum civile exortum est, cui anno 982 morte Ramiri extincto, accessit bellum Mauricum. Al-Manzor Maurorum princeps christianorum principum dissensionibus usus, in eorum regiones irrupit, Legionem aliasque munitissimas urbes cepit et vastavit, Christianos multos occidit, alios in montes Asturiæ et Gallæciæ fugavit; posthæc exercitum duxit in Navarram, Sanctium regem superavit et in fugam egit; deinde invasit Gallæciam, ejusque urbes Conimbriam, Compostellam et alias devastavit; occupavit etiam Castellam. Demum Veremundus rex, Garsias comes Castellæ et Sanctius rex Navarræ, inito fœdere et conjunctis viribus, Mauros aggressi sunt, et post acre certamen eos anno 998 vicerunt. Attamen his bellis mala ingentia rei ecclesiasticæ illata sunt, et christiani principes non nisi post plures annos pluraque certamina res suas restituerunt.

79. Postquam Joannes papa XV anno 996 et vita migrasset, procures Romani, quum eo tempore Otto III, Germaniæ et

(1) Conf. Benedict. XIV, *De servorum Dei beatificatione et canonizatione*; Mabillon, *Præfat. sæc. V Benedict.* n. 99; Papebroch. *De solemnium canonizationum initiis atque progressibus*, diss. XX in Conatu chron. hist.

Italiæ rex, in Italiam advenisset, sententiam ejus de eligendo novo pontifice exquisierunt; et secundum regis desiderium electus fuit Bruno clericus, ipsius Ottonis propinquus et capellanus, qui a Romanis honorifice exceptus, sub nomine Gregorii V papa ordinatus est. Is eodem anno Romæ magno omnium gaudio imperatorem coronavit Ottonem III (1).

Imperator, habito cum Romanis placito, Crescentium patricium, qui Joannem XV multis injuriis affecerat, exilio multare constituit, sed propter preces Gregorii V eidem pepercit. At quam Otto III in Germaniam esset regressus, Crescentius, qui ex arce Adriana urbi tyrannice imperabat, Gregorium papam V ejecit, et in ejus locum intravit Joannem episcopum Placentinum. Gregorius se contulit Ticinum, ibique coacta anno 997 synodo Crescentium anathemate perculit. Otto III, audita Pontificis ejectione, in Italiam rediit, Gregorium V Ticino Romam reduxit, et Crescentium, expugnata arce Adriana, capite multavit. Joannes vero antipapa, qui ex urbe fugerat, a militibus interceptus, auribus naribusque præcis et oculis erutis, custodiæ traditus fuit (2).

Gregorius V in sedem suam restitutus, anno 998 Romæ 27 episcoporum synodum celebravit. In ea potissimum actum est de matrimonio Roberti regis Galliæ, qui anno 996 patri suo Hugoni Capeto successerat, et Bertam, Odonis comitis Aquitanie viduam, consanguineam suam, uxorem duxerat. Pontifex conjugium Roberti cum Berta declaravit nullum, hanc et illum pœnitentiæ septem annorum subdidit, eisque anathema comminatus est, nisi se ab invicem separarent; episcopos, qui incestis nuptiis interfuerant, a communione suspendit, donec ad Apostolicam Sedem venirent satisfacturi; mandavit etiam Roberto regi, ut Arnulphum, sub Hugone ejus patre archiepiscopatu Rhemensi privatum (3), restitueret. Robertus, cæterum valde pius, Pontificis monitis paruit,

(1) Baronius et Pagi, ad an. 996. Baronius alique multi Gregorio V adscribunt institutionem collegii electoralis seu septem virorum, a quibus imperator eligeretur; sed id in magna controversia positum est. Conf. Baron. et Pagi, ad an. 996; Labbe, tom. IX, p. 757; Natal. Alexand. *Hist. eccl. diss.* 17 in sæc. IX-X.

(2) Baronius et Pagi, ad an. 996-98.

(3) Vide p. 109.

Arnulphum restituit, et dimissa Berta, uxorem duxit Constantiam, filiam Willelmi comitis Tolosani (1).

In eadem synodo Stephanus episcopus Vallavensis depositus fuit, quod a Widone decessore suo, adhuc vivente, sine cleri et populi voluntate fuisset electus et a duobus tantum episcopis alterius provinciae ordinatus; hi duo episcopi a communione suspensi sunt, donec Sedi Apostolicæ fecissent satis, et ad clerum populumque Vallavensem rescriptum, ut novum episcopum eligerent, qui a R. Pontifice consecraretur. Præterea sedes Merseburgensis, quam Otto II consiliis Gisilarii, qui ab ecclesia Merseburgensi transierat ad metropolim Magleburgensem, suppresserat, restituta fuit, et de Gisilario statutum, ut in sede Magdeburgensi permaneret, si cleri populi electione ad eam fuisset translatus; si sine eorum suffragiis, non tamen ambitionis causa, ad Merseburgensem sedem rediret; si vero ambitionis et avaritiæ causa, utraque sede foret privatus (2).

80. Posterioribus hujus sæculi annis ab idolorum, cultu ad religionem christianam perducta fuit Russorum seu Ruthenorum natio. Jam sæculo præcedente multi a missionariis, quos S. Ignatius patriarcha Constantinopolitanus in Russiam direxerat, ad christianam fidem et baptismum fuerant perducti (3). Anno 955 Olga, quæ post mariti sui Igoris mortem, loco impuberis filii sui Suetoslai, Russorum res moderabatur, Constantinopoli baptismum et nomen Helenæ suscepit; sed a filio suo regni successore nihil aliud impetrare potuit, quam ut neminem subditorum suorum ab amplectenda christiana religione arceret. Eodem tempore S. Adalbertus sacram missionem ad Russorum gentem obivit; sed ex eorum finibus discedere coactus est. Tandem Wolodimirus, ab anno 980 summus Russorum princeps, expugnata Chersone in Tauria, cum Basilio II imperatore Græcorum pacem iniit; Annam sororem ejus in conjugem accepit, seque fidem christianam suscepturum spondit. Wolodimirus promissis stetit et anno 988 baptizatus est;

(1) Labbe, tom. IX, p. 772; Pagi, ad an. 998.

(2) Labbe, loc. cit.

(3) Vide p. 65.

cuncta idola in regno suo destrui jussit, suosque subditos ad suscipienda christiana sacra adducere conatus est. Episcopi et sacerdotes, qui cum Anna in Russiam venerant, hanc peragrantes populum instruxerunt et baptizaverunt; qui cum essent Græci, ubique ritus ecclesiæ suæ introduxerunt. Tunc religio christiana per omnem Russiam propagata fuit, ecclesiæ multæ exstructæ, episcopatus instituti, inter quos Kioviensis metropolitana dignitate insignitus fuit (1).

81. Eodem tempore religionem christianam susceperunt Hungari. Jam circa medium hujus sæculi Evangelium inter eos annuntiaturum est, et haud pauci baptismum susceperunt (2). Ab Ottone M. ingenti clade affecti, pacem postularunt, quæ anno 972 aut sequente inter Brunonem episcopum Verdensem Ottonis legatum et Geisam ducem Hungariæ confecta, inter alia hoc effecit, ut Geisa dux baptismum susceperit, et religio christiana in Hungaria libere annuntiari potuerit. Tunc Pilgrinus episcopus Laureacensis monachos et presbyteros in Hungariam misit, qui brevi tempore quinque circiter Hungarorum millia ad Fidem converterunt, uti idem episcopus scripsit in supra laudata epistola ad Benedictum papam VII (3). Confestim plures Evangelii præcones e Germania et Italia in Hungariam profecti sunt, quorum opera credentium et ecclesiarum numerus auctus est. Anno 997 Geisæ in ducatu successit Stephanus ejus filius, sub quo tota gens ad christiana sacra conversa fuit. Is summo ardore propagandæ Fidei in Hungaria et in Transylvania, quam anno 1003 regno suo adjecit, allaboravit; Evangelii præcones undique evocavit; plures episcopatus, quorum metropolis esset Strigonium, fundavit et amplis redditibus dotavit; ecclesias et monasteria pro utroque sexu exstruxit; de quibus omnibus ad R. Pontificem retulit. Silvester II, qui tum Apostolicam Sedem conscenderat, cuncta quæ Stephanus pro Religionis propagatione et splendore constituerat, confirmavit; ei regis titulum, honorem et

(1) *Chronicon Mildensheim.* ad an. 959; Pagi, *Crit.* ad an. 941, 959 et 987; Bolland. *Dissertatio de conversione Russor.* in *Actis SS.* tom II Sept.; J. Viccardelli, *Dissert. de origine christ. relig. in Russia.*

(2) Vide p. 92.

(3) Vide p. 106.

coronam a se benedictam, atque jus præ se ferendi crucem tanquam apostolatus insigne concessit. Regnavit Stephanus usque ad annum 1038. vitæ sanctitatæ insignis; postea a Benedicto papa IX in Sanctorum numerum relatus est (1).

82. In Dania regnante Haraldo religionis christianæ professionem plurimum auctam ac firmatam fuisse supra diximus (2). Verum Sueno Haraldi filius, qui simul cum patre suo baptismum susceperat, sed deinde christianam fidem abjecerat, regnandi impatiens, cum iis Danis, qui ethnicos ritus adhuc sectabantur, rebellionem excitavit, et patre suo cæso in bello, anno 985 regnum capessivit. Tunc christiana religio in Dania in summum discrimen devenit. Sueno enim, quemadmodum ethnicis promiserat, deorum cultum restituit et Christianos persecutus est; at brevi post implicitus bello cum Erico rege Suecorum, victus et a regno pulsus fuit. Anno 994 post mortem Erici in Daniam regressus, iterum ab Olavo Erici filio et successore ejectus est. Has calamitates sibi propter desertam religionem christianam divinitus immissas reputans, ad illam se ex animo convertit, et deinceps eidem constanter inhæsit; cum Olavo rege Suecorum fœdus iniit, regnum Daniæ recuperavit, et a vexandis Christianis abstinuit (3).

83. Gregorius papa V 18 Februarii 999 vita excessit. In ejus locum, favente Ottone imperatore III, 2 Aprilis subrogatus fuit Silvester II, antea appellatus Gerbertus, primo monachus et Ottonis III atque Roberti regis Galliæ præceptor, deinde Rhemensis et postea Ravennatensis archiepiscopus (4). Eum præstigiis deditum de artibus magicis pontifica-

(1) Bolland. *Acta SS.* 2 Sept. — J. Schwart in opusculo: *Initia Religionis christianæ inter Hungaros ecclesiæ orientali asserta*, falso contendit, Hungaros religionem christianam a Græcis, et Stephanum titulum et coronam regiam ab imperatore Græcorum accepisse. Ejus commenta confutarunt J. Stillingius Bollandista in commentario erudito ad vitam S. Stephani, et A. F. Kollar, *Historia diplomatica apostolicorum Hungariæ regum*, t. I, c. 2.

(2) Vide p. 92.

(3) Adam. Bremens. *Hist. eccl.*; Saxo Grammatic. *Histor. Danor.*; Pontoppidan. *Annales eccl. Daniæ diplomat*

(4) Vide p. 108-9.

tum fuisse consecutum, calumniatus est schismaticus Benno, pseudo-cardinalis tempore S. Gregorii papæ VII. Eamdem calumniam, cui forsitan occasionem dedit singularis hujus Pontificis in matheseos et philosophiæ arcanis peritia, postea nonnulli litteris mandarunt. Præter rationem modo indicatam ejusmodi accusatio destruitur tum elogio, quod Sergius papa IV in basilica Lateranensi ad tumulum Silvestri II posuit, tum egregiis laudibus, quibus Ditmarus episcopus Merseburgensis (1), Helgaldus monachus Floriacensis (2) aliique scriptores æquales hunc Pontificem celebrarunt. Falsum etiam est Silvestrum II fuisse pontificem creatum ob Ottone, augusto (3).

Silvester II Stephanum ducem Hungariæ, propter ejus præclara de fidei christianæ propagatione merita regis honore et nomine auxit, eique et successoribus jus præ se ferendæ crucis tribuit (4); in Polonia civitatem Gnesnensem archiepiscopali sede donavit, cui tres sedes episcopales, Cracoviensis, Uratislaviensis et Colbergensis, subditæ sunt; vita excessit 11 Maii 1003. De ejus scriptis supra diximus (5).

In locum Silvestri II die 13 Junii suffectus est Joannes XVII, Romanus, antea appellatus Sicco; qui quamvis inter legitimos hujus nominis Pontifices sit XVI, cum Joannes dictus XVI, in locum Gregorii V intrusus, fuerit antipapa, se tamen Joannem XVII nuncupavit, idque tum hic tum alii Pontifices in simili casu optima ratione fecerunt, ne epistolæ et bullæ, sub pseudo-pontificum nomine sparsæ, cum actis legitimorum Pontificum confunderentur (6). Joannes XVII post menses fere sex die 7 Decembris 1003 e vitâ migravit.

Ei post 19 dies successit Joannes XVIII, Romanus, cognomento Fusanus, qui annis quinque et totidem mensibus pontificatum gessit. Is legatum misit in Germaniam ad consecrandum novum archiepiscopum Magdeburgensem, qui Romam venire non poterat, ut secundum ecclesiæ suæ pri-

(1) *Chron. i. VI.*

(2) *Vita Roberti regis.*

(3) Pagi, *Critica* ad an. 999.

(4) Vide p. 116.

(5) Pag. 108.

(6) Papebroch. *Conatus chron. hist.*; Pagi, ad an. 998.

vilegium a Pontifice ipso consecraretur (1); S. Henrico regi Germaniæ potestatem fecit erigendi episcopalem sedem Bambergæ.

84. S. Henricus, antea dux Baviaræ, anno 1002 defuncto Ottone III, ad regnum Germaniæ electus et a Willigiso archiepiscopo Moguntino coronatus fuit; anno 1004 fugato Arduino, qui regnum Italiæ arripuerat, Ticini coronatus est rex Longobardiæ, et post annos decem Romæ a Benedicto papa VIII solemnî ritu imperator inauguratus est; obiit anno 1024. Religionis atque reipublicæ paci, prosperitati ac splendori adlaboravit; tantæ fuit castimoniæ, ut cum S. Cunegunde conjuge continentiam coluerit, tantæque pietatis, ut Sanctorum honores meruerit (2).

Quum disciplina ecclesiastica in clero ac populo esset reformanda, Henricus rex anno 1005 episcopos Germaniæ convocavit Tremouiam in Westphalia, multumque coram eis questus est de abusibus et vitiis, quæ irrepserant. Episcopi plura constituerunt, quibus leges ecclesiasticæ in pristinum statum revocarentur, abusus pravique mores corrigerentur (3). Anno 1007 rex alteram synodum coegit Francofordiæ, in qua ex consensu et secundum diploma Joannis papæ XVIII sedes episcopalis erecta est Bambergæ, sub speciali protectione Sedis Apostolicæ subdita metropolitæ Moguntino (4); alias deinceps ad instaurandam disciplinam ecclesiasticam in Germania synodos celebrandas curavit. Supersunt adhuc 20 canones synodi Salegunstadiensis, quam anno 1022 Aribo archiepiscopus Moguntinus habuit cum quinque episcopis suffraganeis. In istis canonibus inter alia quatuor temporum et aliorum dierum jejunia ordinantur; nuptiarum celebratio prohibetur ab Adventu usque ad octavam Epiphaniæ et a Septuagesima usque ad octavam Paschæ; vetatur, ne patroni laici ecclesias presbyteris commendent inconsulto episcopo; obviam itur fraudibus impœnitentium, qui ut statutas pœni-

(1) Ditmar. *Chron.* l. V.

(2) Bolland. *Acta SS.* 15 Jul.

(3) Labbe, tom. IX, p. 783.

(4) Ibid.

tentiæ leges declinarent, Romam ibant ad impetrandam per obreptionem a Papa indulgentiam (1).

In Angliâ sub ignavo Ethelredo, qui ab anno 978 regnum tenuit, Dani piraticis suis incursionibus magna mala reipublicæ intulerunt. Cum anno 1002 rex ferali consilio omnes Danos in regno suo degentes, viros, mulieres et infantes, una eademque die S. Britio sacra, necari jussisset, Sueno Danorum rex validissimam classem in Angliam trajecit, ac provincias et urbes direpsit usque ad annum 1007, quo Ethelredus ingenti pecuniæ vi ab eo pacem redemit. Ad reparanda mala ecclesiasticæ atque civili rei per Danorum incursiones illata, Ethelredus e consilio S. Elphegi archiepiscopi Cantuariensis et Wulstani Eboracensis anno 1009 generalem procerum ecclesiasticorum et laicorum synodum indixit Aenhami. Sanciti in ea fuerunt 32 canones, in quibus multa constituuntur pro reformatione morum in clero, in monasteriis et in populo; clericis maxime inculcatur continentia; populus excitatur ad sinceram pietatem et poenitentiam; incestuosa conjugia proscribuntur; incantatores, magi, venefici, meretrices e regno pelluntur (2).

Anno 1013 Sueno Danorum rex rursus in Angliam irrupit, eamque pene totam subegit, sed anno sequente repentina morte sublatus est. Tunc bellum continuatum est inter Ethelredum ejusque filium Eimundum atque Canutum Suenonis filium et successorem. Anno 1016 Ethelredo et Edmundo defunctis, Canutus totius Angliæ rex appellatus fuit. Hic christianam religionem sincero animo professus est suoque exemplo cæteros Danos in Angliâ ad id ipsum præstandum adduxit; publicum rerum statum, suis patrisque sui expeditionibus perturbatum, composuit; Anglis æque ac Danis in concilio suo et publicis muneribus jus concessit; ecclesias et monasteria bello vastata instauravit, legesque rei ecclesiasticæ ac civili utiles tulit. Anno 1018 factus etiam rex Daniæ, christianam religionem in ea stabilivit. Anno 1027 voti causa Romam peregrinatus, ibi multa pietatis et liberalitatis suæ

(1) Ibid. p. 844.

(2) Labbe, tom IX, p. 789.

specimina dedit; regnavit usque ad annum 1035, propter res præclare gestas Magni cognomentum adeptus (1).

85. In Gallia ab anno 997 usque ad 1031 regnavit Robertus filius Hugonis Capeti. Princeps fuit magna pietate in Deum et liberalitate in pauperes; multas ædes sacras et monasteria extruxit. De ejus cum Berta conjugio supra diximus (2).

In Hispania anno 999 Veremundo regi successit Alphonsus V ejus filius, qui usque ad annum 1027 regnavit; urbem Legionem a Mauris direptam instauravit; anno 1012 generalem procerum ecclesiasticorum et laicorum conventum indixit Legione, in quo præter alia statutum est, ut in synodis seu comitiis primum res ecclesiasticæ, deinde negotia regum et populi tractarentur; ut abbates et monachi permanerent sub jurisdictione suorum episcoporum (3).

86. Joanne papa XVIII exeunte Maio 1009 vita functo. summo pontificatu auctus fuit Sergius IV, Romanus, episcopus Albanensis, qui propter reverentiam principis Apostolorum dimisso nomine Petri, quo antea appellabatur, assumpsit nomen Sergii, ut colligitur e sepulchrali ejus inscriptione, quæ exstat in basilica Lateranensi et recitatur a Baronio (4). Obiit hic Pontifex 18 Augusti 1012, liberalitate in pauperes cæterisque virtutibus clarus, nec immerito in menologio Benedictino recensitus.

Post ejus obitum summus pontificatus demandatus fuit Joanni episcopo Portuensi, Gregorii comitis Tusculani filio, qui nomen Benedicti VIII assumpsit. Quum ei a nonnullis oppositus esset quidam Gregorius, S. Henricus rex Germaniæ et Italiæ, secundum aliquos a Benedicto, secundum alios a Gregorio evocatus, cum exercitu in Italiam profectus est, ut pacem in ecclesia Romana restitueret. Ejus adventu factum est, ut Gregorius ab omnibus rejiceretur, Benedictus vero susciperetur. Anno 1014 Benedictus VIII S. Henricum ejusque conjugem S. Cunegundem, postquam Henricus spondidisset, se ecclesiam defensurum et Pontifici in omnibus

(1) Adam. Bremens. *Hist. eccl.*; Alford. *Annal. Britann.*

(2) Vide p. 114.

(3) Labbe, tom. IX, p. 818.

(4) Ad an. 1012.

fidem servaturum. Romæ solemnî ritu augustos coronavit. Imperator novo diplomate, a se et a duodecim episcopis, tribus abbatibus pluribusque magnatibus subscripto, confirmavit omnes possessiones et jura temporalia Sedis Apostolicæ et cuncta quæ ei a Pipino, Carolo Magno aliisque principibus fuerant donata (1). Pontifex ad preces imperatoris mandavit, ut Symbolum, quod hactenus ab ecclesia Romana legebatur, in sacris missarum solemnibus caneretur. Posthæc anno incerto Pontifex synodum habuit Ticini, in qua e Patrum sententiis graviter disseruit de necessitate continentiæ in clero, deque malis, quæ ex incontinenti clericorum vita in Religionis detrimentum sequuntur; deinde septem decreta edidit, quibus feminae ab episcoporum contubernio arcentur sub exactionis periculo; clerici, qui uxorem aut concubinam admiserint, deponuntur; filii clericorum, e quacunque muliere geniti, perpetuæ servituti mancipantur. Quibus decretis Henricus imperator, rogante Pontifice, vim legis publicæ per omnes suas ditiones addidit (2).

Quum anno 1016 Saraceni navigio in Italiam venientes, Lunam seu Lucam Tusciæ civitatem occupassent, episcopum ex ea pepulissent, et omnem circum regionem devastarent; Benedictus papa Ecclesiæ præsules et defensores congregavit excitavitque, ut secum arma ad repellendos hostes conferrent. Bellum institutum est, et post acerrimum trium dierum certamen Saraceni victi atque interneccione deleti sunt (3). Eodem tempore Pontifex adversus Græcos, qui imperium suum in Italia instaurare tentabant, exercitum destinavit sub ducatu Meli seu Rodulphi Normanni, qui e Normannia confugerat Romam. Rodolphus rem fortiter gessit pluresque victorias de Græcis in Apulia retulit, quarum fama cum in Normanniam esset perlata, magnus Normannorum numerus in Apuliam transiit. Verum Græci sæpius a Rodolpho victi, deinde eum superarunt, suaque

(1) Baronius et Pagi, ad an. 1014; Labbe, tom. IX, p. 813.

(2) Labbe, ibid. p. 819.

(3) Ditmar, *Chron.* l. VII.

arma usque ad Romanos fines protulerunt. In his angustiis Pontifex anno 1020 iter suscepit in Germaniam, et Bambergæ cum S. Henrico imperatore de repellendis Saracenis et Græcis contulit. Imperator Pontifici auxilium promisit, et in devoti animi sui significationem Romanæ ecclesiæ donavit civitatem Bambergam cum omnibus ejus juribus. Anno sequente Henricus copiosum exercitum in Italiam duxit; Græcis prælio victis, Beneventum, Capuam, Salernam, Neapolim, Trojam aliaque loca ab illis occupata, recepit. Posthæc exercitum, dysentëria correptum, in Germaniam reduxit (1).

87. In oriente Hakem califa Ægypti, vir crudelis, anno circiter 1010 gravem persecutionem contra Christianos excitavit, qua durante, basilica S. Sepulcri aliæque plures ecclesiæ destructæ sunt, Christiani multi diversis pœnis, morte etiam affecti, ac plurimi pœnarum metu ad Islamismum defecerunt. Huic persecutioni causam dedisse perhibentur Judæi et Saraceni occidentales, qui Christianos, secundum priscum morem in Terram sanctam peregrinantes, apud califam Hakem accusaverant, quod eum imperio suo dejicere intenderent. Verumtamen Hakem ante annum 1020, quo interfectus fuit, persecutioni finem constituit, Christianis potestatem instaurandi suas ecclesias concessit, et iis qui persecutionis tempore mahometicos ritus susceperant, hos deserendi optionem dedit. Tunc rursum magnus peregrinorum numerus ex orbe christiano Hierosolymas perrexit, et ad instaurandam basilicam S. Sepulcri munera detulit. Contra, quum supra narratæ Judæorum adversus Christianos calumniæ per Occidentem essent vulgatæ, Judæi e multis Galliæ et Germaniæ urbibus ejecti fuerunt (2).

88. Hoc tempore inter populos Septentrionales propagandæ et stabiliendæ religioni christianæ ardore improbo adlaboravit Libentius archiepiscopus Hamburgensis et Bremensis, qui anno 988 in locum Adaldagi subrogatus, obiit

(1) Ditmar. *ibid.*; Leo Ostiensis, *Chron. Cassin.* l. II.

(2) Ademar. *Chronicon*; Glaber Rodolph. *Hist.* l. III; Baron. et Pagi. ad an. 1009.

anno 1013 (1). Ei successit Unwanus. Sed ecclesiis in Saxonia transalbina constitutis, grandis tempestas illata est a Slavis. inter Albim et Viadrum degentibus et Saxonum tributariis. Hos enim Bernardus dux Saxoniae iniquis pecuniarum exactionibus aliisque molestiis ita gravavit, ut et religionem christianam, quam jam susceperant, et Saxonum dominium abjecerint, arma pro recuperanda libertate capessiverint, et anno 1013 Saxoniam transalbinam invadentes eam omni crudelitatis genere devastaverint. Unwanus archiepiscopus in primis Bernardum ducem ad humaniorem mentem reduxit, deinde eum reconciliavit cum Henrico imperatore, quocum bello implicitus erat; post hæc una cum duce rebelles Slavos ad pristinum obsequium et tributum pendendum suaviter revocavit, Christianos huc illuc dispersos recollegit, Slavos ad christianam religionem reduxit, et omnium gratiam usque ad obitum suum (1028) meruit (2).

In Norwegia sub Hakone rege (938-63) multos quidem christianam fidem suscepisse diximus (3); verumtamen natio idolorum cultui mansit addicta. Sub Olavo I, qui regnavit ab anno 996 usque ad 1000, Religio majora incrementa in Norwegia cepit. Is in Anglia baptizatus, opera sacerdotum Anglorum magnam subditorum partem ad christiana sacra adduxit, atque ethnicos ritus e regno eliminasset, si diutius vixisset; sed anno 1000 a Suenone Daniae et Olavo II Sueciae regibus devictus, se in mare projecit. Anno 1017 Olavus II, regia stirpe oriundus, Norwegiam a Danorum et Suecorum dominio vindicavit, regnavitque usque ad annum 1033. Is christianæ religionis cultor eximius, novos Fidei præcones, episcopos et sacerdotes, ex Anglia et Germania in regnum suum vocavit, idola confregit, et sublatis ethnicæ religionis reliquiis, christianam in omni sua ditione stabilivit; tantæ fuit pietatis ut post obitum suum Sancto- rum honores meruerit (4).

In Suecia religio christiana post ætatem S. Anscharii

(1) Adam. Bremens. *Hist. eccl.* t. II; Bolland. *Acta SS.* 4 Jan.

(2) Baron. et Pagi, ad an. 1012 et seq.

(3) Vide p. 93.

(4) Adam. Bremens. *Hist. eccl.* t. II; Bolland. 29 Jul.

deperierat (1). Initio vero hujus sæculi Olavus rex II S. Sigfridum episcopum, qui cum aliis sacerdotibus Anglis in regiones Septentrionales venerat, in regnum suum ad prædicandum Evangelium admisit, et brevi post cum multis aliis baptizatus fuit. Regis exemplum imitati sunt Sueci occidentales seu Gothi, in quorum civitate Scaren Sigfridus ex auctoritate Unwani archiepiscopi Hamburgensis et legati apostolici sedem episcopalem instituit. Sueci vero septentrionales tardius Fidem susceperunt. Anno 1024 Olavo II successit Jacobus Anundus filius ejus, qui regnavit usque ad annum 1052, et patris sui pietatem imitatus, egregiam operam tulit propagandæ religioni christianæ. Hanc demum sæculo XII omnes Sueci professi sunt (2).

In Dania religio christiana de ethnica victoriâ integrâ retulit sub Canuto rege, qui anno 1016 rex Angliæ salutat (3), paulo post et regnum Daniæ consecutus est, christianam fidem per universam Daniam opera episcoporum et sacerdotum, quos ex Anglia in eam destinavit, propagandam et stabiliendam curavit; tres episcopatus, Lundensem in Scania, Ottoniensem in Fionia et Hafniensem in Seelandia, fundavit, omnemque idololatriam e Dania eliminavit (4).

In Russia christianæ fidei professionem plurimum auctam fuisse vidimus sub Wolodimiro (5). Post ejus obitum (1015) dissidia de principatu et bella civilia inter ejusdem filios exorta sunt, quibus status publicus graviter quassatus fuit. Prævaluit tandem Jaroslaus, qui sublati fratribus, principatu potitus, religionis christianæ propagationem, splendorem et stabilitatem promovit (6).

Jam ultimis sæculi præcedentis annis S. Adalbertus, episcopus Pragensis, Evangelium prædicare tentaverat Borussia,

(1) Vide p. 93.

(2) Adam. Brem. loc. cit.; Bolland. 4 Febr.

(3) Vide p. 120.

(4) Adam. Bremens. ibid.; Saxo Grammatic. *Hist. Danor.*; Poutoppidan. *Annal. eccl. Danicæ*.

(5) Vide p. 115.

(6) Bolland. *Diss. de conversione et fide Russ.* præmissa t. II, Acta SS. mensis Sept.

sed anno 997 ab iisdem interfectus est. Initio hujus sæculi S. Bruno alias Bonifacius, illustri loco in Saxonia natus et a Tagmone archiepiscopo Magdeburgensi ex auctoritate Joannis papæ XVIII archiepiscopus pro conversione infidelium consecratus, anno 1008 sacram ad Borussos missionem suscepit, sed eos obstinatos reperiens, Evangelium prædicavit in confinio Russiæ, ubi anno sequente cum octodecim Christianis ab ethnicis interfectus fuit (1).

89. Anno 1024 Benedictus papa VIII vita excessit. Tunc summum sacerdotium demandatum fuit Romano ejus fratri, qui nomen Joannis XIX assumpsit, seditque usque ad annum 1033. Is primo anno pontificatus sui excepit legatos imperatoris Græcorum et patriarchæ Constantinopolitani, qui postulabant, ut ecclesia Constantinopolitana in suo orbe, quemadmodum Romana in toto orbe christiano, *Œcumenicæ* seu universalis titulum honoremque haberet. Verum Pontifex tantæ Græcorum arrogantiae restitit (2). Anno 1027 Conradum II magna cum pompa imperatorem coronavit.

90. Etenim eodem anno, quo Benedictus papa VIII, obiit etiam S. Henricus imperator. Post ejus obitum rex Germaniæ inauguratus fuit Conradus II cognomine Salicus, antea dux Franconiæ, qui, tranquillitate ubique constituta, profectus est in Italiam, anno 1026 ab Heriberto archiepiscopo Mediolanensi rex Italiæ coronatus, atque anno sequente Romæ diademate augusti auctus, transiit in Italiam meridionalem, ubi a ducibus Capuæ et Beneventi atque a duce Græco Neapolis fidem accepit, et Raynulfum Normannum comitatu Avernensi investivit, ut contra Saracenos, qui Siciliam, et contra Græcos, qui Apuliam et Brutiorum ora occupabant, bellum continuaret. Anno 1036 imperator rursus in Italiam profectus est, ut dissidia litesque inter feudatarios seu vasallos et dominos eorum componeret; in generali conventu, anno sequente Ticini habito, secundum feudatarios contra eorum dominos sententiam dixit, et Heribertum archiepiscopum Mediolanensem atque episcopos

(1) Bolland. 19 Jun.

(2) Pagi, *Critica*, ad an. 1024.

Placentinum Cremonensem et Vercellensem custodiæ tradidit. Verum populis episcoporum causam defendentibus, dissensiones et turbæ ita auctæ sunt, ut imperator eas componere non valens, in Germaniam regressus sit; obiit autem anno 1039.

90. Interea S. Romualdus et S. Joannes Gualbertus de instauratione monastici instituti in Italia præclare meruerunt. Romualdus anno circiter 956 Ravennæ illustri genere natus, anno ætatis suæ vigesimo in cœnobium Classense secessit; postea, propter ardens perfectionis studium et regularis vitæ fervorem sociis suis invisus, Classense cœnobium deseruit, et post varias tum in Italia tum in Gallia locorum mutationes, anno 1018 cum aliquot sociis secessit in montes Apenninos ubi in loco, qui Campus-Malduli dicebatur, vitam eremiticam admodum austeram instituit: magna quidem ex parte regulam S. Benedicti conservavit, sed plura ei addidit statuta austera, vitæ eremiticæ propria: ejus socii pro nigra Benedictinorum veste habitum album gerebant; in cellis separatim vivebant edebantque; horis canonicis ad preces communes conveniebant in oratorium; jejunium fere continuum et silentium per magnam anni partem observabant; modo precibus et divinarum rerum meditationibus, modo manuum labori aliisque exercitiis vacabant. Brevi tempore eorum numerus auctus est, et in aliis etiam locis secundum eorum exemplum eremitarum consociationes excitatæ sunt; quæ omnes, quum essent cum prima consociatione, in Campo Malduli erecta, sub eodem summo abbate conjunctæ, Camaldulensium nomen acceperunt novumque Ordinem religiosum, anno 1072 ab Alexandro papa II approbatum, constituerunt. S. Romualdus obiit anno 1027. Rodolphus anno 1082 quartus Ordinis superior, ejus statuta aliquantulum mitigavit iisque in monasterio Bonifontis formam cœnobiticam indidit; ex quo tempore Ordo divisus est in duo membrorum genera, eremitarum nempe et cœnobitarum (1).

(1) Bolland. *Acta SS.* 7 Febr.; A. Florentin. *Histor. Camaldul. libri tres*, Florent. 1575 in-4; J. B. Mittarelli et A. Costadoni, *Annales Camaldul.* Venet. 4 vol. in-fol.

Paulo post S. Romualdum floruit S. Joannes Gualbertus, qui nobili familia Florentiæ natus et a laxiori vivendi ratione revocatus, monasticum institutum S. Benedicti professus est; anno circiter 1038 in valle haud procul a Florentia sita, a densis montium adjacentium arboribus obumbrata, indeque Vallis-umbrosa dicta, monasterium extruxit, in quo cum discipulis suis vitam, primo eremiticam deinde cœnobiticam, regulæ S. Benedicti secundum omnem rigorem conformatam, professus est. Brevi post alia monasteria ædificavit. Nonnulla etiam antiqua cœnobia reformationem ejus susceperunt; quæ omnia sub S. Joanne Gualberto ut supremo abbate coadunata, efformarunt novum Ordinem Vallumbrosanorum, anno 1070 ab Alexandro papa II approbatum. Joannes illius Ordinis fundator, obiit anno 1073 (1).

92. In Gallia sub initia hujus sæculi XI mulier quædam Itala, Aureliæ degens, cum duobus clericis ecclesiæ Aurelianensis, quos primo pietatis specie deinde voluptatis illecebris corruperat, infamen sectam instituit. Ii instauratis veterum Gnosticorum et Manichæorum erroribus, rejiciebant V. et N. Testamentum; mundum non a Deo creatum, sed semper exstitisse dicebant; Christum e Maria virgine natum, passum, et a mortuis surrexisse negabant; sacramenta Baptismi et Eucharistiæ, invocationem Sanctorum, utilitatem et præmium bonorum operum rejiciebant; præterea in nocturnis conventibus se promiscuæ libidini aliisque nefandis actibus dabant. Jam plures a clero et populo Aurelianensi infami et occultæ sectæ abhærebant, quum ea anno 1022 Arefasti nobilis Normanni artibus detecta et Roberto Francorum regi denuntiata, dissipata fuit. rex enim Aureliam profectus, episcoporum synodum coegit, ad quam sectarii numero quindecim perducti, errores suos primo dissimularunt, deinde confessi sunt. Episcopi omni modo rationibus et comminationibus, eos convertere conati sunt, sed duo tantum errores suos ejurarunt; reliqui trede-

(1) Bolland, 12 Jul.; Mabillon, *Acta SS. Ord. S. Benedicti*, sæc. VI, part. II.

cim in hæresi obstinati, jussu regis extra muros vivi combusti fuerunt (1).

93. Postquam Joannes papa XIX die 8 Novembris 1033 e vivis discessisset. Theophylactus, Alberici comitis Tusculani filius et Beaedicti VIII atque Joannis XIX nepos, patris potentiae et pecuniae largitione summum pontificatum adeptus est nomenque Benedicti IX assumpsit (2). Quamvis Benedictus IX illegitima via cathedram Petri conscenderit, tantaque dignitate propter juniorem suam aetatem et pravam indolem esset indignus, Ecclesia tamen vitandi schismatis causa eum tanquam pontificem suscepit coluitque. "Tanta, observat Baronius, vigeat observantia toto catholico orbe erga Romanam ecclesiam, ut quemcumque audierent throno insidere Petri, colere eum et venerari non detrectarent, cum non ipsum sedentem, sed eum cujus vice sederet, in primis attenderent (3)."

Benedictus juvenili ardore abreptus, Sedem, quam tot Pontifices vitae suae sanctitate decoraverant, turpiter dehonestavit. non praedicatione, sed conversatione, idest, non falsa doctrina, sed turpibus moribus. Anno 1044 Romani pravorum Benedicti morum pertæsi, eum e sede et urbe deturbarunt, inque ejus locum constituerunt Joannem episcopum Sabinensem, qui sibi nomen Silvestri III dedit. Verum Benedictus ope comitum Tusculanorum post tres menses in urbem regressus, ecclesiasticum regimen recepit. Quum tamen in morum pravitate perseverans, cerneret se a clero et populo despici, eodem anno a Joanne Gratiano religioso presbytero ad dimittendum pontificatum pacta pecunia perductus fuit. ut infra videbimus (4).

(1) Glaber Rodolphus, *Hist. l. III, c. 8*, apud Dacher. *Spicilegium*, tom. II, p. 670; Labbe, tom. IX, p. 836.

(2) Glaber Rodulp. ibid. l. IV, c. 5. Baronius et alii nonnulli suspicantur. mendum esse apud Glabrum Rodolphum. ubi legitur. Benedictum IX fuisse puerum ferme decennem, quum eligeretur; quia de re tam extraordinaria silent Hermannus Contractus, *Chron.* ad an. 1033, Leo Ostiensis, *Chron. Cassin. l. II*, Victor papa III, *Dialogor. l. III*, de Benedicto IX agentes.

(3) Ad an. 1033.

(4) Baron. et Pagi, ad an. 1034-44.

94. In multis autem Occidentis provinciis, maxime in Gallia, paci et prosperitati rei tum civilis tum ecclesiasticæ obstabant frequentia bella civilia et privata. Horum origo a sæculo superiori repetenda est. Jam tunc proceres, duces et comites provincias atque civitates, quas antea sub regum potestate et ad eorum nutum administrabant, a regum dominio liberas reddere, sibi proprias vindicare et tanquam patrimonia ad hæredes suos transmittere cæperunt. Illorum exemplo etiam ii, qui minora feuda seu beneficia a regibus habebant, ea tanquam patrimonia defendere non verebantur. Inde regia potestas imminuta, regiminis unitas dissoluta, odia, dissidia, bella frequentia enata sunt. Accessit alia consuetudo prava, quæ fere in legem abierat, nempe ut si quis occidisset quempiam, hujus propinquis liceret cædem ulcisci et quemvis ex propinquis interfectoris occidere. Unde effectum est, ut quisque privatus suam suorumque injuriam non in jure coram judice, sed ferro manaque persequeretur, et, ingravescente in dies hac consuetudine, provinciæ Galliæ cædibus, deprædationibus, incendiis devastarentur.

Ad corrigenda hæc mala et ad medendum morum corruptelæ præsules Galli anno 1034 in Aquitania, deinde in aliis provinciis synodos habuerunt, una cum magnatibus seu proceribus laicis de restituenda pace et securitate publica contulerunt, et leges ad exstinguenda bella privata, cædes et deprædationes, condiderunt. Plenam quidem pacem et perfectam bellorum privatorum extinctionem episcopi optassent, sed cum id efficere non possent, inducias saltem stabilire conati sunt. Igitur anno 1041 in partibus Aquitanicis, deinde per totum Galliarum territorium ab episcopis simul et optimatibus sancitum fuit sub terrificis corporalium et spiritualium poenarum comminationibus, ut singulis septimanis a vespere feriæ quartæ usque ad crepusculum feriæ secundæ a præliis privatis, ultionibus, rapinis, cædibus omnisque generis violentiis abstineretur in honorem Jesu Christi, qui istos dies præcipuis salutis humanæ mysteriis consecrarat. Hæ induciæ nomen Treugæ Dei acceperunt. Eas mox Henricus I rex Galliæ sanctione regia munivit. Easdem postea etiam confirmarunt imperator aliique prin-

cipes. Robur iis addiderunt plures synodi et RR. Pontifices. Cum non semel audaces illius Treugæ violatores divinos terrores fuissent experti, ea ipsa plurimum ad societatis bonum contulit (1).

95. In Polonia post mortem Miecislai II (1034) respublica et Religio in magnum discrimen devenerunt. Per sex aut septem annos Polonia bellis civilibus cædibusque fuit quassata, neque sacris ministris neque ecclesiis parcitum, adeo ut hæc regio in pristinam barbariem relapsura videretur. Tanta erat rerum perturbatio, ut Casimirus, Miecislai filius, clam aufugisset, et Cluniaci monasticum institutum esset professus. Ad domestica Polonorum dissidia accesserunt hostiles incursiones Jaroslai Russiæ et Prædslai Bohemiæ ducis. Anno demum 1041 Poloni his malis lacerati, sibi mutuo injurias condonaverunt, et in comitiis Gnesnensibus consenserunt, ut Casimirus ad ducatum revocaretur. Oratores Cluniacum missi sunt Casimirum rogaturi, ut afflictæ et pene eversæ patriæ misertus, illius regimen susceperet. Respondit is, se utpote monachum professum et diaconum ordinatum, id facere non posse. Tunc oratores e consilio abbatis Cluniacensis Romam profecti sunt. et a Benedicto papa IX, vel, ut aliis placet, a Clemente II impetrarunt, ut Casimirus ad principatum majorum suorum redire et uxorem ducere posset. Casimirus in Poloniam redux, restituendis rebus et reparandis malis egregiam operam navavit; monacho Cluniacenses in Poloniam vocavit; Mariam, Jaroslai Russiæ principis sororem, uxorem duxit, et anno 1058 moriens, regnum unlique pacatum reliquit filio suo Boleslao (2).

In Hungaria etiam post mortem S. Stephani (1038) Religioni tempestas grandis illata est. Stephanus regnum reliquerat Petro nepoti suo, sed anno 1041 Hungari rejecto Petro, regnum, detulerunt Ovoni. Petri partes fortiter defendit S. Gerardus episcopus Morissenus, et Ovoni post tres annos et regni et vitæ jacturam prædixit. Reipsa anno 1044 Ovo

(1) Glaber Rodulph. *Hist. l. IV, c. 5, l. V, c. 1*; Petrus de Marca, *Concordia imper. et sacerdot. l. IV, c. 14*; Pagi, *Critica*, ad an. 1034 et 1041.

(2) Dlugossus seu Longinus, *Hist. Polon. l. III*; M. Cromerus, *De origine et rebus gestis Polon. l. IV*.

in bello contra Henricum III regem Germaniæ occisus, et Petrus restitutus est. Verum post biennium Hungari rursum dejecto Petro oculisque ei erutis, regnum obtulerunt Andreæ ea lege, ut ethnicam religionem restitueret. Tunc cruenta persecutio contra Christianos excitata est, ecclesiæ destructæ, plurimi laici, clerici et episcopi, inter quos S. Gerardus Morissenus, interfecti. Verumtamen paulo post Andreas, regnum adeptus, persecutioni finem constituit, ethnicismum per totam Hungariam proscripsit, et christianæ religionis professionem ubique restituit (1).

96. In Germania anno 1039 Conrado II successit Henricus III ejus filius, qui pacem in Germania stabilivit, anno 1043 in comitiis Constantiæ ad Rhenum habitis concordiam inter principes et magnates conciliavit, et Treugam Dei, in Galliis institutam, introduxit; anno 1046 profectus in Italiam, Ticini rex Longobardiæ coronatus est; tunc Romam perrexit, rebusque in urbe compositis, ut infra videbimus, a Clemente papa II imperator coronatus fuit; imperavit usque ad annum 1056.

97. In Anglia Eduardus sub regibus Danis, Canuto, Haraldo et Hardecanuto, exul, anno 1042 ad paternum solium revocatus est regnavitque usque ad annum 1066. Princeps pietatis et castimonie studio spectatissimus, singulari mansuetudine regnum moderatus est, magna apud suos reverentia, apud externos metu fuit, leges optimas tulit, Religionis ac reipublicæ prosperitati studuit. Ejus pietati aliquando obrepit Goduinus comes, Emmam regis matrem accusando criminis cum Roberto archiepiscopo Cantuariensi; sed calumniam diluit regina castissima, nudis pedibus calcans novem ignitos vomeres. Eduardus virtutibus atque miraculis clarus, ab Alexandro papa III Sanctorum albo inscriptus fuit (2).

98. Romana vero ecclesia tristem in statum erat conjecta, Benedicto IX et Silvestro III simul pontificatus jura sibi vindicantibus, Joannes Gratianus presbyter religiosus, anno 1014 utrumque competitorem ad cedendum pontificia sede pecuniæ largitione perduxit; quapropter Romani eundem Joannem, tanquam Ecclesiæ liberatorem, inquit Otto

(1) Hermann. *Contract. Chronicon*; Bolland. *Acta SS.* 24 Sept.

(2) Guil. Malmesbur. *De rebus Angl.* l. II; Bolland. 13 Octobr.

Frisingensis, in summum pontificem elegerunt et Gregorium VI vocarunt (1). Gregorius VI, quem Glaber Rodulphus, hac ipsa ætate florens, appellat virum religiosissimum et sanctitate perspicuum (2), mala ecclesiæ Romanæ illata reparare conatus est, contra sicarios et prædones, contra factiosos et patrimoniorum ecclesiasticorum pervasores ac detentores exhortationes, excommunicationes et arma adhibuit; nec tamen turbas componere valuit.

Interim Henricus III rex Germaniæ circa finem anni 1046 in Italiam advenit: Ticini rex Italiæ coronatus, Romam properavit, cumque venisset Sutrium, plurimorum episcoporum, abbatum, clericorum et monachorum synodum coegit, cui Gregorius papa VI præsedebat. In hac synodo ad componendam divisionem ecclesiæ Romanæ, quæ tres simul pontifices, Benedictum IX, Silvestrum III et Gregorium VI, habere videbatur, duo priores rejecti fuerunt; Gregorius vero, audiens electionem suam a multis veluti simoniacam improbari, pontificatus insignia sponte deposuit (3).

Tunc rex cum episcopis urbem Romam ingressus est, et una cum clero et populo in ecclesia S. Petri congregati, communi consensione pontificem elegerunt Suidgerum, Saxonem, episcopum Bambergensem, qui in Natali Domini sub nomine Clementis II inauguratus, eadem die Henricum III et Agnetem conjugem ejus augustos coronavit (4).

Imperator Gregorium VI, ne quid per ejus Romæ præsentiam innovaretur, deduxit in Germaniam, ubi is evita migrasse dicitur. Clemens II initio anni 1047 Romæ synodum celebravit, in qua damnata simonia, qua sacra ordinationes in multis provinciis contaminabantur, constitutum est, ut qui sacros ordines ab episcopo simoniaco scienter acceperant, non nisi post quadraginta dierum poenitentiam accepti ordi-

(1) *Chron. l. VI, c. 23*. Pagi, ad an. 1044, et alii nonnulli, quamvis Gregorium VI inter Pontifices numerent, contendunt, eum per simoniam summum sacerdotium accepisse; at Baron. ad an. 1044; Thomassin, *Vetus et nova Eccles. discipl.* part. III, l. 1, c. 61; Papebroch. *Conat. chronol. crit.*; alii hunc pontificem a simonia vindicant.

(2) *Hist. l. V, c. 5*.

(3) Baronius et Pagi, ad an. 1046.

(4) Baronius et Pagi, ad an. 1046.

nis ministerio fungerentur. In eadem synodo controversia inter Ravennatensem, Mediolanensem et Aquilejensem antistites, quis eorum in conciliis, absente imperatore, dextram Pontificis teneret, secundum Ravennatensem composita est (1).

Obiit Clemens II die 9 Octobris 1047, cum sedisset novem mensibus. Tunc Benedictus IX, quem supra pontificatu cessisse, diximus, rursus in Petri cathedram irrupit. Romani vero legatos miserunt in Germaniam ad imperatorem, qui ei Pontificis obitum significarent, rogarentque, ut ad summum Ecclesiæ regimen eligeretur Halinardus archiepiscopus Lugdunensis. Chronographus S. Benigni, hanc legationem ad imperatorem destinatam fuisse scribit, quod Henricus III data pecunia a Romanis obtinuisset, ut sine ejus assensu Papa non eligeretur (2). Quum autem Halinardus honorem pontificatus declinaret, imperator auditis episcoporum sententiis Popponem episcopum Brixinensem, in locum Clementis II designavit eligendum. Poppo magno cum honore a Romanis exceptus, 17 Julii 1048 inauguratus fuit sub nomine Damasi II. Eadem die Benedictus IX, ad meliorem mentem reversus, relicto pontificatu secessit in monasterium Cryptæ-ferratæ pœnitentiam acturus, ibique reliquam vitæ partem sancte peractam pia morte clausit (3). Damasus autem post 23 dies Præneste obiit 8 Augusti 1048.

Henricus imperator per Romanorum legatos de morte Damasi certior factus, Wormatiæ magnum episcoporum et optimatum conventum tenuit, in quo unanimi omnium acclamatione summo sacerdotio dignus renunciatus est Bruno episcopus Tullensis, nobilissima Daspurgensi familia in Alsatia oriundus. Diu restitit Bruno, deinde urgente omnium voluntate victus assensit ea lege, « si audiret totius cleri ac » populi Romani communem esse sine dissidio consensum, » inquit Wibertus ejus archidiaconus (4). Bruno cum Everardo Trevirensi et Halinardo Lugdunensi archiepiscopis atque Hildebrando monacho Cluniacensi Romam tetendit; urbem

(1) Labbe, tom. IX, p. 946.

(2) Apud Pagi, *Critica*, ad an. 1049.

(3) Greg. Placentini, *De sepulcro Benedicti IX*, Romæ 1747.

(4) *Vita S. Leonis IX*, t. II.

nudis pedibus ingressus, a Romanis cum maxima exultatione exceptus, et 12 Februarii 1049 summo omnium, cleri ac populi, consensu in Petri cathedram evectus fuit sub nomine Leonis IX (1).

Fuit Leo IX per omnia vir apostolicus, inquit Victor papa III, sapientia præditus, religione conspicuus omnique doctrina ecclesiastica apprime eruditus (2). Sedit annis quinque et mensibus duobus. Negotia gravissima habuit explenda: disciplina ecclesiastica erat collapsa; simoniaca labes sacras electiones et ordinationes frequenter inficiebat; in nonnullis locis clerici laicorum more cum uxoribus vivebant; Normanni terras Apostolicæ Sedis devexabant; Berengarius in Gallia doctrinam catholicam impugnabat; Michael Cerularius patriarcha Constantinopolitanus, instaurato schismate Photiano, ecclesiam Græcam a Romanæ obsequio avellebat: in quibus omnibus SS. Pontifex magno cum animo et singulari prudentia se gessit,

Anno primo pontificatus sui ad instaurandam disciplinam ecclesiasticam Romæ cum episcopis Italis et Gallis synodum habuit, in qua conciliorum generalium et RR. Pontificum decretis, præsertim contra simoniam et clericorum incontinentiam, confirmatis, iterum simoniam damnavit, et quosdam episcopos, hujus criminis convictos, deposuit; ne vero ecclesiæ necessariis ministris destituerentur, si in omnes simoniace ordinatos secundum canonum rigorem animadvertisset, pro iis probavit supra relatam decretum Clementis II (3). In eadem synodo proscripsit incestas inter consanguineos nuptias pluresque nobiles ejusmodi conjunctionibus devinctos separavit (4).

Posthæc iter suscepit transmontanum, ut ecclesiarum statum coram cognosceret; anno 1049 synodum celebravit Ticini, cujus acta deperdita sunt; inde imperatorem adivit in Saxonia agentem, qui Pontificem perduxit Coloniam. Pontifex visitata ecclesia Tullensi, transiit Rhemos, ubi

(1) Ibid.

(2) *Dialogor. l. III.*

(3) Vide p. 133.

(4) Wibert. *Vita S. Leonis IX.*

3 Octobris 1049 cum 20 episcopis, 50 pene abbatibus aliisque ecclesiastici ordinis viris plurimis synodum celebravit. In ea episcoporum aliquot et abbatum simoniacorum causa cognita et judicata fuit; nonnulli episcopi et abbates, qui ad declinandam synodum profecti erant ad regiam expeditio- nem, excommunicati sunt; eadem poena affecti fuerunt qui- dam magnates propter incesta adulteria aut tyrannidem exercitam, canonesque 12 editi contra simoniacas ordinatio- nes et sacramentorum administrationes, contra clericos arma gerentes, contra usurarios, contra clericos et mona- chos apostatas, contra incestas et adulterinas nuptias (1). Absoluta synodo Leo IX profectus est Moguntiam, ubi aliam 40 episcoporum synodum habuit, maxime ad simoniam et nefanda sacerdotum conjugia proscribenda (2). In Italiam redux, transiit in Apuliam tum ad componenda illic eccle- siastica negotia tum ad conciliandam inter incolas et Nor- mannos concordiam; anno 1050 Siponti synodum coegit, in qua duos archiepiscopos, qui pretio sacrum ministerium acceperant, ab officio deposuit (3). Eodem anno Romæ 55 epis- coporum et 45 abbatum synodum habuit, in qua Dolensem et alios septem Britanniae minoris episcopos excommunica- vit tum propter simoniacam labem tum propter contumacem eorum præsumptionem, qua ad Turonensis metropolitæ obedientiam redire nolebant; in eadem synodo Gerardum, olim episcopum Tullensem, Sanctorum numero adscripsit (4). Alteram anno sequente synodum Romæ coegit, in qua Gre- gorius episcopus Vercellensis, adulterii et perjurii accusatus, sacro ministerio interdictus fuit, donec faceret satis; qui non multo post Romam veniens et satisfactionem promittens, priori officio restitutus fuit (5).

Anno 1052 SS. Pontifex novum iter in Germaniam sus- cepit, ubi inter Henricum imperatorem et Andream regem Hungariæ pacem conciliavit, Wolfgangum et Erhardum, olim episcopos Ratisbonenses, in Sanctorum album intulit,

(1) Labbe, tom. IX, p. 1028.

(2) Ibid. p. 1046.

(3) Wibert, *Vita S. Leonis IX*, l. II, c. 4.

(4) Labbe, loc. cit. p. 1052.

(5) Ibid. p. 1066.

Bambergam aliasque Romanæ ecclesiæ in Germania possessiones cum Henrico imperatore commutavit cum Benevento in Italia, copiasque militares ab eo accepit ad reducendos in ordinem Normannos (1). Quæ autem fecerit in causa Normannorum, Berengarii et Michaelis Cerularii, infra dicemus.

99. Per priorem hujus sæculi XI partem præter commemoratos jam Bonifacium Russiæ apostolum, Elphegum archiepiscopum Cantuariensem, Libentium archiepiscopum Hamburgensem, Henricum imperatorem, Eduardum regem Angliæ aliosque, sanctitatis laude floruerunt, Heribertus archiepiscopus Coloniensis (2); Fulbertus episcopus Carnotensis, qui etiam eruditione clarus, reliquit sermones, hymnos, prosas, epistolas, canonem pœnitentialem et tractatum de vaticinio Jacobeo adversus Judæos (3); Godardus ex abbate Altahensi in Bavaria episcopus Hildesheimensis, qui tum de disciplinæ monasticæ et clericalis tum de literarum instauratione bene meruit, scripsitque epistolas tenerrimæ pietatis plenas (4); Bruno filius Conradi ducis Carinthiæ et episcopus Herbipolensis, qui Psalmos, Cantica et Fidei symbola commentariis illustravit (5); Odilo abbas Cluniacensis, qui multa monasteria in Galliis fundavit et reformavit, scripsitque sermones, hymnos et epistolas (6).

Ingenii laude claruerunt præter præfatos Fulbertum, Godardum, Brunonem et Odilonem, Ditmarus e monacho Benedictino episcopus Merseburgensis, qui pius et eruditus, reliquit Chronicorum septem libros (7); Berno abbas Augiædivitis, qui divina ac humana scientia clarus, scripsit libellum de officio Missæ et vitam S. Udalrici episcopi Augustani (8); Ademarus monachus cœnobii Lemovicensis, qui dedit Chro-

(1) Pagi, *Crit.* ad an. 1052-53.

(2) Bolland. *Acta SS.* 16 Mart.

(3) Ibid. 10 April. Opera ejus edidit C. Villiers Paris. 1608 in-8; Migne, *Patrol. Latn.* tom. CXXI.

(4) Ibid. 4 Mai. Epist. ejus edidit D. Pez in *Cod. dipl. hist.* p. 133.

(5) Ibid. tom. IV Mai. Opera ejus exstant in *Biblioth. PP.*; apud Migne, *ibid.* tom. CXLII.

(6) Ibid. 1 Jan. Opera ejus edidit Marrier in *Biblioth. Cluniacens.*; Migne, *ibid.*

(7) Dresdæ 1790.

(8) In *Biblioth. PP.* Lugd. tom. XVIII; Migne, *ibid.*

nicon ab anno 829 usque ad 1029 (1); Hermannus cognomine Contractus, monachus Augiæ divitis, qui præter alia reliquit Chronicon a Christi-nativitate usque ad suam ætatem (2); Glaber Rodulphus monachus Cluniacensis, qui scripsit vitas S. Guilielmi et S. Benigni Divionensis atque historiarum libros quinque ab anno 990 usque ad 1046 (3).

100. Interea Normanni, qui a Conrado imperatore II comitatum Avernensem in feudum acceperant (4), novorum Normannorum e Gallia adventu aucti, bellum contra Græcos in Apulia prosecuti sunt, eos ex omni Apulia ejecerunt, et anno 1013 Guilielmum, unum e ducibus suis, Apuliæ comitem constituerunt. Verum posthæc Italos opprimere, civitates et ecclesias deprædari cœperunt. S. Leo papa anno 1050 frustra tentavit eos a prave cœptis cohibere. Ii arma sua proferentes, civitatem Beneventum, quæ ad Romanam ecclesiam pertinebat, oppugnarunt. Pontifex exercitum contra hostes destinavit; verum post acre certamen anno 1053 exercitus Pontificis prope Dragonaram victus, et S. Leo ipse in urbe Civitella a Normannis interceptus est. Hi pontificis præsentia et religiosa exhortatione perimoti, magna cum reverentia ejus consilia et monita susceperunt; Huafredus comes Apuliæ, Richardus comes Aversæ, Rogerius Guiscardus et alii eorum procures vassallorum more fidelem suam Pontifici obligarunt, eumque honorifice Beneventum perduxerunt. Ex hoc tempore Normanni exstiterunt fideles Apostolicæ Sedis defensores, et Apulia, Sicilia aliæque Italiæ inferioris provinciæ, quas pedetentim, pulsis Græcis et Saracenis, occuparunt, venerunt sub summum dominium Apostolicæ Sedis, a qua Normannorum duces illarum provinciarum investituram accipiebant (5).

101. Eodem anno 1053 Leo papa epistolam scripsit ad Thomam archiepiscopum Carthaginensem in Africa, in qua jura metropolitana, quæ episcopus Gummitanus usurpare præsumperat, vindicavit asseruitque archiepiscopo Cartha-

(1) Apud Rivet, *Histoire litt. de la France*.

(2) Apud H. Canis, *Lect. antiq.* tom. 1; Migne, loc. cit. tom. CXLIII.

(3) Apud Rivet, loc. cit.; Migne, *Patrol. Latm.* tom. CXLII.

(4) Vide. p. 126.

(5) Wibert. *Vita S. Leontis IX*; Baronius et Pagi, ad an. 1052-53

ginensi, qui eis a priscis temporibus potitus fuerat. Eadem tractavit Pontifex in epistola ad Petrum et Joannem episcopos in Africa, in qua epistola deplorat tristem ecclesiarum in Africa statum, ubi olim ducenti et amplius episcopi in conciliis computabantur, nunc vero dumtaxat quinque numerabantur, et ubi quondam innumerabilis grex, nunc vero pauculæ oves inveniebantur (1).

102. In Galliis sacratissimum hucusque in utraque Ecclesia, græca ac latina, dogma de reali corporis et sanguinis Christi præsentia in SS. Eucharistia inficiatus est Berengarius ecclesiæ Andegavensis archidiaconus : vir audaci et versatili ingenio novaque dicendi spiritu excitatus, substantialem conversionem panis et vini in corpus et sanguinem Christi, horumque realem præsentiam in SS. Eucharistia rejiciens, contendit, Eucharistiam esse solum signum seu figuram corporis et sanguinis Christi. Nonnulli arbitrantur, eum non negasse realem corporis et sanguinis præsentiam, sed solam substantialem panis et vini conversionem, sicque docuisse errorem, qui appellatur *impanationis*; at illud difficulter conciliatur cum scriptis eorum, qui Berengarii doctrinam ab initio confutarunt, cum actis synodorum, in quibus ejus errores condemnati sunt, et cum ipsius Berengarii litteris. Forte id provenit a versatili novatoris ingenio, nunc hoc nunc illud adstruuntis.

Quam primum Berengarii doctrina innotuit, Christianorum omnium aures offendit, a viris eruditis confutata et a RR. Pontificibus et episcopis in synodis damnata fuit. In primis Adelmannus scholasticus Leodiensis, postea episcopus Brixienensis, quondam Berengarii sub Fulberto magistro socius, et Hugo episcopus Lingonensis, datis ad Berengarium ipsum epistolis errores ejus confutarunt, catholicam doctrinam defenderunt, eumque ad saniores mentem hortati sunt (2). Lanfrancus monachus Beccensis, postea archiepiscopus Cantuariensis, tum disputatione tum scripto

(1) Apud Labbe, tom. IX, p. 972-73.

(2) Adelmanni epistola exstat in *Biblioth. PP.* tom. XVIII, p. 438; epistola seu tractatus Hugonis in appendice ad opera Lanfranci; Migne, loc. cit. tom. CXLII et CXLIII.

Berengarii hæresim refutavit (1). Theoduinus episcopus Leodiensis, catholicum dogma de reali præsentia e Patrum sententiis docte stabilivit in epistola ad Henricum regem Francorum (2). Witmundus seu Guitmundus, e monacho S. Leufredi cardinalis episcopus Aversanus, idem dogma contra Berengarii errores defendit in tractatu de corpore et sanguine Domini (3). Post hos adversus eundem Berengarium Algerus, canonicus et scholasticus Leodiensis, scripsit libros tres de sacramentis corporis et sanguinis Dominici (4). Anno 1050 Leo papa IX in Romana et Vercellensi synodis doctrinam Berengarii damnavit, eum anathemate perculit, et librum Joannis Erigenæ, quo ille gloriabatur, igni tradidit. Eodem anno in conventu Brienensi Berengarius tam luculenter confutatus est, ut quasi elinguis Joannem Erigenam ejusque errores damnarit. In magna autem synodo episcoporum, doctorum et procerum, eodem anno Parisiis habita, non tantum Berengarius eique adhærentes damnati sunt, sed etiam convenit, ut armata manu, si necesse foret hæresis extirparetur (5).

Ex hoc tempore Berengarius minori quidem audacia, sed majori astutia errores suos tuitus est. Quapropter Victor papa II, Leonis IX successor, anno 1055 in synodo Florentina decessoris sui decreta confirmavit. Eodem anno in synodo Turonensi sub Hildebrando, Apostolicæ Sedis legato, Berengarius, a Lanfranco hæreseos convictus, eam ejuravit et catholicam doctrinam professus est (6); verum paulo post ejuratam hæresim resumpsit; quapropter Nicolaus papa II anno 1059 Romæ 113 episcoporum synodum coegit, in qua Berengarius perversa sua scripta cum libro Joannis Erigenæ in ignem conjecit, et secundum præscriptam sibi formulam

(1) *Libellus de corpore et sanguine Domini in Eucharistia.*

(2) Apud Mabillon. *Analect.* tom. IV, p. 396.

(3) In *Biblioth. PP.* tom. XVIII; Migne, *Patrol. Latin.* tom. CXLIX.

(4) Eos Lovanii a. 1847 emendatius edidit, adjectis notis et præfatione, J. B. Malou, in *Univers. cath. Lov. prof.*, postea Ep. Brugensis; Migne, loc. cit. tom. CLXXX.

(5) Labbe, tom. IX, p. 1052-60.

(6) Ibid. p. 1079-81.

errores suos ejuravit catholicamque doctrinam professus est (1); at brevi post pristinos errores rursus tradidit. Alexander papa II eum frustra ad meliorem frugem reducere conatus est. Anno 1079 in Romana synodo sub S. Gregorio papa VII Berengarius rursus ejurata hæresi, fidei formulæ subscripsit (2); sed in patriam redux. fidei subscriptionem quasi metu extortam revocavit, et ipsius Pontificis fidem calumniando suspectam reddere conatus est. Demum anno 1080 in Burdigalensi synodo rursus catholicam fidem professus, secessit in insulam SS. Cosmæ et Damiani prope Turones, ubi secundum æqualium scriptorum testimonia et receptam apud Turonenses traditionem inter pœnitentiæ exercitia obiit anno 1088 (3).

103. In Oriente teterrimi schismatis fundamenta posuit, seu schisma quondam a Photio excitatum et post ejus mortem sopitum, instauravit Michael Cerularius patriarcha Constantinopolitanus, vir turbulenti ingenii summæque ambitionis. Is non tantum œcumenici patriarchæ appellationem et in Alexandrinum atque Antiochenum patriarchas auctoritatem usurpare tentavit, sed totam ecclesiam Græcam a communione cum Latina avellere conatus est. In primis anno 1053 suo et Leonis Acridani in Bulgaria metropolitæ, quem uti Nicetam monachum Studitam, schismatici consilii socium habuit, nomine epistolam scripsit ad Joannem Tranensem in Apulia episcopum, in qua ecclesiam Latinam magnis quidem conviciis, sed misellis rationibus accusabat, quod in conficienda Eucharistia uteretur pane azymo, carnem suffocatam ederet, die sabbato jejunaret, et in quadragesima non caneret Alleluja; admonuit episcopum Tranensem, ut istam epistolam inter Latinos propagaret. Ea autem, quæ Michael Cerularius exprobrabat Latinis, non esse legitimas causas, sed futes querendi prætextus, manifestum est. Eodem tempore audax Cerularius omnes

(1) Ibid. p. 1100.

(2) Labbe, tom. X, p. 378.

(3) Conf. Mabillon, *Dissert. de Berengarii damnatione, relapsus et pœnitentia*, in *Analect.* tom. II, p. 477.

Latinorum in urbe Constantinopoli ecclesias claudi, et monachos ritus latini e cœnobiis suis ejici jussit (1).

S. Leo IX de his certior factus, prolixam, eruditam et gravem epistolam ad Michaellem scripsit, in qua unitatem Ecclesiæ et Apostolicæ Sedis auctoritatem egregie defendit, Michaelis audaciam et pessimos effectus, qui ex ea sequi possent, ostendit perstrinxitque, et eum ad resipiscentiam hortatus est (2). Michael, sive jussu imperatoris Constantini Monomachi, sive minis civium erga Romanam ecclesiam magis devotorum, permotus, litteras pacis conciliatrices ad Pontificem reddidit. Quapropter Leo IX Constantinopolim legavit Humbertum cardinalem episcopum Silvæ-candidæ, Petrum archiepiscopum Amalphitanum et Fridericum Romanæ ecclesiæ diaconum, eisque litteras dedit ad Michaellem patriarcham et Constantinum imperatorem (3). In epistola ad patriarcham Pontifex ei gratulatur, quod nunc Græcos Latinis conciliare conetur; arguit vero eum, quod nomen patriarchæ œcumenici et auctoritatem in patriarchas Orientales usurpare tentaverit, et ecclesiam Romanam, quæ in azymo pane Eucharistiam conficit, damnaverit. Pontificis legati initio anni 1054 Constantinopolim pervenerunt, et ab imperatore honorifice excepti sunt. Cardinalis Humbertus imperatori obtulit scriptam opprobriorum Cerularii contra ecclesiam Latinam refutationem in forma dialogi, quam imperator in græcum verti et Constantinopoli vulgari jussit. Idem Humbertus confutavit librum Nicetæ monachi Studitæ contra Latinos de azymis, de jejuniis sabbati et de cœlibatu clericorum, et Nicetam ad comburendum librum suum adduxit. Cerularius vero legatos Pontificis ne ad conspectum quidem suum admisit. Hi igitur videntes, illum omnem componendorum dissidiorum spem præcidere, in ecclesia S. Sophiæ ante missarum solemniam contra obsti-

(1) Baron. ad an. 1053. De usu panis azymi et fermentati in conficienda SS. Eucharistia, conf. Mabillon, *Dissertatio de pane eucharistico*; F. Macedo, *Disquisitio theol. de ritu azymi et fermentati*; A. Sandini, *Disputatio X et XI*

(2) Apud Labbe, tom. IX, p. 949.

(3) Ibid. p. 977-81.

natum patriarcham scriptam excommunicationis sententiam posuerunt supra altare principale, deinde, imperatore et optimatibus præsentibus; anathema pronuntiaverunt contra omnes, qui fidem Romanæ ecclesiæ pervicaciter impugnarent. His factis legati in Italiam regressi sunt.

Post eorum discessum Michael Cerularius contra litteras excommunicatorias legatorum, quos a Pontifice missos negabat, et contra omnes, qui ad eas componendas cooperati fuissent, anathemâ pronuntiavit; et ad odium contra ecclesiam Latinam, et schisma propagandum, epistolam scripsit ad Petrum patriarcham Antiochenum, in qua conquestus est, quod patriarchæ Orientales nomen Pontificis in sacris diptychis conservarent, et cum Azymitis communicarent; præterea nova contra Latinos opprobria attulit, præsertim quod symbolo Constantinopolitano addidissent vocem *Filioque*. Respondit Petrus Antiochenus, plerasque res, quæ Latinis vitio vertebantur, esse exigui momenti et tolerandas, illos quidem non esse probandos in additamento vocis *Filioque*, sed ideo pacem et unionem haud esse rumpendam. Verum Cerularius istud consilium minime secutus, augendo schismati studuit usque ad obitum; anno 1059 propter seditiosos conatus ab imperatore Isaac Comneno in exilium ejectus, non multo post vita excessit (1).

Quamvis autem hoc tempore communio inter utramque ecclesiam; Græcam et Latinam, nondum abrupta fuerit, tamen Cerularius schisma instauravit, quod postea consummatum est et unionem ecclesiæ Græcæ cum Latina disruptit.

104. Postquam Leo papa IX die 19 Aprilis 1054 ad cœlestem vitam fuisset evocatus (2), Romani Hildebrandum, Romanæ ecclesiæ subdiaconum, legarunt ad Henricum imperatorem III, ut Gebeardum episcopum Aistetensem Romam mittendum et in pontificem eligendum impetraret, quum in Romano clero non reperiretur persona idonea, Gebeardi

(1) Baron. ad an. 1053 et seq.; Leo Allat. *De libris ecclesiast. Græcor.* diss. II, et *De perpetua Ecclesiæ orient. et occident. consensione* l. 2; J. B. Coteler. *Monumenta eccl. Græc.* tom. II, p. 108; Martene. *Thesaurus anecdot.* tom. V.

(2) Bolland. *Acta SS.* 19 April.

vero prudentia atque peritia in rebus gerendis essent notissimæ. Romanorum votis ægre assensit imperator, qui Gebeardi consiliis in omni negotio utebatur; ægrius acquievit Gebeardus, qui ab Hildebrando Romam perductus, summa Romanorum lætitia susceptus et 13 Aprilis 1055 pontifex inauguratus fuit sub nomine Victoris II (1).

Hic Pontifex eodem anno in frequenti synodo, Florentiæ habita, decessoris sui contra Berengarium decreta confirmavit, bonorum ecclesiasticorum alienationem sub pœna excommunicationis prohibuit aliaque utiliter sancivit (2). Quum autem restituendæ disciplinæ et extirpandis simoniæ atque incontinentiæ clericorum magno animo adlaboraret, tantam quorundam invidiam subiit, ut ei in calice venenum a subdiacono fuerit propinatum, sed periculo ereptus est per miraculum (3). Anno 1056 ab Henrico III in Germaniam vocatus. morienti imperatori apostolicam benedictionem largitus est, ejus filium quinquennem, Henricum IV, a patre e procerum consensu in successorem designatum, in suam tutelam suscepit, rebusque Germaniæ compositis et pace inter principes conciliata, in Italiam regressus est. Idem Pontifex Hildebrandum Romanæ ecclesiæ cardinalem, legavit in Gallias tum ad corrigenda ecclesiarum mala tum ad cognoscendas quorundam episcoporum causas.

105. Hildebrandus demandata sibi a Victore II legatione sollicite perfunctus est; anno 1055 ad extirpandam simoniam in provincia Lugdunensi synodum coegit, in qua cum episcopum simoniacum ad criminis confessionem miraculo adegisset, 45 episcopi et 27 alii ecclesiastici prælati se simoniæ reos confessi sunt, seque sponte dignitatibus suis abdicarunt (4). Aliam eodem anno synodum Hildebrandus habuit apud Turones, in qua Berengarius hæresim suam abjuravit. In eadem synodo Henricus imperator III per legatos questus est, quod Ferdinandus rex Castellæ et

(1) Leo Ostiens. *Chron. Cassin.*, l. II, c. 89; Herman. *Contract. Chron.*

(2) Labbe, tom. IX, p. 1079.

(3) Lambert. Schafnaburg. *Chron.*

(4) Labbe, tom. IX, p. 1080.

Legionis, contra jus moremque majorum, nomen imperatoris sibi arrogaret; Victor papa de ea re interrogatus, mandavit Ferdinando, ut nomen imperatoris dimitteret, quod hic e procerum consilio fecit (1). Anno 1056 Victor papa synodum cogendam jussit Tolosæ, ad quam vice sua direxit Rambaldum Arelatensem et Pontium Aquensem archiepiscopos. In ea editi sunt 13 canones præcipue contra simonicas ordinationes, incontinentiam clericorum, adulterinas et incestas nuptias (2).

In Hispania etiam, in qua principes christiani Legionis, Castellæ, Aragoniæ et Navarræ de Mauris inter se divisis plures victorias retulerant, finesque suorum regnorum protulerant, restituendæ disciplinæ ecclesiasticæ adlaboratum fuit. Anno 1050 Ferdiuandus rex Legionis et Castellæ proceres ecclesiasticos et laicos convocavit in castro Coyaco in diœcesi Ovetensi. Condita illic sunt 13 capitula, in quibus inter alia constitutum fuit, ut episcopi cum suis clericis ministerium ecclesiasticum fideliter exequerentur et vitam canonicam ducerent; abbates et abbatissæ monasteria regerent secundum regulam S. Benedicti et per omnia subditi essent episcopis; laici nullam in ecclesias vel clericos potestatem usurparent; comites populum sibi subjectum secundum justitiam regerent; omnes fidem regi servarent, rex vero justitiam, et qui hanc constitutionem fregisset, sive rex sive comes, ecclesiastici vel laici ordinis, excommunicatus et dignitate suâ temporali privatus esset (3). Anno 1060 episcopi novem convenerunt Jaccam, vetustam urbem Vasconum; adfuerunt etiam Ramirus rex Aragoniæ ejusque filii et proceres. Illic tractatum fuit de reformandis moribus bellorum tumultu depravatis; res ecclesiasticæ secundum canonica decreta compositæ; ritibus Gothicis subrogati Romani, et sedes episcopalis Osca translata est Jaccam (4).

106, Quum Victor papa II die 28 Julii 1057 decessisset,

(1) Ibid. p. 1081.

(2) Labbe, tom. IX, p. 1084.

(3) Ibid. p. 1064.

(4) Ibid. p. 1111.

2 Augusti omnium uno consensu in ejus locum suffectus fuit Fridericus, Gozzelonis ducis Lotharingiæ filius, abbas Cassinensis et R. E. cardinalis, qui nomen Stephani IX suscepit. Is confestim in disciplinæ ecclesiasticæ et morum reformationem incubuit; novis constitutionibus clericorum incontinentiam et connubia atque incestas consanguineorum nuptias proscripsit; Petrum Damiani, monachum S. Crucis ad montem Avellanum, sanctitate, eruditione et disciplinæ ecclesiasticæ studio clarum, creavit cardinalem; Stephanum cardinalem, Desiderium abbatem Cassinensem et Mainardum postea episcopum Silvæ-candidæ, legavit Constantinopolim cum litteris ad imperatorem Isaac Comnenum; Hildebrandum et Petrum Damiani cardinales atque Anselmum episcopum Lucensem legavit Mediolanum, ubi clericorum incontinentia et simonia ita erant communes, ut S. Arialdus canonicus diaconus palam e suggesto contra hæc vitia invehendum esse duceret. Hujus autem sancti viri et legatorum Pontificis opera plerique fideles pravorum sacerdotum consortium vitarunt et nonnulli clerici malos suos mores correxerunt; cum vero alii in prava vita pergerent, tristis divisio in ecclesia Mediolanensi exorta est, quæ pluribus annis duravit. Deinde Stephanus papa Hildebrandum legavit ad Agnetem augustam, quæ pro filio suo Henrico IV regnum Germaniæ moderabatur; prius vero e cleri populi que Romani consensu decreverat, ut, si sibi ante Hildebrandi reditum mori contigisset, comitia pontificia usque ad ejus adventum protraherentur. Reipsa Stephanus IX haud multo post, nimirum 29 Martii 1058, Florentiæ obiit (1).

Post ejus obitum paucorum factio in Petri cathedam intrusit Joannem Mincium episcopum Veliternum, qui assumpsit nomen Benedicti X. Quum frustra reclamassent cardinales, et Benedicti ordinationi opposuissent supra relatam Stephani IX decretum, dicto contra antipapam anathemate, ab Urbediscesserunt. Hildebrandus e Germania in Italiam redux, quum Benedicti intrusionem audivisset, Florentiæ substitit,

(1) Leo Ostiens. *Chron. Cassin.* t. II, c. 97; Baronius et Pagi, ad an. 1057 58.

Romanorum primates litteris convenit, et accepto eorum consensu, 28 Decembris 1058 Senis in pontificem eligi curavit Gerardum, Burgundum, episcopum Florentinum, qui nomen Nicolai II suscepit. Henricus IV electione probata, mandavit Godefrido duci Hetruriæ, ut electum Romam duceret, et Benedictum invasorem expelleret. Nicolaus II e cardinalium consilio synodum indixit Sutrii. Quum hæc audivisset antipapa Benedictus, conscientie remorsu tactus, sedem pontificiam, quam decem fere mensibus occupaverat, reliquit et in propriam domum divertit. Quapropter Nicolaus II Urbem ingressus et a clero populoque honorifice exceptus, 18 Januarii 1059 secundum morem consuetum inauguratus fuit. Paulo post Benedictus erratum suum correxit seque ad pedes Pontificis projecit, qui eum, episcopali et sacerdotali officio privatum, ad laicam communionem admisit (1).

Nicolaus II nihil majori cura egit, quam ut ecclesiarum saluti prospiceret : anno 1059 Romæ 113 episcoporum pluriumque abbatum, presbyterorum et diaconorum synodum habuit, in qua ad eliminanda schismata constitutum est, ut defuncto Romano Pontifice, in primis episcopi cardinales convenirent, et de electione novi pontificis diligenter tractarent; mox assumptis secum clericis cardinalibus, pontificem eligerent e gremio Romanæ ecclesiæ, si idoneus in ea reperiatur; deinde accedente reliqui cleri et populi Romani assensu atque imperatoris approbatione, electus consecraretur : contra incontinentes clericos statutum fuit, ut nemo missam audiret sacerdotis, quem certo sciret habere concubinam ; ut sacerdos diaconus et subdiaconus, qui concubinam duxisset aut ductam non reliquisset, neque missam celebraret, neque evangelium aut epistolam caneret, neque in presbyterio ad divina officia maneret, aut partem reddituum ab ecclesia acciperet : contra simoniacos decretum, ut sine misericordia deponerentur, qui vero hactenus a simoniacis, gratis tamen, ordinati fuissent, per indulgentiam propter nimiam eorum multitudinem in acceptis ordinibus permane-

(1) Leo Ostiens. *Chron. Cassin.* l. III; Lambert. Schafnaburg. *Chron.* ad an. 1058-59; Baron. ad an. 1058-59.

rent; si tamen deinceps quis scienter se a simoniaco consecrari permisisset, uterque dignitate sua privaretur: constitutum est præterea, ut qui cum uxore haberet concubinam, communione privaretur, et nemo duceret uxorem e consanguinitate usque ad septimam generationem (1). In eadem synodo Berengarium hæresim suam abjurasse supra diximus (2). Absoluta synodo Nicolaus II profectus est in Apuliam, et eodem anno synodum habuit Melphix, in qua sub anathematis periculo clericos ad dimittendas uxores compulit. Ibidem quoque excepit Normannos, qui ei reddiderunt quascunque Romanæ ecclesiæ terras occupant. Nicolaus eos ab excommunicatione absolvit et in gratiam Apostolicæ Sedis recepit, Richardum principatu Capuano, Robertum Apulia, excepto Benevento, Calabria et Sicilia investivit, postquam ii vassallorum more Romanæ ecclesiæ fidem suam et annuum tributum jurassent; quo beneficio devincti Normanni Pontifici grati animi vices reddiderunt, perduelles Prænestinos, Tusculanos et Nomentanos in ordinem redegerunt, et in ditione pontificia tranquillitatem restituerunt (3).

Ad instaurandam disciplinam ecclesiasticam in Gallia, Nicolaus papa eo legavit Stephanum cardinalem, qui anno 1060 in synodo apud Turones habita, decem capitula promulgavit contra simoniam, beneficiorum pluralitatem, incestas nuptias, clericos incontinentes et monachos apostatas (4). Idem Pontifex novam legationem credidit Petro Damiani et Anselmo Lucensi ad ecclesiam Mediolanensem, qui postquam decreta Apostolicæ Sedis e suggesto proclamassent, tandem Guidonis archiepiscopi ejusque cleri animos ad pœnitentiam flexerunt. Quum autem vix ullus e clero non esset vel pretio ordinatus vel fœda consuetudine maculatus, censuerunt legati, canonum rigorem in hoc casu temperandum, simul tamen finem istis malis constituendum; quapropter ab archiepiscopo et clero exegerunt promissionem juratam et

(1) Labbe, tom. IX, p. 1099; Baron. et Pagi, ad an. 1059.

(2) Vide p. 140.

(3) Leo Ostiens. *Chron. Cassin.* l. III; Baronius et Pagi, an. 1059.

(4) Labbe, tom. IX, p. 1108.

scriptam, qua se simoniam et incontinentiam execrari et utrumque malum extirpaturos polliciti sunt. Quo facto, legati eos, constituta pœnitentia, reconciliarunt; præterea decreverunt, ut non omnibus promiscue officium redderetur, sed iis, qui litteris eruditi, casti et morum gravitate honesti viderentur (1) Verum post legatorum discessum Guido archiepiscopus, assiduus pravorum clericorum querelis et pene conviciis stimulatus, ad pristinum statum reversus est.

Nicolaus papa II obiit 22 Julii 1061.

107. Post ejus obitum magna orta est inter Romanos dissensio. Stephanus cardinalis ad aulam regiam in Germaniam cum litteris de novi Pontificis electione legatus, obstantibus regiis ministris, contra jus gentium ad regis colloquium non fuit admissus, litterasque, quas ferebat, Romam retulit. Eodem tempore episcopi Longobardi, magna ex parte simoniaci et incontinentes, cum Guiberto Parmensi regis vices in Italia gerente, cum aliquot episcopis Germaniæ et aulæ regiæ rectoribus conspirarunt ad constituendum Pontificem, eis similem, qui scilicet eorum vitiis conniveret, habitoque apud Basileam conventu, omnia Nicolai II acta et decreta abrogare ausi sunt. Quum jam tribus fere mensibus Apostolica Sedes vacaret, ne dissensio cresceret, cardinales, habito cum nobilibus consilio : elegerunt Anselmum patria Mediolanensem et episcopum Lucensem vitæ sanctimonia, eruditione et ecclesiastici regiminis peritia insignem, regis familiarem aulæque regiæ quasi alumnum, qui 1 Octobris 1061 sub nomine Alexandri II inauguratus est (2).

Verum electionis pontificiæ nuntio ad aulam regiam perlato, hæc illam in regis contemptum factam esse reclamavit; et abjecto Alexandro, 28 Octobris a Vercellensi et Placentino episcopis, sua incontinentia infamatis, eligendum curavit Cadaloum episcopum Parmensem, illis simillimum. Hic, assumpto nomine Honorii II, militibus stipatus Romam properavit, mense Aprili 1062 urbem obsedit, pluresque cives pecunia corruptit; at post multorum utrimque cædem, repulsus, Parmam rediit.

(1) S. Petrus Damiani, *Opuscul. V*; Baron. ad an. 1059.

(2) S. Petrus Damiani, *Opuscul. IV*; Baron. ad an. 1061.

Ad cohibendum et extinguendum schisma diligenter laboravit S. Petrus Damiani; litteris gravissimis antipapam ad cordis conversionem revocare conatus est; ad defendendam electionem Alexandri II scripsit doctum dialogum seu disceptationem synodalem inter regis advocatum et Romanæ ecclesiæ defensorem, in quo ostendit, consensum imperatoris ad legitimam Pontificis electionem non esse necessarium, eumque olim ne expetitur quidem fuisse; postea propter difficiles temporum circumstantias electionem Pontificis a regibus vel imperatoribus fuisse approbatam; imperatores in hac re nihil juris habere nisi e privilegio eis ab Apostolica Sede concessio, cui propter urgentem necessitatem derogari potest; Romanos legatum misisse ad regem, eoque per injuriam non audito, ne divisio cresceret, jure et prudenter electionem peregissee, confidentes, Alexandrum II, utpote regis familiarem, huic gratum futurum (1).

S. Anno archiepiscopus Coloniensis, cui principes Germaniæ, amota Agnete augusta, junioris regis Henrici IV institutionem et regni administrationem commendarant, anno 1062 episcoporum Germaniæ et Italiæ synodum coegit Osborii, in qua Cadalous fuit damnatus, Alexander vero susceptus (2). Verumtamen anno 1064 Cadalous rursum cum armata manu urbem Romam ingressus est, sed mox a propriis militibus desertus, confugit ad Cencium in castro S. Angeli, e quo post biennium clam discessit. Denique, cum Alexander II anno 1067 in Mantuana synodo, cui omnes Longobardiæ episcopi intererant, invictis rationibus electionem suam legitimam ostendisset, ab omnibus susceptus fuit, et schisma extinctum est. Cadalous paucis post diebus, venia ab Alexandro petita et impetrata, decessit (3).

Anno 1063 Alexander II Romæ synodum habuit, in qua Leonis IX et Nicolai II decreta contra simoniacos et clericos incontinentes, contra pluralitatem beneficiorum, et contra incesta conjugia usque ad septimam generationem, renovavit

(1) *Opuscul. IV.*

(2) Baron. ad an. 1062.

(3) Baronius et Pagi, ad an. 1064.

confirmavitque (1). In eadem synodo vel paulo post deposuit Petrum episcopum Florentinum. Hunc enim monachi Florentini palam arguebant, quod episcopatum pecunia accepisset, populumque monebant, ne ab eo aut ab ordinatis ab eodem, sacramenta susciperet. Quum episcopus crimen negaret, magna orta erat dissensio in ecclesia Florentina; sed Petrus monachus Vallis umbrosæ illum per ignis probationem palam convicit (2). Anno 1065 Pontifex alteram synodum Romæ habuit contra errorem incestuosorum seu quorundam jurisconsultorum, qui contendebant, gradus consanguinitatis in causa matrimoniorum esse computandos, sicut computantur in Institutis Justinianeis, sicque plura incestuosa conjugia honestabant. Synodus computationem Justinianeam pro successionum quidem, non vero pro matrimonii causis approbans, decrevit, ut secundum traditionem antiquam germani fratres et sorores non in secunda, sed in prima, eorum filii et filiæ non in quarta, sed in secunda generatione, et sic deinceps numerarentur. Cum vero incestuosi suas conjuges dimittere detrectarent, Pontifex in alia ejusdem anni synodo contumaces communione privavit (3).

Quum autem supra dicta divisio in ecclesia Mediolanensi perduraret (4), et S. Arialduus, qui annis prope decem contra simoniacos et incontinentes clericos decertarat, anno 1066 ab adversariis fuisset necatus (5), Alexander II Mediolanum legavit Mainardum episcopum Silvæ candidæ et Joannem R. E. cardinalem presbyterum. Hi anno 1067 ea, quæ antea a S. Petro Damiani in hac causa fuerant decreta, confirmarunt, aliaque ad extirpandam simoniam et incontinentiam clericorum præscripserunt. Verumtamen non nisi anno 1077 sub Gregorio papa VII pax restituta fuit opera Anselmi Lucensis et Geraldii Ostiensis episcoporum, qui a Gregorio VII

(1) Labbe, tom. IX, p. 1175.

(2) *Vita S. Joan. Gualberti*; Desiderius Cassin. seu Victor III, *Dialogor. l. III.*

(3) Labbe, tom. IX, p. 1181.

(4) Vide p. 146 et 148.

(5) Bolland. *Acta SS.* 27 Jun.

Mediolanum legati, Mediolanenses ad pœnitentiam et gratiam perduxerunt (1).

Ad componendas res ecclesiasticas in Hispania et ad illic divinatorum officiorum ritus secundum formulas Romanas, missis Gothicis, constituendos, Alexander II illuc legavit Hugonem Candidum R. E. cardinalem, qui anno 1068 iis de causis plures synodos in Hispania habuit (2). Alios legatos idem Pontifex misit in Galliam, Angliam et in Orientem, ut infra videbimus, pastorem suam sollicitudinem ad omnes christiani orbis partes extendens.

108. Quamvis autem Michael Cerularius tristissimi schismatis semina in ecclesia Græca instaurarit (3), pleræque tamen Græcorum ecclesiæ hoc et sequente sæculo externum saltem communionis vinculum cum ecclesia Latina conservarunt. Confirmant id tum relationes inter RR. Pontifices et ecclesiam Græcam institutæ, tum alia monumenta. Anno 1071 Alexander papa II Constantinopolim ad imperatorem Michaellem Ducam legavit Petrum episcopum Anagninum, qui uno anno apocrisarii munere illic functus est. Idem imperator cum Gregorio papa VII egit de comprimendis Turcarum progressibus, et hic Pontifex anno 1078 Nicephorum Botaniatem excommunicavit, quod dejecto Michaelle, imperium usurpaverat. Paschalis papa II ad imperatorem Alexium Comnenum legavit Grosolanum archiepiscopum Mediolanensem, ut eos qui schismati adhærebant, ab eo reduceret, cæteros in Fide et unitate contineret. Theophylactus etiam archiepiscopus Bulgariæ, qui sub Michaelle Duca ejusque in imperio successoribus floruit, in libro, quem scripsit de erroribus Latinorum, quamvis asserat Latinos de processione Spiritus Sancti et quibusdam aliis non recte sentire, eorum tamen, quos putat, errores non tales esse scribit, qui ad scindendas ecclesias sint idonei, quod non ad ipsum Fidei caput pertinerent. Postea vero, ut videbimus, schisma inter utramque Ecclesiam consummatum est (4).

(1) Labbe, tom. IX, p. 1119; Baronius et Pagi, ad an. 1067 et 1077.

(2) Labbe, tom. IX, p. 1195-97; Pagi, ad an. 1064 et 1068.

(3) Vide p. 141.

(4) Natal. Alexand. *Hist. eccl. sæc. XI*, c. IV, a. 3.

At quanto magis Græci ab ecclesiasticæ unitatis centro, Apostolicæ nempe Sedis obsequio, discedebant. tanto magis eorum res deperibant. Eorum imperio in Italia finem constituerunt Normanni; in Oriente illud tum ipsorum Græcorum dissensionibus tum Turcarum Scheldschukidensiam progressibus declinabat. Erant Turcæ, inquit Zonaras, gens Hunnica, populosissima et libera, septentrionale Caucasiorum montium latus accolens. Illi dissidiis bellisque califarum Arabum usi sunt ad invadendum eorum imperium; ante medium hujus sæculi Persidem sibi subegerunt, et ducem suum Tangrolipicem seu Togulbrecum crearunt sultanum, quæ vox Persice regem regum sonat; anno 1055 Bagdadum, regiam califatus Arabici urbem, ceperunt, et arma sua longe lateque proferentes, califas unum post alium subegerunt, imperiumque Mahomedanum (nam et Turcæ Islam seu mahometicam religionem sectabantur) ad gloriæ apicem evexerunt; Græcis in Armenia, Cappadocia, Ponto bella cruentissima intulerunt, iisque ejectis, plerasque Asiæ provincias occuparunt.

109. In Anglia post obitum S. Eduardi (1066) de regno certatum est inter Haraldum et Guilielmum. Alexander papa II hac in re interpellatus, pro Guilielmo, quem S. Eduardus hæredem suum instituerat, respondit. Heraldus brevi post in prælio cæso, Guilielmus ab Aldredo archiepiscopo Eboracensi coronatus fuit regnavitque usque ad annum 1087. Ad ejus preces Alexander papa in Angliam legavit Hermenfredum episcopum Sedunensem atque Joannem et Petrum cardinales presbyteros, ut ecclesiarum statum componerent. Hi anno 1070 synodum habuerunt Wintoniæ, in qua Stigandus, qui episcopatus Wintoniensem et Cantuariensem simul occupabat, et posteriorem, vivente adhuc Roberto legitimo archiepiscopo, invaserat atque ab antipapa Benedicto X pallium susceperat, exauctoratus fuit. Depositi etiam sunt Agelmarus episcopus Estangliæ et nonnulli abbates tum propter pravitatem vitæ tum propter incitiam ministerii ecclesiastici. Paulo post Hermenfredus legatus, Joanne et Petro Romam reversis, præsedet synodo Windleshorensi, in qua Algerius episcopus Sudsaxiæ pluresque abbates depositi fuerunt.

In locum vero Stigandi, Guilielmus rex, qui simul erat dux Normanniæ, ad sedem Cantuariensem e Normannia vocavit Lanfrancum abbatem, virum pium et eruditum, qui non nisi ab apostolico legato coactus assensit, et 29 Augusti 1070 summo omnium consensu consecratus est. Anno sequente Lanfrancus et Thomas Eboracensis Romam profecti, ab Alexandro papa pallium acceperunt. Quum vero inter utrumque archiepiscopum orta esset controversia de primatu in Anglia, synodus Anglicana anno 1072 sub Huberto Apostolicæ Sedis legato e vetustis ecclesiarum Angliæ monumentis et RR. Pontificum rescriptis primatum confirmavit ecclesiæ Cantuariensi (1).

Erat autem disciplina ecclesiastica in clero, in monachis et in populo restituenda, varique abusus corrigendi; utrique negotio Lanfrancus usque ad annum 1089, quo obiit, constanter allaboravit.

In Gallia Henrico regi anno 1060 successit Philippus, filius ejus septennis, sub tutela Balduini comitis Flandriæ. Balduinus tutoris partes integerrime obivit, sed anno 1067 magno rei publicæ damno vita excessit. Philippus perversis consiliis usus est, pravis cupiditatibus se dedit, ecclesiarum bona invasit, episcopatus et abbatias pecunia vendidit, ecclesias et regnum in tristem statum conjecit.

In Germania sub Henrico IV res civiæ et ecclesiasticæ in tetrum statum adductæ sunt. Is annis quinque natus anno 1056 patri suo Henrico III successerat sub tutela Agnetis matris suæ. Post paucos annos principes Germani muliebri imperium et Henrici episcopi Augustæ-vindelicorum, qui Agneti a consilio erat, arrogantiam ægre ferentes, amota Agnete, regis institutionem et regni administrationem commendarunt S. Annoni archiepiscopo Coloniensi, qui munere suo prudenter ac fortiter functus est. Rex justæ severitatis archiepiscopi impatiens, confugit ad Adelbertum archiepiscopum Bremensem, qui ex hoc tempore regis cura et regni administratione arreptis, regis cupiditatibus habenas laxavit regnumque tumultibus implevit. Anno 1066 rex

(1) Labbe, tom. IX, p. 1202, 1203 et 1211.

a proceribus Triburiæ congregatis ad dimittendum Adelbertam et recipiendum Annonem coactus est; sed juris sui factus, se totum pravis cupiditatibus dedit, subditos, præsertim Saxones, dure opprimere, ecclesiasticas libertates et jura violare, episcopatus et abbatias turpissimo quæstu indignis, vel majus pretium offerentibus vel pravis ejus moribus magis adulantibus, conferre cœpit (1).

Alexander papa II a Saxonibus contra Henricum regem interpellatus, eum anno 1073 Romam ad synodum vocavit, ut pro simonia aliisque criminibus, quorum accusabatur, Deo et Ecclesiæ faceret satis. Verum Alexander II eodem anno obiit. Post eum Ecclesiæ regimen suscepit Gregorius VII, cujus pontificatus, propter rerum ab eo gestarum magnitudinem, celebrem in ecclesiastica historia epocham constituit.

(1) Lambert. Schafnaburg. et Marianus Scotus. *Chron.*

HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ

EPOCHA SEPTIMA,

A PONTIFICATU S. GREGORII VII USQUE AD INNOCENTIIUM III, 1073-1193.

PROCEMIUM.

Ordinatissimam utriusque potestatis, sacerdotii et imperii, concordiam, quæ sub Leone papa III et Carolo Magno fuerat confecta, principum dissidiis, magnatum ambitionibus belisque civilibus disruptam, et clades ingentes inde tum rerum publicarum securitati et prosperitati tum Ecclesiæ paci, disciplinæ, splendori juribusque illatas, in præcedente epocha conspeximus. Ad reparanda grassantia mala, ordo christianæ societatis erat componendus, Ecclesiæ libertas et jura vindicanda, cleri disciplina reformanda, populorum mores corrigendi, principum sæcularium in res sacras audacia, quæ erat plurium malorum causa, reprimenda. Hæc autem non sine grandibus laboribus, neque sine luctationibus multiplicibus effici poterant.

Divina providentia ad incipiendum tantum opus destinavit Gregorium papam VII, qui magna vitæ sanctitate, magna animi fortitudine et constantia præditus, vindicandæ Ecclesiæ libertati et restituendæ disciplinæ diligentissimam simul ac strenuam operam præstitit. Ejus vestigiis inhæserunt ei in summo pontificatu successerunt. Hi etiam ad S. Gregorii exemplar reformandis abusibus, vindicandis ecclesiasticis libertatibus et juribus contra imperantes civiles, et liberandæ societati christianæ ab injustis oppressionibus strenue adlaborarunt; ad liberandos etiam Christianos in Oriente a dira Mahomedanorum servitute, ad recuperandam Terram sanctam, ad reprimendas istorum infidelium pro-

gressus et conservandam ab eorum tyrannide Europam excitarunt bella sacra seu expeditiones dictas cruciatas. Attamen hæc ipsa RR. Pontificum de Ecclesia et societate merita a nonnullis historicis vix laudata, quandoque improbata fuerunt.

Ad RR. Pontificum exemplum plures etiam episcopi conservando Fidei deposito et restituendæ disciplinæ adlaborarunt multasque synodos in hunc finem coegerunt. Institutum monasticum splendorem atque incrementum cepit fundatis novis Ordinibus Cisterciensium, Carthusianorum, Præmonstratensium, Carmelitarum, aliorum. Durante hac epocha insuper excitati sunt celebres Ordines equestres S. Joannis Hierosolymitani, Templariorum et Teutonicorum. Floruerunt etiam viri eruditionis laude conspicui, qui aut catholicam doctrinam contra emergentes errores propugnarent aut Ecclesiæ jura defenderent aut res gestas litteris consignarent.

1. Alexander papa II die 21 Aprilis 1073 ad meliorem vitam transiit. Altera die in ejus locum summis omnium cardinalium suffragiis, cleri populi que assensu et applausu electus fuit Hildebrandus, Hetruscus, e monacho Cluniacensi Romanæ ecclesiæ cardinalis archidiaconus, sub Leone IX, Victore II, Stephano IX, Nicolao II et Alexandro II, ut vidimus, præcipuis muneribus et legationibus perfunctus, vir ingenii præstantis, eruditionis raræ, sanctitatis magnæ et studii constantis in disciplinam ecclesiasticam. Ipse quidem omni via electioni suæ restitit, regemque Henricum IV interpellavit, ne eam approbaret; sed et rex electioni ejus assensit, atque Gregorium episcopum Vercellensem Romam misit, ut vice sua Hildebrandi consecrationi interesset (1).

Hildebrandus in sua inauguratione assumpsit nomen Gregorii VII rexitque Ecclesiam usque ad annum 1085; ecclesiasticam libertatem et jura intrepide vindicavit, simoniam, quæ in multis provinciis sacras electiones et ordinationes inficiebat, investituras, quæ gravium malorum, ut mox videbimus, causæ erant, aliosque abusus proscripsit, disciplinam

(1) Apud Baron. ad an. 1073; Labbe, tom. X, p. 1.

ecclesiasticam, præsertim cœlibatum clericorum, in integrum restituit, et ad vindicandos Christianos orientales ab infidelium tyrannide ea iniit consilia, quæ ab Urbano papa II fuerunt executioni mandata. Hæc omnia magis e dicendis patebunt.

2. In primis magnorum in Ecclesia malorum, præsertim simoniæ, causæ erant investituræ. Harum origo repetenda est ab eo tempore, quo episcopi et abbates non tantum prædia, sed castella, urbes, provincias tanquam feuda possederunt. Ex eo tempore ad ejusmodi episcopatus et abbatias nominati summos imperantes adibant, ut ab iis dominio in ista feuda investirentur. Verum quod initio æquitati consentaneum videbatur, deinde in magnum disciplinæ et libertatis ecclesiasticæ detrimentum cessit. Invaluit quippe consuetudo, ut principes laici prætextu investiturarum collationes episcopatum et abbatiarum sibi adsciscerent; nam defunctorum episcoporum et abbatum baculum pastorem et anulum ad se deferri mandabant, hæcque sacræ potestatis insignia conferebant iis, qui eis gratiores erant, et hi continuo episcopi et abbates creati censebantur. Hac ratione effectum est, ut ablata clero et monachis electione, tota eligendorum episcoporum atque abbatum potestas deferretur ad summos imperantes et ut dignitates ecclesiasticæ turpissimo quæstu venderentur, ut non hominibus dignis conferrentur, sed iis qui vel majus auri pondus offerebant vel regi ejusque ministris gratiores erant, ut ut cæterum ignorantes aut vitiis inquinati; e qua agendi ratione maxima ecclesiasticæ libertati et disciplinæ detrimenta inferebantur. Quapropter S. Gregorius VII alique Pontifices, ejus successores, ad vindicandam Ecclesiæ libertatem et ad extirpandam simoniam ejusque pravas sequelas, jure merito investituris restiterunt et eas damnarunt (1).

3. In primis S. Gregorius papa anno 1074 Romæ 50 episcoporum multorumque abbatum et clericorum synodum habuit, in qua ad exstirpandum simoniæ crimen et ad coer-

(1) Thomassin, *Disciplina eccl. circa benef.* tom. II, l. 2; C. Lupus, *Scholia et dissert. in concil.* tom. VI; Natal. Alexand *Hist. eccl. sæc. XI*, diss. 4; J. B. Palma, *Prælect. hist. eccl.* tom. III. part. I, c. 2-3.

cendos incontinentes clericos, constitutum fuit, ut qui aliquem sacrorum ordinum gradum pretio essent adepti, nullatenus in Ecclesia ministrarent; ut nemo ecclesiastica jura aut vendere aut emere præsumeret; ut qui ecclesiam pretio accepisset, omni in ea ministerio careret; ut incontinentes sacerdotes, diaconi et subdiaconi ordinum suorum exercitiis essent interdicti, et populus non reciperet seu frequentaret officia eorum, qui in hac re constitutiones apostolicas transgrederentur (1).

Anno sequente Pontifex alteram plurimorum episcoporum, presbyterorum et abbatum synodum Romæ coegit, in qua contra investituras editum est decretum, quod sequitur :
 „ Si quis deinceps episcopatum vel abbatiam de manu ali-
 „ cujus laicæ personæ suscepit, nullatenus inter episcopos
 „ vel abbates habeatur, nec ulla ei ut episcopo vel abbati
 „ obedientia concedatur. Insuper ei gratiam B. Petri et
 „ introitum ecclesiæ interdicimus, quoadusque locum, quem
 „ sub crimine tam ambitionis quam inobedienciæ, quod est
 „ scelus idololatriæ, cepit, deseruerit. Similiter etiam de
 „ inferioribus ecclesiasticis dignitatibus constituimus. Item
 „ si quis imperatorum, ducum, marchionum, comitum vel
 „ quilibet sæcularium potestatum investituram episcopatus
 „ vel alicujus ecclesiasticæ dignitatis dare præsumpserit,
 „ ejusdem sententiæ vinculo se adstrictum sciat (2). „

Utriusque synodi decreta Pontifex omnibus ubique epis

(1) Labbe, tom. X, p. 313. Injuste Sigebertus Gemblacensis, *Chron.* ad an. 1074, ex ultimo istius synodi capitulo infert, Gregorium VII censusse, sacramenta ab incontinentibus sacerdotibus confecta, esse invalida. Tantummodo enim populo prohibuit audire missas ejusmodi sacerdotum aut eorum officia recipere et frequentare, ut hi contemptu publico ad emendandam vitam compellerentur, sicut id exponit idem Pontifex in epistola ad Ottonem episcopum Constantiensem. Summam etiam antiquitatis ecclesiasticæ ignorantiam aut malam fidem produunt Mosheim, *Institut. hist. eccl. sæc. XI*, part. II, c. 2 et Ranke, *Histoire de la papauté*, tom. I. asserentes, clericos sæculares primum a Gregorio papa VII lege cœlibatus fuisse adstrictos; e plurimis quippe monumentis manifestum est, quosvis clericos majores a vetustissima Ecclesiæ ætate ad vitam continentem fuisse obligatos. Conf. tom. I, p. 166; J. B. Palma, loc. cit. c. 4.

(2) Labbe, loc. cit. p. 342.

copis et principibus per litteras significavit, legatosque in diversas regiones misit, qui eorundem decretorem executionem imperarent. Contra hæc decreta in Germania infremuit simoniacorum et incontinentium clericorum factio, Gregorium hæreticum esse, se vero malle sacerdotium deserere quam decreta ejus suscipere, inclamans (1). Quum Sigefridus archiepiscopus Moguntinus in synodo Erfordiensi et Moguntina, secundum Romanæ synodi decretum, clericis mandaret, ut vel continenter viverent vel a ministerio sacro abstinerent, tantus excitatus est tumultus, ut archiepiscopus sibi metuens, ab urgenda decreti observantia cessaret (2). Majori constantia apostolicas constitutiones observandas curavit S. Altmannus episcopus Passaviensis, ideo et pravorum clericorum insidias et Henrici regis, qui illis favebat, vexas expertus (3).

4. Tantam clericorum in Germania audaciam nemo mirabitur, qui pessimos ipsius regis Henrici IV mores noverit (4). Gregorius papa regem sæpius hortatus est ad vitæ emendationem, ad ejiciendos pravos consiliarios, ad restituendam Ecclesiæ libertatem. Henricus, ut ut Pontifici propter decretum de investituris infensus, quia bello Saxonico implicitus, multa Gregorio promisit, sed nihil effecit; neque immunis fuisse creditur a conjuratione, anno 1075 Romæ contra Pontificem inita a Cencio urbis præfecto, qui propter scelera sua excommunicatus, cum armata manu Gregorium sacris operantemprehendit, et contumeliis verberibusque affectum turri inclusit. Pontifex a populo Romano liberatus, insigne moderationis christianæ exemplum dedit, Cencio veniam et poenitentiam petenti ignoscens, modo peregrinatione Hierosolymitana sacrilegium expiaret (5). Henricus vero superatis anno 1075 Saxonibus, Pontificem et Ecclesiam graviter vexare cœpit. In Saxones et Thuringos terribilem vindictam exercuit; civitates deprædatæ, viri necati aut fugati, mulieres in ipsis ecclesiis oppressæ, episcopi et sacerdotes

(1) Marian. Scotus et Lambert. Schafnaburg. *Chron.* ad an. 1074.

(2) Lambert. Schafnaburg. ad an. 1075.

(3) Bolland. *Acta SS.* 8 August.

(4) Conf. p. 154.

(5) Paul. Bernriedensis, *Vita S. Gregorii VII.*

capti, omnes in durissimam servitutem redacti sunt. Contra tantam tyrannidem Saxones communem Christianorum patrem, Romanum Pontificem, interpellarunt, eique Henrici regis sævitiam, infamia crimina et turpissimum quæstum, quo dignitates ecclesiasticas hominibus indignis conferre pergebat, significarunt. Gregorius VII legatos cum litteris ad Henricum IV destinavit, ut missis investituris, libertatem Ecclesiæ restitueret et Romam ad synodum veniret de criminibus, quorum accusabatur, rationem redditurus, sub excommunicationis periculo.

Rex ira percitus, legatos Pontificis cum contumeliis eiecit, et ex omni regno suo synodum indixit WORMATIÆ anno 1076. In hoc conciliabulo cardinalis Hugo Blancus, propter morum suorum pravitatem a Romano Pontifice depositus, regi, episcopis et abbatibus obtulit libellum accusationum vel potius calumniarum contra Gregorium papam: exhibuit etiam litteras, nomine cardinalium, senatus populique Romani confictas, quibus ii Gregorii depositionem postulare videbantur. Secundum hæc prælati congregati, quorum alii erant simonia aliisve vitiis inquinati, alii regis vi et minis perterriti, sententiam in Gregorium ferre ausi sunt, eum pontificatu indignum et privatum declarantes. Confestim rex ista significavit episcopis Longobardis, qui magna ex parte S. Gregorio propter reformationis decreta infensi, in conciliabulo Papiensi ejus depositioni subscripserunt. Eodem tempore rex clerum, senatum populumque Romanum ad abdicandum Gregorium excitavit, et Pontifici ipsi petulantissimi litteris sententiam depositionis significavit (1).

Tantam principis iniquitatem et audaciam minime tolerare potuit Pontifex. Eodem igitur anno coacta Romæ 110 episcoporum, abbatum et diversi ordinis clericorum atque laicorum synodo, exposuit ea, quæ ab Henrico IV fuerant attentata. Omnes cum indignatione exclamarunt, talem principem honore regio privandum et anathematis vinculo alligandum esse. Tunc Gregorius papa, accclamante tota synodo, senten-

(1) Idem, *ibid.* c. 7; Lambert. Schafnaburg. *Chron.* ad an. 1076; Labbe, tom. X, p. 354; Natal. Alexand. *Hist. eccl.* diss. II, a. 1-3 in sæc. XI-XII.

tiam in Henricum IV dixit, qua ei, ex parte omnipotentis Dei, totius regni Teutonicorum et Italiæ gubernaculis interdixit, eum anathematis vinculo alligavit, omnes Christianos a vinculo juramenti ei præstiti absolvit, et quominus quis ei ut regi serviret prohibuit. In eadem synodo Pontifex Sigefridum archiepiscopum Moguntinum, Willelmum Trajectensem et Robertum Bambergensem, qui præcipuas partes in conciliabulo Wormatiensi habuerant, excommunicavit; cæteris, qui eidem conciliabulo interfuerant, eandem pœnam comminatus est, nisi intra statum diem Sedi Apostolicæ facerent satis. Episcopos Longobardos, qui contra Pontificem conspiraverant, ab omni officio episcopali suspendit et ab Ecclesiæ communione separavit. His factis, Pontifex latam in Henricum regem sententiam omnibus fidelibus, præsertim episcopis et optimatibus regni Teutonici significavit per litteras, in quibus exposuit, qua ratione Henricum regem primo adhortationibus, deinde admonitionibus et comminationibus a criminibus, Ecclesiæ ac reipublicæ perniciosius, reducere conatus fuisset, quaque ratione tandem ad ferendam in eum, in dies audaciorem et contumaciorem, sententiam fuisset coactus (1).

Summa autem hæc potestas, qua Gregorius papa VII erga Henricum IV et alii nonnulli Pontifices erga alios imperantes civiles medio ævo usi sunt, multis scriptoribus displicuit, qui contenderunt, Pontifices istos sibi usurpasse potestatem, quam non habebant, muneris sui limites esse transgressos, turbasque graves in christiana societate excitasse. Horum criticorum assertiones multi viri eruditi refellendas susceperunt, illosque Pontifices a prædictis accusationibus vindicarunt, diversa tamen ratione : alii dicunt RR. Pontificibus jure divino esse potestatem directam et ordinariam in spiritualia, indirectam vero et extraordinariam in temporalia, seu eorum potestatem directe quidem primitusque ordinatam et institutam esse ad spirituale fidelium regimen in ordine salutis æternæ, quandopue tamen se etiam extendere ad

(1) Gregor. VII, *Epist.* 6, l. III, *epist.* 3, l. IV; Bernried. *Vita Gregor.*, VII, c. 8; Baron. ad an. 1076; Labbe, tom. X, p. 355.

temporalia, dum id ad tuitionem spiritualium est necessarium; adeo ut, si qui principes sæculares potestate sua in Religionis destructionem abutantur, RR. Pontifices eos non tantum pœnis spiritualibus reprimere, sed et contumaces deponere possint (1): alii censent, summam istam potestatem, qua RR. Pontifices medio ævo erga aliquot imperantes civiles usi sunt, ex ipsis christianæ societatis, prout tunc constituta erat, adjunctis ac necessitatibus, e receptis tunc temporis virorum eruditorem, principum populorumque opinionibus et vigente jure publico esse repetendam (2). Reipsa omnes hoc ævo episcopos, theologos, principes, jurisconsultos, hujusmodi potestatem in Romano pontifice agnovisse, et potestatis hujus exercitium societati christianæ fuisse proficuum, turbas vero in societate excitatas, non RR. Pontificum potestati, sed vel principum perversitati vel aliis causis attribuendas esse, hujus ætatis monumenta testantur (3).

Quam primum Gregorii VII in Henricum IV sententia in Germaniam delata fuerat, multi partes Henrici deseruerunt. Varii præsules, qui conciliabulo Wormatiensi interfuerant, emendationis litteras Romam miserunt, Gregorio VII obedientiam professi sunt et pœnitentiam postularunt, quos Pontifex benigne suscepit. Illorum exemplo plerique magnates ab Henrico discesserunt (4). In Italia vero episcopi Longobardi jam in Romana synodo excommunicati, cum Guiberto archiepiscopo Ravennatensi Papiæ congregati, in ipsum Pontificem anathema dicere præsumpserunt (5). Die 16 Octobris 1076 plerique principes Germaniæ, ecclesiastici et laici, cum Apostolicæ Sedis legatis, Siccardo patriarcha Aquilejensi et Altmanno episcopo Passaviensi, convenerunt Triburiam, et

(1) Bellarm. *De R. Pontif. l. V. c. 1* et 6; Roncaglia, *Animadvers. in Hist. eccl. Natal. Alex. sæc. XI*, diss. 2; Bianchi, *Della potestà et della politica della Chiesa*, tom. I, l. 1, c. 8; Mainachi, *Origines et antiquit. christ.* tom. IV, c. 2, § 4.

(2) Fenelon, *Dissertatio de auctoritate summi Pontificis*; Gosselin, *Pouvoir du Pape au moyen âge*, Louvain, 1845, 2 vol. in-8.

(3) Gosselin, *ibid.*

(4) Schafnaburg. *Chron. an. 1076*; Bernried. *loc. cit.*

(5) Baron. *ad an. 1076.*

postquam de eligendo novo rege deliberassent, Henrico significarunt, quod, si ante diem anniversarium excommunicationis sibi inflictæ, ab ea non fuisset absolutus, sciret se regno orbatum; quod si præscriptis conditionibus acquievisset, cum eo pacem inirent et Romanum Pontificem rogerent, ut is in comitiis generalibus suprema sua auctoritate causam definiret (1).

Henricus his perterritus, ocius in Italiam properavit; post trium dierum poenitentiam ad præsentiam Pontificis admissus et culpam confessus, veniam et absolutionem petiit. Gregorius eum ab excommunicatione absolvit ea lege, ut imperio abstinere, donec Pontifex, a proceribus arbiter interpellatus, causam ejus in comitiis generalibus cognovisset et definitivam sententiam tulisset, utque in regnum restitutus, Pontifici obediret et opem ferret ad reparanda mala Ecclesiæ illata et ad reformandos abusos. Henricus jurejurando promisit, se propositas conditiones servaturum (2); at vix absolutus, ad pristinam nequitiam rediit, et præscriptas sibi leges contempsit, ut infra videbimus.

5. In Gallia juvenem regem Philippum res publicas et ecclesiasticas tristem in statum conjecisse supra diximus (3), Gregorius VII Humberto archiepiscopo Lugdunensis et Roclino episcopo Cabilonensi mandavit, ut regem monerent, ut ab impedienda ecclesiastica libertate abstinere, intentatis ei anathematis minis, nisi episcopos, cleri suffragiis populi que assensu electos, ecclesiis præfici sineret (4). Rex missis Romanam legatis, spopondit, se emendaturum quæ in Ecclesiam peccaverat, et mandatis apostolicis pariturum in iis, quæ Religionem spectabant. Pontifex regis consilia laudavit (5). Quum vero audivisset, regem in nefandis criminibus perseverare atque justitiæ leges et ecclesiarum libertatem impune violare, litteras graves ad episcopos Galliæ scripsit, in quibus

(1) Lambert. Schafnaburg. *Chron.* ad an. 1076.

(2) Lambert. Schafnaburg. *ibid.*; P. Bernried. *loc. cit.* c. 9; Baronius et Pagi, ad an. 1077,

(3) Vide p. 154.

(4) *Epist.* 35 et 36, l. I.

(5) *Epist.* 75, l. I.

eorum negligentiam increpavit; mandavit iis, ut regem monerent et a perversa vita revocarent sub generalis interdicti periculo, addiditque, quod si rex in iniquitate sua perseveraret, se anathematis gladio ipsiusque regni privatione plectendum sciret (1). Verisimiliter rex Pontifici fecit satis, cum non legamus a Gregorio sententiam in eum fuisse fulminatam.

Interim Pontifex ad componenda ecclesiastica in Gallia negotia et ad corrigendos abusus legationem apostolicam credidit Hugoni episcopo Diensi. Hic synodos Claromontii, Augustoduni, Pictavii aliisque in civitatibus habuit, in quibus varia negotia ecclesiastica composuit, plures episcopos vel propter simoniæ crimen vel propter vitæ pravitatem deposuit, canonesque ad eliminandam simoniam et clericorum incontinentiam condidit. Multas contradictiones, obstacula et pericula in hoc negotio Hugo legatus expertus est; verumtamen animo invicto officium suum executus, de reformatione ecclesiastica in Gallia optime meruit (2).

In Hispaniam Gregorius VII legavit Richardum cardinalem, tum ut abrogato ritu Gothico officia sacra constitueret secundum ritum Romanum, tum ut Alphonsum regem Castellæ perduceret ad dissolvendum conjugium, quod cum defunctæ conjugis consanguinea contraxerat. Alphonsus secundum Pontificis mandatum incestum conjugium dirupit, et in Burgensi synodo anno 1080 Romani ritus præscripti aliaque ad disciplinam ecclesiasticam speciatim ad clericorum continentiam spectantia, constituta fuerunt (3).

In Italia superiori seu Longobardia graves turbas excitabat, ut vidimus, simoniacorum et incontinentium sacerdotum factio. In inferiori Italia Normanni negotia gravia Pontifici facesserunt, marchiam Anconitanam, Spoletum, Beneventum aliasque Romanæ ecclesiæ provincias devastarunt. Quapropter Gregorius VII Robertum Guiscardum, Apuliæ et Calabriæ ducem, excommunicavit; quem tamen postea in communio-

(1) *Epist.* 5, l. II.

(2) Longeval, *Histoire de l'église gall.* l. XXI; Labbe, tom. X, p. 359

(3) Labbe, *ibid.* p. 1215.

nem et gratiam Sedis Apostolicæ recepit, eique, cum fidem suam et annui tributi pensionem Pontifici obligasset, Apuliæ, Calabriæ et Siciliæ investituram concessit, quam jam concesserant Nicolaus II et Alexander II. De Salerno vero, Amalphia et parte marchię Firmanæ, a Roberto occupatis, quæstio suspensa est (1).

Sollicitudinem suam ad Africanam etiam ecclesiam extendit SS. Pontifex. Religionem christianam ibidem sub Saracenorum tyrannide collapsam vidimus (2). Quum hoc tempore Cyriacus archiepiscopus Carthaginensis et primas Africæ, quosdam indignos ad sacros ordines admittere noluisset, ad regem infidelem delatus, verberibus cæsus fuit. Quod cum audivisset Gregorius papa, anno 1073 litteras scripsit ad Carthaginenses, quos propter illatam archiepiscopo injuriam reprehendit et ad pœnitentiam excitavit; Cyriacum vero propter constantiam laudavit et ad perseverantiam hortatus est (3). In Mauritania orientali seu Sitifensi multi adhuc erant Christiani, quibus Annasir rex, quamvis Saracenus, favebat; cum ii hoc tempore archiepiscopum sibi elegissent Servandum presbyterum, et in tota Africa solus existeret Cyriacus Carthaginensis antistes, Servandus anno 1076 Romam venit, ut consecraretur. Gregorius ipse eum consecravit archiepiscopum, litterasque scripsit ad Annasir regem, quem propter favorem Christianis præstitum laudavit; scripsit etiam ad Christianos Mauritanicæ, quos ad obedientiam erga suum archiepiscopum et ad mutuam charitatem hortatus est; et cum secundum canones ad consecrandum episcopum requirerentur tres episcopi, Gregorius utrique archiepiscopo mandavit, ut tertium eligerent et Romam consecrandum mitterent, atque ita deinceps ipsi alios in Africa consecrare possent (4).

Gregorius VII litteras quoque per legatos accepit a Michaelē Duca imperatore Græcorum. Pontifex ad imperatorem litteras reddidit, in quibus devotionem ejus erga Romanam

(1) Leo Ostiens. *Chron. Cassin.* l. III, c. 44; Labbe, tom. X, p. 250.

(2) Vide p. 138.

(3) *Epist.* 22-23, l. I.

(4) *Epist.* 21, 20 et 19, l. III.

ecclesiam laudat, suum ipsius desiderium ineundæ cum ecclesia Constantinopolitana concordie significat, de cæteris vero negotiis, de quibus locuti fuerant legati, acturum cum eo dicit Dominicum patriarcham Venetiarum, epistolæ suæ latorem (1). Ista autem negotia verisimiliter spectabant ad bellum sacrum contra Mahomedanos seu Turcas, qui per omnem fere Asiam minorem victricia sua arma proferebant, imperium Græcum ad summas angustias redigebant, Christianos graviter opprimebant. Gregorium VII reipsa consilium iniisse comparandi expeditionem contra Mahomedanos et proficiscendi Constantinopolim ad componendam ecclesiarum concordiam, patet ex epistolis, quas ea de re scripsit ad Henricum regem Germaniæ, ad Guilielmum comitem Provinciæ et ad omnes Christianos (2); sed consilio huic obsterunt similitates, quas ei facessivit Henricus IV.

Anno 1080 idem Pontifex litteras scripsit ad Synnadensem Armenorum in Phrygia archiepiscopum. Audiverat enim, Armenos in nonnullis errare; ideo ab archiepiscopo edoceri postulavit, quæ esset eorum doctrina de quibusdam Fidei articulis; eundem simul monuit, ut usum panis azymi in consecratione Eucharistiæ retineret, nec fidem haberet Græcis, Latinos hac in re accusantibus (3).

Quum anno 1076 a Demetrio duce Croatiæ et Dalmatiæ fuisset rogatus, ut ei regis nomen et honorem concederet, ad eundem legavit Gebizonium abbatem, postea episcopum Cæsenensem, et Folcuinum episcopum Fori Sempronii; qui Demetrium, postquam is jurejurando fidem suam et annum censum Romanæ ecclesiæ obligasset, regia dignitate investiverunt (4). Eamdem dignitatem Gregorius VII concessit Michaeli duci Slavorum seu Serviorum, ut eruitur ex epistola, qua a Michaele petiit legatos, per quos dissidia inter Spalatanum et Ragusanum archiepiscopos componerentur et insignia regia ad illum mitterentur (5). Eodem circiter tem-

(1) *Epist.* 18, l. I.

(2) *Epist.* 31, l. II, 46 et 49, l. I.

(3) *Epist.* 1, l. VIII.

(4) Baron. ad an. 1076.

(5) *Epist.* 12, l. 5.

pore filius Demetrii, regis Russorum, Romam venit, regnumque suum secundum patris sui vota de manu Pontificis tanquam donum S. Petri suscipere postulavit. Gregorius VII filium Demetrii, postquam hic de more fidei iuramentum præstitisset, nomine S. Petri regno Russiæ investivit (1).

Tum ante Gregorii VII tempora tum post ejus ætatem mos obtinuit, ut reges, duces, comites regna sua, provincias et castra Sedi Apostolicæ obligarent, eaque ab hac in feuda reciperent, ut sic sub speciali Romanæ ecclesiæ ejusque Pontificis protectione forent. Id jam antea fecerant S. Stephanus rex Hungarorum et Robertus dux Apuliæ, Calabriæ et Siciliæ; postea idem fecerunt Godefridus Bullionæus rex Hierosolymorum anno 1099, Rogerius fundator regni Siciliæ 1130, Carolus I rex Siciliæ 1276, Petrus II rex Aragoniæ 1204, reges Angliæ Henricus II 1172, Joannes sine Terra 1213, Henricus III 1216, alii (2). Id autem principes libere et sua sponte faciebant. Injuste Mosheim (3) aliique accusarunt Gregorium VII, quod in universa christianorum principum regna dominatum usurpare, eaque in Romanæ ecclesiæ feuda convertere tentaverit.

Anno 1075 Gregorius papa excepit legatos Boleslai II regis Poloniæ, ad quem rescribens, laudavit ejus observantiam erga Romanam ecclesiam, rogavitque, ut legatis suis opem ferret in ordinandis causis episcoporum, qui pauciores erant et metropolitanum non habebant. Quum postea Boleslaus relicta justitia, se omni libidini et sævitæ dedisset, atque S. Stanislaum episcopum Cracoviensem, a quo post plures admonitiones fuerat excommunicatus, anno 1079 ad altare occidisset, Gregorius papa ferocem ducem anathemate perculit, regio honore et potestate privavit, ejusque subditos ab obedientia absolvit (4). Boleslaus regno ejectus, in exilio obiit; Poloni vero in ejus locum elegerunt Uratislaum.

In Hungariæ regno anno 1063 Belam excepit Salomo,

(1) *Epist.* 74, l. II.

(2) Conf. Gosselin, *Pouvoir du Pape au moyen âge*, part. II.

(3) *Institut. hist. eccl. sæc. XI*, part. II, c. 2

(4) *Epist.* 73, l. II; Bolland. *Acta SS.* 7 Maii.

quem Hungari anno 1074 ejecerunt, suffecto in ejus locum Geisa, Belæ filio. Quum Gregorius VII audivisset, Salomonem implorasse opem Henrici IV, eique regnum Hungariæ, quondam a S. Stephano Romanæ ecclesiæ devote traditum, in feudum obtulisse, Salomonem graviter increpuit monuitque, eum gratiam B. Petri, quam interpellarat, non recepturum, nisi sceptrum regni Hungarici apostolicæ et non regiæ majestatis beneficium esse agnoverit (1). Litteras etiam scripsit ad Geisam, in quibus ostendit, regnum Hungaricum non regi Teutonico, sed Romanæ ecclesiæ esse subjectum; eum hortatus est ad habendam curam de ecclesiis, studium erga Religionem et obedientiam erga legatos Apostolicæ Sedis (2). Postea etiam epistolam scripsit ad Ladislaum, qui anno 1077 fratri suo Geisæ defuncto, communi Hungarorum consensu suffectus fuit regnavitque usque ad annum 1095. Hic rex tantæ fuit pietatis, ut post obitum suum Sanctorum honores consecutus sit; Religionem protexit, ecclesias earumque jura defendit, disciplinam ecclesiasticam restituit, subditos juste gubernavit, Tartaros et alios hostes repulit, regnoque suo adjunxit Croatiam et Dalmatiam (3).

In Bohemia magnæ pietatis specimina dabat Uratislaus dux II, cui tanquam de Apostolica Sede bene merito Alexander papa II usum mitræ concesserat; quod privilegium eidem confirmavit Gregorius VII, sed ei concedere recusavit, ut divinum officium lingua slavonica celebraretur (4). A ducis pietate distabat frater ejus Jeromirus episcopus Pragensis, quem cum legati apostolici propter injurias Joanni episcopo Moravensi factas, functionibus et redditibus privassent, Gregorius papa utrumque episcopum Romam vocavit, et causa discussa, concordiam inter eos constituit (5).

In Dania pietatis fama et Religionis studio clarebat S. Canutus, qui anno 1080 fratri suo Haraldo in regno

(1) *Epist.* 13, *l.* II.

(2) *Epist.* 63, *l.* II.

(3) Bolland. *Acta SS.* 27 Jun.

(4) *Epist.* 38, *l.* I, 11, *l.* VII.

(5) *Epist.* 44, 45, 60, 78, *l.* I, 6-8, *l.* II.

successerat. Ad hunc regem Gregorius VII duas epistolas scripsit, in quibus ei gratulatus est de fide erga Romanam ecclesiam et pietatis studio, commendavitque perseverantiam; rogavit eundem, ut Romam mitteret prudentem clericum, a quo Pontifex statum ecclesiarum in Dania doceretur, cuique redeunti mandata Sedis Apostolicæ committeret (1). Canutus domitis regni hostibus, reipublicæ et Religionis prosperitati consuluit, in ecclesias et ministros sacros munificus fuit. Verum Olavus ejus frater, regnandi cupidus, occasione decimarum, quas rex ecclesiis solvendas mandaverat, rebellionem excitavit, in qua Canutus rex anno 1086 Othoniæ in ecclesia S. Albani lapidum et telorum ictibus et tandem lancea confossus, glorioso martyrio coronatus est (2).

In Norwegia Olavus III, qui regnavit ab anno 1066 usque ad 1088, Religionis prosperitati operam dedit, pluresque in diversis provinciis ecclesias extruxit. Anno 1078 Gregorius VII ad eum epistolam scripsit, qua ejus virtutem et pietatem laudavit, rogavitque, ut aliquot juvenes nobiles Romam mitteret, qui ibi divinis legibus instructi, mandata Sedis Apostolicæ ad eum deferrent (3).

In Suecia conversioni paganorum, quorum adhuc magnus numerus erat in parte septentrionali, opem ferebat Ingemundus rex, ad quem pariter epistolam anno 1080 scripsit SS. Pontifex, significans regi gaudium suum, quod novi præcones Evangelii in Sueciam essent ingressi, rogansque, ut rex aliquem Romam mitteret, qui statum gentis exponeret, et Sedis Apostolicæ instructiones in Sueciam referret (4).

6. In Germania vero Henrici IV iniquitate res sacræ et civiæ in deteriorem statum conjiciebantur. Is non tantum sprevit conditiones, sibi a principibus Germaniæ et a Gregorio papa præscriptas (5), sed et Alpium fauces occupavit, ne Pontifex ad comitia Augustæ indicta venire posset. Qua-

(1) *Epist.* 5, 21, l. VII.

(2) Bolland. *Acta SS.* 10 Jul.

(3) *Epist.* 13, l. VI.

(4) *Epist.* 11, l. VIII.

(5) Vide p. 164.

propter procures Germani ecclesiastici et laici, cum Bernardo cardinali diacono et Bernardo abbate Massiliensi, Gregorii VII legatis, in comitiis anno 1077 Forchemii in Franconia habitis. Henricum IV rejecerunt, et in ejus locum elegerunt Rodolphum ducem Suevorum, qui post duodecim dies Moguntiae ab archiepiscopis Moguntino et Magdeburgensi solemni ritu rex coronatus, legatos Romam misit, ut suam electionem Pontifici significaret eique obedientiam profiteretur. Confestim contra hanc electionem Henricus IV interpellavit Gregorium VII. Pontifex anno 1078 copiosam synodum Romae coegit, in qua auditis Rodulphi et Henrici legatis, principum suorum obedientiam erga Romanum Pontificem testantibus, convenit, ut legati idonei in Germaniam mitterentur, qui probos et religiosos viros utriusque partis audirent, atque ei, cui competeret, jus fieret. In eadem synodo anathema in Thetbaldum Mediolanensem et Guibertum Ravennatensem archiepiscopos innovatum est, et uterque ab omni episcopali et sacerdotali officio suspensus, cardinalis vero Hugo Blancus, jam ter damnatus officio sacerdotali et ecclesiae aditu prohibitus fuit (1).

Paulo post Gregorius papa quintam synodum Romae habuit, in qua rursus de componendis in Germania dissidiis actum fuit, et varia capitula de disciplina ecclesiastica, praesertim contra investituras et simoniacas collationes atque ordinationes, sancita. In eadem synodo Nicephorus Botoniates, qui, dejecto Michaeli, imperium Graecum usurpaverat, excommunicatus est (2). Anno sequente Pontifex sextam synodum Romae celebravit, in qua Berengarius haeresim suam ejuravit et catholicae doctrinae professioni subscripsit, ut supra vidimus (3). In eadem synodo oratores

(1) P. Bernried. *Vita S. Gregorii VII*, c. 10; Labbe, tom. X, p. 369.

(2) Labbe, *ibid.* p. 371.

(3) Vide p. 141. Ex actis Gregorii VII in causa Berengarii sat confutatur calumniæ pseudo-cardinalis Bennonis et conciliabuli Brixiniensis an. 1080 in hunc Pontificem, ac si cum Berengario in errore convenisset vel in haereticas ejus sententias fuisset proclivis; quas calumnias postea inter alios instauravit Mosheim, *Institut. hist. eccl. sæc. XI*, part. II, c. 3. Conf. J. B. Palma, *Prælect. hist. eccl.* tom. III, part. I, c. 5.

Rodulphi graviter questi sunt de malis et injuriis, quæ Henricus IV omnis conditionis personis, ecclesiis, episcopis et sacerdotibus inferebat. Episcopi multi dixerunt, ejusmodi tyrannum esse gladio apostolico conterendum; sed Gregorius VII sententiam distulit, sperans, fore ut res componeretur in comitiis Germaniæ, quorum judicio pars utraque se subjecerat (1).

Verum Henricus omni modo comitia impediēbat, litem armis terminare eligens, quamvis jam in duplici prælio contra Rodolphum grandem cladem esset expertus. Tandem Gregorius VII principum Germanorum præsertim Saxonum et Rodulphi litteris et legationibus contra Henrici IV facinora interpellatus, anno 1080 copiosam episcoporum, abbatum, clericorum et magnatum synodum Romæ coegit, in qua narratis iis, quæ pro Henrici correctione frustra tentaverat, eum ejusque fautores excommunicavit, eundem regno Germaniæ et Italiæ, omnique honore et dignitate regia privavit, subditos a fidei juramento absolvit, et Rodolpho regiam potestatem et honorem confirmavit (2).

7. Tunc Henricus IV ejusque fautores infremuerunt, et Gregorium VII quorumvis turpium et nefandorum, magiæ, impudicitæ, hæreseos, accusantes, eum pontificatu deponendum esse inclamaverunt. Eodem anno triginta episcopi e Germania et Longobardia, omnes sive interdicti sive excommunicati sive depositi, pluresque clerici et laici cum Henrico IV Brixiniam convenientes, Gregorium VII ceu Ecclesiæ et imperii perturbatorem, simoniacum, hæreticum et necromantam, deposuerunt, et Guibertum archiepiscopum Ravennatensem, iterato excommunicatum atque depositum, pontificem seu potius antipapam crearunt sub nomine Clementis III (3). Quapropter Gregorius VII anno 1081 in Romana synodo novam excommunicationem in Henricum ejusque fautores fulminavit (4).

(1) Bernried. *Vita S. Gregor. VII*, c. 11; Labbe, tom. X, p. 378.

(2) Bernried. *ibid.* c. 12; Labbe, *ibid.* p. 382.

(3) Hugo Flaviniacensis, *Chron. Viridun.*; Centius, *L. censuat.* c. 3; Baronius et Pagi, ad an. 1080.

(4) Labbe, tom. X, p. 398.

Henricus cum copioso exercitu se Romam contulit, antipapam Clementem in Petri cathedram instrusurus; sed a Pontificis et Mathildis, Liguriæ et Tusciæ comitissæ, copiis repulsus est. Anno sequente iterum irritò conatu urbem obsedit. Tunc Romanos speciosis promissis, pecunia, terrore corrumpere tentavit; cum iis convenit, ut nova synodus pro causa regni Teutonici in urbe a Pontifice cogeretur, cujus iudicio omnes parerent. Gregorius VII nullam concordiæ viam repudiâns, novam synodum indixit, et Henricus omnibus ad synodum ituris aut ab ea redituris securitatem jurejurando promisit; at perfidus princeps episcopos et principum oratores Romam properantes intercepit et detinuit; Romanis partim pecunia et terrore partim obsidione victis et attritis, anno 1084 urbem occupavit, et antipapam Clementem a duobus episcopis excommunicatis et depositis inaugurari fecit. Interim Gregorius VII in castrum S. Angeli confugit, opemque Roberti Guiscardi, Apuliæ, Calabriæ et Siciliæ ducis, interpellavit. Hujus ducis adventu perterritus Henricus, urbem reliquit, et cum antipapa transiit in Longobardiam. Gregorius VII sic libertati redditus, synodum collegit, in qua novam anathematis sententiam in Clementem seu Guibertum et Henricum eorumque fautores promulgavit (1).

Posthæc Henricus IV in Germaniam regressus, ubique suas et antipapæ Clementis partes augere studuit. In tanta rerum perturbatione episcopi multi et alii in Longobardia, Lotharingia et Germania schismaticis Henrici partibus adhæserant. Fœderati vero principes in locum Rodulphi regis, anno 1080 mortui, subrogarunt Hermannum Lotharingum, comitem Luxemburgensem. Anno 1085 inter utramque partem convenit, ut in comitiis apud Berbac in Thuringia habendis, concordia secundum juris æquitatem tractaretur. In iis quidem de præsentî negotio disceptatum, sed nihil effectum est. Paulo post episcopi Pontifici devoti et Hermannus rex ejusque principes convenerunt Quintilineburgum

(1) Leo Ostiens. *Chron. Cassin.* l. III, c. 49; Berthold, *Chron.*; Baronius et Pagi, ad an. 1081-84; Labbe, tom. X, p. 401.

in Saxonia, et, quia Henricianarum partium episcopi sententias a Gregorio VII contra Henricum IV latas in conventu Berbacensi retractari voluerant, e patrum decretis declararunt, nulli licere Apostolicæ Sedis iudicium retractare; in Guibertum vero seu antipapam Clementem ejusque fautores sententiam anathematis instaurarunt. Eodem tempore Henricus IV episcopos sibi deditos convocavit Moguntiam, omnesque compulit, ut Gregorii depositionem et Guiberti ordinationem scripto approbarent; Herimannum vero Metensem et alios Gregorio obediens deponerent (1). Quo factum est, ut dissensio, schisma et turbæ in regnis et ecclesiis Germaniæ, Lotharingiæ atque Longobardiæ perdurarent.

8. S. Gregorius VII, quum duodecim annis et duobus fere mensibus pontificatu functus esset, 25 Maii 1085 Salerni obiit, justitiæ coronam pro legitimo certamine consecutus (2). Hic Pontifex et ante et post obitum suum adversarios habuit. Ejus memoriam obtrectationibus et calumniis prosicerunt ex antiquis Benno pseudo-cardinalis Clementis antipapæ, et alii Henrici IV partibus dediti, e recentioribus Mosheim aliique Apostolicæ Sedis hostes. Sanctum Pontificem ab adversariorum conviciis vindicarunt ex antiquis S. Anselmus Lucensis, Lambertus Schafnaburgensis, e recentioribus Franciscus Engiensis (3), Gretserus (4), F. Von Kerz (5), et ex ipsis protestantibus Voigt (6). Concludimus cum supra nominato Lamberto Schafnaburgensi: « Signa et prodigia, quæ per orationes papæ S. Gregorii frequen-

(1) Baronius et Pagi, ad an. 1085.

(2) Bolland. *Acta SS.* 25 Maii. Exstant apud Labbe, tom. X, libri IX epistolarum Gregorii VII; item Dictatus seu enunciata 27 de R. Pontificis iuribus; sed eum Gregorio inter alios abjudicant Natalis Alexander, *Hist. eccl. sæc. XI*, diss. 3; Launojus, *Epist.* 13, l. VII; Pagi, *Crit.* ad an. 1077.

(3) *Auctoritas Sedis Apostolicæ pro Gregorio VII vindicata*

(4) *Defensio Controversiarum Bellarmini*, tom. II.

(5) *Ueber den Geist und die Folgen der Reformation*, Mainz, 1822.

(6) *Histoire du pape Grégoire VII et de son siècle*, traduite par l'abbé Jager, Bruxelles, 1838, 2 vol. in-8.

» tius flebant, et zelus ejus frequentissimus pro Deo et pro
 » ecclesiasticis legibus, satis eum contra venenatas obtrec-
 » tatorum linguas communiebant (1). »

9. Quum S. Gregorius tribus ante obitum suum diebus a cardinalibus interrogatus, quem præ aliis pontificatu dignum haberet, tres indicasset, nimirum Desiderium abbatem Cassinensem, Ottonem episcopum Ostiensem et Hugonem archiepiscopum Lugdunensem (2), cardinales et alii de eligendo Desiderio consenserunt, sed hic omni via eorum precibus restitit. Interea Clemens antipapa partes suas in Urbe auxit. Quum jam fere anno integro Sedes Apostolica vacaret, cardinales, clerici omnesque pii Romani congregati, 24 Maii 1086 Desiderium, quamvis reluctantem, pontificem inaugurarunt sub nomine Victoris III. Verum post paucos dies Victor a cæsareo Urbis præfecto vexatus, depositis insignibus pontificiis, secessit Cassinum. Demum 21 Martii 1087 in synodo Capuana cardinalium, episcoporum et principum precibus atque rationibus victus, insignia resumpsit, et 9 Maii Romæ solemniter consecratus atque a majori et saniori civium parte susceptus fuit (3).

Victor III e cardinalium et episcoporum consilio contra Saracenos africanos, Italiæ littora continuo infestantes et Christianos in captivitatem abripiantes, ingentem exercitum excitavit, qui hostes magna clade affecit regemque Tunetensem ad restituendos Christianos captivos et ad pendendum Apostolicæ Sedi tributum compulit (4). Pontifex mense Augusto 1087 synodum habuit Beneventi, in qua post egregiam orationem de præsentibus Ecclesiæ calamitatibus, Guibertum seu Clementem antipapam omni sacerdotali officio et honore privatum anathemati devovit; Hugonem archiepiscopum Lugdunensem atque Richardum abbatem Massiliensem, qui ex invidia Pontificem calumniis prociderant, ab Ecclesiæ communione semovit, et investituras sub anathematis pœna pro-

(1) *Chron.* ad an. 1077.

(2) Bernried. *Vita S. Gregorii VII*, c. 109.

(3) Leo Ostiens. *Chron. Cassin.* l. III.

(4) Leo Ostiens. *ibid.*; Berthold, *Chron.* ad an. 1088.

scripsit (1). Absoluta synodo Pontifex secessit Cassinum, ubi 16 Septembris 1087 extremum diem obiit.

10. Post obitum Victoris III, antipapa Guiberto continuo in Urbe agente, ad cardinales aliosque, quorum intererat, scriptum est, ut Terracinam in Campania convenirent vel legatos mitterent ad eligendum novum pontificem. Comititia inchoata sunt 8 Martii 1088, et quarto post die omnium consensu electus fuit Otto, natione Gallus, e monacho Cluniacensi episcopus cardinalis Ostiensis, Gregorii VII et Victoris III iudicio pontificatu dignus, qui nomen Urbani II assumpsit et Ecclesiam gubernavit usque ad annum 1099.

Urbanus electionem suam encyclicis litteris catholico orbi annuntiavit, moxque incubuit ad componendum ecclesiarum statum, præsertim ad abolendum schisma, ad extirpandam simoniam et restituendam disciplinam ecclesiasticam. Anno 1089 Melphiæ in Apulia synodum habuit, in qua 16 canones sanciti sunt, præsertim de præbendis et muniis ecclesiasticis gratis conferendis, de coelibatu clericorum a subdiaconatu et supra, de non accipienda e manu laici dignitatis ecclesiasticæ investitura (2). Eodem anno Urbanus in urbem venit, et Romani Guibertum antipapam juramento obstrictum, ne amplius Apostolicam Sedem invaderet, urbe expulerunt (3). Quum anno 1090 Henricus IV cum exercitu in Italiam venisset, ut bellum inferret Mathildi, comitissæ Liguriæ et Tusciæ, quæ Pontificis et Catholicorum partes in Italia tuebatur, Urbanus papa secessit in Campaniam, et anno 1091 synodum habuit Beneventi, in qua Guibertum antipapam, qui post ejus discessum Romam repetierat, novo anathemate perculit, et quatuor canones, edidit, nimirum, ut episcopi non eligerentur nisi ex ordine presbyterorum et diaconorum; matrimonia non contraherentur ab Adventu usque ad octavam Epiphaniæ et a Septuagesima usque ad octavam Pentecostes (4). Anno 1093 synodum coegit Trojæ in Apulia, in

(1) Labbe, tom. X, p. 418.

(2) Ibid. p. 476.

(3) Berthold. *Chron.* ad an. 1089.

(4) Berthold. *ibid.* ab an. 1091; Labbe, tom. X, p. 483.

qua decretum condidit de incestis conjugiiis (1). Anno 1095 cum 200 ex Italia, Gallia et Germania episcopis synodum celebravit Placentiæ in Longobardia, in qua Berengariana hæresi damnata, definitum est, panem et vinum, dum consecrantur, vere et essentialiter converti in corpus et sanguinem Christi; alia decreta sunt contra clericos incontinentes, contra simoniacas ordinationes, contra Guibertum antipapam ejusque fautores (2). In synodo, quam eodem anno habuit Claromontii in Gallia, pax seu treuga Dei confirmata et ab Adventu usque ad octavam Epiphaniæ atque a Septuagesima usque ad octavam Pentecostes extensa fuit, aliaque ad reformandos mores in clero et in populo constituta (3).

Idem Pontifex excitavit cruciatam expeditionem contra Turcas, ut infra videbimus; Bernardo archiepiscopo Tolemano pallium et primatum totius Hispaniæ concessit; Dania, petente rege Erico, potestati archiepiscopi Hamburgensis, subtraxit et proprio metropolita, cujus sedes foret Lundia, donavit; S. Altmanno episcopo Passaviensi et Gebehardo Constantiensi legatorum apostolicorum vices dedit in Germania; Rogerium comitem Siciliæ, qui pulsus ex ea Saracenis, religioni christianæ restituendæ et erigendis episcopatibus egregiam opem tulit, peculiari amicitia prosecutus est, et, si Gaufrido Malaterræ, Ordinis S. Benedicti monacho, fides est, cum ejusque hæredes privilegio legationis apostolicæ investivit, adeo ut eandem potestatem et jura in Sicilia haberent, quæ sunt legatorum a latere (4).

Quum autem audivisset Urbanus papa, Philippum regem Galliæ, repudiata Berta legitima conjuge, Bertradam, Ful-

(1) Labbe, tom. X, p. 482.

(2) Ibid. p. 500.

(3) Ibid. p. 506.

(4) G. Malaterra, *Gesta Normannorum in Campania, Apulia et Sicilia*. Vi hujus privilegii, quod Siculi appellant *Monarchiam seculam*, quodque primus J. L. Barberius anno 1513 in lucem dedit, reges Siciliæ, ut suis locis videbimus, contenderunt, se esse Apostolicæ Sedis legatos natos. Baronius vero, ad annum 1097, probat, istud privilegium, si ab Urbano fuerit datum, tantum esse concessum Rogerio ejusque filiis et toties abrogatum quoties Siciliæ regnum ad novam familiam devenit.

conis Andegavensis comitis conjugem, consanguinitate junctam, rapuisse et uxorem duxisse anno 1092, et S. Ivonem Carnotensem, qui cum plerisque aliis episcopis adulteras et incestas regis nuptias reprobaverat, carceri mancipasse; litteras scripsit ad Guilielmum archiepiscopum Rhemensem ejusque suffraganeos, eos arguens, quod tantum scandalum tolerassent, monensque, ut regem ad abjiciendam Bertradam et ad reddendam episcopo Carnotensi libertatem compellerent. S. Ivo quidem restitutus fuit, sed rex Bertradam non abjecit. Quapropter Hugo archiepiscopus Lugdunensis, cui Pontifex vices suas hac in re demandaverat, in Augustodunensi synodo anno 1094 Philippum regem excommunicationi subdidit. Eodem anno obiit Berta regina. Rex autem excommunicationis sententia perterritus, oratores ad Pontificem misit postulatum inducias usque ad Pentecosten, intra quas Pontifici satisfaceret et ab omni commercio cum Bertrada abstineret. Cum autem rex in incestis nuptiis permaneret, Urbanus in synodo Claromontana excommunicationem in eum et Bertradam fulminavit. Tunc Philippus Bertradam abjecit, et anno 1096 in synodo Nemausensi a censuris absolutus est (1). Postea tamen Bertradam revocavit, ut infra videbimus.

11. Interea schismaticus et perversus Henricus IV auctoritatem suam in Germania restituit; principes passim pacem cum eo inierunt; Saxones ipsi bellis lassi, se Henrico dediderunt anno 1088. Hermannus rex secessit in Lotharingiam et brevi post obiit. Multi tamen a schismate ad obedientiam legitimi Pontificis redierunt. Præ aliis delendo schismati egregiam operam navarunt Altmannus Passaviensis, Gebehardus Constantiensis, Adalbero Wirceburgensis et Albertus Wormatiensis episcopi (2).

In Italia vero Henrici IV ejusque antipapæ res mutatae sunt. Conradus Henrici filius et ab eo jam rex creatus, offensus injuriis sibi et matri suæ a patre illatis, anno 1093 in Italia contra patrem suum rebellavit, a præcipuis Longobardiæ civitatibus, quas Henricus iniqua et spurca sua vita

(1) Labbe, tom. X, p. 463, 499, 500 et 604.

(2) Berthold. *Chron.*

a se alienaverat, susceptus, et ab Anselmo archiepiscopo Mediolanensi rex Italiæ coronatus est. Ex hoc tempore Catholicorum partes Romæ et in Longobardia prævaluerunt. Urbanus II anno 1094 palatium Lateranense, quod diu fuerat in manibus schismaticorum, recepit. Guibertus Urbe extorris, in schismate et in usurpandis pontificatus muniis perseveravit usque ad annum 1100, quo miserrime extinctus est. Anno 1104 Henricum IV solio dejectum videbimus. 12. Priori sæculi XI dimidio S. Romualdum et S. Joannem Gualbertum in Italia de monastici instituti instauratione præclare meruisse vidimus (1). De eadem re posterioribus hujus sæculi annis bene meriti sunt S. Stephanus, S. Bruno et S. Robertus, qui vitæ sanctioris studiosi ad restituendam veterem disciplinam, in nonnullis cœnobiis temporum injuria collapsam, novas monachorum familias excitarunt, quæ ingenti mox numero auctæ testantur sensum religiosum hujus ætatis, ut ut perturbatæ, et multorum fidelium studia vitam suam Evangelii præceptis atque consiliis conformandi.

S. Stephanus nobili Arvernæ loco oriundus, Deo securius liberiusque serviendi animo anno 1076 in montem Muretum prope Lemovicum secessit, ubi vitam asperrimam, orationibus, canticis sacris, jejuniis aliisque austeris exercitiis dicatam, vixit. Brevi post discipuli multi se ejus directioni subjecerunt, quibuscum assentiente S. Gregorio papa VII, congregationem ad veterum eremitarum exemplum instituit sub regula magnam partem Benedictinæ simili, in multis tamen ab ea diversa. Hæc regula præ primis paupertatem, silentium certis anni temporibus strictissimum, continuum jejunium, abstinentiam a carne ipsis ægrotis præscribebat; quem tamen rigorem RR. Pontifices, præcipue Innocentius IV, in variis rebus mitigarunt. Obiit S. Stephanus anno 1124. Postea discipuli ejus Muretum deserere coacti, secesserunt in vicinum Grandimontium, unde nomen Grandimontensium acceperunt. Eorum Institutum in Gallia late propagatum est (2).

(1) Vide p. 126-27.

(2) *Historia brevis et protizior priorum Grandmont.* apud Martene, *Veter. scriptor.* tom. VI; Gerardi, *Vita S. Stephani*, apud eundem Martene; Bolland. *Acta SS.* 8 Febr.

S. Bruno Coloniae Agrippinae natus, Rhemensis ecclesiae canonicus et scholarum praefectus, anno 1086 cum aliquot sociis relicto mundi commercio secessit in locum dictum Carthusiam, inter rupes altissimas, continua fere nive et nebula tectas, haud procul a Gratianopoli situm; ubi, opem ferente S. Hugone episcopo Gratianopolitano exstructis cellulis vitam eremiticam, victu, vestitu, silentio asperrimam vixerunt. Idem vitae genus S. Bruno post aliquot annos introduxit in Calabriam, ubi anno 1101 mortuus est. Progressu temporis istud Institutum, a loco dictum Carthusianum, multum propagatum est. Carthusianis regula S. Benedicti fundamento erat, sed severis veterum Aegypti et Syriae eremitarum statutis aucta. Non cohabitabant aliorum monachorum more, sed singuli habebant cellulas per claustrum gyrum positas; solis sabbatis propter necessarias collationes et dispositiones conveniebant et silentium interrompebant; in cellulis orationi, lectioni, codicum descriptioni, manuum labori vacabant; 2, 4 et 6 feria non nisi panem et aquam, caeteris diebus etiam legumina sumebant; crebro jejunabant; vestibus hirsutis et cilicio ad nudum corpus utebantur; summam paupertatem profitebantur. Cum autem deinde nonnihil degenerassent, anno 1259 in generali capitulo ea, quae irrepresserant, sustulerunt et antiquas leges novis poenis sancierunt. Hoc etiam Institutum ita propagatum est, ut saeculo XVIII haberet 172 monasteria, quorum 75 in sola Francogallia erant (1).

Omnibus vero Ordinibus monasticis, hactenus conditis, palmam praeripuit Cisterciensis, cujus auctor fuit B. Robertus. Is nobili genere in Campania gallica natus, jam annis aliquot regulam S. Benedicti in monasterio Molismensi professus, anno 1098 cum nonnullis sociis a caeteris, regulam parum curantibus, discessit et se contulit Cistercium prope Divionem, ubi, annuentibus Hugone archiepiscopo Lugdunensi et Walterio episcopo Cabillonensi, monasterium exstruxerunt. Hi regulam S. Benedicti secundum suum

(1) Bolland. 6 Octobr.; De Tracy, *Vie de S. Brunon avec des remarques sur son Ordre*, Paris, 1785, in-12; Helyot, *Histoire des Ordres relig.* t. VII.

rigorem observarunt. Non tantum horum numerus auctus est, sed plura in aliis locis monasteria, Cisterciensi sociata, excitata sunt. Quum Ordo Cisterciensium, sic appellatus a Cistercio, RR. Pontificum auctoritate esset approbatus, et vitæ austeritas, morum sanctitas et assiduitas in piis exercitiis in eo maxime vigerent, per totam ecclesiam Latinam adeo propagatus fuit, ut medio sæculi XII quingentas et medio sæculi sequentis mille octingentas abbatias numeraret (1).

Eodem tempore Gasto, vir nobilis et dives in Delphinatu, filium suum a morbo, quem ignem S. Antonii vocant, hujus Sancti intercessionem liberatum credens, Mottæ in Delphinatu juxta ecclesiam, in qua S. Antonii reliquiæ asservabantur, hospitale ædificavit, in quo ab anno 1095 ipse et filius ejus, seculari habitu cum alio atri coloris permutato, ægrotis et piis peregrinatoribus ministrabant. Hoc misericordiæ exemplo permoti cum mox alii se eis adjunxissent, Urbanus papa II anno 1096 eorum congregationem approbavit. Honorius III anno 1218 concessit, ut qui hactenus laici erant et Antoniani appellabantur, tria vota monastica emitterent. Bonifacius VIII præcepit, ut regulam, S. Augustino adscriptam, observarent et se canonicos regulares dicerent, eorum magistro dignitatem abbatialem contulit, Ordinemque, jam in pluribus locis auctum, soli Pontifici subjectum voluit (2).

Alium præterea exeunte hoc sæculo Ordinem fundavit Robertus, Arbrisselæ in Britannia minori natus, qui prius S. Theologiæ professor, deinde relicto sæculo in saltu prope Cretumnum vitam eremiticam atque asperrimam amplexus est. Imitatores multos nactus, anno 1100 in vasto campo provinciæ Pictaviensis atque a fonte Ebrardi compellato, magnum cellarum numerum, deinde duo monasteria, alterum pro viris, alterum pro feminis erexit. Non multo post tria monasteria pro feminis ædificavit, quorum primum virginibus

(1) Bolland. 29 April.; Manriquez, *Annales Cistercienses*; P. Le Nain, *Essai de l'histoire de l'Ordre de Cîteaux*.

(2) Mabillon, *Annales Ord. S. Benedicti*; Helyot, *Histoire des Ordres relig.*

et viduis, secundum ægrotis et leprosis, tertium lapsis erat destinatum. Alia in aliis Galliæ locis monasteria pro utroque sexu excitavit, cunctis regulam S. Benedicti secundum omnem ejus rigorem et novis austeritatibus auctam, observandam præscripsit. Idem Ordo in Hispania et Anglia monasteria condidit (1).

13. Scriptoribus ecclesiasticis, qui per posteriorem sæculi XI partem floruerunt, adnumerandi sunt sequentes : S. Anselmus, episcopus Lucensis, pro ecclesiarum libertate et Gregorio papa VII contra Henricum IV ejusque schisma invicte pugnavit (2), scripsitque præter alia commentarium in Lamentationes Jeremiæ et in Psalmos, atque apologeticum pro Gregorio VII (3). S. Petrus Damiani, e monacho Benedictino cardinalis episcopus Ostiensis (4), reliquit plures epistolas, sermones, vitas Sanctorum et opuscula de variis argumentis (5). Lanfrancus archiepiscopus Cantuariensis, Berengarii, ut vidimus, debellator, scripsit librum de corpore et sanguine Domini, commentarium in Epistolas S. Pauli, et litteras multas (6). S. Anselmus ex abbate Beccensi anno 1093 archiepiscopus Cantuariensis, in philosophicis et theologicis disciplinis versatissimus, inter alia scripsit Monologium et Proslogium de Dei existentia et attributis, librum de fide Trinitatis et Incarnationis contra doctrinam Roscelini (7), libros de processione Spiritus S. et de pane azymo atque fermentato contra Græcos, de Dei incarnatione contra gentiles, de conceptu virginali et pec-

(1) Baldric. *Vita Roberti Arbrissel.*; Mainferme, *Clypeus nascentis Fontevraud.*

(2) Bolland. *Acta SS.* 3 Martii.

(3) *Biblioth. PP.* Lugdun. t. XVIII; Migne, *Patrol. Lat.* t. CXLIX.

(4) Bolland. *Acta SS.* 23 Febr.

(5) Venet. 1783, 4 vol. in-4; Migne, *ibid.* tom. CXLIV-V.

(6) Paris. 1648 in-fol.; Migne, *ibid.* tom. CL.

(7) Roscelinus, hoc ipso tempore canonicus et scholasticus Compendiæ, secundum dialecticorum Nominalium sententias de SS. Trinitatis mysterio disputans, docebat, tres personas divinas esse tres res ab invicem distinctas, sicut sunt tres angeli, ita tamen ut una sit earum voluntas et potestas; nec incongruum fore, tres Deos appellare, si usus invalesceret. Hi errores anno 1092 damnati sunt in synodo Suessionensi, in qua Roscelinus ipse eos abjecit, sed postea in eosdem relapsus est.

cato originali, de concordia præscientiæ, prædestinationis et gratiæ cum libero arbitrio (1). S. Bruno, episcopus Signiensis (2), commentarios edidit in plures S. Scripturæ libros, tractatus de dogmate et sermones (3). Theophylactus, episcopus Acridæ et metropolita Bulgariæ, inter alia reliquit commentaria in aliquot Prophetas minores, in IV Evangelia, in Acta Apostolorum et in Epistolas S. Pauli (4). Euthymius Zigabenus, monachus S. Basilii, edidit panopliam dogmaticam contra hæreses, catenam in Pentateuchum et commentarios in Psalmos, in Evangelia et in Epistolas S. Pauli (5). Michael Psellus, Constantinopolitanus, præter libros de re philosophica, mathematica et aliis, scripsit paraphrasin metricam in Canticum Canticorum (6). S. Ivo, episcopus Carnotensis, ecclesiasticæ disciplinæ et libertatis fortissimus vindex, præter 24 sermones et 287 epistolas edidit chronicon regum Francorum et duas collectiones canonum, quarum prior Pannormia, posterior Decretum Ivonis inscribitur (7). Gebehardus, episcopus Salisburgensis, pluribus litteris Gregorium papam VII contra schismaticos defendit. Samuel ab urbe natali cognominatus Marochianus, e judæo christianus, librum scripsit de adventu Messiæ contra Judæos. Adamus canonicus Bremensis, dedit historiam ecclesiarum Hamburgensis et Bremensis (8). Bertholdus, presbyter Constantiensis, chronicon ab anno 1053 usque ad 1100 et res gestas sub Gregorio VII et Henrico IV collegit (9). Marianus Scotus, monachus Benedictinus, exaravit chronicon a Christo nato usque ad annum 1082 (10). Lambertus Schafnaburgensis, monachus Hirsfeldensis, res gestas ab orbe condito usque ad annum 1050 ordine chronologico breviter, deinde res Germanicas usque ad 1077 fusius

(1) Paris. 1675 in-fol.; Migne, *Patrol. Lat.* tom. CLVIII-IX.

(2) Bolland. 18 Jul.

(3) Venet. 1651.

(4) Venet. 1754, 4 vol. in-fol.

(5) *Biblioth. PP.* Lugd. tom. XIX.

(6) Paris. 1615 et alibi.

(7) Bolland. 20 Maii. Opera ejus edidit Fronteau, Paris. 1647. in-fol.

(8) Helmstad. 1670, in-4; Migne, loc. cit. tom. CXLVI.

(9) H. Canis. *Lection. antiquit.* tom. I; Migne, loc. cit. tom. CXLVII.

(10) Pistor. *Scriptor. German.* tom. I; Migne, loc. cit.

narravit (1). Georgius Cedrenus, monachus Græcus, edidit compendium historiarum seu chronicon a mundi exordio usque ad annum 1057 (2).

14. Interea Urbanus papa II comparando bello sacro contra Mahomedanos manum adjecit. Vidimus, quantis conatibus Saraceni ab initio mandatum pseudo-prophetæ sui de imperii et religionis suæ finibus vi armorum proferendis prosecuti sint. E desertis Arabiæ regionibus egressi, in Syriam, Asiam, Africam, Hispaniam, Galliam, Siciliam, Cretam irruerunt, omnes christianorum principum terras occupare conati. Vix dici potest, quantas calamitates regionibus, quas invaserunt, intulerint. In Arabia, Syria, Asia, Ægypto, Africa aliisque regionibus, in quibus illi dominabantur, Christiani oppressi et in durissimam servitutem redacti sunt. Turcæ, qui mahomedanum imperium instaurarunt et magnopere auxerunt (3), Hierosolymis et Palæstina potiti, incolas christianos gravibus oneribus et dura servitute oppresserunt, sacra loca turpiter profanarunt, peregrinantes in Terram sanctam contumeliis et injuriis affecerunt, et occupata Asia minori, vastatricia arma usque ad muros Constantinopolis protulerunt.

Horum omnium fama in Occidentem perlata, excitavit Europæorum commiserationem atque desiderium liberandi Christianos Asiæ ab infidelium servitute et opem ferendi periclitanti imperio Græco, ne hoc a Mahomedanis deletum, universa Europa in periculum veniret. Jam Michael Ducas, Græcorum imperator, Gregorii papæ VII et Latinorum auxilium contra Turcarum progressiones imploraverat, et Pontifex 50 millia virorum in Italia aliisque Occidentis regionibus ad arma contra Turcas in Asiam ferenda comparaverat; sed propter multiplices vexas, quas huic Pontifici suscitavit Henricus IV, opus non fuit executioni mandatum. Posthæc Alexius Comnenus, imperator Græcorum, legatos litterasque misit ad Urbanum papam II et ad principes christianos, eosque ad commiserationem et ad ferendam opem imperio ac Christianis Asiæ excitavit. Eodem tempore

(1) Basil. 1669, in-fol.

(2) *Scriptor. Byzantin.* tom. X, edit. Paris.

(3) Vide p. 153.

Petrus Ambianensis, professione et cognomento Eremita, magna sanctitatis laude clarus, e Terra sancta, quam pie visitaverat, redux, narravit calamitates et mala ingentia, Christianis et locis sacris a Turcis illata; Urbanum papam hortatus est ad excitandum bellum sacrum; addidit, se ad id opus a Christo ipso excitatum fuisse in visione, sibi in ecclesia Hierosolymis facta; ferebat præterea litteras Si-meonis, patriarchæ Hierosolymitani, qui Pontificis et principum Occidentalium auxilium implorabat (1).

15. His omnibus excitatus Urbanus II, negotium serio animo aggressus est; Petro eremitæ potestatem fecit crucem seu bellum sacrum prædicandi in Italia, Gallia et Germania. Petrus tanto cum successu principes, clerum populumque ad bellum sacrum excitavit, ut ingens ubique multitudo se ad illud accingeret. Idem negotium Urbanus papa prosecutus est in synodis, quas in Italia et Gallia coegit. Anno 1095 in synodo Placentiæ habita, ad quam ducenti episcopi ex Italia, Gallia et Germania, pluraque clericorum et laicorum millia convenerant, auditis Alexii Comneni, Græcorum imperatoris, legatis, qui Pontificis et Occidentalium auxilium contra Turcarum progressus implorabant, multi, hortante Pontifice, se jurejurando sacræ expeditioni obstrinxerunt. In synodo Claromontana Urbanus papa coram innumera pene episcoporum, abbatum, clericorum et laicorum multitudine narratis malis, olim Christianis in Occidente nuncque in Oriente illatis ab infidelibus atque periculis, quæ universam Europam e Turcarum progressibus manebant, tanta vi de bello sacro disseruit, ut omnes uno ore exclamarent : « Voluntas Dei est. » Præterea Pontifex omnibus contritis et confessis, qui se ad bellum sacrum accingerent, indulsit cunctas poenas canonicas, pro quibuscumque peccatis meritas, eorum personas et bona sub præsidio Ecclesiæ constituit, decrevitque, ut bellum hoc suscepturi crucem e panno similive materia in humero dextero gererent, unde *Crucigeri* et ipsæ expeditiones *Cruciatae* dicebantur. De eodem negotio Pontifex egit in synodis Lemovicensi et Turonensi (2).

(1) Guilielm. Tyrius, *De bello sacro*.

(2) Berthold. *Chron.* an. 1095; Labbe, t. X, p. 500, 506, 598 et 601.

Quum sic ubique gravissimis rationum momentis cruciata expeditio prædicaretur, viri principes, nobiles, plebeji innumeri, multi clerici atque episcopi crucem susceperunt. Inter principes cruciatos præcipui erant Hugo frater regis Francorum, Godefridus Bullionæus dux Lotharingiæ inferioris ejusque fratres Balduinus et Eustachius, Robertus dux Normanniæ, Robertus comes Flandriæ, Stephanus comes Ble-sensis, Raymundus Tolosanus, Boemundus Tarentinus. Convenit inter eos, ut diverso itinere exercitus suos in Orientem ducerent et Constantinopolim convenirent. Qui sub Petro eremita, Gauterio aliisque imperitis ducibus profecti sunt sine ordine et disciplina, in via neque a rapina neque ab aliis excessibus abstinuerunt, et magno numero tum Bulgarorum et Turcarum armis tum aliis causis perierunt. Principes vero majori cum ordine exercitus suos ducentes, unus post alium Constantinopolim pervenerunt. Hi Turcas in Asia minori aggressi, anno 1097 Nicæam, fugato sultano, occuparunt. Inde progressi, sultanum secundo vicerunt prope Doryleum. Cum pervenissent Tarsum Ciliciæ, Balduinus, frater Godefridi Bullionæi, exercitum suum duxit in Mesopotamiam, plerasque civitates cepit, et anno 1098 principatus sui sedem constituit Edessæ. Cæteri principes victricia arma protulerunt usque Antiochiam Syriæ metropolim, quam eodem anno 1098 post obsidionem quatuor mensium occuparunt, ejusque principatum demandarunt Boemundo comiti Tarentino, qui illum occupatis finitimis locis plurimum auxit et contra Turcarum impetus fortiter defendit. Godefridus Bullionæus cum 25 millibus virorum profectus est Hierosolymam, quam 40,000 Turcarum præsidio defensam, obsedit, et post quinque hebdomades anno 1099 assultu expugnavit. Hostes internecione deleti sunt, et Godefridus omnium acclamatione rex Hierosolymorum creatus (1).

Sic crucigerorum armis Turcarum imperium in Asia minori et Syria repressum fuit, Christiani a durissima ser-

(1) Guil. Tyrius, *De bello s. l.* 1-9; Wilken, *Historia expedit. cruciat. germanice*; Michaud, *Histoire des croisades*.

vitute liberati, Religio vindicata atque restituta. Cum autem hujus et cæterarum expeditionum cruciatarum præcipui excitatores et promotores fuerint RR. Pontifices, mirum non est, Romanæ ecclesiæ adversarios, præsertim Protes-
tantes et sæculi XVIII incredulos, de justitia harum expeditionum esse oblocutos; sed eas fuisse maxime justas, evincitur e gravissimis et justissimis illarum causis, quas supra indicavimus (1).

16. In Anglia Guilielmo regi I anno 1087 successit Guilielmus II, filius ejus, postquam Lanfranco archiepiscopo Cantuariensi et Angliæ primati jurejurando promississet, se in omni negotio justitiam et misericordiam sectaturum, pacem et libertatem defensurum. Verum Guilielmus rex promissa sprexit, post obitum Lanfranci (1089) ecclesias vexavit, earum bona invasit, vacantium ecclesiarum redditus usurpavit, dignitates ecclesiasticas pretio vendidit. Anno 1093 gravi ægitudine correptus, S. Anselmo abbati Beccensi, tunc in Anglia agenti, peccatorum confessionem fecit, vitæ emendationem spondidit, et Anselmum, quamvis invitum, ad sedem Cantuariensem, jam ab anno 1089 vacantem, eligendum atque consecrandum curavit. Verum cum brevi post S. Anselmus regem interpellasset, ut ad corrigendos abusos synodus generalis e regno cogeretur, abbatibus vacantibus abbates præficerentur, sibi que Romam proficisci liceret, ut e manu Urbani papæ pallium susci-
peret, Guilielmus rex, qui Urbanum II nondum agnoverat, ita iratus est, ut episcopos ad deponendum Anselmum convocarit. Quum episcopi respondissent, Anselmum utpote primatem Angliæ a solo pontifice deponi posse, rex iis mandavit, ut omnem obedientiam et amicitiam Anselmo denegarent. Paulo post rex a magnatibus ad meliorem mentem revocatus, Urbanum papam agnovit, Walterum cardinalem legatum suscepit, et Anselmo pacem liberamque ecclesiarum administrationem reddidit, anno autem 1100 tristi sorte extinctus est (2).

(1) Conf. Bergier, *Diction. théol.* art. Croisades; J. B. Palma, *Prælect. hist. eccl.* tom. III, part. I, c. 6.

(2) Eadmer, *Historia Novorum*, l. 1-2; Bolland. *Acta SS.* 21 April.

Henricus I, Guilielmi frater et successor, ea quæ a fratre suo injuste fuerant acta, rescidit, sed investituras dimittere noluit; quapropter inter eum et S. Anselmum convenit, ut res ad Apostolicam Sedem deferretur. Interea Anselmus anno 1102 generalem synodum coegit, in qua nonnulli abbates simoniaci depositi sunt, clericis majoribus cœlibatus inculcatus et popinarum atque compotationum consuetudo prohibita, ecclesiasticarum dignitatum emptio atque consanguineorum conjugia usque ad septimam generationem vetita, alia nonnulla utiliter constituta sunt (1).

Attamen Henricus rex, quamvis monitus a Paschali II, qui anno 1099 Urbano II in summo pontificatu successerat, in usurpandis investituris pertinax exstitit; et Anselmus, qui pro officio suo hac in re ei assentiri minime poterat, exulare coactus est. Paulo post rex comminatoriis Paschalis papæ litteris et defectionis periculo in regno perterritus, S. Anselmum revocavit, et anno 1107 copiosum episcoporum, abbatum et procerum conventum indixit Londini. In eo post longam de investituris disceptationem, rex eas tum in Anglia tum in Normannia dimisit, et episcopis ad corrigendos abusos opem promisit (2). Cum autem clerici multi incontinentia sua ecclesias dehonestarent, S. Anselmus anno 1108 Londini synodum coegit, in qua decem decreta sancita sunt, nimirum ut omnes presbyteri, canonici, archidiaconi, diaconi et subdiaconi vitam castam ducerent; mulieres præter eas, quas canones excipiebant, ab illorum domibus arcerentur; qui contra fecissent, a divino officio remoti omnique ecclesiastico beneficio privati, e choro pellerentur, et si missam celebrare præsumpsissent, excommunicarentur (3).

S. Anselmus de instauratione disciplinæ juriumque Ecclesiæ defensione optime meritus, anno 1109 æternam coronam consecutus est (4). Non tantum sanctitatis, sed eruditionis etiam laude eum claruisse supra vidimus (5).

(1) Labbe, tom. X, p. 728.

(2) Ibid. p. 753.

(3) Ibid. p. 754.

(4) Bolland. 21 April.

(5) Vide p. 182.

17. Urbanus papa II die 29 Julii 1099 obiit, morum integritate, eruditionis laude, laboribusque pro Ecclesia clarus. Post dies quindecim omnium suffragiis electus est Rainerius, e monacho Cluniacensi cardinalis presbyter, morum honestate, doctrina et singulari in gerendis rebus prudentia commendandus, qui nomen Paschalis II assumpsit et Ecclesiam gubernavit usque ad annum 1118.

Cum Guibertus antipapa ejusque sectarii in ditione Romanæ ecclesiæ turbas graves excitarent, Paschalis papa secundum Romanorum preces exercitum conscripsit, a quo Guibertus Albano ejectus, anno 1100 subita morte sublatus est. Tunc schismatici unum post alterum elegerunt Albertum et Theodoricum, qui post paucos dies intercepti, monasteriis mancipati sunt. Elegerunt dein Maginulfum, quem Silvestrum IV appellarunt; sed hic etiam brevi post a Romanis ex urbe pulsus, exul obiit (1).

Tranquillitate restituta, Paschalis II anno 1102 copiosam episcoporum synodum Romæ coegit, in qua ad excindendas schismatis reliquias præscriptum est jusjurandum quod sequitur : „ Anathematizo omnem hæresim et præcipue eam, „ quæ statum præsentis Ecclesiæ perturbat, quæ docet et „ adstruit, anathema contemnendum et Ecclesiæ ligamina „ spernenda esse. Promitto autem obedientiam Apostolicæ „ Sedis Pontifici Domino Paschali ejusque successoribus sub „ testimonio Christi et Ecclesiæ; affirmans quod affirmat, „ damnans quod damnat sancta et universalis Ecclesia (2). „

Idem Pontifex, quum Philippus rex Francorum Bertradam revocasset (3), in Galliam legavit Joannem et Benedictum cardinales, qui anno 1100 contumacem regem in synodo Pictaviensi excommunicarunt. Tandem Philippus et Bertrada resipuerunt, et postquam anno 1104 in synodo Parisiensi tactis SS. Evangeliiis omnem carnalem consuetudinem, contubernium et colloquium nisi sub testimonio personarum minime suspectarum, abjurassent, absoluti sunt (4).

(1) Baronius et Pagi, ad an. 1100.

(2) Labbe, tom. X, p. 727.

(3) Vide p. 178.

(4) Labbe, tom. X, p. 720 et 742.

Anno 1106 Paschalis II cum multis episcopis et clericis, ultra et cis-montanis, synodum habuit Guastallæ in Longobardia, in qua constitutum est, ut episcopi alique clerici in schismate ordinati, quales multi erant in regno Teutonico, modo non essent invasores, simoniaci aut criminosi, sed vita ac scientia commendandi, in officiis suis reciperentur. In eadem synodo investituræ prohibitæ sunt sub pœna excommunicationis pro laicis, qui eas darent, et sub pœna depositionis pro clericis, qui easdem acciperent. Anno sequente Pontifex synodum habuit Trecis in Gallia, in qua plura pro temporum adjunctis corrigenda correxit, et sententiam de libera pastorum electione et de coercenda laicorum in ecclesiasticas dignitates præsumptione, secundum decessorum suorum decreta promulgavit. Anno 1108 in synodo Beneventana constituit, ut si quis ecclesiastica beneficia de manu laici acciperet, uterque, dans et accipiens, communione privaretur. Biennio post synodum coegit Romæ, in qua statutum est, ut quicumque clericorum investituram ecclesiæ vel ecclesiasticæ dignitatis de manu laici acceperit, et qui ei manum imposuerit, gradus sui periculo subjaceat et communione privetur; ut si quis princeps vel alius laicus dispositionem seu donationem rerum sive possessionum ecclesiasticarum sibi vindicaverit, ut sacrilegus judicetur; clerici vero vel monachi, qui eas per illorum potestatem susceperint, excommunicationi subjaceant; ut quicumque res naufragorum diripiunt, ab ecclesiæ liminibus excludantur (1).

18. Quum in Germania propter Henrici IV in schismate pertinaciam dissensio civilis et ecclesiastica perduraret, anno 1104 Henricus filius, fratris sui in Italia (2) exemplum imitatus, et ipse a patre suo defecit, schisma dereliquit, legitimo Pontifici obedientiam professus est, et confestim a proceribus Bavarix, Germaniæ superioris, Franconiæ et Saxonix susceptus fuit. Henricus IV, a filio suo interceptus, in comitiis generalibus, exeunte anno 1105 Moguntix coac-

(1) Labbe, tom. tom. X, p. 748, 754, 757, 764.

(2) Vide p. 178.

tis, ad abdicandum se regno compulsus fuit, ejusque filius Henricus V ab omnibus rex salutatus et susceptus. Henricus IV secessit Leodium, ubi 7 Augusti 1106 exstinctus est.

Tunc catholicorum causa ubique prævaluit, schismatici episcopi sedibus suis privati sunt et in eorum loca ordinati catholici; corpora eorum, qui in schismate obierant, exhumata et extra ecclesias condita fuerant (1). Verum Henricus V investituras, toties proscriptas, retinuit earumque causa grave negotium facessivit Paschali papæ II.

Hic Pontifex a legatis, qui e comitiis Moguntinis anno 1105 Romam missi fuerant, in Germaniam invitatus ad conciliandam ecclesiarum et regni pacem, illuc profectus est; sed quum in via audivisset, Henricum V in conferendis investituris perseverare, iter flexit in Galliam, ubi a Philippo rege ejusque filio Ludovico honorifice exceptus fuit. Anno 1107 Catalauni excepit oratores Henrici V, qui cum contenderent, jus eligendi et investiendi episcopos et abbates pertinere ad imperium, Pontifex per Placentinum episcopum respondit, Ecclesiam pretioso Christi sanguine redemptam et liberam constitutam, nullo modo ancillari oportere, eamque in indecoram servitutem redigi, si, inconsulto rege, prælatos suos eligere non posset, et hi e manu laici sacræ potestatis symbola suscipere deberent (2).

Anno 1110 Henricus V cum copioso exercitu Alpes transiit, tum ut regnum Longobardicum Teutonico uniret, tum ut a Pontifice imperator coronaretur. Longobardia sibi subiecta, legatos ad Paschalem II misit pro tractanda concordia inter sacerdotium et imperium. Convenit utrumque, ut Henricus investituras dimitteret; ecclesias cum suis oblationibus et possessionibus, quæ ad regnum non pertinerant, liberas relinqueret; patrimonia et possessiones B. Petri restitueret, sicut a Carolo Magno aliisque imperatoribus concessa fuerant; Paschalis vero Henricum coronaret imperatorem, et episcopis præciperet, ut imperatori dimitterent regalia, quæ a temporibus Caroli Magni ejusque successorum ad regnum

(1) *Chronicon Urspergense.*

(2) Sugerius, *Vita Ludovici VI.*

manifeste pertinebant, idest, civitates, ducatus, comitatus, marchias, monetas, telonium etc. Verum Henricus V anno 1111 urbem Romam ingressus, spretis pactis, investituras dimittere noluit; Pontificem ideo eum coronare recusantem, cum cardinalibus sub militari custodia detinuit, et in Romanos sæviit. Romani in furorem versi, Germanos, quotquot in urbe occurrebant, ceciderunt, et utrimque accerrime pugnatum est.

Cum Henricus V neque minis neque injuriis Pontificis constantiam flectere posset, ei et cardinalibus aliisque captivis libertatem spocondit, si sibi investituræ concederentur, quibus non officia sacra, sed sola regalia conferre intenderet. Paschalis II non propria, sed aliorum captivitate, Urbis desolatione et periculo schismatis ad annuendum Henrico inflexus, eum, postquam jurasset, se captivis libertatem, Romanis pacem, Ecclesiæ sua patrimonia et Pontifici obedientiam restitutum, imperatorem coronavit, eique indulgit, ut regni sui episcopis et abbatibus, sine violentia et simonia electis, investituram annuli et baculi conferret, et nullus electus, nisi ab eodem investitus, consecraretur (1).

Henricus V optati sui compos in Germaniam regressus est; at privilegium, quod a Paschali papa extorserat, magnam dissensionem, tum intra tum extra Urbem, excitavit. Pontifex metuens, ne ista dissensio schisma pareret, anno 1112 Romæ synodum centum circiter episcoporum coegit, in qua exposuit, qua ratione ad concedendum Henrico istud privilegium fuisset adactus; deinde facta fidei professione, illud, tota suffragante synodo, damnavit et irritum dixit (2). Idem privilegium in multis episcoporum synodis, per varias provincias coactis, damnatum est, et Henricus propter injurias Romano Pontifici illatas excommunicatus (3). In Germania multi principes, ecclesiastici ac laici, præsertim

(1) *Chronograph. Hildesheim.*; Petrus diacon. *Chron. Casstn.* l. 4; Baron. ad an. 1109-11.

(2) Baron. *ibid.*; Labbe, tom. X, p. 767.

(3) Petrus diacon. *loc. cit.*; *Chron. Ursperg.*; Labbe, *loc. cit.* p. 766, 784, 797 et 801.

Saxones, Henrici V partes deseruerunt et ejus consortium vitarunt; unde rursus imperium in duas partes scissum est.

Henricus subditorum defectionem metuens, anno 1115 in Italiam profectus est specioso componendæ discordiæ prætextu. Quum in Longobardiam pervenisset, oratores Romam misit ad conciliandam pacem. Paschalis papa anno 1116 copiosam episcoporum e diversis provinciis regnisque synodum coegit, in qua de præsentē negotio ageretur. In hac synodo Pontifex olim concessum Henrico V privilegium iterum condemnavit, tota acclamante synodo. Verum paulo post excitata a factiosis in urbe seditione, et Henrico V cum exercitu ad urbem properante, Paschalis papa ex ea discessit, vicesque suas, pro tractanda cum imperatore pace, demandavit Mauritio Burdino episcopo Bracarensi in Hispania, qui tunc temporis Romæ agebat. Henricus V, qui factiosis gratulabatur, anno 1117 cum exercitu in urbem venit, plerosque optimates muneribus aliisque artibus sibi devinxit, Burdinum ipsum in partes suas pertraxit, et ex ejus manu coronam imperii in ecclesia S. Petri suscepit. Paschalis II his auditis, proditorem Burdinum excommunicavit, et episcopis Hispanis præcepit, ut alium episcopum in ejus locum ordinarent (1).

Interim imperator Roma discessit. Paschalis papa in urbem redux, brevi post, senio laboreque confectus, 21 Jan. 1118 vita excessit.

19. In ejus locum 25 Januarii 1118 legitimis cardinalium suffragiis electus fuit Joannes, natione Campanus et patria Cajetanus, e monacho Cassinensi R. E. cardinalis diaconus et cancellarius, vir singularis pietatis et eruditionis, qui nomen Gelasii II assumpsit. Quod cum audivisset Cencius Frangipanes, vir potens in urbe et imperatoris partibus addictissimus, armata manu Pontificemprehendit, et calcibus contusum catenisque constrictum in carcerem conjecit. Sed confestim procures et cives, sumptis armis, Pontificem restituerunt.

Vix restituta erat tranquillitas, quum noctis silentio Hen-

(1) Labbe, tom. X, p. 806 et 812; Baron. ad an. 1115-17.

ricus imperator in urbem venit. Gelasius papa insidias ejus declinans, clam aufugit. Imperator ei per nuncios significavit, ut indultum sibi quondam a Paschali II privilegium ratum haberet, secus sciret, se alium pontificem constituturum. Reipsa audacissimus Henricus minas executus, Mauritium Burdinum, jam a Paschali II excommunicatum, in pontificiam sedem instruit sub nomine Gregorii VIII, et ab eo iterum coronatus, rediit in Liguriam hincque in Germaniam.

Gelasius papa tum Henricum V tum Burdinum antipapam in synodo Capuana excommunicavit, et post imperatoris discessum Romam reversus est; sed brevi post nova seditione et tumultu a Frangipanibus excitatis, aufugere coactus fuit, et vicibus suis demandatis Petro episcopo Portuensi, transiit in Gallias, opem Ludovici regis, qui anno 1108 Philippo patri suo successerat, imploraturus. Verum cum Matisconem pervenisset, gravi morbo correptus, delatus est Cluniacum, ubi 29 Januarii 1119 ad meliorem vitam transiit (1).

20. Defuncto Gelasio II, cardinales et clerici Romani, qui erant in ejus comitatu, apud Cluniacum comitia coegerunt, et summo consensu elegerunt Guidonem archiepiscopum Viennensem, pietate, doctrina, prudentia atque constantia spectatissimum, qui accepto etiam cardinalium Romæ agentium, et Romanorum assensu, Viennæ 9 Februarii 1119 sub nomine Callisti II inauguratus est, et Ecclesiam gubernavit usque ad annum 1124.

Novus Pontifex confestim componendis ecclesiarum rebus animum applicuit: eodem anno 1119 die 7 Junii Tolosæ cum cardinalibus multisque episcopis et abbatibus synodum habuit, in qua simonia in sacris ordinationibus et promotionibus denuo damnata est; hæretici, qui hoc tempore in Gallia insurrexerunt, ut infra videbimus, anathemate damnati et potestati sæculari denunciati; et prohibitum, ne beneficia et dignitates ecclesiasticæ hæreditario jure transmitterentur (2). Die 20 Octobris alteram synodum coegit

(1) Baronius et Pagi, ad an. 1119.

(2) Labbe, tom. X, p. 856.

Rhemis, cui e diversis Occidentis regionibus interfuerunt 13 archiepiscopi, 200 et amplius episcopi magnusque numerus abbatum. In hac synodo editi sunt quinque canones contra simoniam, investituras, clericorum incontinentiam et violatores treugæ Dei. In eadem synodo Callistus II Burdinum antipapam et Henricum imperatorem, quem frustra ad componendam pacem hortatus fuerat, excommunicavit subditosque ejus a fidei juramento absolvit, donec resipisceret et Ecclesiæ faceret satis (1).

Post hæc Callistus papa Italiam petiit; ubique in via summo cum honore et applausu exceptus, die 3 Junii 1120 magna cum pompa a Romanis in Lateranense palatium introductus est. Burdinus antipapa, qui ex urbe confugerat Sutrium, a Normannis ex Apulia a Pontifice evocatis interceptus et Romam ductus, monasterio Cavensi inclusus fuit. Callistus vero pacem et securitatem in urbe restituit (2).

21. Sub eodem Pontifice concordia sacerdotium inter et imperium restituta fuit. Anno quippe 1121, cum dissidia bellumque civile universum imperium manerent, in comitiis Wirceburgensibus de pace atque concordia tractatum est convenitque, ut oratores Romam mitterentur. Selecti sunt ad hanc missionem Bruno episcopus Spirensis et Arnulphus abbas Fuldensis, quos magno gaudio excepit pacificus Pontifex, et cum iis ad imperatorem legavit Lambertum cardinalem episcopum Ostiensem, Saxonem presbyterum et Gregorium diaconum cardinales. Quum hi in Germaniam pervenissent, comitia generalia indicta sunt Wormatiæ anno 1122, in quibus pax ita confecta fuit, ut imperator investituras per annulum et pedum, ecclesiasticæ dignitatis symbola, dimitteret; episcopi et abbates in imperio coram imperatore vel ejus legato sine vi ac simonia eligerentur; electi investituram regaliū idest feudorum aliorumque bonorum, quæ a regibus et principibus ecclesiis et abbatibus fuerant donata, per sceptrum ab imperatore acciperent. En concordati hujus, quod a loco appellatum est Wormatiense, textum :

(1) Labbe, tom. X, p. 862-78.

(2) Baronius et Pagi, ad an. 1120-21.

" Ego, Callistus episcopus, servus servorum Dei, tibi,
 " dilecto filio Henrico, Dei gratia Romanorum imperatori
 " augusto, concedo, electiones episcoporum et abbatum
 " regni Teutonici, qui ad regnum pertinent, in præsentia
 " tua fieri absque simonia et aliqua violentia, ut si qua inter
 " partes discordia emergerit, metropolitani et comprovin-
 " cialium consilio vel iudicio saniori parti assensum et auxi-
 " lium præbeas. Electus autem a te regalia per sceptrum
 " recipiat, exceptis omnibus, quæ ad Romanam ecclesiam
 " pertinere noscuntur; et quæ ex his tibi jure debet, faciat.
 " Ex aliis vero partibus imperii consecratus infra sex menses
 " regalia per sceptrum a te recipiat. De quibus vero queri-
 " moniam mihi feceris et auxilium postulaveris secundum
 " officii mei debitum auxilium tibi præstabo. Do tibi veram
 " pacem et omnibus, qui in parte tua sunt aut fuerunt tem-
 " pore hujus discordiæ. "

" Ego, Henricus, Dei gratia Romanorum imperator au-
 " gustus, pro amore Dei et sanctæ Romanæ ecclesiæ et
 " domini papæ Callisti et pro remedio animæ meæ, dimitto
 " Deo et SS. Apostolis Petro et Paulo sanctæque catholicæ
 " Ecclesiæ omnem investituram per annulum et baculum;
 " et concedo in omnibus ecclesiis, quæ in regno et imperio
 " meo sunt, canonicam fieri electionem et liberam conse-
 " crationem. Possessiones et regalia beati Petri, quæ a
 " principio hujus discordiæ usque ad hodiernam diem sive
 " patris mei tempore sive meo ablata sunt, quæ habeo,
 " sanctæ Romanæ ecclesiæ restituo, quæ autem non habeo,
 " ut restituantur, fideliter adjuvabo. Possessiones etiam
 " omnium aliarum ecclesiarum et principum et aliorum tam
 " clericorum quam laicorum, quæ habeo, reddam, quæ non
 " habeo, ut reddantur, fideliter adjuvabo; et do veram
 " pacem domno papæ Callisto sanctæque Romanæ ecclesiæ
 " et omnibus, qui in partibus ipsius sunt et fuerunt; et in
 " quibus sancta Romana ecclesia auxilium postulaverit,
 " fideliter adjuvabo. "

Pactis utrimque sancitis et confirmatis, imperator in
 Ecclesiæ communionem receptus est, et generalis venia om-
 nibus, qui discordiæ ac schismati faverant, indulta (1).

(1) Labbe, tom. X, p. 889; Baronius et Pagi, ad an. 1121-22.

Per hoc concordatum Callistus papa consecutus est id, pro quo S. Gregorius VII ejusque successores tanta constantia certaverant, nimirum ut potestas eligendi episcopos et abbates, quam summi imperantes in magnum ecclesiasticæ rei detrimentum investituræ prætextu usurpaverant, ecclesiis et abbatibus restitueretur. Ex hoc tempore vetus eligendi episcopos ratio paulatim certam mutationem subiit (1). Etenim propter dissensiones factionesque partium usus pedetentim invaluit, ut non tantum populi votis, sed et episcoporum provinciæ suffragiis cessantibus, episcopi eligerentur a solis capitulis cathedralibus. Invectam jam novi juris regulam, qua et populus et episcopi provinciæ ab episcopalibus electionibus exclusi sunt, anno 1215 confirmavit generale concilium Lateranense IV sub Innocentio III, quod canonibus XXIV-XXVI totam suffragiorum potestatem asseruit canonicis ecclesiæ vacantis, electiones per sæcularis potestatis abusum factas proscripsit, et pœnas definivit in metropolitanos, qui electiones minus canonicas confirmaverint (2).

22. Nihil sane jucundius Callisto papæ, nihil salubrius universæ Ecclesiæ obtingere potuit, quam ut, extincto schismate sedatisque discordiis, quibus tot annis Ecclesia et imperium fuerant perturbata, pacis fœdere animi sociarentur, Ecclesia redderetur libera, concordia sacerdotum inter et imperium restitueretur. Ut tanti momenti negotium solemnî ratione confirmaretur, utque præsentis Ecclesiæ necessitates componerentur et disciplina instauraretur, Callistus papa anno 1123 concilium generale in Lateranensi basilica coegit, quod inter œcumenica concilia nonum est. Teste Sugerio abbate S. Dionysii, qui adfuit, convenerunt ex omnibus fere regnis Occidentalibus 300 episcopi plurimique abbates (3). Præsedit Pontifex ipse. In primis concordatum, inter Callistum papam II et Henricum imperatorem V in comitiis Wormatiensibus confectum, confirmatum est. Actum etiam fuit de ferendis suppliciis Christianis contra

(1) Vide tom. I, p. 138.

(2) Labbe, tom. XI, p. 176; *Decretal.* tit. de electione; Thomassin, *Vetus et nova Eccl. discipl.* part. II, l. 2.

(3) *Vita Ludovici VI.*

Turcas in Oriente et contra Mauros in Hispania, et renovatæ indulgentiæ, ab Urbano II crucigeris et omnibus aliquid ad bellum sacrum conferentibus concessæ. Deinde patres egerunt de disciplina ecclesiastica. De numero canonum hujus concilii haud certo constat, antiquus codex Ms. monasterii Anianensis habet 17, vulgatæ conciliorum collectiones numerant 22. Ut plurimum canones isti desumpti sunt ex antiquioribus conciliis. Damnantur rursum in iis simoniacæ ordinationes; cœlibatus presbyteris, diaconis et subdiaconis inculcatur; principes et alii laici a dispensatione bonorum ecclesiasticorum arcentur; matrimonia inter consanguineos prohibentur; auferentes oblationes ecclesiis factas, item eudentes aut studiose expedientes falsam monetam, excommunicantur (1).

23. Callistus papa 13 Decembris 1124 e vivis excessit. In ejus locum electus est Theobaldus presbyter cardinalis; sed cum ejus electio Leoni Frangipani aliisque in urbe potentibus non probaretur, mox electus fuit Lambertus cardinalis episcopus Ostiensis. Theobaldus schismatis vitandi causa eodem die jure suo cessit. Lambertus etiam, cognoscens electionem suam esse vitiosam, eidem nuncium misit. Sed cardinales modestiam Lamberti admirantes, eum pro legitimo pontifice sub nomine Honorii II habendum esse decreverunt (2).

Honorius papa ad componenda ecclesiarum negotia in varias christiani orbis regiones apostolicos legatos destinavit, Ægidium episcopum Tusculanum in Orientem, Gerardum cardinalem in Germaniam, Gregorium de Crescentio in Daniam, Joannem Cremensem in Angliam et Scotiam, Matthæum Albanensem in Galliam, Humbertum in Hispaniam. Henrico imperatore V anno 1125 sine liberis defuncto, Pontifex imperium confirmavit Lothario duci Saxoniae, pietatis et bellicæ rei laude claro; Fridericum Sueviæ et Conradum Franconiae duces, in Lotharium rebelles, excommunicavit, et Anselmum, qui Conradum regem Italiæ coronaverat, archiepiscopatu Mediolanensi privavit. Excommu-

(1) Labbe, tom. X, p. 891.

(2) Baronius et Pagi, ad an. 1124.

nicavit etiam Rogerium comitem Siciliæ, quod ducatum Apuliæ atque Calabriæ, Romanæ ecclesiæ feudum, invaserat; postea tamen, quum Rogerius vasallorum more Romanæ ecclesiæ hominum præstitisset, eodem ducatu eum investivit.

Joannes Cremensis, Honorii II in Anglia legatus, anno 1128 cum 22 episcopis et 40 abbatibus synodum habuit Londini. Condita in ea sunt 17 decreta, quibus anteriorum synodorum statuta contra simoniacas ordinationes, contra clericorum cum mulieribus contubernia, contra incesta conjugia aliosque abusus et pravas consuetudines innovata fuerunt (1). Mathæus Albānensis, apostolicus in Gallia legatus, anno 1128 synodum coegit Trecis, in qua Ordinis Templariorum, de quo infra dicemus, institutio confirmata est regulaque in 72 capita distributa iis tradita (2).

24. Sub pontificatu Honorii II ad christianam fidem conversi sunt Pomerani, qui ad mare Balticum usque ad Vistulam et Wartham habitabant. Quum Boleslaus III dux Poloniæ anno 1121 Pomeranos subegisset, eis ad religionem christianam convertendis maximam operam navavit. Ejus precibus et Romani Pontificis auctoritate S. Otto episcopus Bambergensis ad Pomeranos profectus, anno 1124 et sequente illic tanto cum successu Evangelium prædicavit, ut Uratislaus dux, plerique optimates et maxima populi pars Fidem susceperint. Quæ ut magis stabilirentur et propagarentur, Otto Adelbertum, unum e clericis suis comitibus, Pomeranorum episcopum ordinavit. Anno 1129 Otto Bambergensis iterum in Pomeraniam transiit, et incolarum conversionem perfecit. Multa tamen hujus gentis conversioni obstare videbantur, nimirum indolis ejus barbaries, patrii ritus, mores inculti, nefanda polygamia, horrenda infanticidia; sed quæ in aliarum gentium conversione operata fuerat religio christiana, eadem inter Pomeranos effecit et præclarissimos fructus protulit (3).

25. In Belgio vero multorum, maxime plebejorum, religionem corrumpit perditissimus Tanchelinus, vir fanaticus et

(1) Labbe, tom. X, p. 912.

(2) Ibid. p. 922.

(3) Bolland. *Acta SS.* 2 Jul.

perversissimus, litterarum expertus, sed magna dicendi facultate præditus; primum Ultrajecti, deinde Antverpiæ et in locis vicinis contra Ecclesiam ejusque Pontificem, contra episcopos et clericos, contra sacramenta, præsertim SS. Eucharistiam, declamavit; multos, maxime e plebejis, ad se pertraxit et ad spernenda cuncta Religionis atque Ecclesiæ instituta excitavit, auctoritate, qua inter assecclas suos gauderat, ad luxum et voluptates carnales exsatiandas usus; anno 1115 interfectus est. Quos autem ille in erroris viam perduxerat, ab ea reduxit S. Norbertus Antverpiam vocatus, ut infra videbimus (1).

Eodem tempore alter impostor, nempe Eudo de Stella, in Gallia, præsertim in Britannia minori, se filium Dei et vivorum atque mortuorum judicem venditavit; multos otiosos et moribus corruptos ad se traxit; et cum eis, arma gerentibus, terras peragrans, ecclesias et monasteria deprædabatur. Demum ab archiepiscopo Rhemensi interceptus et in deliriis suis pertinax, ad carcerem condemnatus fuit. Multi, qui eum fuerant sectati, ad saniores mentes redierunt; obstinati vero curiæ seculari traditi et suppliciis affecti sunt (2).

In Gallia meridionali, potissimum in Occitania et Provincia, doctrinas a Fide alienas prædicarunt Petrus de Bruis sacerdos depositus ejusque discipulus Henricus monachus apostata. Docebant isti, parvulos, propter fidei defectum, non esse baptizandos; Eucharistiæ sacramentum et Missæ sacrificium esse ritus inanes; preces, eleemosynas et pia opera defunctis non prodesse; ecclesias, quod Deus ubique adorari possit, et cruces, utpote infamia passionis Christi instrumenta, esse destruendas; clericos et monachos esse despicieudos. Ejusmodi declamationibus illi multos in partes suas pertraxerunt, et ecclesiarum statum ita turbaverunt, ut, teste S. Bernardo, ecclesiæ essent sine plebe, plebs sine sacerdotibus, sacerdotes sine reverentia, Christiani sine Christo (3). Verum Petrus de Bruis anno 1124 a plebe comprehensus et crematus fuit. Henricus ejus discipulus anno 1134 in synodo

(1) Bolland. 6 Jun.

(2) Guil. Neubrig, *Histor. Angl.* i. 1.

(3) *Epist.* 252 ad Iudephons.

Pisana tanquam hæreticus condemnatus et monasterio inclusus est; cum postea ex eo dimissus, hæreticas orationes ad populum habere pergeret, anno 1148 interceptus et carceri mancipatus, non multo post decessit. In eorum sectariis ad sinum Ecclesiæ reducendis preclaram operam posuerunt S. Bernardus abbas Claravallensis, et Albericus cardinalis episcopus Ostiensis, ab Apostolica Sede in Occitaniam legati (1).

In Græcia initio hujus sæculi emersit prava Bogomilorum secta, qui veterum Gnosticorum et Paulicianorum errores, diversimode tamen mutatos, instaurarunt. Illi Vetus Testamentum, Psalmis et Prophetis exceptis, rejiciebant; solum Trinitatis nomen admittebant; de Christo ejusque incarnatione et de Spiritu S. impie sentiebant; omnem Dei cultum externum rejicientes, soli orationi Dominicæ vacabant; matrimonium adversabantur; omne dissimulationis fraudisque genus licitum habebant, dum de vitandis religionis causa pœnis ageretur. Alexius Comnenus, Græcorum imperator, sectarios compescuit; eorum magister, nomine Basilus, igne damnatus fuit; multi errores abjecerunt; obstinati perpetuo carceri mancipati sunt (2).

26. Godefridus Bullionæus rex Hierosolymorum postquam novis de Turcis relatis victoriis regni sui fines protulisset, anno 1100 vita excessit. Ei successit Balduinus princeps Edessæ, Godefridi frater, qui principatum Edessenum contulit Balduino cognato suo. Balduinus rex bellum contra Mahomedanos forti manu prosecutus est, Assur, Cæsaream aliaque loca regno suo adjunxit, regnavitque usque ad annum 1118.

Cum ex episcopis, qui primam expeditionem cruciatam fuerant secuti, nonnulli in Asia et Syria permansissent, ibidem vacantibus ecclesiis præfecti sunt. Ex iis Bernardus episcopus Ambracensis in Epiro, creatus fuit patriarcha Antiochenus, et Daibertus archiepiscopus Pisanus, accepit patriarchatum Hierosolymitanum. Verum Balduinus rex

(1) Petrus Cluniacens. *Epistola sive Tractatus contra Petrobrustanos*; Goffrid. *Vita S. Bernardi*, l. 3.

(2) Zonaras. *Annales*; Euthym. Zigaben. *Panoplia dogmatica*.

Daibertum criminis insimulatum, patriarchatu privavit, eumque contulit Ebremaro. Daibertus appellavit Apostolicam Sedem; sed cum a Paschali II sedi suæ restitutus, Roma Hierosolymas rediret, in Sicilia obiit. Posthæc Gibelinus archiepiscopus Arelatensis, a R. Pontifice Hierosolymas legatus, ibidem omnium votis creatus est patriarcha, et Ebremarus accepit ecclesiam Cæsareensem (1).

Interim novi crucigerorum exercitus sub Stephano Ble-sensi et Guilielmo Aquitaniae comitibus aliisque ducibus in Orientem transierunt; sed Turcarum, et Græcorum etiam, qui continuas insidias Latinis struebant, armis oppugnati, parvo numero Hierosolymas pervenerunt. Præstantiora auxilia tulerunt Veneti, Genuenses, Pisani et Norwegii, quorum adventu roborati Balduinus rex et principes Antiochenus et Edessenus, Turcarum impetus represserunt, Acconem seu Ptolomaidem, Tripolim, Berytum, Sidonem aliaque loca occuparunt. Balduinus rex adversus Saracenos Fatimidas usque in Ægyptum arma protulit. Balduinus II, anno 1118 illius in regno Hierosolymitano successor, res christianas magna fortitudine defendit. Veneti, Genuenses et Pisani, fugata classe Turcarum, portum Joppem et Tyrum expugnarunt. Egregiam quoque operam præstiterunt celebres Ordines equestres seu religiosomilitares, occasione cruciatarum expeditionum instituti (2).

27. Horum Ordinum equestrium officia universe erant, vias a latronibus tutas reddere, peregrinantibus inservire, adversus infideles dimicare, omnia denique ita agere, quemadmodum christianæ reipublicæ utilitas vel necessitas suadebat. Illorum primus est ordo Hospitalariorum S. Joannis, cujus hæc fuerunt initia : Amalphitani quidam mercatores, qui negotiorum causa in Palæstinam confluerant, post medium sæculi precedentis a califa Ægypti oblata pecunia impetrarant, ut in vicinia S. Sepulcri monasterium Latinorum et valetudinarium seu hospitale extruerent ad suscipiendos infirmos et egenos Christianos, qui in Terram

(1) Guil. Tyrius. l. II.

(2) Wilken et Michaud, *Histoire des Croisades*.

sanctam peregrinabantur. Quum sacellum hujus xenodochii esset dicatum S. Joanni Baptistæ, monachi isti dicti sunt Hospitalarii S. Joannis. Capta a crucigeris Jerusalem, Gerardus, fratrum in xenodochio ministrantium præpositus, de consensu R. Pontificis Paschalis II illud ab abbate monasterii separavit, et una cum fratribus se tribus consuetis votis monasticis sub Apostolicæ Sedis protectione obstrinxit. Raymundus du Puy, anno circiter 1120 Gerardi successor, fratribus determinatam regulam præscripsit, milites etiam, ad defensionem Terræ sanctæ contra Saracenos, in collegium suum admisit, et Ordinem, jam magno fratrum numero largisque donationibus auctum in tres classes divisit, anno 1130 ab Innocentio papa II confirmatas. Harum prima complectebatur equites, qui operas militares in bellis sacris præstabant; secunda sacerdotes, qui functiones sacras peragebant, tertia fratres ministrantes, qui in hospitiiis curam infirmorum gerebant vel equites in bello comitabantur. Ordinis insigne erat vestis coloris nigri candida cruce insignita; superior primo magister deinde supremus magister appellabatur. Hic Ordo a RR. Pontificibus approbatus variisque privilegiis ornatus, brevi tempore et numero et viribus auctus est (1).

Eodem fere tempore Hugo de Paganis alique nobiles Galli instituerunt Ordinem Templariorum. Illi anno 1118 coram patriarcha Hierosolymitano se consuetis tribus votis monasticis simulque officio pios peregrinatores contra prædones et hostes armis defendendi obstrinxerunt. Appellati sunt Templarii a domicilio, quod Hierosolymis prope locum, in quo fuerat templum Salomonicum, acceperunt. Anno 1128, petente patriarcha Hierosolymitano, synodus Trecensis sub Mathæo Albanensi, Apostolicæ Sedis legato, Ordinem confirmavit, firmam regulam cum obligatione dimicandi contra infideles in Palæstina præscripsit, et habitum albi coloris determinavit, quem habitum postea Eugenius papa III mutavit in pallium candidum cum cruce rubea pro equitibus;

(1) Guil. Tyrius, *De bellis. Helyot, Histoire des Ordres relig.*; Vertot, *Histoire des chevaliers de S. Jean.*

fratres quippe plebeji, militantes vel arma portantes, pallia atrii vel canni coloris deferebant. Ordo brevi tempore et numero et divitiis stupenda incrementa cepit multisque annis præclara fama floruit (1).

28. In Occidente Ordo Cisterciensium prioribus hujus sæculi annis institutus (2), sub S. Bernardo tantum decus tantaque incrementa sumpsit, ut is quodammodo alter Ordinis stius parens, et Cistercienses etiam Bernardini appellati fuerint. Bernardus anno 1091 Fontanis in Burgundia nobilibus parentibus natus, a teneris pie vixit; anno 1113 monasterium Cisterciense ingressus, fratres suos multosque alios e cognatis suis, et claro stemmate oriundos, ad idem vitæ genus attraxit; cum biennio post constitutus esset abbas monasterii Claravallensis, quamplurimi ex omnibus regionibus ad eum confluebant, sub ejus regimine victuri, e quibus plures postea ad dignitatem episcopalem in Gallia, Germania, Anglia et Italia, et unus sub nomine Eugenii III ad ipsam Petri cathedram, evecti sunt. Bernardus eximia sua pietate, eruditione et eloquentia ingentem nominis famam per totam ecclesiam Latinam, tantamque apud omnes venerationem et auctoritatem nactus est, ut Pontifices, episcopi, reges et principes in gravissimis negotiis consilia ejus postularent (3).

29. Eodem tempore canonicorum Institutum instauravit S. Norbertus. In multis quippe provinciis canonici a prisca disciplina deflexerant; deserta vita communi, e bonis ecclesiasticis separatim et sine regula vivebant. Plures episcopi eos ad pristinum Institutum canonicum reducere conati sunt; sed nemo meliori cum successu id fecit quam Norbertus. Is anno 1082 Xanti in Clivia natus, primo subdiaconus, plurimumque ecclesiarum canonicus et Henrici imperatoris V cappellanus, anno 1114 a laxiori ad severiorem vitam revocatus est; presbyter factus, cum clerum patrium ad meliorem

(1) Helyot, *Hist. des Ord. relig.*; P. du Puy, *Histoire des Templiers*; Wilken, Item germanice.

(2) Vide p. 180.

(3) Villefore, *Vie de S. Bernard*, 1704 in-4; Bolland. *Acta SS.* 20 August.

vitæ rationem adducere frustra tentasset, dimissis omnibus dignitatibus et bonis suis, ex auctoritate Gelasii papæ II provincias Galliæ, pœnitentiam prædicans, peragravit. Anno 1120 a Bartholomæo episcopo Laudunensi evocatus ad canonicos hujus ecclesiæ reformandos, deinde cum aliquot clericis sociis secessit in vallem nemorosam, Præmonstratum dictam, ubi habitum album e manu Bartholomæi susceperunt, vitæ asceticæ et habendis per provincias vicinas sacris concionibus vacarunt. Anno sequente Norbertus discipulis suis, jam numero auctis, regulam canonicorum regularium S. Augustini observandam proposuit; cum eorum officiis, quæ in prædicatione divini verbi, in conversione infidelium et hæreticorum, in cura animarum et in studio litterarum theologicarum consistebant, conjunxit obligationes monasticas ad paupertatem, obedientiam, solitudinem, silentium, vilem habitum, abstinentiam a carnibus, frequentes preces et lectiones sacras. Eodem tempore tot nobiles feminae ad amplectendum Norberti Institutum erant paratæ, ut pro eis etiam monasterium conditum fuerit. Paulo post comes de Cappenberg in Westphalia arcem ditionemque suam pro monasterio, in quo Norberti Institutum observaretur, dedicavit. Victoria etiam, quam Norbertus de Tanchelino hæretico ejusque sectariis in Brabantia reportavit (1), ad multiplicanda Ordinis ejus monasteria contulit. Majora etiam incrementa Ordo Præmonstratensium, quod nomen accepit a loco Præmonstrato, in Gallia atque Germania cepit, postquam anno 1126 ab Honorio papa II fuisset approbatus. Eodem anno S. Norbertus, quamvis invitus, a Lothario imperatore II postulatus est ad archiepiscopatum Magdeburgensem, qua dignitate auctus, mirum in modum restituendæ pietati, instaurandæ disciplinæ, extirpando schismati Petri Leonis, de quo infra dicemus, allaboravit. Obiit anno 1134.

Post ejus obitum Ordo continua incrementa cepit, ita ut medio hujus sæculi XII fere 100, et anno 1344 ultra 600 virorum et 500 feminarum monasteria numeraret. Quæ incre-

(1) Vide p. 199.

menta partim præstantiæ Instituti, vitam monasticam cum cura animarum et studio litterarum utiliter conjungentis, partim constanti severioris disciplinæ conservationi tribuenda videntur (1).

30. Quam Honorius papa II die 14 Februarii 1139¹¹³⁸ decessisset, postridie in ejus locum electus est Gregorius cardinalis S. Angeli, Romanus, qui nomen Innocentii II assumpsit.

Verum eadem die duo cardinales cum quadam cleri factione in Apostolicam Sedem intruserunt cardinalem Petrum Leonis sub nomine Anacleti II; unde triste schisma, quod annis fere octo Ecclesiam perturbavit. Antipapa pecuniarum ex ecclesiarum spoliis largitione plebem Urbis ita corrumpit, ut Innocentius papa factionis resistere non valens vices suas commiserit Conrado episcopo Sabinensi secesseritque in Galliam. Petrus Leonis datis ad christianos principes litteris, eos sibi conciliare conatus est. Partibus ejus adhæserunt David rex Scotiæ et Rogerius dux Apuliæ et Siciliæ, ab antipapa regis titulo auctus; cæteri vero principes Innocentio II obæderunt (2). In multis etiam episcoporum synodis antipapa Anacletus II rejectus, Innocentius vero legitimus pontifex susceptus fuit; id Hugo Gratianopolitanus in synodo Aniciensi, episcopi Germani in Wirceburgensi, Galli in Stampensi effecerunt (3).

Ludovicus VI rex Francorum, auditis iis, quæ Romæ acta fuerant, copiosam synodum coegit apud Stampas, inter Lutetiam et Aureliam, anno 1130, in qua Innocentius II ceu legitimus pontifex agnitus et susceptus fuit. Eodem anno Innocentius ipse synodum celebravit apud Clarum-montem, in qua in Petrum Leonis seu Anacletum antipapam anathema dixit. Quemadmodum a Ludovico rege Francorum, ita etiam ab Henrico rege Angliæ et Normanniæ apud Carnotum obedientiæ ac reverentiæ testimoniis honoratus fuit Innocentius II (3). Deinde Pontifex cum cardinalibus et

(1) Bolland. 6 Jun.; A. Miræus, *Chronicon. Præmonstrat.*; Le Peige, *Bibliotheca Præmonstrat.*

(2) Arnulph. Sagiens. *De schismate orto post Honorii II decessum*; Annalista Saxo; Baronius et Pagi, ad an. 1130.

(3) Annalista Saxo; Labbe, tom. X, p. 971-72.

S. Bernardo profectus est ad Lotharium II regem Germaniæ, a quo die 22 Martii 1131 in civitate Leodio honorificentissime exceptus est. Habita illic synodo, antipapam Anacletum rursus excommunicavit; Lotharium regem ad defensionem Ecclesiæ et Urbis excitavit, eique coronam imperialem promisit. Lotharius pontifici auxilium spondit (1).

Innocentius in Galliam redux, die 19 Octobris copiosam synodum habuit Rhemis, in qua antipapa Anacletus iterum damnatus et 17 canones conditi sunt (2).

Anno 1132 Innocentius papa e Gallia in Italiam rediit. A Lothario Romam reductus, die 4 Junii 1132 eum solemniter imperatorem coronavit (3) Verum Lothario Roma digresso, rursus schismatica factio, opera Rogerii regis Siciliae, in Urbe prævaluit. Innocentius II secessit Pisas, ubi anno 1134 in frequenti episcoporum synodo anathema in Petrum Leonis ejusque fautores renovavit (4).

Præter alios S. Bernardus præclarissimam operam extirpando schismati præstitit; Mediolanenses, Guilielmum ducem Aquitaniæ aliosque, qui aliquandiu antipapæ adhæserant, ad Innocentii II obedientiam perduxit. Tandem anno 1138 Petrus Leonis subita morte sublatus est. In ejus quidem locum schismatici consilio Rogerii regis subrogarunt cardinalem Gregorium sub nomine Victoris IV; sed hic tertio post mense opera S. Bernardi ad obedientiam Innocentii II conversus fuit; ex quo tempore schisma collapsum est (5).

Tranquillitate in Urbe restituta, Innocentius papa totus in ecclesiastica negotia incubuit legatosque in diversas regiones destinavit. Rogerio Siciliae regi, schismatis fautori,

(1) Labbe, p. 987, et Arnold. *Vita S. Bernardi*, l. II. Errant qui post Petrum diaconum, *Chron. Cassin.*, l. 4, asserunt, Innocentium II in synodo Leodiensi Lothario restituisse investituras per annulum et baculum; constat enim ex Arnoldo, loc. cit., Pontificem importunis Lotharii de hac re precibus restitisse, et S. Bernardum magna libertate audaciam regis compescuisse.

(2) Labbe, loc. cit. p. 979.

(3) Baronius et Pagi, ad an. 1133.

(4) Labbe, loc. cit. p. 990.

(5) S. Bernard. *Epist.* 317; Orderic. Vital. *Hist. eccl.* l. 3; Falco, *Chronicon*.

primo Lotharii deinde propria sua arma opposuit; postea eum veniam petentem in gratiam suscepit et regno Siciliæ investivit, ejusque filiis, uni ducatum Apuliæ, alteri principatum Capuæ in feuda contulit (1). Alia hujus Pontificis gesta infra indicabimus.

31. Magnum Innocentio II negotium facessivit Ludovicus VII, qui anno 1137 patri suo in regno Galliæ successit. Etenim anno 1140 post obitum Alberici archiepiscopi Bituricensis dissensio orta est inter canonicos hujus ecclesiæ de eligendo successore, aliis Petrum de Castra, aliis Cadurcum præferentibus. Cum autem Petrus fuisset electus, Cadurcus appellavit regem. Petrus Romam profectus, a Pontifice ipso ordinatus est. Rex vero iratus, Petrum regni introitu interdixit. Innocentius papa, ne hoc junioris regis facinus in detrimentum libertatis ecclesiasticæ vergeret, eum interdicto ecclesiastico subdidit. Alia audax rex ecclesiasticæ libertati et juri contraria perpetravit. S. Bernardus omnia tentavit, ut eum ad meliorem mentem revocaret. Tandem anno 1143 Ludovicus cum Cœlestino, Innocentii successore, pacem iniit, ab interdicto absolutus est, et ad expianda juventutis suæ delicta, S. Bernardi hortatu, expeditionem in Palæstinam suscepit (2).

In Anglia Stephanus rex, qui Henrico I avunculo suo successit, quamvis se libertatem, jurisdictionem, consuetudines et bona ecclesiastica conservaturum jurasset, toto fere regni sui tempore (1135-54) ecclesiarum statum perturbavit, earum thesauros diripuit, possessiones occupavit, dignitates indignis tradidit, episcopos vexavit (3).

In Hispania principes christiani adversus Mauros prospere certarunt, plurimas civitates eis eripuerunt, totumque illorum imperium in Hispania deleviscent, si inter se ipsos fuissent magis concordēs. Cum Alphonsus I rex Aragoniæ et Navarræ anno 1134 sine filiis occubuisset, orta est dissensio; Navarrenses sibi regem elegerunt Sanctium IV; Aragonen-

(1) Falco, *Chronicon*.

(2) Baronius et Pagi, ad an. 1140-43.

(3) Guil. Malmesbur. *Histor. t. VIII*; Guil. Neubrig. *Hist. t. I*.

ses vero Ramirum Alphonsi fratrem, monachum Benedictinum, regem crearunt e dispensatione Innocentii II. Postea Ramirus filiam suam Petronillam Raimundo comiti Barcinonensi in conjugem regnumque Aragoniæ in dotem concessit, et ad priscum suum cœnobium regressus est (1).

In Lusitania Alphonsus comes, deinde rex, prospero etiam Marte adversus Mauros dimicavit; anno 1139 quinque eorum regulos debellavit, et post plures alias civitates anno 1174 Ulyssiponem, totius Lusitaniæ urbem nobilissimam, in suam potestatem redegit.

In omnibus porro Hispaniæ ac Lusitaniæ civitatibus atque provinciis, a Maurorum iugo liberatis, religio christiana restituta fuit reffloruitque.

32. His ipsis temporibus disceptationi causam dedit Petrus Abælardus, inter scholasticos hujus ætatis celeberrimus, ita ut ad eum audiendum non tantum e Gallia, sed e Belgio etiam, Germania et Anglia discipuli Parisios confluerent. Verum Abælardus magis secundum dialecticos conceptus quam secundum SS. Scripturarum effata et Patrum sententias de dogmatibus disputans, in varios impegit errores, adeo ut S. Bernardus de eo scripserit: "Cum de Trinitate" loquitur, sapit Arium; cum de gratia, sapit Pelagium; "cum de persona Christi, sapit Nestorium (2). " Abælardus multiplicis erroris accusatus, anno 1121 ad synodum Suesionensem coram Apostolicæ Sedis legato evocatus fuit, ex mandato synodi librum suum de Trinitate in ignem conjecit, et symbolum S. Athanasii recitavit. Post aliquot annos disceptatio recrudit. S. Bernardus alique varios et supinos errores, e libris Abælarci excerptos, ei objecerunt, inter quos numerantur sequentes: Patrem esse plenam potentiam, Filium quandam potentiam, Spiritum S. nullam potentiam; Deum non nisi id facere posse, quod reipsa facit; Christum Deum et hominem non esse personam in Trinitate; Spiritum S. esse animam mundi; non culpam, sed pœnam

(1) Orderic. Vital. *Hist. eccl. l. I*; Guil. Neubrig. *Hist. l. II*; Robert. de Monte, *Chron. an. 1160*.

(2) *Epist. 192 ad Guidonem*.

tantum peccati, ab Adamo commissi, ad posteros propagari; hominem posse libero suo arbitrio, sine divina gratia, bonum velle et operari; hominem propter opera nec meliorem nec pejorem fieri; nullum peccatum committi concupiscentia, delectatione et ignorantia, sed solo consensu et contemptu Dei. Quum anno 1140 in copiosa synodo Senonensi, adstante Abælardo, capitula e libris ejus excerpta legebantur, is Apostolicam Sedem appellavit. Quapropter synodus a persona quidem judicanda abstinuit, errores tamen ejus cōdemnavit, et Innocentium papam II de omnibus certiores reddidit. Pontifex sententiam Senonensis synodi confirmavit, et Abælardum custodiæ mancipari ejusque scripta flammis tradi jussit. Tunc Abælardus hortatu Petri Mauriti, abbatis Cluniacensis, errores suos correxit, a Pontifice obtinuit, ut reliquum vitæ suæ in cœnobio Cluniacensi transigeret, et emendatas atque pœnitens, anno 1142 obiit (1).

33. Majores turbas excitavit Arnaldus Brixiensis, qui anno 1138 errores propagare cœpit: clericorum, episcoporum ipsiusque Pontificis derogator atque monachorum persecutor, contra eos omnes declamavit, contenditque, bona temporalia ab episcopis aliisque clericis et monachis illicite possideri; ea omnia esse imperantium civilium, et ab eorum beneficentia in usum laicorum cedenda; clericos et monachos e solis decimis et fidelium oblationibus vivere debere. Accusabatur præterea, quod non recte sentiret de sacramento altaris et de baptismo parvulorum. Arnaldus perversis suis declamationibus ecclesiam Brixiensem graviter turbavit, ac laicos contra clericos et monachos excitavit. Anno 1139 in concilio Lateranensi II ab Innocentio papa damnatus, confugit in Galliam; sed ibi S. Bernardi litteris exagitatus, in Italiam regressus est. Anno 1145 in ipsam urbem Romam, in quam perversa ejus dogmata jam penetraverant, venit populumque in Pontificem et clerum concitavit, docens, Romano Pontifici solum ecclesiasticum, non vero temporale regimen competere, capitulum esse restau-

(1) Baronius et Pagi, *Annal. eccl.*; Labbe, tom. X, p. 885 et 1018; Natal. Alexand. *Hist. eccl.* diss. VII in sæc. XI et XII.

randum, dignitatem senatoriam renovandam, veterem denique reipublicæ formam resuscitandam. Arnaldus tantas seditiones in urbe Roma excitavit, ut Pontifices frequenter ex ea aufugere cogerentur, cardinales alique inhoneste tractarentur, domus et palatia splendida diruerentur. Tandem anno 1155 Arnaldus interceptus, jussi Petri Urbis præfecti ligno adactus et igne combustus fuit; sed seditiosa ejus dogmata postea gravium barbarum rursus causæ existerunt (1).

34. Innocentius II ad excindendas schismatis Petri Leonis reliquias, ad condemnandas hæreses et ad restituendam ecclesiasticam disciplinam, concilium generale Romæ indixit, quod est Lateranense II et œcumenicum X. Cœptum illud est initio Aprilis 1139. Convenerunt episcopi circiter mille, quibus Pontifex ipse præsedit. Post orationem Innocentii de Petro Leonis ejusque schismate, patres omnes dixerunt, " quodcumque ille (Petrus Leonis) statuerat, destruimus, quoscunque exaltaverat, degradamus, quotquot consecraverat, deponimus. " Proinde Pontifex episcopis in schismate ordinatis, qui concilio intererant, episcopatus insignia ademit. Editi sunt 30 canones : vigesimo tertio damnantur sectatores Petri de Bruis et Arnaldi de Brixia : trigesimo illegitimæ declarantur ordinationes factæ a Petro Leonis aliisque schismaticis et hæreticis : reliqui canones ad alias disciplinæ partes pertinent, et inter alia imperant, ut simoniace ordinati officio priventur; nihil detur pro beneficiis aliisque rebus sacris; nullus recipiat excommunicatos a suis episcopis; clerici ab episcopis officii sui admoniti et se emendare nolentes, beneficiis ecclesiasticis priventur; bona clericorum morientium non diripiantur; clerici majores, etiam subdiaconi, uxores aut concubinas habentes, officio et beneficio priventur, et nemo missas eorum audiat; sanctioniales non nubant; monachi aut canonici regulares non vacent studiis legum temporalium aut medicinæ; trenga Dei ab omnibus observetur; usurarii habeantur infames, et nisi resipiscant, sepultura christiana careant; milites in nundinis et conducto non congregiantur; nemo beneficia eccle-

(1) Otto Frisingens. *Gesta Friderici*, l. II; Gunterus Ligur, *Poemata*.

siastica sibi hæreditario jure vindicet; filii presbyterorum ad sacrum ministerium non admittantur, nisi in cœnobiis aut canonicis religiose fuerint conversati; nemo beneficia e manu laica accipiat; post episcoporum obitum ecclesiæ non vacent ultra tres menses secundum sanctiones patrum, neque canonici ab electione episcoporum excludant viros religiosos (1).

35. Idem Pontifex, Innocentius II, Albericum episcopum Ostiensem legavit in Syriam ad cognoscendam causam Rodulphi, sedis Antiochenæ invasoris. Legatus anno 1142 Antiochiæ cum duodecim episcopis synodum habuit, in qua Rodolpho deposito, patriarcha ordinatus fuit Aimericus (2). Alteram synodum idem legatus coegit Hierosolymis, in qua actum est de iis, quæ præsentì tempori convenire videbantur. Huic synodo adfuit etiam catholicon seu patriarcha Armenorum, qui cum legato Pontificis et episcopis præsentibus contulit de iis doctrinæ articulis, in quibus Armeni errare videbantur, et in multis, inquit Guilielmus Tyrinus, correctionem promisit (3). Biennio post idem patriarcha ejusque episcopi legatos miserunt Romam, ut Romanam ecclesiam interrogarent de nonnullis inter se et Græcos controversis. Eos Eugenius papa III anno 1145 Viterbii excepit et diligenter instruxit. Illi autem ecclesiarum suarum nomine obedientiam Romano Pontifici professi, in Orientem regressi sunt (4).

36. Cum Innocentius II die 24 Septembris 1143 obiisset, tertia post mortem ejus die omnium suffragiis et acclamationibus electus est Guido, Hetruscus, presbyter cardinalis, qui nomen Cælestini II assumpsit. Is pacem cum Ludovico VII rege Francorum iniit, ut supra diximus (5); Henricum episcopum Wintoniensem legatum suum in Anglia constituit, qui eodem anno Londini synodum habuit contra eos, qui ecclesias vel cœmeteria violarent aut violentas manus in clericos vel monachos mitterent; synodus absolu-

(1) Labbe, tom. X, p. 999.

(2) Ibid. p. 1026.

(3) L. XV, c. 15.

(4) Otto Frisingens. *Chron.* I. VII, c. 32.

(5) Vide p. 208.

tionem ab istis criminibus R. Pontifici reservavit. Cælestinus post quinque menses pontificatus 9 Martii 1144 vita excessit.

Ab hoc Pontifice incipiunt vaticinationes de RR. Pontificibus usque ad mundi finem sessuris, quæ vaticinationes S. Malachiæ, hoc tempore archiepiscopo Armachano, adscriptæ sunt. Verum viri doctissimi Baronius, Spondanus, Bzovius, Raynaldus aliique nullam istarum vaticinationum rationem habuerunt, et passim critici eas rejiciunt. Accedit, quod S. Bernardus S. Malachiæ familiaris, qui vitam ejus conscripsit aliasque minoris momenti vaticinationes retulit, ne minimam quidem de istis mentionem faciat (1).

Tertia die post Cælestini II mortem pontifex renunciatus fuit Lucius II, Bononiensis, e canonico regulari cardinalis cancellarius, antea appellatus Gerardus. Is ecclesiæ Toletanæ in Hispania primatum confirmavit (2); legatos accepit ab Alphonso rege Lusitaniæ, qui regnum suum Apostolicæ Sedi cum annuo censu quatuor unciarum auri obligavit (3); cum vero rebelles Romanos, ab Arnaldistis excitatos, reprimere conaretur, 25 Februarii 1145 occubuit, ictu lapidis, ut fertur, in seditione percussus.

Die 27 ejusdem mensis pontifex creatus est Eugenius III, antea Bernardus, patria Pisanus, monasterii S. Anastasii Ordinis Cisterciensis in Urbe abbas, S. Bernardi discipulus. Is semel et iterum propter seditiones, ab Arnaldo ejusque fautoribus excitatus, ex urbe discedere coactus, anno 1147 se contulit in Galliam, ubi honorifice exceptus est a Ludovico VII; Parisiis synodum indixit in causa Gilberti Porretani episcopi Pictaviensis, qui eruditione haud vulgari præditus, sed dialecticis subtilitatibus nimium deditus, deitatem seu essentiam divinam a Deo et a personis divinis ita distinguebat, ut essentiam divinam non ipsum Deum esse diceret, neque naturam sed personam tantum Verbi incarnatum assereret. Gilbertus a S. Bernardo pressus,

(1) Conf. Papebroch. *Conatus hist.* diss. 41; Moreri, *Diction. hist.* art. Malach.; Sandini, *Vitæ pontif.* Annot. ad vitam Cælestini II.

(2) *Epist.* 3 et 4.

(3) Baluz. *Miscell.* l. II, p. 220; Mansi, *Concil.* tom. XX, p. 615.

quasdam assertiones reprobavit. alias emollivit; Pontifex causam remisit ad pleniorē synodum anno sequente (1148) Rhemis celebrandam. Convenerunt ad hanc synodum e Gallia, Germania, Anglia et Hispania episcopi et abbates amplius mille, quibus præsedit Pontifex ipse. In ea erroribus Gilberti damnatis, edita est fidei formula, cujus summa hæc est : « Credimus simpliciter, naturam Divinitatis esse » Deum et Deum esse Divinitatem; Deum esse sapientem ea » sapientia quæ est ipse Deus, magnum ea magnitudine » quæ est ipse Deus... Dum de tribus personis loquimur, » ipsas unum Deum, unam divinam substantiam esse fate- » mur. E converso dum de uno Deo, una divina substantia » loquimur, profiteamur, ipsum unum Deum, unam divinam » substantiam esse tres personas... Credimus, ipsam Divi- » nitatem, sive substantiam sive naturam divinam dicas, » esse incarnatam in Filio. » Gilbertus se Pontificis et » synodi sententiæ subiecit. Præterea editi sunt 17 cano- nes, ad disciplinam ecclesiasticam spectantes (1). Absoluta synodo Eugenius III transiit Treviros. Illic quum per viros eruditos inquiri jussisset de sanctitate et visionibus S. Hildegardis, virginis et abbatissæ, spiritum ejus probavit eamque ad humilitatem et ad conscribenda quæ sibi a Domino revelarentur, hortatus est (2). Anno 1149 Romam redux, propter seditiosorum tumultus tertio ex urbe discessit. Deinde pace cum Romanis facta, in Urbe commoratus est usque ad annum 1153, quo obiit.

37. In Oriente Christianorum res non parum inclinatæ sunt, quia multi crucigeri in Europam redierant, varii principes erant mortui, et nonnulli privata magis quam publica commoda quærentes, inter se de principatu contendebant. Inde factum est, ut Mahomedani non semel Christianos superarint, et anno 1141 Edessam, christiani principatus in Mesopotamia metropolim, ceperint, in qua horrendam incolarum christianorum cædem fecerunt aliosque in servitutem redegerunt (3). His omnibus permotus Eugenius papa,

(1) Mansi, *Concil.* tom. XXI, p. 707; Labbe, tom. X, p. 1105 et 1107.

(2) Bolland. *Acta SS.* 17 Sept.

(3) Guil. Tyr. l. XXVII.

anno 1146 novam expeditionem sacram indixit, omnibus crucem suscipientibus plenariam indulgentiam concessit, eorum uxores, liberos et bona sub peculiari Sedis Apostolicæ protectione suscepit (1), et S. Bernardo prædicandi belli sacri negotium demandavit. Bernardus illud tum in Germania tanto ardore et eloquio peregit, ut Ludovicus VII rex Galliæ, Conradus III rex Germaniæ, multi principes, duces, comites et ingens Francorum atque Germanorum multitudo crucem susceperint.

Anno 1147 ambo reges, Ludovicus et Conradus, cum plurimis virorum millibus diverso itinere in Orientem profecti sunt. Quamprimum Conradus in Græciam pervenit, insidias Emmanuelis imperatoris Græcorum expertus est, et tum Græcorum dolis tum Turcarum armis, fame etiam, morbis aliisque ærumnis magnam exercitus sui partem amisit. Ambo reges convenerunt Nicæam, unde Conradus, exercitu suo commendato regi Francorum, transiit Hierosolymas. Ludovicus VII pertransiens Asiam minorem, Græcorum ac Turcarum arma sibi infesta habuit; cum pervenisset Antiochiam, Raymundum etiam, hujus civitatis principem, sibi contrarium expertus est; quapropter petiit Hierosolymas. Posthæc reges, principes, duces alique procures ecclesiastici ac laici concilium habuerunt Ptolemaide, convenitque inter omnes de expugnanda civitate Damasco. Anno 1148 hanc civitatem obsederunt; at cum jam captis muris exterioribus, civitas brevi esset occupanda, propter dissidium de civitatis imperio exortum, obsidionem ignominiose solverunt. Tunc consenserunt de obsidenda Ascalone; sed principibus Hierosolymitanis contra conductum non concurrentibus, reges Galliæ et Germaniæ in Europam redierunt (2).

S. Bernardus, qui tante ardore bellum sacrum prædicaverat, propter inglorium ejus exitum a nonnullis calumniam passus, justitiam belli vindicavit, et ostendit infaustam ejus sortem tum perfidiæ et fraudibus Græcorum, tum dissensio-

(1) *Epist. I.*

(2) S. Bernard. *De considerat. l. II*; Guil. Tyr. l. XVI-XVII; Otto Frisingens. *Gesta Friderici, l. I.*

nibus principum christianorum et inordinatæ crucigerorum disciplinæ esse tribuendam (1).

38. Priori hujus sæculi XII dimidio floruerunt scriptores ecclesiastici, qui sequuntur : S. Bernardus, de quo jam sæpe locuti sumus ; ex ejus scriptis potiora sunt libri V de consideratione ad Eugenium III, libri de moribus et officio episcoporum. de gratia et libero arbitrio, de diligendo Deo, sermones multi atque epistolæ (2). Rupertus abbas monasterii Tuitiensis in diocesi Coloniensi, e cujus operibus præstantiora sunt commentarii in plures S. Scripturæ libros, libri de SS. Trinitate ejusque operibus, de glorificatione Trinitatis et processione Spiritus S., de divinis officiis (3). Hugo a S. Victore, secundum alios Saxo secundum alios Flander, celebris doctor Parisiensis ; ex ejus scriptis commendantur anotationes in plerosque libros V. Testamenti, in IV Evangelia et in Epistolas S. Pauli, Summa sententiarum in septem tractatus distributa, libri de sacramentis et sermones de vario argumento (4). Guibertus abbas Novigen-tinus scripsit tractatus morales in Genesim, Amos et Jeremiam, et libros octo gestorum Dei per Francos seu historiam expeditionis Hierosolymitanæ (5). Robertus Pullus, Anglus academiæ Oxoniensis instaurator, deinde R. E. cardinalis ; dedit sententiarum theologicarum libros VIII (6). Petrus a patria cognominatus Lombardus, inter theologos scholasticos hujus ætatis facile princeps, e doctore Parisiensi canonicus Carnotensis, demum episcopus Parisiensis renuntiatus ; reliquit Summam theologicam seu libros IV sententiarum, glossas in Psalterium et in Epistolas S. Pauli (7). Algerus canonicus et scholasticus Leodiensis, de quo supra mentionem fecimus (8). Guilielmus patria Leodiensis et mo-

(1) Loc. cit.

(2) Edidit Mabillon, Paris. 1668 et 1690, 2 vol. in-fol.; Migne, *Patrolog. Latin.* tom. CLXXXII-V.

(3) Venet. 1754, 4 vol. in-fol.; Migne, loc. cit. tom. CLXVII-X.

(4) Rothomag. 1648, 3 vol. in-fol ; Migne, tom. CLXXV-VII.

(5) Edidit Dacher. 1651 in-fol.; Migne, tom. CI-VI.

(6) Paris, 1665 in fol.; Migne, tom. CLXXXVI.

(7) Francof. 1585; Migne, tom. CXCI-II.

(8) Vide p. 140.

nachus Cisterciensis, reliquit tractatum de sacramento altaris, librum contra errores Petri Abælardi et opuscula de pietate (1). Petrus Mauritius, abbas Cluniacensis, propter vitæ sanctimoniam et eruditionem Venerabilis cognomen promeritus; scripsit tractatus contra Judæos, Mahomedanos de Petrobrusianos, epistolarum libros VI, libros II de miraculis sui temporis, hymnos, rythmos, alia; præterea Alcoranum, seu excerpta ex eo, in finem polemicum, latine reddi curavit (2). Anselmus episcopus Havelbergensis, dedit libros III collationum seu disceptationum, quas Constanti-nopoli, Lotharii II legatione functus, cum Græcis habuit de unitate Fidei seu Ecclesiæ, de processione Spiritus S., de primatu R. Pontificis et de ritu panis eucharistici (3). Hildebertus, ex episcopo Cenomanensi archiepiscopus Turonensis, præter tractatus theologicos, sermones et poemata, collegit Vitas quorundam Sanctorum (4). Honorius presbyter et scholasticus Augustodunensis, exaravit libros III de mundi imagine, libros IV de mundi philosophia, seriem RR. Pontificum a S. Petro usque ad Innocentium II, libros de luminaribus seu scriptoribus ecclesiasticis et de hæresibus, dialogum de prædestinatione et libero arbitrio (5). Gratianus Hetruscus, monachus Benedictinus, e Patrum sententiis, Pontificum decretis et conciliorum canonibus confecit collectionem decretorum, quæ Concordia discordantium canonum, postea vero Decretum Gratiani dicta est (6). Sigebertus Gemblacensis, vir præstantis ingenii, sed schismatici imperatoris Henrici IV partibus deditus; edidit præter alia chronicon ab anno 382 usque ad 1112 et catalogum virorum illustrium (7). Leo Marsicanus, e monacho Cassinensi cardinalis episcopus Ostiensis, scripsit chronicon monasterii Cassinensis, continuatum a Petro diacono. Joannes Zonaras,

(1) *Biblioth. Cisterciens.* tom. IV.

(2) *Biblioth. PP. Lugdun.* tom. XXII.

(3) Dacher. *Spicileg.* tom. XIII; Migne, loc. cit. tom. CLXXXVIII.

(4) Edidit Beaugendre 1708 in-fol.; Migne, tom. CLXXI.

(5) *Biblioth. PP. Lugdun.* tom. XX; Migne, tom. CLXXII.

(6) Romæ 1580; Migne, tom. CLXXXVII.

(7) Edidit Miræus Antverp. 1608 et 1639; Migne, tom. CLX.

Græcus, monachus S. Basilii, qui Apostolorum canones et epistolas canonicas SS. Dionysii et Petri Alexandrinorum, Gregorii Thaumaturgi Neocæsareensis et Basilii Cæsareensis episcoporum interpretatus est, et annales dedit ab orbe condito usque ad annum 1118 (1). Guilielmus Malmesburiensis monachus et bibliothecarius collegit libros V de gestis regum Anglorum, quibus postea addidit libros II historiæ novellæ, libros IV de gestis pontificum Anglorum. alia (2). Otto episcopus Frisingensis, reliquit chronicorum libros VII a mundi exordio usque ad annum 1146, libros II de gestis Friderici imperatores I librum de fine mundi, de persecutione antichristi et resurrectione mortuorum (3).

— 39. Eugenio papa III die 7 Julii 1153 defuncto, 9 ejusdem mensis summum Ecclesiæ regimen demandatum fuit Conrado, Romano, cardinali episcopo Sabinensi. propter ætatem et curiæ peritiam venerando, qui nomen Anastasii IV suscepit. Is grassante fame eximiæ charitatis specimina dedit, canonicos regales Lateranenses et equites S. Joannis Hierosolymitani privilegiis auxit, et obiit 2 Decembris 1154.

Altera die Pontifex inauguratus est Hadrianus IV, Anglus, cardinalis episcopus Albanensis, antea appellatus Nicolaus, qui sedit usque ad annum 1159. Is pontificatus sui initio Arnaldum Brixiensem ejusque sectatores, qui novas turbas in urbe excitaverant, a Romanis ejiciendos curavit; Fridericum I, cognomine Barbarossam seu Ænobarbum, qui anno 1152 in locum Conradi defuncti Aquisgrani rex Germaniæ et 10 Aprilis 1155 Ticini rex Italiæ fuerat coronatus, 18 Junii ejusdem anni Romæ imperatorem coronavit; Guilielmo I, cognomine Malo, qui anno 1154 Rogerii patris sui in regno Siciliæ successor, subditos suos opprimebat, et Romanæ ecclesiæ terras invadebat, anno 1155 bellum indixit; sed anno sequente Beneventi ab eo obsessus, ad redimendam duris conditionibus pacem coactus fuit, nimirum, ut Hadrianus Guilielmum regno Siciliæ, ducatu Apuliæ

(1) Commentarii editi sunt Paris. 1618 in-fol., Annales 1686, 2 vol. in-f.

(2) Londini 1596, Francof. 1601 in-fol.; Migne, tom. CLXXIX.

(3) C. Urstadius, *Gestor. German.* tom. I.

et principatu Capuæ investiret, electiones sacræ in Sicilia regis assensu confirmarentur, neque Siculi appellationes Romam instituerent neque Pontifex legatos in Siciliam mitteret sine regis assensu; Guilielmus vero Hadriano fidem juraret, vasallorum more ei hominum præstaret et annum censum penderet (1). Præterea Hadrianus papa ecclesiæ Toletanæ in Hispania primatum confirmavit; confirmavit etiam Pelagii, Alexandri et Urbani II constitutiones, quibus archiepiscopo Gradensi patriarchica dignitas fuerat concessa, et Henrico Gradensi præterea concessit, ut primatum haberet super archiepiscopum Jadertinum ejusque suffraganeos, et episcopos ordinaret pro iis ecclesiis, quas Veneti Constantinopoli atque in aliis imperii Græci civitatibus habebant; Basilium archiepiscopum Thessalonicensem litteris excitavit, ut conciliandæ concordie inter Romanam et Constantinopolitanam ecclesias adlaboraret opemque præberet legatis, quos ea de causa ad Manuelem imperatorem Græcorum miserat (2); a Friderico autem imperatore, quem coronaverat, graviter vexatus fuit.

40. Fridericus I urbis et orbis imperium ambiens, et omnia ad unius monarchiæ, cujus ipse esset summus dominus, convertere cupiens, graviter tulit, Hadrianum IV sine ejus consensu pacem iniisse cum Guilielmo rege Siciliæ. Offensus etiam, quod Pontifex eum arguerat propter divortium cum uxore factum ad ducendam Beatricem, filiam comitis Burgundionum; anno 1156 prohibuit, quominus episcopus aut sacerdos ullam beneficiorum collationem a Pontifice expeteret, aut ulla de causa Romanam curiam adiret. Accidit eodem anno, ut Eskyllus archiepiscopus Ludensis et Apostolicæ Sedis in Dania legatus, cum Roma in Daniam rediret, in partibus Teutonicis prehensus et spoliatus in carcerem conjiceretur, dissimulante imperatore. Quapropter Hadrianus ad Fridericum legavit duos cardi-

(1) Baronius, ad an. 1156, observat, ea omnia, quæ contra libertatem ecclesiasticam Guilielmus extorserat ab Hadriano, fuisse postea rescissa sub Innocentio III, quando melioribus conditionibus pax composita est.

(2) Apud Labbe, tom. X, p. 1165, 1170-73, et 1150.

nales cum epistola, in qua querebatur, quod is facinus in archiepiscopum Lundensem commissum non puniret; et imperatori in memoriam revocans beneficia, præsertim imperialis coronæ insigne, quæ ab Apostolica Sede acceperat, eum hortabatur, ut legatos suos et mandata, quæ pro Ecclesiæ et imperii honore ferebant, benigne susciperet. Fridericus, qui speciosum titulum intentandi Pontifici litem quærebat, perlectis ejus litteris, toto animo excaudit, ac si Hadrianus contenderet, imperium esse Romanæ ecclesiæ feudum, et legatos Pontificis male habitos Romam remisit. Hadrianus, ut principis animum leniret, ad eum rescripsit, se in priori sua epistola vocabulo *beneficii* non feudum, sed *bonum factum* seu benefactum intellexisse, illudque non nisi ab iis, qui pacem Ecclesiæ et regni oderint, in alium sensum verti posse. Lis sic sopita, brevi post resuscitata fuit.

Anno 1158 Fridericus alteram expeditionem contra rebelles Italiæ civitates suscepit. Mediolanensibus, ad deditionem compulsis, a jurisconsultis Bononiensibus, quos ad comitia Roncagliensia pro discutiendis majestaticis juribus vocaverat, hanc juris publici regulam stabiliendam curavit: imperatorem esse orbis dominum, proinde ad eum solum pertinere omnia regalia. Vi hujus regulæ Fridericus episcopos et abbates Longobardos ad dimittenda regalia, et ad sibi hominium, ut ea reciperent, præstandum compulit. De his et aliis pluribus, quæ imperator contra ecclesiarum libertatem et jura attentabat, Hadrianus papa, data ad eum epistola, merito exposulavit. Fridericus exposulationibus Pontificis suas petulanter opposuit, contenditque, non tantum omnium regalium, sed ipsius urbis Romæ, sine qua inane esse dicebat imperatoris nomen, dominium ad se pertinere. Hadrianus novis litteris arrogantiam imperatoris reprehendit eumque ad resipiscentiam hortatus est, " quia, inquit, cum a nobis
" consecrationem et coronam merueris, dum inconcessa
" captas, ne concessa perdas, Nobilitati Tuæ tinemus (1). "

Brevi post, 1 Septembris 1159, obiit Hadrianus papa.

(1) Radevicus, *Gesta Friderici I*, l. 1. 1-2; Baron. et Pagi ad an. 1157-59; Labbe, tom. X, p. 1144-59.

Sexta die post ejus obitum cardinales, exceptis tribus, Octaviano, Joanne de S^{to} Martino et Guidone Cremensi, in pontificem elegerunt Rolandum Senensem, cardinalem cancellarium, eumque appellarunt Alexandrum III. Verum Octavianus, cui duo præfati cardinales, Joannes et Guido, suffragati fuerant, inaudita audacia insigne pontificale, quo jam indutus erat Alexander, huic detraxit et sibi rapuit, moxque armata manu partes suas firmare conatus est. Interim Alexander III die 20 Septembris consueto more ab episcopo Ostiensi consecratus est. Octavianus, cum non inveniret tres episcopos, qui ei manus imponerent, tandem 4 Octobris ab Imaro episcopo Tusculano, assistentibus episcopis Ferentinate et Melphitensi, consecratus fuit et a suis appellatus Victor IV.

Quum uterque, Alexander et Octavianus, electionem suam catholico orbi significassent, confestim Fridericus imperator, bello in Longobardia occupatus, Alexandrum, quem jam sub Hadriano IV legatione functum oderat, rejecit, Octavianum suscepit ejusque partes omni via propugnavit, et anno 1160 Ticini simulacrum concilii coegit. Convenerunt archiepiscopi et episcopi Itali atque Germani circiter quinquaginta, multi abbates et præpositi; adfuit etiam Octavianus cum fautoribus suis; Alexander vero ejusque cardinales conciliabulo isti adesse merito recusarunt. In hoc conciliabulo episcopi et alii, partim imperatoris gratia et metu, partim mendaciis, quibus Victoris electio, nemine contradicente, fuerat exposita, permoti, Victorem legitimum pontificem declararunt, Alexandrum vero condemnaverunt, et antipapa confestim anathematis sententiam in Alexandrum omnesque ejus fautores protulit (1). Fridericus omnibus imperii episcopis sub poena exili mandavit, ut Victori obedirent, episcopos id facere recusantes e sedibus suis ejecit et in easdem schismaticos instruxit; unde magna perturbatio in ecclesiis imperii secuta est (2).

(1) Labbe, tom. X, p. 1387.

(2) Radevicus, *Gesta Friderici*, I, 2; Baron. ad an. 1160.

Alii vero reges et principes christiani, quos Fridericus frustra ad schisma pertrahere tentavit, atque ecclesiarum præsules ubique Alexandrum III ceu legitimum pontificem susceperunt (1). In primis episcopi Palæstinæ cum Amalrico patriarcha Hierosolymitano anno 1160 in synodo Nazarethana Alexandro III obedientiam professi sunt, Octaviano vero ejusque fautoribus anathema dixerunt. Eadem de causa anno sequente Henricus II rex Angliæ apud Novum Mercatum et Ludovicus VII rex Galliæ apud Bellovacum episcopos abbates proceresque convocarunt, et in utroque conventu Alexander III susceptus, Octavianus vero rejectus fuit. Idem factum est brevi post in copiosa synodo, quam ambo reges ex utroque regno indixerunt Tolosæ, et cui etiam interfuerunt legati Alexandri, Octaviani, Friderici imperatoris et regis Hispaniæ (2).

Interim Alexander papa convocatis anno 1160 apud Anagninam cardinalibus et episcopis, Octavianum ejusque fautores anathemate perculit; imperatorem etiam, quem frustra admonuerat, excommunicavit (3). Anno 1162 vicibus suis in Urbe demandatis Julio episcopo Prænestino, confugit in Galliam, ubi a Ludovico VII magno cum honore exceptus est. Eodem anno apud Montem-Pessulanum synodum habuit, in qua rursus in antipapam ejusque complices excommunicationis sententiam promulgavit; anno sequente frequentior synodum coegit apud Turones, cui interfuerunt 17 cardales, 124 episcopi ex Italia, Gallia et Anglia, 414 abbates magnusque clericorum et laicorum numerus. In ea rursus anathema in antipapam ejusque fautores dictum est, et decem canones editi contra præbendarum divisionem et dignitatum permutationem, contra clericos usurarios et simoniam atque laicos jura ecclesiastica usurpantes, contra novos Manichæos, contra religiosos legum civilium aut medicinæ studio atque

(1) « Alexandrum, inquit Helmoldus presbyter Lubecensis, *Chron. Slav.* t. I. c. 91, recipit Hierosolymitana ecclesia et Antiochena, præterea » omnis Francia, Anglia, Hispania, Dania et omnia regna, quæ sunt » ubique terrarum. »

(2) Labbe, tom. X, p. 1403 et 1406.

(3) Baron. ad an. 1160.

exercitiis cum disciplinæ regularis detrimento vacantes, contra ordinationes ab Octaviano aliisque schismaticis et hæreticis factas (1).

Octaviano antipapa 20 Aprilis 1164 in urbe Luca mortuo, schismatica factio in ejus locum elegit Guidonem, duorum Octaviani cardinalium superstitum alterum, qui sub Paschalis III nomine ab Henrico episcopo Leodiensi consecratus est. Hunc mox suscepit Fridericus I, et anno 1165 coacto apud Wirceburgum episcoporum et principum conventu, jurejurando spopondit, se nunquam Rolandum (Alexandrum III) suscepturum, sed in Paschalis III obedientia perseveraturum. Idem juramentum præscripsit præsulibus ecclesiasticis et principibus imperii, qui cum eo convenerant (2). Eodem anno ex auctoritate antipapæ generalem procerum ecclesiasticorum et laicorum curiam coegit Aquisgrani pro elevatione et exaltatione corporis Caroli Magni (3).

Verum imperator schismatica sævaquæ sua agendi ratione animos multorum præsertim Italarum a se alienabat. Alexander papa a Romanis, ut in Urbem rediret, invitatus, e Gallia in Italiam reversus est, et 21 Novembris 1165 summo omnium Romanorum gaudio Urbem intravit. Anno sequente imperator ingentem exercitum duxit in Italiam, tum ut rebelles civitates imperio suo subjiceret, tum ut Alexandrum papam Roma expelleret, et Paschalem antipapam, qui Viterbii agebat, in Petri cathedram intruderet. Romani Urbem contra Friderici impetus fortiter defenderunt. Alexander papa Roma confugit Beneventum. Fridericus irruptionem in Urbem fecit, et magna utrimque cædes edita est. Romani, exceptis magnatibus, qui se in arcibus suis tutati sunt, ad resistendum impares, se imperatori dederunt, et Paschalem antipapam susceperunt. Die 1 Augusti 1167 antipapa Fridericum ejusque conjugem in basilica S. Petri augustos coronavit. At mox imperatoris exercitus tanta pestilentia correptus fuit, ut milites occumbentes vix sepeliri possent; nonnulli etiam episcopi, qui erant in comitatu Friderici,

(1) Labbe, tom. X, p. 1410-11.

(2) Baronius et Pagi, ad an. 1164,

(3) Vide p. 25.

eadem plaga perierunt. Imperator 6 Augusti relicta Roma, regressus est Ticinum; ubique a confœderatis Longobardis rejectus, mense Martio 1168 refugit in Germaniam (1).

Ex hoc tempore Friderici auctoritas et schismaticorum vires in Italia deperierunt. Verumtamen, cum Paschalis antipapa 20 Septembris 1168 obiisset, schismatici sibi elegerunt Joannem abbatem Strumensem, quem Callistum III appellarunt. Fridericus I in schismate pertinax, novum antipapam suscepit, et in vexandis iis, qui cum Alexandro papa communicabant, perrexit usque ad annum 1177, quo tandem concordiam sacerdotium inter et imperium restitutam videbimus.

41. Conspeximus præcedente numero, quanta negotia Fridericus imperator ejusque antipapæ facessiverint Alexandro papæ III, qui anno 1159 Hadriano IV suffectus fuerat. In his difficillimis negotiis Alexander magna cum constantia Ecclesiæ causam gessit, et quamvis continue vexatus, de omnium ubique ecclesiarum salute sollicitus exstitit. Idem Pontifex duplicem legationem excepit a Manuele imperatore Græcorum, qui a Pontifice coronam imperii Occidentalis postulans, unionem ecclesiæ Græcæ cum Latina spondebat, seque omnem Italiam Pontifici subjugaturum pollicebatur. Alexander legatos quidem ad Manuelem destinavit ecclesiarum concordiam tractaturos, sed eum Romanorum imperatorem coronare recusavit. Accepit etiam legationem et litteras a sultano Iconii, qui Pontifici significabat, qualiter legendo Mosem, Isaiam, Jeremiam, Matthæum, Joannem et Paulum, ad christianæ religionis studium fuisset excitatus, rogabatque Pontificem ut is aliquot viros idoneos mitteret, a quibus plenius christiana doctrina institueretur. Alexander III ad eum litteras reddidit, in quibus ejus consilium suscipiendæ religionis christianæ laudavit, summam fidei christianæ exposuit, seque viros idoneos missurum promisit (2). Litteras quoque accepit ab Indorum seu Tartarorum rege, vulgo Joanne presbytero seu Petreiano dicto.

(1) Baronius et Pagi, ad an. 1166-68.

(2) Labbe, tom. X, p. 1213.

Vidimus enim, Nestorianos in remotissimis Asiæ regionibus, ad orientem et septentrionem Persidis sitis, christianismum propagasse (1). Hoc tempore illic integra natio Tartarica cum rege suo Joanne religionem christianam secundum doctrinam Nestorianam profitebatur. Quum vero Philippus medicus, in Tartaricas terras peregrinatus, Joanni regi observasset, eos in nonnullis articulis a vera Christi doctrina, quam Romana et catholica ecclesia profitebatur, dissentire, princeps Philippo in Italiam remeanti litteras dedit ad Pontificem Romanum, quatenus veram Christi fidem edoceretur. Alexander III per eundem Philippum litteras ad principem reddidit, quibus ejus desiderium discendæ veritatis laudavit, eum hortatus est, ut Philippo, qui eum in articulis, in quibus a vera Christi doctrina dissentiebat, instrueret, obtemperaret, rogavitque, ut viros aliquot e regno suo Romam mitteret, Ecclesiæ doctrina et disciplina instituendos (2).

E litteris porro Joannis presbyteri et Alexandri papæ concluditur, Indos istos ex ignorantia magis quam ex pertinacia Nestorianis erroribus adhæsisse. Idem de Armenis hujus temporis, quantum ad Eutychianos errores spectat, dicendum est. Eorum catholicon seu patriarcham supra cum Alberico legato apostolico in synodo Hierosolymitana, deinde per legatos Viterbii cum Eugenio Papa III de Fidei articulis contulisse diximus (3). Anno 1170 Theorianus theologus Græcus, a Manuele imperatore ad catholicon Nersetem destinatus, suis disceptationibus effecit, ut is Chalcedonense concilium et dogma de duabus Christi naturis susciperet sponderetque, se episcopos suos convocaturum, ut omnes unam cum ecclesia Constantinopolitana fidem atque disciplinam amplecterentur (4).

(1) Vide p. 93.

(2) Labbe, tom. X, p. 1227; Baronius et Pagi, ad an. 1177.

(3) Vide p. 212.

(4) Theoriani dialogus seu disceptatio exstat in *Biblioth. PP. græc. latin.* tom. I, et apud card. Mai, *Scriptor. vet. nova collect.* tom. VI, part. I.

Cætera Alexandri III, qui usque ad annum 1181 Ecclesiam gubernavit, gesta suis locis narrabimus.

42. Iisdem temporibus religio christiana reffloruit apud Slavos Holsatiæ et Megalopolis. Hi jam sæculo X, imperante Ottone M., christianam fidem susceperant (1), sed progressu temporis ab ea defecerant, adeo ut post medium sæculi XI vix ulla apud eos superessent Religionis vestigia. Anno 1106 Henricus eorum princeps christiana sacra, quæ sectabatur, inter subditos suos restituere conatus est, et Lubecæ ecclesiam extruxit, apud quam plures presbyteri constituti sunt. Henrici exemplum secutus est Canutus Lawardus ejus successor, sub quo Vicelinus presbyter ecclesiam cum monasterio fundavit prope Holsatios, et, protegente Lothario imperatore, Fidem inter illos prædicavit. Verum ethnici turbis post mortem Lotharii (1137) in Saxonia ortis, usi sunt ad destruendas rursus ecclesias. Post paucos annos Henricus Leo dux Saxoniae Slavos partim subegit partim eiecit, eorumque terras tradidit colonis Germanis. Tunc Evangelium illic liberius prædicatum est, et Hartvicus archiepiscopus Bremensis, anno 1150 episcopatus Altenburgensem et Mecklenburgensem restituit, quorum prior anno 1158 Lubecam, posterior anno 1165 Schwerinum translatus est. Anno 1154 restitutus etiam fuit episcopatus Ratzeburgensis. Cum vero Slavorum principes fidem Henrico duci datam fregissent, is anno 1162 illos rursus armis aggressus est, et aliis occisis aut fugatis, aliis subactis, terram inter belliduces suos distribuit, novosque colonos e Germania et Belgio in eam vocavit. Ab hoc tempore superstites Slavi ad christiana sacra conversi sunt (2).

Simili modo ad finem perducta est conversio Hlevelorum aliorumque Slavorum in hodierno Brandeburgo. In eorum etiam terris regum Germanorum curis Fides propagata, ecclesiæ exstructæ et episcopatus erecti fuerant; sed Slavi pristinae suæ libertatis cupidi et Germanorum iugo atque pendendis oneribus lacerati, sæpius rebellarunt, in Chris-

(1) Vide p. 101.

(2) Helmold. *Chron. Slavor.*

tianos sævierunt, ecclesias devastarunt. Anno 1157 Albertus, primus marchio Brandenburgicus, eos armis domuit, colonos e Batavia et Belgic in eorum terras evocavit, episcopatus Havelbergensem et Brandenburgensem restituit, et religionem christianam per omnem regionem stabilivit (1).

Etiam in insula Rugia ethnicismus deletus est. Cum ejus incolæ Danorum fines sæpius infestarent, anno 1136 Ericus rex Danorum illos devicit, ad supremum suum dominium et ad sacerdotes, qui eos in christiana fide erudirent, admittendos adegit. Postea cum Rugii jugum Danorum abjecissent et sacerdotes expulissent, anno 1168 Waldemarum rex Danorum eos ad subjectionem armis redegit, et opera Absolonis episcopi Roscgildiensis, qui erat in ejus comitatu, Jaremarum regem aliosque multos ad suscipiendum baptismum perduxit. Absolon, cui Alexander papa insulam in spiritualibus subdidit, destructis idolis templum in ecclesiam convertit et sacerdotes in ea constituit, quorum opera et Jaremari ejusque in regno successorum exemplo ac monitis omnes Rugii sensim christiana sacra susceperunt (2).

Eodem tempore Finni ad christianam fidem perducti sunt. Hos, cum naves et oras Suecorum frequenter infestarent, Ericus rex Sueciæ anno 1156 armis subegit, et opera S. Henrici episcopi Upsalensis ad admittendos sacerdotes et suscipiendum baptismum perduxit (3).

43. In Anglia vero ecclesiarum pax graviter perturbata fuit dissidio inter Henricum regem II et S. Thomam archiepiscopum Cantuariensem. Causæ dissidii fuerunt, quod Thomas anno 1162 ex archidiacono et regni cancellario factus archiepiscopus Cantuariensis, se cancellarii munere abdicasset, injustam tributi exactionem prohibuisset, pravam consuetudinem, qua rex pro vacantibus ecclesiis episcopos ordinari impediabat, ut earum redditibus frueretur, improbasset, presbyterum et canonicum, propter crimina judicio ecclesiastico damnatos, curiæ regiæ tradere noluis-

(1) Helmold. *Chron. Slavor.*

(2) Ibid.; Saxo Grammat. *Hist. Dan.* 1. XIV.

(3) Bolland. *Acta SS.* 19 Jan. vita S. Henrici Upsal.

set, denique virum nobilem, inconsulto rege, excommunicasset. Henricus in sanctum præsulem, quasi jura regia despiceret, vehementer commotus, eum aliosque præsules apud Westmonasterium convocatos interrogavit, num regias consuetudines observare vellent. Responderunt illi, se eas observare velle, *salvo ordine suo*. Sed paulo post plerique episcopi regis minis perterriti et eorum precibus importunis et pravis consiliis perductus Thomas, anno 1164 in comitiis Clarendonensibus absoluta juramenti formula promiserunt, se regias consuetudines observaturos. Tunc rex sic dictas regias consuetudines recenseri et in codicillum, cui episcopi subscriberent, referri jussit. Cum vero plures ex iis essent ecclesiasticis libertatibus oppositæ, Thomas inducias petiit, ut illas, priusquam subscriberet, mature perpenderet. Mox ab aliquot viris piis propter juramentum jam præstitum reprehensus, fragilitatem suam confessus est, et severam pœnitentiam sibi indixit. Rex cunctatione Thomæ offensus, eodem anno episcopos et magnates convocavit Northamptonam. In hoc conventu Thomæ perjurii aliorumque criminum accusatus, se libertate apostolica ab iis vindicavit, cernensque episcopos et magnates iniquis regis consiliis suffragari, contra eorum sententiam R. Pontificem appellavit, et relicto conventu confugit in Galliam, in qua tunc temporis Alexander papa III agebat.

Pontifex constantiam S. Thomæ in defendenda contra regis usurpationes ecclesiastica libertate laudavit, ea quæ Northamptonæ contra eum acta fuerant, irrita dixit, articulos regiarum consuetudinum improbavit, Henricum regem legationibus et litteris ad reddendam archiepiscopo pacem hortatus est, et Romam rediens Thomæ, quem abbati Pontiniacensi commendaverat, legationem apostolicam pro Anglia confirmavit. Rex magis iratus, Cantuariensis ecclesiæ et omnium clericorum Thomæ adhærentium redditus fisco addixit, cunctos eorum cognatos e regno relegavit, omnibusque subditis suis prohibuit, ne preces pro archiepiscopo ad Deum funderent. Thomas autem regias consuetudines, Clarendonæ promulgatas, damnavit, episcopos a juramento eas observandi absolvit, regemque litteris excitavit, ut sibi

et ecclesiis pacem redderet, censuras ecclesiasticas in eum ejusque regnum comminatus. Henricus contra Thomæ minas appellavit Alexandrum papam. Utrunque, Pontificem inter et regem, litteris et legationibus de pace tractatum est, sed nihil effectum. Tandem Alexander papa regis pertinacia litterisque Ludovici VII et episcoporum Galliæ permotus, Henrico excommunicationem ejusque regno interdictum comminatus est, nisi is intra statos dies archiepiscopo Cantuariensi pacem restitueret.

Tunc rex ad pacis consilia flexus, anno 1170 Thomæ ejusque in exilio sociis securitatem reddidit. Sanctus præsul summa Cantuariensium lætitia exceptus est. Verum ejus reditum ægerrime tulerunt regii ministri et nonnulli episcopi, præsertim Eboracensis, Londiniensis et Saresberiensis, censuris apostolicis perstricti. Horum ira aucta est, quia Thomas excommunicatos absolvere volebat, nisi prius R. Pontificis mandatis obedientiam spondissent. Brevi post tres prædicti antistites in Normanniam ad Henricum II profecti, multa accusationum capita contra Thomam ceu pacis publicæ perturbatorem, regis inimicum et episcoporum persecutorem, detulerunt. Rex iratus in funesta verba erupit, quod cum uno sacerdote pacem habere non posset; quibus verbis confisi quatuor satellites, sanctum archiepiscopum in ipsa ecclesia gladiis occiderunt 29 Decembris 1170.

Facinoris fama horrorem ingessit toti orbi christiano. Henricus rex tanto dolore concussus est, ut pluribus diebus jejunaverit, et solitarius sedens a regendis rebus abstinuerit; missis Romam oratoribus, contestatus est, se cædem archiepiscopi non mandasse, paratum tamen esse, quoniam verbis suis illius occasionem præbuerat, ad subeundam secundum Pontificis mandata poenitentiam. Alexander III interfectores S. Thomæ et omnes, qui crimini isti auxilium, consilium vel assensum dederant, excommunicavit; Thomam vero miraculis clarum anno 1173 SS. martyrum albo inscripsit. Rex anno 1172 in conventu Abrincatensi eadem, quæ supra, coram legatis apostolicis confessus et jurejurando pollicitus, se satisfactionis loco per annum integrum 200 milites in Palæstina alituros, statuta Clarendonensia aliasque

pravas consuetudines abrogaturum, ecclesiæ Cantuariensi possessiones suas et omnibus pacem redditurum, absolutiorem impetravit (1).

44. Sub hæc tempora Bertholdus, sacerdos Calaber, initia posuit celeberrimi Ordinis Carmelitarum. Circa medium hujus sæculi in Terram sanctam profectus, deinde cum aliquot piis viris in eo montis Carmeli loco in quo olim Elias propheta moratus fuisse credebatur, humile domicilium et sacellum extruxit, ubi cum sociis suis vitam eremiticam, austeritatibus plenam, inter orationem manuumque laborem divisam, instituit. Quoniam his montis Carmeli incolis continuo alii accederent, rogante Brocardo, qui iis post Bertholdum præerat, Albertus patriarcha Hierosolymitanus anno 1209 illis stabilem vitæ regulam dedit, 16 articulis digestam. Hæc regula præscribebat preces diurnas et nocturnas, jejunium a festo Exaltationis S. Crucis usque ad Pascha, perpetuam ab esu carnum abstinentiam, obedientiam priori præstandam, paupertatem, solitudinem, silentium, manuum laborem, otii fugam. Regulam istam anno 1226 approbavit Honorius papa III confirmavitque Gregorius IX anno 1230. Propter hostiles Mahomedanorum incursus Ordinis sodales anno 1238 relicto monte Carmelo, domicilium transtulerunt in insulam Cyprum, deinde in Siciliam aliasque Europæ regiones. In Europa constituti priscam vitam eremiticam cum cœnobitica permutarunt, favente Innocentio papa IV, qui anno 1246 eorum regulam idcirco non nihil mitigavit (2). Haud mediocre decus Ordini accessit ex quo B. Simon Stock Anglus, Ordinis ab anno 1245 usque ad 1265 minister generalis, instituit sodalitium sacri Scapularis, ei a B. V. Maria in visione revelatum et a RR. Pontificibus approbatum atque indulgentiis auctum (3).

(1) *Historia quadripartita seu Vita S. Thomæ Cantuar.* cura C. Lupi edita Bruxell. 1682; Alford. *Annal. Britan.* tom. IV; J. B. Palma, *Prælect. hist. eccl.* tom. III, part. I, c. 15.

(2) A. Miræus, *De origine Ordinis Carmel.*; Papebroch. *Commentar. hist. ad vitam B. Alberti*, Acta SS. tom. I April.; Helyot, *Hist. des Ordres relig.* tom. I.

(3) Benedict. XIV, *De beatif. et canonizat.* tom. IV, part. II, c. 9; De

45. Ad exemplum Ordinum equestrium, quos supra in Palæstina constitutos vidimus (1), post medium hujus sæculi in Hispania instituti sunt Ordines militares Calatravæ, S. Juliani de Peirero et S. Jacobi. Anno 1147 Alphonsus rex Castellæ urbem et arcem Calatravam, ejectis inde Mauris, dederat equitibus seu militibus Templariis, sed cum anno 1158 Mauri Africani ingentem expeditionem pararent ad recuperandam Calatravam, milites Templi eam Sanctio III regi Castellæ reddiderunt, qui eam cessit Raymundo abbati Fiterii ordinis Cisterciensis. Raymundus una cum Didaco Velasquez ejusdem Ordinis, in Calatrava instituit Ordinem militare secundum regulam Cisterciensium, habitu et aliis nonnullis temperatis, prout requirebant Ordinis scopus et officia seu Christianorum contra Mauros defensio. Quum Joannes, ecclesiæ Toletanæ archiepiscopus et Hispaniæ primas, omnibus auxilium militiæ Calatravæ ferentibus indulgentias concessisset, vix erat qui vel in persona propria non iret in auxilium vel equos, arma aut pecunias non largiretur. Quod ubi audierunt Mauri, expeditioni suæ nuncium miserunt. Anno 1164 Alexander papa III Ordinem approbavit (2).

Idem Pontifex approbavit alios duos Ordines religiosomilitares, nempe S. Jacobi anno 1175, et S. Juliani anno 1177, quorum idem ac militiæ Calatravæ scopus erat (3).

46. Ad hæc ipsa tempora multi scriptores referunt Begginarum in Belgio foundationem, quarum institutum et nomen attribuunt Lamberto Le Begues seu Beguo, pio ecclesiæ Leodiensis sacerdoti, anno 1177 defuncto (4). Verum jam anno 1065 Begginarum conventum exstitisse Vilvordię in Brabantia, e monumentis authenticis evincitur. Nonnulli illarum originem et nomen deducunt a S. Begga Pipini

Villiers, *Biblioth. Carmelit.* tom. II, p. 753; P. Reynaud, *Scapulare Marianum.* oper. tom. VII.

(1) Vide p. 202.

(2) Helyot, *Hist. des Ord. relig.*

(3) *Ibid.*

(4) Ægidius monachus, *De episcopis Leod.* c. 52; Chapeaville, *Gesta episcoporum Leod.* l. II.

Landensis filia et S. Gertrudis sorore. Hoc institutum per Belgium latissime propagatum est, et hodieum in pluribus civitatibus adhuc viget. Quæ illud profitentur, in domiciliis sibi junctis, quæ curia, conventus et begginasium appellantur, vivunt; vota perpetua non emittunt, verumtamen castitatem et obedientiam colunt, pietatis exercitiis manuumque labori vacant. Hæ porro Begginæ minime confundendæ sunt cum hæreticis Beguinis in Alemannia, de quibus sub sæculo sequente agemus (1).

47. Interim Fridericus I in schismate et dissidiis, de quibus supra (2), perseverabat, anno 1174 rursus exercitum duxit in Italiam, se de Longobardicis civitatibus et R. Pontifice vindicaturus. Verum Veneti aliique Itali se Longobardis junxerunt, et Fridericus commisso anno 1176 ad Lignanum prælio, tanta clade affectus est, ut vix ipse incolumis evaserit. Tunc animum ad ineundam concordiam inflexit, et anno 1177 pax inter Pontificem, imperatorem, civitates Longobardicas et regem Siciliæ, Venetiis sancita atque conscripta est. Imperator schismati renuntiavit et Alexandro III obedientiam professus est. Alexander papa Fridericum, ad pedes suos provolutum et veniam petentem, elevans cum lacrymis, excepit osculo et ab anathematis vinculis absolvit (3). Ad imperatoris exemplum omnes proceres et episcopi, qui erant in ejus comitatu, schisma ejurarunt, Alexandro III obedientiam promiserunt et in communionem Ecclesiæ recepti sunt (4).

His compositis, Fridericus in Germaniam rediit. Alexander papa Romam rursus, maximo cum honore et gaudio a Romanis exceptus est. Callistus antipapa coram eo culpam

(1) Ryckel, *Historia Begginastorum*; J. Chesquiere et C. Smet, *Acta SS. Belgii selecta*, tom. V, p. 93 et seq.

(2) Vide p. 219-23.

(3) Testimoniis certissimis et Alexandri III mansuetidini contradicunt, qui ajunt, hunc Pontificem pede pressisse caput imperatoris, eique insultasse his Psalmistæ verbis : *Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem*. Conf. Baron. ad an. 1177.

(4) Muratori, *Antiquit. Ital. medii ævi*, tom. IV; Baron. ad an. 1175-78; Labbe, tom. X, p. 1481.

suam confessus est, ei obedientiam promisit et veniam petiit; quem Pontifex magna cum benignitate suscepit et venia donavit. Paucorum quidem factio in locum Callisti elegit Landinum clericum, quem Innocentium III appellavit; sed eo paulo post custodiæ mancipato, schisma extinctum est(1).

48. Verum his ipsis temporibus novæ hæreticorum sectæ per plures Occidentis provincias propagabantur. Isti sectarii, cum in substantia religiosi sui systematis cum antiquis Manichæis convenirent, communiter Manichæi recentiores seu novi dicti sunt; originem suam traxerunt a Paulicianis et Bogomilis (2), qui e Græcia et Bulgaria in vicinam Slavoniam et Dalmatiam, hincque in Italiam et alias regiones transierunt et errores suos disseminarunt. In Occidente priscam suam doctrinam nonnihil mutaverunt. Asserebant, omnis mali et rerum visibilium principium esse diabolum, qui primo rerum materialium elementa procreaverat, postea terram et omnia quæ continet, etiam Adamum et Evam ex iis condiderat. Matrimonium et prolis generationem tanquam opus diabolicum damnabant, atque in concubitu Adami cum Eva lapsum humani generis constituebant. Vetus Testamentum, carnis resurrectionem, purgatorium rejiciebant. Rejecta Trinitate divina, Christo naturam divinam et realem carnis assumptionem abrogabant. Verum sacerdotium apud Catholicos defecisse contendebant per Pontificum et episcoporum superbiam, luxuriam et dominandi studium. Catholicorum sacramenta, ritus, hierarchiam, instituta respuebant. In singulis eorum cœtibus erat primarius antistes, cui sacrorum administratio et publicarum precum recitatio incumbabant, filius major qui episcopi, et minor qui majoris absentis aut impediti vices gerebat, atque diaconus qui menstruam peccatorum confessionem excipiebat et pœnitentiam pro iis annuntiabat; hi omnes subordinati erant supremo capiti, Christi vices gerenti, qui præterea duodecim doctores quasi apostolos sibi adjunctos habebat. Non tamen omnes de doctrinæ articulis consentiebant, sed in variis a se invicem discrepabant, quæ discrepantia non obstabat, quominus se

(1) Baronius et Pagi, ad an. 1178.

(2) Vide p. 201 et tom. I, p. 370.

invicem tolerarent et tanquam ejusdem ecclesiæ membra considerarent. Qui inter eos appellabantur perfecti, vitam austeram ostentabant, ab esu carnum, ovorum et casei abstinebant, mendacium et juramentum detestabantur de castitate sua gloriabantur : alii, dicti credentes, corruptorum morum arguuntur.

Præcipuæ eorum sedes erant in Longobardia et Gallia meridionali; in Hispania etiam, Anglia, Belgio et Germania inferiori cœtus efformarunt. Vulgo dicebantur Cathari, alibi etiam Publicani, Bulgari, Patareni, in Gallia et Hispania Albigenes et Boni homines, in Flandria Piphli et Turlepini appellati sunt.

Catholici varia media ad eos convertendos adhibuerunt : primo quidem persuasione et divini verbi prædicatione eos ab erroribus avocare conati sunt, publice cum iisdem disceptantes, verbo et scripto eos impugnantes; synodi etiam coactæ sunt, Oxoniensis anno 1160, Turonensis anno 1163, Lumbariensis anno 1176, quæ errantes in viam veritatis reducere tentaverunt et pervicaces ceu hæreticos condemnaverunt. Anno 1178 Ludovicus VII rex Galliæ et Henricus II rex Angliæ de reprimendis sectariorum progressibus consentientes, Petrum a S. Chrysogono cardinalem, Alexandri papæ III legatum, cum aliquot episcopis et clericis in regionem Tolosanam ablegarunt ad hæreticos aut convertendos aut condemnandos; simul comiti Tolosano aliisque locorum dominis mandarunt, ut legatos efficaciter adjuvarent et pervicaces hæreticos e terris suis pellerent. Inde effectum est, ut multi errores suos ejurarint; pertinaces vero excommunicati fuerunt. Excommunicatus etiam fuit Rogerius vicecomes Bitterræ, Carcassonæ et Albigæ, hæreticorum fautor manifestus, qui episcopum Albigensem sub eorum custodia detinebat. Etiam Alexander papa anno 1179 in concilio generali Lateranensi III canone XXVII eosdem bæreticos eorumque protectores excommunicatione perculit, et sub eadem pœna vetuit, ne quis eos hospitio exciperet aut cum iis mercaturam faceret. Cum vero hæretici sub præsidio Rogerii vicecomitis errores suos libere spargerent, anno 1181 Henricus cardinalis, Romani Pontificis legatus, collecto milite Rogerii ditionem

invasit, multos hæreticos convertit, ipsumque Rogerium ad deditionem et promissionem de abjicienda hæresi perduxit. At Rogerius promissis non stetit, cumque et alii locorum domini sectarios tueri pergerent, eorum factio in Gallia meridionali aucta est magnasque clades rei catholicæ intulit.(1).

49. Conciliata, ut supra vidimus, inter sacerdotium et imperium concordia, Alexander papa III generale concilium Romæ indixit, tum ad excindendas schismatis reliquias tum ad condemnandas hæreses et ad restituendam disciplinam ecclesiasticam. Concilium habitum est anno 1179 et tribus sessionibus absolutum. Convenerunt 302 episcopi, multi abbates et præpositi ecclesiastici; præsedit Alexander papa. Conditi sunt 27 canones, quorum I statuitur, ut si in eligendo Pontifice cardinales non sint plene concordēs, ille solus habeatur legitimus pontifex, in cujus electionem duæ cardinalium partes conspirent; II illegitimæ dicuntur ordinationes beneficiorum et collationes dignitatum ecclesiasticarum factæ ab antipapis; III statuitur, quales esse debeant, qui ad ecclesiarum regimen et curam animarum promoveantur; IV, ut præsules impensis non gravent ecclesias in earum visitatione; V, nullus presbyter aut diaconus ordinetur sine certo titulo; VI præscribitur forma iudiciorum ecclesiasticorum; VII damnantur simoniacæ exactiones pro sacramentorum administratione vel beneficiorum collatione; VIII prohibentur beneficiorum expectativæ seu promissiones beneficiorum necdum vacantium; IX coercentur religiosi, qui præter indulta sibi ab Apostolica Sede privilegia aliquid præsumpserint contra episcoporum auctoritatem; X statuitur, ut monachi non suscipiantur sub pretio, neque peculium habeant; XI et XII, ut clerici in sacris ordinibus constituti, continenter vivant, et causas non agant apud tribunalia sæcularia, nisi proprias vel ecclesiæ aut pauperum; XIII et XIV, ut nemo plura simul beneficia possideat, hæcque justè distribuantur; XV, ut clerici bona per ecclesias acquisita,

(1) Moneta, *Tractatus adversus Catharos et Waldenses*, Rom. 1743. in-fol.; Sacchoni, *De Catharis et Leonistis*; De Hoveden, *Annales rerum angl.* ad an. 1176; Labbe, tom. X, p. 1404, 1419, 1470.

non transferant in alios usus; XVI, ut firma habeantur, quæ a majori et saniori parte capituli fuerint decreta; XVII. ut, si patroni in præsentatione ad beneficia sint discordes, ii præponantur, qui majoribus meritis et plurimorum assensu probantur; XVIII, ut in ecclesiis cathedralibus competens beneficium assignetur magistro, qui clericos et scholares pauperes doceat; XIX, ut magistratus civitatum aut consules ecclesias non gravent oneribus; XX, ut milites in torneamentis occisi, priventur sepultura ecclesiastica; XXI et XXII, ut pax seu treuga Dei religiose servetur; XXIII, ut leprosi simul viventes habeant propriam sibi ecclesiam, cœmeterium et sacerdotem; XXIV excommunicantur ii, qui Saracenis arma contra Christianos suppeditant aut piraticam exercent vel naufragorum bona invadunt; XXV communione altaris et sepultura christiana privantur usurarii manifesti; XXVI prohibetur Christianis, ne serviant Judæis; canone XXVII et ultimo hæretici, qui in Vasconia, Albige et Tolosa partibus atque alibi sub Catharorum aliisque nominibus degebant, eorumque fautores et receptores anathemate damnantur, et Christianorum arma contra eosdem, utpote tranquillitatis publicæ ac ecclesiarum perturbatores, invocantur (1).

50. Biennio post hoc concilium Alexander papa III die 30 Augusti 1181 vita excessit. Die 1 Septembris electus et 6 ejusdem mensis coronatus fuit Lucius III, patria Lucensis, antea Humbaldus Allucingolus, cardinalis episcopus Ostiensis. ætate, vitæ integritate et in rebus gerendis prudentia commendandus, qui ut decessores sui civili seditione, ab Arnaldistis in urbe excitata, exagitatus, secessit Veronam.

Huc ad Pontificem convenerunt Fridericus I imperator multique episcopi et viri principes, quibuscum Lucius varia christianæ reipublicæ negotia composuit. Pontifex ex omnium consilio celebrem constitutionem edidit, in qua omnis hæresis, quocunque appellâretur nomine, condemnabatur; hæretici Cathari, Patareni, Humiliati sive Pauperes de Lugduno, Passagini, Arnaldistæ perpetuo anathemati sub-

(1) Labbe, tom. X, p. 1503; Baron. et Pagi, ad an. 1179; Natal. Alexand. *Hist. eccl.* diss. IX in sæc. XI-XII

debanur; eodem anathemate percellerantur ii, qui sine Apostolicæ Sedis auctoritate sive publice sive privatim verbum divinum prædicare præsumerent; decernebatur præterea, qualiter agendum esset cum suspectis de hæresi, cum convictis, pœnitentibus et relapsis, contumacibus; mandabatur, ut singuli episcopi bis in anno per se vel per alios visitarent parochias, in quibus hæreticos degere fama esset, utque tres vel plures boni testimonii viros illic obstringerent juramento hæreticos, in quos cognovissent, episcopo aut archidiacono indicandi; statuebatur etiam, ut comites, barones et consules civitatum in prædictis omnibus, cum ab episcopis conquirerentur, Ecclesiam contra hæreticos eorumque complices adjuvarent, et secundum officium suum ecclesiastica atque imperialia statuta executioni mandanda curarent (1).

In eodem congressu actum est de sacra expeditione contra Turcas. Heraclius patriarcha Hierosolymitanus, Arnaldus magister equitum Hospitalariorum et Rogerius Templariorum, a rege Hierosolymorum in Occidentem legati, exposuerunt grande discrimen, in quod res Christianorum a Saladino rege Ægypti et Syriæ erant adductæ, atque Pontificis, imperatoris aliorumque auxilia implorarunt. Fridericus imperator expeditioni assensit, seque in Germaniam reducem, de ea cum principibus acturum spondit. Pontifex in eandem rem legatis Hierosolymitanis litteras dedit ad reges Galliæ et Angliæ. Philippus Augustus, qui anno 1180 Ludovico patri suo in regno Francorum successerat, legatos honorifice excepit, et convocatis Parisiis episcopis et proceribus mandavit, ut commissos sibi populos ad bellum sacrum excitarent. Henricus rex Angliæ iisdem legatis milites et pecunias promisit. At præter principum promissa legati vix alia subsidia in Palæstinam retulerunt (2).

Lucius papa 24 Novembris 1185 Veronæ e vivis migravit. Altera die in ejus locum summa cardinalium concordia evectus est Urbanus III, antea Lambertus Cribellus, cardinalis archiepiscopus Mediolanensis, qui, turbatis adhuc Romæ

(1) Labbe, tom. X, p. 1737.

(2) Baronius et Pagi, ad an. 1185.

rebus, Veronæ mansit. Is confestim decessoris sui sollicitudinem de comparando bello sacro prosecutus est; sed Fridericus I imperator ei ab initio negotia facessivit; nam Henricum filium suum Mediolani regem Longobardiæ coronari fecit a patriarcha Aquilejensi, deinde eum propria auctoritate cæsarem et imperatorem dixit; insuper terras, a Mathilde comitissa Romanæ ecclesiæ legatas, restituere recusavit, defunctorum épiscoporum bona in fiscum redegit, moniales prætextu reformationis e nonnullis cœnobiis expulit horumque redditus usurpavit. De quibus omnibus Urbanus III graviter cum imperatore expostulavit, eique, nisi Ecclesiæ faceret satis, excommunicationem minatus est (1). Interim Pontifex Venetias migraturus ad classem contra Turcas comparandam, Ferrariæ, accepto tristi nuncio de expugnatis a Saladino Hierosolymis, conceptoque e mœrore animi morbo, decessit 19 Octobris 1187.

51. Post infaustum cruciatæ expeditionis sub Conrâdo III et Ludovico VII exitum (2), res Christianorum in Asia deperibant tum propter christianorum principum inter se discordias tum propter Mahomedanorum progressus. Anno 1162 Balduino III in regno Hierosolymitano successerat Amalricus comes Jaffæ, princeps magni animi rei que militaris peritus, qui regni excidium præpedivit, sed internam concordiam restituere non potuit. Eum anno 1173 excepit Balduinus IV filius ejus, annis tredecim natus, regni vero procuratio commissa est Raymundo comiti Tripolitano, qui tamen brevi post propter occultum cum Saladino commercium eadem exutus fuit. Anno 1177 Christiani insignem victoriam retulerunt de Saladino; sed anno sequente ab eodem superati ad redimendam pacem compulsi sunt.

In Syria res Christianorum in grande discrimen vocavit Boamundus III, ab anno 1163 princeps Antiochenus, qui, quod repudiata uxore alebat pellicem, ab Aimerico patriarcha excommunicatus, patriarcham, episcopos et clericos persecutus est; postea tamen, opera patriarchæ et regis Hierosolymorum, discordia composita fuit.

(1) Arnold. Lubecensis, *Chron. Slav. t. III, c. 16-18*; Muratori, *Annali d'Italia*, an. 1187.

(2) Vide p. 214.

Prædictus patriarcha Antiochenus iisdem temporibus eos, qui inter Maronitas in hæresim Monotheliticam lapsi fuerant, ad catholicam fidem reduxit. Maronitæ in catholica doctrina constantissime perseveraverant usque ad initium hujus sæculi, quo Thomas Haranita episcopus Kfartabensis Monothelitarum hæresim in montem Libanum intulerat multisque et ipsi eorum patriarchæ persuaserat; sed maxima Maronitarum pars, præsertim honoratiores in clero et populo, in catholica fide perseverantes, patriarchæ communionem vitabant, aliumque in ejus locum elegerunt. Erravit profecto Guilielmus Tyrius pluresque scriptores recentiores in errorem duxit, dum totam Maronitarum nationem a quingentis annis in hæresim Monotheliticam incidisse scribit (1).

Græci autem, præsertim Constantinopolitani, magis magisque ab unitatis catholicæ centro, Romana ecclesia, declinabant. Quum imperator Manuel Comnenus, tum litteris tum legationibus, cum Alexandro papa III communicaret, Joannem R. E. cardinalem ad tractandam ecclesiarum concordiam susciperet, Latinis in urbe Constantinopoli faveret et publica munia demandaret, tantam Græcorum in Latinos invidiam excitavit, ut mortuo anno 1180 Manuele imperatore, Græci Constantinopoli horrendam cædem in Latinos ediderint in qua ipse cardinalis Joannes, Apostolicæ Sedis legatus, trucidatus est. At quo magis Græci ab unitate catholica discedebant, eo magis eorum imperium tum barbarorum incursionibus tum imperatorum inertia aut tyrannide et magnatum dissensionibus atque rebellionibus deperibat (2).

52. Anno 1187 vox ex Oriente audita est lugentium interfectum populum Dei et captam ab hostibus sanctam civitatem. Etenim post Balduinum IV anno 1185 rex Hierosolymorum factus est Balduinus V, puerulus sub tutela Raymundi comitis Tripolitani; sed anno sequente defuncto Balduino V, regnum accepit Guido comes Joppensis, quod magna dissidia inter procures christianos excitavit. Quum

(1) Pagi, *Critica*, ad an. 1182. Conf. tom. I, p. 392.

(2) Guil. Tyrius, l. 21-22; Nicetas Choniatus. *Annales*; Lequien, *Oriens christianus*. tom. III; Allatius, *De consens. Ecclesiæ orient. et occident.* c. 3.

sic Christiani ipsi discordiis atque flagitiis suis divinam justitiam provocarent, permisit Deus, ut sancta civitas in hostium manus veniret. Reipsa Saladinus, qui devictis Turcarum in Ægypto et Syria regulis, amplissimum imperium consecutus fuerat, anno 1187 Christianos apud Tiberiadem post acerrimum certamen superavit, Guidonem regem multosque proceres cepit, Acconem seu Ptolemaidem obsedit et ad deditionem compulit, Ascalonem accepit ea lege, ut Guidoni regi aliisque proceribus captivis libertatem redderet, ac tandem 2 Octobris ejusdem anni Jerusalem ad deditionem coegit. Christiani orientales, Syri, Georgiani, Armeni, Græci, in urbe remanserunt sub dominio Turcarum; Europæi vero eam deseruerunt, alii cum Heraclio patriarcha Antiochiam, alii Tyrum, alii Tripolim, alii in Siciliam migrarunt. Turcæ capta Jerusalem, cruces et campanas ecclesiarum fregerunt, equos et jumenta in ecclesiis stabulaverunt, alias ecclesias in templa ritus mahomedani converterunt, ecclesiam vero sacri Sepulcri Christianis Syris pretio cesserunt (1).

53. Perlato in Europam nuntio de capta sancta civitate, Urbanus papa III e mœrore animi 19 Octobris 1187 occubuit, ut supra diximus. In ejus locum 21 ejusdem mensis electus fuit Gregorius VIII, Beneventanus, antea appellatus Albertus, cardinalis cancellarius, vitæ probitate et eruditione clarus. Is confestim litteris encyclicis Europæos ad sacram expeditionem pro recuperanda Jerusalem hortatus est, crucem sumentibus indulgentiam concessit, et ad propitiandum Summum Numen quinquennale jejunium singula feria sexta atque abstinentiam a carnibus feria quinta et sabbato indixit (2). Deinde profectus Pisas, ut urbis hujus cives cum Genuensibus conciliaret, et ambos opibus maritimis tunc temporis pollentes, ad instruendam classem contra Turcas excitaret, ibi intempestivo morbo occubuit 17 Decembris 1187.

Tertio post die cardinales Pisis elegerunt Clementem III, Romanum, appellatum antea Paulinum, cardinalem episco-

(1) Baronius et Pagi, ad an. 1187; Michaud, *Hist. des croisades*, tom II.

(2) Labbe, tom. X, p. 1748.

pum Prænestinum. Is duo magni momenti negotia confecit, nimirum pacem cum Romanis et foedus christianorum principum ad Terræ sanctæ recuperationem. Romani ab Arnaldistis excitati, longo tempore, ut vidimus, Pontifices vexaverant et erepto eis urbis dominio, senatum et patriciatum creaverant. Clemens III pacem cum iis composuit ea lege, ut urbs esset in potestate Pontificis, abrogato patricio restitueretur præfectus, et senatores annui auctoritate Pontificis crearentur. Quibus factis, Clemens summa Romanorum lætitia in urbem exceptus est. Idem Pontifex ad excitandum bellum sacrum legatos misit ad principes Europæos, effecitque, ut in Italia, Germania, Gallia et Anglia copiosi crucigerorum exercitus fuerint collecti.

54. Omnibus ad bellum sacrum comparatis, Pisani anno 1188 cum classe 50 navium profecti, pervenerunt Tyrum et opem opportunissimam tulerunt Conrado marchioni de Monteferrato, Tyri domino, ad repellendos Saladini impetus. Brevi post in Asiam advenerunt crucigerorum exercitus e Dania, Germania, Belgio, Gallia et Anglia collecti, opemque tulerunt Guidoni Hierosolymorum regi, qui anno 1189 Ptolemaidem oppugnandam suscepit. Hoc ipso anno Fridericus I imperator copiosum exercitum in Orientem duxit, et superatis insidiis et vexis, quas Isaac Angelus imperator Græcorum ei struxerat, in Asiam minorem pervenit, sultanum Iconii duplici prælio vicit, Iconium expugnavit, iterque in Syriam prosecutus venit Seleuciam; sed quum hinc digressus fluvium Saleph transnatare vellet, torrente abreptus periit anno 1190. Post ejus mortem exercitus dispersus est, alii sine duce et ordine huc illuc vagati aut in Europam regressi sunt, alii cum Friderico duce Sueviæ se conjunxerunt crucigeris Ptolemaidem obsidentibus. Anno 1191 ad hanc urbem cum exercitu venit etiam Philippus Augustus rex Galliæ. Advenit et Richardus rex Angliæ, cognomine Cor Leonis, qui in itinere ab Isaac Comneno Cypri tyranno lacesitus, hunc debellarat et totam insulam subegerat. Ambo reges opportunissime advenerunt, tum quod Saladinus copias suas undique contra Christianos contraxerat, tum quod inter Guidonem, per mortem conjugis

suæ Sybillæ regis jurebus privatum, et Conradum Tyri dominum dissidia periculosa de regio nomine et honore erant excitata. Postquam Guidoni jura regia fuissent confirmata ea lege, ut post ejus mortem transferrentur ad Conradum hujusque hæredes, Christiani bellum contra Turcas prosecuti sunt, et 13 Julii 1191 Ptolemaidem occuparunt. Posthæc Philippus rex Galliæ, morbo atque invidia in regem Angliæ correptus, in Europam regressus est. decem millibus virorum sub Hugone Burgundiæ duce in Palæstina relictis. Richardus rex Angliæ bellum contra Saladinum mira cum fortitudine prosecutus est, plures victorias de hostibus retulit, Joppen et alias aliquot Palæstinæ urbes occupavit, tantumque terrorem Saladino intulit, ut hic inducias postularit. Sed Richardus, tum propter dissensiones ipsorum Christianorum, tum propter commotiones, a Joanne fratre suo in Anglia excitatas, anno 1192 consilium redeundi in Europam iniit, postquam cum Saladino inducias trium annorum et octo mensium pepigisset, regni Hierosolymitani reliquias e procerum consilio contulisset Henrico comiti Campaniæ, et Guidonem quondam Hierosolymorum regem, constituisset regem Cypri. Saladinus autem brevi post obiit, ortisque inter Turcas dissidiis et bellis domesticis, Christiani utcumque res suas conservaverunt (1).

55. Hujus cruciatæ expeditionis occasione anno 1190 novus Ordo religioso-militaris in Palæstina institutus fuit, nimirum equitum Teutonicorum. Ordinis hujus sodales in tres classes distributi erant, equitum qui pro Terræ sanctæ et Religionis defensione dimicarent, sacerdotum qui rem divinam administrarent, et fratrum qui infirmos curarent. Prima Ordinis domus cum oratorio et xenodochio extructa est in urbe Ptolemaide. Anno 1192 Cælestinus papa III Ordinem approbavit sub titulo equitum Teutonicorum B. V. Mariæ, quia a viris Teutonicis sub patrocinio B. Mariæ institutus fuerat; ei cuncta privilegia equitum Hospitaliorum et Templariorum concessit ejusque sodalibus vestes albas cruce nigra signatas dedit. Ordo, cujus primus magis-

(1) Baronius et Pagi, ad an. 1188-92; Michaud, *Hist. des croisades*, tom. II.

ter fuit Henricus Walpot, a Pontificibus, imperatoribus et regibus confirmatus, privilegiis et possessionibus magnopere auctus est (1).

Quum autem occasione bellorum Christianos inter et infideles in Hispania atque in Oriente illorum multi in hostium manus venissent, et in dura ac periculosa captivitate gement, anno 1198 pro eorum redemptione institutus fuit Ordo SS. Trinitatis. Primi ejus auctores fuere Joannes de Matha, S. Facultatis Parisiensis doctor et presbyter, et Felix Valesius, celebris eremita. Ambo cœlesti visione angeli, duos captivos tenentis, ad redimendos e potestate infidelium Christianos excitati, anno 1197 Romam profecti sunt, ut cum Pontifice ea de re conferrent. Innocentius III, qui tunc temporis pontificatum gerebat, pari visione excitatus, eorum consilium de instituendo Ordine sub titulo SS. Trinitatis de redemptione captivorum ratum habuit, ejus regulam approbavit, et sodalibus vestes albas cum cruce rubei et cærulei coloris concessit anno 1193 (2). Joannes de Matha, primus Ordinis præpositus generalis, et Felix Valesius in Galliam reduces, apud Cervumfrigidum in diœcesi Meldensi Ordinis fundamenta posuerunt, moxque plures ei nomina sua dederunt. Philippus Augustus rex, proceres et multi alii, beneficio Ordinis sine et piis Joannis præpositi adhortationibus permoti, largas eleemosynas contulerunt, quibus Joannis socii jam anno 1199 in Marochium profecti, fere 200 captivos redemerunt, et ipse Joannes Tunetum bis profectus, ultra 100 e captivitate liberavit. Vix dici potest, quanta celeritate Ordo per Gallias aliasque Occidentis regiones propagatus fuerit, et quam præclare de Christianorum captivorum redemptione meruerit (3).

56. Postquam Clemens III die 29 Martii 1191 occubisset, altera die ad summum sacerdotium electus fuit Hyacinthus, Romanus, diaconus cardinalis, qui sub Cælestini III nomine Ecclesiam maxima cum laude rexit annis fere septem. Is

(1) R. Duelli, *Historia ordinis equitum Teuton.* Viennæ, 1727 in-fol.; Helyot, *Hist. des Ordres relig.* tom. III.

(2) *Epist.* 481, l. I.

(3) A. Miræus, *Origines monast.* l. I, c. 8; Helyot, *oper. cit.* tom. II.

disciplinam ecclesiasticam multis decretis instauravit, et inter alia statuit, ut pueri a parentibus oblato monasteriis, cum ad adultam ætatem pervenissent, pro arbitrio in iis permanere vel discedere possent. Negotia gravia habuit cum Henrico VI imperatore et cum Philippo Augusto rege Galliæ.

Henricus VI, Friderici I filius et successor, anno 1191 cum conjuge sua Constantia a Cælestino III Romæ augustus coronatus est, postquam jurasset, se Ecclesiæ jura conservaturum et restitutum quæ illius patrimonio fuerant ablata. Post hæc, invito Pontifice, exercitum in Apuliam duxit, conjugis suæ jura in regnum Siciliæ vindicaturus. Etenim Guilielmus II rex Siciliæ, liberis carens, regni hæredem scripserat Constantiam amitam suas; sed Siculi extraneum jugum metuentes, anno 1189 post mortem Guilielmi II evocaverant Tancredum, filium nothum Rogerii ducis Apuliæ, eumque e consensu Clementis papæ III regem creaverant. Henricus VI Salernam et alia nonnulla loca occupavit, sed brevi post, exercitu morbis attrito, in Germaniam regressus est, et Tancredus amissa recuperavit. Imperator in Germaniam redux, grande facinus commisit in Richardum regem Angliæ, quem, ab expeditione Hierosolymitana redeuntem et a Leopoldo duce Austriæ interceptum, custodiæ mancipavit et ad redimendam ingenti pecuniæ summa libertatem coegit. Propter tantum facinus commissum in regem crucigerum, Cælestinus papa Henricum imperatorem et Leopoldum ducem excommunicavit, donec injuriam Richardo regi illatam repararent et extortam ab eo pecuniam restituerent. Verum Henricus VI Pontificis sententiam sprexit; anno 1194 post mortem Tancredi, qui filium suum Guilielmum sibi in successorem elegerat, omnem Apuliam, Calabriam et Siciliam subegit, juniore Guilielmo contra datam ei fidem oculos erui jussit, et in Siculos crudeliter sæviit. Attamen paulo ante mortem, quæ ei anno 1197 Messanæ obtigit, pœnitentiam egit, et Friderico filio mandavit, ut extortam Angliæ regi pecuniam restitueret, atque jura a regibus Siciliæ Apostolicæ Sedi debita huic tribueret.

In Gallia Philippus II rex expeditionem sacram in Palæ-

stinam suscepit, ut vidimus, in regno suo ecclesias et clericos a quorundam magnatum injuriis vindicavit; in blasphemos poenas graves sancivit; Judæos, quod opes immensas usuris cogeant, servos christianos ad judaizandum compellebant et mille molestias Christianis inferebant, regno exire jussit; sed anno 1193 graves turbas excitavit facto cum Ingelburge, Canuti regis Daniæ sorore, divortio. Hanc quippe post obitum Isabellæ seu Elisabethæ conjugem duxerat, sed altera post nuptias die ita ab ea aversatus est, ut divortium petierit, adlegans cognationem. Post mensem præside archiepiscopo Rhemensi habitus est Compendii episcoporum et procerum conventus, in quo cum aliquot testes jurati cognationem affirmassent, matrimonium Philippi cum Ingelburge, jam, ut hæc testabatur, consummatum, nullum declaratum est. Verum Cælestinus papa ab Ingelburge et Canuto rege interpellatus, in Galliam legavit Meliorem presbyterum cardinalem et Centium subdiaconum, qui episcoporum procerumque conventum indixerunt Parisiis; sed episcopis ipsisque legatis iram regis metuentibus, nihil effectum est. Cælestinus vero postquam causam cognovisset, sententiam divortii irritam fecit; episcopos Gallos graviter corripuit, quod in tanto negotio non recurrissent secundum priscum morem ad Apostolicam Sedem mandavitque, ut rex cum Ingelburge reconciliaretur, et cum alia muliere non conjungeretur. Nihilominus Philippus anno 1196 superduxit Agnetem, ducis Meraniæ filiam, quam tamen Innocentii papæ III monitis censurisque tandem dimisit, ut infra videbimus (1).

57. Posteriori hujus sæculi dimidio præter alios floruerunt scriptores qui sequuntur. Richardus a S^{to} Victore, Scotus, Ordinis S. Augustini in cœnobio Parisiensi canonicus, pietate ac doctrina insignis, scripsit plures tractatus exegeticos, dogmaticos, mysticos et philosophicos (2). Hugo Etherianus, Hetruscus, græce ac latine doctus, edidit libros tres de hæresibus, quas Græci Latinis falso adscribebant, et librum eruditum de regressu animarum (3). Petrus Blesensis vir

(1) Baronius et Pagi, ad an. 1191-98.

(2) Rothomagi, 1650, 2 tom. is-fol.; Migne, *Patrol. Latn.* t. CXCVI.

(3) *Biblioth. PP. Lugdun.* tom. XXII.

humanis divinisque litteris excultissimus, reliquit 183 epistolas, 65 sermones pluresque tractatus de variis argumentis (1). Joannes Sarisberiensis, episcopus Carnotensis, præter epistolas ad diversos et vitam S. Thomæ Cantuariensis, dedit Polycraticum seu octo libros de nugis curialium et vestigiis philosophorum, et Metalogicum, in quo de omni re logica, philologica et philosophica disputat (2). Petrus Comestor, Trecensis, ecclesiæ Parisiensis cancellarius et S. Theologiæ magister, deinde Ordinis S. Augustini canonicus, exaravit Historiæ scholasticæ seu sacræ libros XVI (3). Guilielmus, secundum Vossium Syrus secundum alios Gallus aut Germanus, archiepiscopus Tyri, scripsit libros XXIII de bello sacro (4). Albertus, canonicus Aquisgranensis vel Aquensis, reliquit chronicon Hierosolymitanum seu sacram expeditionum (5). Godefridus Viterbiensis, presbyter, Conradi III, Friderici I et Henrici VI capellanus, exaravit chronicon universale ab orbe condito usque ad annum æræ vulgaris 1186 (6). Petrus ex abbate Cellensi et Rhemensi episcopus Carnotensis, elucubravit sermones varios, epistolarum libros IX et opuscula de diversis argumentis (7).

58. Postquam Cælestinus III, cujus gesta supra retulimus, 8 Januarii 1198 decessisset, altera die summa cardinalium consensione omniumque ordinum gaudio electus fuit Innocentius III, ex illustri comitum Signiæ domo, antea appellatus Lotharius, cardinalis diaconus, pietate rerumque theologicarum ac juris peritia spectatissimus, cujus pontificatus celebrem in historia ecclesiastica epocham constituit.

(1) Paris. 1667 in-fol.; Migne, *Patrol. Lattn.* tom. CCVII.

(2) Migne, tom. CXCIX.

(3) Lugdun. 1543; Migne, tom. CXCVIII.

(4) Basileæ, 1549 in-fol., et in opere: *Gesta Dei per Francos*; Migne, tom. CCI.

(5) Helmestad. 1584, 2 vol. in-4, et in laudato opere.

(6) Pistor. *Scriptor. rer. German.*

(7) Paris. 1613 in-8, et 1671 in-4.

HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ

EPOCHA OCTAVA, 1198-1378.

A PONTIFICATU INNOCENTII III USQUE AD SCHISMA OCCIDENTIS, 1198-1378.

PROCEMIUM.

Innocentius papa III rebus præclare gestis magnam sibi nominis celebritatem comparavit : tanta sapientia atque constantia Ecclesiam gubernavit, Fidei deposito contra hæreses consuluit, disciplinam instauravit, difficillimas quasque res peregit, societatis christianæ bono prospexit, concordiam inter principes et populos conciliavit fovitque, ut ab ejus pontificatu nova epocha jure ducatur. Durante hac epocha, Ecclesiæ paci ac prosperitati obfuerunt novorum hæreticorum præsertim Waldensium et Albigensium sectæ, Græcorum schisma, Turcarum in Oriente progressus, Friderici II et Ludovici Bavari imperatorum atque Philippi Pulchri regis Francorum turbæ et prava molimina. His aliisque procellis divina Providentia opposuit Pontifices, qui emergentes hæreses damnaverunt, invalescentes abusus correxerunt, pravis principum consiliis eorumque in res sacras audaciæ fortiter restiterunt, atque doctores egregios, S. Bonaventuram, S. Thomam, alios, qui avitam doctrinam defenderunt, hæreticas novitates confutarunt, Ecclesiæ jura tuiti sunt, de litteris profanis ac sacris præclare meruerunt. Accessit ad Fidei victoriam et fidelium solamen, renovata pietas per novos Ordines religiosos, præsertim S. Francisci et S. Dominici, qui disciplinam regularem in claustris et pietatem in populo christiano restituerunt, hæreses debellarunt, Fidem ad populos nondum credentes pertulerunt. Ad componenda graviōra Ecclesiæ negotia habita sunt

quatuor concilia generalia, Lateranense IV, Lugdunensia I et II, et Viennense. Demum ad litterarum et scientiarum incrementa, RR. Pontificibus operam conferentibus, institutæ sunt celebres academix, Salmanticensis, Patavina, Tolosana, Neapolitana, Cantabrigensis, Montispessulana, Ulyssiponensis, Avenionensis, Aurelianensis, Dublinensis, Pisana, Andegavensis, Heidelbergensis, Pragensis, aliæ.

1. Innocentius III, qui anno 1198 Cælestino III in summo pontificatu successit, Apostolicæ Sedis dignitatem et temporalem potestatem, iniquorum imperatorum et rebellium Romanorum (Arnaldistarum) machinationibus labefactatam, erexit, et civitates arcesque, ad patrimonium B. Petri pertinentes, recuperavit. Fridericum juniorem, Henrici VI filium, anno 1198 regno Siciliæ investivit, eum contra rebelles tuitus est, et abrogato pacto, quod Guilielmus rex I ab Hadriano papa IV extorserat, res Siculas æquioribus conditionibus composuit. Nihil omisit, ut bellum civile inter Ottonem Saxonem et Philippum Suevum, de imperio dimicantes, componeret, et interfecto anno 1208 Philippo, principes Ottoni conciliavit, eumque anno sequente imperatorem coronavit. Norwegiam contra Sueronem tyrannum, qui ecclesias et populum opprimebat, defendit, archiepiscopo Nidrosiensi mandavit, ut fautores Sueronis anathemate percelleret, et finitimos Danorum ac Suecorum reges contra eumdem tyrannum excitavit. In Suecia et Dania dissensiones componere, et abusus, qui contra disciplinam ecclesiasticam irrepserant, proscribere studuit. Hungariæ regno, quod bello civili flagrabat, prospexit, et Henricum regem ejusque filium et successorum Ladislaum adversus rebelles tuitus est. In Dalmatiam et Diocliam legavit Joannem capellanum et Simonem subdiaconum, qui ad corrigendos abusus et ad restituendam in clero ac populo disciplinam ecclesiasticam anno 1199 cum Joanne Diocliensi et Antibarensi archiepiscopo et sex ejus suffraganeis episcopis synodum habuerunt (1). Bulgaros ad Romanæ ecclesiæ obedi-

(1) Labbe, tom. XI, p. 7.

tiam revocavit, eorum regem Joannitium seu Calojohannem, qui regnum suum Apostolicæ Sedi obtulit, per legatum suum Leonem cardinalem coronavit, Trinovitum archiepiscopum totius Bulgariæ primatem constituit, duos novos archiepiscopos illic creavit sacrasque ordinationes secundum ritum Romanum instituit. Leonis regis et Gregorii patriarchæ Armenorum oratores et litteras, quibus illi devotionem suam erga Romanam ecclesiam « matrem omnium ecclesiarum et » fundamentam legis totius christianitatis, » et obedientiam erga Pontificem profitebantur, excepit, legatosque ad illos misit, qui regi coronam et vexillum B. Petri, patriarchæ pallium conferrent. Accepta ab Alexio Angelo imperatore Græcorum legatione, ad eundem legatos cum litteris misit, ut Græcos ad unionem cum Romana ecclesia reduceret; de eadem re scripsit ad Joannem Camaterum patriarcham Constantinopolitanum. Europæos litteris, indulgentiis et crucis prædicatione excitare conatus est ad bellum sacrum contra Turcas comparandum. Alphonso regi Castellæ, adversus Maurorum impetus certanti, animum addidit, ei celebrem victoriam anno 1212 de hostibus relatam gratulatus est, cæterisque Hispaniæ regibus pacem cum illo, quamdiu bello Mauricio occuparetur, sub censurarum ecclesiasticarum periculo imperavit. Alphonsum regem Legionis propter incestas nuptias excommunicationi ejusque regnum interdicto subdidit, donec is incestas nuptias dissolvit et absolutionis beneficium meruit. Petrum Aragoniæ regem, qui regnum suum Apostolicæ Sedi obligavit, Romæ coronavit. Sancium regem Lusitaniæ, tyrannorum more ecclesiasticam libertatem et jurisdictionem violantem, severe coarguit; postea ei pœnitentiam gratulatus est, et absolutionem eidem a Bracarensi archiepiscopo impertitam, ratam habuit. Antiquam litem inter Turonensem et Dolensem ecclesias terminavit, et posteriorem ut suffraganeam priori subjectam voluit. Alia ejus gesta in causis Philippi regis Galliæ, Joannis regis Angliæ, Ottonis IV imperatoris et hæreticorum Albigenensium infra videbimus (1).

(1) Innocent. III, *Epistolarum libri*; Raynald. *Annal. eccl.* ad an. 1198.

2. In Asia mors Saladini (1193) et discordiæ principum Mahomedanorum Christianis opportunam præbissent occasionem recuperandi Terram sanctam, si horum principes inter seipsos fuissent magis concordēs et rei publicæ bono potius quam privatis commodis studuissent. Interim Cælestinus papa III Europæos ab bellum sacrum excitaverat, ut diximus, et Henricus VI imperator copiosum crucigerorum exercitum in Palæstinam destinavit; qui una cum Christianis palæstinis celebrem victoriam de Malec-Adel fratre Saladini retulerunt, et Sydone, Laodicea aliisque urbibus ad littus Syriæ recuperatis, ingentem captivorum numerum liberarunt. Verum anno 1198 crucigeri audita morte Henrici imperatoris, in Europam regressi sunt, eodemque anno Almaricus rex Hierosolymorum inducias iniit cum Turcis.

Innocentius III ab initio pontificatus sui excitandæ novæ expeditioni allaboravit; multi in Italia, Gallia et Belgio crucem susceperunt, qui juncti cum Venetis, primo oppugnarunt Zaram in ora maritima Dalmatiæ, deinde consilio Alexii junioris castra moverunt versus Constantinopolim. Etenim Alexius Comnenus fratrem suum Isaac-Angelum et imperio Græco et oculis privaverat, contra quem Isaac ejusque filius Alexius crucigerorum opem implorarunt, spondentes, se restitutos, iis auxilium præbituros adversus Turcas, et unionem Græcorum cum Ecclesia latina conciliaturos. Crucigeri anno 1203 Constantinopolim advenerunt, et fugato Alexio Comneno, Isaac ejusque filium restituerunt.

Verum brevi post dissidia Græcos inter et Latinos, quum de unionē ageretur, recruderunt. Alexius Ducas, cognomine Murtzuphlus, seditionem in urbe excitavit, dejecto Isaac, qui mox mortuus est, et interfecto filio ejus Alexio, imperium usurpavit, et arma contra crucigeros vertit. Hi vero profligato usurpatore, anno 1204 Constantinopolim ceperunt, ibique imperium Latinum instituentes, primum imperatorem crearunt Balduinum, comitem Flandriæ, et patriarcham constituerunt Thomam Moresinium, nobilem Venetum, Romanæ ecclesiæ subdiaconum. Tunc crucigeri expeditioni Hieroso-

lymytanæ nuntio remisso, armis suis usi sunt ad proferendos imperii sui fines et ad repellendos Græcorum impetus, Græci autem dissectam imperii sedem transtulerunt partim Nicæam Bithyniæ, ubi Theodorus Lescaris, partim Trapezum Cappadociæ, ubi Alexius imperator salutatus est. Ex hoc tempore Græcorum schisma et odium in Latinos culmen attigerunt (1).

3. In Occidente, præsertim in Gallia magnum detrimentum Ecclesiæ intulerunt Waldensium et Albigensium sectæ. Waldenses nomen acceperunt a Petro Waldo, Lugdunensi qui anno circiter 1160 subitanea socii sui morte territus, perfectioris vitæ rationem sibi proposuit; S. Scripturæ libros in linguam vulgarem sibi verti curavit; apicem perfectionis, quam Christus et Apostoli professi fuerant, in paupertate ac humilitate constituens, bona sua divendit eorumque pretium pauperibus distribuit, et eandem perfectionem Lugduni prædicare cœpit; eos, qui sermonibus suis parebant, in pagis colligebat; S. Scripturæ lectionem in lingua vulgari commendabat, et omnibus sine sexus aut conditionis discrimine prædicationis officium committebat. Quamvis a Joanne archiepiscopo Lugdunensi prædicationis ministerio essent interdicti, et ab Alexandro papa III usum SS. Librorum in linguam vulgarem translatorum, atque facultatem prædicandi impetrare frustra conati essent, in cœptis suis perseverarunt, contententes, prædicationis officium sibi, utpote vitam apostolicam sectantibus, esse proprium. A Lucio papa III per constitutionem, anno 1184 Veronæ editam, atque a concilio generali Lateranensi IV anno 1215 excommunicati, ab Ecclesia schisma fecerunt, et secesserunt in Occitaniam, ubi dynastæ eos æque ac Catharos tuiti sunt.

Brevi post schismati addiderunt hæresim, et sensim in multos inciderunt errores. Inter alia contendebant: Ecclesiam Romanam, ex quo tempore bona temporalia possidere cœpit, non amplius esse veram Christi Ecclesiam; hanc apud se solos, utpote qui Christi et Apostolorum paupertatem et humilitatem verbis et exemplis prædicarent, consistere;

(1) Raynald. *Annal.* 1203-4; Michaud, *Hist. des croisades.*

neque Pontifices neque episcopos aut clericos possidere posse bona temporalia, feuda vel regalia; Christum nullam instituisse inter fideles hierarchiam, proinde omnibus, sandalia apostolica gerentibus et in statu gratiæ constitutis, licere verbum divinum prædicare, a peccatis absolvere, eucharistiam consecrare; Sacramentorum valorem pendere a probitate ministrorum; Eucharistiam confici, non in manu indigne consecrantis, sed in ore digne sumentis; pœnam capitis et iuramentum esse semper illicita. Præterea purgatorium, orationes pro defunctis, indulgentias, Sanctorum eorumque reliquiarum cultum, ecclesiasticum cantum, ritus, dies festos, ecclesiarum usum, alia repudiabant.

Quum autem Waldenses non ab initio docuerint omnes istos errores, sed sensim in eos lapsi sint; quum etiam inter eos essent variæ factiones, et aliæ aliis pauciores vel plures errores profiterentur, apud historicos reperitur quædam eorumdum errorum confusio.

Hi sectarii, qui a composita humilitate et paupertate Humiliati et Pauperes Lugdunenses, ab urbe Lugdunensi Leonistæ, a genere calceorum Sabbatati et Insabbatati dicti sunt, se per Galliam meridionalem et adjacentes Hispaniæ atque Italiæ partes diffuderunt. Eorum progressui profuerunt multorum animi, jam per novos Manichæos in istis regionibus ab Ecclesia catholica alienati, divulgata ab illis S. Scripturæ in lingua vulgari lectio, composita eorumdem vitæ disciplina, plurimum e clero catholico inordinata vita, et dynastarum seu magnatum patrocinium (1).

Perversiores fuerunt Albigenses, quos quidam scriptores cum Waldensibus male confuderunt, quamvis illi cum his in odio contra Ecclesiam catholicam concordarent. Albigensium nomine passim appellati sunt novi illi Manichæi, qui sæculo XII et XIII in Gallia circa Tolosam, Biterras, Carcassonem, Albigam, Narbonem invaluerunt, quorumque

(1) Reinerus Sachonius, *L. contra Waldenses*, in Biblioth. PP. Lugdun. tom. XXV; Natal. Alexand. *Hist. eccl. sæc. XII. c. 4*; Bossuet, *Histoire des variations*, l. XI; A. Charvasius, *Recherches historiques sur la véritable origine des Vaudots et sur le caractère de leurs doctrines primitives*, Paris, 1836.

errores supra indicavimus (1). Isti sectarii Ecclesiam catholicam ejusque Pontificem, episcopos et ministros turpissimis probris et conviciis proscindebant, et, faventibus sibi comitibus, ecclesias expilabant, calices et vasa sacra confringebant, clericos decimis bonisque spoliabant, adeo ut sub exitum sæculi XII Religio in istis regionibus pene collapsa, et pax publica tumultibus atque facinoribus atrocibus perturbata esset (2).

Supra indicavimus media, quæ pro eorum conversione et contra eorum progressus sæculo præcedente fuerunt adhibita. Sub initia hujus sæculi XIII Innocentius papa III legatos et vicarios suos, maxima ex parte monachos Cistercienses, ampla potestate instructos, in Gallia meridionali constituit, ut Catholicos in fide conservarent et hæreticos converterent vel palam excommunicarent. His legatis se anno 1206 conjunxit Didacus episcopus Uxamensis in Hispania, cum S. Dominico ejusdem ecclesiæ canonico. Ii habitis cum magistris hæreticorum disceptationibus, eos hæreseos convicerunt multosque e populo ad veritatem reduxerunt. Sed cum magnates sectariis patrocinentur, episcopi legatos pontificios parum adjuvant, unus legatorum, Petrus de Castro-Novo, anno 1208 fuisset interfectus, eodemque anno obiisset Didacus Uxamensis, plerique Cistercienses in monasteria sua regressi sunt. S. Dominicus vero opus cœptum constanter nec sine maximo fructu continuavit. De ejus in convertendis hæreticis opera et de bello sacro contra eosdem excitato infra agemus (3).

4. Perniciosos quoque errores ineunte sæculo XIII per Parisiensem vicinasque diœceses sparserunt sectarii qui Expectatores novi regni Spiritus S. appellati sunt. Eorum errores erant pantheistico-mystici. E pantheistico principio de rerum omnium e materia prima, quam Deum dicebant, emanatione et in illam conversione, contendebant, quemque hominem esse filium Dei, sicut Christus fuit filius Dei;

(1) Vide p. 232.

(2) Vide p. 233.

(3) P. de Valle Cernai. *Hist. Albigens.*; Lucas Tudens. *L. contra Albigens.*; Bossuet, loc. cit.

panem eucharisticum esse quidem Deum, sed non aliter ac alius panis sit Deus; religionem christianam, quæ religioni Patris seu Mosaicæ fuerat substituta, esse corruptam eique substituendam religionem Spiritus S., omnium perfectissimam; in hac religione, abrogatis sacramentis, sacrificio et omni cultu externo, quemque salvari solis animi sensis per Spiritum S. producendis; quidquid ex Spiritus S. motione seu charitate ageretur, sive stuprum sive adulterium aut aliud facinus, esse honestum. Alios præterea absurdos errores profitebantur (1).

Nefandæ hujus doctrinæ sectatores anno 1209 in synodo Parisiensi convicti, damnati et curiæ sæculari traditi sunt, decem ex illis ad ignem et quatuor ad perpetuum carcerem condemnati, mulieres autem et simplicis ingenii viri dimissi (2).

Præfati sectarii ceu magistrum suum venerabantur Almaricum de Bena, clericum et in universitate Parisiensi philosophiæ magistrum. Is pantheisticas sententias de omnium entium emanatione e materia prima professus, et in absurdos errores prolapsus, anno 1204 a S. Facultate fuerat condemnatus, quod asserebat, quemlibet christianum debere credere sub periculo salutis, se esse membrum Christi. Almaricus damnatus etiam ab Innocentio papa III, ad quem provocaverat, errorem suum ejuraverat. Anno 1215 concilium Lateranense IV canone secundo perversum ejusdem Almarici dogma pariter condemnavit.

Porro memorata de triplici Religionis statu et regno Spiritus S. commenta postea ab aliis prædicata videbimus.

5. Innocentius papa III graves simultates habuit cum regibus Galliæ et Angliæ et cum imperatore Ottone IV, in quibus, quemadmodum in aliis negotiis, apostolica constantia Ecclesiæ, justitiæ et æquitatis causam defendit.

Philippus II rex Galliæ contra Cælestini papæ III sententiam et minas, repudiata Ingelburge, superduxerat Agnetem, ut supra vidimus (3). Innocentius III ab initio pontificatus

(1) Rigordus, ad an. 1209; Cæsarîus Heisterbacensis, *Dtal.* l. 5, c. 22.

(2) Ibid.

(3) Vide p. 245.

sui regem monuit, ut dimissa Agnete, Ingelburgem reciperet; deinde Petrum Capuanum in Galliam legavit cum potestate regnum sacris interdicendi, nisi Philippus monitis pareret. Legatus post frustra repetita monita anno 1200 in synodo Viennensi sententiam interdicti promulgavit. Rex iratus episcopos et clericos, interdictum observantes, vexavit ejecitque; victus tamen Pontificis constantia, obtemperandi consilium iniit, et coram legatis Pontificis et episcopis spondit, se recepturum Ingelburgem ac dimissurum Agnetem. Tunc interdictum, quum ultra septem menses durasset, solutum est. Verum perfidus princeps, iterum causatus cognationis impedimentum, Ingelburgem neque ut conjugem neque ut reginam habuit. Agnes anno 1201 mortua est. Innocentius papa legationibus litterisque Philippum ad æquiores mentem revocare tentavit. Tandem anno 1213 rex Ingelburgem, quæ inter ærumnas constanti virtutis exemplo fuit, recepit et in consortium suum plene restituit (1).

In Anglia jam dudum existerat controversia inter canonicos seu monachos ecclesiæ Cantuariensis et episcopos de jure eligendi archiepiscopum Cantuariensem; reges etiam se eidem electioni immiscebant, vindicantes sibi jus assentiendi. Quum anno 1205 post mortem Humberti duo fuissent electi, Reginaldus et Joannes, causa Romam delata est. Innocentius III utramque electionem, utpote illegitime factam, irritam dixit, Stephanum cardinalem, natione Anglum, ordinavit archiepiscopum Cantuariensem, jusque eligendi Cantuariensem antistitem confirmavit capitulo seu monachis hujus ecclesiæ. Joannes rex Angliæ, appellatus Sine-terra, quasi jura sua in hac re fuissent sprete, Stephanum archiepiscopum ingressu in regnum prohibuit, monachos Cantuarienses ejecit, eorum fundos occupavit, et petulantes litteras ad Innocentium III scripsit. Pontifex primo adhortationibus minisque regem ad meliorem mentem revocare conatus, deinde anno 1208 ecclesiasticum interdictum in omnem ditionem Joannis fulminavit. Cum rex majori furore epis-

(1) *Hist. de l'Eglise gall.* t. 29-36; Raynald. ad an. 1198-1213; Hurter, *Hist. d'Innocent III.*

copos et ecclesiasticos viros vexaret, Innocentius post novam admonitionem eum nominatim excommunicavit. Demum anno 1212 ab episcopis Anglis contra eundem regem, qui monachos et ecclesiasticos sævius persequabatur interpellatus, Joannem declaravit indignum, qui pòpulo christiano imperaret, subditos a fidei sacramento absolvit, et Philippo regi Francorum concessit, ut Joannem bello impeteret ejusque ditionem invaderet. Joannes his perterritus, post longam cum Pandulpho Pòntificis legato concordiae pertractationem, tandem Stephanum archiepiscopum Cantuariensem admisit, exules revocavit, damna ecclesiis illata resarcivit, R. Pontifici obedientiam professus est, et regnum suum Apostolicæ Sedi obtulit; proinde rex ab excommunicatione absolutus et interdictum sublatum fuit (1).

In eundem Pontificem ingratisissimus exstitit Otto imperator IV, qui anno 1209 Romæ ab Innocentio III augustus coronatus, contra præstitum juramentum armata manu regnum Siciliæ, quod erat Romanæ ecclesiæ feudum, et quo Innocentius juniorem Fridericum investiverat, invasit. Cum Pontifex perfidum imperatorem frustra admonuisset, eum anno 1210 excommunicavit. Otto excommunicationem sprexit et ad majorem nequitiam prolapsus est. Quapropter Innocentius post novas admonitiones eum anno sequente imperio excidisse ejusque subditos a fidei juramento solutos declaravit. Principes imperii una cum Siffrido, archiepiscopo Moguntino et Apostolicæ Sedis legato, congregati, Ottonem rejecerunt et anno 1212 e consilio Pontificis in ejus locum elegerunt Fridericum II, regem Siciliæ, Henrici VI filium. Mox Otto ex Italia in Germaniam regressus est. Innocentius Fridericum Romam venientem magno cum gaudio excepit et in Germaniam dimisit. Otto Friderico resistere tentavit, sed a suis desertus, anno 1214 in terras suas Brunsvicenses sæcessit, ubi anno 1218 obiit. Fridericus II omnibus spem magnam fecit, jurejurando constituit, se imperio potitum, regnum Siciliæ dimissurum, Romanæ ecclesiæ in illud jura

(1) Raynald, ad an. 1205-14; Lingard, *Histoire d'Anglet.* t. III; Hurter, loc. cit.

conservaturum, B. Petri patrimonium, sacrarum electionum libertatem aliaque ecclesiarum jura defensurum. Verum postea, ut videbimus, a bene cœptis turpiter descivit (1).

6. In Occitania seu Gallia meridionali hæretici Albigenses, Raymundi comitis Tolosani aliorumque magnatum patrocinio freti, ecclesias dirum in modum vastabant, et Catholicis sine sexus aut conditionis discrimine vim inferebant. Quapropter Innocentius papa III regem Gallix proceresque excitavit ad cruciatam contra perduelles sectarios expeditionem. Confestim copiosus crucigerorum exercitus coaluit. His perterritus Raymundus comes coram Milone Pontificis legato juravit, se bona clericis ablata restitutum et crucigeris adversus hæreticos opem laturum. Anno 1209 crucigeri duce Simone comite Montfortio bellum contra perduelles sectarios inchoarunt; ditionem Rogerii vicecomitis Biterrensis, hæreseos fautoris, Biterras, Carcassonem aliasque urbes et arces expugnarunt, casque tradiderunt Simoni Montfortio. Cum Raymundus Tolosanus contra jurata promissa sectariis clam faveret et crucigeris insidias strueret, rursus excommunicatus est, et bello impetitus a Simone Montfortio, post varia prælia magnam terrarum suarum partem et anno 1214 ipsam urbem Tolosam amisit, quarum omnium possessio Simoni Montfortio a synodo Montispessulana et ab Innocentio papa confirmata fuit. Simon Montfortius bellum cum Raymundo aliisque dynastis vario Marte continuavit usque ad annum 1218, quo in obsidione Tolosæ, quam Raymundus anno præcedente recuperaverat, ex vulnere obiit (2). Qua ratione bellum contra Albigenses continuatum fuerit, suo loco videbimus.

Quisquis conspexerit præfatorum sectariorum in Catholicos violentias, doctrinam moresque religioni et societati perniciosos, atque temporum adjuncta, non mirabitur, post frustra tentata ordinaria conversionis illorum media, Catholicos arma contra eos contulisse.

(1) Raynal, ad an. 1210-15.

(2) P. de Valle Cernai, *Hist. Albigens.*; J. B. Langlois, *Histoire des croisades contre les Albigéens*, Paris, 1703 in-12.

7. Interim S. Dominicus, apostolica missione ab Innocentio papa ad convertendos Occitaniæ hæreticos instructus, ardore impigro et invicta constantia confutandæ hæresi et prædicandæ Fidei adlaboravit. Magnas victorias de hæresi retulit sacri Rosarii prece, quam summo studio propagavit. Deus apostolici viri sermones atque labores miraculis confirmavit. Sic factum est, ut S. Dominicus præ aliis omnibus de expugnatione hæreseos, de hæreticorum conversione et de catholicæ fidei restitutione in Occitania meruerit (1).

8. Cum autem ætatis hujus hæretici sub reformationis specie fidem catholicam corrumperent, Ecclesiam et ejus ministros divitiis vitiisque corruptos dicerent, paupertatem apostolicam venditarent, et iis prætextibus populos a vera Christi Ecclesia abducerent; cum etiam in clero sæculari haud pauci essent qui Fidei prædicationem, hæresum oppugnationem, populi christiani salutem vix curarent, divina Providentia effecit, ut in Ecclesia excitarentur celeberrimi Ordines appellati Mendicantes, qui veram paupertatem vitæque sanctimoniam cum perfecta erga Ecclesiam subjectione conjungerent, hæreticorum aculeos retunderent, populos in debito Ecclesiæ obsequio continerent, aberrantes ad eam reducerent, atque sinceram pietatem instaurarent,

Ad id in primis contulerunt Ordines Fratrum Minorum et Prædicatorum, illos S. Franciscus, hos S. Dominicus instituit.

Franciscus anno 1182 Assisii in Umbria natus, anno 1206 relicto sæculo, se totum orationis, humilitatis, paupertatis et charitatis exercitiis dedit. Biennio post, quum in missa ex Evangelio hæc verba Christi Domini. discipulos suos ad prædicandum regnum cœlorum mittentis, audivisset : *Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris : non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam* (2), abjectis reliquis vestimentis, tunica unica cineracei coloris, quam fune constringebat, indutus, oppida et pagos peragravit, homines ad pœnitentiam exhor-

(1) Tournon, *Vie de S. Dominique*; Bolland. *Acta SS.* 4 August.

(2) Matth. X, 9-10.

tans, infirmos præsertim leprosos curans et ex eleemosynis vivens. Confestim plures viri exemplo S. Francisci excitati, rebus suis derelictis, se ejus directioni subjecerunt. Anno 1210 Franciscus discipulis suis regulam vitæ præscripsit, cujus fundamentum erat absoluta paupertas; commendavit iis, ut non tantum propriæ, sed aliorum etiam, præsertim pauperum et infirmorum, salutem adlaborarent; et ad conservandam humilitatem, eos Fratres Minores, unde Minoritarum nomen descendit, appellari voluit. Eodem anno Innocentius papa III regulam S. Francisci vivæ vocis oraculo approbavit, eum ejusque socios in clerum suscepit, eisque facultatem prædicandi ubique pœnitentiam et fidem catholicam concessit. Ab hoc tempore Ordo, cujus prima domus fuit haud procul ab Assisio apud ecclesiam appellatam Portiunculam, per Italiam, Galliam, Hispaniam aliasque regiones propagatus est, adeo ut capitulo generali anno 1219 habito quinque millia fratrum adessent. Anno 1223 Honorius III Ordinem authentico instrumento confirmavit.

Secundum Ordinem instituit S. Franciscus, nempe monialium, quæ primo Damianitæ ab ecclesia S. Damiani, apud quam primum earum monasterium conditum est, deinde Clarissæ a S. Clara, earundem fundatrice, appellatæ sunt. S. Clara virgo, nobilibus parentibus Assisii nata, a tenera ætate piam austeramque vitam sectata, anno 1212 relicta domo paterna, se S. Francisci directioni subjecit sedemque fixit apud ecclesiam S. Damiani haud procul a Portiuncula. Cum ea se mox consociarunt plures aliæ, quæ omnes sub suprema S. Francisci directione pietatis, paupertatis, humilitatis et pœnitentiæ exercitiis vacabant. Anno 1224 S. Franciscus eis regulam peculiarem præscripsit, quam Gregorius IX approbavit. Ex hoc tempore plura in aliis locis ejusdem Ordinis monasteria condita fuere.

Tertium Ordinem anno 1221 instituit S. Franciscus pro viris et feminis in sæculo viventibus, qui tertiam regulam vitæ, ab eo compositam, in domibus privatis observarent. Hanc regulam ab Honorio III et Gregorio IX ore approbatam, Nicolaus IV scripto confirmavit anno 1289. Ordinis hujus sodales vulgo dicti sunt Tertiarii; eorum numerus

brevi tempore plurimum auctus est. Tertiariorum institutum sub duplici forma fuit propagatum; alii enim illud secuti sunt et sequuntur, in communitate viventes, alii in privatis ædibus (1).

S. Dominicus, cujus in convertendis hæreticis studia supra laudavimus, anno 1215 cum aliquot sociis, eodem ac ipse studio animatis, ex assensu Innocentii III Tolosæ instituit Ordinem, cujus supremus finis esset divini verbi prædicationis. Adoptavit Dominicus regulam S. Augustini cum aliquot constitutionibus, e regula Præmonstratensium canonicorum susceptis, in quibus, præter propriæ perfectionis curam, sociis commendabatur sacrarum disciplinarum studium, ut idonei verbi divini prædicatores, animarum directores, catholicæ doctrinæ magistri et defensores efficerentur. Anno 1216 Honorius III Ordinem solemniter approbavit, ejus sodales appellavit Fratres Prædicatores eisque varia privilegia concessit. Mox in aliis regionibus Ordinis hujus monasteria excitata sunt. In primo capitulo generali anno 1220 Bononiæ habito, S. Dominicus sociis persuasit, ut abjectis fundis et proventibus fixis, paupertatem voluntariam amplecterentur, eosque constituit Religiosos mendicantes. Anno sequente in altero capitulo generali ibidem habito, Ordo jam in octo provincias distributus est, et tanta continuo incrementa cepit, ut anno 1278 numeraret 417 monasteria.

Jam anno 1206 S. Dominicus, ut sexum femineum præsertim nobilem contra hæreticas seductiones præmuniret, apud Pruillianum instituerat Ordinem sanctimonialium sub regula S. Augustini, peculiaribus statutis temperata, ut illæ tum propriæ perfectioni adlaborarent tum adolescentes filias christiane educarent.

Tertium Ordinem, qui Militia Jesu Christi dictus est, instituit S. Dominicus pro personis utriusque sexus in sæculo viventibus. Ejus finis erat, Ecclesiæ jura, libertatem et bona ab hæreticorum furore et invasione vindicare et tueri, quo fine postea cessante, Militia Christi mutata est in Ordinem

(1) L. Wadding, *Annales Ord. minorum*.

pœnitentium seu de pœnitentia S. Dominici. Hoc quoque Tertiariorum institutum, ut illud S. Francisci, sub duplici forma fuit propagatum, in communitate scilicet et in privatis domibus viventium (1).

Quum autem duo illi Ordines, FF. Minorum et Prædicatorum, de Ecclesia præclarissime merebantur, amplissima privilegia a RR. Pontificibus consecuti sunt. Quanta vero bona ex iisdem Ordinibus in Religionem et societatem manarint, sat evincitur ex eo, quod in ijs omni tempore reperti sint viri, vitæ sanctitate et eruditione clarissimi, præcipuis Ecclesiæ dignitatibus ornati, gravissimis legationibus perfuncti, ad SS. Litterarum, theologiæ ac philosophiæ cathedras in academiis evecti, de morali populorum reformatione, de expugnatione hæresum deque religionis ubique propagatione optime meriti.

9. Innocentius papa III ad proscribendas hæreses, ad restituendam disciplinam ecclesiasticam et ad excitandam novam expeditionem contra Turcas anno 1215 in basilica Lateranensi concilium generale celebravit. Interfuerunt huic concilio 412 episcopi, inter quos patriarchæ Constantinopolitanus et Hierosolymitanus, Antiocheni et Alexandrini vicarii, 77 primates et metropolitani. Aderant præterea ultra 800 abbates et priores, multi absentium præsulum et capitulorum procuratores, oratores Friderici II electi imperatoris, Henrici imperatoris Constantinopolitani regumque Galliæ, Hispaniæ, Angliæ, Hungariæ, Hierosolymorum, Cypri. Præsedit Innocentius papa; editi sunt 70 canones seu capitula. Canone I exponitur catholica fides de SS. Trinitate, Incarnatione, Ecclesia et Sacramentis (2): II damnantur libellus Joachimi abbatis et perversum dogma Almarici (3): III proscribitur omnis hæresis, hæretici

(1) *Annales Ord. Præd.*; Quetif et Echard, *Scriptores Ord. Præd.*

(2) Concilii Patres ad significandam veram et substantialem in SS. Eucharistia conversionem panis et vini in corpus et sanguinem Christi, consecrarunt vocem *transsubstantiationis*, aptissimam exprimendo avito catholico dogmati et refellendis hæreticorum novitatibus et subterfugiis.

(3) Joachim abbas Florentis in Calabria, obiit anno 1202; præter alia scripserat libellum seu tractatum contra Petrum Lombardum, in quo hanc

eorumque fautores, defensores et receptores excommunicantur, contumaces in hæresi post ecclesiasticum iudicium traduntur potestatibus sæcularibus debita animadversione puniendi, dominis temporalibus sub pœna excommunicationis, et si hanc contempserint, amissionis terrarum suarum mandatur, ut hæreticos e terris suis pellant, episcopis præcipitur, ut saltem semel in anno diœcesim suam visitent, et ubi fama est habitare hæreticos, tres aut plures boni testimonii viros constituent, qui hæreseos suspectos indicent, crucigeris contra hæreticos belligerantibus indulgentiæ concedantur : V ordo ecclesiarum patriarcharum ita componitur, ut post Romanam primum locum habeat Constantinopolitana, secundum Alexandrina, tertium Antiochena, quartum Hierosolymitana : VI præscribitur, ut synodi provinciales singulis annis celebrentur : VII et VIII, ut ecclesiarum præsules in subditorum, præsertim clericorum, excessus inquirant et ad reformandos mores diligenter intendant : X et XI decernitur de viris ad officium prædicationis assumendis, et magistris ecclesiarum cathedralium ac theologo metropolitanæ ; XXI præcipitur omnibus utriusque sexus fidelibus, ut cum ad annos discretionis pervenerint, saltem semel in anno peccata sua proprio sacerdoti confiteantur, suscipientes reverenter ad minus in Paschate Eucharistiæ sacramentum : XXIII, ne ecclesia cathedralis vel regularis ultra tres menses prælato careat : XXIV, prælati eligantur a capitulis ecclesiarum vacantium : XXV et XXVI proscribuntur electiones per secularis potestatis abusum factæ, et pœnæ definiuntur in metropolitas, qui

Petri propositionem : « Quoniam quædam summa res est Pater et Filius et Spiritus S., illa non est generans, neque genita, neque procedens, » impugnans, quod ea quaternitatem in Deo adstrueret, contendebat, in divinis non esse aliquam rem quæ sit Pater et Filius et Spiritus S., sive illa res diceretur substantia, essentia sive natura; tres personas divinas esse quidem unam substantiam, essentiam et naturam, non verò tamen, proprie et realiter, sed collective et similitudine, sicut multi homines dicuntur unus populus.

De Almarico videsis p. 254.

electiones minus canonicas confirmarint. Cæteri autem canones ad clericorum et religiosorum disciplinam, ad sacras ordinationes, ad causas matrimoniales, judicia ecclesiastica aliaque pertainent (1).

Decreta etiam est cruciata expeditio contra Turcas pro anno 1217, crucigeris indulgentiæ concessæ, pax in quadriennium toti orbi christiano imperata, et constitutum, ut clerici vigesima et Pontifex cum cardinalibus decimam partem proventuum ecclesiasticorum in subsidium Terræ sanctæ conferrent per triennium. Christiani, qui Saracenis naves aut arma subministrarent, item piratæ eorumque fautores excommunicationi subditi sunt. Tolosa aliæque terræ a crucigeris in Occitania occupatæ, confirmatæ fuerunt Simoni Montfortio. Confirmata etiam est electio Friderici imperatoris II et rejectus Otto IV (2).

10. Absoluto concilio, Innocentius III Pisas profectus, ut dissidia Pisanos-inter et Genuenses componeret, Perusiæ obiit 16 Julii 1216 (3). Ibidem 18 ejusdem mensis electus fuit Honorius III, nobilissima Sabellorum familia natus, presbyter cardinalis, antea appellatus Cencius, vir doctrina morumque integritate præstantissimus. Is S. Dominici suasu instituit officium Magistri palatii, qui, dum cardinales cum Pontifice negotiis ecclesiasticis occuparentur, eorum clericos

(1) Hæretici Protestantes, inter alios Mosheim, *Instti. hist. eccl.* sæc. XIII, part. 2, c. 3, asserunt, in hoc concilio instituta fuisse nova dogmata de modo præsentiae corporis et sanguinis Christi in Eucharistia et de confessione peccatorum facienda sacerdoti; verum eorum assertiones manifesto pugnant cum S. Scripturæ testimoniis et cum perpetua Ecclesiæ traditione. Conf. opus quod inscribitur: *La perpétuité de la foi de l'Eglise cath. touchant l'Eucharistie*; Natal. Alexand. *Hist. eccl.* diss. 14 in sæc. XIII; J. A. Moehler. *La symbolique*, tom. I, l. I, c. 4; etc.

Contra eos paucos qui dixerunt, canones hujus concilii ab uno Innocentio papa et non a concilio fuisse conditos, videsis Natal. Alexand. *Hist. eccl.* sæc. XIII, diss. 1.

(2) Labbe, tom. XI, p. 118 et seq.

(3) Præter epistolas multas, a Baluzio anno 1680, 2 vol. in-fol, editas, reliquit commentarium in Psalmos pœnitentiales, libros III de contemptu mundi et alia, edita Colon. 1575 et Venet. 1578 in-fol.

pia lectione distineret (1); S. Francisci rogatu plenariam indulgentiam concessit iis, qui contriti et confessi visitarent ecclesiam dictam Portiunculam (2); episcopos et religiosorum Ordinum superiores excitavit, ut sacerdotes pietate et doctrina insignes Romam mitterent, quibus officium prædicandi infidelibus Evangelium commendaret; Guilielmum episcopum Mutinensem legavit in regiones Septentrionales, ut ecclesiarum ibidem statum componeret operamque præberet propagando in Livonia et Borussia Evangelio; Roderico archiepiscopo Toletano indulsit, ut partem pecuniæ, in subsidium Hierosolymitanum imperatæ, converteret in sumptus belli Maurici, et eos, qui se transmarinæ expeditioni devoverant, commutato voto excitaret ad pugnandum contra Mauros; juvenem Henricum III, post obitum Joannis patris sui (1216) regem Angliæ, in tutelam Sedis Apostolicæ suscepit, et Philippum regem Galliæ ejusque filium Ludovicum ab occupanda illius ditione deterruit; componendis Italiæ motibus animum adjecit; alia ejus gesta suis locis commemorabimus (3).

11. Maxime sollicitus fuit Honorius III, ut bellum sacrum, in concilio Lateranensi contra Turcas decretum, compararetur; sed Pontificis conatibus obstiterunt perversa voluntas Friderici imperatoris, factiones Italorum, tumultus Albigenium in Gallia, dissensiones civiles in Anglia, bellum Mauricum in Hispania. Anno 1217 Andreas rex Hungariæ, cui Leopoldus dux Austriæ et Ludovicus dux Bavariæ se adjunxerunt, exercitum in Orientem duxit; quum Ptolemaidem pervenisset, cum regibus Hierosolymorum et Cypri atque magistris equitum Hospitalariorum, Templariorum et Teutonicorum de instaurando bello contra Sephedinum sultanum Ægypti contulit; verum post tres menses cum parte exercitus sui in Europam regressus est. Post ejus discessum

(1) Isto officio S. Dominicus et deinceps Fratres Prædicatores functi sunt. Conf. A. J. Catalan, *De magistro S. Palatii*, Romæ, 1751 in-4.

(2) De celebri hac indulgentia videsis Benedict. XIV, *De synodo diœcesana* l. XIII, c. 8; Grouwels, *Historia critica de indulgentia Portiuncula*; B. Picart, *Apologie de l'histoire de l'indulgence de Portiuncule*.

(3) Honorius III, *Epistolarum libri*; Raynald, ad an. 1216-27.

Ptolemaidem advenit magnus crucigerorum numerus e Germania, Brabantia, Frisia, Batavia et Norwegia, quorum auxilio in spem erecti principes Palæstini, anno 1218 classem duxerunt in Ægyptum et anno sequente munitissimam urbem Damiatam incredibili virium contentione expugnaverunt. Inde progressi sunt versus Cairum, sed ruptis Nili aggeribus et viis ab hostibus undique obstructis, anno 1221 cum barbaris palæstini coacti sunt et in Palæstinam redierunt.

Sub idem tempus Rusudes regina Georgianorum ad Honorium papam scripsit, se copiosum exercitum comparasse in Palæstinam mittendum, quam primum imperator Fridericus II in eam advenisset. Patriarcha Alexandrinus etiam Pontificem supplex precatus est, ut Europæos excitaret ad liberandos fratres suos a dura infidelium tyrannide. Honorius III eo instantius de hac re egit cum Friderico imperatore, quod hic crucem susceperat, sed præter speciosa promissa nihil ab eo impetravit (1).

12. In imperio autem Constantinopolitano Latini res suas auxerunt (2), Atticam, Corinthum, Thebas. Athenas aliasque Græciæ civitates subegerunt, quarum tamen multæ postea, inito fœdere cum Joannitio Bulgarorum rege, Latinorum jugum excusserunt. Anno 1205 Balduinus imperator I in oppugnatione urbis Adrianopolis a rege Bulgarorum interceptus et in Mysiam abductus, post sexdecim menses interiit. Henricus, frater ejus et in imperio successor, Bulgaros et Scytas, Thraciam vastantes, repressit, anno 1209 cum eorum rege pacem sancivit, ipsos Græcos sibi conciliavit finesque imperii sui protulit. Post ejus obitum (1216) electus et anno 1217 Romæ ab Honorio III coronatus fuit Petrus Corteniacus, comes Antisiodorensis, sed dum cum Joanne Columna cardinali, R. Pontificis legato, Constantinopolim tendebat, a Theodoro Comneno, Epiri dynasta, perfide interceptus, in carcere extinctus est. Tunc imperium demandatum fuit Roberto, Petri Corteniaci filio, qui anno 1221

(1) Raynald. ad an. 1217-22; Michaud, *Hist. des croisades*.

(2) Conf. supra p. 255.

Constantinopoli a Matthæo patriarcha coronatus, cum Theodoro Lascari Nicææ imperatore pacem iniit, cum Joanne Duca Theodori successore diuturnum et adversum bellum gessit, pluresque civitates in Asia minori amisit; adverso etiam Marte certavit cum Theodoro Comneno Epiri dynasta, qui capta Thessalonica, se imperatorem dixit et majorem partem Romaniae seu veteris Thraciae occupavit. Anno 1228 post mortem Roberti imperator salutatus fuit juvenis Balduinus II sub tutela Joannis Briennii, olim regis Hierosolymorum. Ex hoc tempore Latinorum imperium magis magisque imminutum, tandem anno 1261 deletum est.

13. Honorius papa III die 18 Martii 1227 vita excessit. Altera die in ejus locum omnium cardinalium consensu electus fuit Gregorius IX, antea appellatus Ugolinus, cardinalis episcopus Ostiensis, vitæ probitate, animi fortitudine ac doctrina conspicuus, qui Ecclesiam gubernavit usque ad annum 1241. Is in primis ad laboravit contrahendis undique auxiliis bellicis contra Turcæ; conciliandæ concordiae et componendis dissidiis inter principes et populos egregiam operam navavit; simultatem gravem habuit cum Friderico II, ut infra videbimus; ad excindendas Albigensium et Stadingorum, de quibus infra, sectas ardentè incubuit; ad convertendos infideles et reducendos hæreticos Evangelii præcones legatosque destinavit ad Saracenos, Græcos, Ruthenos, Borussos, alios; ecclesiasticam libertatem et immunitatem fortiter tuitus est; decessorum suorum decretales, ope S. Raymundi de Pennafort correctas et in quinque libros redactas, vulgavit, hujusque collectionis usum iudicibus in foris ecclesiasticis et magistris in scholis præscripsit; discordiam inter academiam Parisiensem et Ludovicum IX regem componere studuit, academiae leges et privilegia instauravit, sed magistros ejus corripuit, quod in exponenda S. Scriptura et tradenda theologia potius philosophorum quam Patrum sententiis uterentur magisque inanibus ratiociniis quam solidæ doctrinæ indulgerent (1).

(1) Gregor. IX, *Epistolarum libri*; Raynald. ad an. 1227 41.

14. Idem Pontifex solemniter approbavit Ordinem B. M. V. de mercede redemptionis captivorum. Jam supra a Joanne de Matha et Felice Valesio religiosum Ordinem pro redimendis Christianis, inter infideles captivis, institutum vidimus (1). Quum autem in Hispania bella Christianos inter et Mauros fere essent continua, novum in ea Ordinem ad redimendos captivos anno 1218 instituit S. Petrus Nolascus, qui nobili Occitaniae familia oriundus, filii regis Aragoniae praedagogus, omnes suas facultates redimendis captivis Christianis impendit, et ad idem opus, Raymundo de Penafort tunc Barcinonensi canonico et Jacobo rege Aragoniae cooperantibus, alios eodem spiritu animatos sibi sociavit; Ordinem, cujus ipse primus praepositus generalis fuit, sub patrocinio B. V. Mariae fundavit; sodales quarto voto, nimirum omnia bona sua, et, si opus foret, semetipsos pro redimendis captivis tradendi, adstrinxit. Gregorius IX observandam eis proposuit regulam S. Augustini. Confestim multi viri nobiles et divites huic Ordini adscripti sunt (2).

15. In Occitania post mortem Simonis Montfortii (1218) bellum contra Albigenes recrudit (3). Honorius papa III Ludovicum VIII regem Francorum excitavit, ut Almarico, patris sui Simonis Montfortii in comitatu Tolosano et in bello contra sectarios successori, opem ferret contra junio-rem Raymundum, senioris filium et alterum sectariorum defensorem. Regem etiam interpellavit Almaricus, eique comitatum Tolosanum obtulit. His perterritus Raymundus litteras submissionis ad Honorium papam dedit, et anno 1224 in synodo Montispessulana obedientiam erga Romanam ecclesiam ejusque Pontificem professus, jurejurando spondit, se fideliter custoditurum fidem catholicam, haereticam pravitatem e terris suis extirpaturum et Almarico facturum satis; sed nihil executioni mandavit (4). Quapropter cardinalis Romanus, Honorii III legatus, anno 1226 in synodo Parisiensi Raymundum excommunicavit, Ludovicum

(1) Vide p. 243.

(2) Bolland. *Acta SS.* 31 Jan.; Helyot, *Hist. des Ordres relig.* tom, III.

(3) Vide p. 257.

(4) Labbe, tom. XI, p. 289.

regem ad cruciatum bellum contra perduellem hæreticorum fautorem hortatus est, eique comitatum Tolosanum et alias terras, quas Almaricus regi cesserat, confirmavit. Ludovicus VIII exercitum in Occitaniam duxit, varias urbes et arces cepit, sed brevi post obiit. Sub juniore Ludovico IX, hortante Gregorio papa IX, Imbertus Bellojocensis bellum prosecutus est eo cum successu, ut Raymundus ad incitas redactus, anno 1228 præscriptis ab apostolico legato et Francorum rege pacis conditionibus assenserit. Earum summa erat, ut Raymundus Ecclesiæ et regi fidelis esset, hæreticos e terris suis pelleret, damna ecclesiis illata resarciret earumque libertatem et jura defenderet, duobus theologis, totidem decretorum magistris, sex liberalium artium professoribus et duobus grammaticis, qui Tolosæ docerent, annum stipendium numeraret (1). Quibus pactis et juratis Raymundus a legato Pontificis ab excommunicatione absolutus et Ecclesiæ reconciliatus fuit, accepta in pœnitentiam quinquennali militia in Palæstina contra Turcas (2). Ita demum bello Albigensi finis constitutus est, et cum brevi post formata in Occitania S. Inquisitione, hæretici nusquam tuto agerent, secta deperiit.

16. Contra S. Inquisitionem querelas, obtrectiones atque convicia congesserunt religionis catholicæ hostes, hæretici, deistæ, increduli, inter quos encyclopedistæ, Voltaire, Rousseau. II omnes vel e magna rerum inscitia vel e malevola mente de S. Inquisitionis instituto ejusque scopo et ratione turpiter detraxerunt, leges a potestate civili contra hæreticos sancitas pœnasque corporales a curiis sæcularibus in eos exercitas, cum S. Inquisitione confuderunt, immoderatas quandoque inquisitorum procedendi rationes, quas petulanter exaggerant, contra ipsum Inquisitionis institutum objecerunt.

Finis autem S. Inquisitionis fuit catholicæ fidei conservatio, quæ cum in primis episcoporum in suis diœcesibus et

(1) Sic instituta fuit Universitas Tolosana, quam Gregorius papa IX anno 1233 confirmavit eique eadem, quibus Parisiensis gaudebat, privilegia concessit.

(2) Labbe, tom. XI, p. 415.

maxime RR. Pontificum in universa Ecclesia curis sit demandata, summum eorum officium est, inquirere in eos, qui Fidei depositum corrumpunt, eosdem judicare, ab hæresi reducere et obstinatos condemnare. quemadmodum in omni societate contra prævaricatores proceditur. Ejusmodi inquisitionis genus ab Ecclesiæ initiis contra hæresum auctores eorumque asseclas exercitum fuit. Ex quo tempore imperatores, reges, principes et populi catholicam fidem professi sunt, illi etiam qua Ecclesiæ filii et protectores, leges pœnasque sanxerunt contra catholicæ doctrinæ corruptores et ecclesiasticæ pacis perturbatores, seu hæreticos et schismaticos, tanto magis; quod hi sua in Ecclesiam rebellione ipsius reipublicæ seu societatis pacem et securitatem passim perturbabant. Medio ævō societas christiana ita erat formata, ut qui religionis catholicæ capita violarent, in ipsam quoque societatem graviter delinquere reputarentur, et ideo non ecclesiastica tantum, sed civilis etiam potestas in eosdem animadverteret. Quum vero duodecimo et sequentibus sæculis hæretici non, uti veteres olim, unum alterumve Fidei dogma, sed totam Ecclesiæ auctoritatem, cunctam regiminis ecclesiastici formam et saluberrima quæque Catholicorum instituta temere oppugnarent, omni- que obedientiæ freno excusso, Ecclesiam et civitatem funestissimis motibus concuterent, ab utraque potestate, ecclesiastica ac civili, diligentius in illos inquisitum et secundum leges sancitas animadversum fuit.

Anno 1163 synodus Turonensis, ab Alexandro papa III coacta, episcoporum et sacerdotum vigilantiam excitavit contra hæreticos, in partibus Tolosanis commorantes, mandavitque, ut deprehensi sectarii per principes catholicos custodiæ manciparentur et bonorum suorum jactura multarentur (1). Anno 1179 concilium Lateranense III christianos principes et populos excitavit, ut Catharos, Albigenses aliosque diversorum nominum sectarios, Ecclesiæ et societatis perturbatores, armis, bonorum confiscatione, carcere, exilio compescerent (2). Anno 1184 Lucius papa III in

(1) Labbe, tom. XX, p. 1419.

(2) Ibid. p. 1522.

frequenti episcoporum, imperatoris aliorumque principum conventu, Veronæ habito, constituit, ut episcopi tum per se tum per alios boni testimonii viros et juramento obstrictos, hæreticos perquirerent et obstinatos relinquerent sæcularis iudicis arbitrio pro gravitate facinoris puniendos (1). Vidimus quæ supra anno 1215 de eodem negotio statuta fuerunt in concilio Lateranensi IV. Anno 1229 synodus Tolosana sub Romano cardinali legato, Raymundo comite aliisque præsentibus, decrevit, ut episcopi in singulis parochiis constituerent unum sacerdotem et duos, vel tres boni testimonii laicos, juramento obstrictos, qui hæreticos diligenter inquirerent et episcopis dominisque locorum seu ballivis indicarent, ut nullus dominus hæreticos in suis terris toleraret, ut qui sponte ab hæresi ad catholicam fidem rediissent, domicilia eligerent in civitatibus, nulla hæreseos suspitione notatis, qui vero metu pœnarum aut alia de causa se convertissent, ab episcopo custodiæ manciparentur, ne alios corrumperent, nemo autem ut hæreticus puniretur, nisi quæ talis ab ecclesiastica potestate iudicatus. Quæ decreta ut ab omnibus observarentur, Raymundus comes Tolosanus anno 1233, e consilio episcoporum procerumque, statuta iisdem decretis maxime conformia promulgavit (2). Anno 1233 Gregorius papa IX officium S. inquisitionis in Gallia meridionali demandavit FF. Prædicatoribus, scripsitque ad episcopos, ut iis in isto officio opem et consilium præstarent. Quapropter anno 1235 episcopi provinciarum Narbonensis, Arelatensis et Aquensis convenerunt Narbonem, edideruntque 29 capitula de ratione fungendi munere inquisitionis, de pœnis constituendis tum iis qui ab hæresi converterentur tum his qui in ea essent obstinati, deque signis, quibus hæretici eorumque fautores detegi possent (3).

Ex hoc tempore tribunalia inquisitionis instituta sunt, ad quæ hæretici vel de hæresi suspecti aut gravium in Religionem criminum rei deferebantur, iis, qui criminis convicti, convertebantur, pœnitentia præscribebatur, obstinati vero

(1) Vide p. 236-37.

(2) Labbe, tom. XI, p. 426-449.

(3) Ibid. p. 487.

post iudicium ecclesiasticum tradebantur curiæ sæculari, quæ de iisdem secundum leges decernebat. Gregorius IX sicuti in Gallia meridionali, ita etiam in aliis regionibus officium inquisitionis demandavit FF. Prædicatoribus; cooperante enim utraque potestate, ecclesiastica et civili, S. inquisitionis tribunalia in Italia, Hispania, Lusitania aliisque in locis instituta sunt, quamvis in nonnullis post aliquod tempus sublata (1).

17. In Germania, præsertim in hodierno ducatu Oldenburgensi, ingentes turbas jam inde a posterioribus præcedentis sæculi annis excitarunt Stadingi, homines fanatici, plerumque nautæ et rustici; qui in confinibus Frisiæ, Saxoniae et Bremensi tractu paludibus et fluminibus circumcincti, utramque potestatem, ecclesiasticam et civilem, spernebant; Ecclesiam ejusque ministros, imperatorem et principes conviciis proscindebant; in monachos et clericos, quos prehendere poterant, crudeliter sæviebant; ecclesiæ sacramenta atque instituta ignominiose tractabant; et dæmone magistro se nefandis flagitiis dabant. Gregorius papa IX archiepiscopos Moguntinum et Bremensem litteris excitavit, ut nefarios sectarios perquirerent, secundum canonum rigorem in eos procederent et cruciatam expeditionem contra eosdem compararent. Archiepiscopus Bremensis demandatum sibi officium fortiter, nonnunquam forte severius, executus est. Alii sectam deseruerunt, alii igne damnati, alii a crucigeris sub Henrico duce Brabantiae et Florentio comite Hollandiae cæsi, reliqui huc illuc dispersi sunt (2).

18. In regionibus vero Septentrionalibus ad littora maris Baltici christiana religio nova incrementa cepit. In primis bellicosa Livonum gens ab idolorum cultu et barbara vitæ ratione ad veri Dei cultum et humaniores mores perducta fuit. Jam anno 1186 Meinardus, canonicus regularis monas-

(1) Conf. R. P. Panpi, *Della puntzione degli eretici e del tribunale della S. inquisitione*. Rom. 1795 in-4; A. Muzzarelli, *Sur l'inquisition*, opusculum 10; le comte de Maistre, *Lettres à un gentilhomme russe sur l'inquisition espagnole*; Balnes, *Le Protestantisme comparé au Catholicisme*, tom. II, c. 36-37.

(2) Raynald. ad an. 1233-34.

terii Segebergensis, in Livoniam transierat, et Ykescolæ ecclesiam seu cœtum christianum e conversis Livonibus formavit; quod cum audivisset Hartvicus archiepiscopus Bremensis, ad cujus provinciam ista regio referebatur, Meinardum ordinavit episcopum Livonum. Anno 1196 defuncto Meinardo successit Bertholdus, antea abbas Luken'sis Ordinis Cisterciensis in Saxonia. Cum vero Livones ethnici omni modo vexarent Evangelii præcones et credentes, Bertholdus ad vindicandam evangelicæ prædicationis libertatem in Livonia, cruciatam expeditionem e Saxonia evocavit, qua domiti Livones Evangelii ministros admiserunt et magno numero baptismum susceperunt. Verum post crucigerorum discessum multi Fide abjecta, eos qui in illa erant constantes, cruciatibus affecerunt et sacerdotibus e terris suis exire sub pœna mortis mandarunt. Albertus e canonico Bremensi anno 1198 post Bertholdum episcopus Livonum, anno 1200 nova expeditione cruciata Livones vicit; ad defendendam religionis christianæ professionem, in loco, qui Riga dictus est, Germanorum coloniam condidit, quo et sedem episcopalem transtulit, et anno 1202 ad præstanda contra infidelium impetus servitia militaria instituit Ordinem equestrem Ensiferorum seu Fratrum militiæ Christi. Ex hoc tempore Livones passim christiana sacra amplexi sunt, et cum anno 1210 princeps Poloczensis pro tributis, quæ ei Livones antea pendebant, eorum terram cessisset Alberto episcopo, religionis christianæ professio in Livonia amplius firmata fuit (1).

Idem Albertus omnes suas vires impendit ad convertendos Estonos, inter quos anno 1211 crucigerorum opera superatos, Evangelium prædicandum curavit, et ex assensu Romani Pontificis Theodoricum, abbatem Dunamundensem, illorum episcopum ordinavit. Brevi post etiam Semgallos, qui orientalem partem Curlandiæ incolebant, ad postulandum baptismum adduxit et anno 1217 Bernardum, alterum abbatem Dunamundensem, Semgalliæ episcopum consecravit. Anno 1218

(1) Helmold, *Chronica Slavorum*; H. Letti, *Origines Livoniæ sacræ et civiles*.

Waldemar II rex Daniæ adversus rebelles Estonos evocatus, eos vicit, ad pendendum tributum et ad admittendos Evangelii præcones adegit, duosque episcopos Danos ibidem constituit, unum Revaliæ, alterum Wironiæ. Incolæ quoque insulæ Oeseliæ a crucigeris subacti, anno 1227 piraticis excursionibus nuncium remiserunt, et baptismum atque episcopum, quem Guilielmus Apostolicæ Sedis legatus pro iis ordinavit, susceperunt. Anno 1230 Curlandi sua sponte christiana sacra amplexi sunt, quos idem Guilielmus legatus partim episcopo Rigano partim episcopo Semgalliæ et partim proprio episcopo commisit (1).

Simili fere ratione Borussorum conversio effecta fuit. Erat Borussorum gens ferocissima. Jam sub exitum sæculi X S. Adalbertus, et sub initia sæculi XI S, Bruno alias Bonifacius frustra illis Evangelium prædicare tentaverant (2). Frustra etiam duces Poloniæ sæculo XI et sequente ferocem gentem, quæ fines eorum continuo vastabat, armis domare et ad christianam religionem perducere conati fuerant. Primis sæculi XIII annis Christianus, monachus Cisterciensis in Pomerania, cum aliquot sociis ejusdem Ordinis Borussis Evangelium prædicavit eo cum successu, ut multi baptismum susciperent, quibus anno 1215 idem Christianus a R. Pontifice episcopus datus est. Verum paulo post Borussi christianam religionem proscripserunt, eos qui illam susceperant, ad eandem deserendam suppliciis coegerunt, provincias Polonicas Culmiam et Masoviam dire vastaverunt, ultra 300 ecclesias et monasteria destruxerunt. Conradus dux Masoviæ et Christianus episcopus armis crucigerorum territorium Culmiense recuperarunt, cujus partem Christianus episcopus a duce Conrado accepit. Cum tamen ambo ad reprimendos Borussorum impetus non sufficerent, evocarunt equites Teutonicos tunc temporis Venetiis morantes, qui, accepto R. Pontificis et imperatoris assensu, anno 1230 bellum contra Borussos susceperunt ea conditione, ut sibi

(1) *Chron. Livon.*; G-bhard, *Geschichte aller Wendisch-Slavtschen Staaten*; Doellinger, *Histoire de l'Église*, époque IV, ch. 1.

(2) Vide p. 125.

cederentur omnes terræ, quas infidelibus eriperent. Reipsa equites Teutonici aucti auxilio crucigerorum, qui e Germania et Polonia accurrebant, jam anno 1240 quinque Borussię provincias, deinde reliquas sibi subegerunt. Ex eo tempore missionarii, præsertim Fratres Prædicatores a RR. Pontificibus in Borussiam destinati, Evangelium longe lateque illic prædicaverunt et incolas passim ad christianam fidem converterunt. Anno 1243 Innocentius papa IV subactas a Teutonicis provincias distribuit in tres diöceses (1).

Ex quo tempore Livones, Estoncs, Curlandi, Borussi christiana sacra amplexi sunt, feroci suæ vivendi rationi, piraticis excursionibus, polygamie, sacrificiis humanis aliisque nefandis facinoribus nuncium remiserunt, et una cum Religione humanitas et opulentia inter eos floruerunt.

19. Interea dissidia gravia sacerdotium inter et imperium exorta sunt. Fridericus II spem quam omnibus fecerat, turpiter fefellit, et jurata promissa sprexit (2). Anno 1220 Romæ ab Honorio papa III augustus coronatus, rursus crucem e manu Ugolini accipiens promiserat, se anno sequente in Syriam profecturum. Verum contra pacta jurata regnum Siciliæ retinuit, profectionem suam in Syriam, non obstantibus continuis Pontificis admonitionibus, in dies distulit, Joannem Briennium Hierosolymorum regem, cujus filiam Jolandam post obitum Constantiæ uxorem duxerat, ad cedendum sibi regis Hierosolymitani honorem et jura coegit, jus eligendi episcopos ad sedes vacantes in Italia usurpavit, et canonice electos ejecit. Honorius papa eum frequenter admonuit; imperator vero Pontificem juste offensum, novis promissis placare studuit. Eadem promissa Fridericus fecit Gregorio IX, edixitque, ut crucigeri Brundisium in Italia convenirent. Reipsa illuc e diversis regionibus convenerunt plurima crucigerorum millia, sed imperatore moras nectente, magna illorum pars sævientibus caloribus, morbis, siti, aliisque incommodis periit. Gregorius IX perjurum impera-

(1) Doellinger, loc. cit.; P. de Dusburg, *Chronicon Prussię*; Arnold, *Kirchengeschichte des Königr. Preussen*.

(2) Conf. p. 256.

torem 29 Septembris 1227 excommunicavit et qua talem universæ Ecclesiæ denuntiavit. Anno sequente excommunicationem in eundem redintegravit in Cœna Domini sacrisque interdixit loca, in quibus Fridericus ageret. Imperator ira percitus, Romanos, præsertim Frangipanes, contra Pontificem, qui secessit Perusiam, excitavit, et ut se injuste excommunicatum probaret, cum paucis copiis in Syriam transfretavit; sed illic cum hostibus non dimicare, et pacisci cœpit, et anno 1229, reclamantibus licet Christianis Palæstinæ, cum sultano Ægypti indecoras decem annorum inducias pepigit. Interim Raynaldus et Bertholdus, ducis Spoletani filii, quibus imperator vices suas in Italia demandaverat, Romanæ ecclesiæ patrimonium armis invaserunt magnamque sævitiam in clericos et laicos exercuerunt.

Fridericus in Italiam redux, pro conficienda cum Pontifice pace, ad Gregorium IX. jam a Romanis in urbem revocatum, oratores misit. Anno 1230 pax confecta est, et postquam imperator jurejurando spondidisset, se Ecclesiæ libertatem et jura, quæ violaverat, restitutum illataque ecclesiis, monasteriis vel personis mala reparaturum, ab omnibus censuris absolutus fuit (1).

Verum perfidus imperator promissa Pontifici facta non curavit; Longobardorum dissidiis et rebellione filii sui Henrici in Germania distractus, aliquandiu ab apertis inimiciis contra Pontificem abstinuit; sed filio suo Henrico et plerisque Longobardiæ civitatibus in ordinem redactis, novis injuriis Gregorium papam saturavit; Entium nothum suum creavit regem Sardiniae, quæ ab antiquis temporibus Apostolicæ Sedis juris erat; totius Italiæ ipsiusque urbis Romæ, deleta Pontificis principatu, imperium concupivit; Romanos ad seditionem et ad pellendum ex urbe Pontificem excitavit; in Sicilia ecclesiasticas libertates et personas oppressit. Quapropter Gregorius papa anno 1239 contumacem et perjurum imperatorem rursus excommunicavit omnesque fidelitatis juramento ei obstrictos, ab illius observatione solutos decla-

(1) Raynald. ad an. 1220-30.

ravit. Fridericus exercitum Romam duxit, sed Romani se urbis defensionem accinxerunt; quare mutato consilio ditionem Romanæ ecclesiæ pervasit et devastavit, in omnes qui stabant a partibus Pontificis sæviit, totamque Italiam dissidiis, odiis, factionibus, bellis implevit. Notissimæ sunt factiones Guelphorum et Gibelinorum, e quibus hi imperii, illi Ecclesiæ partes defendebant, adeo ut provinciæ provinciis, civitates civitatibus, familiæ familiis essent infensæ (1).

Gregorius IX ut luctuosis Ecclesiæ malis præsentissimum, adferret remedium, e cardinalium consilio anno 1240 generale concilium Romæ indixit. Fridericus, qui antea concilium generale appellaverat, nunc terrore minisque illud impedire conatus est; quin imo Genuensium triremes, qui multos præsules e Gallia, Hispania et aliis regionibus Romam ducebant, per Entium nothum intercipi jussit; nonnulli præsules aquis submersi, alii, paucis qui evaserunt exceptis, in carceres coniecti sunt (2).

Brevi post, nempe 21 Augusti 1241, Gregorius papa mœrore confectus, sed pietate rebusque gestis clarissimus occubuit. In ejus locum electus fuit Cælestinus IV, Mediolanensis, antea Gaufridus Castilionæus, qui die decimo septimo ab electione, secundum multos scriptores nondum consecratus, obiit, Tunc propter turbas, quas iniquus imperator in Italia et in urbe Roma fovebat. Sedes Apostolica vacavit fere viginti mensibus. Tandem Fridericus, a Ludovico IX rege Francorum aliisque principibus interpellatus, cardinales et alios præsules, quos carceri mancipaverat, dimisit. Tunc coactis Anagninæ comitiis, 24 Junii 1243 pontifex electus fuit Innocentius IV, Genuensis, antea cardinalis Sinibaldus Fliscus (3). Hic omnia tentavit, ut concordiam sacerdotum inter et imperium restitueret. Fridericus a Viterbiensibus magna clade affectus, anno 1244 cum Pontifice de restituenda pace egit; sed paulo post omnes pacis condiciones, de quibus

(1) De origine et historia Guelphorum et Gibelinorum vid. Muratori. *Antiquit. ital.* tom. III, diss. 51.

(2) Raynald. ad an. 1230-41.

(3) Idem. ad an. 1241-43.

utriusque partis legati convenerant, rejecit, Pontificem novis injuriis affecit eique ad se properanti insidias struxit. Quapropter Innocentius papa in Galliam transiit, et anno 1245 Lugduni generale concilium, a Gregorio IX Romæ indictum, celebravit. In hoc concilio Pontifex, Friderici improbitate et tyrannide expositis, sententiam in eum dixit, qua eundem excommunicatum omnique honore, imperio et regno Siciliæ privatum denunciavit, subditos a jurata ei fide absolvit, iis, ad quos spectabat, potestatem eligendi novum imperatorem fecit, et omnibus prohibuit, quominus Friderico consilium aut auxilium præstarent.

Secundum Pontificis rescriptum principes Germaniæ, abjecto Friderico, anno 1246 elegerunt Henricum lantgravium Hassiæ et Thuringiæ, qui cum anno sequente e vulnere, in prælio cum Conrado filio Friderici accepto, occubisset, electus fuit Guilielmus comes Hollandiæ, qui cum Conrado de imperio certavit. Fridericus vero bellum prosequabatur, in Italia; anno 1248 ingenti clade affectus a Parmensibus, secessit in Apuliam, bellum continuandum relinquens Entio notho suo. Entius anno sequente a Bononiensibus captus, postea in carcere obiit. Fridericus vero Mauros ex Africa evocavit, sed anno 1250 Florentiæ apud Tarentum omnibus invisus decessit (1). Verumtamen post ejus mortem neque in Italia neque in Germania turbarum finis fuit, ut videbimus.

20. Concilio, quod supra ab Innocentio IV Lugduni celebratum fuisse diximus, interfuerunt, præter cardinales, patriarchæ Constantinopolitanus, Antiochenus et Aquilejensis. 140 episcopi, multi, religiosorum Ordinum superiores, Balduinus II imperator Constantinopolitanus et principum Europæorum oratores. Præsedit Pontifex ipse, qui in celebri ad concilium oratione causas, propter quas patres convocati erant, exposuit, nimirum disciplinam in clero et populo collapsam, Friderici improbitatem et persecutionem, Turcarum in Palæstina progressus, Constantinopolitani Latinorum imperii discrimen, Mogolorum seu Tartarorum in Russiam,

(1) Raynald. ad an. 1243-50.

Poloniam et Hungariam irruptiones. Habitæ sunt tres sessiones. Vidimus quid actum fuerit in causa Friderici; de cæteris causis edita sunt 17 capitula, quorum 12 priora spectant ad iudicia ecclesiastica eorumque formas; XIII capitulo consulitur bonorum ecclesiasticorum conservationi; XIV et XV decernitur subsidium ferendum Terræ sanctæ et imperio Constantinopolitano; XVI agitur de reprimendis Tartarorum in terras Christianorum irruptionibus, et XVII de expeditione cruciata contra Turcas (1). Porro hoc Lugdunense concilium a Catholicis constanter inter œcumenica numeratum fuit.

21. Christianorum res in Palæstina post pactas anno 1229 a Friderico II cum sultano Ægypti inducias collapsæ sunt. Anno 1244 tartarica gens Chorosanorum seu Charizinorum, quæ a Mogolis terra sua ejecta, in Asiam anteriorem irruit, consilio sultani Ægypti Hierosolymam, quam sultanus cesserat Friderico, expugnavit, sacrum Sepulcrum evertit et ingentem cladem Christianis intulit. Anno 1248 S. Ludovicus, Francorum rex IX secundum votum Deo factum copias in Orientem duxit; primo movit in Ægyptum; anno 1249 Damiatam, fugato sultano, occupavit, et hostes perterritos persequi cogitabat, sed alii ei moras suaserunt usque ad novorum crucigerorum adventum. Verum sultanus recollectis viribus crucigeros, otio et morbis labefactatos, aggressus est, acie vicit, ipsumque regem et multos nobiles cepit anno 1250. S. Ludovicus in captivitate egregia christianæ constantiæ specimina præbuit; deinde sua suorumque libertate redempta, transiit in Palæstinam, ubi rebus Christianorum utcumque consuluit donec, audita matris suæ morte pactisque cum sultano induciis, anno 1254 in Galliam rediit (2).

22. Quod ad ecclesiarum in Oriente statum spectat, ecclesia Græca tristi schismate se a Latina divellerat. Gregorius IX anno 1233 ad restituendam utriusque ecclesiæ unionem legatos miserat Nicæam ad Joannem Ducam et Germanum patriarcham; multæ quidem collationes de negotio unionis,

(1) Labbe, tom. XI, p. 638.

(2) Joinville, *Vie de S. Louis*, Raynald. ad an. 1248-54.

de processione Spiritus S. et pane eucharistico habitæ sunt, sed nihil effectum. Idem negotium anno 1249 frustra tentavit Innocentius IV; is summopere sollicitus fuit de Græcis in insula Cypro, quorum archiepiscopo potestatem dedit constituendi quatuordecim episcopos suæ nationis, cum totidem sedes episcopales ab antiquo in Cypro fuissent; concessit, ut ii eorumque saccessores, in obedientia Romanæ ecclesiæ permanentes, a jurisdictione prælatorum latinorum liberi essent (1). Anno 1256 Alexander IV novis legationibus unionis negotium tentavit, sed sine effectu, Græci enim de unione non ex animo agebant, sed tantum ut Pontifices a mittendis latino Constantinopolis imperatori subsidiis detinerent. Capta anno 1261 a Græcis Constantinopoli, Michael Palæologus eorum imperator, cum Romanis Pontificibus, Urbano IV, Clemente IV et Gregorio X, de unione ecclesiæ Græcæ cum Latina egit; quæ unio anno 1274 in concilio Lugdunensi II confecta fuit (2).

Alii populi Orientales, jam dudum Nestorianorum vel Eutychanorum erroribus ab Ecclesia avulsi, majorem pensionem redeundi ad catholicam unionem præbuerunt, partim adlecti spe fore ut Latinorum crucigerorum ope a saracenica tyrannide liberarentur, partim excitati a piis missionariis, quos RR. Pontifices ex Ordinibus S. Dominici et S. Francisci ad populos istos destinaverant. Anno 1237 Philippus, FF. Prædicatorum in Terra sancta prior, in litteris ad Gregorium IX datis scribebat, patriarcham Jacobitarum, cujus jurisdictio ad 60 provincias extendebatur, et in qua erant Chaldæi, Medi, Armeni et Persæ cum multis episcopis et monachis venisse Jerusalem, et abjurata omni hæresi, obedientiam Romanæ ecclesiæ esse professum; idem præstitisse duos archiepiscopos, unum jacobitam qui in Phœnicia, alterum nestorianum qui in Syria sectæ suæ ecclesiis præerat; patriarcham Jacobitarum, cui Ægyptus, Lybia, Æthiopia et India minor suberant conversionem ad Ecclesiæ unitatem promississe jamque varios errores cor-

(1) Raynald, ad an. 1250 et 1254.

(2) L. Allatius, *De Ecclesiæ occid. et orient. perpetua consensione*.

rexisse; idem pollicitum esse patriarcham Nestorianorum in India majori; Maronitas montis Libani constanter in Ecclesiæ obedientia perseverare; quatuor FF. Prædicatores in Armeniam, rege et proceribus postulantibus, esse profectos ad ediscendam regionis linguam, et generatim FF. Prædicatores magno cum fructu fidem catholicam in istis regionibus propagare, solos Græcos in suo schismate manere pertinaces (1).

Gregorius acceptis his litteris, epistolam scripsit ad patriarcham Jacobitarum orientalium, qua ei suum ad Ecclesiæ unitatem reditum gratulatus est; Armenorum regi et reginæ varia privilegia et eorum catholico seu patriarchæ pallium misit. Innocentius IV a patriarcha Armenorum litteras accepit, maximæ in Sedem Apostolicam observantiæ plenas. Idem Pontifex accepit fidei professionem ab Ignatio patriarcha Jacobitarum orientalium, qui Pontifici tanquam summo patrum et Romanæ ecclesiæ ceu omnium matri obedientiam, doctrinam de Jesu Christo, Deo et homine sine naturarum confusione, damnato Eutychete, fidemque a B. Petro principe Apostolorum prædicatam et a Nicæno concilio definitam profitebatur; addebat, hanc ipsam esse fidem suorum subditorum. Alias litteras cum fidei professione accepit Innocentius IV a Nestorianis, qui et ipsi suam erga R. Pontificem obedientiam fidemque de Jesu Christo, Deo et homine in una persona, testabantur (2).

Idem Pontifex ad Jacobitas, Nestorianos et schismaticos Græcos ad Ecclesiæ unionem reducendos anno 1247 vices suas in Armenia, Syria et Ægypto commissit Laurentio ex Ordine FF. Minorum. Jam anno 1245 viros religiosos e S. Francisci et S. Dominici Ordinibus legaverat in remotas Asiæ partes ad Mogolorum Tartarorum principes. Religionem christianam in regionibus ad orientem et septentrionem Persidis quondam a Nestorianis propagatam vidimus (3). Sub initia hujus sæculi regiones istas longe lateque occupa-

(1) Apud M. Paris. *Hist. Angl.* ad an. 1237; Raynald, ad an. 1237.

(2) Raynald, ad an. 1238, 1239, 1247.

(3) Vide p. 93 et 225.

runt Mogoli duce Chingischano seu Tehingviz-khan, qui imperium suum in omnem Tartariam, Persidem et in Sinas usque extendit obiitque anno 1227. Ejus filii ab extremitate Coreæ usque ad Russiam et Poloniam imperium protulerunt. Interim plerique principes Mogoli, præsertim summi eorum chani seu imperatores, in terris suis Christianos tolerarunt; FF. Prædicatores et Minores, quos Innocentius IV et alii deinceps Pontifices ad eos destinarunt, passim bene habuerunt; nonnulli etiam baptisum susceperunt. Piis missionariorum catholicorum conatibus plurimum obstabant invidia Nestorianorum et inhumanitas atque indifferentia principum barbarorum in religionis negotio. Nihilominus post sæculi hujus medium Christianorum cœtus in Sinis, Perside aliisque regionibus aucti sunt. Joannes de Montecorvino, Ordinis S. Francisci, cum aliis ejusdem Ordinis fratribus a Nicolao IV anno 1288 in prædictas terras destinatus, in civitate Sinarum metropoli, Cambali nunc Pechino, sex millia hominum baptizavit, et anno 1207 a Clemente V Cambaliensis seu Pechinensis archiepiscopus creatus fuit, cui idem Pontifex septem episcopos suffraganeos ex eodem S. Francisci Ordine designavit. Verum ab anno 1369, tum propter missionariorum defectum tum propter novam imperantium dynastiam, religio christiana ibidem deperiit (1).

23. In Marochitano etiam Africæ regno religio christiana propagata fuit. Anno quippe 1220 quinque viri religiosi ex Ordine FF. Minorum in Marochium profecti sunt ad tentandam Maurorem conversionem; quamvis injuriis affecti et regno ejecti, ardore apostolico Evangelium infidelibus annuntiarunt, sed eodem anno rursus intercepti, martyrium perpassi sunt (2). Eorum exemplo excitati alii septem ejusdem Ordinis viri, anno 1221 sacram missionem ad Mauros susceperunt, sed in urbe Septa prehensi, capitis damnati sunt (3). Fortissimis his Fidei præconibus successerunt alii,

(1) Assemani *Biblioth. orient.* tom. III; Wadingh, *Annales FF. Minor.*; Renaudot, *Relations anciennes.*

(2) Bolland, *Acta SS.* 16 Jan.

(3) Ibid. 13 Oct.

quorum laboribus atque sudoribus Christianorum numerus ita auctus est, ut Gregorius IX anno 1237 episcopum ex eodem Franciscanorum Ordine pro Marochio ordinaverit (1).

24. Innocentius IV, ut vidimus, 24 Junii 1243 ad summum Ecclesiæ regimen evectus fuit (2). Jam diximus quæ hic Pontifex in simultate cum Friderico imperatore II, Lugduni in concilio, et pro conversione hæreticorum atque infidelium egerit. Idem Pontifex Congregationem Silvestrinorum, anno 1231, a B. Silvestro Guzolino sub regula S. Benedicti ad Montemfanum in Piceno institutam, et Ordinem Servorum B. V. Mariæ, a septem viris Florentinis, genere ac pietate claris, anno 1233 sub regula S. Augustini in monte Senario cœptum, approbavit. Alia ejus gesta suis locis indicabimus.

25. Scriptoribus ecclesiasticis, qui priori hujus sæculi medio floruerunt, adnumerandi sunt qui sequuntur. B. Albertus, propter multiplicem eruditionem cognominatus Magnus, anno 1202 nobili Sueviæ familia natus et anno 1221 Ordinem FF. Prædicatorum ingressus, Coloniae et Parisiis SS. Litteras summa cum fama interpretatus est; anno 1260 ab Alexandro IV creatus episcopus Ratisbonensis, post biennium episcopatu dimisso, Coloniam rediit, seque totum tradendis rebus theologicis et scribendis libris dedit; opera multa reliquit dialectica, mathematica, physica, metaphysica, ethica, theologica (3). Hugo a S^{to} Caro, doctor Parisiensis, Ordinis FF. Prædicatorum et R. E. cardinalis, reliquit Concordantiam Bibliorum et glossas breves in universam Scripturam secundum quadruplicem sensum (4), Alexander, Anglus, a monasterio Hales, in quo institutus fuit, cognominatus Halensis, Ordinis FF. Minorum, Parisiis tanta cum laude philosophiam et theologiam tradidit, ut doctor irrefragabilis diceretur; scripsit Summam theologicam in quatuor partes distributam (5). Guilielmus patria Arvernus et episcopus Parisiensis, docte scripsit de fide, de sacramentis,

(1) Raynald. ad an. 1237.

(2) Vide p. 276.

(3) Lugdun. 1651, 21 tom. in-fol.

(4) Venet. 1737, 8 tom. in-fol.

(5) Venet. 1575, 4 vol. in-fol.

de universo aliisque (1). S. Raymundus de Pennafort, Barcinonensis, Ord. FF. Præd., Gregorio IX in conficienda decretalium collectione opem præstitit scripsitque Summam casuum conscientiae (2). Vincentius Bellovacensis, Ord. FF. Præd., e variis auctoribus adornavit Speculum triplex, doctrinale, naturale et historiale (3). Moneta, patria Cremonensis, Ord. FF. Præd. et in ditione Mediolanensi hæreticorum inquisitor, edidit libros quinque contra Catharos et Waldenses (4). Reinerus Sachonius, Ord. FF. Præd. et in Longobardia hæreticorum inquisitor, scripsit Summam de Catharis et Leonistis. Lucas episcopus Tudensis in Hispania, reliquit libros tres de fidei controversiis contra Albigenes (5), et chronicon (6). Petrus monachus Cisterciensis vallis Cernai, edidit historiam Albigenium (7). Jacobus de Vitriaco, ex episcopo Ptolemaidis in Palæstina cardinalis episcopus Tusculanus, adornavit libros tres historiæ orientalis et occidentalis. Rodericus Ximenes, archiepiscopus Toletanus, reliquit libros novem de rebus Hispaniæ cum brevi historia Gothorum, Suevorum, Alanorum, Vandalorum, et Arabum. Matthæus Paris, Anglus, Ordinis S. Benedicti, collegit historiam rerum Anglicarum ab anno 1066 usque ad 1259 (8).

26. Quum Innocentius papa IV die 7 Decembris 1254 Neapoli supremum diem obiisset, ei 12 ejusdem mensis suffectus est Raynaldus episcopus Ostiensis, pietate, humilitate et mansuetudine spectatissimus, qui sub Alexandri IV nomine Ecclesiam gubernavit usque ad annum 1261. Is Ordines Mendicantes contra eorum adversarios tuitus est, lites contra eosdem in Universitate Parisiensi excitatas composuit, mandavitque doctoribus sæcularibus, ut illis magisterium et cathedras, quibus privati fuerant, redderent; Guilielmum a

(1) Aurel. 1674, 2 vol. in-fol.

(2) Lugdun. 1728 et Veron. 1744 in-fol.

(3) Duaci, 1624, 4 vol. in-fol.

(4) Romæ, 1743, in-fol.

(5) Ingolstad. 1612.

(6) *Hispan. Illustrat.* tom. IV.

(7) Trecis, 1615 in-8.

(8) Londin. 1640, 2 vol. in-fol.

S^{to} Amore, S. Facultatis doctorem et præcipuum turbarum auctorem, ecclesiasticis beneficiis privavit, ex albo doctorum expunxit ejusque librum *De periculis novissimorum temporum*, contra Ordines Mendicantes editum, damnavit et igni devovit. Varias diversorum nominum Congregationes eremitarum sub eadem S. Augustini regula, sub eodem habitu et ejusdem prioris generalis regimine adunavit. Universitatem Salmanticensem, ab Alphonso X rege Castellæ instauratam, confirmavit, concessitque, ut doctoratus laurea in ea insigniti, professorum munere fungi possent in omnibus academiis, Bononiensi et Parisiensi exceptis. Ad excindendas in Galliis Waldensium et Albigensium reliquias, postulante S. Ludovico rege, inquisitionis officium ibi demandavit provinciali Prædicatorum et guardiano Franciscanorum (1). Alia, quæ Alexander papa gessit, infra videbimus.

27. Porro post mortem Friderici imperatoris II, quæ accidit anno 1250 (2), Conradus filius ejus, jam a R. Pontifice propter crimina excommunicatus, e Germania in Italiam copias duxit, Apuliam atque Siciliam subegit, omnesque R. Pontifici deditos insectatus est. Innocentius papa IV contra eum imploravit opem Francorum, regnumque Siciliæ obtulit Carolo Andegavensi, fratri S. Ludovici regis; sed quo minus istud negotium efficeretur, obstabat regis, tunc in Oriente agentis, absentia. Conrado anno 1254 extincto, regnum Siciliæ occupavit Manfredus, filius nothus Friderici II. Cum eo concordiam tentavit Alexander papa IV; sed Manfredus omnes Pontificis propositiones rejecit, Mauros in exercitu suo stipendia merentes, in terras Romanæ ecclesiæ immisit, aliaque iniqua perpetravit, propter quæ merito ab Alexandro IV anathemate fuit percussus. Urbanus IV, Alexandri successor, anno 1263 rursus regnum Siciliæ obtulit Carolo Andegavensi, qui cum copioso Francorum exercitu in Italiam profectus et anno 1266 Romæ a Clemente papa IV rex coronatus, eodem anno Manfredum in campis Beneventanis vicit ceciditque, et utraque Sicilia potitus, regni sedem constituit Neapoli.

(1) Raynald. ad an. 1254-61.

(2) Vide p. 277.

In Germania rerum status tristem in modum erat perturbatus. Guilielmus anno 1247 a plerisque principibus imperator electus (1), non nisi difficillime factiones compescuit, cumque anno 1256 in bello contra rebelles Frisios occubisset, principes imperii alii Richardum comitem Cornubiæ et regis Angliæ fratrem, alii Alphonsum regem Castellæ elegerunt. Propter has dissensiones et contentiones, quas RR. Pontifices, Alexander IV, Urbanus IV et Clemens IV, frustra componere conati sunt, interregnum in Germania duravit usque ad annum 1273. Disciplina vero ecclesiastica tum in clero tum in populo Germaniæ erat collapsa, in clero scientia, fervor et morum castimonia, in cœnobiis sincera pietas et regularis observantia desiderabantur. De his malis, præsertim de publica clericorum cum mulieribus cohabitatione, de incongruo eorum habitu, turpi negotiatione et ignorantia, graviter questus est Conradus archiepiscopus Coloniensis in synodo provinciali, anno 1260 habita, in qua ad corrigendos abusus 14 capitula, et pro reformatione monachorum 28 statuta edidit (2). In eundem finem Guido presbyter cardinalis, Apostolicæ Sedis legatus, anno 1267 synodum celebravit Viennæ in Austria, in qua 19 capitula promulgata sunt de vita, castitate et correctione clericorum, de visitatione ecclesiarum, de pluralitate beneficiorum, de aliis (3). Magnam quoque operam reformandis moribus et restituendæ pietati navabant pii monachi Franciscani et Dominicani, per Germaniam vicinasque regiones diffusi.

28. In Russia christianam fidem sæculo IX et sequente propagatam et stabilitam conspeximus (4). Cum autem ecclesiæ in terris Russicis in ordine hierarchico subjectæ essent patriarchæ Constantinopolitano atque in peragendis sacris uterentur ritu Græco, schismatis Græci, sæculo XI a Michaeli Cerulario instaurati, germina in illas aliquando irrepserunt; verumtamen earum unio, saltem externa, cum Romana ecclesia perduravit usque ad sæculum XV. Michael I

(1) Vide p. 277.

(2) Labbe, tom. XI, p. 783.

(3) Ibid. p. 858.

(4) Vide p. 115.

alique post eum metropolitæ Kiövienses (988-1106), licet omnes natione Græci, a schismate Cerularii fuerunt immunes, et cum Romana ecclesia ejusque Pontifice communicarunt. Nicephorus I Græcus, ab anno 1106 usque ad 1120 metropolita Kiöviensis, schisma in ecclesia Russica disseminare eamque ab ecclesia Romana separare tentavit; sed neque in clero neque in populo sectatores nactus est.

RR. Pontifices tum litteris tum legationibus usi sunt, ut Russos seu Ruthenos a schismate præservarent et in catholica unione conservarent. Plures principes et duces Russi unionis suæ cum Româna ecclesia testimonia ediderunt.

Interim sæculo XII et sequente missionarii Latini, præsertim ex Ordinibus S. Dominici et S. Francisci, in Russiam venerunt, et a principibus populisque bene-excepti, christianam religionem plurimum propagarunt. Ab hoc tempore ibi etiam formatæ sunt ecclesiæ secundum ritum Latinum, quæ postea ita auctæ sunt, ut episcopos proprios acceperint.

Circa medium sæculi XIV sedes metropolitica Kiövia translata fuit Moscoviam; quæ translatio schismati favit. S. Cyprianus, ab anno 1380 neque ad 1406 metropolita Russiæ, erga Romanam ecclesiam obsequentissimus, sedulam operam unioni navavit. Tunc episcopi Rutheni in Lithuania sese cum Romana ecclesia univerunt (1).

In Livonia, Estonia et Borussia religio christiana magis magisque propagabatur, Alexander papa IV ad stabiliendam in istis provinciis ecclesiastici regiminis formam, anno 1255 metropoliticam dignitatem cum potestate instituendi episcopos confirmavit archiepiscopo Rigensi (2). In Dania, Norwegia, Suecia aliisque Septentrionis regionibus fides catholica conservata fuit; sed frequentium bellorum tumultu ecclesiarum status sæpe perturbatus est. Innocentius IV anno 1250 ab archiepiscopo Upsalensi ejusque suffraganeis interpellatus contra abusum, quo in Suecia episcopi a sola sæculari potestate eligebantur, mandavit, ut episcoporum electiones essent apud canonicorum capitula, et electi neque

(1) Raynald. *Annal. eccl.* Theiner, *Vicissitudes de l'Eglise catholique des deux rites en Pologne et en Russie*, Paris 1843, 2 vol. in-8.

(2) *Epist.* 342, i. I.

regi neque alii hominum præstarent, quum nulla regalia aut feuda haberent (1). Cum etiam in Dania libertas atque dignitas ecclesiastica in magnum discrimen essent adductæ, episcopi Dani anno 1257 synodum coegerunt, in qua ad illas tuendas promulgarunt quatuor decreta (2).

29, In Gallia sub S. Ludovico rege IX, qui nihil magis cordi habebat, quam ut Religio et sincera pietas in regno suo florerent, res ecclesiasticæ et civiles in prospero erant statu. Rex ad instaurandam disciplinam ecclesiasticam et ad corrigendos abusus cogendis synodis auxilium præstitit. Exstat autem in Bibliothecis Patrum et in collectionibus conciliorum sub regis hujus nomine sanctio pragmatica, in qua mandatur, 1, ut ecclesiarum prælatis, patronis et beneficiorum collatoribus sua jura integra serventur; 2, ut electiones ecclesiarum cathedralium et aliarum in toto regno sint liberæ suumque effectum integrum habeant; 3, ut pestiferum simoniæ crimen a regno penitus eliminetur; 4, ut promotiones, collationes, provisiones et dispositiones dignitatum et beneficiorum ecclesiasticorum fiant secundum dispositionem juris communis, SS. conciliorum et patrum antiquorum; 5, ut libertates, jura et privilegia, ecclesiis, monasteriis, locis piis et personis ecclesiasticis a regibus Galliæ concessa, rata et firma maneant. Præter hæc quinque capitula, quæ sanctio prædicta continet prout exstat in Bibliothecis Patrum, in aliis ejus editionibus habetur capitulum sextum, positum quinto loco, quod sic sonat: "Item electiones et onera gravissima pecuniarum, per curiam Romanam ecclesiæ regni nostri imposita, quibus regnum nostrum depauperatum exstitit, vel etiam imponenda, levare aut colligi nullatenus volumus, nisi dumtaxat pro rationabili, pia et urgentissima causa vel inevitabili necessitate et de spontaneo et expresso consensu nostro et ecclesiæ regni nostri. " Verum hanc sanctionem pragmaticam, cujus per 200 ferme annos a tempore, quo condita perhibetur, nullus scriptor meminit, merito suspectam habet

(1) Raynald. ad an. 1250.

(2) Labbe, tom. XI, p. 772.

Thomassinus, supposititiam, præcipue quantum ad prædictum capitulum contra curiam Romanam pertinet, evincunt A. Charlas et alii (1).

In Hispania simul cum christianorum principum imperio Religionis ambitus dilatatus est. Hac in re plus cæteris regibus præstiterunt Ferdinandus III rex Castellæ et Legionis et Jacobus I rex Aragoniæ. Ferdinandus, qui ab anno 1217 usque ad 1252 regnavit et propter vitæ integritatem in Sanctorum numerum relatus fuit, civitates plures et provincias Mauris eripuit, in quibus depulsa Mahometica superstitione, religione christianæ priscum splendorem reddidit, ecclesias instauravit sedesque episcopales restituit (2). Jacobus, qui regno Aragoniæ ab anno 1213 usque ad 1276 præfuit, glorioso *expugnatoris* titulo insignitus, 30 victorias de Mauris retulit, eos e Majorica et Minorica seu insulis Balearibus, e regno Valentix aliisque terris pepulit, ex auctoritate Gregorii papæ IX Maurorum delubra in ecclesias convertit, episcopos constituit, alia ad restituendam ubique christianam religionem effecit (3).

30. In Italiâ, ubi Friderici II et Manfredi tyrannide atque factionum, præsertim Gibelinorum et Guelphorum, discordiis bellisque statum rerum ecclesiasticarum et civilium perturbatum vidimus, anno 1260 ortum habuit secta Flagellantium, cujus originem monachus Paduanus sic refert : "Quum Italia multis esset flagitiis inquinata, quædam subitanea et a sæculo inaudita superstitio invasit primo Perusinos, postmodum Romanos, deinde universos fere Italiæ populos. In tantum divinæ justitiæ timor irruit in eos, ut nobiles et ignobiles, senes et juvenes, corporibus ab umbiculo et sursum nudis, diu noctuque bini incederent, sacerdotibus cum crucibus et vexillis præcedentibus, cum gemitu et ploratu scapulas suas usque ad sanguinis effusionem flagellis cædentes per dies

(1) Thomassin, *Discept. eccl.* part. II, l. 2, 33, part. III, l. 1, c. 44; Charlas, *De libert. eccl. Gall.* l. I, c. 15; Roncaglia, *Animadv. in Natal. Alex.* Hist. eccl. sæc. XIII, c. 10, a. 3; Thomassy, *De la pragmatique sanction attribuée à S. Louis*, Paris, 1844.

(2) Bolland. 30 Maii; Mariana, *De rebus Hispan.* l. XII-XIII.

(3) Mariana, *ibid.*

tringinta tres in honorem vitæ passibilis Christi Domini. Silebant omnia cantica læta et instrumenta musica et non nisi lugubris pœnitentium cantus in civitatibus et villis audiebatur, quo corda etiam saxeæ movebantur. Mulieres quoque, etiam matronæ nobiles et virgines, eidem pœnitentiæ se sociarunt, sed tantum in cubiculis. Dissidentes ad concordiam redibant, usurarii et raptores male parta restituebant, peccatores sua crimina humili confessione expiabant (1).

Eandem pœnitentiæ publicæ devotionem penetrasse in Germaniam, testatur H. Stero (2). Quum vero ea neque Apostolicæ Sedi neque episcopis probaretur, brevi post, sicut quævis res immoderate concepta, tepescere cœpit. Tandem in superstitionem imo in hæresim degeneravit male ordinata devotio; contenderunt quippe Flagellantes, neminem a peccatis absolvi posse, qui eorum sectæ non esset adscriptus, et se invicem, quamvis laici essent, audita confessione a peccatis absolvebant (3).

31. Erant hac ætate alii fanatici homines, perversorum errorum magistri, appellati Joachitæ seu Joachimitæ a Joachimo abbate Florensi (4). Illi e scriptis hujus abbatis male intellectis et e propriis deliramentis, more Expectatorum regni Spiritus S. (5), finxerunt tres Religionis status: primum, a mundi creatione usque ad Christum natum, appellabant regnum Patris, in quo Religionis regimen demandatum fuit conjugatis, et homines vivebant secundum carnem; secundum, a Christo nato usque ad hanc ætatem, vocabant regnum Filii, in quo regimen Ecclesiæ fuit apud clericos, et homines vivebant inter carnem et spiritum; tertium ab hac ætate semper duraturum et cæteris duobus perfectiorem, appellabant regnum Spiritus S., in quo Ecclesiæ regimen foret proprium monachis nudipedibus, et homines viverent secundum spiritum.

(1) *Chron.* i. III.

(2) *Chronicon*, apud Canis. *Antiq. lect.* tom. I.

(3) Natal. Alex. *Hist. eccl. sæc. XIII*, c. 3, a. 5.

(4) Vide p. 261 annot. 3.

(5) Conf. p. 253.

Hæc commenta latius evoluit auctor libri, qui inscriptus erat *Evangelium æternum*. Quis fuerit istius libri, cujus doctrinam Alexander papa IV condemnavit, auctor, disputant eruditi. Anno 1260 synodus Arelatensis declaravit, Joachitas hæreticorum loco esse habendos, et sub anathematis pœna prohibuit, quominus quis libris aut commentariis, in quibus illorum errores continerentur, uteretur (1).

32. Post Alexandri IV obitum, qui contigit 25 Maii 1261, Apostolica Sedes vacavit amplius duobus mensibus propter cardinalium discordiam; deinde concordibus eorum suffragiis extra collegium electus fuit Urbanus IV, antea appellatus Jacobus Pantaleo, qui Augustæ Trecarum in Gallia celtica natus, primo canonicus Trecensis, deinde archidiaconus Leodiensis, Sedis Apostolicæ in regionibus septentrionalibus legatus, episcopus Verdunensis, demum patriarcha Hierosolymitanus, hoc tempore in Italiam venerat de Palæstinæ rebus acturus.

Hic Pontifex lugubres litteras scripsit ad S. Ludovicum regem Galliæ de calamitatibus Terræ sanctæ, ejus auxilium imploravit, et pro subsidio Christianorum Syriæ centesimam reddituum ab ecclesiis Galliæ per quinquennium exegit. Regulam, a S. Francisco virginibus S. Claræ traditam, non nihil mitigavit et teneri sexus infirmitati accommodavit, unde quæ sic mitigatam eam regulam profitentur, appellantur Urbanistæ. Festum Corporis Christi, quod secundum revelationem S. Julianæ virgini in cœnobio montis Cornelii prope Leodium factam, Robertus episcopus Leodiensis anno 1246 pro ecclesia sua approbaverat, in universa Ecclesia quotannis feria quinta post octavam Pentecosteos celebrandum instituit secundum officium a S. Thoma Aquinate compositum (2).

33. S. Thomas Aquinas, qui hoc ipso tempore floruit, nobilissima comitum Aquinatum familia natus anno 1225, a monachis Cassinensibus pietate litterisque institutus, post-

(1) Labbe, tom. XI in append. p. 2360; Natal. Alex. loc. cit. a. 4.

(2) Fisen, *Origo prima festi Corporis Christi*, Leod. 1628, in-12; J. Bertholet, *Histoire de l'institution de la Fête-Dieu*, Liège 1746, in-4.

quam Neapoli grammaticam dialecticam et physicam didicisset. anno 1243 Ordini FF. Prædicatorum nomen dedit; Parisiis atque Coloniae B. Alberto Magno in philosophicis atque theologicis disciplinis magistro usus est, deinde in Parisiensi et in nonnullis Italiae academiis tanto cum applausu sacram theologiam tradidit, ut Doctoris angelici præconium meruerit; archiepiscopatum Neapolitanum, sibi a Clemente IV oblatum, constanter recusavit; a Gregorio X ad generale concilium Lugdunense II postulatus, in itinere morbo correptus est, et anno 1274 in monasterio Cisterciensi decessit (1). Vir sanctitate, eruditione, ingenii subtilitate et fecunditate plane eximius, theologorum princeps, reliquit plurima opera, inter quæ eminent commentarii in libros Aristotelis, Summa Fidei contra gentiles, commentarii in S. Scripturam et in IV libros Sententiarum, Summa theologiæ, quæstiones quodlibeticæ et disputatæ, opuscula de variis argumentis (2).

S. Thomæ æqualis fuit S. Bonaventura, qui anno 1221 Balneoregii in Hetruria natus et anno 1243 Ordinem S. Francisci ingressus, Parisiis magistrum habuit Alexandrum de Hales; postquam doctoris laurea insignitus, sacram theologiam in Universitate Parisiensi tradidisset, anno 1256 electus fuit generalis Ordinis minister; deinde a Gregorio X constitutus cardinalis episcopus Albanensis, obiit anno 1274 (3). Vitæ sanctitate ac doctrina clarus, reliquit expositiones in Libros SS., commentaria in magistrum Sententiarum, sermones, opuscula moralia atque ascetica (4).

34. Quum Urbanus IV die 2 Octobris 1264 obiisset, Apostolica Sedes vacavit quinque mensibus, post quos communi cardinalium suffragio electus fuit Guido Gallus, cardinalis episcopus Narbonensis, vitæ probitate, juris peritia et in rebus gerendis solertia commendandus, qui sub nomine Cle-

(1) A. Touron, *Vie de S. Thomas d'Aquin*, Paris, 1737, in-4. De Rubeis, *Vita et gesta S. Thomæ Aquinatis*, Venet. 1750 in-fol.

(2) Romæ, 1570, 18 tom., Paris. 1636, 23 tom. in-fol.

(3) P. Boule, *Histoire abrégée de la vie, des vertus et du culte de S. Bonaventura*, Lyon 1747, in-8.

(4) Romæ 1588, 8 vol. in-fol., Venet. 1751-56, 14 vol. in-4.

mentis IV Ecclesiam gubernavit tribus annis et novem mensibus. Quid hic Pontifex pro componendis rebus Siciliæ egerit, quidque pro terminanda lite inter Richardum et Jacobum de imperio contententes ac pro concilianda unione ecclesiæ Græcæ cum Latina tentaverit, jam significavimus. Jacobo Aragoniæ et Alphonso Castellæ regibus ad proseguendum bellum contra Mauros centesimam partem reddituum ecclesiasticorum in eorum regnis concessit. A Bela rege Hungariæ adversus Tartaros, qui Hungaris et Polonis minitabantur, interpellatus, Colociensi et Strigoniensi archiepiscopis potestatem fecit prædicandi cruciatam militiam. Ad restituendam pacem in Dania, ubi junioris regis Erici inertia discordiæ fovebantur et præsules ecclesiastici multis vexis erant obnoxii, illuc destinavit Guidonem cardinalem eique Sedis Apostolicæ legationem pro Dania finitimisque regionibus credidit. In Angliam, in qua baronum in Henricum regem III rebellionibus res publicæ deperibant, legavit Ottobonum diaconum cardinalem, qui coacta anno 1267 apud Nortantoniam synodo, rebelles excommunicationi subdidit, regi per septem annos decimam ecclesiasticorum proveniuntum concessit, si necessitas gerendi contra rebelles belli id exigeret, et ad reformandam disciplinam in clero, in monachis et populo anno sequente nationalem synodum ex Anglia, Scotia et Hibernia indixit Londini, in qua 54 capitula edita sunt 1).

Magno dolore affectus est Clemens IV e progressibus Turcarum in Syria et Palæstina; christianos principes, maxime S. Ludovicum regem Galliæ, ad opem Christianis Syriæ ferendam excitavit, eique decimam reddituum ecclesiasticorum in regno suo per triennium pro bello sacro dedit (2).

35. S. Ludovicus crucem e manu Simonis cardinalis legati suscepit, ejus exemplum secuti sunt regni proceres, item Carolus rex Siciliæ et Eduardus regis Angliæ filius, et plurius millium exercitus collectus est. Convenit inter principes, ut per maritimas Africæ oras transmitterent. S. Ludovicus

(1) Labbe, tom. XI, p. 857 et 866.

(2) Raynaldus et Spondanus, ad an. 1265-68.

pervenit usque in portum Tunetum ; sed cum urbem obsideret, multi milites et rex ipse anno 1270 pestilentia sublati sunt (1). Philippus III, Ludovici filius et successor, cum Carolo rege Siciliae Tunetanam obsidionem continuavit; deinde propter invalescentem hiemis asperitatem et annonæ penuriam cum rege Tuneti decennes inducias composuerunt, in quibus inter alia stipulatum est, ut Christiani captivi libertati redderentur, et religio christiana in toto regno libere prædicari et exerceri posset; post quæ Carolus et Philippus, misso itinere Syriaco, cum exercitu, domum remigrarunt. Eduardus Anglus iter in Syriam prosecutus est, rem forti animo gessit, sed cernens crucigerorum vires valde attritas, omnique spe accipiendi auxilii carens, anno 1272 cum hostibus inducias pepigit ea lege, ut ambæ partes belligerantes loca jam occupata retinerent (2).

36. Interea Clemens IV mense Novembri 1268 Viterbii decessit. Tunc propter dissensiones cardinalium Apostolica Sedes vacavit duobus annis et novem mensibus, post quos cardinales potestatem eligendi pontificis refuderunt in sex collegio, qui sic per compromissum anno 1271 elegerunt Theobaldum Placentinum, archidiaconum Leodiensem, probitate, prudentia et rebus præclare gestis in Syria commendatum. Electione per cæterorum cardinalium assensum approbata, Theobaldus consecratus fuit sub nomine Gregorii X et Ecclesiam gubernavit usque ad annum 1276; anno 1274 Lugduni celebravit concilium generale, ut mox videbimus; pacandis Italiae provinciis et exstinguendis Gibelinorum et Guelphorum factionibus constantem operam navavit; conciliandæ inter principes christianos concordiæ studuit; imperii res inter competitores sic composuit, ut Alphonsus rex Castellæ, si quid juris sibi ex electione sua obtigisset, eo cederet; et Rodolphus comes Haspurgensis, anno 1273 post mortem Richardi Angli a principibus Germanis electus, ab omnibus susciperetur. Cessit Alphonsus; Rodolphus autem, domitis factionibus et dissensionibus, Germaniam pacavit.

(1) Joinville, *Vie de S. Louis*; Bolland. *Acta SS.* 25 August.

(2) Raynaldus et Spondanus. ad an. 1270-72.

37. Præ primis B. Gregorius X cordi habuit Christianorumstatum in Syria, unionem ecclesiæ Græcæ cum Latina et morum reformationem. Propter has causas litteris encyclicis antistites et principes ex Oriente et Occidente convocavit ad generale concilium, Lugduni 1 Maii 1274 inchoandum. Convenerunt ad hoc concilium 500 episcopi, 70 abbates, alii prælati 1000; adfuerunt etiam legati Michaelis Palæologi imperatoris Græcorum et oratores regum Germaniæ, Galliæ, Angliæ, Siciliæ; præsedit Pontifex ipse, curam vero dirigendi concilii demandavit S. Bonaventuræ, qui ideo a quibusdam præsedisse dicitur. Cœptum est concilium 7 Maii 1274 et intra tres menses sex sessionibus absolutum. In prima sessione Gregorius X orationem habuit de causis, propter quas patres erant convocati, et in secunda sessione alteram de iisdem fere causis allocutionem habuit. Inter utramque sessionem cum episcopis et abbatibus convenit de decimis reddituum ecclesiasticorum in subsidium Terræ sanctæ per sexennium conferendis. Post secundam sessionem adlatæ sunt litteræ Hieronymi et Bonagratie FF. Minorum, qui Constantinopolim legati. scribebant, se quam primum ad concilium venturos cum nuntiis Græcorum, qui imperatoris et episcoporum nomine obedientiam Romanæ ecclesiæ profiterentur. In tertia sessione lectæ sunt aliquot constitutiones. Post hæc advenerunt Græcorum legati, qui honorifice excepti sunt, et in missa solemni a Pontifice celebrata, dum symbolum cantabatur, ter repeterunt « Qui a Patre Filioque procedit. » Advenerunt etiam legati Abagæ regis Tartarorum, qui cum principibus christianis sœdus contra Turcas inire optabat. Unus ex his legatis christianam fidem amplexus, a Petro episcopo Ostiensi baptizatus est. In quarta sessione lectæ sunt litteræ Michaelis imperatoris et episcoporum Græcorum, in quibus secundum præscriptam sibi formulam profitebantur fidem catholicam, præsertim processionem Spiritus S. e Patre et Filio atque primatum R. Pontificis in universam Ecclesiam; simul postulabant, ut sibi liceret symbolum eadem, ut ante schisma, forma recitare, eosque ritus conservare, qui neque Fidei aut S. Scripturæ neque divinis præceptis aut SS. patrum vel

conciliorum decretis essent contrarii; et postquam Græcorum legati, abjecto schismate, eamdem Fidei professionem in concilio fecissent, utriusque Ecclesiæ unio proclamata est. In quinta et sexta sessionibus lectæ sunt plures constitutiones, et Pontifex finem concilio constituit.

Exstant hujus concilii, quod est inter œcumenica decimum quartum, 31 canones seu constitutiones, quorum I definitur, Spiritum S. procedere ex Patre et Filio, non tanquam ex duobus principiis et duabus spirationibus, sed tanquam ex uno principio et unica spiratione; II præscribuntur leges de conclavi pro electione R. Pontificis; III-XI agitur de electionibus, postulationibus et provisionibus ecclesiarum præsertim episcopalium; XII excommunicantur quicunque regalia, custodiam sive guardiam, advocacy vel defensionis titulum in ecclesiis, monasteriis vel aliis piis locis de novo usurpare tentantes, ecclesiarum, monasteriorum aut piorum locorum vacantium bona occuparent; reliquis canonibus decernitur de iis, qui assumendi sunt ad ecclesias parochiales, de temporibus sacrarum ordinationum et ordinandorum dotibus, de bigamis, de officio judicis ordinarii, de præbendis et dignitatibus, de religiosis familiis, de aliis (1).

38. Absoluto concilio B. Gregorius papa X in Italiam regressus est; cum pervenisset Aretium multaque de recuperanda Palæstina animo voveret, 10 Januarii 1276 morte interceptus fuit. Post ejus obitum cardinales in conclavi elegerunt Innocentium V, antea appellatum Petrum de Tarantasia, Ordinis FF. Prædicatorum, vitæ probitate, et eruditione clarum. Is dissidia Genuensium componere conatus est, Pisanos Lucensibus conciliavit, pluraque pro Ecclesiæ bono ac splendore meditabatur, quum morbo correptus 21 Junii post quinque menses pontificatus decubuit.

Brevior fuit pontificatus Hadriani V, Genuensis, qui antea appellatus Outobonus Fliscus, cardinalis diaconus, 18 Augusti post 37 dies a sua electione, necdum suscepta consecratione decessit.

Brevis pariter fuit pontificatus Joannis XX vulgo XXI,

(1) Labbe, tom. XI, p. 938 et seq.

Lusitani, antea appellati Petri et episcopi Tusculani, qui octavo mense regiminis nondum exacto, 15 Maii 1277 cameræ ruina oppressus Viterbii occubuit. Is Philippo Galliae et Alphonso Castellæ regibus mutuo inter se bello expeditionem Syriacam, quam prior parabat, retardantibus, inducias imperavit; Petro regi Aragoniæ ad propulsandos Mauros, et Guidoni comiti Flandriæ ac marchioni Namurcensi, arma pro defensione Syriæ paranti, decimas reddituum ecclesiasticorum in eorum ditionibus concessit; constitutionem Gregorii X de legibus conclavis abrogavit vel suspendit, unde ejus successores usque ad Cælestinum V sine conclavis reclusionem creati sunt.

Post obitum Joannis XXI Apostolica sedes propter dissensionem cardinalium vacavit sex mensibus, post quos cardinales, a Viterbiensibus longioris moræ pertæsis in urbis prætorium inclusi, elegerunt Joannem Cajetanum, Ursinum, cardinalem diaconum, qui sub Nicolai III nomine Ecclesiam gubernavit uno anno et novem fere mensibus. Is animi magnitudine, morum integritate et singulari in rebus gerendis prudentia claruit; conciliandæ inter Galliae et Castellæ reges concordiae et restituendæ in Italia paci atque abolendis Gibelinorum et Guelphorum factionibus adlaboravit; magni Tartarorum chani legatos excepit, et cum iis misit quinque viros religiosos ex Ordine FF. Minorum ad prædicandum apud illos Evangelium. Ejus consilio Rodolphus imperator omnes donationes, privilegia et jura, a regibus et imperatoribus Romanæ ecclesiæ facta, rata habuit, Ludovici Pii, Ottonis M. et Henrici II in eandem rem diplomata confirmavit, et ab electoribus imperii comprobari jussit (1).

39. Vidimus in concilio Lugdunensi II unionem ecclesiæ Græcæ cum Latina proclamatam. Absoluto concilio B. Gregorius papa X cum Græcorum legatis Constantinopolim apocrisarium misit abbatem Cassinensem, eique litteras dedit ad Michaellem imperatorem ejusque filium Andronicum et ad antistites Græcos, ut abjecto schismate in unionem constanter perseverarent. Imperator assensum suum unioni initæ tes-

(1) Rodulphi diplomata exstant apud Raynald, ad an. 1278-79.

tatus est in epistola ad Pontificem, operamque dedit, ut ea effectum suum consequeretur; Josephum patriarcham Constantinopolitanum, infensissimum unionis hostem, deponebatur, et Joannem Veccum, eruditione, fidei sinceritate et morum integritate clarum, in ejus locum subrogandum curavit; quotquot e clero vel optimatibus unioni obsistebant, exilio aliisque poenis affecit. Joannes Veccus anno 1277 Constantinopoli synodum coegit, in qua unionis negotium confirmatum fuit, obstinati in schismate Ecclesiæ communione exclusi, et epistola scripta ad Joannem papam XXI, in qua præsules Græci schisma detestati, Romani Pontificis summum perfectumque in universam Ecclesiam primatum veramque doctrinam de processione Spiritus S., de septem sacramentis et aliis professi sunt.

Verumtamen plurimi e clero, populo et monachis unionem aversabantur, cum unitis communicare nolebant, gravissimos tumultus et conjurationes in Michaellem imperatorem excitarunt; multi etiam, qui unioni assenserant, brevi post ab ea defecerunt. Martinus papa IV existimans, tam subitæ defectionis auctorem esse Michaellem imperatorem, tanto magis quod imperator promissa Christianis contra infideles auxilia non præstabat bellumque parabat contra Carolum regem Siciliæ, illum anno 1281 excommunicatione percussit. Multi tamen putant, Michaellem usque ad obitum suum (1283) in unione perseverasse et Martinum IV mala fama fuisse deceptum. Andronicus vero Michaelis filius et successor, schismaticorum tumultibus minisque excitatus, omnem cum ecclesia Latina concordiam abruptit, et dejecto Joanne Vecco, in sedem Constantinopolitanam instruit Georgium Cyprium, unioni infensissimum. Joannes Veccus, Georgius Metochita et Constantinus Meliteniota, neque exilio neque carcere fracti, Ecclesiæ catholicæ causam fortiter defenderunt et a schismaticorum conviciis vindicarunt. Attamen unitorum numerus magis magisque diminutus est (1).

40 Quum Nicolaus III die 22 Augusti 1280 Sorani prope Viterbium obiisset, Sedes Apostolica propter Hannibaldem-

(1) Georg. Pachymeres, *De gestis Michaelis Palæologi*; L. Allat. *De Eccl. orient. et occident. perpet. consensione.*

sium et Ursinorum æmulationem vacavit sex mensibus, post quos electus est Martinus IV, Gallus, antea appellatus Simon Briensis seu de Bria, presbyter cardinalis, seditque quatuor annis et uno mense.

Altero pontificatus Martini IV anno in Sicilia cædes immanissima perpetrata fuit in Francos, quæ nomen Vesperarum Sicularum accepit. Etenim Siculi duro Caroli Andegavensis regimine atque Francorum petulantia lacessiti, cum Petro rege Aragoniæ, qui Constantiam, Manfredi quondam regni Siculi invasoris filiam, uxorem duxerat, conspirarunt ad ejiciendum Carolum regem. Anno 1282 postridie festi Resurrectionis Domini, dum populus campanarum sonitu ad vesperinos hymnos convocabatur, Panormitani derepente in inermes nihilque mali suspicantes Francos irruerunt, et omnes, sine sexus, ætatis et conditionis discrimine, interemerunt. Idem deinde in aliis Siciliæ civitatibus perpetratum est.

Martinus IV Caroli regis, qui cum Pontifice in Hetruria agens a cæde fuerat præservatus, jura vindicavit, Siculis sub pœna excommunicationis in personas et interdicti in loca imperavit, ut ad Romanæ ecclesiæ, in cujus fide erat Siciliæ regnum, et Caroli regis obsequium redirent; Petrum regem Aragoniæ ab invadenda Sicilia deterruit; copiis a Philippo III rege Francorum in Siciliam destinatis, eamdem indulgentiam concessit, quæ pro Terræ sanctæ defensione dimicantibus concedebatur. Cum nihilominus Petrus ad occupandam Siciliam classem in eam destinasset, Pontifex eum primo excommunicavit ejusque regnum sacris interdixit, deinde Aragoniæ regno ac principatibus Valentiniæ et Catalauniæ privatum declaravit, subditos a juramento fidei absolvit, et Philippo Francorum regi occupandi ejus ditiones potestatem fecit. Reipsa Philippus varias Petri urbes occupavit, sed propter ingruentem copiis suis pestilentiam in Galliam redire coactus, anno 1285 Perpiniani decessit. In Sicilia vero bellum inter reges Neapolitanos et Aragonios multis annis perduravit (1).

(1) Frazell. *De rebus Siculis dec.* 2, l. VIII, c. 4; Raynaldus et Spondanus, ad an. 1282-83.

41. Martino papa IV die 29 Martii 1285 Perusiæ vita functo, consentientibus suffragiis electus fuit Jacobus Sabelius, Romanus, cardinalis diaconus, qui nomen Honorii IV assumpsit et Ecclesiam rexit biennio. Is Caroli II regis Neapolis et Romanæ ecclesiæ jura adversus Jacobum Aragonium vindicavit; Siculos ad officium redeuntes a censuris absolvi jussit, et durioribus oneribus, quibus à Friderico, Conrado et Manfredo fuerant gravati, levavit; Venetos, quos Bernardus episcopus Portuensis et Martini IV legatus propter favorem Petro Aragonio præstitum sacris interdixerat, spondentes, se nunquam rebellibus Siculis opem tulisse aut laturos, absolvit; Ladislaum regem Hungariæ, qui repudiata legitima conjuge, pellices fovebat, et Tartaros aliosque infideles familiari consórtio-cum Religionis periculo dignabatur, graviter corripuit, et archiepiscopo Strigoniensi mandavit, ut eum ecclesiasticis censuris in ordinem reduceret (1).

42. In celebri Franciscanorum Ordine dissidia gravia exorta et multis annis continuata sunt de principali regulæ præscripto seu paupertate. Eorum primus auctor fuit Elias, qui S. Francisci in Ægyptum profecti vicibus fungens, regulam in nonnullis, præsertim ad possessionem rerum temporalium spectantibus, mitigaverat. S. Franciscus ex Ægypto redux, introductas mitigationes abrogaverat; sed post ejus obitum idem Elias constitutus minister generalis, priores suas mitigationes restituit, multosque in partes suas pertraxit, qui, etiam post iteratam Eliæ depositionem, in sua sententia perstiterunt; alii vero primigenium regulæ rigorem propugnabant. Innocentius papa IV ad restituendam concordiam anno 1245 statuit, ut Franciscani fundos, ædes, suppellectilia, libros aliaque habere et iis uti possent, eorum vero jus, dominium et proprietas pertinerent ad Apostolicam Sedem, sine cujus consensu nihil eorum vendere, permutare aut alienare possent. Verum istam interpretationem rigidiores Franciscani evangelicæ paupertati, quam voverant, contrariam esse contenderunt; nonnulli ipsam Apostolicam Sedem propter rerum temporalium possessionem

(1) Raynaldus et Spondanus, ad an. 1285-87.

aversati, ad Joachitarum deliramenta dilapsi sunt, asserentes, regulam S. Francisci esse Evangelium Spiritus S. in æternum duraturum. Nicolaus III, ut gliscentem discordiam exstingueret, anno 1279 celebri bulla *Exiit qui seminat* abdicationem proprietatis omnium rerum. quam regula tum in communi tum in particulari præscribebat, ita exposuit, ut Franciscani librorum aliarumque rerum mobilium usum, ad vitæ sustentationem necessarium, sine superfluitate haberent, dominium vero esset apud Apostolicam Sedem, et ad hanc etiam pertineret dominium domorum, quæ vel ex eleemosynis exstructæ vel Ordini in perpetuum donatæ fuissent. Huic interpretationi plerique assenserunt; aliqui dissenserunt, qui, ut regulam S. Francisci secundum omnem rigorem et ad litteram observarent, anno 1294 a Cælestino V impetrarunt facultatem constituendi separatam Congregationem sub nomine Pauperum Eremitarum. Bonifacius VIII, Cælestini succëssor, istam Congregationem abrogavit segregesque ad ministri generalis obedientiam redire iussit; alii quidem paruerunt, alii vero in Sicilia, Provincia et Occitania coactis cœtibus, nova dissensionis semina sparserunt (1).

In Gallia præ aliis rigidiorē regulæ observantiā acerrime propugnavit Petrus Joannes Olivi vel de Oliva, qui non solum dissidia in Ordine fovit, sed præterea tum ante tum post mortem suam, quæ accidit anno 1297, plurium errorum accusatus fuit. Anno 1326 Joannes papa XXII varios errores, e scriptis Olivi, præsertim e postilla in Apocalypsim, exceptos condemnavit, iliusque ossa exhumari et concremari iussit. Errorum caput, e quo cæteri deducebantur, erat : Cum S. Francisco cœpisse novum Ecclesiæ statum, in quo, reprobata Ecclesia Romano-catholica, formanda erat Ecclesia spiritualis, et Christi lex, vita atque crux per S. Franciscum renovanda (2).

(1) Wadding. *Annales Minor.* tom. III, IV et V.

(2) F. Pegna, *Comment.* 51 in part. II *Director, inquist.*; Baluz. *Miscellan.* tom. 1; Natal. Alexand. *Hist. eccl. sæc. XIII-XIV*, c. 3, a. 9. Dermittius, *Nitela Franciscana*, et Wadding opere cit. ad an. 1298, Joannem Olivi ab hæresi vindicare conantur, dicuntque eum ab invidis sodalibus fuisse falso accusatum.

Demum nonnulli rebelles Franciscani rigidioris observantiae prætextu ab Ecclesia discesserunt et hæreticas sectas constituerunt, ut infra videbimus.

43. Quum Honorius IV die 3 Aprilis 1287 occubisset Apostolica Sedes vacavit mensibus amplius decem, post quos communi suffragio electus fuit Hieronymus Tineus, Asculanus, Ordinis S. Francisci et tituli S. Prudentiæ cardinalis, qui non nisi ægre summum sacerdotium suscepit, eoque sub Nicolai IV nomine functus est usque ad annum 1292. Is Siculos ad Romanæ ecclesiæ obsequium redire jussit; Carolum II regem Siciliæ et Apuliæ coronavit, et Jacobum Aragonium, qui regnum Siciliæ invaserat bellumque contra Carolum gerebat, anathemate perculit. Inter Dionysium regem Lusitaniæ et clerum concordiam restituit, confectasque inter utramque partem leges de ecclesiarum et personarum ecclesiasticarum libertatibus et juribus confirmavit. Quum audivisset, magistratus regio in Anglia libertatem jurisdictionis ecclesiasticæ impedire, executioni apostolicarum litterarum de negotiis fori ecclesiastici adversari, causasque ecclesiasticas ad sua tribunalia evocare, imperavit Eduardo regi IV, ut pravas istas consuetudines corrigeret. A senatu Veneto impetravit, ut in ejus ditione censores Fidei publico ærario sustentarentur. Ad propagandam Fidem præcones Evangelii e FF. Minorum et Prædicatorum Ordinibus destinavit ad Bulgaros, Tartaros aliosque. Ad promovenda litterarum et scientiarum studia concessit, ut apud Montempessulanum et Grajacum academiæ erigerentur; Ulyssiponensem academiam a Dionysio rege excitatam, confirmavit eique jura et privilegia conferendi magisterii lauream concessit (1).

44. Scriptoribus ecclesiasticis, qui hac ætate floruerunt, adnumerandi sunt sequentes : Rogerius Bacon, Anglus, Ordinis S. Francisci et doctor Oxoniensis, tanta ingenii solertia naturæ arcana et latentes rerum causas indigavit, ut aliquando in magiæ suspicionem venerit; inter præcipua

(1) Raynald, ad an. 1288-91.

ejus opera est illud, quod Opus majus inscribitur (1). Henricus Goethals, patria et cognomine Gandavensis, e professore Parisiensi archidiaconus Tornacensis, reliquit summam Theologiæ, quodlibeta theologica in IV libros Sententiarum et librum de viris illustribus. Joannes Duns cognomento Scotus, Ordinis S. Francisci, Oxoniæ. Parisiis et Colonia summa cum laude disciplinas philosophicas et theologicas tradidit, pluraque scripta philosophico-theologica reliquit (2). Natalis Herveus, Ordinis S. Dominici et professor Parisiensis, præter alia scripsit commentaria in IV libros Sententiarum, quodlibeta philosophico-theologica, quæstiones et tractatus de peccato originali, sacramentis aliis. Franciscus Mayro, Ordinis S. Francisci et professor Parisiensis, plura scripsit, e quibus supersunt commentaria in Genesim et in magistrum Sententiarum, quæstiones exegeticæ et tractatus theologici. Guilielmus Durandus, doctore Bononiensi episcopus Mimatensis, edidit Speculum et Repertorium juris atque Rationale divinorum officiorum. Jacobus Ligur, a loco natali dictus de Voragine, e provinciali FF. Prædicatorum archiepiscopus Genuensis, scripsit Legendam seu vitas Sanctorum, chronicon Genuense et sermones. Martinus patria et nomine Polonus, e pœnitentiaro Nicolai IV creatus archiepiscopus Gnesnensis, reliquit Chronicon a Christo nato usque ad annum 1277 (3).

45. In Syria Christianorum principatus ad ruinam properabat. Anno 1289 sultanus Ægypti expugnavit Tripolim et ingentem Christianorum stragem edidit; reliqui confugerunt Ptolemaidem seu Acram, quo etiam se receperunt equites Hospitalarii, Templarii et Teutonici, rex Cypri et Hierosolymorum, patriarcha, alii. Anno 1291 sultanus Ptolemaidem obsedit, unde quaque oppugnavit et tandem cepit. Christiani terrore fracti et ad resistendum hostibus impares, loca quæ

(1) Londini 1733 in-fol. et Venet. 1740 in-4.

(2) Lugdun. 1639, 12 tom. in-fol. Cum Scotus nonnullas opiniones propugnasset a sententiis S. Thomæ Aquinatis discrepantes, inde in scholis enata sunt notissima Scotistarum et Thomistarum dissidia.

(3) Argentorat. 1685 in-fol.

adhuc in maris Syriaci ora habebant, reliquerunt et confugerunt in insulam Cyprum (1).

Eodem anno, quo Christianorum principatus in Syria deletus est, sacra ædícula Nazarethana, in qua B. V. Maria mundi Salvatorem conceperat, angelorum, ut traditur, ministerio e Syria translata est in Dalmatiam atque in summa planitie montis Adriatico mari impendentis inter Tersactum et Flumen collocata; inde anno 1294 transvecta fuit Lauretum in Piceno, ubi usque hodie piis Christianorum peregrinationibus donisque honoratur (2).

Nicolaus papa IV omnia tentavit ad excitandum bellum sacrum contra Turcarum progressus, litterasque scripsit ad ecclesiarum præsules, ad principes Europæos, ad imperatorem Græcorum regesque Tartarorum, Armenorum, Georgianorum et Iberorum. Verum priscus suscipiendæ crucis bellicque Orientalis ardor ubique tepuerat, et posthæc cruciatis expeditionibus ad vindicandam a Mahomedano jugo Terram sanctam renuntiatum fuit.

46. RR. Pontificum et Catholicorum adversarii, præsertim increduli scriptores sæculi XVIII, cruciatis expeditiones tetrīs coloribus depinxerunt; verum justissimas et gravissimas harum expeditionum causas ingentesque utilitates ex iis Ecclesiæ et societati obortas quisque perspiciet, qui illarum originem et effectus æqua mente perpenderit. Non enim res unice vertebatur in vindicandis Christianorum in Terram sanctam peregrinationibus, in restituenda sacri Sepulcri libertate, sed utra religio, christiana ne an mahomedana orbis imperium haberet, utrum christiana libertas an vero mahomedana tyrannis Orienti et Occidenti imperitaret. Europæi progressibus Saracenorum et miseranda tot Christianorum sub dura barbarorum tyrannide gementium sorte excitati, arma capessiverunt, tum ut fratres suos a servitute

(1) Ptolom. Lucens. *Hist. eccl.* l. XXIV; S. Antonin. *Chron.* part. III, tit. 20; Raynald. ad an. 1289 et 1291.

(2) Sandini, *Historia Familiæ sacræ*, c. I; Martorell. *Theatrum hist. domus Nazareth.* Rom. 1732.

in libertatem vindicarent, tum ut impedirent, quominus universus orbis Turcarum præda fieret.

De gravibus justisque sacrorum bellorum causis supra diximus (1). Quantum ad illorum effectus pertinet, ea bella non tantum illo, quo suscepta sunt, ævo et proxime sequente, sed posteris etiam sæculis in multiplicem populorum regnorumque utilitatem vim exercuerunt et multa regenerandæ Europæ salubria præparaverunt. Cruciatarum expeditionum occasione cessarunt in Occidente creberrima bella inter privatos, inter reges et vasallos; regum potestas aucta est vel vacantium feudorum ad eos reditu vel frequenti bonorum allodialium emptione; principes arctiori vinculo inter se copulati, vires in communem finem conjungere et politicas consociationes inire cœperunt; conditio servilis partim cessavit partim tolerabilior reddita est; ordines equestres, civitates aliaque instituta effloruerunt; litterarum, scientiarum, artium et commercii studia atque cultura præclarissimis monumentis et instrumentis aucta sunt (2).

47. Post mortem Nicolai IV, quæ contigit 4 Aprilis 1292, Apostolica Sedes vacavit duobus annis et tribus mensibus, post quos summum sacerdotium delatum est Petro de Murrone, qui in solitudine asperrimam atque sanctissimam vitam agens, pontificatum primo recusavit, deinde precibus fessus suscepit sub Cælestini V nomine. Is ad accelerandam Pontificum electionem restituit et ratam esse jussit constitutionem Gregorii X de reclusionē cardinalium in conclavi; Congregationem, quam sub regula S. Augustini instituerat, quæque deinceps Cælestinorum dicta est, confirmavit et multis privilegiis auxit; post quinque menses regiminis consilium iniit se abdicandi pontificatu, quem invitus susceperat, tum quod illius curis distractus, consuetis piis exercitiis vacare non posset, tum quod gerendo oneri se imparem intelligeret; igitur audito cardinalium et virorum doctorum consilio, constitutionem edidit, qua Pontificem se pontificatu abdicare

(1) Vide p. 184 87.

(2) Bergier, *Dictionn. théol.* art. Croisades; J. B. Palma, *Prælect. hist. eccl.* tom. III, part. I, c. 7.

posse definivit, et secundum hanc ipsam constitutionem in consistorio pontificatu cessit.

De hoc tam singulari facto varie locuti sunt scriptores, alii Cælestinum in hac re arguerunt degeneris et abjecti animi, alii eum commendarunt ob tranquillitatis studium et christianæ humilitatis amorem; sed, ut monet S. Antoninus, magis inhærendum est iudicio Ecclesiæ, quæ Cælestinum propter sanctitatem et miracula, quibus tum post tum ante pontificatum claruit, Sanctorum numero adscripsit (1).

48. Cum S. Cælestinus 13 Decembris 1294 sponte oneri et honori renuntiasset, cardinales secundum constitutionem Gregorianam conclave ingressi, 24 ejusdem mensis elegerunt Bonifacium VIII, Anagninum, antea Benedictum cardinalem Cajetanum, de quo S. Antoninus hæc prædicat: "Vir utique prudens et litteratus et magni animi, zelator" magnus et conservator jurium Ecclesiæ (2). "Non tamen defuerunt, qui partium studio abrepti, memoriam hujus Pontificis variis accusationibus obscurarent. In primis eum accusarunt, quod Cælestinum V ad dimittendum pontificatum compulerit, quod summum sacerdotium potentia Caroli II regis Neapolitani consecutus sit, quodque decessorem suum in arcta custodia tot molestiis affecerit, ut is non multo post vivere desierit. Verum scriptores æquales testantur, Bonifacium VIII Cælestino abdicationem dissuasisse; hunc libere et sponte pontificatum deposuisse; illum legitimis cardinalium suffragiis fuisse electum, decessorem suum perhumaniter habuisse, et unice ad præcludendam schismati viam in honesta custodia tenuisse, quod nonnulli abdicationem ejus esse illegitimam atque adeo electionem Bonifacii nullam contententes, Cælestino suaderent, ut pontificatus insignia resumeret. Falsa etiam est accusatio, Bonifacium VIII in politicis principum negotiis dominari, et dirimendis rebus, auctoritati suæ non subjectis, se immiscere voluisse, præsertim in causa belli inter Philippum Galliæ et Eduardum Angliæ reges. E perspicuis enim monu-

(1) *Chron.* part. III, tit. 20, c. 8; Bolland. *Acta SS.* 19 Maii.

(2) *Loc. cit.*

mentis evincitur, lites politicas medio ævo passim RR. Pontificum arbitrio fuisse compositas, ipsosque principes christianos, nominatim prædictos reges, eam rationem dirimendi controversias optavisse. Justa ratio, qua Bonifacius VIII in gravioribus negotiis usus est, magis patebit e dicendis (1).

In primis Bonifacius conciliandæ inter principes christianos paci adlaboravit; in hunc finem legatos misit ad Philippum Galliæ et Eduardum Angliæ reges, bello inter se divisos; cum hac legatione nihil effecisset bellumque acrius ageretur, anno 1296 duobus regibus inducias suasit, et post biennium pacem inter eos constituit, cum ambo in Pontificem veluti arbitrum compromisissent (2). In Sicilia et Aragonia lites ita composuit, ut Jacobus omne jus in Siciliam cederet Carolo II, ipse vero regni Aragoniæ, principatus Valentiniæ et comitatus Barcinonensis investituram acciperet a legato apostolico; sed cum Siculi dominationem Francicam avversantes, Fridericum, Jacobi fratrem, regem salutassent, bellum recrudit; tandem pax composita fuit ea lege, ut Fridericus Eleonoram, Caroli II filiam, uxorem duceret et dotis profectitiæ nomine retineret Siciliam, quæ post ejus mortem ad Carolum hujusque hæredes rediret (3). In Germania post mortem Rodulphi (1291) electus fuit Adolphus comes Nassoviæ, sed postea propter avaritiam et injustitiam omnibus invisus, anno 1298 in comitiis Moguntinis depositus est et in locum ejus electus Albertus dux Austriæ, a quo Adolphus eodem anno victus et cæsus fuit. Albertus nuntios Romam misit, ut a Pontifice electionis suæ confirmationem impetraret. Bonifacius VIII eum propter perjurii et læsæ majestatis crimina increpuit, et solum postquam is spondidisset se mandatis Sedis Apostolicæ satisfacturum, emendatis electionis vitiis, ei Romanum imperium confirmavit (4).

(1) J. B. Palma, *Prælect. hist. eccl.* tom. II, part. II, c. 11; N. Wiseman, episcop. Melipotam., nunc vero Card. Archiep. Westmonasteriensis, *Dissertatio de Bonifacio VIII*, lecta in Romana cath. Relig. academia 4 Jun. 1840.

(2) Raynald. ad an. 1298.

(3) Idem, ad an. 1302-3.

(4) *Epist.* 5 et 11, l. VII, et 21-22, l. IX.

Gravius negotium hic Pontifex habuit cum Columnensibus. Erat Columnensium familia inter Romanas potentissima, duosque hoc tempore habebat cardinales, Jacobum et Petrum. Uterque cardinalis electioni Bonifacii in conclavi suffragatus fuerat; quare falsum est, quod quidam scripserunt, hunc Pontificem severe egisse cum Columnensibus, quod suæ electioni repugnassent. Causa dissidii fuit, quod Columnenses factioni Gibelinorum dediti et a Friderico Siciliæ invasore contra Bonifacium VIII excitati, res novas et defectionem machinarentur. Quapropter Pontifex ad reprimenda imminencia mala et ad tuendam patriæ concordiam, arces Prænesten, Columnam et Zagarolium, quas Columnenses tenebant, repetiit; quas cum illi tradere nollent et Pontificis imperio obtrectarent, Bonifacius utrumque cardinalem Jacobum et Petrum, cardinalatus honore et dignitate privavit. Illi vero in Pontificem rebelles, quaquaversum vulgarunt libellum, in quo contendebant, Bonifacium non esse legitimum papam, quod malis artibus et vivente Cælestino V, cujus abdicationem dicebant non fuisse liberam, esset ordinatus. Bonifacius VIII illos eorumque fautores tanquam schismaticos damnavit, Jacobum et Petrum cardinales omnibus beneficiis ecclesiasticis privatos, cum Agapito, Stephano et Sciarra Columnensibus proscripsit, eorum bona fisco addixit, civitatem Prænesten, in qua Columnenses se tutabantur, expugnari aliamque juxta, quæ Papalis appellata fuit, extrui jussit (1).

49. Inter celebriora Bonifacii VIII facta recensendum est, quod anno 1300 jubilæi gratiam seu plenissimam omnium peccatorum et pœnarum veniam concesserit omnibus, qui pœnitentes et confessi, Romæ basilicas Apostolorum devote visitarent, Romani saltem triginta, peregrini aut forenses quindecim diebus. Decrevit præterea, singulo anno centesimo jubilæum in Urbe celebrandum (2). Fertur autem, tantam ex toto orbe catholico hominum multitudinem lucrandi jubilæi causa Romam convenisse, ut magna anni parte non minus quam 200,000 peregrini in urbe visi sint (3).

(1) Palma et Wiseman, loc. cit.; Raynald, ad an. 1296-97.

(2) Extravagant. *De pœnit. et remiss.* inter communes.

(3) Raynaldus et Spondanus, ad an. 1300.

Porro e Guilielmo Ventura Estensi, horum temporum chronographo, et e primis bullæ Bonifacii VIII verbis :
 „ Antiquorum habet fida relatio, quod accedentibus ad
 „ honorabilem basilicam principis Apostolorum de urbe,
 „ concessæ sunt remissiones et indulgentiæ peccatorum, „
 concluditur, jubilæum a Bonifacio VIII non tam institutum
 quam restitutum fuisse. Quum autem plurimi propter hu-
 manæ vitæ brevitatem jubilæo anni centesimi frustrarentur,
 postea Clemens papa VI jubilæum sæculare ad unumquemque
 annum quinquagesimum, Urbanus VI ad trigesimum tertium,
 Paulus II ad vigesimum quintum extenderunt (1).

Quanta pietate Christiani omnibus ad nostram usque
 ætatem temporibus jubilæi indulgentiam mereri studuerint,
 monumenta ecclesiastica testantur. Certe Religioni utilissi-
 mum et maxime honorificum est, jubilæi annum Romæ
 celebrare ; id enim plurimum conducit ad Dei misericordiam
 fructuosius et uberius implorandam, ad sanctioris vitæ
 rationem ineundam, ad S. Petri memoriam honorandam,
 ad R. Pontificis in universam Ecclesiam primatum veneran-
 dum, ad unitatem Ecclesiæ catholicæ et centrum ejusdem
 unitatis omnibus significandum.

50. Vidimus supra, quantum negotium Bonifacius VIII
 habuerit cum Columnensibus ; aliud gravissimum eidem pon-
 tifici facessivit Philippus rex Galliæ cognomine Pulcher.
 Quum hoc ævo summi imperantes ad gerenda bella, quæ
 erant frequentia, clericos et ecclesias multis exactionibus one-
 ribusque, a quibus secundum canonicas et civiles leges erant
 immunes, gravarent, concilia generalia Lateranense III et
 IV atque Alexander papa IV graviter prohibuerant, ne
 aica potestas ecclesias oneribus gravaret. Bonifacius VIII
 animadvertens, principes sæculares, præsertim Philippum
 Galliæ et Eduardum Angliæ reges, bello distractos, nova
 quotidie vectigalia ab ecclesiasticis personis exigere et arbi-
 tratu suo decimam vel vigesimam ecclesiasticorum reddituum

(1) Phœbeus, *De anno jubilee*, c. 5; card. Petra, *In constitut. 7 Bonifacii VIII*; Rigant. *In regulam 54 cancellariæ*.

partem tributi nomine imperare, anno 1296 constitutionem edidit *Clericis laicos*, in qua sub pœna excommunicationis vetuit, ne præsules, clerici aut religiosi hujusmodi exactiones penderent aut promitterent, et ne quis eas imperaret aut exigeret, sine Sedis Apostolicæ auctoritate (1). Eduardus rex Angliæ primo iratus, sed mox animo mutatus, coram clero facti sui veniam petiit. Philippus vero rex Galliæ, indignatus ac si jura sua per dictam constitutionem essent violata, ad reddendam Pontifici vicem, extraneos ingressu regni sui interdixit; vetuitque, ne pecunia aliave res bello utilis extra regnum efferretur sine suo consensu.

Quum id audivisset Bonifacius papa, litteras benevolentiae plenas ad regem dedit, in quibus questus est de hominibus, qui constitutionem suam male interpretabantur, declaravitque, se in ea non absolute cavisse, ne clerici pro defensione et necessitate regis aut regni subsidia præstarent, sed ne id fieret sine Apostolicæ Sedis consensu, perpensis intolerabilibus exactionibus, quæ ecclesiis et ecclesiasticis personis imperabantur; regem precatus est, ut sive tacita sive expressa supra dicti decreti explicatione efficeret, ne illud de ecclesiis aut ecclesiasticis ministris intelligeretur; non quod per illud Apostolica Sedes magna pecuniæ copia privaretur, ut aliqui asserere ausi sunt, sed quod istud decretum in ecclesiasticam libertatem impingeret et negotium Terræ sanctæ, quod Pontifex meditabatur, impediret. Ad clerum Galliæ scripsit, libertatem Ecclesiæ quidem sibi cordi esse eamque se tueri velle, mentem tamen suam esse, ut regi et regno in casu communis et evidentis necessitatis subsidium a clero tribui posset (2).

Verum Philippus rex petulantius ecclesiarum jura et libertatem violavit; regalium prætextu ecclesiastica bona occupavit, beneficia et episcopatus pro libitu suo contulit, episcopos Pontifici deditos deposuit, decimas ad bellum sacrum destinatas in alios usus convertit. Bernardum episcopum Apa-

(1) Cap. 3 *De immunitate ecclesiarum* etc. in VI.

(2) Pontificis litteras recitat Raynaldus. an an. 1296-97.

miensem, Pontificis legatum, in vincula conjecit. Quæ omnia a rege vel saltem ejus auctoritate perpetrata, Bonifacium papam necessario moverunt ad constanter agendam Ecclesiæ causam. Inter plures litteras, quas ea de causa ad regem dedit, celebres sunt illæ 5 Decembris 1301, quarum initium est : *Ausculta fili*. In his litteris Pontifex Philippum ab invadendis ecclesiarum juribus et bonis aliisque iniquitatibus deterruit, et ad componenda dissidia regem, episcopos et doctores Galliæ Romam ad synodum vocavit (1).

Pontificis hostes, præsertim Petrus Flotta regni cancellarius, Bonifacii litteras perfide interpolarunt, et multa superbe et arroganter dicta ei attribuerunt. Unde rex magis commotus, legatos Pontificis regno ejecit, et 10 Aprilis 1302 regni comitia Parisiis convocavit. In his multa falsa et injuriosa de Bonifacio VIII prolata sunt, ac si regia jura violaret et regem cogeret ut fateretur se regnum suum ab Ecclesia habere; secundum quæ procures laici majestati regiæ applauserunt; ecclesiastici vero inducias ad deliberandum postularunt et concordiam inter Apostolicam Sedem regnumque conservandam suaserunt; sed ad dicendam sine mora pro rege sententiam coacti, ei in ejus personæ, honoris juriumque defensione consilia et auxilia debita promiserunt, simulque rogarunt, ut sibi secundum Pontificis mandatum ad Romanam synodum properare liceret, quod rex iis severe prohibuit.

Bonifacius VIII in consistorio sub finem Augusti habito, litteras suas ad Philippum a falsis interpretationibus et a litteris sub nomine suo confictis vindicavit, atque gravamina, quæ contra se vulgabantur, diluit. Die 30 Octobris 1302 Romæ synodum habuit, ad quam plures episcopi Galli, non obstante regia prohibitione, convenerunt. In ea graviter de Philippo rege expostulatum fuit, et die 18 Novembris Pontifex promulgavit celebrem bullam *Unam sanctam*, qua utriusque potestatis in una Ecclesia rationes explicavit; eadem die aliam edidit constitutionem, qua excommunicati declarabantur, qui iter ad Apostolicam Sedem impedirent

(1) Apud Raynald, ad an. 1298-1301.

aut ad eam accedentes molestiis injuriisve afficerent. Præterea, ut nihil omitteret eorum, quibus Philippus ad meliorem mentem reduceretur, ad eum legavit Joannem Lemoine cardinalem, cui duodecim articulos præscripsit, secundum quos rex Ecclesiæ faceret satis et a censuris absolveretur.

Cum autem Philippus omnem concordie spem abjiceret, Bonifacius, ne pontificia majestas in contemptum iret, 30 Aprilis 1303 per litteras *Per processus* legato suo mandavit, ut regem excommunicatum denuntiaret, et sub censurarum ecclesiasticarum periculo prohiberet, ne quis ei sacramenta administraret aut coram eo sacra celebraret. Verum, cum Nicolaus Benefractus, qui Pontificis litteras ferebat, Trevis interceptus in vincula fuisset conjectus, illæ ad legatum non pervenerunt. Rex rursum regni Ordines 3 Junii Parisios convocavit, ubi hæreseos, simoniæ aliorumque criminum accusatio contra Bonifacium prolata et ad concilium generale futurumque legitimum Pontificem appellatum fuit. Bonifacius vero in cardinalium consistorio, Anagninæ habito, ab afflictis sibi criminibus se jurejurando purgavit, appellationem conventus Parisiensis nullius esse valoris declaravit, et in procacem regem sententiam scripsit, eam Ecclesiæ communione regnandique jure privatum et subditos ab obedientiæ sacramento solutos dicens; sed priusquam hanc sententiam promulgasset, in hostium manus incidit. Nogaretus enim regii sigilli custos, et Sciarra Columna 7 Septembris 1303 armata manu domum Pontificis invaserunt, eumque multis injuriis affecerunt (1).

Triduo post Bonifacius a civibus Anagninæ ex illorum manibus liberatus fuit. Romam deductus, ingenti populi gaudio exceptus est; sed paulo post, nempe 11 Octobris e febris obiit. Reliquis ejus gestis addendum est, quod Ludovicum IX regem Francorum albo Sanctorum inscripserit, et libris V decretalium, a Gregorio IX editis, adjunxerit sextum, qui continet decretales editas a Gregorio IX post publi-

(1) De dissidio inter Bonifacium VIII et Philippum pulchrum prolixè agunt Raynald. ad an. 1296-1303; J. Rubeus, *Bonifacius VIII*, Rom. 1651 in-4; J. B. Palma et ill. Wiseman, loc. cit.

catos quinque libros decretalium, et ab ejusdem successoribus. Post tria sæcula, anno nempe 1605, corpus Bonifacii VIII in Vaticano ejus sepulcro incorruptum fuit repertum eodem, quo obierat, mensis die recurrente (1). Qua delectione Deus ipse, inquit Papebrochius, Pontificis hujus famam, multis calumniis laceratam, vindicare voluisse videtur (2).

51. Undecimo die post obitum Bonifacii VIII summo cardinalium consensu electus fuit B. Benedictus XI, Tarvisinus Ordinis FF. Prædicatorum, cardinalis episcopus Ostiensis, antea appellatus Nicolaus Boccasini, vir pietate et animi modestia spectatissimus. Is dissidia, quæ inter decessorem suum et Philippum Francorum regem exarserant, composuit. Rex legatos cum litteris Romam misit, quibus Benedicto summum pontificatum gratulatus, omnimodam obedientiam et devotionem ei professus est, ejusque benevolentię regnum et ecclesiam Galliæ commendavit. Pontifex regem, prælatos omnesque viros ecclesiasticos et religiosos atque alios a cunctis censuris, quas e Bonifacii aliorumve Pontificum sententiis incurrerant, absolvit; privilegia et jura, quibus rex a Bonifacio fuerat privatus, ei reddidit; regem et regnum in pristinum statum restituit; constitutionem Bonifacii *Clericis laicos* temperavit secundum canonem XLVI concilii Lateranensis IV, nimirum ut soli exigentes ab ecclesiis vel ecclesiasticis viris decimas aut pecunias incurrerent censuras. Injuriam vero vimque sacrilegam, supra a Nogareto et Sciarra Columna Bonifacio VIII illatam, non reliquit inultam, eos eorumque complices in excommunicationem e canonum præscripto incidisse declaravit, ad apostolicum tribunal evocavit, et venire spernentes anathemati subdidit. Petrum et Jacobum Columnenses veniam postulantes in gratiam recepit, sed in pristinos cardinalatus honores non restituit (3). Pacem etiam et concordiam restituere conatus est in Etruria, Æmilia aliisque Italiæ provinciis, quæ Guelphorum, Gibelinorum et aliorum factionibus erant pertur-

(1) Acta inventionis exstant apud Raynald. ad an. 1303.

(2) Acta SS. 19 Maii.

(3) Conf. p. 307.

batae. Alia plura pro Ecclesiae pace ac prosperitate moliebatur, quum 6 Julii 1304 Perusiae decessit, vitae sanctitate et post obitum miraculis clarus (1).

52. Post B. Benedicti XI obitum Apostolica Sedes vacavit prope undecim mensibus, cardinalibus in eligendo Pontifice dissidentibus, cum alii Italum et Bonifacii memoriae faventem, alii Gallum et Philippo regi deditum optarent. Tandem 5 Junii 1305 extra cardinalium collegium electus fuit Bertrandus de Goth, natione Gallus et archiepiscopus Burdigalensis, qui accitis in Galliam cardinalibus 14 Novembris Lugduni in ecclesia S. Justi solemniter coronatus et inauguratus fuit sub nomine Clementis V. Quae autem J. Villani (2) et ex eo multi referunt de occultis Clementis V cum Philippo rege pactionibus, suspecta atque dubia habenda sunt (3).

Quum vero Italia factionibus ferveret, Clemens V in Gallia substitit et Avenione quam Romae residere maluit; quod etiam fecerunt ejus successores usque ad Gregorium XI. Haec RR. Pontificum apud Avenionem mora, quam Itali vocaverunt Captivitatem babylonicam, perduravit fere septuaginta annis. Interim summus Ecclesiae pontificatus semper unitus mansit cum episcopatu Romano, et Pontifices residentes Avenione, re ipsa fuerunt S. Petri in Romana et Apostolica Sede successores; aliud quippe est residentia seu commoratio, aliud sedes seu sedis titulus. Ista quidem RR. Pontificum ab urbe Roma absentia ecclesiasticae rei et paci publicae in Italia detrimento fuit, quum Pontifices Avenione plus minusve Francorum regibus obstricti, non ea qua Romae, libertate catholicum orbem regerent, et in Italia factiones liberius dominarentur; ea tamen, quae Villani et alii nonnulli Itali de Pontificibus, qui Avenione morati sunt, scripserunt, caute legenda sunt; notum enim est, Italos eorum ab urbe Roma absentiam ægerrime tulisse.

(1) *Vie de S. Benoit XI.* Toulouse 1739; Raynald. ad an. 1303-4; Benedict. XIV. *De beatif. et canonizat.* t. I, c. 31, l. II, c. 24.

(2) *Chron.*

(3) Mansi, *Annotat. in Annales Raynaldi et in Hist. eccl.* Natal. Alex. saec. XIV, c. 2, a. 2.

Clemens V Jacobum et Petrum Columnenses in pristinos cardinalatus honores restituit; decem cardinales, inter quos novem Galli erant, creavit; scholam Aurelianensem academicis privilegiis auxit; Philippum regem Francorum ejusque subditos in eum statum restituit, in quo erant ante eorum cum Bonifacio VIII dissidium; constitutionem Bonifacii VIII *Clericis laicos* secundum temperamentum Benedicti XI explicavit, declaravitque, per constitutionem *Unam sanctam* nihil juris regi aut regno Francorum fuisse detractum, neque regem vel subditos per eam magis quam antea Romanæ ecclesiæ esse subjectos; regi vero postulanti, ut memoria Bonifacii ceu pontificis illegitimi et hæretici damnaretur ejusque ossa terra sacra privarentur, non assensit; Andronicum II imperatorem Græcorum, in schismate pertinacem, anathemate perculit; electionem Henrici VII, qui, defuncto anno 1308 Alberto, a principibus Germanis ad imperium fuerat designatus, confirmavit, eique imperii coronam Romæ tradi jussit, postquam Henricus fidem suam et obsequium Sedi Apostolicæ jurejurando obligasset; anno 1311 Viennæ concilium generale celebravit; obiit anno 1314 (1). Tum propter moram suam in Gallia et extinctum Ordinem Templariorum, ut infra videbimus, tum propter alia gesta plurimum scriptorum obtrectiones subiit; accidit ei idem quod Gregorio VII, Innocentio III, Bonifacio VIII aliisque Pontificibus, qui res maxime arduas aggressi sunt, quorum proinde historiæ plurimum caliginis offunditur ex oblocutionibus et calumniis, ab eorum adversariis in medium prolatis (2).

53. Interea turbas graves excitarunt hæreticæ sectæ Apostolicorum, Dulcinistarum, Fratricellorum, Beguardorum et Beguinarum, qui omnes, quamvis a se invicem distincti, communi nomine Fratres et Sorores liberi spiritus dicti sunt.

Apostolicorum sectæ auctor fuit Gerardus Segarelli, Parmensis, vir plebejus et illiteratus, qui, cum apud FF. Minores admitti frustra postulasset, Apostolorum habitum, quo-

(1) Raynald. ad an. 1305-14.

(2) Conf. Berthier, *Discours sur le pontificat de Clément V*, Hist. de l'Eglise gall. tōm. XIII, p. 1. edit. in-4.

cum eos in ecclesia Parmensi depictos viderat, suscipere eorumque vitæ rationem sequi sibi proposuit. Barbam igitur et capillos aluit, tunicam e panno coloris albi ad talos pertingentem induit, pedes soccis contexit, et varia loca mendicando et prædicando percurrens quosvis viles et otiosos in suam societatem traxit. Hi se fratres apostolos, Gerardum vero magistrum appellabant; eundem ac is habitum gestantes, cum mulieribus, quas sorores appellabant, vagabantur; Romanam ecclesiam esse corruptam, et Pontifices, episcopos omnemque clerum divitiis et opibus depravatos effutientes, novam ecclesiam Spiritus S. finxerunt, quam cœtum amoris et perfectæ charitatis appellabant, in qua omnia, etiam uxores, essent communia, et nefas esset denegare quidquid ex charitate postularetur, ut adeo spurcissima quæque, modo ex charitate fierent, essent licita. Pravam sectam damnarunt Honorius papa IV anno 1275 et Nicolaus IV anno 1290. Gerardus ejus auctor a Manfredo inquisitore et Opizone episcopo Parmensi condemnatus atque curiæ sæculari relictus, anno 1300 flammis addictus fuit. Tunc sæctæ caput evasit Dulcinus Novariensis, qui cum magno asseclarum, qui Dulcinistæ dicti sunt, numero inter asperos et invios montes hodierni Pedemontii vagatus et oppida pagosque vieinos deprædatus est, donec anno 1307 cum Margarita scorto aliisque captus et Vercellas perductus, flammis traderetur. Ex hoc tempore secta dispersa, deinde extincta est (1).

Fratricellorum, qui etiam Bizochi, Fratres spirituales et de paupere vita appellati sunt; auctores fuere apostatæ quidam Franciscani; qui, postquam Bonifacius papa VIII eorum congregationem, utpote dissidiorum in Ordine S. Francisci fomitem, abolevisset, schisma ab Ordine fecerunt (2). Clemens V tum adhortationibus tum censuris illos ad Ordinis unitatem et generalis ministri obedientiam revocare conatus est, et dubia aliquot circa regulæ sensum atque observantiam

(1) S. Antonin. *Chron.* part. III, tit. 21, c. 1; Eymericus, *Director. inquisit.* part. II; Pegna, *Comment.* 37 in part. II *Director. inquisit.*; d'Argentré, *Collect. judicior.* tom. 1.

(2) Vide p. 300.

explicavit constitutione *Exivi de paradiso* (1). Illi vero spre-
tis Pontificis mandatis atque censuris, cum schismate hære-
sim conjunxerunt; duas finxerunt ecclesias, unam carnalem
et divitem, cui præerant Pontifices Romani et episcopi,
alteram spirituales et pauperem, cujus ipsi membra erant,
et in qua sola legitimam conficiendi sacramenta potestatem
haberi contendebant. Alios præterea errores e Donatistarum,
Waldensium et Albigensium doctrinis admiserunt. Anno 1318
Joannes XXII sectarios eorumque errores condemnavit, et
principes christianos atque inquisitores contra eos excitavit.
Secta præcipue se propagaverat in Sicilia, aliquot etiam
cœtus efformarat in Gallia et Hispania; sed ab inquisitoribus
et principibus exagitata, huc illuc dispersa fuit; in Gallia
et Hispania nonnulli ab inquisitoribus damnati et curiæ
sæculari traditi, supplicio effecti sunt; alii confugerunt in
Germaniam, ubi sub Ludovico Bavaro, Joannis XXII adver-
sario, secure agentes, se cum Beguardis et Beguinis socia-
runt (2).

Beguardi et Beguinæ, qui se presertim in Germania pro-
pagaverunt, profitebantur mysticismum, qui ad morum cor-
ruptionem ducebat. Contendebant, hominem in hac vita posse
assequi talem perfectionis gradum, ut neque peccare neque
majorem gratiam adipisci posset; eum in hoc perfectionis
et libertatis spiritu constitutum, neque orare ullosve vir-
tutum actus exercere neque præcepta Ecclesiæ observare
debere, posse libere corpori indulgere quidquid placeret,
et minime peccare actu carnali, ad quem natura inclinaret,
quum tunc sensualitas spiritui et rationi esset perfecte sub-
jecta; dicebant etiam, hominem in hac vita adipisci posse
finalem beatitudinem in eodem gradu ac in altera vita, et
quamlibet naturam intellectualem in se ipsa ita esse beatam,
ut ad videndum Deum eoque beate fruendum non indigeret
lumine gloriæ. Clemens V sectam ejusque errores condemna-

(1) Clementina I *De verb. Signif.*

(2) Alvar. Pelag. *De planctu Ecclesiæ*, l. II, c. 11; Eymericus, loc. cit.;
Baluz. *Miscellan.* tom. 1.

vit in concilio generali Viennensi, et pertinaces inquisitoribus denuntiavit (1).

Quum autem præfati sectarii non tantum Ecclesiam ejusque auctoritatem spernerent, sed civilem etiam statum publicum perturbarent ac morum corruptionem foverent, utraque potestas, ecclesiastica et civilis, in eos animadvertit.

54. Aliud grande negotium, nimirum causam Templariorum equitum, tractavit Clemens V. Hic Ordo annis multis celebris fuerat et de re christiana bene meruerat; verum lapsu temporis Templarii numero, divitiis et possessionibus per omnem Europam in immensum aucti, a pio instituti fine et regula degenerarunt, moribusque in deterius mutatis, pessime audierunt, donec duo malefactores, quorum unus, secundum Villani uterque, Ordinis sodalis fuerat, ad carcerem damnati, arcana Ordinis crimina Philippo Pulchro Francorum regi revelaverunt, nimirum, quod initiandi christianam fidem abjurarent et super Crucem spuerent, initiati in clandestinis conventibus aversam et nefandam libidinem committerent, et in comitiis cranium barbatum, et deauratum, quod Baphometem appellabant, ritu ethnico adorarent. Confestim Philippus rex Templarios denuntiavit Clementi V; deinde existimans periculum esse in mora, qua Pontifex in illorum causa cognoscenda uti videbatur, 13 Octobris 1307 quotquot in regno suo erant, Templarios cum Jacobo De Molai, magno Ordinis magistro, qui eo tempore in Galliam venerat, prehendi eorumque bona sequestrari jussit. Post paucos dies Guilielmus de Parisiis, Ordinis FF. Prædicatorum et generalis quæsitore Fidei in Gallia, magnum magistrum aliosque centum quadraginta Templarios Parisiis interrogavit, qui omnes, tribus exceptis, prædicta crimina confessi sunt (2). Quum autem hæc in Templarios tentata fuissent sine assensu Pontificis, Clemens V de ea re questus est in litteris ad regem datis, inquisitorum auctoritatem suspendit, causæ cognitionem sibi reservavit, ac Templario-

(1) Alvar. Pelag. et D'Argentré, loc. cit.

(2) Joan. canonicus S. Victoris, *Vita Clement. V*, apud. Baluz. *Vita Pontif. Avenion.* tom. I.

rum personas et bona committi voluit Berengario et Stephano cardinalibus. Tunc rex plures ex Ordinis præceptoribus, presbyteris, militibus et fratribus duci jussit Pictavium ad Clementem papam, qui eos aliosque aliquot, in totum septuaginta duos, post præstitum juramentum dicendi plenam et meram veritatem, coram cardinalibus interrogavit. Cum eorum confessiones consentaneæ essent confessionibus factis coram inquisitore Parisiis (1), Pontifex anno 1308 ad omnes christiani orbis episcopos et principes litteras dedit, ut in Templarios secundum formam, quam præscribebat, inquireretur; inquirendi potestatem concessit cuivis episcopo in sua diœcesi, canonicum judicium commendavit synodis provincialibus, Ordinis vero et magni magistri atque præcipuorum præceptorum causam sibi reservavit.

In primis Berengarius, Stephanus et Landulphus cardinales e speciali mandato Pontificis mense Augusto 1308 Chinnonii in Turonia interrogarunt magnum magistrum et quinque præceptores, qui post præstitum juramentum, præter alia horribilia et inhonesta, confessi sunt, se Christum abnegasse et spuisse super Crucem; deinde humiliter postularunt absolutionem a censuris, quam, ejuratis impietatibus, a delegatis Pontificis impetrarunt (2). Alii a Guilielmo Fidei quæsitore ejusque delegatis interrogati Trecis, Bajocæ, Cadomi, Rothomagi et Carcassone, testimoniis suis prædicta crimina confirmarunt (3). Archiepiscopus Narbonensis, episcopi Bajocensis, Mimatensis et Lemovicensis cum præposito Aquensi et archidiaconis Rothomagensi et Tridentino, a Clemente V specialiter delegati ad inquirendum in Gallia de toto Templariorum corpore seu Ordine, mense Augusto 1309 Parisios convenerunt, totique Ordini diem dixerunt, omnibus, qui causam ejus defendere optarent, veniendi facultate concessa. Primo auditus est magnus magister, qui priores suas confessiones retraxit et ad Pontificis judicium

(1) *Epist. Clement. V ad Philipp. reg.* Regnans in cœlis.

(2) *Ibid.*

(3) Du Puy, *Histoire véritable de la condamnation de l'ordre des Templiers.*

provocavit. Alii septuaginta quatuor die 14 Martii 1310 coram iisdem delegatis contenderunt, testimonia, antea a sociis suis edita, esse calumnias et confessiones vi aut fraude extortas, petieruntque, ut tota causa a Pontifice et concilio generali, Viennæ indicto, judicaretur. Post hos alii plusquam ducenti ab iisdem delegatis pontificis interrogati, maxima ex parte talia ediderunt testimonia, ut Ordinis sodales longe plurimos esse reos evincerent (1).

Quum autem Pontifex singularium Ordinis personarum iudicium commendasset synodis provincialibus, hæ tum intra tum extra Galliam habitæ fuerunt, sed paucarum tantum acta supersunt. Synodus Parisiensis anno 1310 plurium Templariorum causis diligenter inspectis, quosdam simpliciter ab Ordine absolvit, aliquot post peractam pœnitentiam liberos dimisit, nonnullos ad arctam custodiam condemnavit, alios tanquam relapsos et contumaces tradidit curiæ sæculari, a qua ad ignem damnati sunt (2). Eodem anno novem Templarii a synodo Silvanectensi propter relapsum traditi curiæ sæculari, pariter ad ignem condemnati fuerunt (3). Porro tum hi tum illi qui Parisiis combusti sunt, morientes contestabantur, se injuste damnatos et priora sua testimonia metu extorta fuisse. In Italia synodus Ravennatensis interrogavit septem Templarios, qui omnia crimina, quorum Ordo insimulabatur, constanter negaverunt; quapropter synodus censuit, innocentes esse absolvendos, nocentes e lege puniendos, et bona innocentibus conservanda, si hi majorem Ordinis partem efficerent, et alii meritas pœnas dedissent (4). Eodem tempore archiepiscopi Pisanus et Florentinus alique in Longobardia et Tuscia e Pontificis mandato de Ordine et personis inquisierunt, et pleraque Templariorum testimonia de apostasia, idolatria et spurcitia sibi erant consentanea (5). In Germania Petrus archiepiscopus Moguntinus Templarios,

(1) Du Puy, loc. cit.

(2) G. Nangi, *Chron. continuat.* ad an. 1310; Baluz. *Vitæ Pontif. Aven.* tom. I, p. 16.

(3) Baluz. *ibid.* p. 72.

(4) Rubens, *Hist. Ravennaten.* l. VI ad an. 1310.

(5) Bzovius, *Annal.* ad an. 1308.

quos interrogaverat, censuit absolvendos (1). In Aragonia, ubi inquisitionis negotium Clemens V demandaverat Cæsar-augustano et Valentino episcopis, Templarii in arcibus suis se armis munierunt, sed a Jacobo rege II superati et ferro vincti sunt. In Castella Rodericus Ivanus Ordinis promagister cum sociis suis ab archiepiscopo Toletano ad dicendam causam vocatus, a Ferdinando rege IV in vincula coniectus fuit; synodus Salmanticensis, postquam de vinctis et supplicibus quæstionem habuisset, pro eorum innocentia pronuntiavit, summam tamen totius rei deliberationem ad Pontificem remisit (2). In Anglia anno 1309 jussu Eduardi regis II omnes Templarii intercepti et diversis castellis inclusi fuerunt, quorum aliqui errores in bulla Clementis V notatos confessi, plerique vero se nullius rei, quæ ad hæresim pertineret, reos esse contestati sunt; unde in synodis Londinensi, Eboracensi aliisque nihil grave contra Ordinem aut personas statutum, sed hæ ad confessionem et absolutionem admissæ sunt (3).

Demum anno 1312 Clemens V in concilio generali Viennensi, postquam sæpius et diu cum patribus de Templariorum causa deliberasset, sacro approbante concilio, per constitutionem *Ad providam* Templariorum Ordinem via provisionis in perpetuum abolevit; Ordinis bona attribuit equitibus Hospitalariis S. Joannis Hierolymitani, qui, anno 1310 erepta Turcis Rhodo, nomen Rhodensium acceperunt; in Hispania vero, Lusitania et Majorica Ordinis bona ad defensionem rei christianæ contra Mauros conversa sunt (4). Quantum ad ipsos Templarios spectabat, Pontifex judicium de magno magistro et de aliquot aliis sibi reservavit, cæterorum judicium demandavit synodis provincialibus cum eo discrimine, ut innocentes e bonis Ordinis honeste sustenta-

(1) N. Serarius, *Historia Petri archiep. Mogunt. l. V*; Labbe, tom. XI, p. 1535.

(2) Mariana, *Hist. Hispan. l. XV, c. 10*; Labbe, loc. cit.

(3) Walsingham, *Hist. Angl. p. 96*, et *Ypodigm. Neustriæ, p. 500*; Wilkins, *Acta anglicanæ Templariorum inquisitionis*; Mansi, *Annotat. ad. Hist. eccl. Natal. Alex. sæc. XIV, diss. 10.*

(4) Labbe, tom. XI, p. 1558.

rentur, ii qui crimina sua fuissent confessi, cum misericordia tractarentur, erga impoenitentes et relapsos justitia et canonica censura servarentur (1). Post hæc Pontifex causam magni magistri et aliorum trium demandavit novis iudicibus, nempe tribus cardinalibus et aliquot episcopis atque doctoribus, qui illos post novam confessionem 11 Martii 1314 perpetuo carceri addixerunt; sed cum sententia coram populo legeretur, Joannes De Molai magnus magister et Guido frater delphini Arverni confessiones suas retraxerunt, et eadem die a concilio regio ad rogam damnnati sunt.

Porro Templariorum Ordinem, qui tam turpiter degeneraverat et tam male audiebat, justis de causis a Clemente papa fuisse abolitum, e dictis sat manifestum est (2).

55. Concilium Viennense, inter œcumenica decimum quintum, anno 1309 encyclicis litteris a Clemente V convocatum, 1 Octobris 1311 Viennæ Allobrogum in Gallia inchoatum est et per septem circiter menses protractum. Causæ, propter quas Pontifex illud indixit, fuerunt negotium Templariorum, subsidium Terræ sanctæ, hæreses recens exortæ et instauratio disciplinæ. Præter cardinales et patriarchas Alexandrinum et Antiochenum ritus latini, interfuerunt secundum continuatorem G. Nangii 114, secundum Villani et S. Antoninum 300 episcopi; adfuerunt præterea inferiorum prælatorum ingens numerus, Philippus rex Galliæ et aliorum principum oratores; præsedit Clemens papa. Habitæ sunt tres sessiones. In prima sessione, quæ celebrata fuit 16 Octobris 1311, Pontifex causas, propter quas concilium convocaverat, exposuit. Inter hanc et sequentem sessionem multæ habitæ sunt deliberationes de causa Templariorum, de subsidio Terræ sanctæ et de ecclesiastici status reformatione. In secunda sessione, habita 3 Aprilis 1312, dis-

(1) Guido, *Chron. RR. Pontif.*

(2) Natal. Alex. *Hist. eccl. sæc. XIV*, diss. 10; J. de Hammer, *Mysterium Baphometis revelatum*, tom. VI operis *Moines de l'Orient*; J. B. de Saint-Victor, *Tableau hist. et pittor. de Paris*, tom. III, édit. de Louvain 1830; J. B. Palma, *Prælect. hist. eccl.* tom. III, part. II, c. 12.

cussis, qui in re Templariorum conscripti fuerant, processibus, Ordo extinctus est. In tertia et ultima sessione, quæ celebrata fuit 6 Maii, plures editæ sunt constitutiones, pro Fidei defensione et disciplinæ reformatione; damnatæ sunt sectæ Dulcinistarum, Fratricellorum, Beguardorum et Beguinarum; ad ferendam opem collapsis Christianorum in Palæstina rebus, præsules Galli Philippo regi, spondenti se intra annum in Palæstinam transfretaturum, decimas per sexennium promiserunt; ad formandos viros undequaque doctos idoneosque pro populis Orientalibus Evangelii præcones, statutum est, ut in scholis curiæ Romanæ et in academiis Bononiensi, Parisiensi, Oxoniensi et Salmanticensi linguæ orientales traderentur. Præterea memoria Bonifacii papæ VIII a calumniis vindicata fuit, et declaratum, eum catholicum et legitimum pontificem fuisse (1).

Ex constitutionibus in hoc concilio vel extra illud a se editis Clemens V confecit novum decretalium librum, quem sub nomine *Clementinarum* edendum curavit Joannes XXII.

56. Obiit Clemens V die 20 Aprilis 1314. Conclave indictum est Lugduni, sed, dissidentibus cardinalibus, Apostolica Sedes vacavit usque ad 7 Augusti 1316, qua die concordi cardinalium suffragio electus fuit Jacobus de Eusa, Cadurcensis, cardinalis episcopus Portuensis, qui nomen Joannis XXII assumpsit seditque usque ad annum 1334. Claruit pietate in Deum, Fidei propagandæ studio, componendorum dissidiorum sollicitudine et propenso in viros doctos animo. In Perside vicinisque regionibus, in quibus christiana religio opera FF. Prædicatorum propagabatur, Francum Perusinum ex eorum Ordine creavit archiepiscopum Sultaniensem eique adjunxit sex suffraganeos episcopos ejusdem Ordinis. Alios ex eodem Ordine Evangelii præcones destinavit in regiones orientales et septentrionales ad populos, sive mahometica, superstitione sive schismate aut hæresi infectos. In Gallia ecclesiam Tolosanam metropoliticiis juribus auxit novosque episcopatus instituit. Cadurcensem

(1) Labbe, tom XI, p. 1538; item, *Hist. de l'Eglise gall.* tom. XII, édit. in-4.

academiam in patria sua et Cantabrigensem in Anglia, postulante Eduardo rege, excitavit et privilegiis ornavit; rectum docendi et discendi modum præscripsit in epistola ad doctores Parisienses, in qua querebatur, quod quidam theologi posthabitis doctrinis necessariis et utilibus, se immiscerent curiosis vanisque philosophiæ subtilitatibus. Plures, plerosque Gallos, creavit cardinales. Concordiam inter Robertum Neapolis et Fridericum Siciliæ reges, atque inter Philippum cognomine Longum regem Galliæ et Robertum comitem Flandriæ conciliare conatus est. Alphonsi XI regis Castellæ adhuc impuberis, patrocinium adversus rebelles suscepit eique ablatum regnum restitui jussit. Sancio Majoricarum regi ad propulsandos Maurorum impetus decimas concessit. Guelphis contra Gibelinos, qui in Italia et in ipsa urbe Roma dominabantur, pro Ecclesiæ juribus et antiqua libertate certantibus. opem præstitit, et Matthæum vicecomitem, Gibelinorum ducem anathemate perculit (1).

Tria autem graviora negotia exercuere hunc Pontificem, nimirum controversia cum Franciscanis de paupertate Christi et Apostolorum, dissidium cum imperatore Ludovico Bavaro, et quæstio de visione beatifica, quæ quidem negotia illico breviter exponemus.

57. In primis Joannes XXII condemnavit sectam Fratricellorum, ut supra diximus (2). Condemnavit etiam sententias Joannis de Polliaco, doctoris Parisiensis, qui docebat, eos qui peccata sua confessi fuissent Fratribus seu viris religiosis, habentibus generalem facultatem audiendi confessiones, teneri ea denuo confiteri proprio sacerdoti, quinimo, stante lege concilii Lateranensis *Omnis utriusque sexus*, neque R. Pontificem neque Deum ipsum posse efficere, ut parochiani non tenerentur semel in anno omnia peccata sua confiteri proprio sacerdoti, quem dicebat esse solum parochialem curatum (3). Alia autem quæstio, nimirum de paupertate Christi et Apostolorum anno 1321 ad

(1) Raynald. ad an. 1316-34.

(2) Vide p. 315.

(3) Extravag. 2 *De hæret.* inter Communes; Labbe, tom. XI, p. 1635.

Joannem papam delata est. Aliquot FF. Minores animose contendebant, Christum et Apostolos nihil jure proprietatis et dominii habuisse sive singulatim sive in communi, hancque propositionem orthodoxam et decretali Nicolai III *Exiit qui seminat* definitam esse asserebant. Joannes XXII, ad quem ipsi Minoritæ contra adversarios provocaverant, ne quid temere decerneret, prius academiarum et virorum doctorum opiniones audire voluit. Verum Michael Cæsenas Ordinis Minorum generalis minister controversiam, coram Apostolica Sede pendentem, dirimere præsumpsit, in capitulo mense Junio 1322 Perusiæ habito declarans, prædictam propositionem esse catholicam et ab Ecclesia falli nescia definitam (1). Pontifex vero 8 Decembris 1322 constitutionem edidit *Ad conditorem*, qua declarabat, supra dictam Nicolai III decretalem de rerum usu Franciscanis concessa, et de proprietate Apostolicæ Sedi reservata, non esse intelligendam de rebus, quæ usu consumuntur, cum in iis dominium non separaretur ab usu; derogans decretali Nicolai III, quantum ad hoc caput spectabat, dominium rerum, quibus FF. Minores utebantur, iis remisit, et ne eorum procuratores deinceps Apostolicæ Sedis nomine alicui litem inferrent, prohibuit (2). Anno sequente 12 Novembris alteram dedit constitutionem *Quum inter nonnullos*, qua declarabat, errare et hæreticis adnumerandos eos qui pertinaciter assererent, Christum et Apostolos nihil proprium habuisse sive singulatim sive in communi, eosque nullum jus habuisse earum rerum, quas habuisse leguntur, sed simplicem usum facti (3).

Contra has Pontificis constitutiones declamarunt Michael Cæsenas generalis minister et pauci alii, inter quos præcipui Ocamus et Bonagratia, contra quos Pontifex deinde edidit constitutionem *Quia quorundam mentes* (4). At illi Joannem XXII accusantes hæreseos, ad generale concilium

(1) Wadingh, *Annal. Minor.* ad an. 1322.

(2) Extravag. 3 *De verb. sign.* Jo. XXII.

(3) Extravag. 4 *De verb. sign.* Jo. XXII. Conf. Natal. Alex. *Hist. eccl.* sæc. XIV, diss. 11; Bellarmin. *De R. Pontifice*, l. IV, c. 14; *Histoire de l'Eglise gall.* l. 37.

(4) Extravag. 5 *De verb. sign.* Jo. XXII.

appellarunt; deinde confugerunt ad imperatorem Ludovicum Bavarum ejusque schismati adhærentes, variis libellis Pontificis famam lacerarunt. Ab hac tamen paucorum Minoritarum rebellionem immunis fuit Ordo, qui in Pontificis obedientia constanter perseveravit, et in generali capitulo, anno 1329 Parisiis habito, quæcumque a rebellibus istis hac in re hæretice dicta vel male gesta fuerant, improbavit, atque in locum Michaelis, a Pontifice depositi, generalem ministrum elegit Gerardum Odonis (1).

58. Eidem Pontifici Joanni XXII negotium gravissimum facessivit imperator Ludovicus Bavarus. Cum post obitum Henrici VII (1313) imperium vacasset 14 mensibus, a majori parte electus fuit Ludovicus dux Baviaræ, alii vero elegerunt Fridericum ducem Austriæ, unde grave inter utrumque bellum exortum est. Cum ambo competitores Pontificem pro impetranda confirmatione interpellassent, Joannes XXII utrique diem dixit, ut jurium suorum instrumenta producerent, et secundum ea alterutri imperium adjudicaret. Verum Ludovicus armorum quam juris via rem dirimere maluit, victo anno 1322 Friderico, imperium solus capessivit, et Pontificis confirmationem non solum non requisivit, sed et Gibelinorum factioni in Apostolicam Sedem rebelli auxilia præstitit.

Joannes papa datis 8 Octobris 1323 ad Ludovicum litteris, eum increpuit, quod imperatoris nomine et juribus usus esset, priusquam ejus electio, ut moris erat, ab Apostolica Sede fuisset confirmata, mandavitque ei sub pœna excommunicationis, ut ab adjuvandis Ecclesiæ hostibus abstineret, et intra mensem, dimissa imperii administratione, juris sui instrumenta Apostolicæ Sedi exhiberet. Ludovico de angustioribus temporis metis ad agendam causam sibi præscriptis querente, Pontifex illas prorogavit; interea omnibus districte prohibuit, ne Ludovico honorem imperatoris Romanorum deferrent.

Verum Ludovicus se Pontifici sistere sprexit, Apostolicæ Sedis hostibus auxilia ferre perrexit, et scripto contestatus

(1) Raynaldus et Spondanus, ad an. 1328-29.

est, se ipso electionis suæ facto regium honorem juraque regni et imperii administrandi esse consecutum, Pontifici nullum esse jus electionem vel personam electam examinandi aut approbandi; cæterum se contra Joannem appellare ad generale concilium. Quapropter Pontifex 15 Julii 1324 Ludovicum, nisi ante diem 1 Octobris fecisset satis, excommunicatum omnique jure imperandi privatum edixit. Ludovicus vero in comitiis 22 Octobris apud Saxenhausen coactis, virulento modo contra Joannem XXII declamavit, et ab eo veluti hæreseos aliorumque criminum reo, ad futurum Pontificem et ad S. Matrem Ecclesiam provocavit (1).

Perverso principi venales calamos commodarunt Marsilius de Menandrino Patavinus et Joannes Jandunus Perusinus, doctores Parisienses, quibus se adjunxerunt Michael Cæsenas, Guilielmus Ocamus et Bonagratia, ab Ordine FF. Minorum apostatæ. Duo priores, nempe Marsilius et Jandunus, in libro qui *Defensor pacis* inscriptus erat, de potestate imperatoris et Pontificis ita disseruerunt, ut Pontificis primatum et Ecclesiæ constitutionem ab imis fundamentis destruerent asserentes, præter alia, Christum in Ecclesia non constituisse caput visibile; S. Petrum non plus auctoritatis accepisse, quam cæteros Apostolos; omnes sacerdotes, sive Pontifices sive episcopos sive simplices presbyteros, ex institutione divina esse potestate pares, et e sola imperatoris concessione, ad ejus nutum revocabili, alios aliis majorem habere jurisdictionem; neminem posse ab Ecclesia coerceri punitivæ coactiva sine consensu imperatoris; Pontificem æque ab episcopis ac hos ab illo posse excommunicari; ad imperatorem spectare, Pontifices instituere et deponere, Sede vacante Ecclesiam regere, numerum ecclesiarum et sacrorum ministrorum definire, de habilitate ad ordines sacros promovendorum decernere, concilia congregare, Ordines religiosos approbare, beneficia ecclesiastica conferre.

Perniciosos hos errores condemnavit et prolixè confutavit Joannes papa constitutione edita 23 Octobris 1327 (2). Eos-

(1) Raynald. ad an. 1323-24.

(2) Idem, ad an. 1327.

dem errores confutarunt scriptores æquales, Alexander de S^{to} Elpidio, e priori generali Augustinianorum archiepiscopus Ravennatensis (1), Pelagius Alvarus episcopus Silvensis in Lusitania (2), Augustinus Triumphus, Anconitanus, Ordinis eremitarum S. Augustini (3), Petrus de Palude seu Paludanus, Ordinis FF. Prædicatorum (4).

Initio anni 1327 Ludovicus, a Gibelinis accitus, properavit in Italiam, et mense Februario Tridenti episcoporum, abbatum et monachorum, maxima ex parte depositorum, excommunicatorum vel apostatarum, conventum habuit, in quo Joannes XXII hæreseos aliorumque criminum accusatus et pontificatu indignus declaratus est. Pontifex vero 23 Octobris sententiam in Ludovicum fulminavit, quā eum omnibus juribus et feudis imperialibus privatum declaravit, subditos ab ejus obedientia absolvit, et ne ei parerent aut cum eo communicarent prohibuit (5).

Ludovicus sententias censurasque Pontificis spernens, initio anni 1328 cum exercitu Romam properavit; urbem ingressus, Romanis multa promisit, et 17 Januarii in basilica S. Petri a Jacobo Alberto, Venetiarum episcopo deposito, imperator coronatus est; 18 Aprilis convocatis quibusvis apostatis, excommunicatis, depositis aliisque similis generis hominibus, Jacobum Cadurcensem (ita appellabat Joannem XXII) propter hæresim et alia crimina pontificatu omnique beneficio et privilegio privatum atque ab omni judice puniendum pronuntiavit, et in ejus locum intrusit Petrum de Corbario, Ordinis FF. Minorum, sub nomine Nicolai V, qui rursus Ludovicum imperatorem coronavit, Joannem XXII omnesque ei obedientes excommunicavit.

Joannes papa pseudo-pontificem et omnes schismatis fautores anathemate confixit, et preces publicas indixit, ut

(1) *De jurisdictione imperit et auctoritate Papæ*, Arimini, 1624.

(2) *Apologia Joannis XXII contra Marsilium et Ocamum*, Lugdun. 1517 et Venet. 1560 in-fol.

(3) *De potestate ecclesiastica*.

(4) *De causa immediata ecclesiasticæ potestatis*.

(5) Raynald. ad an. 1327.

divina Providentia rebellium corda ad Ecclesiæ obsequium reducere vel eorum superbiam elidere et malitiam conterere dignaretur. Dominus piorum preces exaudivit et laboranti Ecclesiæ opem tulit; agentibus quippe cardinali Ursino Pontificis legato, et Roberto rege Neapolis, brevi post rerum status ita mutatus est, ut Romani et Itali passim, ipsi etiam Gibelinorum duces, Ludovici partes desererent, Ludovicus ab omnibus desertus, anno 1329 in Germaniam regrederetur, et antipapa Petrus de Corbario anno 1330 Avenione ante pedes Joannis XXII provolutus, schisma ejuraret et supplex veniam ab eo postularet (1).

Ludovicus in Germaniam redux, legationibus litterisque reconciliationem cum Ecclesia et electionis suæ confirmationem a Joanne XXII postulavit, se hæreticos et schismaticos deserturum et Ecclesiæ jura defensurum promittens. Pontifex vero promissis ejus non fidens, voluit, ut ante omnia imperium dimitteret; quod cum ille præstare nollet, dissidium inter sacerdotium et imperium perduravit usque ad Ludovici mortem.

59. Tertium, quod Joannem XXII exercuit negotium, fuit quæstio de visione beatifica, utrum scilicet animæ justorum, corporum vinculis solutæ et ab omni labe puræ, statim visione Dei perfruantur, an vero hæc usque ad extremi judicii diem differatur. Quamvis quidam ex antiquis Patribus posteriorem opinionem tradiderint, communis tamen Patrum et Ecclesiæ traditio ei erat opposita. Cum hæc quæstio, nullo adhuc decretorio Ecclesiæ judicio eliquata, hoc tempore inter doctos agigaretur, Joannes XXII, qui pro ingenii sui præstantia theologicis discussionibus delectabatur, anno 1331 ad indagandam veritatem SS. Scripturas et Patrum scripta in utramque partem scrutatus est, et in sermonibus coram cardinalibus et prælatis Avenione habitis, utriusque opinionis argumenta protulit. Verum Pontifex quibusdam visus est propendere in sententiam de dilatione visionis beatificæ, pluresque adversarios tum e prælatis tum e doctoribus in se concitavit. Contentio aucta est, cum Gerardus Odonis,

(1) Raynaldus et Spondanus, ad an. 1328-30.

FF. Minorum generalis minister, Parisiis eandem sententiam palam defendisset. Pontifex ad dispellendam pravam de mente sua suspicionem 18 Novembris 1333 litteras scripsit ad Philippum Valesium regem Francorum, in quibus contestabatur, se de præsente quæstione nihil definivisse aut asseruisse, sed solum Scripturarum et Patrum dicta protulisse, ut discussa veritas in apertam lucem prodiret (1). Philippus rex, ut disceptationibus finis constitueretur, episcopos, abbates et theologos convocavit in castro Vincennarum; qui omnes consenserunt, animas Sanctorum, corporibus solutas, mox faciem Dei videre, hancque visionem in die judicii non extinguendam, sed in æternum permansuram esse. Idem in sua ad regem epistola de Joannis XXII in hac re doctrina hæc testati sunt: - Multorum fide dignorum " relatione audivimus, quod, quidquid in hac materia Sua " Sanctitas dixit, non asserendo seu opinando protulit, sed " solum recitando. " Pontifex ipse, ne quis sermones suos male interpretaretur, initio anni 1334 in publico consistorio professus est, quidquid de præsente vel alia quacumque quæstione in sermonibus et collationibus dixisset vel allegasset, se nihil definire voluisse, quod esset quovis modo Scripturæ Sacræ aut traditioni contrarium, et expresse revocare, si quæ iis opposita præter mentem suam a se fuissent prolata (2). Paulo post jam morbo correptus, convocatis ad se cardinalibus, prælatibus et tabellionibus prolixam fidei suæ professionem dictavit, in qua intentionem suam, quam circa statum animarum separatarum se habere et habuisse dicebat, his verbis declaravit: " Credimus, quod " animæ purgatæ, separatæ a corporibus, sunt in cœlo, " cœlorum regno et paradiso, et cum Christo in consortio " angelorum congregatæ, et vident Deum et divinam essentiam facie ad faciem clare, in quantum status et conditio " compatitur animæ separatæ (3). "

Hinc patet, Joannem XXII ab aliquibus injuste fuisse ac-

(1) Raynald. et Spondan. ad an. 1333.

(2) Ita testatur Benedictus XII Joannis successor in epistola quæ exstat apud Raynaldum, ad an. 1334, et Labbe, tom. XI, p. 1794.

(3) Raynald. ad an. 1334; Labbe, loc. cit. p. 1630.

cusatum erroris in Fide de visione beatifica, summamque esse petulantiam Calvinii asserentis, hunc Pontificem docuisse, animas esse mortales et una cum corporibus interire usque ad diem resurrectionis (1).

60. Obiit Joannes papa 4 Decembris 1334, in cujus locum cardinales, Avenione apud FF. Prædicatores reclusi, 20 ejusdem mensi elegerunt Benedictum XII, Gallum, antea appellatum Jacobum Furnerium, Ordinis Cisterciensis et ex Apamiensi Mirapicensem episcopum cardinalem, virum pium et doctum pacis studiosum, disciplinæ tenacem et a ditandis consanguineis alienissimum, qui Ecclesiam gubernavit usque ad annum 1342.

Hic Pontifex nihil antiquius habuit, quam ut pacem inter principes christianos constitueret, tum ut tranquillitate parta, curiam in urbem Romam referre posset, tum ut illi arma contra Turcas converterent; sed optatum finem non est consecutus. Quæ autem pro concilianda concordia sacerdotium inter et imperium tentaverit, infra dicemus. Anno 1336 quæstionem de statu animarum post hanc vitam, sub decessore suo ventilatam, quamque ipse adhuc cardinalis erudito libro tractaverat, diremit per bullam *Benedictus Deus*, qua definiuit, post Christi in cælum ascensionem animas Sanctorum, qui sive ante sive post Christi passionem decesserunt, nihil purgandum habentes vel post mortem purgatas, item animas infantium baptizatorum et ante usum rationis decedentium, ante resumptionem suorum corporum et judicium generale esse in cælorum regno, cum Christo, angelorum consortio aggregatas, immediate divinam essentiam videre, ea perfrui hacque visione et fruitione esse vere beatas; animas vero eorum, qui in statu peccati mortalis moriuntur, statim descendere in infernum ibique in æternum cruciari; in die extremi judicii omnes, resumptis corporibus suis, coram Christo judice comparituras, ut et corpora animarum præmia vel pœnas participant (2).

(1) *Institut. l. IV, c. 7.* Conf. card. Petra, *Comment. in constit. 4 Bened. XII*; Berthier, *Hist. de l'Eglise gall. an. 1333-34*; Natal. Alex. *Hist. eccl. sæc. XIV*, diss. 11; Muratori, *De paradiso adversus Burnest.* c. 2.

(2) Raynald, ad an. 1336; Harduin, *Concili. tom. VII, p. 1559.*

Quantum ad disciplinam ecclesiasticam spectat, Benedictus XII varias edidit constitutiones, quarum aliæ ad monachorum Benedictinorum, Cisterciensium, Mendicantium et canonicorum regularium reformationem, aliæ ad episcoporum, aliorumque prælatorum officium, residentiam, visitationem, atque ad beneficiorum provisionem pertinent (1).

61. Nonnulli scriptores de RR. Pontificibus, qui Avenione morati sunt, expostularunt, quod introductis beneficiorum ecclesiasticorum reservationibus, annatis et commendis, ordinariorum juribus detraxerint, et extraordinariis taxis ecclesiās gravarint.

Verum RR. Pontifices tanquam Ecclesiæ primates et omnium ecclesiarum sollicitudinem gerentes, tanquam supremi bonorum ecclesiasticorum dispensatores, provisiones et collationes beneficiorum atque dignitatum ecclesiasticarum sibi reservare jure possunt (2). Istud jus a priscis temporibus, olim rarius postea frequentius, exercuerunt justissimis ex causis, sive ad advertenda mala, quibus electiones ex ambitione studioque partium perturbabantur, et ad consulendum ecclesiis de dignis ministris, sive ad corrigendam ordinariorum incuriam, sive ad habendam bene meritorum rationem (3). Sæculo XIII et sequentibus RR. Pontifices idem jus magis explicarunt, ut omnibus constaret, quorum beneficiorum collatio ad Apostolicam Sedem, quorum ad episcopos, quorum ad alios pertineret. Ita Clemens IV constitutione *Licet ecclesiarum* Apostolicæ Sedi reservavit collationem ecclesiarum, dignitatum, personatum et beneficiorum, quæ in Romana curia vacarent seu quorum possessores obiissent in loco, in quo moraretur Pontifex, quæque specialius cæteris antiqua consuetudo, ut in prædicta constitutione legitur, RR. Pontificibus reservavit (4). Gregorius X, Clementis IV successor, decessoris sui constitutionem confirmavit cum hoc temperamento, ut si pontifex

(1) *Bullar. Roman.* tom. I.

(2) Thomassin, *Vetus et nova Eccl. discipl. part. II, l. 1.*

(3) *Ibid.*

(4) Cap. 2 *De præb. et dignit.* in VI.

hujusmodi beneficia intra mensem a die, qua vacarint, non contulerit, ea conferre possint ordinarii (1). Bonifacius VIII reservationem Clementis IV extendit ad beneficia vacantia in locis vicinis curiæ Romanæ seu intra spatium itineris duorum dierum, et ad beneficia legatorum atque curialium, si in locis curiæ vicinis aut eam comitantes obierint (2). Clemens V beneficia quæcumque in Romana curia vacantia aut pontificatus sui tempore vacatura, patriarchatus, archiepiscopatus, episcopatus, præbendas, dignitates, officia, suæ et S. Sedis provisioni, collationi et dispositioni reservavit (3). Hanc reservationem pro pontificatus sui tempore confirmarunt et ad plura alia beneficia extenderunt Joannes XXII et Benedictus XII (4). Alii deinceps Pontifices varias de eadem re constitutiones ediderunt. Magnus etiam reservationum numerus habetur in regulis cancellariæ, adeo ut generatim omnium ecclesiarum cathedralium collatio Apostolicæ Sedi fuerit reservata, et qui deinceps, sive canonici sive principes sive alii, jus nominandi vel præsentandi vel eligendi exercuerunt, id e speciali Sedis Apostolicæ indulto fecerint.

Quantum spectat ad annatas, quas RR. Pontifices in conferendis beneficiis exegerunt ad providendum tum suæ et curiæ suæ sustentationi tum communi totius Ecclesiæ utilitati et necessitati, eæ, quatenus sunt subsidia ab inferioribus summo Ecclesiæ capiti et pastori collata, justissimæ et antiquissimæ sunt, easque Bonifacius IX non instituit, sed modum, qui in iisdem pendendis servaretur, præscripsit (5).

Neque novæ aut a RR. Pontificibus, qui Avenione degerunt, introductæ sunt beneficiorum commendæ. A priscis enim temporibus obtinuit, ut ecclesiæ episcopales, parochia-

(1) Cap. 3 eod. in VI.

(2) Cap. 34 eod. in VI.

(3) Extravag. 3 eod. inter Communes.

(4) Extravag. 4 *De elect.* et Extravag. 13 *De præb. et dignit.* inter Communes.

(5) Raynald. et Spondan. ad an. 1399; Natal. Alex. *Hist. eccl. sæc. XV-VI*, diss. 9; Berthier, *Hist. de l'Eglise gall.* discours prélim. tom. XV, édit. in-4.

les atque abbatiae vacantes, alicui custodiendae et administrandae commendarentur, quandiu proprio episcopo, parcho aut abbate carerent; item ut episcopis aut clericis, qui vel ecclesiis suis ab hostibus fuissent ejecti vel e beneficiis suis non haberent decentem sustentationem, ecclesia vacans aut abbatia aliudve beneficium in commendam conferretur. Similiter propter monachorum incuriam abbatiae quandoque commendabantur episcopis. Hujusmodi commendas certe nemo improbat.

Verum saeculo VI et deinceps principes laici et proceres bona ecclesiastica invadentes, certarum ecclesiarum et abbatiarum proventus commendarunt sive clericis, sive etiam laicis de republica bene meritis, praesertim ducibus militaribus. Has commendas laicas et militares, gravium abusuum causas, Pontifices et concilia reprobant.

Istis abusibus maxima ex parte sublatis, usus commendarum ecclesiasticarum frequentior fuit, et in eas etiam abusus sensim irrepserunt, quos tamen varii Pontifices et concilia correxerunt. Ita Clemens V sentiens gravia detrimenta, quae e commendis initio sui pontificatus propter importunas et multiplicatas precum instantias largiori manu concessis, in rem ecclesiasticam redundabant, eas omnes revocavit (1). Benedictus XII cunctas cathedralium ecclesiarum et abbatiarum commendas, a decessoribus suis concessas personis quibuscumque, exceptis cardinalibus, revocavit (2). Innocentius VI anno 1353 rescidit revocavitque omnes episcopatum, abbatiarum, prioratum, dignitatum et beneficiorum regularium commendas (3). Eadem de re actum est in conciliis Lateranensi V et Tridentino (4).

Sufficiat haec pauca de beneficiorum ecclesiasticorum reservationibus, commendis et annatis observasse, ut aequa lance ponderentur tum veterum tum recentiorum deiis querimoniae.

62. Vidimus supra discordias, quae sub Joanne XXII

(1) Extravag. 2 *De praeb. et dignit.* inter Communes.

(2) Raynald. ad an. 1335.

(3) Ibid. ad an. 1353.

(4) Conf. Thomassin, *Vetus et nova Ecl. discipl. part. II, t. 3.*

et Ludovico Bavaro inter sacerdotium et imperium exortæ sunt (1). Benedictus XII tum litteris tum legationibus usus est, ut Ludovicum ad obsequium Ecclesiæ revocaret. Ludovicus etiam litteris et legationibus Pontificem honoravit, sed inconstans et versatilis, legatos suos Avenione cum Pontifice concordia leges tractantes, revocavit et quam præbuerat pacis spem, abruptit; anno 1338 comitia coegit apud Francofordiam, in quibus acta Joannis XXII contra Ludovicum injusta pronuntiata sunt, sacrorum interdicta sublata, clerici ea observare volentes, pœnis subditi, et declaratum, imperialem potestatem et dignitatem ita esse a Deo, ut electus ab omnibus electoribus -vel a majori eorum parte, illico sine Pontificis confirmatione esset Romanorum imperator et administrandi imperii jura haberet (2).

In Italia vero Bononienses, Mediolanenses, Bergomenses, Papienses, Vercellenses, Comenses et alii, qui aut ab obsequio Pontificis defecerant aut Ludovici ejusque antipapæ factioni et schismati adhæserant, se cum Benedicto XII reconciliarunt et a censuris ecclesiasticis absoluti sunt (3).

Clemens VI, Benedicti XII successor, nova tentavit media, ut Ludovicum ad meliorem mentem reduceret et ecclesiis in Germania pacem conciliaret. At Ludovicus ad majorem nequitiam descivit, beneficia ecclesiastica personis sibi gratis conferre ausus est, clericos sacra interdicta servantes pœnis subjecit, propria auctoritate conjugium Margaritæ, Tyrolis et Carinthiæ hæredis, cum Joanne regis Bohemiæ filio dissolvit, eamque filio suo Ludovico uxorem dedit, pacis et absolutionis condiciones sibi a Clemente VI præscriptas, anno 1344 in comitiis Francofordiensibus rejecit. Quapropter Clemens VI excommunicationem in contumacem principem renovavit, eum omni imperio, regno et ducatu privatum declaravit, monuitque electores, ut justum imperatorem eligerent ab Apostolica Sede confirmandum. Principes electores e concilio Pontificis anno 1346 elegerunt Carolum IV marchionem Moraviæ, filium Joannis regis

(1) Vide p. 325.

(2) Raynallus et Bzovius, ad an. 1335-38.

(3) Benedict. XII, *Epist.* 33 et 34; Raynald. ad an. 1338-41.

Bohemiæ, quam electionem confirmavit idem Pontifex. Ludovicus Bavarus bellum paravit contra competitorem suum, sed anno 1347 paralysi exstinctus est (1). Tunc concordia inter sacerdotium et imperium restituta et pax ecclesiis in Germania reddita fuit.

63. Clemens VI, antea Petrus Rogerius, Lemovicensis, Ordinis S. Benedicti, ex episcopo Atrebatensi archiepiscopus Senonensis, deinde Rothomagensis et R. E. cardinalis, 7 Maii 1342 electus fuit in locum Benedicti XII, qui 25 Aprilis obierat. Romani missis Avenionem legatis Pontificem supplicarunt, ut majorum more curiam in urbem Romam referret. Inter hos legatos erat F. Petrarcha, poeta laureatus et refflorescentis apud Italos litteraturæ princeps, qui elegantissimum carmen de repetenda urbe, tot sacris monumentis illustri, Clementi obtulit (2). Respondit Pontifex, se id quidem habere in votis, sed moram suam in regionibus transalpinis esse necessariam conciliandis Galliæ et Angliæ regibus. Hanc tamen concordiam inter utrumque regem Clemens restituere non potuit, quamvis ei plurimum adlaboraverit.

Hic Pontifex Nicolaum Rienzum, qui infimo loco natus, sed ingenio et eloquentia præditus, a populo Romano vana priscae libertatis spe deluso tribunus plebis creatus, dominatione quam assecutus erat, ad tyrannidem abutebatur, opera cardinalis Bertrandi legati sui dejecit fugavitque; a Joanna Neapolis regina et Provinciæ comitissa urbem Avenionem emit et cum omnibus juribus Romanæ ecclesiæ comparavit; constitutionem B. Gregorii X de legibus conclavis non nihil temperavit; Philippo Francorum regi ejusque conjugii et Joanni Normanniæ duci eorum filio ejusque uxori sacram communionem sub utraque specie indulsit; contra Eduardum Angliæ regem Apostolicæ Sedis jura in reservandis et conferendis beneficiis ecclesiasticis fortiter defendit; quæ autem egerit in causa dissidii cum Ludovico Bayaro, jam diximus; alia ejus gesta infra videbimus (3).

(1) Raynald. ad an. 1341-47.

(2) Opera Petrarchæ edita sunt Basileæ, 1581 in-fol.

(3) Conf. Raynald. ad an. 1342-52.

64. Sub pontificatu Clementis VI anno 1348 orta est immanissima pestis, quæ tanta vi sæviit, ut omnes terrarum incolæ, ut olim universali diluvio, delendi viderentur. In tanta calamitate Clemens VI præclara misericordiæ et pietatis specimina dedit, Avenione hæc lue infectis suppetias ipse liberalissime tulit, omnibus ubique pœnitentibus et confessis, item sacerdotibus, qui ægrotis sacramenta ministrarent et succurrerent, plenariam indulgentiam concessit.

Hæc calamitas multis occasio fuit redeundi ad melioris vitæ propositum; in nonnullis vero regionibus illius causa injustæ vexæ illatæ sunt Judæis, ac si aerem fontesque veneno infecissent. Clemens VI defensionem Judæorum suscepit, omnibusque Christianis prohibuit, ne eos ad suscipiendum baptismum cogerent aut ullam vim vel injuriam sine legitimi judicis sententia iis inferrent. Cum nihilominus plebs in Judæos sævire pergeret, Pontifex severiorem constitutionem edidit, quæ hujusmodi sævitias detestatus est, et episcopis mandavit, ut de Apostolicæ Sedis auctoritate excommunicationem promulgarent in omnes, qui Judæis vim inferrent. Tantus erat plebejus in Judæos furor, ut magistratus, qui hos protegerent, aperto periculo se obicerent (1).

65. Ejusdem calamitatis occasione anno 1349 in Suecia, Germania, Hungaria aliisque locis visa fuit nova Flagellantium secta, qui animo vel prætextu flectendæ per pœnitentiam divinæ justitiæ, turmatim conveniebant, et præeuntibus crucibus procedentes, corpora sua umbiculo tenus nudata flagellis cædebant, atque lugubribus vocibus divinam misericordiam implorabant. Singularibus his pœnitentiæ exercitiis, uti in ejusmodi rebus contingere solet, plures errores adjunxerunt; non proprium tantum, sed nonnunquam etiam aliorum præsertim Judæorum sanguinem religionis prætextu effundebant; ecclesiastica bona et jura usurpare aliaque illicita perpetrare non verebantur. Quapropter Clemens papa VI sectam damnavit, litterasque scripsit ad episcopos et principes Hungariæ, Poloniæ, Sueciæ, Germaniæ, Galliæ

(1) Nangius, *Chron. continuat.* Raynaldus, ad an. 1348.

et Angliæ, ut hujusmodi hypocritarum hominum genus coercerent, conventicula prohiberent, eorumque magistros carceri manciparent. Unde factum est, ut secta fuerit dispersa (1); sed sequente sæculo rursum in lucem prorupit.

66. Scriptoribus ecclesiasticis, qui per priorem hujus sæculi partem floruerunt, adnumerandi sunt qui sequuntur. Alexander de S^{to} Elpidio, Pelagius Alvarus, Augustinus Triumphus, Petrus Paludanus, quos jam laudavimus (2). Nicolaus Lyranus, Normannus, e judæo christianus et Ordinis S. Francisci sodalis, academici Parisiensis doctor et in magno Franciscanorum conventu Parisiis per plures annos S. Scripturæ interpres, scripsit postillas in universam Scripturam, commentarios in libros Sententiarum, tractatus contra Judæos et librum de Corpore Christi (3). Guido de Perpiniaco, Ordinis B. M. de monte Carmelo, episcopus Majoricensis, edidit inter alia Concordiam Evangelistarum et Summam hæreseon. Petrus Aureolus, Vermeriensis et doctor Parisiensis, reliquit Breviarium Bibliorum (4) et commentarios in libros Sententiarum (5). Joannes Bacon, Anglus, Ordinis B. M. de monte Carmelo et doctor Sorbonicus, præter alia scripsit commentarios in libros Sententiarum (6). Thomas Argentinensis, Ordinis S. Augustini, reliquit commentarios in libros Sententiarum (7). Joannes Taulerus, Ordinis FF. Prædicatorum, varia composuit fovendæ pietati utilissima (8). Joannes Andreæ, celebris in schola Bononiensi juris doctor, exaravit commentarios in libros sex Decretalium (9) et in Clementinas (10). Nicephorus Callistus, Græcus et schismaticus, scripsit historiæ ecclesiasticæ libros 23 a Christi nativitate usque ad annum 911,

(1) Nangius. loc. cit.; Albert. Argentin. *Chron.*; Raynald. ad an. 1349.

(2) Vide p. 327.

(3) Rom. 1472, 7 tom., Antverp. 1685, 6 vol. in-fol.

(4) Paris 1685 in-8.

(5) Rom. 1605, 2 vol. in-fol.

(6) Mediolan. 1611 in-fol.

(7) Argentorat. 1490 in-fol.

(8) Paris. 1623 et alibi.

(9) Venet. 1581 in-fol.

(10) Lugdun. 1585 in-fol.

sed tantum 18 libri priores supersunt (1). Ptolomæus Lucensis seu Bartholomæus de Luca, Ordinis FF. Præd. et episcopus Torcellensis in ditone Venetiarum, reliquit historiam ecclesiasticam a Christo nato usque ad annum 1312, et annales ab anno 1060 usque ad 1303 (2). Bernardus Guido, Lemovicensis, Ordinis FF. Præd. et episcopus Lodovensis, edidit chronicon RR. Pontificum, imperatorum et regum Francorum usque ad annum 1330 (3). Joannes Villani, Florentinus, reliquit libros 12 historiæ ab ædificatione turris Babel usque ad annum æræ christianæ 1348, a Matthæo Villani, ejus fratre, 12 libris continuatos usque ad 1364 (4).

67. Clemens papa VI considerans, quamplures propter humanæ vitæ brevitatem frui non posse jubilæi gratia, quam fideles e constitutione Bonifacii VIII centesimo quoque anno lucrari poterant, cupiensque hanc indulgentiam reddere faciliorem, ut fidelium devotio augeretur, fides splenderet, spes vigeret et charitas incalesceret, sub pontificatus sui initia jubilæum ad annum quemque quinquagesimum extendit (5), et anno 1349 encyclicis litteris ad omnes christiani orbis episcopos indulgentiam jubilæi, anno sequente Romæ lucrandam, indixit, plenariam remissionem concedens iis, qui vere pœnitentes et confessi, basilicas S. Petri, S. Pauli et S. Joannis in urbe visitarent, Romani triginta diebus, Itali quindecim, alii decem vel quinque vel etiam paucioribus diebus pro locorum distantia. Principes etiam duces et magistratus hortatus est, ut missis dissidiis, fidelibus liberum ad urbem sanctam transitum concederent. Tanta autem hominum frequentia annus jubilæus Romæ celebratus fuit, ut scriptores æquales minime definire potuerint numerum

(1) Paris. 1630, 2 vol. in-fol.

(2) Apud Muratori, *Scriptor. rer. Ital.* tom. II.

(3) *Catalog. Pontif. RC.* Guidonis edidit card. Mai in *Spicteleg. Roman.* tom. VI

(4) Venet. 1559-81, 3 tom. in-4, et Mediolan. 1738, 2 vol. in-fol. Ambo in iis, quæ spectant ad Pontifices, qui Avenione morati sunt, caute legendi sunt.

(5) Extravag. 2 *De pœnit. et remission.* inter Communes.

peregrinorum, qui e diversis iisque remotissimis etiam orbis regionibus Romam convenerunt. ad lucrandum indulgentiarum beneficium. Fertur a festo Nativitatis anni 1349 usque ad Pascha proximum continuo in urbe fuisse undecies centum, et ipsius æstus tempore saltem bis centum millia peregrinorum (1).

68. Biennio post, scilicet 6 Decembris 1352, obiit Clemens VI, et 18 ejusdem mensis legitimis cardinalium suffragiis electus fuit Innocentius VI, Lemovicensis, antea Stephanus d'Albert, cardinalis episcopus Ostiensis. Is ab initio restituendæ disciplinæ et reformandæ curiæ animum applicuit; beneficiorum commendas sustulit, quod earum occasione divini cultus majestas, animarum cura et ecclesiarum jura negligebantur; prælatis aliisque beneficiariis, in curia agentibus, sub pœna excommunicationis reditum ad suas ecclesias et residentiam secundum canones imperavit, volens, ut oves a pastoribus, non vero a mercenariis pascerentur; impensas et familiam minuit, idemque cardinalibus faciendum suasit, ut omnibus severitatis, modestiæ et misericordiæ exemplum essent; sacri Palatii seu Rotæ auditoribus, qui hactenus officii sui fructibus sustentabantur, præmia seu stipendia constituit, ne in decernendis et componendis causis muneribus corrumperentur; Ægidium Albornotium cardinalem in Italiam ad coercendas turbas et restituendam concordiam legavit, qui sua prudentia et constantia factiosos in urbe Roma et territorio Romanæ ecclesiæ repressit et auctoritatem Pontificis restituit; Joannem presbyterum et Franciscum conversum Ordinis FF. Minorum, qui contra definitionem Joannis XXII de paupertate Christi et Apostolorum pertinaciter disputabant, et Joannem papam XXII eique assentientes hæreseos accusabant, damnavit, et contumaces curiæ sæculari reliquit. Alia hujus Pontificis gesta suis locis referemus (2).

69. In Germania tranquillitas restituta fuit sub Carolo IV, quem e consilio Clementis papæ VI ad imperium evectum

(1) M. Villani, l. I, c. 56; Raynald. ad an. 1350.

(2) Raynald. ad an. 1352-62.

vidimus (1). Carolus leges, sibi ante electionem a Pontifice præscriptas, fideliter servavit, pacem et libertatem ecclesiis in Germania reddidit. Tunc qui schismaticas Ludovici Bavari partes fuerant sectati, ad R. Pontificis obsequium reversi sunt, ecclesiasticis censuris perstricti absolutionem postularunt, sacra ubi erant interdicta, restituta, et magno omnium gaudio dissidia composita. Rebus in Germania compositis, Carolus IV transiit in Italiam, 6 Januarii 1355 Mediolani rex Longobardiæ et 5 Aprilis Romæ imperator coronatus est a cardinali P. Bertrando episcopo Ostiensi, ad id ab Innocentio VI delegato. In Germaniam redux, anno 1356 in comitiis Norimbergensibus promulgavit sanctionem pragmaticam, quæ *Bulla aurea* dicta est, et in qua plura sanciebantur de modo eligendi imperatorem, de administratione imperii vacantis, de juribus, officiis et ordine electorum, qui septem numerabantur, nimirum archiepiscopi Moguntinus, Trevirensis et Coloniensis, dux Saxonie, rex Bohemie, comes Palatinus et marchio Brandenburgicus. Idem imperator anno 1359 insigne edictum promulgavit pro defensione libertatis et jurisdictionis ecclesiasticæ contra sæculares magistratus et dominos; anno 1368 ab Urbano V, qui tunc cum cardinalium collegio Romam petierat, interpellatus adversus Bernabonem vicecomitem Mediolanensem, qui multas ditionis pontificiæ civitates ad rebellionem excitarat, Bernabonem in ordinem redegit et cuncta Romanæ ecclesiæ jura, a factiosis perturbata, restituit confirmavitque (2).

In Gallia et Anglia rerum ecclesiasticarum ac civilium prosperitati obstabant dissidia et bella, quæ inter utriusque regionis reges multis annis continuata sunt. Frustra RR. Pontifices concordiam inter illos restituere tentarunt. Tum in Gallia tum in Anglia reges ad proseguendum bellum populos suos oneribus gravabant et ab ecclesiis atque clericis decimas exigebant. Innocentius papa VI datis ad Joannem regem Francorum litteris graviter questus est de violentia, qua regii ministri ecclesiasticos viros ad penden-

(1) Vide p. 334.

(2) Raynald. ad an. 1346-68; Goldast. *Constitut. imperial.* tom. I.

das decimas compellebant. In Anglia eadem de causa Eduardo regi apostolica constantia restitit Simon archiepiscopus Cantuariensis; deinde inter eos convenit, ut clerus non sexennem, ut rex exegerat, sed unicam decimam conferret. Tandem anno 1360, procurante Andronico abbate Cluniacensi, pax inter Joannem Galliae et Eduardum III Angliae reges confecta fuit.

In Hispania Petrus rex Castellae et Legionis, cognomine Crudelis, qui anno 1350 patri suo Alphonso XI successit, res publicas graviter perturbavit, impurus ac saevus, Blancam legitimam conjugem repudiavit, custodiae tradidit et postea veneno interemit; proceribus et regina matre eum ad officium reducere conantibus, factus est ferocior, pluresque viros principes interfici jussit; anno 1357 in bello contra Petrum regem Aragoniae ingentem cladem perpersus, Maurorum copias in auxilium vocavit magno religionis christianae probro et periculo. Innocentius VI saevum impurumque principem per legatos suos saepius excitavit monuitque, ut ad justitiae et aequitatis officium rediret. Cum Petrus semper ad deteriora laberetur, Guilielmus cardinalis legatus eum anathemate perculit, regnum Castellae interdicto subiecit, cunctisque principibus prohibuit, ne Petro auxilium ferrent. Tandem anno 1369 Petrus ab Henrico comite Trastamaræ in bello victus et occisus est. Sub Henrico autem hujus nomine II et sub Joanne I ejus filio atque anno 1379 successore, regnum Castellae pristinum ordinem splendoremque recepit (1).

70. Conspeximus unionem ecclesiae Graecae cum Latina in concilio Lugdunensi II initam, non fuisse stabilem (2). Andronicus II, qui Michaeli patri suo anno 1283 in imperio Graeco successit, omnem cum Latina seu Romano-catholica Ecclesia concordiam abruptit, schismaticos episcopos, a patre ejectos, restituit, et unionistas insectatus est. Andronicus III, qui anno 1327 dejecto avo suo Andronico II, imperium arripuit, anno 1339 legatos misit ad Benedictum

(1) Mariana, *Hist. Hispan.* l. XVII.

(2) Vlde p. 294.

papam XII de negotio unionis et de accipiendo contra Turcas auxilio tractaturos. Proposuerunt illi convocationem concilii generalis, in quo doctrina de processione Spiritus S. aliæque dissidiorum causæ discuterentur. Pontifex vero respondit, non ex re esse, dogma fidei, Pontificum et conciliorum sententia definitum, in disceptationem revocare; unionis negotium in concilio Lugdunensi fuisse confectum. novumque concilium generale, spectatis temporum circumstantiis, convocari non posse; imperatorem et prælatos Græcos, si quæ sibi dubia superessent, legatos mittere posse, ut plenius instruerentur; se vero, unione inita, laboraturum pro ferendis auxiliis contra Turcarum impetus. Verum nihil effectum est; solemne quippe erat Græcis, ut in augustiis positi unionis specie auxilia mendicarent, moxque ad odia in Latinos et ad veteres errores redirent.

Anno 1341 Andronico III successit Joannes Palæologus filius ejus novennis, sub tutela Joannis Cantacuzeni, qui paulo post una cum eo imperii insignia sumpsit. Clemens VI ad utrumque imperatorem et ad præsules Græcos destinavit legatos cum litteris, ut illos ad unitatem Ecclesiæ revocaret, quam si ex animo susciperent, eis suppetias adversus Turcas promittobat. Respondit vero Cantacuzenus, id sine utriusque Ecclesiæ concilio effici non posse. Anno 1355 Joannes Palæologus, dejecto Cantacuzeno (1), solus imperio potitus, ut se contra Turcas, a quibus tetrum bellum sustinebat, tutaretur, ad Innocentium VI legatos misit, ei ejusque successoribus obedientiam ac reverentiam professus est, promisitque, se Græcos a schismate revocaturum et alia ad conficiendam unionem præstiturum, si Pontifex ei auxilium adversus Turcas præberet. Innocentius imperatori pium consilium gratulatus, B. Thomam, Ordinis Carmelitarum, Constantinopolim legavit, quem imperator honorifice excepit. Sed cum Pontifex nullas copias ad Græcorum auxilium a principibus Occidentis impetrare posset, res infecta mansit.

Sub Urbano V, successore Innocentii, idem negotium

(1) Cantacuzenus purpuram cum monastico habitu commutavit, et præter alia scripsit historiæ libros quatuor ab anno 1340 usque ad 1354, græce et latine editos Parisiis 1643 in-fol.

resumptum fuit. Joannes Palæologus undique a Turcis impetratus, patriarcham Constantinopolitanum et aliquot proceres ad Pontificem legavit, qui imperatoris nomine Romanæ ecclesiæ obsequium sponderent et auxilia contra hostes peterent. Paulo post (1369) imperator ipse Romam, ubi tunc agebat Urbanus V, venit, secundum præscriptam formulam schisma ejuravit, et fidem catholicam, præsertim de processione Spiritus S. ex Patre et Filio, de consecratione SS. Eucharistiæ in azymo æque ac fermentato pane, de Romani Pontificis in omnes ubique ecclesias primatu, professus, solemni modo in communionem Ecclesiæ receptus fuit. Verum Urbanus V ejusque successor Gregorius XI frustra excitarunt principes Europæos ad ferenda Græcis auxilia.

Iisdem temporibus Lasco dux Moldaviæ multique alii tum in Moldavia tum in Bosnia et in locis finitimis opera FF. Minorum a schismate ad unitatem Ecclesiæ reducti fuerunt. In Valachia Clara Alexandri principis vidua catholicam communionem sectabatur, filiamque suam, quæ Bulgarorum regi nupserat, ad eandem revocavit, qua de re Urbanus V ei gratulatorias litteras scripsit suasitque, ut alteram quoque suam filiam, regis Serviorum conjugem, ad unitatem Ecclesiæ reduceret. Idem Pontifex juniorem Ladislaum, Valachiæ principem, ad abjiciendum schisma hortatus est (1).

71. Interim Græcorum res sacræ ac civiles magis magisque perturbabantur. Jam ante medium hujus sæculi exorta est apud illos celebris factio Palamitarum, qui insanissimum mysticismum sectantes, in locis abditis immobiles oculisque in umbiculum veluti in animi sedem continuo defixis et spiritu anxie suppresso præcabantur, qua ratione se ad sensualem divini luminis intuitionem pervenire et ineffabili voluptate perfundi dicebant; illud lumen esse increatum et simile illi, quo Christus in monte Thabor circumfusus apparuit, contendebant. Absona hæc commenta nominatim profitebantur monachi montis Athos prope Thessalonicam, dicti Palamitæ a præcipuo suo patrono et defensore Gregorio

(1) Joan. Cantacuzen. *Hist. l. IV, c. 9*; Raynald. ad an. 1339-1370; Baluz. *Vitæ Pontif. Avenion.* tom. I.

Palama, item Hesychastæ seu Quietistæ a quiete, cui studebant. Illos præcipue oppugnavit Balaam monachus Græcus, e Calabria oriundus et tunc Thessalonicæ commorans. Re ad Joannem patriarcham Constantinopolitanum delata, anno 1341 Constantinopoli, imperatore Cantacuzeno multisque proceribus præsentibus, synodus habita est, in qua Palamas absonas suas sententias ita defendit, ut Barlaam ad petendam veniam fuerit compulsus. Ex hoc tempore Palamitarum numerus plurimum auctus est, et acrius inter eos eorumque adversarios disceptatum. Anno 1350 in altera multorum episcoporum synodo Constantinopolitana Palamas, jam archiepiscopus Thessalonicensis, ita disputavit cum Acindyno adversario, ut hic a synodo excommunicatus et cum omnibus secum consentientibus hæreticus fuerit declaratus, quin imo episcopi Palamitici manus adversariis intulerint (1). Hinc satis conspicitur, quam miserabilis hac ætate esset theologica Græcorum eruditio, eorumque sentiendi et agendi in Fidei controversiis ratio.

72. Imperium Græcorum in dies diminuebatur progressibus Turcarum Ottomannicorum. Horum principatum anno 1299 fundavit Osman seu Othomanes satrapes, qui extincto sultano Iconiensi, imperium arripuit bellisque prosperis dilatavit, varias provincias Asiæ minoris Græcis eripuit, sedemque imperii constituit Brusæ seu Prusæ in Bithynia. Ei anno 1326 successit Urchanes seu Orkanus filius ejus, qui omnem Lydiam sibi subjecit. Nicæam expugnavit, quidquid Græci adhuc in Asia minori possidebant, iis eripuit, et superato Bosphoro Callipolim aliasque urbes in Europa expugnavit. Hunc anno 1360 excepit Amurathes I, qui decessorum suorum victorias prosecutus, imperii sui fines multum extendit, in Asia principes Mahometanos subegit, in Europa Adrinopolim aliasque urbes Thracicas, devictis Græcis, occupavit, Servios et Bulgaros ad pendendum sibi tributum coegit, magnæ parti Macedoniæ imperavit, regnavitque usque ad annum 1389 (2).

(1) Leo Allat. *Consens. eccl. orient. et occident. t. II, c. 7*; Natal. Alex. *Hist. eccl. sæc. XIV, c. 3. a. 14.*

(2) Hammer, *Histoire des Osmanes*, traduite par Dochez, Paris 1840.

73. Cum Innocentius VI die 12 Septembris 1362 Avenione decessisset, cardinales in eligendo uno e collegio suo discordes, 28 Octobris pontificem crearunt Guilielmum Grimoaldum, Gallum, Ordinis Cluniacensis apud Massiliam abbatem et Innocentii VI in Italia legatum, virum pietate, doctrina et rerum gerendarum peritia clarum, qui nomen Urbani V suscepit. Is magna cum vigilantia instaurandæ disciplinæ et reformandis moribus incubuit; beneficiorum ecclesiasticorum pluralitatem iterum proscripsit; prælatis aliisque beneficiariis residentiam in ecclesiis suis atque beneficiis stricte injunxit; pravam morem, quo scelesti viri, ut facinorum suorum pœnas effugerent, in domos cardinalium veluti in asylum confuebant, sustulit; metropolitas litteris encyclicis excitavit ad celebrandas secundum avitum morem synodos provinciales, conservandæ disciplinæ ecclesiasticæ et corrigendis abusibus utilissimas; viros doctos peculiariter fovit; Universitatem Viennensem in Austria erexit, Cracoviensem in Polonia, anno 1344 a Casimiro rege fundatam, privilegiis munivit, Bononiensem novis favoribus honoravit; cum Petro de Lusiniaco rege Cypri, qui ad implorandam auxilia in Occidentem venerat, et cum Joanne rege Galliæ de cruciata expeditione in Terram sanctam contulit et principes Europæos ad consocianda cum illis arma excitavit, sed rege Galliæ anno 1364 defuncto, negotium istud emortuum est. Rex Cypri quidem cum copiis in Occidente collectis et cum magno equitum Rhodensium numero in Ægyptum trajecit et anno 1365 Alexandriam occupavit, at brevi post ab Europæis et Rhodensibus desertus, in Cyprum regressus est (1).

Idem Pontifex ab initio de curia in urbem Romam referenda deliberavit, excitatus præterea litteris Petrarchæ, anno 1367 cum cardinalium collegio Avenione discessit, Venetorum et Genuensium triremibus Romam navigavit, summaque Italorum maxime Romanorum lætitia et plausu exceptus fuit. Verum mense Septembri 1370 conciliandæ inter reges Galliæ et Angliæ concordiæ causa Avenionem repetiit, ubi, sicut S. Brigitta, ei reditum in Galliam dissua-

(1) Raynald, ad an. 1362-65.

dens, prædixerat, paulo post, nimirum 19 Decembris, vita excessit (1).

74. Vidimus supra, post medium sæculi præcedentis catholicam fidem prædicatam atque propagatam in Sina et aliis Asiæ regionibus, Mogolorum seu Tartarorum imperio subiectis, a piis missionariis, quos e S. Francisci et S. Dominici Ordinibus illuc destinarunt RR. Pontifices (2). Quinimo anno 1338 magnus Tartarorum Chan seu imperator ad Benedictum papam XII oratores cum litteris legavit, quibus se precibus Pontificis commendabat suamque in Christianos benevolentiam testabatur. Benedictus redeuntes oratores muneribus litterisque ad imperatorem donavit, eum hortatus est, ut Christianis in terris suis favere pergeret, et novos ex Ordine FF. Minorum Evangelii præcones in istas regiones destinavit. Verum anno 1369 Sinenses, facta seditione, Mogolos seu Tartaros e patria sua ejecerunt, novum imperatorem e familia Sinensi Ming sibi elegerunt, nullumque alienigenam in terris suis tolerantibus, missionarios expulerunt. Ex quo tempore religio christiana in Sina deperiit (3).

Eodem tempore in reliquis terris Asiaticis Mogolorum dominio subditis, religioni christianæ maximam cladem intulit Timur-Beg seu Tamerlanus, Bucariæ princeps, qui ab anno 1370 potiolem Asiæ partem sibi subiecit, et mahometicæ religioni addictissimus, Christianos ad deserendam suam religionem et suscipiendam mahometicam adigere conatus est, adeo ut qui in Fide erant constantes, magno numero interfecti, eorum domus incensæ et ecclesiæ destructæ fuerint. Verumtamen post interitum crudelissimi principis plures, sive Nestorianorum sive Catholicorum, ecclesiæ in borealibus et australibus Asiæ regionibus superstites manserunt (4).

Quod ad religiosum Armenorum statum spectat, ii sæculo

(1) Ibid. ad an. 1367-70.

(2) Vide p. 280.

(3) Raynald. ad an. 1338 et 1569; Assemani, *Biblioth. orient.* tom. III; J. B. du Halde, *Description de la Chine*, tom. I.

(4) Assemani, loc. cit.; F. Petis de la Croix, *Histoire de Timur-Beg*, tom. II-III; Herbelot, *Biblioth. orient.* p. 587.

duodecimo abjectis Eutychianorum erroribus, communionem cum Apostolica Sede coluerunt, in nonnullis tamen doctrinæ et disciplinæ articulis ab ea dissentiebant. Anno 1317 Ossini eorum rex ad Joannem papam XXII legaverat episcopum, de recuperanda Syria tractaturum, isque contestatus erat, Armenos eamdem cum Romana ecclesia Fidem profiteri. Pontifex ad firmandam istam consensionem, ad illos misit Fidei formulam, quæ eis esset credendorum norma, regemque et catholicon seu patriarcham hortatus est, ut tollendæ etiam quorundam rituum diversitati operam darent (1). Benedictus XII, Joannis successor, ad reducidos Armenos ab erroribus, quos in eorum libris, in latinum versis, notaverat, ad eosdem legavit Joannem episcopum Sutrinum, ut coacta synodo errores istos, quorum summam legatus ferebat, damnarent. Patriarcha jussu regis episcopos suos convocavit anno 1342, et ad singulas Pontificis querelas, quas calumnias, ejus auribus a Latinis insusurratas, appellabant, singulas responsiones ad Clementem VI, Benedicti successorem, dederunt; quas cum Clemens in iis, quæ ad R. Pontificis primatum spectabant, reperisset obscuras, per novum legatum certos articulos de R. Pontificis primatu ad Armenos misit, ut explicatiorem professionem ederent (2). Sæculo sequente Eugenius IV rursus Armenos ad perficiendam, eorum cum Romana ecclesia unionem provocavit, ut videbimus.

75. Ut præcedentibus, ita hoc quoque sæculo, quamvis in multis regionibus morum corruptio esset magna, disciplina in clero laxata et regularis observantia in cœnobiis inclinata, non exiguum tamen exstitisse hominum numerum, serio spiritualis perfectionis studio animatorum, intelligitur e novis Ordinibus religiosiis, hoc sæculo exortis et regularem observantiam sedulo colentibus. Huc pertinet Ordo Olivetanorum, anno 1313 a B. Bernardo Ptolomæo nobili Senensi fundatus, cui Joannes papa XXII præscripsit regulam S. Benedicti, quam Olivetani primis temporibus maxima cum seve-

(1) Raynald. ad an. 1318; Wading, *Annal. minor.* ad an. 1318.

(2) Raynald. ad an. 1341 et 1346; Martene, *Amplis. monumentor. collectio*, tom. VII, p. 320.

ritate observabant, unde sæpius in monasteria Benedictinorum reformanda transferebantur, progressu tamen temporis aliquantulum mitigarunt. Ordo a Joanne XXII, Clemente VI et Gregorio XI approbatus, continua incrementa cepit et per totam Italiam propagatus est. Ejus sodales dicti sunt Fratres eremitæ vel Congregationis Dominæ nostræ de monte Oliveti (1).

Non multo post medium hujus sæculi Ordinem Jesuatorum fundavit S. Joannes Columbini. et ipse nobilis Senensis, qui per lectionem vitæ Mariæ Ægyptiacæ ad piam et pœnitentem vitam revocatus, se peculiariter misericordiæ operibus devovit, egenos, peregrinos et ægrotos in domum suam receptos curans; quæ misericordiæ opera cum paulo post alii, secundum Joannis exemplum omnia relinquentes seque ei aggregantes, participarent, eorum Societatem Urbanus V tanquam novum ordinem religiosum approbavit. Observabant illi regulam S. Augustini, officium sacrum nrecitabant, cum essent laici, sed quotidie ter 50 pater et ave in oratorio congregati dicebant, singulis diebus mane et vespere se flagellabant, hospitalia frequentabant, ut ægrotis ministrarent, artem quoque pharmaceuticam exercebant confecta a se medicamenta gratis inter infirmos pauperes distribuentes. Serius appellati sunt Jesuati S. Hieronymi, quod nomine Jesu frequenter utebantur et S. Hieronymum tanquam patronum suum venerabantur. Anno autem 1668 Clemens IX eorum Ordinem abolevit (2).

In Hispania Congregationem Hieronymitarum instituerunt aliquot viri ex tertio Ordine S. Francisci, qui in eremitarum morem vitam valde austeram ducebant et brevi tempore plures imitatores nacti sunt. Postea vitam eremiticam cum cœnobitica commutarunt, atque sub hac conditione anno 1373 Congregationis suæ approbationem acceperunt a Gregorio XI, qui eis quoque regulam S. Augustini præscripsit et S. Hieronymum patronum dedit, unde Eremitæ S. Hieronymi dicti sunt. Ordo iste per universam Hispaniam et Lusitaniam paulatim propagatus fuit (3).

(1) Bolland. *Acta SS.* 21 August.; Helyot, *Hist. des Ordres reltg.*

(2) Bolland. 31 Jul.; Helyot, *oper. cit.*

(3) Helyot, *oper. cit.*

Alteram Hieronymitarum Congregationem fundavit B. Petrus Gambacorti alias Petrus de Pisis, filius supremi rectoris reipublicæ Pisanæ et Lucensis, qui omnibus sæculi deliciis, bonis et honoribus nuncio remisso, circa annum 1377 in Montem bellum in Umbria secessit vitam eremiticam ducturus; ex eleemosynis, quas in pagis circumjacentibus colligebat, anno 1380 sacellum et habitacula pro discipulis qui se ei paulatim aggregabant, ædificavit; Congregationi suæ proprias leges, perfectam paupertatem, orationis frequentiam, victum parcum, crebrum jejunium aliasque austeritates præscripsit. Hæc Congregatio a Martino V approbata, per omnem Italiam se extendit. Qui ei aggregati erant, initio dicti sunt Pauperes eremitæ fratris Petri de Pisis, postea vero, quoniam S. Hieronymum sibi patronum elegerant, appellati fuerunt Eremitæ S. Hieronymi vel breviter Hieronymitæ (1).

Aliam initio hujus sæculi Societatem spiritualem, nimirum ad curandam mortuorum sepulturam, deinde etiam ad sublevandos ægrotos, Antverpiæ efformarunt nonnulli pii laici, dicti Lollardi a vocabulo germanico *lollen*, quod tantum submissum denotabat, quo utebantur in efferendis funeribus, item, Cellitæ a cellis, in quibus habitabant, et Alexiani a S. Alexio, quem sibi patronum elegerant. Ii propter suam utilitatem in multas Belgii et Germaniæ civitates recepti, a principibus et magistratibus protecti et a RR. Pontificibus approbati sunt.

Paulo ante medium hujus sæculi Ordinem Salvatoris fundavit S. Birgitta, quæ anno 1302 nobilibus piisque parentibus in Suecia nata, jam in conjugio cum Ulphone principe Nericiæ vitam admodum piam et austeram duxit, et post obitum mariti sui Wadstenæ monasterium fundavit, in quo essent 60 moniales, 13 sacerdotes cum 4 diaconis qui res spirituales, et 8 fratres laici qui res temporales curarent; ita tamen, ut viri et feminae eadem quidem ecclesia uterentur, sed in distinctis conventibus morarentur, supremam direc-

(1) Helyot, oper. cit., et J. B. Sajaneli, *Historica monumenta Ordinis S. Hieronymi congregat. B. Petri de Pisis*, Venet. 1758,

tionem haberet abbatissa, et monasterium subesset jurisdictioni episcopi. Præscripsit eis regulam S. Augustini et aliquot particularia instituta, quorum præcipuus finis erat, venerari peculiari ratione Salvatoris nostri ejusque S. Matris dolores. Ordo iste ab Urbano V aliisque Pontificibus approbatus, non tantum per regiones septentrionales, sed per Germaniam, Galliam, Angliam et Italiam propagatus fuit. S. Birgitta ad tantam vitæ sanctitatem pervenit, ut cœlestibus etiam honoraretur revelationibus, quas a directoribus ejus conscriptas, Pontifices et concilia instructioni fidelium utiles probarunt (1).

76. Urbanum V die 19 Decembris 1370 Avenione decessisse vidimus. Cardinales ibidem 30 ejusdem mensis summo consensu elegerunt Petrum Rogerium, Lemovicensem, diaconum cardinalem, qui 5 Januarii 1371 ordinatus et coronatus fuit nomine Gregorii XI.

Hic Pontifex in primis catholicæ doctrinæ deposito consulit et profanas novitates proscripsit. Quum enim audivisset, in Aragonia quosdam de SS. Eucharistia asserere, quod corpus Christi desineret esse præsens sub sacris speciebus, si hæ in locum immundum projicerentur, a bruto sumerentur aut corroderentur vel etiam humanis dentibus tererentur, sub pœna excommunicationis inhibuit, ne quis istas propositiones prædicare auderet. Albertum episcopum Halberstadensem, qui inter alios errores docebat, omnia in hoc mundo esse ineluctabili fato subjecta, errores suos revocare et damnare jussit. Excitavit etiam vigilantiam inquisitorum, episcoporum et Caroli V regis Francorum contra latitantes fautores hæresum Albigenensis et Waldensis, item contra infamen sectam Turlipinorum, qui Beguardorum erroribus mores turpissimos jungebant. Episcopos Angliæ, doctores Oxonienses regemque excitavit adversus pullulantem Wicleffi hæresim, de qua infra dicemus.

Idem Pontifex disciplinam ecclesiasticam variis decretis instauravit firmavitque, et ad idem opus sollicitudinem præ-

(1) Vastorius. *Vita S. Birgittæ cum notis Benzetti*, 1708; Helyot, *op. cit.*

sulum ecclesiasticorum interpellavit; ad componendas inter principes discordias legatos misit ad reges Galliae et Angliae, qua tamen legatione nihil effectum est ob nimium obfirmatas principum inimicitias; reges Hispaniae ad ineundas inducias, donec eorum lites essent diremptae, per Guidonem cardinalem legatum perduxit; pacem inter Joannem reginam Neapolis et Fridericum regem Siciliae seu Trinacriae initam, servatis Romanae ecclesiae juribus, approbavit; Bernabonem vicecomitem Mediolanensem, qui ditionem ecclesiasticam secundo infestabat, censuris armisque domuit; in rebelles Florentinos gravissimam excommunicationis et interdicti sententiam fulminavit, sed quando ii S. Catharinam Senensem, tertii Ordinis S. Dominici virginem, Avenionem legarunt ad postulandam reconciliationem, illico se benevolum exhibuit pacisque tractatum sanctae illius virginis arbitrio commisit, modo sibi commendatum haberet S. Ecclesiae honorem; Florentini diu contumaces exstiterunt, postea tamen S. Catharinae consiliis et constantia pax Florentinorum cum Apostolica Sede confecta et promulgata fuit.

Ejusdem sanctae virginis hortatu Gregorius XI votum, quod fecerat, referendi curiam in urbem Romam, executus est; relicta Avenione Romam pervenit initio anni 1377 et ingenti cum laetitia atque pompa in urbem exceptus est. Dum autem postea cardinalium Gallorum suasu reditum in Galliam meditabatur, 27 Martii 1378 Romae obiit (1). Post ejus obitum orta est in Ecclesia divisio teterrima, quae multis annis duravit, duobus simul, aliquando tribus Pontificibus, aliis Romae, aliis Avenione et alibi sedentibus, ut in sequente epocha narrabimus.

(1) Raynaldus et Bzovius, ad an. 1370-78.

HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ

EPOCHA NONA,

AB INITIO SCHISMATIS OCCIDENTIS USQUE AD INITIA LUTHERI, 1378-1517.

PROŒMIUM.

Præsens epocha continet duos eventus maxime memorandos, divisionem nempe ecclesiæ Occidentalis, quæ magnum Occidentis schisma appellari solet, et excidium imperii Græci.

Post obitum Gregorii papæ XI, cardinales primo elegerunt Urbanum VI; deinde plures contestati, sibi vim a populo Romano illatam et Urbanum non fuisse libere electum, elegerunt Clementem VII. Ambo, Urbanus VI et Clemens VII, sibi pontificatum vindicarunt, ille Romæ, hic Avenionesedit; ambo suas obedientias et post mortem successores habuerunt, et res tam obscura facta est, ut viris doctis difficile esset judicare, cui parti veritas et justitia faverent, et in utraque obedientia fuerint viri, sanctitate ac doctrina clari. " Multæ, inquit S. Antoninus, disputationes factæ sunt circa " istam materiam, multi libelli editi sunt pro utriusque partis defensione. Peritissimos viros et sacra pagina et jure canonico habuit toto tempore, quo duravit id schisma, " utraque pars seu obedientia, ac etiam religiosissimos viros, " et quod magis est, etiam miraculis fulgentes; nec unquam " sic potuit quæstio illa decidi, quin semper remanerent " apud plurimos dubia (1). " Post plura ad componendam divisionem conamina abhibita, tandem anno 1417 in Constantiensi concilio Gregorius XII pontificatu cessit, Joannes XXIII et Benedictus XIII depositi sunt, unusque electus

(1) *Chron.* part. III, tit. 22, c. 2.

fuit Martinus V. Paucorum factio Benedicto XIII, et post ejus mortem Clementi VIII adhæsit usque ad annum 1429, quo Clemens in gratiam cum Martino V rediit. Duravit igitur schisma, si computes usque ad electionem Martini V, fere 40, si usque ad reconciliationem Clementis, circiter 51 annis.

Ex hoc schismate male plurima secuta sunt, nimirum Pontificum aliorum contra alios processus, depositiones et excommunicationes, ecclesiarum inter se dissensiones, observantiæ erga auctoritatem pontificiam diminutio, disciplinæ enervatio, in clero et in populo morum depravatio. Ad corrigendos autem abusos, ad reformandos mores et instaurandam disciplinam coacta fuere concilia Pisanum, Constantiense, Basileense et Florentinum.

Præterea Fidei unitatem impugnarunt Wicleffitæ et Husitæ, turbasque graves excitarunt, hi in Bohemia, illi in Angliâ. Utraque hæresis a RR. Pontificibus in conciliis proscripta atque a viris eruditis confutata fuit.

Græci autem imperii excidium veteres scriptores imputarunt Græcorum discordiis religiosis et schismati. Ex quo tempore Græci ab Ecclesia desciverunt, eorum res sacræ et civiles deperierunt; et tandem anno 1453 eorum imperium a Turcis destructum fuit.

Ex hac imperii Græci ruina id in magnam Latinorum utilitatem secutum est, quod Græcorum doctissimi in Italiam venerint, et promovendo in Occidente litterarum, præsertim Græcarum, studio operam efficacem contulerint.

Mahomet II, imperii et religionis Mahometicæ sede collocata Constantinopoli, universum Occidentem imperio suo submittere tentavit; sed, quemadmodum undecimo et sequentibus sæculis, ita etiam durante hac epocha curis præsertim RR. Pontificum Europa ab imperio Turcico conservata fuit.

1. Quum Gregorius XI die 27 Martii 1378 Romæ decessisset, Romani veriti, ne, si quis patria Gallus in locum ejus eligeretur, curiam referret Avenionem, in ingressu conclavis clamitantes postularunt, ut eligeretur Romanus vel saltem Italus. Deinde præfectum regionum urbis ad cardinales mise-

runt, ut peteret non alium quam Romanum in pontificem eligendum. Responderunt cardinales, se electionem facturos habitis solum præ oculis honore Dei, salute populi christiani et utilitate Ecclesiæ catholicæ; et consentientes inter se, non esse eligendum Romanum, ne electio videri posset facta per metum, Italum tamen, ut patrimonium Ecclesiæ, longa Pontificum absentia imminutum, restitueretur, 9 Aprilis elegerunt Bartholomæum Prignanum, Neapolitanum, archiepiscopum Barensen. Ubi hanc electionem cognovit populus, magnum tumultum in urbe excitavit. Cardinales partim in castrum S. Angeli, partim in domos privatas et extra urbem confugerunt, et post paucos dies tumultu sedato, electionem factam confirmanes, 18 ejusdem mensis Bartholomæum Prignanum sub nomine Urbani VI solemni ritu et pompa secundum morem inaugurarunt (1).

2. Urbanus VI mox animum applicuit reformandæ curiæ, coercendis vitiis et instaurandæ disciplinæ. Verum propter eam, quam in hoc negotio præ se ferebat severitatem, multorum, etiam cardinalium, animos offendit. Post unum circiter mensem ab ejus inauguratione tredecim cardinales, quorum duodecim Galli et unus Hispanus, secesserunt Anagninam; ibi jam deliberare cœperunt, quomodo Urbanum deponerent et novum pontificem eligerent; 9 Augusti declarationem ediderunt, in qua contestabantur, se in conclavi non fuisse liberos, electionem Urbani fuisse vi et metu extortam, atque adeo eum non esse legitimum pontificem; deinde profecti sunt Fundos in regno Neapolitano, ubi sub Joanna regina, quæ Urbani VI partes reliquerat, securius agerent. Illic tribus etiam cardinalibus Italis ad se pertractis, 20 Septembris pontificem elegerunt cardinalem Robertum. Gebennensem, qui 31 Octobris inauguratus, a suis dictus est Clemens VII (2).

Sic, proh dolor! schisma conflatum est, duobus simul summum Ecclesiæ sacerdotium sibi vindicantibus. Urbanus VI Romæ, Clemens VII Avenione curiam habuit; ambo partes

(1) Raynald. ad an. 1378; Palma, *Prælect. hist. eccl.* tom. III, part. II, c. 14.

(2) *Ibid.*

suas augere et firmare conati sunt, litteras encyclicas ad ecclesias scripserunt, novos cardinales crearunt, se invicem sententiis censurisque perstrinxerunt. Clementis obedientiam amplexi sunt reges Galliæ, Aragoniæ, Castellæ et Siciliæ; cæteri vero principes fere omnes Urbano VI obdiderunt.

Dum autem perpenduntur monumenta, ad electionem Urbani VI spectantia, nullum videtur superesse dubium, quin ea fuerit legitima (1). Verumtamen e cardinalium contestationibus, e scriptis utrimque ea de re editis, prout partium studium eo tempore quosque occupabat, et ex aliis adjunctis tanta in utramque partem ingesta est confusio, ut viri, optime licet animati, ancipites hærent, quid sibi agendum, et quæ de Pontificibus inter se contententibus, quantum ad legitimam eorum auctoritatem pertinebat, sententia verior esset. Ecclesia ipsa definitivum judicium ea de re non tulit, quamvis ejus sensus esse videatur, inquit Spondanus, Urbanum VI ejusque successores solos fuisse legitimos pontifices (2).

Iste vero divisionis status non obfuit saluti eorum, qui bona fide sive hanc sive illam obedientiam sectabantur, animoque et intentione uniti erant cum legitimo Pontifice, quamvis in errore facti versarentur, quis ex contententibus esset legitimus. " Nam, inquit S. Antoninus, etiamsi necessarium sit credere, sicut unam esse catholicam Ecclesiam
" non plures, ita et unicum ejus Pastorem, Vicarium Christi,
" tamen si contingit plures per schisma creari seu nominari
" pontifices summos uno et eodem tempore, non videtur
" saluti necessarium credere, istum esse vel illum, sed alterum eorum, qui scilicet fuerit canonice assumptus. Quis
" autem fuerit canonice electus, non tenetur quis scire,
" sicut nec jus canonicum, sed in hoc populi sequi possunt
" majores suos seu prælatos (3). "

Neque per hanc divisionem, quæ improprie schisma Occi-

(1) Ibidem, ibid.; Papebroch. *Conat. chronol. hist.* part. II.

(2) *Annal.* ad an. 1378.

(3) *Chron.* part. III, tit. 22, c. 2.

dentis nuncupatur, unitas Ecclesiæ abrupta fuit. Qui enim uni vel alteri de pontificatu contendentium, quem jus probabilius habere judicabant, obediebant, ita animo erant comparati, ut eos, qui in alia erant obedientia, non ut schismaticos aut ab unitate Ecclesiæ præcisos, sed ut fratres et vera unius Ecclesiæ membra haberent; omnes parati illum sequi Pontificem, quem Ecclesia agnovisset, communi consilio adlaborarunt schismati extinguendo et indubitato Pontifici impetrando.

3. Deplorando schismati, quo ecclesiæ dividebantur, accessit aliud malum, hæresis nempe Wicleffitarum, cujus auctor fuit Joannes Wicleff, Anglus, doctor Oxoniensis et parochiæ Lutterworthensis in diœcesi Lincolnensi rector, vir acris et superbi ingenii. Is cum usurpatam Cantuariensis collegii præfecturam monachis, quibus ea debebatur, restituere Cantuariensis archiepiscopi et Urbani papæ V sententia anno 1370 fuisset coactus, odium ingens in monachos, in episcopos et in Pontifices concepit, atque in eosdem tum sermonibus tum scripto invectus est. Anno 1376 archiepiscopus Cantuariensis Londini quæstionem de doctrina ejus instituit; sed excitato ab ejusdem fautoribus tumultu, nihil effectum est. Interim articuli 19 ex Wicleffii prælectionibus et concionibus desumpti ad Gregorium papam XI delati fuerunt. In his articulis R. Pontifici jus temporalis dominii, clericis potestas solvendi atque ligandi, et superioribus facultas reservandi sibi casus conscientiæ denegabantur; principes vero sæculares ad adimenda clericis bona excitabantur. Gregorius XI anno 1377 condemnatis istis articulis, archiepiscopo Cantuariensi et episcopo Londinensi mandavit, ut in Wicleffum inquirerent, scriptasque ejus confessiones ad Apostolicam Sedem transmitterent (1). Wicleff constitutis iudiciis anno 1378 scriptum obtulit, in quo sententias suas in mitiorem quidem sensum explicabat, sed non retractabat. Iudices ei interdixerunt, ne deinceps doctrinas illas proponeret; sententiam vero in eundem ferre ausi non sunt, quia Joannes dux Lancastriæ, sub impuberj

(1) Labbe, tom. XI, p. 2038-42.

Richardo II regni administrator, pluresque procures et plebeji novatori favebant.

Wicleff interdictum tam parum servavit, ut etiam deteriores errores professus sit, et anno 1381 in prælectionibus suis et thesibus doctrinam catholicam de SS. Eucharistia impugnaverit, imo hæreticam promuntiarit. Quamvis non pauci ex Oxoniensibus Wicleffio assentirent, tamen cancellarius Universitatis multique theologiæ et juris canonici doctores theses ejus condemnarunt et sub pœna carceris proponi vetuerunt. Richardus rex Wicleffium munere professoris privavit, et synodus Londinensis, cui cum archiepiscopo Cantuariensi interfuerunt septem episcopi et multi theologiæ jurisque canonici doctores, anno 1382 assertiones 24, e Wicleffii scriptis excerptas, damnavit. Earum summa hæc erat : Substantiam panis et vini, etiam post consecrationem, in Eucharistia permanere; Christum Dominum non esse realiter in ea præsentem; Missæ sacrificium a Christo non fuisse institutum; homini vere contrito confessionem peccatorum coram sacerdote esse inutilem; ministrum peccato mortali obnoxium non posse sacramenta conficere; Papam vitiosum non habere in Christianos potestatem, nisi forte sibi ab imperatore concessam; post mortem Urbani VI nullum deinceps Papam esse recipiendum; temporales clericorum possessiones esse contrarias S. Scripturæ; prælatos non posse excommunicare quempiam, nisi prius sciant eum excommunicatum esse a Deo; diacono et presbytero licere verbum divinum prædicare sine Papæ et episcoporum facultate; dominos temporales et ecclesiasticos per peccatum mortale excidere sua dignitate et potestate; dominos temporales auferre posse bona ecclesiasticis habitualiter delinquentibus; fundatores Ordinum monasticorum esse peccatores, eosque ingredientes non esse christianos (1).

Rex perversitate damnatarum propositionum intellecta, archiepiscopo Cantuariensi ejusque suffraganeis potestatem dedit omnes, qui eas tradituri essent, tanquam hæreticos comprehendendi, et Universitatis cancellario atque procu-

(1) Labbe, *ibid.* p. 2052.

ratoribus mandavit, ut in Wicleffii asseclas diligenter inquirerent, e ditione urbis Oxoniensis ejiciendos. Wicleff se recepit in parochiam, olim ab aula sibi collatam; eodem anno 1382 ab Urbano VI Romam evocatus, acerrima epistola respondit, se esse impeditum. Anno autem 1384 apoplexia mortuus est.

Præter supra commemoratos errores, Wicleff plures alios tradidit, sicut e scriptis ejus, præsertim e Trialogo, constat. Universim, Ecclesiæ et Patrum traditione atque auctoritate rejectis, nihil credendum esse statuit præter id quod continetur in Scriptura S. litteraliter intellecta, quam etiam in linguam patriam vertit. Non unam alteramve Ecclesiæ doctrinam aut institutionem oppugnare, sed potius totum Ecclesiæ catholicæ systema innovare sibi proposuit; quem in finem magis conviciis et argutiis sophisticis, quam solidis argumentis usus est. Simili spiritu animati erant ejus asseclæ, qui pseudo-magistri sui erroribus novos addiderunt.

Cum hæresis inter Universitatis Oxoniensis membra et inter cives continuo serperet, rex e senatus consilio episcopis mandavit, ut ad conterendam hæresim efficaciora media adhiberent. Archiepiscopus igitur Cantuariensis anno 1396 synodum Londini congregavit. in qua 18 articuli, e Trialogo Wicleffii excerpti, damnati sunt. Idem præsul anno 1408 alteram synodum coegit Oxonii. in qua sub pœna in promotores hæresum statuta interdictum est, ne quis clericus aut monachus sine speciali licentia verbum Dei prædicaret, ne in scholis de doctrina ab Ecclesia damnata disceptaretur, ne quis S. Scripturam propria sua auctoritate in linguam vulgarem verteret, aut hujusmodi versionem legeret, nisi a diœcesana vel provinciali synodo approbatam (1). Cum vero sectarii synodorum sententias et interdicta spernerent ac tumultus civiles excitarent, Henricus IV et Henricus V, Angliæ reges, severiores leges contra eos sanciverunt; unde factum est, ut secta in Anglia expirarit. Sed nonnulli Angliam deserentes, auctoris sui scripta secum tulerunt in alias terras, præsertim in Bohemiam, ubi perversam hæresim propagarunt. Quapropter Joannes XXIII

(1) Labbe, tom. XI, p. 2079 et 2089.

anno 1413 in Romana synodo Wicleffii scripta condemnavit, præcepitque Ordinariis, ut contra eos, qui illa retinerent, legerent aut laudarent, veluti de Fide suspectos procederent. Anno 1415 concilium Constantiense sessione VIII Joannem Wicleff tanquam hæreticum damnavit, ossa ejus e terra sacra extrahi jussit, et 45 articulos, e scriptis ejusdem desumptos, veluti hæreticos vel blasphemos vel erroneos vel scandalosos proscripsit (1).

4. Eodem tempore in Gallia inter Catholicos agitari cœpit controversia de immaculata conceptione B. V. Mariæ. Quamvis antiqui patres et scriptores ecclesiastici expressis verbis non asseruerint, B. V. Mariam speciali Dei privilegio a peccati originalis labe fuisse præservatam immunem, quum hæc quæstio eorum ætate non fuerit agitata, illorum tamen mens de immaculata conceptione Beatissimæ Virginis sat colligitur e præconiis, quibus SS. Dei Genitricem celebrarunt. Ab antiquis etiam temporibus, primo quidem in Orientis, deinde etiam in Occidentis ecclesiis, cultus publicus Conceptionis B. V. Mariæ obtinuit. Quum autem anno 1136 S. Bernardus canonicos Lugdunenses reprehendisset, quod festum Conceptionis B. V. Mariæ celebrarent, quæstio agitari cœpit, primo quidem de ea festivitate, deinde de ipsa immaculata Beatissimæ Virginis conceptione.

Circa finem sæculi XIII vel initium sequentis, Joannes Duns Scotus tantâ cum laude doctrinam de immaculata B. V. Mariæ conceptione propugnavit, ut omnes, exceptis scholis FF. Prædicatorum in ea doctrina consenserint. Anno 1387 Joannes de Montesono, Ord. FF. Præd., Parisiis in publicis thesibus asseruit, doctrinam de immaculata Beatissimæ Virginis conceptione adversari Fidei et S. Scripturæ; sed S. Facultas et episcopus Parisiensis theses istas condemnarunt. Anno 1439 concilium Basileense sessione XXXVI definivit, doctrinam de immaculata B. V. M. conceptione esse piam et consonam cultui ecclesiastico, fidei catholicæ,

(1) Labbe, tom. XI, p. 2323, et tom. XII, p. 42. Conf. Th. Walsingham, *Hist. Angl. maj.* Bossuet, *Hist. des variat.* l. XI, c. 153; Nat. Alexand. *Hist. eccl. sæc. XIV*, c. 3, a. 22.

rectæ rationi et S. Scripturæ, adeoque ab omnibus tenendam. At, quum concilium istud tunc a legitimo papa Eugenio IV separatum, abiisset in schisma, controversia non fuit terminata.

Quum contentiones acrius perdurarent, anno 1476 Sixtus papa IV festum Conceptionis B. V. M. solemniter approbavit, et officio proprio atque indulgentiis auxit. Anno 1482 idem Pontifex altera constitutione reprobavit eos qui dicerent, objectum istius festi esse dumtaxat spirituales conceptionem seu sanctificationem Beatissimæ Virginis.

Anno 1497 S. Facultas Parisiensis se obstrinxit juramento defendendi doctrinam de immaculata SS. Dei Genitricis conceptione, et idem juramentum præscripsit omnibus in suum collegium suscipiendis. Eamdem doctrinam anno 1499 S. Facultas Coloniensis aliæque deinceps passim suis præscripserunt.

Anno 1564 concilium Tridentinum sessione V declaravit, non esse suæ intentionis in decreto suo de peccato originali comprehendere Beatam et Immaculatam Virginem Mariam. Anno 1616 Paulus papa V sub gravibus pœnis prohibuit, ne quis in actu publico assereret, B. V. Mariam cum originali peccato conceptam fuisse; quam prohibitionem anno 1622 ad privata etiam colloquia et scripta extendit Gregorius XV. Anno 1661 Alexander VII, confirmatis decessorum suorum constitutionibus, declaravit, objectum festi, in honorem Conceptionis B. V. M. instituti, esse conceptionem immaculatam Beatissimæ Virginis, præveniente scilicet Spiritus S. gratia, a peccato originali præservatæ.

Denique Gregorius papa XVI ejusque successor SS. Pontifex Pius IX, secundum preces plurimorum episcoporum, Superiorum Ordinum et rectorum ecclesiarum concesserunt, ut in præfatione Missæ Conceptionis B. V. M. diceretur: *Et te in conceptione immaculata*, atque in litaniis Lauretanis: *Regina sine labe originali concepta*. Id ipsum anno 1843 a Pontifice petiit nomine totius Ordinis FF. Prædicatorum minister generalis. SS. Pontifex Pius IX a multis cardinalibus et episcopis rogatus, ut immaculatam B. Virginis conceptionem dogmaticè definiret, anno 1849 litteris encyclicis ab om-

nibus totius orbis episcopis petiit, quæ esset sua ipsorum et fidelium sibi commissorum pietas erga immaculatam B. V. M. conceptionem, quidque ipse præsertim de dogmatica illius definitione sentirent et exoptarent. Generatim episcopi suam suorumque fidelium pietatem erga immaculatam B. V. M. conceptionem testati sunt, et, paucissimis exceptis, doctrinæ hujus definitionem exoptarunt. Id ipsum Pontifici significarunt plura Capitula, Universitates et synodi episcoporum. Post hæc SS. Pontifex anno 1854 episcopos ex omnibus orbis partibus Romam convocavit, et die 8 Decembris ejusdem anni intra Missarum solemniam decretum legit, quo definivit esse fidei dogma, B. V. Mariam in primo instanti suæ conceptionis singulari Dei gratia et privilegio, intuitu meritorum Christi Jesu, ab originalis culpæ labe fuisse præservatam immunem. Pontificis decretum summis ubique cum laudibus et lætitia maxima susceptum fuit (1).

5. Urbanus papa VI curam Ecclesiæ impense gessit; ad recollendam annorum vitæ Salvatoris nostri in terris memoriam, jubilæum unoquoque anno trigesimo tertio celebrandum statuit; opera S. Catharinæ Senensis pacem cum Florentinis composuit; Joannam Neapolis reginam, Clementis VII fantricem, regno Neapolitano, quod erat Romanæ ecclesiæ feudum, privavit, et Carolum ducem Dyrrachii eo investivit. Carolus dejecta Joanna et repulso Ludovico Andegavensi, regno Neapolitano potitus est, sed in Pontificem ingratus exsistit, eum Neapolim venientem indecore excepit, et conflatum a sex cardinalibus in Pontificem conjurationem non compescuit. Urbanus Neapoli digressus Nuceriam, conjurationem cardinalium detexit, eos carceri mandavit et post habitam quæstionem excommunicatos atque depositos, severe punivit;

(1) B. Piazza, *Causa immaculæ conceptionis B. V. M. sacris testimoniis utrinque allegatis et ad examen theologico-criticum revocatis, agitata et conclusa*, Panorm. 1747 et Colon. 1751; J. Perrone, *De immaculato B. V. M. conceptu... disquisitio theol.* Romæ 1847 in-8; C. Passaglia, *De immaculato Deiparæ semper Virginis conceptu commentarius.* Romæ, typis Congregat. de propag. Fide, 1854-55, 3 tom. in-4; J. B. Malou, episc. Brug. *L'immaculée conception de la B. V. Marie, considérée comme dogme de foi*, Bruxel. 1857, 2 vol. in-8.

Carolus vero regem Neapolis, tanquam conjurationis conscius, communione fidelium et regno privatum declaravit. Carolus Pontificem insecutus, eum in arce Nuceriana obsedit, sed hic manus ejus evasit. Demum Urbanus VI die 15 Octobris 1389 Romæ obiit (1).

6. In ejus locum 2 Novembris summo consensu 14 cardinalium, qui Urbano VI constanter adhæserant, electus fuit cardinalis Petrus Thomacelli, Neapolitanus, qui nomen Bonifacii IX assumpsit et Ecclesiam rexit usque ad annum 1404. Is decessoris sui decreta confirmavit et indictum ab eo jubilæum anno 1390 celebravit, cujus lucrandi gratia magnus peregrinorum numerus Romæ visus fuit. Postulantibus nonnullis principibus, ut eædem indulgentiæ in regnis suis concederentur, quod multi Romam ire non possent, Pontifex annuit, misitque legatos qui in eorum terris indulgentias promulgarent et peregrinationem ad urbem Romam in alia pia opera commutarent (2). Idem Pontifex sub anathematis poena prohibuit, ne ecclesiarum, cœnobiorum et xenodochiorum bona ultra triennium locarentur aut in emphyteusim darentur; omnium beneficiorum suæ collationis dimidiam annatam seu dimidiam partem fructuum primi anni reservavit cameræ seu fisco apostolico; confirmavit electionem Ruperti Palatini, quem principes Germaniæ anno 1400 in locum ignavi impurique imperatoris Wenceslai suffecerant; regnum Neapolitanum confirmavit Ladislao, Caroli regis filio, et ut Ludovici Andegavensis, quem Clemens VII regem Neapolis creaverat, conatus præpediret, propriosque subditos in officio contineret, varias ecclesiastici status civitates viris potentibus sub annuo tributo contulit, quo aliisque modis pontificium imperium restituit (3).

7. Clemens VII, quem Galli, Hispani et aliquot alii ut pontificem colebant, quam primum Bonifacium IX in locum Urbani VI electum audivit, excommunicationem et anathema in eum promulgavit. Bonifacius vero competitorem suum primo oblatiis emolumentis et dignitatibus ad deponendum

(1) Raynald, ad an. 1378-89

(2) Victorell. *De jubilæo*, part. II.

(3) Raynald. et Bzovius, ad an. 1389-1404.

pontificatum allicere conatus est, ei apostolicam legationem in Gallia et Hispania totique ejus obedientiæ veniam offerendam curavit, deinde decessoris sui censuras in eundem innovavit. Interim viri unitatis et pacis ecclesiasticæ studiosi, vocem suam pro exstinguendo schismate tollebant. Quum inter principes Clementinæ obedientiæ potentissimus esset Carolus VI rex Galliæ, Bonifacius IX anno 1392 ad eum legatos cum litteris destinavit, quibus regem hortabatur, ut exstinguendo schismati et procurandæ unioni operam conferret. Pontificis legati primo accedentes Avenionem, a Clemente VII indigne habiti fuerunt; rex eos melius excepit, lectisque Bonifacii litteris respondit, se omnem curam adhibiturum, ut ecclesiastica unio restitueretur; negotium autem inquirendi de ratione, qua schisma componeretur, demandavit Universitatis Parisiensis doctoribus. Hi tres vias proposuerunt, nimirum aut cessionem utriusque competitoris, aut compromissionem utriusque in aliquot iudices, qui summa auctoritate decernerent, aut concilium generale. Rex, non obstantibus contrariis consiliis Petri de Luna cardinalis Clementini, qui omni modo Universitatis conatus disturbare tentabat, doctoribus mandavit, ut ad Clementem VII scriberent, ut e tribus prædictis unionis viis unam eligeret. Clemens vero graviter offensus, nullum responsum dedit, et brevi post, nimirum 16 Septembris 1394, Avenione ex apoplexia obiit.

Defuncto Clemente, Universitas Parisiensis regesque Galliæ et Hispaniæ ad cardinales Clementinos litteras dederunt, ut electionem differrent, donec voluntas Bonifacii de unionis negotio explorata, et undique concordiæ via tentata fuisset. Verum cardinales isti spretis hujusmodi consiliis, 28 Septembris in pontificem elegerunt cardinalem Petrum de Luna, Hispanum, qui nomen Benedicti XIII assumpsit; ne tamen schismatis fautores viderentur, ante electionem se juramento obstrinxerant, ut ad illius extinctionem cunctis modis laborarent, et quicumque eorum fuisset electus, omnes vias utiles, cessionem etiam, ad procurandam unionem fideliter amplecteretur. Verum quomodo Benedictus promissis suis steterit, patebit e dicendis.

Is optime sciens, plurimum sua interesse, ut regem Galliæ et Universitatem Parisiensem in obedientia sua conservaret, iis significavit, se quamvis invitum, in pontificem fuisse electum, sed paratissimum esse ad deponendum pontificatum, si id ad componendum schisma foret necessarium. Quapropter præsules et doctores 2 Februarii 1395 a rege Parisios convocati, post maturam negotii discussionem proposuerunt cessionem utriusque, Bonifacii IX et Benedicti XIII, tanquam commodiorem et efficaciorẽ viam restituendæ unionis, quam omnes pii desiderabant. Ubi hæc consilia Benedicto fuerunt proposita, primo ambagibus et tergiversationibus usus est aliasque vias in medium protulit deinde Universitatis et principum oratoribus, cessionem urgentibus, nihil præter verba dura minasque reddidit; Universitas vero adversus Benedicti minas appellavit ad proximum futurum, unicum, verum, orthodoxum Papam ejusque S. Apostolicam Sedem.

Bonifacius IX, cui eadem unionis via fuit proposita, respondit, se nihil magis cordi habere quam schismatis extinctionem, sed utpote legitime creatum, viam cessionis admittere non posse, attamen post Petri de Luna abdicationem se regi Galliæ aliisque, restituendæ unioni adlaborantibus, facturum satis. Quum autem Benedictus XIII viam cessionis pertinaciter rejiceret, anno 1398 præsules Galli, doctores, abbates, capitulorum procuratores, principes et proceres regii concilii, mandato regis Parisiis congregati, post longam discussionem Benedicto obedientiam subtraxerunt. Idem fecerunt reges Castellæ et Navarræ, et ex ipsis 23 cardinalibus Avenionensibus octodecim ab obedientia Benedicti secesserunt seque Villam-Novam in ditione regis Francorum receperunt. Benedictus, quamvis in palatio suo sub custodia retentus, pontificatu cedere noluit (1).

8. Sub hæc tempora Lithuani christiana sacra susceperunt. Eorum dux Jagellø, qui inter principes Europæos solus adhuc falsa numina colebat, anno 1382 post obitum Ludovici, Poloniæ et Hungariæ regis, cum Polonis agere cœpit, ut

(1) Raynald. et Spondan. ad an. 1392-99; Du Boulay, *Hist. Universit. Paris*, tom. IV.

Hedwigem, defuncti regis filiam et regni hæredem, in conjugem acciperet. Primaria vero nuptiarum conditio fuit, ut Jagello baptismum et christianam fidem susciperet. Assensit is, et anno 1386 cum multis proceribus Lithuanis Cracoviæ baptizatus et in baptismo Ladislaus appellatus est. Ladislaus nuptiis Hedwigis potitus, non tantum in suscepta Fide perseveravit, sed eam etiam per omnes terras suas propagandam curavit; anno 1387 comitia Wilmæ coegit, in quibus christianæ religionis professio pro tota Lithuania decreta est. Confestim nobiles et eorum exemplo plebeji tanto ardore christiana sacra susceperunt, ut turmatim essent baptizandi. Ladislaus delubra deorum et lucus sacros ubique destrui, et angues, qui tanquam lares colebantur, occidi jussit, Urbano VI coram episcopo Posnaniensi ejus legato obedientiam professus est, Wilmæ sedem episcopalem et in aliis civitatibus ædes sacras excitandas curavit, seque in omnibus ita gessit, ut posterorum laudes meruerit (1).

9. Inter scriptores ecclesiasticos, qui posteriori sæculi XIV dimidio floruerunt, numerandi sunt, Nicolaus Eymericus, Ordinis FF. Prædicatorum et generalis inquisitor Fidei in Aragonia, qui præter alia scripsit Directorium inquisitorum (2); B. Henricus Suso Constantiensis, ejusdem Ordinis, qui reliquit Horologium divinæ sapientiæ, meditationes, alia; Joannes Ruysbroeck Belga, prior canonicorum S. Augustini in Valleviridi prope Bruxellas, qui composuit Summam vitæ spiritualis, libros de septem custodiis vitæ spiritualis et de septem gradibus amoris, Speculum vitæ æternæ, alia; S. Catharina Senensis, cujus jam mentionem fecimus (3), scripsit dialogos sex et epistolas 364 (4).

10. Post obitum Bonifacii IX, qui contigit 1 Octobris 1404, cardinales conclave ingressi, 17 ejusdem mensis elegerunt Innocentium VII, Sulmonensem, antea appellatum Cosmam

(1) Dlugoss. *Histor. Polon.* l. X; Spondan. ad an. 1386.

(2) Cum annotationibus Pennæ, Rom. 1587 et Venet. 1607 in-fol.

(3) Vide p. 351.

(4) Lucæ et Senæ, 1713, 4 vol. in-4. Conf. Bolland. *Acta SS.* 30 April.

Melioratum, cardinalem archiepiscopum Ravennatensem, virum doctrina, morum, integritate et gerendarum rerum peritia clarum. Is pro more encyclicis ad prælatos litteris electionem suam animumque ad extinctionem schismatis propensissimum significavit; Romæ concilium indixit, sed illud propter exortam in urbe seditionem celebrare non potuit; Viterbium confugiens, in seditionis auctores ecclesiasticis censuris animadvertit, et Ladislaum regem Neapolis, qui seditiosis auxilium præstabat, regno Neapolitano privatum declaravit; post septem menses in urbem revocatus, cum summa populi lætitia exceptus est; Ladislaum regem Neapolis veniam pacemque postulantem, in gratiam recepit eique regnum et pristinas dignitates restituit; sed ingratus rex fidem fregit novasque injurias pro acceptis beneficiis reddidit; quem ideo Innocentius novis censuris merito perstrinxisset, nisi morte fuisset præreptus. Idem Pontifex academiam Romanam instauravit virosque omnium disciplinarum doctissimos arcessivit, qui philosophiam, theologiam et utrumque jus in ea docerent. Obiit 6 Novembris 1406 (1).

11. Post obitum Innocentii VII cardinales in conclavi se jurejurando obstrinxerunt, ut quicumque esset electus, omni via schisma extinguere conaretur, ac pontificatu etiam cederet, si id fecisset Petrus de Luna seu Benedictus XIII. Die 30 Novembris 1406 electus fuit Gregorius XII, Venetus, antea dictus Angelus Corarius, presbyter cardinalis, propter magnam vitæ honestatem et Scripturarum peritiam reverendus. Is quemadmodum ante electionem suam sponderat, litteris et legationibus usus est ad restituendam unionem, pollicitus etiam, se in hunc finem depositurum pontificatum, si id faceret Petrus de Luna seu Benedictus; sed hujus tergiversationem conspiciens, rem, ut videbimus, remissius tractavit.

12. Ecclesiarum unionem exoptabant boni omnes pluresque ardenti studio componendæ scissioni adlaborabant: at Petrus de Luna seu Benedictus XIII nullo modo adduci

(1) Raynaldus et Spondanus, ad an. 1404-6.

poterat, ut pontificatu cederet. Is anno 1403 e palatio Avenionensi, in quo conclusus detinebatur, favore ducis Aurelianensis elapsus, primo in Catalauniam patriam suam, deinde Perpinianum se recepit, datisque ad principes et praelatos litteris spopondit, se omnia fideliter adimpleturum quæ restituendæ unioni forent necessaria, depositurum etiam pontificatum, competitore suo cedente vel mortuo vel ejecto; quibus artibus cardinales et cives Avenionenses, Gallos et Hispanos ad obedientiam suam reduxit. Ut autem universo orbi studium suum pro unione persuaderet, anno 1404 legatos Romam destinavit ad Bonifacium IX; at cum illi non abdicationem Benedicti, sed colloquia inter utramque partem offerrent, nihil effectum est. Quum subdolæ Benedicti artes et speciosa promissa magis fierent manifesta, anno 1406 in frequenti episcoporum et doctorum conventu, Parisiis habito, rursus fuit decretum, ut, si stato tempore se non abdicasset pontificatu, obedientia ei negaretur. Gregorius XII et Benedictus XIII quidem inter se litteris et legationibus de unione agere videbantur, tum hic tum ille cessionem, altero cedente, promittebat, sed cum neuter prius cedere vellet, nihil effecerunt. Tandem convenit, ut ambo competitores cum suis collegiis Saonam in Liguria convenirent; at utroque causas suas, ne in congressum venirent, prætexente, omnis spes concordiæ evanuit (1).

13. Tunc utriusque partis principes et cardinales de subtrahenda obedientia et cogendo generali concilio, tum pro schismatis extinctione tum pro Ecclesiæ reformatione, consenserunt. Quapropter utriusque obedientiæ cardinales in Heturiam convenientes, anno 1408 encyclicis litteris ad Gregorium XII et Benedictum XIII, ad episcopos aliosque praelatos, ad doctores et principes destinatis, concilium generale convocarunt, anno sequente Pisis celebrandum. Ambo contententes, Gregorius et Benedictus, contra istam concilii convocationem reclamarunt, illius celebrationem impedire conati sunt, et prior Austriæ prope Aquilejam, posterior Perpiniani concilium indixit.

(1) Du Boulay, *Hist. universit. Paris.* tom. V; Raynald. ad an. 1403-8.

Verumtamen concilium Pisis inchoatum est 25 Martii 1409. Interfuerunt 22 cardinales, 4 patriarchæ, scilicet Alexandrinus, Antiochenus, Hierosolymitanus et Gradensis, 200 archiepiscopi et episcopi sive per se sive per legatos, religiosorum ordinum procuratores atque theologi magno numero, oratores regum Galliæ, Angliæ, Lusitaniæ, Siciliæ et aliorum principum. Præsedit cardinalis Pictaviensis, cardinalium utriusque partis senior. Habitæ sunt sessiones secundum aliquos 21 aut 22, secundum alios 23. Sessione I utrique de pontificatu contendenti, Gregorio et Benedicto, dies dicta fuit. Idem factum est sessionibus II et III; cum illi nec per se nec per legatos comparerent, concilium eos in causa schismatis et Fidei contumaces declaravit decrevitque ad ulteriora contra illorum contumaciam procedendum. Sessione IV legati Ruperti imperatoris ad propugnandam causam Gregorii XII auditi sunt. Sessione V lecta fuit prolixa rerum a schismatis exordio gestarum expositio. Sessionibus VI, VII et VIII concilium e singulis nationibus deputavit aliquos, qui testes audirent et instrumenta ad utriusque contendantis causam spectantia discuterent, et declaravit, cardinales jure potuisse inire unionem et concilium generale congregare ad schismatis extinctionem et Ecclesiæ pacem procurandam. Sessione IX et proxime sequentibus testes auditi et instrumenta perlecta sunt. Sessione XV concilium in Gregorium XII et Benedictum XIII, veluti in notorios schismaticos, hæreticos, perjuros, omni honore et dignitate etiam papali indignos, sententiam legit, eos pontificatu dejecit, et omnes Christianos ab illorum obedientia absolvit. Sessione XVI cardinales solemnibus verbis sponderunt, quod qui ex eorum collegio pontifex eligeretur, concilium esset continuaturus, donec debita atque sufficiens ab eo facta foret Ecclesiæ reformatio in capite et in membris. Sessione XIX actum est de electione novi pontificis, et electus fuit Petrus Philargus de Candia, cardinalis archiepiscopus Mediolanensis, seu Alexander V. Sessione XX lecto electionis decreto, Alexander V orationem habuit super his verbis: *Erit unum ovile et unus pastor*. Sequentibus sessionibus, præside Alexandro V, ad consu-

lendum conscientiarum quieti lecta sunt decreta synodalia, quibus ii, qui schismatis occasione hinc inde censuris et sententiis fuerant perstricti, ad cautelam absolvebantur, omnes dispensationes super matrimoniis aliisque casibus, ad forum conscientiae spectantibus, ab utraque parte concessae, omnes quoque collationes, provisiones et translationes beneficiorum et dignitatum omnesque clericorum ordinationes, ab utroque contendente factae, ratae habebantur, dummodo canonice et non in detrimentum unionis factae essent. Quod attinet ad reformationis ecclesiasticae negotium, cum jam multi praesules et principum oratores discessissent, Alexander V illud remisit ad futurum generale concilium post triennium celebrandum, et 7 Augusti praesens concilium terminavit (1).

De auctoritate concilii Pisani inter eruditos disputatur, alii illud illegitimum, alii oecumenicum, alii melius cum doct. Muzzarelli oecumenicum dubium dicunt (2).

14. Tantum abest, ut schisma per concilium Pisanum fuerit sublatum, ut potius auctum sit, quemadmodum scribit S. Antoninus, tribus nunc se pro papa gerentibus (3). Gregorio XII multi Itali et Germani, Benedicto XIII Hispani, Alexandro V reliqui obedierunt. Gregorius XII in synodo anno 1408 prope Aquilejam indicta, ambos suos competitores, Benedictum et Alexandrum, tanquam intrusos, schismaticos et pertinaces condemnavit, deinde secessit Ariminum. Benedictus soluta sua synodo Perpinianensi, se recepit Peninsulam in regno Valentiae. Alexander V cum Romam peteret, 3 Maii 1410 Bononiae vita decessit. Post ejus obitum cardinales 17 Bononiae pro more comitia celebrarunt, et 17 ejusdem mensis in locum Alexandri elegerunt cardinalem Balthassarem Cossa, Neapolitanum, qui Joannes XXIII appellatus est. Is Romam progressus est; rebellem Ladislaum regem Neapolis, indicto in eum bello sacro, in ordinem redegit; post obitum Ruperti imperatoris legatos destinavit ad electores imperii, ut in ejus locum eligerent Sigismun-

(1) Labbe. tom. XI, p. 2114; Mansi, t. XXVI, p. 1131, et XXVII, p. 1.

(2) Muzzarelli, *De auctoritate R. Pontif.* tom. II, c. 17.

(3) *Chron.* part. III, tit. 22, c. 5.

dum regem Hungariæ; anno 1412 Romæ synodum coegit, in qua Joannis Wicleff errores et scripta damnavit; brevi post, fœdifrago Ladislao rursum Romam aliasque ditionis ecclesiasticæ civitates occupante, se recepit Bononiam, hincque anno 1414 transiit Constantiam auspicaturus concilium generale ibidem indictum. In hoc concilio, ut mox videbimus, Joannes XXIII et Benedictus XIII pontificatu depositi sunt, Gregorius XII se abdicavit, electus fuit Martinus V, et schisma sublatum.

15. Quum igitur schisma perduraret, ecclesiastica reformatio desideraretur, et præterea Hussitarum secta, de qua infra loquemur, in Bohemia turbas graves excitaret, Joannes XXIII, operam plurimam conferente Sigismundo imperatore, concilium generale Constantiæ indixit. Concilium inchoatum est 16 Novembris 1414 et 45 sessionibus absolutum 22 Aprilis 1418. Præter cardinales et quatuor patriarchas interfuit magnus episcoporum, sed multo major abbatum, clericorum, monachorum et doctorum theologiæ jurisque canonici numerus. Aduit etiam Sigismundus imperator. Sessionibus I et II, quibus præsedit Joannes XXIII, ordo concilii compositus fuit; placuit, ut omnes tres de pontificatu contendentes eo cederent; Joannes XXIII jurejurando spondit, se papatu cessurum, quando alii duo se eo abdicassent; legati Gregorii XII promiserunt, se operam duros, ut ab eo cessionem impetrarent; nuncii vero Benedicti XIII nihil aliud obtulerunt, nisi ut Sigismundus cum Benedicto et Ferdinando rege Aragoniæ conveniret Niciam Liguriæ ad deliberandum de unionis via. Dum hæc agebantur, Joannes XXIII clam Constantia aufugit Schafhusiam, urbem in ditione Friderici ducis Austriaci sitam. Tunc Joannes Gerson, Universitatis Parisiensis cancellarius, orationem habuit de concilii generalis auctoritate supra Papam; et cum cardinales missi ad Joannem XXIII, ut mentem ejus explorarent eique reditum suaderent, haud idoneum responsum retulissent, habita fuit, præside cardinali Petro de Alliaco, sessio III, in qua decretum est, præsens concilium esse legitime congregatum, et, non obstante Joannis recessu, legitime continuari, neque nisi ex justa et

a concilio probata causa dissolvendum aut alio transferendum, priusquam extincto schismate pax Ecclesiæ fuisset reddita. Sessionibus IV et V, præside cardinali Jordano, episcopo Albanensi, declaratum est, concilium Constantiense in Spiritu S. legitime congregatum, concilium generale faciens et Ecclesiam catholicam repræsentans, potestatem a Christo immediate habere, cui quilibet, cujuscumque status vel dignitatis, etiamsi papalis, existeret, obedire teneretur in his, quæ pertinebant ad Fidem, ad extirpationem dicti schismatis et reformationem Ecclesiæ in capite et in membris. Sessionibus sequentibus usque ad XLI præsedit Joannes cardinalis episcopus Ostiensis. Prætermittimus eas sessiones, in quibus res minoris momenti tractatæ sunt. Sessione VI decreta est honorifica legatio ad Joannem XXIII, ut Constantiam rediret vel pontificatu cederet; sed neutrum is præstitit. Sessione VII concilium Joanni diem dixit, ut intra novem dies se concilio sisteret; Joannes vero confugit Friburgum, et paulo post a Friderico Austriaco custodiæ mancipatus fuit. Sessione VIII 45 articuli Joannis Wicleffii damnati ejusque scripta igni addicta sunt. Sessionibus IX-XI concilium iterato Joanni diem dixit audivitque testium contra eum depositiones. Sessione XII Joannem XXIII pontificatu deposuit omnesque Christianos ab ejus obedientia absolvit. Sessione XIII contra Bohemos hussitas decretum est, sacram. communionem sub una specie a laicis iisque jejunis esse sumendam, hancque consuetudinem ad pericula et scandala vitanda legitime fuisse introductam. Sessione XIV Gregorius XII se sponte per procuratorem pontificatu abdicavit; quapropter ei primus locus in collegio cardinalium cum perpetua legatione Marchiæ Anconitanæ concessus, ejusque cardinales recepti et ministri in officiis suis confirmati sunt. Sessione XV errores et libri Joannis Hus damnati sunt, et hic ipse ut hæreticus sacerdotali honore fuit privatus et curiæ sæcularis judicio relictus; condemnata etiam fuit doctrina Joannis Parvi (Petit), doctoris Parisiensis, de licito imo meritorio tyrannicidio, a subditis etiam dolose perpetrato. Sessionibus XVI et XVII concilium tum legationem tum alia frustra tentavit, ut

Benedictum ad deponendum pontificatum perduceret. Sessione XXI Hieronymus de Praga in hæresim Hussiticam, quam ejuraverat, relapsus, damnatus et sæculari curiæ relictus fuit. Sessione XXXVII Benedictus XIII, qui quamvis sæpius monitus et ab Hispanis etiam, qui jam concilio Constantiensi accesserant, derelictus, contumax permanebat, tanquam perjurus, schismatis fautor et hæreticus, pontificatu depositus et communione Ecclesiæ exclusus est. Sessionibus XXXIX et XL editum fuit decretum perpetuum de celebrandis stato tempore conciliis generalibus, et constitutum, ut futurus pontifex cum concilio vel nationum delegatis Ecclesiam et curiam Romanam secundum 18 articulos indicatos reformaret. Sessione XLI nominati fuerunt nationum deputati, qui hac vice simul cum cardinalibus pontificem eligerent, et 11 Novembris 1417 electus fuit Martinus V, antea Otto de Columna, cardinalis diaconus, qui reliquis sessionibus præsedidit. Sessionibus XLIII et XLIV concilium aliquot reformationis capita promulgavit, et Martinus papa pro futuro concilio generali designavit civitatem Papiam. Sessione XLV habita 22 Aprilis 1418, Martinus V conciliū absolvit, et ea, quæ per concilium in materiis Fidei conciliariter seu legitimo conciliorum more fuerant decreta, approbavit confirmavitque, ut ex his verbis patet : « Quibus sic factis, SS. Dominus Noster Papa » dixit respondendo ad prædicta, quod omnia et singula » determinata, conclusa et decreta in materiis Fidei per » præsens concilium conciliariter, tenere et inviolabiliter » observare volebat et nunquam contraire quoquo modo, » ipsaque sic conciliariter facta approbat et ratificat et non » aliter nec alio modo (1). »

Conciliū hujus sessionibus IV et V plurimum gloriantur ii, qui concilium generale supra Romanum Pontificem esse contendunt (2); verum primo, saltem dubium est, an concilium Constantiense, quantum ad istas sessiones spectat,

(1) Labbe, tom. XII, p. 1; Mansi, tom. XXVIII, p. 520, t. XXVIII, p. 1.

(2) Natal. Alex. *Hist. eccl.* diss. 4 in sæc. XV; De la Luzerne, *Défense de la déclaration du clergé de France*, part. III, c. 20.

generale dici possit, cum iis non interfuerint obedientiæ Gregorii XII et Benedicti XIII; secundo Martinus V tantum confirmavit ea, quæ in materiis *Fidei*, idest contra Wicleffii et Hussii errores, *conciliariter* seu more in conciliis recepto fuerant decreta, quibus adnumeranda non sunt decreta sessionum IV et V; tertio, hæc ipsa decreta non nisi de casu pontificis dubii et de extirpatione præsentis schismatis intelligenda sunt (1).

16. Electio Martini V in Constantiensi concilio facta, ingenti orbis catholici plausu et animorum concordia excepta, et dubium de legitimo pontifice, quod Ecclesiam diu perturbaverat, depulsum fuit. Gregorius, qui in eodem concilio se sponte pontificatu abdicaverat, anno 1417 Recineti obiit. Joannes a concilio depositus, se ejus sententiæ submit, et anno 1419 Florentiæ obedientiam Martino V professus, ab eo episcopus Tusculanus et sacri collegii decanus constitutus fuit eodemque anno e vita decessit. Petrus de Luna seu Benedictus XIII contumax exstitit usque ad mortem suam, quæ contigit anno 1424. Post ejus obitum pauci schismatici, qui ei adhærebant, favente sibi Alphonso rege Aragoniæ, elegerunt Ægidium de Munio, canonicum Barcinonensem, quem Clementem VIII appellarunt; sed postquam Martinus V opera cardinalis Petri Fuxensis legati sui Alphonsum regem ad Apostolicæ Sedis obsequium, ad reddendam ecclesiis libertatem et ad delendas schismatis reliquias reduxisset, antipapa Clemens anno 1429 insignia pontificalia deposuit, obedientiam Martino V professus est, et ab eo episcopus Majoricensis constitutus fuit. Ita demum omnes schismatis reliquiæ sublatae sunt (2).

17. Vidimus supra in concilio Constantiensi damnatam hæresim Hussiticam, Wicleffianæ hæreseos progenium. Joannes Hus, qui sectæ nomen tribuit, in pago Bohemiæ

(1) Bellarmin, *Controvers. l. II de concil. c. 19*; Schelstrate, *Acta concilii Constantiensis*, item *Tractatus de sensu et auctoritate decretor. Constant. concil. sess. IV-V*; card. Orsi, *De R. Pontif. in synodos œcumenicas et earum canones auctoritate*; Muzzarelli, *De auctoritate R. Pontif.* tom. II, c. 17; Palma, *Prælect. hist. eccl.* tom. IV, part. I, c. 4.

(2) Raynaldus et Spondanus, ad an. 1424-29.

Hussinecz anno 1373 natus, postea in Universitate Pragensi theologiæ professor, dein in celebri sacello, Bethleem appellato, concionator, libros Joannis Wicleff avidius legit, aliquot in linguam Bohemicam vertit, pravam eorum doctrinam suscepit aliisque communicavit. Universitas Pragensis, ne errores isti propagarentur, anno 1408 damnavit 45 articulos Joannis Wicleff. Id præcipue effecerant magistri Teutonici, id est Saxones, Bavari et Poloni, qui in Universitate Pragensi cathedras habebant. Ideo Hus eos voluptuoso regi Wenceslao et Bohemis tam invisos reddidit, ut illi relicta Praga profecti sint Lipsiam Misniæ, ubi florentissimam academiam constituerunt. Tunc Joannes Hus errores suos audacius prædicavit. Sbinko archiepiscopus Pragensis eum anno 1409 accusavit apud Alexandrum V. et e Pontificis hujus mandato sub pœna excommunicationis vetuit, ne quis in sacellis privatis verbum Dei prædicaret, libros vero Wicleffii aliorumque cum eo sentientium, in palatio suo concremari jussit, quod tantas turbas excitavit, ut archiepiscopus ad Sigismundum regem Hungariæ confugerit, in quo itinere obiit. Hus ad Pontificem melius informandum appellans, in sacello Bethlemitico concionari perrexit. Audaciam ejus auxit ignavia et incuria Albici, qui Sbinkoni in archiepiscopatu successerat. Joannes XXIII condemnatis anno 1412 in Romana synodo Wicleffii libris, Hussium Romam ad dicendam causam vocavit eique concionandi munere interdixit et sacrorum celebrationem Pragæ suspendit, quamdiu is ibi versaretur. Tunc vehemens seditio in urbe Praga Hussitas inter et Catholicos orta est, ad quam leniendam Hus in locum natalem secessit et a sententia Joannis papæ Christum appellans; errores suos sermone et scripto propagare conatus est.

Errores ejus ad hæc capita revocari possunt : Ecclesia a solis ad vitam æternam prædestinatis constat; Petrus non fuit caput Ecclesiæ, sed solus Christus; Romanus Pontifex ante Constantini M. tempora non fuit cæteris episcopis major; papalis dignitas a cæsaris potentia manavit; obedientia ecclesiastica, præter expressam Scripturæ auctoritatem est adinventio sacerdotum; censuræ ecclesiasticæ

sunt antichristianæ; sacerdos propter excommunicationem minime relinquere debet officium concionandi; peccata non per absolutionem, sed per contritionem remittuntur; episcopus, prælatus et dominus civilis per peccatum mortale omni potestate et jurisdictione excidit; condemnatio 45 articulorum Joannis Wicleff, facta ab academicis Pragensibus, est irrationabilis et iniqua. Præterea Hus ad Wicleffii exemplum RR. Pontificibus, episcopis, monachis, ecclesiasticis institutionibus, Sanctorum cultui et suffragiis, indulgentiis graviter detraxit. Discipuli vero ejus pseudo-magistri sui erroribus novos addiderunt, alii alios, prout in diversas factiones erant divisi.

Anno 1414 Joannes Hus consilio Sigismundi imperatoris, quem Joannes XXIII ad compescendos sectariorum in Bohemia motus interpellaverat, profectus est ad concilium Constantiense, doctrinæ suæ rationem coram eo redditurus. A concilio interrogatus de erroribus suis, et utrum illos secundum concilii mandatum corrigeret, respondit, se nullius erroris esse conscium; paratum tamen, si de aliquo convinceretur, ad eum corrigendum. Verum duo theologi Pragenses multas heterodoxas assertiones, e scriptis Hussii excerptas, concilio obtulerunt, eumque accusarunt, quod damnatos Wicleffii articulos defendisset plebemque contra clerum excitasset. Concilium 30 articulos e scriptis Hussii excerptos condemnavit. Hussius vero iterato interrogatus, cum errores suos abjurare nollet, a concilio condemnatus et ab ordine sacerdotali depositus, relictus fuit curiæ sæculari, a qua, non obstante cleri intercessionem ne occideretur, anno 1415 ad rogum damnatus est (1).

(1) Hussitæ et postea hæretici Protestantes injuste questi sunt, Joannem Hus a concilio Constantiensi fuisse custodiæ traditum, damnatum et combustum contra datam ei securitatis fidem seu salvum conductum; nam J. Hus salvum conductum accepit, non a concilio, sed ab imperatore Sigismundo, qui ei, si se concilio submitteret, publicam fidem fecit, non ad impunitatem hæreseos aut ad vim justitiæ frangendam, sed ad prohibendam violentiam facti; non potuit enim prohibere imperator, quin concilium pro munere suo hæresim cognosceret et judiciariam sententiam ferret, cumque concilium Hussium per testes, scripta et responsa propria

Parem sortem subiit Hieronymus Pragensis ardentissimus Hussii discipulis et magnarum turbarum atque violentiarum in clerum Pragensem auctor; qui cum Constantiam venisset, ut magistro suo suppetias ferret, a concilio admonitus, ut errores abjuraret, post multas tergiversationes Wicleffii et Hussii hæreses damnavit; sed paulo post in concilio contestatus, se doctrinas suas non nisi mortis metu contra conscientiam suam abjurasse, seque in omnibus consentire Wicleffio et Hussio, anno 1416 a concilio damnatus et a curia sæculari supplicio affectus fuit.

Verumtamen Hussitarum secta cum morte auctoris sui non fuit extincta, sed majores tumultus et persecutiones contra Catholicos in Bohemia vicinisque regionibus excitavit. Quum enim Wenceslaus rex, cujus ignavia sectariorum audaciam auxerat, deinde turbulèntum eorum in Catholicos animum reprimere tentaret, illi duce Joanne Ziska sumptis armis rebellarunt, in monte circuli Bechinensis ad Lusinitium annem munitissimam urbem, Thabor dictam, unde et ipsi Thaboritæ appellati sunt. extruxerunt, et ab anno 1419 in Catholicos crudelius sævierunt, sacerdotes in primis et monachos trucidarunt, templa et monasteria vastaverunt. Interim Martinus papa V ad impediendam hæreseos progressum edidit constitutionem, qua prælatis ecclesiasticis et inquisitoribus mandabat, ut hæreticos eorumque fautores e præscripta judiciorum forma coercerent, et eorum mentem circa damnatos in Constantiensi concilio articulos explorarent secundum formulam in 35 capita distinctam; præterea B. Joannem Dominici cardinalem in Bohemiam legavit ad reducendos ad Fidem errantes; excitavit quocque episcopos Poloniæ, in quam etiam prava hæresis penetraverat, ut eam omni cura evellerent, et cum Hussitæ violenter in Catholicos sævirent, bellum sacrum contra illos indixit. Sigismundus imperator post mortem fratris sui Wenceslai (1419) etiam rex Bohemiæ, sectarios armata manu in

hæreseos convicisset, eum damnavit, et pertinacem reliquit curiæ sæculari, quæ eundem ad rogum condemnavit secundum leges imperii, poenam capitis in contumaces hæreticos decernentes.

ordinem redigere conatus est, sed illi tanta vi dimicarunt ut exercitus catholicos non semel superaverint et bellum per plures annos continuerint.

Post mortem Joannis Ziskæ. (1424) Hussitæ in plures factiones scissi sunt. Alii, appellati Thaboritæ, Waldensium, Wicleffii et Hussii vestigiis pressius inhæserunt, omnem pene Ecclesiæ catholicæ doctrinam, regimen et institutiones condemnarunt, et constituto sibi duce Procopio Raso, Catholicos crudeliter persecuti sunt. Alii, dicti Orphani, quod capite seu duce carerent, quamvis aliquando a Thaboritis dissentirent et separata ab iis agmina constituerent, exigente tamen necessitate conjunctim cum illis agebant. Alii, cognominati Calixtini, erant ingenio longe moderatiori, Ecclesiam catholicam ejusve regimen aut cultum non condemnabant, sed præcipue propugnabant hos quatuor articulos : 1, ut S. Eucharistia omnibus sub utraque specie porrigeretur; 2, ut omnes sacerdotes libere, sine prævia episcopi licentia, verbum divinum prædicare possent; 3, ut clericis temporale dominium adimeretur; 4, ut delicta publica nulla ratione, ne majoris quidem mali vitandi causa, tolerarentur.

Cum Calixtinis Sigismundus imperator pacisci cœpit, eosque, concessis securitatis libellis, adduxit, ut legatos destinarent ad concilium Basileæ congregatum. Illi initio anni 1433 Basileam advenerunt, cumque inter eos et concilii deputatos de commemoratis supra articulis sine optato effectū disceptaretur, concilium in ipsam Bohemiam aliquot viros legavit, qui Pragæ cum Calixtinis pacem composuerunt his legibus : ut in Bohemia et Moravia S. Eucharistia laicis sub utraque specie concedi posset, sed adulti diligenter edocerentur, Christum sub quavis specie totum contineri; ut verbum divinum libere prædicaretur, non tamen sine auctoritate superiorum ecclesiasticorum; ut bona ecclesiastica a clero secundum præscripta patrum fideliter administrarentur; ut peccata mortalia secundum leges divinas et ecclesiasticas, quantum fieri posset, punirentur, non tamen a personis privatis. His factis, Calixtini se cum Catholicis junxerunt, se Sigismundo ut regi subjecerunt,

et cum Catholicis uniti, anno 1434 Thaboritas prope Pragae acie victos ingenti clade affecerunt. Anno sequente omnes Bohemiae et Moraviae Ordines in publicis comitiis obedientiam Ecclesiae catholicae et Sedi Apostolicae professi

sunt.

Haec pacta inter Bohemos et imperatorem Sigismundum atque concilium Basileense inita, anno 1436 Iglaviae, adiectis aliquot explicationibus, confirmata, Basileensia et Pragensia Compactata appellari consueverant. Quantum spectat ad Thaboritas post stragem anni 1434 superstites, illi coetus separatos saltem clanculum continuarunt usque in sequens saeculum, quo se cum sectariis pseudoreformationis conjunxerunt (1).

18. Anno 1414 rursus Flagellantium secta (2), duce Conrado Schmid, emersit in Thuringia et Misnia. Illi, spretis Ecclesiae auctoritate, sacramentis omnique cultu externo, contendebant, cruentam sui flagellationem esse omnibus necessariam ad salutem. Tantas autem excitabant turbas, ut comites provinciales Thuringiae una cum inquisitoribus in illos animadverterint. Multi e sectariis errores abjecerunt; alii circiter nonaginta cum duce suo Conrado Schmid pertinaces, ad rogum condemnati sunt.

19. Martinus papa V, in concilio Constantiensi electus, soluto concilio Romam properavit, ubi anno 1420 summa omnium exultatione exceptus est; anno 1423 secundum Urbani VI constitutionem Romae jubilaei indulgentiam concessit; eodem anno legatos misit Papiam qui celebrando ibi e decreto Constantiensis synodi concilio praesiderent, sed paulo post propter Transalpinorum praesulum absentiam et grassantem Papiam pestilentiam concilium transtulit Senas, ubi illud vix coeptum propter paucorum praesulum praesentiam et prava studia Alphonsi regis Aragoniae dissolvit, et aliud post septennium Basileae celebrandum indixit (3); anno 1425 postulante Joanne duce Brabantiae, Lovanii in Belgio stu-

(1) Aen. Sylvius, *Historia Bohem.*; J. Cochlaeus, *Historia Hussitarum*; Natal. Alex. *Hist. eccl. saec. XV*, c. 11.

(2) Vide p. 336.

(3) Raynaldus et Spondanus, ad an. 1418-24.

diorum, nempe juris, medicinæ, philosophiæ et scientiarum, Universitatem constituit, quæ anno 1431 ab Eugenio IV S. Facultate theologica aucta, ita floruit, ut tum magistrorum eruditione et auditorum concursu tum doctrinæ integritate et disciplinæ observantia celeberrimum nomen in universa Europa consecuta fuerit (1). Idem Pontifex anno 1423 Dolanam et anno 1431 Pictaviensem Universitatem confirmavit; obiit 20 Februarii 1431.

Post obitum Martini V cardinales conclave ingressi, 3 Martii elegerunt Eugenium IV, antea Gabrielem Condulmerium, patricium Venetum, cardinalem episcopum Senensem, virum liberalitate in pauperes et religionis studio spectatissimum, qui Ecclesiam gubernavit usque ad annum 1447. Eugenius IV laboriosum pontificatum habuit. Initio seditionem civilem passus est a Columnensibus, Martini V nepotibus, quum thesaurum pro Ecclesiæ necessitatibus congregatum, quem ii tenebant, severe repetivisset; sed illorum audaciam legibus armisque fregit. Anno 1433 Sigismundum imperatorem Romæ solemniter coronavit, postquam is jurasset, se catholicam fidem et ecclesiarum jura atque privilegia illibata custoditurum. Anno sequente concitata pravis machinationibus Philippi ducis Mediolanensis in urbe Roma seditione, confugit Florentiam; postea sedatis turbis Romam regressus est. Cætera Pontificis hujus gesta, quæque a schismaticis Basileensibus perpessus sit, infra videbimus.

20. Martinus V paulo ante obitum suum cardinali Juliano vices suas commiserat, ut generali concilio, Basileæ indicto, præsideret; quam commissionem cum Eugenius IV confirmasset, Julianus 14 Decembris 1431 primam sessionem habuit. In qua fines concilii, nimirum hæresum extirpationem, christiani orbis pacem et morum reformationem exposuit variaque decreta legit de concilii convocatione et de ordine in eo servando. Vix cœptum concilium Eugenius IV litteris ad Julianum legatum suum datis, transtulit Bononiam, post 18 menses in hac urbe inchoandum; quod quidem

(1) Just. Lipsius, *Lovantum. l. III, c. 2*; *Privilegia academici*; Andr. Valer. *Fasti academici Lovantenses*.

fecit Eugenius tum, quia non nisi pauci praelati Basileam convenerant et multi propter bella inter Burgundiæ et Austriæ duces eo pervenire non poterant, tum quia Basilea haud-commodus locus erat, in quo cum Græcis ad unionem paratis tractari posset, tum quia ii, qui Basileæ erant congregati, cum Bohemis hussitis de hæresi, jam ab Ecclesia damnata, tractare cœperant. Verum congregati praelati cum Juliano præsidente, haud probantes rationes a Pontifice adlegatas, ad eum scripserunt, ut dissolutionis et translationis litteras revocaret, et edita epistola encyclica præsules aliosque, qui de jure aut consuetudine ad concilium venire tenebantur, Basileam evocarunt, contestati, se concilium continuaturos donec negotia, propter quæ convenerant, essent composita. Eorum consilium probarunt Sigismundus imperator, Carolus VII rex Galliæ ejusque clerus. Quapropter 15 Februarii 1432 habuerunt sessionem II, sed præsidere noluit Julianus legatus; congregati autem declararunt concilium Basileæ rite et legitime esse congregatum, neque ulla auctoritate, etiam papali, sine suo consensu dissolvi aut alio transferri posse; præterea innovarunt Constantiensia decreta de potestate concilii generalis immediate a Christo accepta deque ejus supra omnes auctoritate. Sessione III habita 29 Aprilis, eadem decreta Constantiensia confirmata sunt, et oratores missi ad Eugenium papam et ad cardinales, ut abrogato dissolutionis decreto, intra tres menses ad concilium venirent, vel, si impediti forent legatos mitterent. Sessione IV, 20 Junii, Bohemis seu Hussitis ad concilium vocatis salvum conductum concesserunt, decreveruntque, ut, si durante concilio Apostolica Sedes vacaret, novus pontifex in ipso concilio eligeretur, electusque non crearet durante concilio novos cardinales neque cardinales a concilio avocaret. Sessione V, 9 Augusti, constitutis iudicibus et officialibus, decreverunt, nullum e congregatis patribus posse evocari ad quemcunque iudicem pro quavis causa, quamdiu concilium duraret. Cum post hæc Basileam advenissent nuntii Eugenii IV, et luculentis rationibus causam atque auctoritatem Pontificis defendissent, Basileensium oratores iis responderunt, ipsum Ponti-

ficem subesse auctoritati concilii. Basileenses audacius progredientes, sessione VI, 6 Septembris, Eugenium IV et cardinales accusarunt contumaciæ. Sessione VII, 6 Novembris, confirmarunt decretum sessionis IV. Sessione VIII, 18 Decembris decreverunt, ut secundum juris severitatem in Eugenium IV ageretur, nisi intra 60 dies decretum dissolutionis revocasset, declaraveruntque ipso facto excommunicatos eos, qui se Bononiam ad concilium conferrent. Post hæc egerunt de reconciliandis Bohemis hussitis, ut supra vidimus (1). Sessione IX, 22 Januarii 1433, Sigismundum imperatorem et alios concilio adhaerentes in suum patrocinium susceperunt contra omnes sententias ab Eugenio latas aut ferendas. Sessione X, 19 Februarii, rursus Eugenium contumaciæ accusarunt. Dein advenerunt novi Eugenii legati, qui in congregationem admissi, dixerunt, Pontificem, quamvis de plenitudine potestatis suæ concilium dissolvere et alio transferre posset, pro concordia de jure suo, quantum fas esset, cedere velle et acta sua contra Basileenses revocare, si Basileenses acta sua contra Pontificem revocarent et translationem concilii Bononiam æquo animo ferrent. Basileenses responderunt, se Pontificis petitionibus non posse annuere, et sessionibus XI-XIV plura constituerunt Pontifici valde injuriosa, deque ejus depositione audacius quam antea agere ausi sunt; verumtamen, obstante Sigismundo imperatore, executionem schismaticorum conatum distulerunt. Sessione XV, 26 Novembris 1433, decretum est, ut synodi diocesanæ singulis annis et provinciales singulis trienniis cogerentur.

Interea Eugenius papa motus Sigismundi aliorumque principum suasionibus, Romanorum seditione a Philippo duce Mediolanensi excitata, quorundam cardinalium ad Basileenses defectione et schismatis periculo, 15 Decembris 1433 constitutionem *Dudum sacrum* edidit, qua, revocato dissolutionis et translationis decreto, concilium Basileæ continuari permittebat ad hæresum, bellorum et pravorum morum extirpationem.

(1) Vide p. 377.

Quum Basileenses hanc Pontificis constitutionem in sessione XVI, 5 Februarii 1434, suscepissent, declararunt, postulationibus suis a Pontifice esse factum satis, ejusque legatos admiserunt, postquam hi privato suo nomine jurassent, se concilii decreta, præsertim de concilii œcumenici auctoritate, esse defensuros. Sessione XVII, 26 Aprilis concessum est, ut legati Eugenii IV cum cardinale Juliano concilio præsiderent, sed sine jurisdictione coactiva. Sessione XVIII, 26 Junii, absentibus legatis, renovata sunt decreta de concilii œcumenici auctoritate. Quum imperator Græcorum et patriarcha Constantinopolitanus pro unionis negotio generale concilium postalassent, Basileenses sessione XIX, 7 Septembris, constituerunt, ut si Græci Basileam adduci non possent, alius eligeretur locus maritimus, quo post mensem a Græcorum adventu ipsi se conferrent. Sessione XX, 22 Januarii 1435, actum fuit contra clericos concubinos; sessione XXI, 9 Junii, reclamantibus licet legatis Pontificis, annatæ prohibitæ sunt; sessione XXII, 15 Octobris, damnatus Augustini de Roma libellus de Christo et Ecclesia; sessione XXIII, 25 Martii 1436, varia decreta condita aut renovata de electione R. Pontificis, et sessione XXIV, 14 Aprilis, pacta cum Græcis inita de celebrando pro negotio unionis concilio, confirmata sunt. Verum Pontificis legati decreta de electionibus, confirmationibus, annatis aliisque ad deprimendam Pontificis auctoritatem edita, Apostolicæ Sedi injuriosa esse demonstrarunt. Eugenius quoque de iisdem decretis questus est in litteris ad principes christianos datis. Sessione XXV, 7 Maii 1437, magna orta est dissensio de loco concilii ad procurandam Græcorum unionem; legati Pontificis et patres plerique decreverunt, illud celebrandum Florentiæ vel Utini; reliqua pars, fere e secundi ordinis sacerdotibus composita, duce cardinali Ludovico, Arelatensi, constituit, illud celebrandum Basileæ aut Avenione vel in Sabaudia; Pontifex vero locum, a legatis suis cum sanioris partis assensu designatum, probavit, utpote gratum Græcis et consentaneum pactis cum iis initis.

E dictis sat patet, quæcumque Basileæ contra dignitatem

et auctoritatem pontificiam fuerunt tentata, contra jus facta et irrita esse; multo clarius post sessionem XXV omnis legitimi concilii auctoritas Basileensi concilio sublata conspicitur. Quum enim aliquorum Basileensium factio accepisset, Eugenium IV decretum de translatione concilii probasse, adversus eum exarsit, et sessione XXVI, 31 Julii, reclamantibus Pontificis legatis et plerisque patribus. Eugenium multorum criminum accusavit et intra 60 dies in jus vocavit. Eadem factio sessione XXVII, 26 Septembris, translationem concilii irritam dixit, et sessione XXVIII, 1 Octobris, præside Georgio episcopo Visensi in Hispania, Eugenium declaravit contumacem, quod intra constitutos dies non comparuisset. Verum ex quo tempore Basileense concilium in duas partes scissum est, Sigismundus imperator et alii principes plerique illius partes deseruerunt ejusque decreta contra Eugenium IV improbarunt. Pontifex autem edita 1 Octobris 1437 constitutione *Doctoris gentium* concilium transtulit Ferrariam. Basileensium vero factio sessiones suas prosecuta, tandem schisma complevit, ut suo loco videbimus (1).

21. Interim B. Nicolaus Albergati cardinalis, quem Eugenius papa Ferrariam ad concilium legaverat, 8 Januarii 1438 ibidem in ecclesia majori conventum habuit, præsentibus 5 archiepiscopis, 18 episcopis aliisque prælatis, in quo lectis Eugenii litteris, declaravit concilium Basilea translatum Ferrariam ad procurandam Græcorum cum Ecclesia et Apostolica Sede unionem. Id ipsum factum est in sessione habita 10 ejusdem mensis. Post 17 dies Ferrariam venit Eugenius papa, pluresque cum cardinalibus, prælatis et doctoribus congregationes habuit, in quibus de Basileensibus modeste questus et innocentiam suam testatus, assernit, se paratissimum esse ad delendum illorum dissidium; deinde nonnulla constituit, præsertim de ordine sedendi in concilio. In altera sessione, quam Eugenius habuit cum 72 episcopis 15 Februarii, irrita dicta sunt ea, quæ a Basileensibus in

(1) Labbe, tom. XII, p. 459; Raynald. et Spondan. ad an. 1431-37; F. A. Zaccar. *Antisebron.* part. II, l. 4, c. 3; Muzzarel. *De auctori.* R. Pontif. tom. II, c. 17; Palma, *Prælect. hist. eccl.* tom. IV, part. I, c. 5.

Romani Pontificis injuriam fuerant decreta aut decernerentur, et declaratum, eos, qui in isto cœtu perseveraverant, incidisse in pœnas et censuras, in decreto translationis expressas. Quia in his duabus sessionibus non fuit actum de principali negotio, nimirum de unione Græcorum, ideo non leguntur in actis Romanis concilii Florentini. Post hæc Ferrariam advenerunt Joannes Palæologus II imperator Græcorum, Josephus patriarcha Constantinopolitanus, Marcus metropolita Ephesus, Bessarion Nicææ et Isidorus Russiæ archiepiscopi aliique plures Græci prælati et viri ecclesiastici. Tunc præcipuæ Græcos inter et Latinos controversiæ, nempe de processione Spiritus S., de pane eucharistico, de pœnis purgatorii et de Romani Pontificis primatu, ab utriusque partis theologis pertractatæ sunt. Deinde prima sessio una cum Græcis, præside Eugenio papa. habita fuit 8 Octobris, in qua Bessarion archiepiscopus Nicænus luculentissimam orationem habuit de magno Fidei negotio, omnesque ad constantiam in eo tractando hortatus est. Sessione II, 11 ejusdem mensis, Andreas archiepiscopus Rhodius nomine Latinorum orationem habuit; convenit inter patres, ut sex utrimque electi viri de controversis articulis disputarent. Hæ disputationes cœptæ sunt sessione III, 14 Octobris, et continuatæ tredecim sessionibus sequentibus, a 15 Octobris usque ad 10 Januarii 1439 celebratis. Invalescente in urbe Ferraria pestilentia, Eugenius IV concilium transtulit Florentiam, ubi reliquæ sessiones novem habitæ sunt, unde hoc concilium, quamvis Ferrariæ cœptum vulgo Florentinum appellatum est.

Sessione XVII et octo sequentibus, a 26 Februarii usque ad 24 Martii habitis, disputationes fuerunt continuatæ, post quas Græci, uno Marco Ephesino excepto, cum Latinis consenserunt de articulis controversis, et in publica sessione, 6 Julii, unionis decretum græce et latine exaratum, subscriptum atque lectum fuit, in quo quatuor sequentes articuli ab omnibus Christianis credendi et suscipiendi definiuntur: 1, Spiritum S. procedere ex Patre et Filio tanquam ab unico principio et unica spiratione, et vocabulum *Filioque*, veritatis declarandæ gratia et imminente necessi-

tate, licite ac rationabiliter symbolo fuisse insertum; 2, corpus Christi sive in azymo sive in fermentato pane triticeo vere confici, et alterutrum a sacerdotibus secundum ecclesiæ suæ aut occidentalis aut orientalis consuetudinem abhibendum; 3, animas eorum, qui in Dei charitate decesserint, sed pro peccatis suis non fecerint satis, pœnis purgatoriis purgari, iisque animabus, ut ab ejusmodi pœnis releventur, prodesse fidelium vivorum suffragia, missarum scilicet sacrificia, orationes, eleemosynas et alia pietatis officia; illorum animas, qui post baptismum nullam peccati maculam contraxerint vel contractam plene purgarint, mox in cœlum suscipi et clare intueri Deum pro meritorum diversitate; animas vero eorum, qui in actuali peccato mortali vel solo originali decedunt, mox in infernum descendere, pœnis tamen disparibus puniendas; 4, R. Pontificem in universum orbem tenere primatum, et ipsum esse successorem S. Petri principis Apostolorum, verum Christi vicarium, totius Ecclesiæ caput, omnium Christianorum patrem ac doctorem, et ipsi in S. Petro pascendi, regendi ac gubernandi universalem Ecclesiam a D.N.J.C. plenam potestatem traditam esse(1).

Post hæc imperator, episcopi aliique Græci Florentia digressi, in patriam suam redierunt. Paulo ante eorum discessum Florentiam advenerunt legati patriarchæ Armenorum, unionem cum Romana ecclesia et Fidei rectitudinem postulantes. Quapropter Pontifex viros divini humanique juris peritissimos selegit, qui cum iis de rebus Fidei agerent. Post Græcorum discessum Eugenius concilium Florentiæ continuavit usque ad 26 Aprilis 1442, habuitque alias quinque sessiones; in quarum I, 4 Septembris 1439, approbante concilio, declaravit, omnes, qui Basileæ post translatum concilium Ferrariam actiones conciliares continuerant, esse excommunicatos, omni dignitate ac beneficio privatos, schismaticos et rebelles, eorum acta et decreta, maxime in sessionibus XXXIII-XXXIV edita, irrita esse et pernicioosa. Sessione II, 22 Novembris, cum post diligentem inter Armenorum et Pontificis deputatos discussionem, consentientibus

(1) Labbe, tom. XIII, p. 1-1182; Raynald. et Spondan. ad an 1438-39.

ipsis Armenis, visum esset conficere quoddam orthodoxæ fidei, quam Romana profitebatur ecclesia, compendium; amplissimum decretum pro unione et instructione Armenorum promulgatum et ab horum legatis dimisso animo susceptum est. Post hæc Florentiam advenit Andreas abbas, quem Joannes Jacobitarum seu Monophysitarum Ægypti patriarcha, ab Eugenio papa ad concilium invitatus, suo suorumque episcoporum nomine Florentiam legaverat cum litteris obedientiæ plenissimis, quibus patriarcha unionem cum Romana ecclesia et orthodoxam fidem postulabat. Pro eodem negotio rex Æthiopum nomine Constantinus, legatos misit Florentiam. Paulo post ad concilium venerunt legati quos Jacobitæ Æthiopes Hierosolymis degentes, miserunt. Qui omnes obedientiam Apostolicæ Sedi et fidem catholicam professi sunt. Illi auditi fuerunt in sessionibus III die 2 Septembris 1441 et IV die 4 Februarii 1442, atque in hac decretum pro instructione et unione Æthiopum seu Jacobitarum, sacro approbante concilio, datum atque promulgatum est, et a legatis suo suorumque nomine solemniter acceptatum. Sessione V, 26 Aprilis, Eugenius papa concilium transtulit Romam (1).

Quum Pontifex cum concilii patribus Romam venisset, ibi excepit Abdalam archiepiscopum Edessenum, qui ab Ignatio patriarcha Syrorum in Mesopotamia Romam legatus, totius nationis nomine regulam Fidei, quam Romana ecclesia, profitebatur, devote petiit. Eugenius, habita 30 Septembris 1441 sessione, illos ad unionem admisit, et Fidei decretum legato tradidit. Timotheus etiam Tarsensis Chaldæorum nestorianorum in Cypro archiepiscopus Romam venit, et Elias Maronitarum monothelitarum in eadem regione episcopus legatum misit, quos pariter cum eorum subditis, post errorum ejurationem et fidei catholicæ professionem, Eugenius papa sessione altera, 7 Augusti 1445, ad communionem Romanæ ecclesiæ admisit (2).

Sic demum concilium Florentinum, Ferrariæ cœptum, Romæ absolutum fuit. Illud esse vere œcumenicum et a

(1) Labbe, loc. cit. p. 1182-1218.

(2) Ibid. p. 1218-28.

Romanis Pontificibus atque ab universa Ecclesia constanter ut tale veneratum, consentiunt omnes Catholici (1). Nonnulli censent, Concilium Florentinum fuisse œcumenicum usque ad Græcorum discessum, deinde illud, quod Florentiæ et Romæ continuatum est, nomine quidem esse idem cum illo sed non auctoritate (2); alii vero rectius concilium istud, tum post tum ante Græcorum discessum, œcumenicum dicunt (3). Cum autem concilii hujus decretis jam solemniter damnati sint errores, quos postea sectarii sæculi XVI prædicarunt, mirum non est, Moshemium aliosque e Protestantium hæreticorum genere scriptores de auctoritate concilii Florentini detraxisse.

22. Basileæ vero, postquam major prælatorum pars cum legatis apostolicis se contulisset Ferrariam, factiosi sessiones suas prosecuti sunt (4). Sessione XXIX, 12 Octobris 1437, concilii dissolutionem et translationem irritam dixerunt, et Eugenio papæ suspensionem atque depositionem minati sunt, nisi intra statos menses decretum suum revocaret. Sessione XXX, 23 Decembris, declaraverunt, laicos et clericos non sacerdotes, non teneri ad communionem sub utraque specie. Sessione XXXI, 24 Januarii 1438, egerunt de nonnullis causis ad Romanam curiam non deferendis, prohibuerunt gratias quæ appellabantur expectativæ, et Eugenium papam suspensum atque pontificatus administrationem ad concilium devolutam declararunt. Sessione XXXII, 24 Martii, damnato concilio jam Ferrariæ inchoato, Eugenium ejus præsidem omnesque qui eidem intererant, excommunicaverunt. Sessione XXXIII, 16 Mai 1439, tamquam Fidei veritates definierunt has tres propositiones: concilium generale, universam repræsentans Ecclesiam, est supra Papam; Papa non potest concilium legitime congregatum, sine hujus assensu dissolvere vel suspendere vel transfere; hæreticus est, qui has propositiones pertinaciter impugnat. Sessione XXXIV, 25 Junii, octo vel novem ex 30 episcopis, qui Basileæ erant,

(1) Natal. Alex. *Hist. eccl. sæc. XV*, diss. 10.

(2) Natal. Alex. *Hist. eccl. sæc. XV*, diss. 10, a. 3.

(3) Palma, *Præcl. hist. eccl.* tom. IV, part. I, c. 6.

(4) Vide p. 382.

Eugenium papam deponere ausi sunt, et sessione sequente, 10 Julii, constituerunt, novum pontificem post 60 dies a depositione Eugenii esse eligendum. Sessione XXXVI, 17 Septembris, sententia de immaculata B. V. Mariæ conceptione declarata fuit pia, sancta, cultui ecclesiastico, rectæ rationi et S. Scripturæ consona. Sessionibus XXXVII XLVI, habitis a 24 Octobris 1439 usque ad 9 Augusti 1441, postquam electionem novi pontificis tractassent, elegerunt Amadeum, e duce Sabaudiae eremitam, quem Felicem V appellarunt; irrita dixerunt quæcunque ab Eugenio in contrarium edicenda; sententiam Eugenii contra antipapam Felicem nullam declaraverunt; festum Visitationis B. V. Mariæ ad impetrandam, uti dicebant, Ecclesiæ unionem, quotannis 2 Julii celebrandum decreverunt; mandarunt, ut ii, qui ab Eugenio beneficiis fuerant privati, in integrum restituerentur. Sessione XLV, 16 Maii 1443, mandante Friderico III imperatore, assenserunt quidem convocationi et celebratione novi concilii generalis ad procurandam unionem, sed istud locum non habuit. Illi vero deinde profecti sunt Lausannam, ubi alias aliquot sessiones habuerunt, in quibus tamen nihil memorabile actum est. Perduravit autem hoc schisma usque ad annum 1449, ut videbimus.

Mirandum non est, Moshemium, Febronium iisque similes concilium Basileense celebrasse multis laudibus; placet quippe illis auctoritatem Pontificis in eo fuisse depressam. Immerito etiam defensores Declarationis cleri Gallicani an. 1632 glorianur de decretis concilii Basileensis de potestate concilii œcumenici supra Papam, ante schisma editis et per constitutionem, ut aiunt, Eugenii IV, datum 1 Augusti 1433, approbatis; nam ex ipsius concilii Basileensis historia apparet, omnia, quæ in eo adversus auctoritatem pontificiam fuerunt tentata, contra jus esse peracta; et Eugenius papa per constitutionem *Dudum* continuationem quidem concilii, non vero ejus decreta probavit, quod aperte declaravit in epistola ad Franciscum Foscari ducem Venetum his verbis:

- Potius hanc apostolicam dignitatem et vitam insuper po-
- suissemus, quam voluissemus esse causa et initium, ut
- pontificalis dignitas et Sedis Apostolicæ auctoritas sub-

» mitteretur concilio contra canonicas omnes sanctiones ;
 » quod nunquam antea neque aliquis nostrorum prædeces-
 » sorum fecit, neque ab ullo existit requisitum (1). » Tes-
 tatur cardinalis de Turrecremata, qui concilio Florentino
 interfuit, Eugenium papam in hoc concilio de progressu
 concilii Basileensis ita fuisse locutum : « Nos quidem pro-
 » gressum concilii approbavimus, volentes, ut procederet,
 » ut inceperat, non tamen approbavimus ejus decreta (2). »

23. Quum jam ante confectum schisma Basileenses decreta
 sua ad Carolum VII regem Galliæ misissent, rex anno 1438
 procerum, ecclesiasticorum et laicorum, conventum, cui ipse
 præsedet, habuit Avarici-Biturigum, in quo e præfatis de-
 cretis ea quæ ad reformationem ecclesiasticam spectabant,
 cum certis temperamentis admissa sunt, et ex iisdem confecta
 celebris sanctio pragmatica, in universo regno ab omnibus
 sub gravi pœna observanda. Constat hęc sanctio 23 arti-
 culis (3). Quum in his auctoritas concilii generalis præpo-
 neretur auctoritati Pontificis, annatæ et expectativæ gratiæ
 atque beneficiorum electivorum reservationes abrogarentur,
 appellationes ad Apostolicam Sedem limitarentur aliaque
 dignitati pontificiæ adversa statuerentur, Eugenius papa de
 sanctione ista merito questus est litterasque ad regem scrip-
 sit, ut eam abrogaret. At rex Pontificis votis restitit. Cæte-
 rum tum rex tum Galli in obedientia Eugenii constanter
 permanserunt, et Basileensium schisma nunquam probave-
 runt. Eugenii successores, Nicolaus V, Callistus III et Pius II,
 eundem regem ab abrogandam istam sanctionem hortati
 sunt. Anno 1461 Ludovicus XI, Caroli VII filius et successor,
 precibus Pii II prædictam sanctionem ceu Pontifici ejusque
 Sedi infensam et in seditione atque schismatis tempore natam
 abolevit. Verum quadriennio post suprema curia Parisiensis
 apud eundem regem plurimum quæta est de abrogatione
 sanctionis pragmaticæ, ac si inde innumera utrique reipu-

(1) Exstat hæc epistola apud Raynald. ad an. 1433, n. 19.

(2) *De Ecclesia*, l. II, c. 100. Conf. card. Sfondrati, *Dissertat. III*
contra Mainburgum; Roncagliam, *Animadversi. in diss. VIII Natal.*
Alex. in sæc. XV.

(3) Exstat apud Labbe, tom. XII, p. 1429

blicæ obvenirent incommoda. Hinc factum est, ut eadem sanctio, reclamantibus licet RR. Pontificibus, in usum fuerit revocata usque ad concordatum, quod anno 1516 inter Leonem papam X et Franciscum regem I initum est.

24. In Germania dissidium Basileenses inter et Eugenium papam majorem confusionem excitavit. Anno 1438 post obitum Sigismundi principes electores pro electione novi imperatoris Francofordiæ congregati, contestati sunt, se Eugenium papam et concilium Basileense venerari, neutrius partis contra alteram decreta suscipere, et velle deliberare usque ad sextum mensem, cui parti esset adhærendum; interea omnes permanerent in obedientia Sedis Apostolicæ, et prælati ecclesias sibi commissas jure ordinario gubernarent. Hoc fuit initium neutralitatis, ut appellatur, Germanicæ, quæ concordia prætextu per sex menses instituta, perduravit octo annis, et tam a Basileensibus quam ab Eugenio papa reprobata fuit. Interim Germani ad Pontificem et ad Basileenses miserunt oratores postulatum, ut ad restituendam concordiam aliud indubitatum concilium convocaretur, ad quod Basileenses simul et Ferrarienses præsules convenirent (1).

Germanica natio jam a multo tempore se gravatam querebatur propter papales reservationes et collationes, annatas et taxas; et cum Basileenses plura contra reservationes, annatas, gratias expectativas et taxas sancivissent, principes Germanici anno 1439 in comitiis Moguntinis hæc decreta susceperunt, cum certis tamen restrictionibus. Ea ipsa gravamina, ut dicebantur, animos Germanorum non parum ab Eugenio alienos, in Basileenses vero propensos reddiderunt. Quum autem anno 1445 Eugenius Theodoricum Coloniensem et Jacobum Trevirenses archiepiscopos electores, Felicis antipapæ et schismaticorum Basileensium partibus addictissimos, deposuisset, cæteri principes electores commoti, ac si suæ dignitati injuria fuisset illata, anno 1446 in comitiis Francofordiensibus arcana inierunt consilia suscipiendi obedientiam Felicis antipapæ, nisi Eugenius prædictos archiepis-

(1) Labbe. t. XII, p. 1550-1602; Raynald. et Spondan. ad an. 1438-42.

copos restitueret, nationis Germanicæ gravamina tolleret, et auctoritatem conciliorum generalium e decreto Constantiensis concilii susciperet. Fridericus III imperator schismaticum eorum consilium reprobavit, et ad componenda dissidia Romam legavit Æneam Sylvium, qui multis rationibus Pontifici suasit, ut principum postulationibus satisfaceret, spondens, tunc omnes Germanos, abjecta neutralitate, ad ejus obedientiam accessuros. Eugenius ad principes Germanicos legavit Thomam cardinalem episcopum Bononiensem et Joannem de Carvajal iisque adjunxit episcopum Leodiensem et Nicolaum de Cusa archidiaconum. In litteris suis, 22 Julii 1446 datis, significavit, ut decessores sui generalia concilia suis temporibus rite instituta atque canonice celebrata amplecti et venerari consueverant, ita se quoque generalia Constantiense et Basileense, ab hujus initio usque ad translationem a se factam, amplecti et venerari, tamen sine præjudicio juris, dignitatis et præeminentiæ S. Sedis Apostolicæ et potestatis sibi et in eadem canonice sedenti in persona B. Petri a Christo concessæ. In iisdem litteris dedit legatis suis potestatem cognoscendi et approbandi decreta Basileensia, prout ea in comitiis Moguntinis fuerant suscepta, modo compensarentur detrimenta, quæ inde pateretur Apostolica Sedes.

Pontificis legati cum principibus Germaniæ convenerunt Francofordiam, et post longas utrinque contentiones et discussiones formula concordiæ scripta et Romam ad Eugenium perlata fuit. Ea formula ferebat quatuor condiciones : 1, ut novum concilium generale tempore et loco designandis convocaretur ; 2, ut doctrina de potestate, auctoritate et præeminentia conciliorum generalium, Ecclesiam catholicam repræsentantium, approbaretur ; 3, ut nationi Germanicæ super gravaminibus opportune provideretur ; 4, ut quæ in præjudicium duorum archiepiscoporum, Coloniensis et Trevirensis, acta fuerant, clementer revocarentur.

Eugenius, infirmitate correptus, concordiæ leges cardinalibus commisit discutiendas ; deinde ad præfatos quatuor articulos respondit : 1, se cogendo in Germania concilio consentire, etsi novo concilio opus non esset ; 2, se nunquam

in dubium revocasse auctoritatem conciliorum generalium. seque concilium generale Constantiense, decretum ejus *Frequens* et alia ejus decreta, sicut reliqua concilia, Ecclesiam catholicam repræsentantia, eorum potestatem, auctoritatem, honorem et eminentiam, ut fecerant antecessores sui, a quorum vestigiis deviare nequaquam intenderet, amplecti et venerari, 3, decreta Basileensia, a Germanis acceptata, conservari posse, donec inter legatum, quem missurus esset, et principes de iis rebus esset concordatum; 4, se Coloniensis et Trevirensis archiepiscoporum restitutioni annuere, si ii prius damnata perfidia, Romano Pontifici obedientiam spondidissent. Ita habetur in bullis seu litteris, quas Pontifex de unoquoque concordie articulo dedit. His factis, Germanicorum principum oratores, abjecta neutralitate, Eugenio papæ obedientiam professi sunt, et concordia inter Pontificem et nationem Germanicam Romæ sub initium anni 1447 confecta fuit. Cæterum ne ea, quæ necessitate et utilitate Ecclesiæ exigentibus, Germanis fuerant indulta, quovis modo in detrimentum Apostolicæ Sedis cederent, Eugenius papa statim in aliis litteris contestatus est, quoniam propter imminentem sibi ægritudinem non potuerat omnia nationis Germanicæ postulata ponderare cum ea integritate iudicii et consilii, quam rerum gravitas requirebat, se per quæcunque Germaniæ principibus et nationi responsa et respondenda non intendere in aliquo derogare SS. Patrum doctrinæ aut Sedis Apostolicæ privilegiis et auctoritati, atque habere pro non responsis et non concessis, quæcumque talia a se contigisset emanare (1).

Brevi post obiit Eugenius IV. Nicolaus V ejus successor, ad perficiendam concordiam in iis, quæ ad nationis Germanicæ gravamina circa beneficiorum reservationes, provisiones, annatas, spectabant, ad imperatorem et principes legavit cardinalem Joannem de Carvajal, cujus opera anno 1448 Schaffnaburgi confectæ sunt sequentes concordati leges : 1, ut Sedi Apostolicæ reservata esset collatio seu

(1) Raynald. et Spondan. ad an. 1446-47.

provisio omnium beneficiorum, quæ in Romana curia et itineris duorum dierum circuitu vacarent, item eorum omnium, quæ vacarent per depositionem, translationem, abdicationem, rescissionem electionis aut postulationis a Pontifice factam; 2, ut extra hos casus episcopi et abbates eligerentur a capitulis, Pontifex vero electiones, modo canonice factas, confirmaret, qui etiam ex rationabili et evidenti causa electo digniorem et utiliorem substituere posset; circa majores vero dignitates post episcopales in cathedralibus et collegiatis ecclesiis servaretur modus antea usitatus; inferiora beneficia alternis mensibus a Pontifice et provisorio ordinario conferrentur; 3, ut annatarum loco de episcopatibus et abbatiis vacantibus e fructibus primi anni penderentur pecuniarum summæ, taxatæ in libris Cameræ apostolicæ, quæ servitia communia appellantur, et de aliis beneficiis solveretur dimidium annatarum seu fructuum primi anni. Hos concordati articulos Nicolaus V ratos habuit confirmavitque bulla *Ad sacram* data anno 1448 (1).

25. Quum Eugenius papa 23 Februarii 1447 obiisset, 6 Martii in ejus locum electus fuit Nicolaus V, antea Thomas Sarzanensis, cardinalis episcopus Bononiensis, qui sedit usque ad annum 1455. Is, ut vidimus, concordiam cum natione Germanica confecit; Basileense schisma exstinxit, ut mox videbimus, et restituta Ecclesiæ pace, anno 1450 jubilæi indulgentias concessit omnibus, qui vere pœnitentes et confessi ecclesias principum Apostolorum, S. Joannis Lateranensis et S. Mariæ Majoris visitarent; anno 1452 Fridericum III ejusque conjugem Romæ augustos coronavit; Græcos ad unionem. in concilio Florentino initam, reducere, et christianos principes ad ferendam iis contra Turcas opem confœderare conatus est; intestinas Italorum discordias composuit; litterarum et scientiarum studia fovit, viros eruditos dilexit, et post imperii Græci excidium libros ex omni Græcia conquiri et in latinum verti curavit; Stephanum Porcarium equitem Romanum ejusque complices sedi-

(1) Horix, *Concordata nationis Germanicæ*. Francof. et Lips. 1771; Raynald. ad an. 1447-48.

tionem in urbe excitare tentantes, per Lavagnolum senatorem contrivit; alia præclara gessit (1).

26. Interim antipapa Felix V ejusque sectatores in schismate pertinaciter persistebant, quamvis eorum res ita essent collapsæ, ut intra Sabaudia fines constringerentur (2). Nicolaus V ad extinguendum schisma operam Caroli VII regis Galliaë interpellavit, utque errantes ad unionem catholicam suaviter reduceret, omnibus ad sinceram Apostolicæ Sedis obedientiam redituris summam benevolentiam et Felici V cardinalatus dignitatem et apostolicam legationem obtulit. Reipsa anno 1449 Felix pontificatum sponte dimisit, et a Nicolao V cardinalis episcopus Sabinensis atque legatus apostolicus in Sabaudia creatus fuit; has etiam dignitates paulo post abdicavit, et resumpta vita solitaria, anno 1451 pie obiit. Il quoque, qui Felicem fuerant secuti, ad obedientiam Nicolai V redierunt et conciliabulum suum Lausanense dissolverunt. Nicolaus redeuntes venia donavit, pro pacis et unionis bono e plenitudine potestatis rata habuit omnia quæ in obedientia Feliceis pro contentioso et conscientiaë foro fuerant peracta, et eos, qui sub Eugenio IV beneficiis fuerant privati, in integrum restituit (3).

27. Priori hujus sæculi dimidio præter alios claruerunt scriptores qui sequuntur. S. Vincentius Ferrerius, Hispanus, Ordinis FF. Præd., concionibus suis et miraculis multos Judæos et Mauros ad christianam fidem convertit, peccatores ad poenitentiam et virtutem perduxit, et aliquot scripta reliquit (4). S. Bernardinus cognomento Senensis, nobilis Hetruscus, Ordinis S. Francisci, qui plura monasteria ad regidiorum regulæ observantiam revocavit, scripsit sermones et varios tractatus morales atque asceticos (5). S. Laurentius Justinianus, patricius Venetus et primus Venetiarum patriarcha, reliquit sermones et tractatus asceticos (6).

(1) Raynald. et Spondan. ad an. 1447-55; Palma, *Prælect. hist. ecci.* tom. IV, part. I, c. 7.

(2) Vide p. 387.

(3) Raynald. ad an. 1449.

(4) Bolland. *Acta SS.* 5 April. Scripta ejus edita sunt Valent. 1491 in-fol.

(5) Bolland. 20 Maii. Opera ejus edita sunt 1636 et 1757, 2 vol. in-fol.

(6) Bolland. 8 Jan. Scripta ejus edita sunt Venet. 1751, 2 vol. in-fol.

S. Antoninus, Ordinis FF. Præd. et archiepiscopus Florentinus, præter alia scripsit Summam theologicam, Summam confessionis et chronicon tripartitum (1). B. Joannes Domini, Florentinus, Ordinis FF. Præd., a Gregorio XII cardinalis Episcopus Ragusinus creatus et a Martino V in Bohemiam, Poloniam et Hungariam legatus, præter alia scripsit commentarios in aliquot S. Scripturæ libros. Paulus Burgensis, Hispanus, e Novocarthaginensi Burgensis episcopus, qui edidit additiones ad Postillas Nicolai de Lyra et scrutinium Scripturarum. Alphonsus Tostatus, Hispanus, episcopus Abulensis, præter alia reliquit commentaria in libros utriusque Testamenti (2). Joannes Marchesini, Regi-nensis, Ordinis S. Francisci, scripsit Mammothrectum seu expositionem in singula S. Scripturæ capitula. Petrus de Alliaco, Compendiensis, cardinalis episcopus Cameracensis, in Pisano et Constantiensi conciliis extinguendo schismati, condemnandæ hæresi et restituendæ disciplinæ operam navavit, reliquitque commentarios in IV libros Sententiarum, in Psalmos et in Cantica, librum de Ecclesiæ et cardinalium auctoritate, alia (3). Joannes Gerson alias Charlier, S. Facultatis Parisiensis cancellarius, orationibus, quas in Pisano et Constantiensi conciliis de præsentī Ecclesiæ statu habuit, celeber, edidit varia opera dogmatica, moralia, mystica, concionatoria, miscellanea (4). Thomas Waldensis seu Nétter, Anglus, Ordinis B. M. de Monte Carmelo, in concilio Constantiensi docte confutavit hæreses Wicleffitarum et Hussitarum, scripsitque Doctrinale antiquitatum Fidei et Ecclesiæ catholicæ (5). Nicolaus de Cusa, ex archidiacono Leodiensi et concilii Basileensis fautore defensor Eugenii IV et cardinalis episcopus Brixinensis, reliquit tractatus theologicos de mysteriis, libros tres de docta ignorantia, libros totidem cribrationum Alcorani, tractatus de mathesi, geometria,

(1) Bolland. 10 Maii.

(2) Venet. 1596, 13 vol., Colon. 1612, 27 vol. in-fol.

(3) Liber ejus de auctoritate Eccl. et card. exstat inter opera Gersonii tom. I; alia edita sunt Argentorat. in-fol.

(4) Editi sunt ab E. Dupin, 1706, 5 tom. in-fol.

(5) Venet. 1571 et 1757, 3 tom. in-fol.

astronomia, aliis (6). Hieronymus a Sta Fide, e judæo christianus, anno 1413 Geronæ in Catalaunia cum Judæorum doctoribus publice disceptavit, scripsitque librum contra Judæorum errores et alterum contra eorum Talmud. Petrus de Ancharano, Bononiensis, dedit commentaria in Decretales et in Clementinas. Franciscus Zabarella, Patavinus, sub Joanne XXIII cardinalis episcopus Florentinus, inter alia scripsit commentaria in Decretales et in Clementinas, et tractatum de schismate, in quo liberius loquitur de Pontificibus et curia Romana. Æneas Sylvius Piccolomini, Senensis, postea papa sub nomine Pii II; præter alia edidit commentarios de gestis concilii Basileensis, historiam Bohemiæ, res gestas Friderici III, cosmographiam (1). Theodoricus de Niem, clericus Lucensis et litterarum apostolicarum abbreviator, scripsit historiam schismatis Occidentalis, sed liberiori et in Pontifices istius temporis acerbiori modo. Nicolaus de Clemangis, Universitatis Parisiensis rector et Benedicto XIII aliquandiu a secretis, præter alia reliquit librum de studiis theologicis; eidem nonnulli attribuerunt librum de ruina seu corrupto statu Ecclesiæ, in quo clerus hujus temporis exaggerata ratione carpitur; alii vero istum librum Joanni de Chelm aut alii adscribunt.

28. Unio autem Græcorum cum Romano-catholica Ecclesia, in concilio Florentino inita (2), optatum exitum non habuit. Unionis negotium maxime impedivit Marcus archiepiscopus Ephesus, qui solus e Græcis eidem in concilio Florentino restiterat. Is concilium Florentinum ejusque decretum de Græcorum cum Romana ecclesia unione multis calumniis proscidit, Constantinopoli et alibi clerum et populum contra unitos excitavit, pravisque suis artibus effecit, ut patriarchæ Alexandrinus, Antiochenus et Hierosolymitanus, quorum vicarii in Florentino concilio unioni subscripserant, eandem suscipere noluerint. Pro unione vero egregie certarunt eamque a schismaticorum dictis vindicarunt Bessarion archiepiscopus Nicænus, qui post concilium Florenti-

(1) Basil. 1565, 3 vol. in-fol.

(2) Helmstad. 1700 in-fol.

(3) Vide p. 383-85.

num Romæ permansit et ab Eugenio IV cardinalis creatus est; Georgius Trapezuntinus; Josephus episcopus Methonensis; Metrophanes ab anno 1440 usque ad 1443 patriarcha Constantinopolitanus; Gregorius e prostosyncello et magno pœnitentiario ad patriarchatum Constantinopolitanum evectus, qui propter suum pro unionem studium multa perpessus, anno 1451 prædicta rebellibus divina vindicta, Romam confugit. RR. Pontifices Eugenius IV et Nicolaus V nihil intentatum reliquerunt, ut schismaticos Græcos ad unionem reducerent; litteris atque legationibus ad episcopos et ad imperatorem usi sunt, ut eosdem ad Ecclesiæ et Apostolicæ Sedis obedientiam excitarent. Verum schismatici Græci eo acrius in Latinos inflammati videbantur, quo eorum dissidii injustitia post Florentinum concilium manifestior evaserat. Demum divina vindicta secuta est. Anno 1453 Mahomet II, imperator Turcarum, Constantinopolim cepit et imperium Græcum evertit.

Unionis decreto in concilio Florentino etiam subscripsit, ut diximus, Isidorus Russiæ metropolita. Vidimus quis fuerit ecclesiæ Russiæ status usque ad initia sæculi XV (1). Anno 1406 post obitum Cypriani metropolitæ dissensio grandis orta est in ecclesia Russica. Etenim Photias Græcus, pravis artibus metropoliticam dignitatem adeptus, se infensissimam Romanæ ecclesiæ prodidit et catholicam unionem disruptit. Anno 1414 episcopi Rutheni in synodo Kioviensi Photiam deposuerunt inque ejus locum elegerant Gregorium Zamblak, virum doctum et cum Romana ecclesia unitum. Tunc ecclesia Russica divisa fuit in duas metropoles, Kioviensem scilicet et Moscoviensem: prior, quæ continebat episcopatus Russiæ australis, obedivit prædicto Gregorio; posterior, quæ complectebatur episcopatus Russiæ septentrionalis, permansit in obedientia impii Photiæ. Gregorius ejusque successor Gerasimus non solum in unionem cum Romana ecclesia conservarunt metropolim Kioviensem, sed etiam revocandis ad eandem unionem episcopis Russiæ septentrionalis operam dederunt.

(1) Vide p. 285.

Anno 1437, post mortem Gerasimi Kioviensis et Photiæ Moscoviensis metropolitæ, Josephus patriarcha Constantinopolitanus, totius Russiæ metropolitam nominavit Isidorum Thessalonicensem, virum pium et doctum, qui a Moscoviensibus bene exceptus, magnum ducem ad unionem hortatus est, et ab eo obtinuit, ut ad concilium pro unionis Græcorum cum Latinis negotio Ferrariæ convocatum, properaret. Isidorus in concilio Florentino unionis decreto subscripsit, rediensque in Russiam ab Eugenio papa IV Apostolicæ Sedis legatus creatus fuit. Kioviæ a populo, clero et proceribus Poloniæ ac Lithuanianæ optime fuit exceptus, et unionis decretum ubique susceptum fuit. At, quum Moscoviæ prædictum decretum promulgabat, mandato magni ducis interceptus et monasterio inclusus fuit, e quo Romam confugit.

Anno 1444 Eugenius IV in locum Isidori totius Russiæ metropolitam Romæ consecravit Gregorium, qui Kioviæ honorifice fuit susceptus; sed, non obstantibus precibus Casimiri III regis Poloniæ et Casimiri II magni ducis Lithuanianæ, illum suscipere noluit magnus dux Moscoviæ; et episcopi Russiæ septentrionalis, ducis mandato anno 1447 congregati Moscoviæ, metropolitam elegerunt Jonam, archiepiscopum Rezenensem. Gregorius ejusque in sede Kioviensi successores usque ad initia sæculi XVI, in unione catholica constanter perseverarunt. Jonas vero ejusque successores in schismate permanserunt, et contra episcopos unitos, veluti apostatas et desertores fidei, anathema fulminarunt (1).

29. Mahomet II, imperii Græci destructor, anno 1451 patri suo Amurati II in imperio Ottomannico successit; imperii sub decessoribus suis per Asiam longe lateque aucti, fines protulit; anno 1452 cum ingenti exercitu Constantino-polim versus movit, fuis ubique Græcorum copiis, urbem obsedit, et anno sequente post gravissima decem mensium certamina eam expugnavit. Constantinus imperator Græcorum, dum animo fractus fugam meditabatur, in urbis porta

(1) Raynald. *Annal. eccl.*; Theiner, *Vicissitudes de l'Église cathol. des deux rites, etc.*

obtritus fuit. Sic imperium Constantinopolitanum, abhinc annis 1123 a Constantino M. fundatum, in altero Constantino eversum fuit, et Constantinopolis antea Græci, nunc Ottomannici imperii regia facta est. Tristem urbis a barbaris captæ faciem vivis coloribus depinxerunt Josephus episcopus Methonensis aliique scriptores æquales; narrant hi, qualiter templa fuerint eversa, altaria destructa, sacrosanctum Christi corpus profanatum, imagines confractæ, vasa sacra direpta, Sanctorum reliquiæ conculcatæ, virgines violatæ, viri ecclesiastici, monachi aliique inmaniter tractati, venditi aut interfecti, omnis rerum ordo perturbatus (1).

Quum Mahomet II urbem Constantinopolim propemodum civibus vacuum cerneret, omnibus profugis et latentibus in eam redire et secundum suæ cujusque religionis ritus vivere permisit. Tunc Constantinopolitani, cum Gregorius IV patriarcha anno 1451 et urbi et Sedi suæ nuncium remisisset, patriarcham elegerunt Gennadium, quem Mahomet patriarchatu Constantinopolitano investivit eadem cum pompa, qua id antea faciebant imperatores Græci. Gennadius, antea appellatus Georgius Scholarius, adhuc laicus concilio Florentino interfuerat et unionem probaverat, sed deinde a Marco Ephesino in adversam partem perductus, acerrimus unionis impugnator evasit. Ejus et Marci Ephesini aliorumque opera effectum est, ut maxima pars Græcorum in schismate perseverarit; multi tamen etiam in unione perstiterunt. Cæterum tristis erat Christianorum in imperio Ottomannico conditio; in multis vexati, religionis libertatem, admodum limitatam, gravibus tributis redimere cogebantur (2).

30. Quam primum imperii Græci excidium in Occidentem delatum est, contremuit omnis Europa. Nicolaus papa V litteris et legationibus principes et populos christianos ad bellum sacrum excitavit, ut conjunctis viribus Turcarum audaciam et progressus reprimerent, clericisque pro expe-

(1) Cuperi, *Histor. Patriarch. Cp.*

(2) Le Quien, *Ortens christian.*

ditionis subsidio decimas imperavit. Verum hic Pontifex brevi post, 24 Martii 1455, decessit. In ejus locum 8 Aprilis electus fuit Callistus III, antea appellatus Alphonsus Borgia, Hispanus, cardinalis SS. Quatuor Coronatorum, qui Ecclesiam gubernavit usque ad annum 1458. Hic fuit pontifex optimus, victu parvus, sermone modestus, in pauperes liberalis in christianos principes benevolus et munificus, ita tamen ut eorum postulationibus nunquam ab honesto abduci potuerit. In primis negotium belli sacri contra Turcas, a decessore suo coeptum, prosecutus est, ut infra videbimus. Parisiensem academiam et Rothomagensis provinciae clerum, de decimæ ex ecclesiasticis proventibus ratione belli sacri exactione ad futurum concilium appellantes, ad revocandam appellationem per cardinalem Alanum legatum suum compulit. Injustas Germanorum expostulationes, ac si contra concordata, inter Apostolicam Sedem et nationem Germanicam inita, pecunias indebitas exigeret et prælatorum electiones confirmare nollet, diluit datis ad Fridericum imperatorem litteris, quibus ostendit, se nullas exegisse pecunias præter eas, de quibus in concordatis convenerat, nullasque rejecisse electiones canonice factas, quas solas secundum ipsa concordata confirmare debebat (1). Similitates etiam habuit cum Alphonso Aragoniæ et Siciliæ rege, quia hic quandoque episcopatus petebat pro iis, quibus vel propter ætatem vel propter ignorantiam committi non debebant. Quum Alphonsus anno 1458 obiisset, Callistus III Ferdinandum, ejus nothum, ab occupando regno Siciliæ, quod erat Romanæ ecclesiæ feudum, deterruit, eundemque repugnantem compescuisset, nisi senio et morbo confectus, eodem anno e vita migrasset (2).

31. Post Callisti III obitum, qui contigit 6 Augusti 1458, 27 ejusdem mensis electus fuit Æneas Sylvius Piccolomini, patria Senensis, cardinalis episcopus, litterarum, eloquentiæ, eruditionis et ingenii laude conspicuus, qui nomen Pii II

(1) Germanorum criminationes diluit etiam Æneas Sylvius cardinalis in epistola 338 et aliis ad M. Meyer, jurisconsultum et archiepiscopi Moguntini cancellarium.

(2) Raynald. ad an. 1455-58.

assumpsit et Ecclesiam rexit usque ad annum 1464. Is olim, sacris ordinibus necdum initiatus, cardinalem Capranicam ad concilium Basileense comitatus fuerat, huicque concilio tenacissime adhærens, auctoritatem ejus tum in Dialogo tum in litteris, ad Universitatem Coloniensem scriptis, defenderrat, atque Felici V antipapæ obediverat; sed postea cognitum errorem suum correxerat, desertis antipapæ partibus, se Eugenio IV submiserat, atque a Callisto III cardinalis creatus, post hujus obitum ad summum pontificatum evectus fuit. Ne vero ea, quæ quondam pro Basileensi concilio contra dignitatem et auctoritatem Apostolicæ Sedis egerat, dixerat aut scripserat, a se, jam facto pontifice, rata haberi censerentur, 26 Aprilis 1463 bullam retractatoriam *In minoribus*, ad Universitatem Coloniensem directam, edidit, in qua illa omnia revocavit correxitque, inter alia his verbis usus :
" Sequimini quæ nunc dicimus, et seni magis quam juveni credite; nec privatum hominem pluris facite quam Pontificem : Æneam rejicite, Pium recipite (1). "

Pius II ad decessorum suorum exemplum christianos principes ad conferenda contra Turcas arma hortatus est, et compositis Italiæ rebus, regnoque Siciliæ Ferdinando confirmato, anno 1459 principum conventum indixit habuitque Mantuæ. Multa quidem ibi de expeditione constituta sunt, quæ Pontifex in bulla *Ecclesiam Christi*, data 15 Januarii 1459, explicavit; sed principum animis in alia conversis, nihil effectum fuit. Anno 1461 Pontifex prolixam epistolam scripsit ad ipsum Mahometem II, in qua de veritate religionis christianæ erudite disseruit, Christianos benignitati imperatoris commendavit, eumque ad eandem Religionem suscipiendam hortatus est; verum surdis auribus cecinit; quapropter novis litteris episcopos, principes et populos ad parandum bellum sacrum hortatus est, seque cum militia christiana 15 Junii 1464 Ancona profecturum significavit. Reipsa magnanimus Pontifex Anconam profectus est; in eandem urbem ingens militum numerus undique convenit; advenit etiam Christophorus Maurus princeps Venetorum cum decem

(1) Labbe, tom. XIII, p. 1407.

triremibus. Verum Pius II morbo, quó antea affligebatur, ingravescente ibidem 14 Augusti 1464 obiit, et exercitus ducum atque stipendiorum defectu dissolutus est (1).

Idem Pontifex in supra dicto conventu Mantuano edidit celebrem constitutionem *Execrabilis*, qua appellationes a censuris et sententiis R. Pontificis ad futurum generale concilium tanquam sacris canonibus oppositas, christianæ reipublicæ noxias, rebellionis in Apostolicam Sedem nutrices, ordinisque hierarchici destructivas prohibuit sub pœna excommunicationis, a solo Pontifice extra mortis periculum solvenda. « Irrepserat jam pridem, inquit Gobelinus, in
 « Ecclesia Dei exitialis consuetudo adversus R. Pontificis
 « censuras; victi enim damnatique apostolica sententia, ad
 « futurum concilium appellabant, judicem, qui non erat, et
 « superiorem R. Præsuli dabant, qui non invenitur in terris;
 « et cum ipsi a suis sententiis appellari non sinerent, a
 « Christi Vicario appellandum esse consentiebant. Consuluit
 « Pius patres, qui aderant in conventu, quid censerent. Hi
 « communi voto responderunt, appellationes ejusmodi cum
 « suis auctoribus damnandas esse. Atque ita decretum
 « editum est (2) ».

Quum his temporibus controversia esset Franciscanos inter et Dominicanos de cultu sanguinis Christi, in triduo passionis effusi, quem ab unionem hypostatica excisum et proinde cultu latriæ non adorandum contendebant Franciscani, Dominicanis contrariam sententiam acriter defendentibus, Pius II litem ad se evocavit, et sub pœna anathematis utrique parti prohibuit, ne una alteri ullam censuram inferret, donec Sedes Apostolica rem definivisset (3). Idem Pontifex a Georgio rege Bohemiæ rogatus, ut compactata inter Bohemos et Basileense concilium facta (4), confirmaret, id facere recusavit, quod Apostolica Sedes illa non novisset,

(1) Raynald. ad an. 1459-64

(2) *Commentarius rerum memorabil. l. III. Palma, Prælect. hist. eccl. tom. IV, part. I, c. 8.*

(3) Raynald. ad an. 1462; Benedict. XIV, *De beatif. et canonizat. l. II, c. 30, n. 1.*

(4) Vide p. 377 et 381.

Bohemi ipsi ea non observarent, et rex præstitum juramentum de compescendis hæreticis Hussitis non exequeretur.

Scripta hujus Pontificis supra indicavimus (1).

32. Jam diximus, quanta cura Nicolaus papa V principes populosque christianos excitare conatus fuerit, ut conjunctis consiliis et armis Turcarum audaciam et progressus reprimerent. Idem negotium prosecutus est Callistus III, illius successor, qui classem validam instrui curavit, novis legationibus principes Europæos ad consocianda arma hortatus est, et, ad implorandam omnipotentis Dei opem, trium annorum et totidem quadragenarum indulgentiam concessit iis, qui ad meridianum campanæ sonitum orationem Dominicam et salutationem Angelicam ter recitarent. Pontifici egregiam operam præstitit S. Joannes de Capistrano, Ordinis S. Francisci, qui singulari ardore crucem prædicabat populosque ad capessenda arma hortabatur.

Verum dum principes cum Friderico imperatore tempus terebant disceptando de expeditionis opibus, Mahomet II anno 1456 cum exercitu 160,000 virorum Hungariam invasit et Albam græcam seu Belgradum, christiani orbis propugnaculum, obsedit. Joannes Corvinus Hunniades, et Transylvaniæ vaivoda Hungariæ gubernator, qui jam antea Amuratem II ad solvendam Belgradi obsidionem coegerat magnasque de Turcis victorias retulerat, rursus contra Mahometis II impetus Belgradum fortissime defendit; crucigerorum, quos cardinalis Joannes de Carvajal, Apostolicæ Sedis legatus, et S. Joannes de Capistrano collegerant, adventu auctus, rem ineffabili virtute gessit. S. Joanne de Capistrano christianorum militum ardorem excitante, Turcæ anno 1456 victi, prostrati et post cruenta prælia finibus Hungariæ ejecti sunt, multis eorum millibus cæsis, innumeris ipsoque Mahomete sauciatis, tormentis interceptis (2).

Callistus papa III, ut pro parta victoria grates Deo haberentur, festum Transfigurationis Christi Domini, in quo victoria relata fuerat, novo officio et indulgentiarum largi-

(1) Pag. 396.

(2) Raynald. ad an. 1456.

tione celebrius reddidit (1). Vidimus quæ Pius II, Callisti successor, tentaverit, ut principes Europæos ad conterendas Turcarum vires atque invasiones excitaret. Idem negotium sollicitè prosecuti sunt ejus successores, ut videbimus.

33. Postquam Pius II die 14 Augusti 1464 e vita migrasset, 30 ejusdem mensis summo cardinalium consensu electus fuit Paulus II, Venetus, antea appellatus Petrus Barbus, Eugenii IV e sorore nepos, presbyter cardinalis. Is decessorum suorum exemplum secutus, mox a pontificatus sui exordio omnes curas suas intendit ad christianæ religionis defensionem contra Turcarum impetus; sed principes Europæi conatus ejus parum adjuvarunt. Quum Georgius rex Bohemiæ Hussitis continuo faveret, Catholicos vero vexaret, complures nobiles Bohemi, Moravi et Silesii se contra eum conjunxerunt; Paulus II eundem tum Ecclesiæ communionem tum regno privatum declaravit anno 1466, atque Matthiam regem Hungariæ ad occupandas ejus terras excitavit. Matthias paulatim Moraviam, Silesiam et Lusatiam occupavit, et anno 1469 a pluribus rex Bohemiæ electus fuit. Tunc Georgius cum Paulo II de pace tractare cœpit; sed rebus needum compositis, ambo obierunt. Idem Pontifex jubilæi gratiam ad quemque annum vigesimum quintum extendit; bona ecclesiastica alienari aut ultra triennium locari prohibuit; cavit etiam, ne legati apostolici aut provinciarum ditionis pontificiæ rectores munera acciperent; a Petro, electo Antiocheno Maroniticæ nationis patriarcha, consultus de catholicæ doctrinæ capitibus circa SS. Trinitatis et Incarnationis mysteria, succinctam de utroque mysterio expositionem ad eum misit, eundemque in dignitate, ad quam electus fuerat, confirmavit; officium abbreviatorum, quo nomine designabantur qui breviter pontificia componebant, abrogavit, volens, ut Apostolicæ Sedis gratiæ gratis concederentur, quod factum cum Platina, unus ex istis abbreviatoribus, petulanti calamo redarguisset, a Pontifice custodiæ traditus fuit. Paulus II ex apoplexia subito decessit 26 Julii 1471.

(1) Baron. *Annot. ad Martyrol. Romam. VIII idus Aug.*

Nonnulli scriptores. inter quos supra dictus Platina, huic Pontifici injuste detraxerunt, ac si viros litteratos male habuisset, leges in conclavi juratas abrogasset, moribusque usus fuisset pontifice indignis; sed Paulum II ab obtrectatorum dicteriis doctissime vindicavit cardinalis A. M. Quirini (1).

34. In locum Pauli II die 9 Augusti 1471 suffectus fuit Sixtus IV, Savonensis, antea appellatus Franciscus Roboreus, Ordinis S. Francisci presbyter cardinalis. vir in theologicis et canonicis disciplinis apprime eruditus. Prima ejus cura fuit, ut Turcarum impetum ab Europæis regionibus propulsaret; in hunc finem principes et populos christianos ad bellum contra infideles excitavit. Regnum Bohemiæ, de quo cum Matthia rege Hungariæ concertabat Uladislaus, Casimiri regis Poloniæ filius, priori, Catholicorum partes contra Hussitas propugnanti, asseruit, et Bohemis, Silesiis Moravisque prohibuit, ne Uladislao opem ferrent. Attamen bellum inter utrumque competitorem continuatum est usque ad annum 1479, quo pace inita Uladislaus Bohemiam retinuit. Idem Pontifex Ferdinando regi Neapolis tributum remisit, modo singulis annis equum album feudi nomine offerret, oram maritimam contra prædones tueretur, et Pontificem, si opus foret, milite juvaret. Anno 1475 secundum decessoris sui constitutionem Romæ jubilæum celebravit, plenissima indulgentia concessa iis. qui pœnitentes et confessi indicatas basilicas devote visitarent, suspensis toto jubilæi tempore cunctis ubique extra urbem indulgentiis (2). Ad augendam christiani populi pietatem erga B. V. Mariam sine labe conceptam hujusque opem contra Ecclesiæ hostes implorandam, iis, qui officium Immaculatæ Conceptionis, a Leonardo de Nogarolis compositum, recitarent vel horis canonicis aut missæ in illius festo et octava interessent,

(1) *Vita Pauli II e codice angel. biblioth. desumpta, præmissis vindictis adversus Platinam aliosque obtrectatores*, Romæ 1740. item, *Tiara et purpura Veneta ab anno 1379 usque ad 1759*. Vid. etiam Palma. *Prælect. hist. eccl.* tom. IV, part. 1, c. 9.

(2) *Extravag. 4 De Pœnit. et remiss. inter Communes.*

easdem concessit indulgentias, quas Urbanus IV alique Pontifices concesserant pro festo Corporis Christi; anathema vero comminatus est iis, qui eos, qui festum Immaculatæ Conceptionis celebrarent, erroris aut peccati incusarent (1). Fidei puritati invigilans, hæreticas Petri Oxomensis propositiones, de quibus infra dicemus, confixit; controversiæ inter Franciscanos et Dominicanos agitatæ de sacris stigmatibus S. Catharinæ Senensis silentium imperavit (2). Ordinibus religiosi magna privilegia concessit. Urbem Romanam ædificiis decoravit, et bibliothecam Vaticanam multis antiquis monumentis librisque arte typographica excusis locupletavit (3).

Nonnulli scriptores injuste accusarunt hunc Pontificem, quod odium inter Florentinas Mediceorum et Pazziorum familias foverit horumque in illos conjurationi consenserit. Sixtus IV erga Mediceos, præsertim erga Laurentium, indignatus fuit, quia Apostolicæ Sedis juribus in multis adversabantur; sed sine ullo ejus consilio aut suasionem Pazzii Mediceis, a quorum nutu Florentina civitas pendebat, infensi, anno 1478 conjurationem excitaverunt, Julianum Mediceum in ecclesia confoderunt, Laurentium fratrem ejus vulnerarunt, populumque ad libertatem provocaverunt. Medicei vero Pazziis prævalentes, terribilem vindictam edide-

(1) Extravag. *De Reliq. et vener. sanctorum* inter Communes.

(2) Franciscani istud privilegium soli S. Francisco vindicabant; Dominicani illud etiam S. Catharinæ concessum fuisse contendebant, quamvis in ejus corpore sacra stigmata non apparuissent sicut in corpore S. Francisci. Eadem controversia instaurata fuit sub Clemente VIII. Tandem Urbanus VIII officio S. Catharinæ Senensis inseruit hanc lectionem: « hanc » gratiam amantissimus Dominus nova gratia cumulavit, ut sentiret dolorem illapsa vi vulnerum et cruenta signa non apparerent. Quod ita » contigisse cum Dei famula confessario suo Raymundo retulisset, ut » oculis etiam repræsentaretur, radios imaginibus B. Catharinæ ad dicta » quinque loca pertingentes, pia fidelium cura pictis coloribus expressit. » Conf. Benedict. XIV, *De beatif. et canonizat. t. IV, c. 8, n. 8.*

(3) Convenit, artem typographicam circa medium hujus sæculi in lucem prodierit, sed de loco et inventoribus ejus disceptatur. Videsis librum, *Histoire de l'origine et des premiers progrès de l'imprimerie*; item M. Maittaire, *Annales typographici*.

runt; Riarius cardinalis legatus a templo in custodiam ductus est; Salviatus archiepiscopus Pisanus, qui tunc in urbe agebat, cum omnibus suis, sontibus et insontibus, ad curiæ fenestras laqueo suspensus fuit; eodem supplicio necati sunt Franciscus et Jacobus Pazzii, Jacobus Salviatus et Jacobus Poggius, mortis Juliani Medicei participes; multi presbyteri et ecclesiastici viri gladiis, fustibus, laqueo interfecti fuerunt. Quum Sixtus IV tantam injuriam ordini ecclesiastico ipsique Sedi Apostolicæ in legato suo sine ulla iudicii forma illatam audivisset, in Mediceos et Florentinos eorum complices anathema, interdictum aliasque pœnas fulminavit. Illi vero ad concilium generale provocantes, Pontificis censuras spreverunt. Brevi post grave bellum inter utramque partem exarsit, in quo Veneti, Mediolanenses et principes Mantuæ atque Ferrariæ se conjunxerunt cum Florentinis; Senenses vero et Ferdinandus rex Neapolis partes Pontificis defenderunt. Ludovicus XI rex Galliæ, in Florentinorum partes vocatus, missis Romam legatis Pontifici mala minitatus est, nisi censuras in Florentinos latas revocaret; sed Pontifex regis legatis graviter respondit justasque suæ in Florentinos severitatis causas demonstravit. Anno autem 1480 Pontificem inter et Florentinos pax restituta est (1).

35. Idem Pontifex approbavit Ordinem religiosum, a S. Francisco de Paula institutum. Franciscus, a loco natali Calabriæ dictus de Paula, anno ætatis suæ decimo tertio a parentibus missus ad monasterium FF. Minorum, horum regulam sponte, seu sine professione monastica, tanto cum rigore observabat, ut ferventissimos monachos vitæ severitate superaret. Biennio post in quadam Calabriæ eremo cavernam incolere cœpit, solis herbis et radicibus victitans duroque saxo incubans. Quum multi austeram ejus vivendi rationem imitari cuperent, Franciscus anno 1435 pro illis

(1) Raynald. ad an. 1478-80. Sixtum IV in hac re ab adversariorum detractionibus vindicavit cl. præsul. Stephanus Rossius in disertatione erudita, quam 27 Martii 1841 Romæ in academia Religionis catholicæ recitavit. Vide etiam Palmam, *Prælect. hist. eccl.* tom. IV, part. I, c. 10.

plures cellas cum sacello extruxit haud procul ab oppido Paula. Postea vitam eremiticam cum cœnobitica conjungens, anno 1451 primum suum monasterium ædificavit. Institutum ab eo Ordinem jam valde auctum, Sixtus papa IV anno 1474 approbavit sub nomine Congregationis eremitarum S. Francisci (Assisiensis). Regula a sancto fundatore dictata in primis charitatem, pœnitentiam et humilitatem præscribebat, et plerasque alias regulas monasticas severitate superabat. Alteram regulam pro monialibus, atque tertiam pro laicis utriusque sexus scripsit S. Franciscus de Paula, quas uti primam approbarunt Alexander VI et Julius II papæ, qui etiam socios præfati Ordinis deinceps appellari jusserunt Minimos fratres eremitas Francisci de Paula. S. Franciscus, qui anno 1508 decessit, Ordinem suum jam per Italiam, Galliam, Germaniam et Hispaniam propagatum vidit (1).

36. Interea quidam doctores, Patrum traditionem et Ecclesiæ auctoritatem relinquentes, atque SS. Scripturas secundum proprios conceptus interpretantes, a catholica doctrina aberrarunt. In primis Petrus de Osma sive Oxomensis, in academia Salmanticensi S. theologiæ professor, in libro de Confessione asseruit, peccata mortalia, quantum ad culpam et pœnam vitæ futuræ pertinet, sola cordis contritione remitti; pravas cogitationes deleri sola displicentia; confessionem peccatorum in particulari et in specie, non divino, sed ecclesiastico jure esse præceptam; sola peccata occulta, non autem nota, esse confitenda. Ejus errores scripto confutavit Joannes Prexanus, nobilis hujus ætatis theologus. Alphonsus Carillus, archiepiscopus Toletanus, convocatis anno 1479 Complutum viris doctissimis, post maturam discussionem eosdem errores condemnavit, eorumque auctorem, nisi illos retractaret, anathemati addixit; quam sententiam confirmavit Sixtus IV. Petrus errores suos correxisse dicitur (2).

Joannes ab urbe natali appellatus de Wesel seu de Wesa-

(1) Bolland. *Acta SS.* 2 April.; Helyot, *Hist. des Ordres relig.* tom. IX, p. 426.

(2) Mariana, *Hist. Hispan.* c. 19; Spondan. ad an. 1479.

lia, in Universitate Erfordienſi S. Theologiæ doctor, poſtea Wormatiæ concionator, inter alia docuit, Evangelium a nemine quam a Chriſto ſolo eſſe interpretandum; prælatos eccleſiaſticos non habere poteſtatem ferendi leges; Eccleſiæ præcepta non obligare ſub peccato; indulgentiis nullas pœnas divinas, ſed tantum canonicas remititi; ſacerdotes non divino, ſed humano tantum jure diſtingui ab episcopis; præceptum de continentia clericorum eſſe contrarium Evangelio; privilegium inerrantiæ non Eccleſiæ docenti, ſed ſanctæ et immaculatæ ejus parti eſſe conceſſum; ſatisfactionem ſacramentalem non eſſe conſentaneam menti Chriſti, qui tantum emendationem poſtularit; excommunicationes et abſolutiones ſacerdotum nihil conferre ad condemnationem vel beatitudinem cœleſtem Chriſtianorum utpote prædeſtinatorum. Præterea diſciplinaria et liturgica Eccleſiæ inſtituta vilipendit. Anno 1479 archiepiſcopus Moguntinus Joannem vocavit Moguntiam, ubi plures theologos Moguntinos, Colônienſes et Heidelbergenſes congregarat. Joannes de doctrina ſua interrogatus nonnulla ſibi objecta negavit, alia in ſenſum catholicum explicare tentavit. Poſt diligentem diſcuſſionem libri ejus ad ignem damnati ſunt; ipſe vero errores ſuos abjurare juſſus et monaſticæ cuſtodix mancipatus fuit (1).

Similes fere ac ille aſſertiones protulit Joannes Wessel, natus Groningæ anno 1419 et mortuus anno 1489. Is variis in Uniſverſitatibus litteras in primis philoſophicas tradidit, ſcriptaque plura magnam partem theologia reliquit. In his, præter alia, legibus eccleſiaſticis vis obligandi, excommunicationi effectus apud Deum valiturus, R. Pontifici poteſtas regendi univerſam Eccleſiam denegabantur; peccatorum remiſſio ſoli emendationi, rejecta confeſſionis et ſatisfactionis neceſſitate, adſcribebatur; dicebatur præterea, purgatorium in nullis pœnis, ſed in ardenti Dei amore, peccatorum maculas pedetentim auferente, conſiſtere; illos etiam Chriſtianos, qui a R. Pontifice eſſent ſeparati, ad Eccleſiam catho-

(1) Spondan. ad an. 1479; Trithem. *Chron. Spanhelm.*; D'Argentré, *Collect. judicior. de novis erroribus*, tom. I, part. II.

licam pertinere. Propter hos aliosque errores scripta Joannis Wesseli ad ignem condemnata sunt (1).

37. Post mortem Sixti IV. quæ contigit 13 Aug. 1484, 29 ejusdem mensis ad summum pontificatum evectus fuit Innocentius VIII, antea Joannes Baptista Gibo, Genuensis, presbyter cardinalis, qui Ecclesiam gubernavit usque ad annum 1492. Is missis ad christianos principes legatis, eos ad mutuam pacem et ad conjungenda contra Turcas arma hortatus est. Inito cum cardinalibus et principum oratoribus consilio, ad tutanda ab hostium incursionibus Italiæ littora classem ingentem instruendam curavit. Ferdinando et Isabellæ, Aragoniæ et Castellæ regibus, ad bellum contra Mauros Granatenses gerendum decimas concessit, et dimicantibus atque subsidium ad bellum ferentibus indulgentias largitus est. Ferdinandum regem Neapolis, Ecclesiæ jura violantem et in apostolicæ Sedis clientes tyrannidem exercentem, bello fregit et ad postulandam pacem compulit. Constitutiones promulgavit contra maleficos et contra superstites in Bohemia Hussitas. Ordinem monialium Conceptionis B. M. Virginis, quem Beatrix a Silva, nobilis virgo Lusitana, sub regula Ordinis Cisterciensis et obedientia episcoporum instituerat, confirmavit. Libellum 900 propositionum, quas Joannes Picus Mirandulanus, magni ingenii juvenis, de re dialectica, physica, metaphysica, theologica, magica et cabalistica Romæ publice propugnauerat, sub pœna excommunicationis prohibuit (2). Idem Pontifex anno 1492, quum Zizimus, frater Bajazetis II imperatoris Turcarum, e custodia Gallica in Romanam fuisset translatus, a Bajazete II dono accepit lanceam, qua Salvatoris latus fuerat transfixum. Eodem anno Romæ repertus fuit titulus Crucis Domini. Innocentium VIII cum Norwegis dispensasse, ut in solo pane sine vino SS. Eucharistiam conficerent, falso scripsit Volaterranus (3).

(1) M. Adam, *Vitæ philosoph. theolog.*; G. H. Götze, *Commentatio de J. Wesselo.*

(2) Has propositiones, inter quas nonnullæ suspectæ et hæresim sapientes repertæ sunt, Joannes Picus solum disputationis scholasticæ gratia et sub Apostolicæ Sedis correctione publicaverat.

(3) Raynaldus et Spondanus, ad an. 1484-92.

38. Postquam Mahomet II anno 1453 expugnasset Constantinopolim, quidquid Græci in Europa possidebant, occupavit, Serviam in provinciam Turcicam redegit, principatum Græcum in Peloponeso exstinxit, et universa Græcia, Trapezunte et Bosnia potitus est. Anno 1456 invasit Hungariam, sed inde ejectus fuit a Joanne Corvino Hunniade (1). Eodem tempore bellum intulit fortissimo Scanderbeg principi Epiri, qui Turcas sæpius vicit, sed anno 1466 obiit, ex quo tempore Turcæ Epirum occuparunt. Tunc Mahomet arma contulit in Occidentem. Sixtus papa IV principes et populos christianos ad bellum contra infideles hortatus est. Anno 1472 hic Pontifex cum Venetis et Ferdinando rege Neapolis classem comparavit, quæ Smyrnam, opulentam Joniæ civitatem, cepit, sed præterea nihil effecit, Turcis se Bosphoro et Hellesponto continentibus. Anno 1476 Mahomet cum ingenti exercitu irruit in Moldaviam. Restitit ei Stephanus vaivoda seu palatinus, tantaque clade hostes repulit, ut pauci eorum evaserint et signa militaria amplius centum perdiderint. Turcæ nihil de furore suo in Christianos remittentes, Caffam, nobilissimam urbem Tauricæ Chersonesi, Genuensibus eripuerunt; anno 1477 summa cum barbarie expugnarunt Albaniam; anno 1479 obsederunt insulam Rhodum, quæ bellicosa virtute Petri Albussonii, Equitum S. Joannis magistri, pulsīs hostibus, servata fuit; eodem anno irruerunt in Transilvaniam, sed ab Hungaris rejecti sunt. Anno 1480 ingens Turcarum classis trajecto mari descendit in Calabriam, Hydruntem expugnavit stragemque horrendam in Christianos edidit. Tantus terror illatus est universæ Italiæ, ut magis de ea deserenda quam defendenda cogitaretur. Animo non despondit Sixtus papa, principum oratores convocavit, ut omnes contra Religionis et patriæ hostes conjunctis viribus insurgerent, foedus ad bellum sacrum inter eos constituit, et ad imploranda in tanto rei christianæ discrimine cœlitum suffragia festum omnium Sanctorum per dies octo celebrari jussit. Reipsa Christianorum classis Hydruntem a Turcarum tyrannide vindicavit;

(1) Vid. p. 403.

Mahomet, qui christiani nominis excidium juraverat, anno 1481 morte sublatus est, et Turcæ audita ejus morte, ex Italia discesserunt.

Principes vero christiani metu liberati, opportunam imminuendi imperii Turcici occasionem neglexerunt. Unde sub Bajazete II, qui Mahometi successit, Turcæ irruerunt in Walachiam et Russiam, cuncta ferro et igne vastantes; sed frigore, gelu et nive attriti, pluribus millibus deperditis, regressi sunt in Moldaviam, ubi nova clade a Stephano palatino affecti, ad sua redierunt. Tunc inter Bajazetem et Caritheim sultanum Ægypti bellum ortum est; quapropter Innocentius papa VIII rursum cum principum oratoribus Romæ contulit de bello contra Turcas; multa quidem decreta, sed pauca executioni mandata sunt. Anno 1499 Turcæ bello illato Venetis, his Naupactum vulgo Lepantum eripuerunt et usque Forum Julii rapinas cædesque protulerunt. Alexander papa VI mox cum oratoribus principum concilium habuit, Venetorum, Gallorum et Rhodiorum confœderatorum classem instrui curavit, reges etiam Hungariæ et Poloniæ in belli societatem adlexit. Biennio bellum inter Turcas et Venetos vario Marte gestum est; deinde Bajazet, gravi articulorum dolore et adversa cum sultano Ægypti pugna attritus, animum ad ineundam pacem flexit (1).

39. In Hispania disciplina ecclesiastica multum erat lapsa. « Invaserat, inquit Mariana, pudenda litterarum inciticia in sacerdotes Hispaniæ, usque eo, ut pauci latine scirent, ventri gulæque servientes. Avaritia rapaces in Ecclesiam Dei manus injecerat. Emere sacerdotia, olim simonia, tunc industria erat (2). » Ad reparanda hæc mala, Carillus archiepiscopus Toletanus anno 1473 in oppido Aranda synodum coegit, in qua 29 decreta maxime ad emendandam cleri disciplinam edita sunt (3). In altero episcoporum et sacerdotum conventu sub cardinali Rod. Borgia, Apostolicæ Sedis in Hispania legato, eodem anno Madriti

(1) Hammer, *Hist. des Osmanes*; Raynaldus et Spondanus, *Annal. eccl.*

(2) *Histor. Hispan. l. XXIII, c. 18.*

(3) Labbe, tom. XIII, p. 1448.

habito, ad clerum debita scientia informandum decretum est, ut e R. Pontificis consensu in ecclesiis cathedralibus duo canonicatus, unus theologo alter jurisconsulto, assignarentur (1). Magnam ecclesiasticæ rei cladem intulerant Mauri, qui, quamvis e multis provinciis ejecti, Granatæ et in vicinis locis continuo imperabant. Præterea Judæi, per omnes ubique provincias diffusi et opibus potentissimi, Religionis et patriæ securitati minitabantur. Hæretici etiam et apostatæ in terris Maurorum et in regno Castellæ, in quo S. Inquisitio non exstabat, secure agebant.

Verum sub principatu Ferdinandi et Isabellæ rerum status mutatus est. Anno 1474 post mortem Henrici IV regnum Castellæ accepit Isabella ejus soror, quæ cum nupsisset Ferdinando regi Aragoniæ, utrumque regnum in unam monarchiam coaluit. Sub his principibus Granata, Maurorum metropolis, capta et imperium Mauricum in Hispania deletum est anno 1492. Eodem principes pro universa monarchia Hispanica sacræ inquisitionis tribunal anno 1478 formarunt, ita tamen ut a solo rege dependeret, et is summum inquisitorem, hic vero inferiores ex ejus assensu eligeret. Quo facto, morum corruptelæ fuerunt excisæ, seditionum pericula amolita, plura hominum millia a judaismo, hæresi vel apostasia ad christianam fidem conversa, et aliis Hispaniam deserentibus, religio catholica sola in universo regno obtinuit (2).

40. Postquam Innocentius VIII die 25 Julii 1492 vivere desiisset, 3 Augusti cardinales in pontificem elegerunt cardinalem Rodericum Borgia, Hispanum, qui nomen Alexandri VI assumpsit rexitque Ecclesiam usque ad annum 1503. Is quondam militiam vitamque lascivam sectatus, et turpi consuetudine cum matrona Romana, e qua quinque liberos reliquit, clam usus, deinde a Callisto papa III avunculo suo, cardinalis vicecancellarius creatus, sub Sixto IV legatione

(1) Labbe, tom. XII, p. 1464.

(2) Mariana, *Hist. Hispan.* l. XXIV-VI; L. de Paramo, *De origine et progressu officii sanctæ inquisitionis ejusque utilitate et dignitate libri tres*, Madrit. 1597 in-fol.; De Maistre, *Lettres à un gentilhomme russe sur l'inquist. espagnole*.

in Hispaniam perfunctus, et tandem ad summum pontificium evectus fuit. Multa de Pontificis hujus electione, moribus et mortis genere circumferuntur, quæ prudentibus sanisque criticis non probantur. Hi melius dicunt, Alexandrum VI nec virtutibus nec vitiis caruisse.

Alexander VI sicariorum licentiam, quæ hoc tempore in urbe Roma maxima erat, repressit; lites inter Joannem Lusitaniæ et Ferdinandum Hispaniæ reges de partitione novi orbis seu detectarum regionum composuit, ut infra videbimus; christianam fidem in novo orbe prædicandam curavit; anno 1500 Romæ jubilæum seu plenissimam indulgentiam concessit, quam postea etiam impertivit extra urbem iis, qui Romam venire non potuerant; cum principum oratoribus contulit de parando bello contra Turcas (1); instauravit pium morem, a Callisto III institutum, ut meridie fideles pulsu campanæ excitarentur ad recitandam orationem Dominicam et salutationem Angelicam pro impetrando contra infideles divino auxilio; approbavit Ordinem monialium Annuntiationis B. V. Mariæ, institutum a B. Joanna Valesia, Ludovici XI regis Galliæ filia et Ludovici XII conjugis repudiata (2); sanæ et orthodoxæ doctrinæ conservandæ studio typographis sub pœna excommunicationis prohibuit, ne scripta aut libros typis mandarent sine episcoporum licentia, post eorundem inspectionem impetrata. Obiit Alexander papa 18 Augusti 1503, non ex hausto veneno, ut nonnulli scripserunt, sed ex febre ad septem dies continua (3).

41. Posteriori hujus sæculi dimidio floruerunt scriptores, qui sequuntur. Dionysius Læwis cognomento Carthusianus, natus in Rykel in diœcesi Leodiensi, Ordinis Carthusianorum, vir magnæ eruditionis, reliquit commentaria in utriusque Testamenti libros, librum contra Alcoranum, alia nonnulla moralia et ascetica (4). Jacobus Perezius, Hispanus, ex

(1) Vid. p. 412.

(2) Bolland. *Acta SS.* 4 Febr.; Helyot, *Hist. des Ordres relig.* tom. VII.

(3) Raynald. et Spondan. ad an. 1492-1503; Berthier, *Hist. de l'Eglise gall.* 1492-1503; Audin, *Hist. de Léon X*, tom. I, c. 6-11.

(4) Colon. 1549, 21 vol. in-fol.

eremita S. Augustini episcopus Christopolitanus, scripsit commentarios in Psalmos et in Canticum Canticorum, atque librum de Christo reparatore contra Judæos (1). Alphonsus Spina, Hispanus, Ord. S. Francisci, composuit Fortalitium Fidei contra Judæos, Mahometanos aliosque christianæ fidei inimicos. Joannes de Torquemada dioceseos Palentinæ, vulgo de Turrecremata, Ordinis Præd., cardinalis episcopus Sabinensis, edidit tractatum de Ecclesia et auctoritate R. Pontificis (2), commentaria in Decretum Gratiani (3), alia. S. Joannes de Capistrano, qui crucigeros ad repellendos infideles excitavit, ut vidimus, multos Hussitas ad catholicam fidem reduxit, scripsitque tractatum de potestate Papæ et concilii. Josephus episcopus Methonensis, Græcus, edidit librum. quo respondit ad calumnias Marci Ephesini contra concilium Florentinum et contra dogma catholicum de processione Spiritus S. a Patre et a Filio. Gregorius ab anno 1446 usque ad 1452 patriarcha Constantinopolitanus, dedit apologiam concilii Florentini contra Marcum Ephesinum, apologiam definitionis ejusdem concilii et epistolam ad Alexium Comnenum de processione Spiritus S. et de vocis *Filioque* symbolo additione. Bessarion Trapezuntinus, ex archiepiscopo Nicæno cardinalis, scripsit tractatum de sacramento Eucharistiæ, librum de Spiritu S. contra Marcum Ephesinum aliumque ejusdem argumenti adversus Alexandrum Lascarum. Isidorus Thessalonicensis, ex Ruthenorum archiepiscopo cardinalis, reliquit disputationes de processione Spiritus S. et aliquot orationes. Georgius Trapezuntinus multa e græco in latinum vertit, et præter rhetoricam reliquit aliquot scripta polemica pro Ecclesia latina contra Græcos (4). Gabriel Biel, Spirensis, Universitatis Tubingensis professor, edidit commentarios in IV libros sententiarum et expositionem canonis missæ. B. Angelus de Clavasio, Ligur, Ord. S. Francisci, collegit Summam angelicam de casibus conscientiæ (5). Thomas a Kempis, diocesis Colo-

(1) Paris. 1518 in-fol.

(2) Venet. 1562 in-fol.

(3) Ibid. 1578, 5 tom. in-fol.

(4) Apud. Allat. *Græcia orthodoxa*.

(5) Venet. 1489 in-fol.

niensis, canonicus regularis S. Augustini prope Swollam in diœcesi Ultrajectensi, vir insignis pietatis, reliquit plura scripta ascetica, inter quæ eminent libri IV de imitatione Christi (1). Gobelinus, Pio papæ II ab epistolis, sub cujus nomine prodierunt commentarii rerum memorabilium, quæ ejusdem Pontificis temporibus contigerunt, quorum ipsum Pium esse auctorem nonnullis persuasum est. Ambrosius Camaldulensis Florentinus, sui Ordinis decus, permulta scripta patrum Græcorum in latinum vertit, chronicon Casinense et alia, exaravit. Marsilius Ficinus, Florentinus, presbyter canonicus, varia scripta græca in latinum vertit, pluraque de re philosophica scripsit (2). Bartholomæus Sacchi, dictus Platina, Cremonensis, a Pio II inter abbreviatores adlectus, et post adversa fata sub Paulo II a Sixto IV bibliothecæ Vaticanæ præfectus, præter alia scripsit vitas RR. Pontificum a S. Petro usque ad Sixtum IV, quas usque ad S. Pium V continuavit Onuphrius Panvini (3). Joannes a loco natali prope Treviros appellatus Trithemius, Ordinis S. Benedicti reliquit librum de scriptoribus ecclesiasticis, chronica monasteriorum Wirceburgensis et Spanheimiensis, annales Hirsaugienses, alia. Albertus Krantz, Hamburgensis, ecclesiæ hujus civitatis decanus, edidit chronica Daniæ, Sueciæ, Norwegiæ, item historiam Saxonum, Wandalorum, historiam ecclesiæ Hamburgensis et Bremensis atque episcopatum in Westphalia et Saxonia inferiori (4). Joannes Longinus alias Dlugossus, canonicus Cracoviensis, scripsit historiæ Polonicæ libros XII et vitam S. Stanislai episcopi Cracoviensis.

42. Labente hoc sæculo latissimum stadium propagandæ religioni christianæ apertum est maritimis Europæorum explorationibus et detectis insulis. Hæ explorationes sub regum

(1) Conf. ill. J. B. Malou, episcop. Brug. *Recherches hist. et critiq. sur le véritable auteur du livre de l'Imitation de Jésus-Christ*. 3e édit. Paris et Tournai, Casterman 1858, in-8.

(2) Basil. 1561, 2 vol. in-fol.

(3) Platina in nonnullis, maxime quæ spectant ad Paulum II, sublestæ fidei habendus est.

(4) Pleraque hæc opera ab heterodoxis corrupta sunt.

Lusitaniæ et Hispaniæ auspiciis factæ, eorum dominationes in immensum auxerunt. Lusitani jam ante medium hujus sæculi occuparant Maderam, insulam oceani Atlantici; post aliquot annos insulas promontorii Viridis et Azoricas, magnamque partem littoris occidentalis Africæ cognoverunt. Lusitanorum pervestigationes æmulati sunt Hispani, et Christophorus Columbus sub auspiciis Ferdinandi et Isabelle anno 1492, superatis vasti pelagi fluctibus, detexit primas novi orbis, Americæ, insulas, quas Antillas vocant et inter quas præcipuæ sunt insula S. Dominici, Cuba, Jamaica, Portus-dives.

Quum autem inter reges Lusitaniæ et Hispaniæ ortum esset dissidium de exploratarum et explorandarum regionum novi orbis jure et possessione, Alexander papa VI, ab utraque parte arbiter electus, anno 1493 per bullam *Inter cætera* litem ita composuit, ut rex Hispaniæ occidentalem et rex Lusitaniæ orientalem partem circuli indicati haberet, ea tamen lege, ut ambo reges in occupatis regionibus catholicam fidem propagandam curarent. Anno sequente idem Pontifex regibus Hispaniæ attribuit quascumque terras in regnis Algeriano et Tuneto dimicando contra infideles caperent, iis exceptis, quas reges Lusitaniæ in regnis Fezzano, Miquenzano et Marochiano occupaverant aut occuparent (1).

Ex hoc tempore Lusitani et Hispani majori ardore in pervestigandis et occupandis tum Africæ et Asiæ tum novi orbis regionibus desudarunt. Anno 1497 Lusitani superato promontorio Bonæspei littora Indiæ orientalis lustrarunt, et Calecutium usque penetraverunt. Deinde Malacam, Molucas aliasque Indiæ insulas pervestigaverunt atque occuparunt. Anno 1500 detexerunt et occupaverunt Brasiliam, vastissimam regionem Americæ meridionalis. Interim Americus Vespucius anno 1497 pro rege Hispaniæ vestigia Christophori Columbi premens, Mexicanum sinum, Pariam, Venetiolum, Novam Granatam aliasque Terræ-firmæ regiones detexit, et præcursoris sui celebritatem tantum superavit, ut hoc novum hemisphærium ab ejus nomine America appellatum fuerit.

(1) *Bullar. Romam.* tom. I; Raynald. ad an. 1493-96.

Occasione harum pervestigationum religio christiana inter Africæ, Asiæ seu Indiæ et Americæ incolæ propagata est, primo per missionarios, quos Hispani et Lusitani exploratores secum ducebant, deinde per alios, qui propagandi Evangelii studio e RR. Pontificum auctoritate et sub auspiciis regum Hispaniæ et Lusitaniæ in terras illas profecti sunt. Quæ in re apostolicum ardorem præ se tulerunt viri religiosi Ordinum S. Francisci et S. Dominici. In primis, postquam Lusitani detexissent regnum Congum, in littore occidentali mediæ Africæ situm, regis legatus pluresque juvenes cum illis in Lusitaniam venerunt, ibique baptizati anno 1490 cum missionariis Dominicanis in Congum reversi sunt. Missionarii ibidem tanto cum successu Evangelium annuntiarunt, ut rex regiaque familia, multi proceres et alii baptizati abjectoque idolorum cultu christianam fidem professi sint. Anno 1493 Bernardus Boil, Ordinis FF. Minorum in Hispania vicarius generalis, cum duodecim Ordinis sui presbyteris ex auctoritate Alexandri papæ VI navigavit in insulas Antillas; illis non multo post alii tum Dominicani tum Franciscani successerunt, qui omnes ardore apostolico propagandæ Religionis adlaborarunt. In sequente epocha videbimus, quanto cum successu in Africæ, Indiæ et Americæ regionibus Evangelium propagaverint Franciscani, Dominicani atque Jesuitæ (1).

43. Post Alexandrum VI die 18 Augusti 1503 defunctum, 22 Septembris pontifex electus fuit Pius III, antea Franciscus Tudeschinus Piccolomineus, cardinalis archiepiscopus Senensis, vir prudentia et doctrina clarus, qui confestim disciplinam ecclesiasticam instaurare, concilium generale cogere, bellumque contra Turcas excitare sibi proposuit; sed multa ad Ecclesiæ bonum animo volvens, eodem anno 17 Octobris supremum diem obiit (2).

44. In ejus locum 1 Novembris electus fuit Julianus Roboreus, Ligur, cardinalis episcopus Ostiensis, qui nomen Julii II

(1) Tellesius Sylvius, *De rebus gestis Joannis regis Lusitaniæ*; Orosius, *De rebus gestis Emmanuelis regis*; Mariana, *Hist. Hispan.* l. XXVI; De Barros, *Hist. Asiæ et indiar.* decad. I, l. 4; Maffei, *De rebus Ind.* l. I-II.

(2) Raynaldus et Spondanus, ad an. 1503.

assumpsit seditque usque ad annum 1513. Is constituit, ut electio Pontificis, facta simoniace, haberetur irrita, cardinales istius criminis rei, dignitatibus suis et beneficiis essent privati, cæteri hac labe puri, potestatem haberent peragendi novam electionem, et, si necesse esset, cogendi concilium generale et sæculare etiam brachium implorandi. Certamina singularia, quæ appellantur duella, in ditione ecclesiastica sub pœna excommunicationis prohibuit; Ordinem Minimorum, a S. Francisco de Paula institutum, confirmavit; Henrico VIII regi Angliæ per dispensationem indulsit, ut Catharinam Ferdinandi et Isabellæ Hispaniæ principum filiam, fratrisque sui Arthuri vidram, uxorem duceret; Vaticanam basilicam, vetustate collabentem, instaurandam suscepit magnificentia, quæ principe Apostolorum, totius Ecclesiæ capite et loci majestate digna erat, cunctisque ad id opus stipem conferentibus indulgentias largitus est (1).

Factiosi ab Alexandro VI repræssi, post hujus mortem novos tumultus in territorio Romanæ ecclesiæ excitarunt; feudatarii alique magnates summum et a temporali Pontificis auctoritate independens dominium usurparunt; Balliones (Baglioni) Perusiæ, Bentivoli (Bentivoglio) Bononiæ, alii alibi dominabantur; Veneti etiam plura Romanæ ecclesiæ oppida et castra occupabant. Julius papa II, cui a natura inerat celsitas animi, labores quosvis despicientis et ad difficillima negotia aggredienda comparati, fortitudine utendum esse censuit ad superandas turbulentas sui pontificatus tempestates, et ad recuperandam ecclesiasticam ditionem, fere totam amissam. In primis Balliones Perusia, Bentivolos Bononia aliosque injustos civitatum Romanæ ecclesiæ detentores tum censuris tum armorum metu ejecit. Deinde Venetos monuit, ut Ecclesiæ oppida et castra restituerent, et, cum id facere recusarent, bullam adversus rempublicam Venetiarum fulminavit. Veneti autem ad futurum generale concilium petulanter appellarunt. Julius brachium sæculare adversus rebelles imploravit et belli societatem iniit cum imperatore Maximiliano I et regibus Galliæ atque Hispa-

(1) Raynaldus et Spondanus, ad an. 1503-13.

niæ, quæ societas anno 1503 inita nomen Ligæ Cameracensis accepit. Veneti armis Ludovici XII regis Galliæ, cui belli cura fuerat demandata, Ecclesiæ statibus ejecti et ad tantas angustias redacti, ut de conservatione reipublicæ desperarent, Pontificis gratiam implorarunt. Julius II, cum jam terras, a Venetis aliquandiu occupatas, recuperasset, probeque sciret, quanta auxilia Venetiarum respublica ad propulsandos Turcarum impetus conferre posset, anno 1510 concordiam cum illis sancivit, et a censuris absolutos in gratiam recepit.

Verum Ludovicus XII rex Galliæ, qui Veneticæ reipublicæ destructionem suæque in Italia dominationis incrementa querebat, inita inter Pontificem et Venetos concordia ita offensus fuit, ut copias suas in Italia consistere jusserit, nonnullas Romanæ ecclesiæ terras occupavit, et Alphonso Atestino principi Ferrariensi, injusto Comacensium salinarum, quæ ad Romanam ecclesiam pertinebant, detentori, patrocinaretur. Quapropter Julius II Ludovicum XII, prius admonitum et monita spernentem, excommunicationi subdidit, et ad pellendas ex Italia Francorum copias fœdus iniit cum Venetis, Helvetiis regibusque Hispaniæ et Angliæ. Ludovicus XII exacerbatus, anno 1510 episcopos et doctores regni sui convocavit Turones; qui ad propositas sibi quæstiones secundum regis vota respondentes, dixerunt, Pontificem primo per legatos esse monendum, ut a cœptis desisteret et concordiam viam ingrederetur; quod si audire nollet, esse interpellandum de convocando generali concilio libero secundum decreta Basileensia; quibus peractis et responso Pontificis accepto, providendum esse quod juri consentaneum foret. Confestim Ludovicus cum Maximiliano imperatore contulit de cogendo concilio generali, a quo Julius in ordinem redigeretur; sed Maximilianus, quamvis primo commotus in Julium, quod misso fœdere Cameracensi, se confœderasset cum Venetis, brevi post melius edoctus, a schismaticis Ludovici conatibus recessit. Ludovicus vero non tantum quodvis commercium cum Romana curia Gallis prohibuit, sed a tribus cardinalibus, in Julium rebellibus, consecutus est, ut 16 Maii 1511 concilium generale indice-

rent 1 Septembris Pisis inchoandum, prætexentes, quod Julius promissam in conclavi generalis concilii convocacionem negligeret, quum tamen illud tum ad reformandam disciplinam tum ad componendas inter christianos principes discordias esset necessarium.

Julius papa ad retundendam tantam arrogantiam 18 Julii 1511 litteras gravissimas edidit, quibus supra dictorum cardinalium temeritatem, qua concilium generale, a solo Pontifice convocandum, indixerant, perstrinxit, eorum prætextus confutavit, omnibus, ne se conciliabuli Pisani participes redderent, prohibuit, ipseque concilium generale, anno sequente 19 Aprilis in æde Lateranensi inchoandum, indixit. Nihilominus tres isti cardinales, duo archiepiscopi, quatuordecim episcopi, quorum numerus deinde auctus est ad triginta, et aliquot abbates, omnes Galli, 1 Novembris 1511 Pisas convenerunt tresque sessiones habuerunt. Die 13 Decembris Julius bullam contra auctores conciliabuli dedit, qua eos canonicas Censuras incurrisse declaravit. Illi autem seditionem populi Pisani metuentes, conciliabulum suum transtulerunt Mediolanum, ubi 4 Januarii 1512 quartam, deinde cæteras usque ad octavam sessiones habuerunt. In his multa contra auctoritatem R. Pontificis summa cum arrogantia decreverunt; Julium ceu notorium concilii perturbatorem, contumacem et schismatis auctorem, ab omni Ecclesiæ regimine suspensum declararunt, et omnibus cujusvis conditionis Christianis, ne ei deinceps obedirent, prohibuerunt. Schismaticum hoc decretum Ludovicus rex 16 Junii 1512 in omni ditione sua observandum mandavit. Quapropter Julius papa 21 Julii universum Galliæ regnum sacris interdixit.

Interim Francorum res in Italia collabebantur, et conciliabulistæ haud tutius Mediolani quam Pisis agentes, confugerunt Lugdunum. Brevi post Ludovicus rex rebellesque cardinales et episcopi errorem suum agnoverunt, veniam a Pontifice postularunt, et a Leone X, qui anno 1513 Julio successit, consecuti sunt (1).

(1) Raynald. *Annal. eccl.*; Mansi, *Annotat. ad Raynald.*; Audin, *Hist de Léon X*, tom. I, c. 12-16.

45. Obiit Julius II die 21 Februarii 1513, et 11 Martii magno Romanorum gaudio in ejus locum suffectus fuit Leo X, Florentinus, antea Joannes Mediceus, diaconus cardinalis, vir eruditione, morum integritate, ingenii humanitate, liberalitate et magnificentia conspicuus, qui Ecclesiam sapientissime rexit usque ad annum 1521. Is regem Galliae et conciliabuli Pisani fautores, postquam errorem suum essent confessi, in gratiam recepit, et cum Francisco I, Ludovici XII successore, anno 1516 in locum sanctionis pragmatice, concilii Basileensis tempore consarcinatae (1), confecit concordatum, in quo præter alia utrimque convenit, ut rex episcopos et abbates designaret, et Pontifex eos confirmaret; Pontifici conservati essent episcopatus et abbatiae, quorum possessores in Romana curia morerentur; ei etiam conservarentur annatae et causae majores in jure canonico designatae (2). Maximam etiam curam impendit Leo X, ut ubique inter principes et nationes christianas pax constitueretur, omnesque hortatus est ad propulsanda pericula, quae e Turcarum potentia et incursionibus quotidie graviora Europæ imminebant; Thomam cardinalem Strigoniensem legavit in Poloniam, Bohemiam et Hungariam, ut bellum sacrum contra Selimum I, Turcarum imperatorem, qui arma contra Hungaros converterat, promulgaret, pacem inter principes constitueret, et Bohemos, sublati hussiticae hæreseos reliquiis, cum Ecclesia conciliaret.

Quanto ardore Leo X propagandæ et conservandæ christianæ fidei adlaboraverit, ostendunt instituti ab eo in America episcopatus, et epistola quam anno 1515 scripsit ad Davidem regem Abyssinorum. Ad patriarcham etiam Antiochenum Maronitarum montis Libani viros religiosos ex Ordine S. Francisci destinavit, qui illos in conservanda orthodoxa doctrina juvarent; ad eundem patriarcham responsa dedit circa doctrinæ catholicæ capita ibidem controversa et circa liturgiam præsertim in administratione sacramentorum, quæ quidem responsa patriarcha reverenter suscepit. Quanta

(1) Vide p. 389.

(2) Labbe, tom. XIV, p. 358.

ejusdem Pontificis cura fuerit, ut errores circa doctrinam profligarentur, disciplina ecclesiastica custodiretur, moresque populi christiani recte informarentur, evincunt constitutiones ab eo editæ in concilio Lateranensi V, et acta ejus in causa Lutheri. Quanta denique sollicitudine Leo X viros eruditos coluerit, scientiarum tum sacrarum tum profanarum et artium studia excitaverit foveritque, monumenta testantur (1).

46. Concilium lateranense V a Julio papa II convocatum ad conterenda schismatica conciliabuli Pisani studia, ad reformandos mores, ad procurandam inter christianos principes pacem et ad promovendam expeditionem contra Turcas. inchoatum est 3 Maii 1512 et 12 sessionibus absolutum 16 Martii 1517. Quatuor prioribus sessionibus præsedit Julius II, quintæ, Julio infirmo, Riarius cardinalis episcopus Ostiensis, reliquis Leo X. Primæ sessioni interfuerunt 15 cardinales, 2 patriarchæ Alexandrinus et Antiochenus, 77 archiepiscopi et episcopi, quorum numerus ita crevit, ut sessioni octavæ adessent 25 cardinales et 112 episcopi. Adfuerunt præterea multi doctores, generales ministri Ordinum religiosorum et oratores Christianorum principum. Sessione I, habita 10 Maii 1512, post sermonem Julii papæ de causis in concilio tractandis, lecta fuit bulla indictionis concilii. Sessione II post orationem Thomæ de Vio Cajetani, lecta est constitutio, qua sacro approbante concilio, conciliabulum Pisanum ejusque acta damnabantur et irrita declarabantur. Post hæc advenerunt legati Germaniæ, Daniæ, Norwegiæ, Hungariæ, Scotiæ, Angliæ, Castellæ, Aragoniæ, Italiæ, Sardiniae et utriusque Siciliæ, qui nationum suarum nomine concilio adhæserunt. Sessione III episcopus Gurcensis nomine Maximiliani imperatoris acta conciliabuli Pisani rejecit, et quæcumque ab hoc principe pro isto conciliabulo gesta revocavit. Sessione IV actum est de abrogatione pragmaticæ sanctionis in Gallia. Sessione V, 16 Febr. 1513, lecta fuit constitutio Julii II contra simoniacam electionem R. Pontificis. Sessione VI negotia de concilianda inter christianos

(1) Raynald. et Spondan. ad an. 1513-21; Palma, *Prælect. hist. eccl.* tom. IV, part. I, c. 12; Audin, *Hist. de Léon X*, Louvain, 1846, 2 vol. in-8.

principes pace, de reformanda curia Romana et de abroganda pragmatica Gallorum sanctione selectis viris discutienda commissa fuerunt. Sessione VII cardinales, qui conciliabulo Pisano adhæserant, post supplices preces veniam et pristinam dignitatem receperunt. Sessione VIII lecta fuit constitutio Leonis X contra asserentes, animam humanam esse mortalem et unicam in omnibus hominibus. Sessione IX, 5 Maii 1514, actum est de morum et curiæ Romanæ reformatione. Sessione X, 4 Maii 1515, Leo X constitutionem edidit, qua montes pietatis approbavit, et aliam constitutionem, qua libros et scripta, nisi antea legitime discussa et approbata, imprimi vetuit. Sessione XI, 19 Decembris 1516, lectæ fuerunt constitutiones de ratione prædicandi divinum verbum, de concordato inter Leonem X et Franciscum I, quod confirmatum est, de sanctione pragmatica per illud abrogatâ, de religiosis Ordinibus eorumque privilegiis. Sessione XII et ultima, 16 Martii 1517, excommunicatio lata est contra eos, qui in electione R. Pontificis cardinalium domos invaderent; ea quæ in concilio gesta et statuta erant, a Leone X confirmata fuerunt, et decimæ pro expeditione contra Turcas ad triennium decretæ (1).

Cum hoc concilio, quod œcumenicis conciliis legitimis adnumerandum est, præsentem tomum absolvimus, in sequente ultimam historiæ ecclesiasticæ periodum, ab initiis Lutheri usque ad nostram ætatem, tradituri.

(1) Labbe, tom. XIV, p. 1 et seq.; card. Orsi, *De R. Pontif. potestate*. t. VI, c. 18; Palma, *Prælect. hist. eccl.* tom. IV, part. I, c. 11.

INDEX ALPHABETICUS

SECUNDI TOMI.

A.

Abælardus, 209.
 Abbo, 108.
 Abucara, 59.
 Abyssin. 386.
 Adalbertus, 94, 107.
 Adamus Brem. 183.
 Ademar, 137.
 Ado, 59.
 Adoptiani. 11.
 Ælfric, 108.
 Africa, eccl. stat. in, 138, 166, 281, 416.
 Agapetus papa II, 90.
 Agobardus, 43.
 Aimon, 108.
 Albertus, 246; Magnus, 282.
 Albigenses, 252, 257, 267.
 Alexander papa II, 149; III, 221, 224; IV, 283; V, 368; VI, 413.
 Alexander de S. Elpid. 327.
 Alexiani, 349.
 Algerus, 216.
 Alliaco. P. de, 395.
 Almaricus. 254, 261.
 Alvarus Pelag. vide Pelagius.
 Amalarius, 43.
 Ambrosius Camaldul. 416.
 America, fidei propag. in, 417.
 Amore, G. a S., Vide Guilielmus.
 Anastasius biblioth. 59.
 Anastasius papa III, 80; IV, 218.
 Aucharano, P. de, 396.

Andreas J., 337.
 Anglia, eccl. stat. in, 13, 48, 68, 89, 103, 120, 132, 153, 187, 208, 227, 340.
 Annatæ, 332.
 Anscharius, 36.
 Ansegigus, 44.
 Anselmus Luc. 182; Cantuar. 182, 187; Havelberg. 217.
 Antoninus, 395.
 Apostolici, 314.
 Aquisgran. synod. 18. 32.
 Argentinensis Th. 337.
 Armeni, 167, 212, 280, 346, 385.
 Arnaldus et Arnaldistæ, 210.
 Asia, eccl. stat. in, 93, 225, 238, 279, 345, 417.
 Atto Vercel. 108.
 Aureolus P. 337.
 Avarum convers. 6.

B.

Bacon, 301, 337.
 Basileense concil. 379; schisma, 383, 387, 394.
 Begginæ, 231.
 Beguardi et Beguinæ, 316.
 Bella cruciat. vide Cruciat.
 Benedictus Anian. 44.
 Benedictus papa III, 46; IV, 74; V, 100; VI et VII, 105; VIII, 121; IX, 128; XI, 312; XII, 330, 333.
 Berengarius, 139, 371.

Bernardinus, 394.
 Bernardus, 204, 216.
 Berno, 86, 95, 137.
 Bertholdus, 183.
 Bessarion, 415.
 Biel, 415.
 Birgitta, 349.
 Blesensis P. 245.
 Bogomili, 201.
 Bohemi, 65, 91, 101, 169.
 Bonaventura, 291.
 Bonitacius papa VI, 71; VIII, 305;
 IX, 362.
 Borüssi, 125, 273, 286.
 Bruis P. de, 200.
 Bruno, 94, 137, 180, 183.
 Bulgari, 24, 50, 58.
 Burchardus, 109.
 Burdinus, 193.
 Burgensis P. 395.

C.

Cadalous, 149.
 Cælestinus papa II, 212; III, 243;
 IV, 276; V, 304.
 Cælibatus, 161.
 Callistus papa II, 194; III, 399.
 Callistus Nicephor. 337.
 Camaldulenses, 126.
 Canonici, 33.
 Canonissæ, 33.
 Canonizatio sanctor. 111.
 Capistrano J. de, 403, 415.
 Capitularia, 17.
 Carmelitæ, 230.
 Carolini libri, 10.
 Carolus Magnus, 2, 16, 24; Calvus,
 60; Crassus, 62.
 Carthusiani, 180.
 Catharina Sen. 351, 365.
 Cedrenus, 184.
 Cellensis P. 246.
 Cellitæ, 349.
 Cernai P. 283.
 Cerularius, 141.

Chazari, 50.
 Christophorus papa, 76.
 Cistercienses, 180.
 Clarissæ, 259, 290.
 Claudius Taur. 31.
 Clavasio de, 415.
 Clemangis N. de, 396.
 Clemens papa II, 133; III, 240;
 IV, 291; V, 313; VI, 334-35.
 Cluniacenses, 85.
 Columnenses, 307.
 Comestor P. 246.
 Commendæ, 332.
 Conceptio imm. B. V. M. 359.
 Concordata, 195, 391, 422.
 Conrad, imp. II, 126.
 Constantiense concil. 370.
 Constantinopol. concil. 56, imp.
 Latin. 250, 265.
 Controvers. de prædestin. 40.
 Corpor. Christi festum, 290.
 Cruciatæ expedit. 184, 201, 214,
 241, 250, 264, 278, 292, 303.
 Curlandi, 272.
 Cusa N. de, 395.

D.

Dalmatia, eccl. stat. in, 64, 167.
 Damasus papa II, 134.
 Damiani P. 182.
 Dania, eccl. stat. in, 35, 92, 117,
 125, 170, 286.
 Decretales, 44, 266.
 Dionys. Carth. 414.
 Ditmarus, 137.
 Dlugossus, 416.
 Dominici, 395.
 Dominicus, 258 en 260.
 Donus papa II, 105.
 Drutmarus, 59.
 Dulcinistæ, 315.
 Dungalus, 43.
 Duns Scot. 302.
 Dunstanus, 104.
 Durandus, 302.

E.

G.

Eduard. 104, 132.
 Eginhardus, 44.
 Electiones sacræ, 197, 235.
 Equites Hierosol. seu Hospit. 202;
 Templarii, 203, 317; Teutonici,
 242.
 Erigena J. 40.
 Estonos, 272, 286.
 Etherianus, 245.
 Eucharistia, 39.
 Eudo de Stella, 200.
 Eugenius papa II, 26; III, 213;
 IV, 379.
 Euthychius, 94.
 Eutychiani, 386.
 Euthymius, 183.
 Expectatores regni Spiritus S. 253.
 Eymericus, 365.

F.

Ficinus, 416.
 Fide, H. a S., 396.
 Filioque, 20.
 Finni, 227.
 Flagellantes, 288, 336, 378.
 Flodoardus, 95.
 Florentin. concil. 383.
 Florus, 43.
 Forannus, 94.
 Formosus papa, 69.
 Franciscus et Franciscani, 258, 299,
 323.
 Franciscus de Paula, 407.
 Francoford. synod. 10.
 Fratres et sorores liberi spirit. 314.
 Fratricelli, 315.
 Freculfus, 44.
 Fridericus I, 219, 232; II, 274.
 Fulbertus, 137.
 Fulcuinus, 109.

Gallia, eccl. stat. in, 32, 39, 47,
 61, 67, 82, 107, 121, 144, 154,
 164, 208, 287, 340, 419.
 Gebehardus, 183.
 Gelasius papa II, 193.
 Georgius Trapezunt, 415.
 Geraldus Aurel. 94.
 Gerardus Bronien. 94.
 Germania, eccl. stat. in, 32, 47, 68,
 83, 103, 119, 132, 154, 160, 170,
 178, 284, 339, 390.
 Gerson, 395.
 Gibelini, 276.
 Gilbertus Porret. 213.
 Glaber Rodolph. 138.
 Gobelinus, 416.
 Godardus, 137.
 Godefridus Viterb. 246.
 Goethals, 302.
 Gothescalcus, 41.
 Græcæ eccl. stat. 51, 56, 63, 78,
 141, 152, 167, 239, 278, 296, 341,
 384, 396, 398.
 Grandimontenses, 179.
 Gratianus, 217.
 Gregorius Constantinopol. 415.
 Gregorius papa IV, 32; V, 113;
 VI, 132; VII, 157, 74; VIII, 240;
 IX, 266, 274; X, 293; XI, 350;
 XII, 366.
 Gualbertus, 127.
 Guelphi, 276.
 Guibertus, 94, 172, 216.
 Guido Bern. 338.
 Guilielmus Malmesbur. 218; Tyr.
 246; Arvern. 282; a S. Amore, 283.

H.

Hadrianus papa I, 3; II, 55; III, 67;
 IV, 218; V, 295.
 Hales, A. de, 282.
 Haymo, 40, 42.

- Henricus imp. 119, 121; III, 132; IV, 154, 74; V, 190, 95; VI, 244.
 Hermannus Contract. 137.
 Herigerus, 109.
 Herveus, 302.
 Heveli, 226.
 Hieronymitæ, 348.
 Hierosol synod. 242.
 Hildebertus Mogunt. 94; Turon. 247.
 Hincmarus, 59.
 Hispania, eccl. stat. in, 13, 47, 89, 112, 124, 145, 165, 208, 288, 340, 412.
 Honorius August. 217.
 Honorius papa II, 198; III, 263; IV, 299.
 Hospitalarii, vide Equites.
 Hugo a S. Victore, 216; Etherian. 245; a S. Caro. 282.
 Hungari, 80, 92, 116, 131, 169.
 Hus et Hussitæ, 373.
- I.
- Iconoclastæ, 7, 23, 27.
 Ignatius Constantinop. 51, 56.
 Imaginum cultus, 7, 29.
 Imperium occid. 16.
 India, fidei propag. in, 93, 225, 279, 417.
 Innocent. papa II. 206; III, 246; 248; IV, 276, 282, 279; V, 295; VI, 339; VII, 365; VIII, 410.
 Inquisitio, 268.
 Investituræ, 158.
 Isidorus Mercator, 45; Thessalon. 415.
 Italia, eccl. stat. in, 32, 36, 46, 60, 67, 74, 84, 122, 165, 178, 284.
 Ivo Carnot, 183.
- J.
- Jacobitæ, 279, 385.
 Jacobus de Vitriaco, 283.
 Jandunus, 326.
- Jesuati, 348.
 Joachin, 261.
 Joachitæ, 289.
 Joanna papissa, 46.
 Joannes papa VIII, 58, 62; IX, 73; X, 80; XI, 85; XII, 93, 98; XIII, 100; XIV et XV, 109; XVII et XVIII, 118; XIX, 126; XXI, 295; XXII, 322.
 Joannes Gorz. 94; Gualbert. 127; Sarisber. 246.
 Joannes sine terra, 255.
 Jonas, 43.
 Josephus Methon. 415.
 Jubilæus, 307, 338.
 Julius papa II, 418.
 Justinian. Laurent, 394.
- K.
- Kempis, Th. a, 415.
 Krantz, 416.
- L.
- Lambert. Schafn. 183.
 Landus papa, 80.
 Lanfrancus, 182.
 Lateranens. concil. I, 197; II, 241; III, 235; IV, 261; V, 423.
 Laurent. Justin. 394.
 Leo papa III, 15, 17; IV, 37; V, 76; VI, 84; VII, 87; VIII, 98; IX, 134; X, 421.
 Leo Armen. 23; Marsican. 217.
 Leonis Petri schisma, 206.
 Læwis Dionys. 414.
 Ligur, 302.
 Lithuanæ, 364.
 Livones, 271, 286.
 Lollardi, 349.
 Lombardus P. 216.
 Longinus, 416.
 Lotharius imp. 27, 32, 47; rex, 54.
 Lucas Tudens. 283.
 Lucens. Ptol. 337.

Lucius papa II, 243; III, 236.
 Ludmilla, 94.
 Ludovicus Pius, 25, 32, 47; rex IX,
 278, 287, 292; Bavarus, 325, 333.
 Lugdun. concil. I, 277; II, 293.
 Luitprandus, 77, 80, 108.
 Lupus Servat. 60.
 Lusitan. 209.
 Lyranus N. 337.

M.

Maccaban, 94.
 Mahomet II, 398.
 Malachias, 213.
 Manichæi, 128, 232.
 Malmesburiensis, vide Guilielm.
 Marchesin, 395.
 Marianus Scot. 183.
 Marinus papa II, 66; III, 90.
 Marochian. 183, 281.
 Maronitæ, 93, 238, 386.
 Marsicanus L. 217.
 Marsilius, 326.
 Martinus papa IV, 297; V, 372, 378.
 Martinus Polon. 302.
 Matha J. de, 243.
 Mathildes, 94.
 Mauritius P. 217.
 Mayro, 302.
 Mendicantes Ord. 258.
 Mercator Isid. 44.
 Metaphrastes, 94.
 Militares Ord. 202, 231.
 Minimi, 407.
 Minoritæ, vide Franciscan.
 Missi Dominici, 18.
 Monarch. Sicul. 177.
 Moneta, 283.
 Moravi, 6, 50, 64, 91.

N.

Nazarethana ædícula, 303.
 Nestoriani, 279, 386.
 Netter, 395.

Tom. II.

Nicænum concil. II, 7.
 Nicephorus, 43; Callist. 337.
 Nicolaus papa I, 49, 50, 52; II, 145;
 III, 296, 300; IV, 301; V, 393.
 Niem, Th. de, 396.
 Nolascus P. 267.
 Norbertus Præm. 204.
 Normanni, 38, 47, 83, 138.
 Norwegi, 93, 124, 170, 286.
 Notkerus, 94.

O.

Occident. eccl. stat. 32, 47, 67;
 schisma, vide Schisma.
 Odilo Clun. 137.
 Odo, 94.
 Ecumenius, 108.
 Oliva, J. de, 300.
 Olivetani, 347.
 Oriental. eccl. stat. 8, 21, 96, 238,
 278, 384.
 Osma, P. de, 408.
 Otto Frising. 248.
 Otto imp. 95, 98, 256.
 Ottoman. imp. 344.

P.

Palamitæ, 343.
 Paludanus, 327.
 Panvini, 416.
 Paris Matth. 283.
 Paschalis papa I, 26; II, 189-93.
 Paschalis III antip. 223.
 Paulus papa II, 404.
 Paupertate de, Christi et Francisc.
 323.
 Pelag. Alvar. 327.
 Pennefort, R. de, 266, 283.
 Perezius, 414.
 Perpiniano, G. de, 337.
 Persecut. 22, 24, 28, 123.
 Petrus Leon. 206; Lombard. 216;
 Blesens. 245.
 Philippus II, 244, 255; Pulcher, 308.

- Photius, 51, 56, 62.
 Picus J. 410.
 Pisan. concil. 367; conciliabul. 420.
 Pius papa II, 400; III, 418.
 Platina, 416.
 Poliacio, J. de, 323.
 Poloni, 102, 130, 168.
 Pomerani, 199.
 Porretan. 213.
 Portiuncul. 264.
 Prædestinatio, 41.
 Prædicator. FF. 260.
 Præmonstrat. 204.
 Processio Spiritus S. 19.
 Prudentius, 44.
 Psellus, 183.
 Ptolomæus Luc. 337.
 Pullus Robert. 216.

 R.
 Rabanus, 39, 43.
 Rathbertus. 39, 42.
 Ratherius, 108.
 Ratramnus, 39, 43.
 Baymundus de Pennafort, 283.
 Redempt. captiv. Ordo, 243, 267.
 Regino, 95.
 Remigius, 59, 60.
 Reservat. benef. 331.
 Richardus a S. Victore, 245.
 Robertus Arbriss. 181; Pullus, 216.
 Romanus papa, 73.
 Romualdus, 126.
 Roscelin. 182 in annot.
 Rugii, 227.
 Rupertus Tuit. 216.
 Russi, 66, 115, 125, 168, 285, 397.
 Ruysbroeck, 365.

 S.
 Sacchi, 416.
 Sachonius, 233.
 Samuel Marroch. 183.
 Sanctio pragm. Lud. IX. 287; Caroli VII, 389.
 Sarisber. J. 246.
 Saxones, 4, 123.
 Schafnaburg, L. 183.
 Schisma Occid. 354, 362, 366, 369, 373.
 Scotus Duns, 302.
 Sengall. 272.
 Sergius papa II, 37; III. 77; IV, 121.
 Servatus Lup. 59.
 Servia, eccl. stat. in, 64; 167.
 Sicala monarch. 177.
 Siculæ vesper. 298.
 Siculus P. 59.
 Sigebert. Gembl. 217.
 Silvester papa II, 117.
 Simeon Metaphr. 94.
 Sinenses, 93, 280, 345.
 Sixtus papa IV, 405.
 Slavi, 6, 49, 64, 91, 101, 226.
 Spina, 415.
 Spiritus S. process. 19; Expectator. 253.
 Stadingi, 271.
 Stephanus papa IV, 25; V, 67; VI, 71; VII, 84; VIII, 87; IX, 145.
 Sueci, 36, 93, 124, 170, 286.
 Suso, 365.
 Sylvius Æneas, 396.
 Syria, eccl. stat. in, 238, 303.

 T.
 Tamerlan. 346.
 Tanchelin. 199.
 Taulerius, 337.
 Templarii, 203, 317.
 Tertiar. 259-61.
 Teutonici, 242.
 Theodorus papa II, 73.
 Theodor. Studita, 43.
 Theodulphus, 43.
 Theophylactus, 183.
 Thomas Cantuar. 227; Aquinas, 290.
 Tostatus, 395.
 Treuga Dei, 129.
 Trinitatis SS. Ordo, 243.

Trithemius, 416.
 Triumphus, 327.
 Turcæ, 153, 184.
 Turcicum bellum, 408, 410.
 Turrecremata, de, 415.
 Tuto, 94.
 Tyrius G. 246.

U.

Udalricus S. 110.
 Urbanistæ, 290.
 Urbanus papa II, 176; III, 237; IV, 290; V, 344; VI, 353, 361.
 Usuardus, 59.

V.

Valentin. papa, 32.
 Vales. F. 243.
 Vallumbrosiani, 127.
 Vesperæ Siculæ, 298.
 Victor papa II, 143; III, 175.
 Victore, R. a S., 245.
 Viennense concil. 321.
 Villani, 338.

Vincent. Bellov. 283; Ferr. 394.
 Visio beatif. 328, 330.
 Viterbiensis G. 250.
 Vitriaco, J. de, 283.
 Voragine de, 302.

W.

Waldenses, 251.
 Waldensis Th. 395.
 Wenceslaus, 94.
 Wesel, J. de, 408.
 Wessel, 409.
 Wicleff et Wicleff. 356.
 Witikindus, 109.
 Wormat. concordat. 195.

X.

Ximenes, 283.

Z.

Zabarella, 396.
 Zigaben. E. 183,
 Zonaras, 217.

